CASUS CONSCIENTIAE

PROPOSITI

A CARD. DE LUGO

A P. BENIAMINO ELBEL A P. IOANNE PETRO GURY

ALIISQUE AUCTORIBUS

RESOLUTI

A P. IANUARIO BUCCERONI S. I.

ACCEDUNT

PLURES CASUS RESOLUTI A SS. ROM. CONGR.

VOL. I.

Editio Sexta

PLURIBUS AUCTA CASIBUS

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

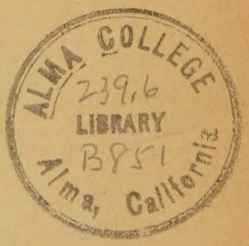

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA PONTIFICIA IN INSTITUTO PII IX.
Via dicta: S. Prisca, 8, 9, super Aventino Colle

1913.

24173

APPROBATIO

Cum Opus, cui titulus: *Casus Conscientiae,* etc. P. Ianuarii Bucceroni S. I., aliqui e. S. Theologi recognoverint, et probaverint, facultatem concedimus, ut sexta vice typis edatur.

Romae, die 30. Nov. 1911.

Augustus Spinetti S. I.
Praepositus Provinciae Romanae

ABBREVIATIONES

G. 5. = Gury Cas. Consc. in eodem Tr. num. 5.
I. M. 5. = Institutiones Morales num. 5.
E. M. 2. = Enchiridion Morale num. 2.
Cf. 10. = Confer in hoc eodem opere num. 10.
— = Lineola in fine posita sequentes citationes refert ad praecedentia in eodem numero vel paragrapho.

DE ACTIBUS HUMANIS

1. — DE VOLUNTARIO ET LIBERO

1. Arnulfus *homo probus,* sed *indole petulans,* cum 1.° *inimico suo occurrisset,* ab eoque non solum verbis, sed et verberibus, *lacessitus* et *impetitus fuisset,* desiderio illum occidendi *inardescit,* et arrepto pugione in eum irruit. Verum, *irae impetu cohibito,* ab inimico aufugit. Subinde vero, *sui compos factus,* reformidat, ne lethalem culpam admiserit, ideoque, *nulla interiecta mora,* ad confessarii pedes peccatum accusaturus provolvitur.

2.° Idem Arnulfus *licet ad pravam blasphemandi consuetudinem destruendam serios adhibuerit conatus,* in rixa cum adversario quodam habita, in blasphemias erumpit, ideoque ad diluendam hanc conscientiae noxam confessarium iterum requirit.

3.° Alias, sciens se in ebrietate solitum fuisse rixari, *sedulo attendit,* ne bibendo sobrietatis limites excedat. Sed ecce a sociis ad bibendum ultra morem *impulsus,* ebrietate invaditur, *antequam illius periculum adverterit,* et furiosus, cum aliis rixas miscet. Ad se autem reversus poenitentiam agere satagit, et iterum ad confessarium confugit.

Quaer. 1.° *Quid et quotuplex sit voluntarium?* — 2.° *An Arnulfus in illo triplici Casu peccaverit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 6.-9. 13. seqq. — Ad 2.um Arnulfus non videtur peccasse, saltem graviter, in ullo ex triplici casu proposito. Defuit enim perfecte voluntarium. Non in 1.°, nam dicitur et apparet vere *vir probus,* et vir probus non ita facile deliberate hominem occidere statuit. Dicitur praeterea *ad iracundiam pronus,* et *inimicum ei occurrisse ;* unde ex eius praesentia statim potuit ad iram commo-

veri. Itemque dicitur, quod *fuerit verbis et verberibus lacessitus et impetitus,* adeoque multum ad iram potuit commoveri, ita ut caruerit saltem plena et perfecta cognitione malitiae et animi deliberatione. Tandem dicitur, quod, *irae impetu cohibito, sui compos factus* timuerit, ne forte peccaverit, et confessarium statim adierit animi noxam, si forte admiserit, expiaturus; quod sane ostendit, Arnulfum saltem plena animi deliberatione non egisse.

Non in 2.°, nam, si graviter peccasset, id fuisset tantum, *in Casu,* ob neglectam blasphemandi consuetudinem. Atqui ad eam extirpandam serios adhibuit conatus. Cum autem *pronus sit ad iracundiam,* ex motu primo-primo egisse facile censendus est.

Non in 3.°, siquidem sedulo attendit, ne in bibendo sobrietatis limites excederet, et deinde periculum non advertens ebrietate correptus est. — G. 1.

2. Elpidius, de more bibulus, et indole rixosus, in ebrietate furiosus, contentione cum Titio habita, statuit ab eo se vindicare, propositum tamen ad aliud tempus remisit. Subinde in vicinam tendit cauponam, *ut iram in vino sedaret;* sed ecce, cum sub nocte de taberna *perfecte ebrius* egrederetur, infausto casu, in ipsum incidit Titium, eumque adeo graviter verberat, ut plurimis hebdomadis a consueto labore abstinere coactus fuerit, et damnum ingens pertulerit.

Quaer. 1.° *Quid et quotuplex sit liberum?* — 2.° *An damna, a Titio illata in ebrietate, sint ipsi imputanda, ideoque ad ea reparanda teneatur?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 10.-12. — Ad 2.um « Affirmative. Ratio est, quia damna sunt vere voluntaria, et sufficienter praevisa in ipsa causa, saltem *in confuso.* Voluit enim Elpidius Titio damnum inferre, et bibit cum periculo ebrietatis, cum esset de more bibulus. Insuper censetur praevidisse, implicite saltem, se in statu ebrietatis damna illaturum esse; siquidem ignorare non poterat, se in vino furiosum evadere, ac posse alicui nocere. Ergo Elpidius neque a peccato gravi contra iustitiam, neque ab obligatione damna reparandi excusandus est ». Ita G. 3.

Verum resolutio ista difficultate non caret. Nam Elpidius in vicinam intravit cauponam, non ad suum malum propositum tunc exequendum, sed e contra *ad iram sedandam,* adeoque non apparet, quod etiam in confuso praevidisset tunc Elpidius damnum, Titio inferendum. Neque vero valet dicere, quod *censetur praevidisse,* implicite saltem, se in statu ebrietatis damna illaturum esse. Nam *si reapse*

in casu non praevidit, generalis praesumptio haec cedere debet veritati. Et praesumptio *in Casu,* contraria potius est; siquidem ira excitatus, *ad iram sedandam* cauponam intravit, unde potius videtur Elpidius voluisse pro *tunc* abstinere ab omni vindicta et damno inferendo. Quando autem Elpidius graviter verberavit Titium, iam erat *perfecte ebrius,* adeoque defuit *tunc* omnino voluntarium, liberum et peccatum. — I. M. 288.

3. 1.° Anna vidua matrimonium contrahit coram parocho et testibus, existimans non posse viduam licite et valide nuptias inire. Qua de causa suam viduae conditionem tum sponso, tum aliis occultavit.

2.° Sempronia matrimonium Romae init, licet ipsa credat suum maritum in America adhuc vivere, qui tamen paucis ante diebus mortuus est.

3.° Caius vendidit antiqua quaedam manuscripta, quae erant sua, sed credebat non esse sua, et non posse vendi ob legis civilis prohibitionem, quae non aderat.

Quaer. 1.° *Quodnam sit voluntatis obiectum?* — 2.° *An in praedictis casibus adfuerit revera voluntarium et actus validi fuerint?*

R. Ad 1. Cf. I. M. n. 9-10. — Ad 2. Si Anna vere voluit matrimonium inire, quantum in ipsa erat, non est dubium, quod matrimonium fuerit ei *voluntarium* et *validum. Voluntarium,* quia voluit; *validum,* quia nullum impedimentum ex viduitate. Error Annae *error in iure* est. — Sanch. de Matr. l. 2. D. 33. n. 1.

Sempronia etiam, si vere matrimonium inire vult, quantum in ipsa est, non est dubium quod matrimonium eius sit validum. Est enim *voluntarium,* quia voluit; *validum,* quia nullum est impedimentum. Sunt quidem, qui negant, quia non apparet quomodo quis velle possit id quod sibi existimat esse iure impossibile. Sed aliquid velle vel nolle est res facti non iuris. Quare bene potest quis velle rem aliquam contra ius, seu iure illicitam et etiam invalidam, quod caeteroquin verificatur, quod illiceitatem, semper ac quis peccat; et ideo peccat. Secus vero Ecclesia sanare non posset matrimonium in radice, quando contractum fuerit cum impedimento dirimente, vel coram civili magistratu. Semproniae error, *error in facto* est, sed quod in ius refunditur. — Sanch. l. c. n. 2.

Caius errat, ut patet, *in facto et in iure. In facto,* quia credebat manuscripta non esse sua, quae tamen sua erant. *In iure,* quia credebat adesse legem prohibentem venditionem, quae non aderat. Omnes fatentur non obstare errorem iuris, quia eo iuris errore non

deficit consensus. Verum neque obstat error facti, quia si errore iuris non deficit consensus, neque deficit errore facti. Hinc L. 9. *de Iuris et facti ignorantia* dicitur: « Qui ignoravit dominum esse rei venditorem, plus in re est, quam in existimatione mentis: et ideo, tametsi existimet se non a domino emere; tamen, si a domino ei tradatur, dominus efficitur ». Et L. 4. *de Manumissis vindicta* idem dicitur: « Quotiens dominus servum manumittat, quamvis existimet alienum esse eum, nihilo minus verum est voluntate domini servum manumissum, et ideo liber erit. Et ex contrario, si se Stichus non putaret manumittentis esse, nihilo minus libertatem contingere. Plus enim in re est, quam in existimatione, et utroque casu verum est Stichum voluntate domini manumissum esse. Idemque iuris est, et si dominus et servus in eo errore essent, ut neque ille se dominum, nec hic se servum eius putaret ».

4. Dominicus clericus ac somnambulus secum constituit, ut si quid eo somni statu voveret, illud votum valeret. Ecce nocte quadam somnambulismo abreptus horas canonicas recitavit, et vovit eas in posterum flexis genibus recitaturum.

Quaer. I. *Quid ad Casum?*

R. In Casu nullum est voluntarium actuale, quia id quod Dominicus in somno agit non compos sui agit. Neque est voluntarium virtuale, quia praecedens voluntas in somnium, nullum morali modo influxum habuit. Neque vero praecedens cogitatio alicuius rei, et voluntas eam in somno recogitandi et somniandi, est causa plysica, per se, et necessaria somnii eiusdem rei: somnia enim proxime pendent, ex fortuito phantasmatum concursu. Cf. I. M. 41. 42. 43.

Attamen Dominici votum valet, sed non quia fuit actus humanus in eo somni statu, sed quia quando sui compos erat votum fecerat sub illa casuali conditione, quae verificata est, adeoque vi praecedentis voluntatis. Recitatio vero horarum canonicarum nullo pacto valuit, quia mentis compos non erat. Ac ut ea recitatio voluntaria actu non fuit, neque voluntaria virtualiter fuit; adeoque nullo pacto actus humanus fuit.

2. — DE NON-VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO

1. Blasius, *Caio inimico suo nocere volens,* eius asinum plumbo traiicere intendit. Sed heu! duplex ei accidit infortunium! Etenim asinus *globo non attingitur,* incolumis saltat et exilit, dum vacca Titii

amici sui, quae post densam sepem quiete iacebat, *nec ab ipso cerni poterat,* infeliciter occiditur.

Quaer. 1°. *Quid sit non-voluntarium et involuntarium?* — 2.° *An Blasius ad restitutionem teneatur pro asino non damnificato, vel pro vacca occisa?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 8. 48. — Ad 2.um Negative ad utrumque. Ad restitutionem certe non tenetur pro asino, quippe qui illaesus evasit. Etenim ad peccatum sufficit sola voluntas damnificandi: sed ad restitutionem ex damnificatione non sufficit sola voluntas damnifica. Requiritur etiam actio vere damnifica, et damnum vere illatum. Neque tenetur ad restitutionem pro vacca; siquidem damnum illud neque intendit neque potuit praevidere, adeoque *non* fuit *voluntarium;* immo fuit ipsi omnino *involuntarium.* Ad restitutionem enim ex damnificatione non sufficit actio reapse damnifica et damnum reapse illatum; sed requiritur etiam, quod huiusmodi damnum procedat a voluntate et sit voluntarium, uti ipsi imputetur, et obligatio inde exoriatur reparationis. Ergo in foro coscientiae, seu ante iudicis sententiam, ad nullam damni reparationem urgeri potest. Quid vero, si asinus et vacca ad eundem Caium pertinuissent? In rigore principiorum, neque tunc Blasius de damno teneretur. Etenim licet non fuisset tunc *involuntarium,* adhuc tamen fuisset *non-voluntarium,* quia semper damnum istud impraevisum fuisset. Vaccam enim *non viderat.* — G. 3., I. M. 1358. 1370.

2. Faustinus, volens iniuria afficere Nicolinum eius inimicum, statuit occidere par equorum, quod Nicolinus carissimum sibi habebat. Sed inter tenebras noctis *non bene discernens* occidit par aliud asinorum eiusdem Nicolini, quod etiam Nicolinus valde carum sibi habebat.

Quaer. *An Faustinus ad restitutionem teneatur; et quatenus affirmative, quid restituere debeat?*

R. Faustinus ad restitutionem tenetur ex iniusta damnificatione. Adfuit enim in Casu causa culpabilis, efficax et iniusta damni. Quare nulla ad restitutionem desideratur conditio necesssaria. Et sane par asinorum *sciens volens* Faustinus occidit; licet par equorum putaverit. Unde dici hic non potest quod illa occisio ipsi fuerit *non-voluntaria.* Difficultas tantum esse potest in aestimatione damni, quia haec desumi non potest ex equis, quos non occidit, nec ex asinis quos noluit occidere. Sed utique ex equis, desumi non potest, quia eorum damnum non est; et ex asinis e contra desumenda est, quia eorum

damnum est. A restitutione in re praesenti excusat error personae, quia tunc personae iniuria non est; sed error rei cum non adimat iniuriam personae a restitutione non excusat; semper enim haec manet, damno sive equorum sive asinorum; nam personae, non equorum nec asinorum, in ea damnificatione, iniuria spectatur. Quare damnum, iniuria illatum, est reficiendum; damnum *illatum*, minime *non illatum*. Si Caius, ut iniuriam inferret Sempronio ei surriperet torquem aureum, reputans argenteum, et in mare proiiceret, nonne certe pro valore torquis argentei existimato teneretur? Et si torques argenteus esset, et ipse aureum reputaret, non iterum pro valore torquis argentei reali teneretur? — Cf. 5. 1°.

3. — DE INTENTIONE

1. Titius sacerdos constituit sequenti die missam celebrare pro Sempronio; qui eam *ad suam intentionem* celebrandam quaesivit, data eleemosyna, nullo tamen determinato tempore. Verum die sequenti Titius in sacristia requiritur a Caio, ut velit mox missam celebrare, eamque *decantare pro patre suo, ea ipsa nocte, vita functo*. Immemor Titius prioris intentionis missam celebrat *et decantat* pro patre Caii. Immemor adhuc missae pro Sempronio celebrandae celebrat tertia die pro seipso, *cum nullam aliam habere putet obligationem*, cui satisfaciat. Sed ecce post aliquot dies idem Sempronius plures alias Missas a Titio requisivit, et tunc Titius recordatus est illius prioris missae ad intentionem Sempronii celebrandae.

Quaer. 1.° *Quid sit intentio; et an plura intendi possint?* — 2.° *Quaenam Titii intentio valuerit in Casu?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 17.-19. — Ad 2.um Missam, quam die sequenti Titius celebravit, *et decantavit*, pro patre defuncto Caii celebrata fuit. Haec enim erat intentio praedominans, quae praevalet prae altera incompossibili. Quod confirmari potest vel ex illa circumstantia, quod missam *decantaverit*.

Missa, quam die tertia celebravit Titius, *secundum intentionem* Sempronii fuit celebrata. Haec enim intentio, licet *habitualis*, erat evidenter *praedominans* prae intentione celebrandi pro seipso; quamvis haec foret *actualis*. Intentio enim *praedominans* illa est quae *actu* eligeretur, cognita eius impossibilitate cum alia. Atqui, cognita utraque intentione, ea, quae a Titio fuisset electa, intentio fuisset celebrandi pro Sempronio, quia eatenus pro seipso celebravit, quatenus persuasus fuit *nullam habere obligationem*, cui deberet satisfacere. Ergo. Idque

a fortiori asserendum, si nullam Titius *intentionem* ea die speciatim habuisset. « Si nulli applicetur, vel incapaci, fructus manet in thesauro Ecclesiae, vel cedit ipsi sacerdoti, vel illis, pro quibus tenetur specialiter offerre, quod ita implicite censeatur intendisse ». S. Alph. l. 6. n. 336. Cf. n. 335. q. 1. — Ceterum, in praxi stante dubio, satius esset alia vice missam celebrare pro eo, pro quo non valuit applicatio. — G. 5. 6., v. 2. 335., Elbel 404.

2. Franciscus, ministrans sacramentum baptismi, repentino rumore in Ecclesia peracto, distrahitur, et baptismi formam pronuntiat, quin ad eam ullo modo attendat. Paulo post, confessionem audit, et, poenitentem parum dispositum reperiens, eum statuit non absolvere. Verum iterum distrahitur, causam cogitans illius rumoris, et formam absolutionis *distractus* pronuntiat.

Quaer. 1.° *Quid sit intentio actualis et virtualis?* — 2.° *An valeat baptismus et absolutio in Casu?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 17. 18. 41. 42. — Ad 2.um Franciscus baptismum *valide* et *licite* ministrat. *Valide,* quia, quamvis non habeatur intentio et voluntarium *actuale;* habetur tamen intentio et voluntarium *virtuale,* quod sufficit in administratione sacramentorum. *Licite,* quia illa distractio, quum neque *in se,* neque *in causa* fuerit voluntaria, nulli culpae Francisco tribui potest. S. Th. 3. p. q. 64. a. 8 ad 3.

Absolutio data a Francisco *invalida* fuit, neque in ea danda Franciscus ullo modo peccavit. Fuit *invalida*: quia praevalet semper ex duabus intentionibus, simul incompossibilibus, intentio *praedominans,* et haec *in Casu* est, intentio non absolvendi. Immo unica fuit, cum *distractus* absolverit. Nullo autem modo peccavit Franciscus, quia illa mentis evagatio naturalis omnino et involuntaria fuit. — G. 5.

4. — DE VOLUNTARIO INDIRECTO

1. Ricardus, caupo, ne magno hospitum concursu eius taberna privetur, copiosum vinum bibulis petentibus subministrat, licet horum plures inebriandos esse et rixandos praevideat. Is ratione consueti lucri, et quandoque impediendarum blasphemiarum, impellitur ; nec putat, se in hoc delinquere. Facile etiam in hospitium suum admittit viros, sermones impios vel obscenos proferentes, nec eos arguit, quia, ait, non tenetur ratione officii de eorum agendi ratione sollicitum esse.

2. Nemesius die quadam 20 asses, mercedis gratia, Caio baiulo

ad suum hospitium sarcinam quandam ferendi offert. Requirit baiulus 25 asses. Negat Nemesius, se quidquam amplius ei praestiturum esse, licet ille furiosus in imprecationes et blasphemias erumpat.

Quaer. 1.° *Quid sit voluntarium indirectum?* — 2.° *An Ricardus graviter peccet, vinum inebriandis ministrando, sola consueti lucri ratione?* — 3.° *An graviter peccet, id agendo ad blasphemias bibulorum praecavendas?* — 4.° *An graviter peccet, impios et obscenos sermones hospitum non impediendo?* — 5.° *An Nemesius in secundo casu praestare debuerit praefatos quinque asses, licet indebitos, ad blasphemias baiuli impediendas?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 32. 33. 34. — Ad 2.um Negative *generatim* et *per se* loquendo. Ratio est, quia caupo non tenetur peccata ebrietatis et rixarum, quae hospites admittere solent, impedire, cum gravi suo damno: caritas enim cum tanto incommodo non urget. Atqui vix ulla invenitur taberna, in qua aliqui hospites non soleant se inebriare, et postea aliquas miscere rixas. Quare, si caupo vinum deneget, hospites alias adibunt popinas, in quibus largus potus ipsis ministratur; et proinde magnum damnum, et inutiliter, ipse subibit. *Generatim* et *per se;* si enim non agatur de huiusmodi peccatis in confuso praevisis; sed agatur de casu aliquo particulari, nempe de bibulo quodam iam ebrietati proximo, qui potum largiorem postulet, ministrari hic non potest. Ratio, quia in casu particulari determinato et certo, non nisi leve damnum ipsi esset subeundum ad determinatum et certum peccatum reapse praecavendum. Excipe, nisi ex aliis extrinsecis circumstantiis grave adhuc esset ei damnum subeundum, vel graviora sequerentur peccata. — Elbel 17., L. 1. 2. n. 69.

Ad 3.um Negative. Ratio, quia ex duobus malis maius est impediendum, cum utrumque impediri non possit.

Ad 4.um Affirmative, si grave sit aliorum scandalum, et facile impedire posset. Ratio, quia non tenetur, nisi ex generali ratione caritatis, quae non obligat cum gravi damno. Grave autem incommodum practice non deest, ut modo dictum est, in Resp. ad 1.um pro casu ebrietatis hospitum.

Ad 5.um Negative, si consuetum et iustum pretium tribuerit. Ratio, quia cum similes casus saepe occurrant, ansa daretur pravis hominibus magis magisque blasphemandi, et grave adesset piis hominibus damnum subeundum. — G. 7. 8. 9., I. M. 35. 36. 337. 434.

3. Sylvinus verberans Sabellium dubitavit, an esset potius Sabellinus clericus indutus laicalibus vestibus. Florianus Episcopus putans

se ordinare suum nepotem Florinum, quem non antea cognoverat, dubitavit, an esset potius Pomponius, quem ipse nullo pacto volebat ad ordines promovere. Reapse verberatus non Sabellius, sed Sabellinus clericus fuit, et ordinatus non Florinus, sed Pomponius fuit.

Quaer. *An Sylvinus voluerit Sabellinum clericum verberare; Florianus voluerit Pomponium ordinare.*

R. Ad resolutionem Casus praemittendum est non eodem modo voluntatem ferri *in bonum* et *in malum*. In bonum fertur directe et nonnisi directe, in malum indirecte et nonnisi indirecte. *Bonum* enim est obiectum proprium voluntatis, *malum* nullo pacto. Praemittendum etiam est dubitationem non pertinere ad voluntatem, sed ad intellectum. Quare dubitatio infert quidem cognitionem aliquam saltem confusam ex parte intellectus, non infert tamen voluntatis actum ex parte voluntatis.

Sylvinus ergo verberans Sabellium et dubitans, an verberaret clericum Sabellinum, voluntatem Sabellinum verberandi non habuit. Nam non *voluit* verberare nisi Sabellium, et dubitavit tantum, an esset Sabellinus. *Dubitavit* non est voluit. Nihilominus clerici Sabellini verberatio ei imputatur. Nam, stante illa dubitatione, obligatione et speciali obligatione tenebatur impediendi verberationem Sabellini. Per hanc enim obligationem obiectum cum obiecto coniungitur. Unde *volens* prius obiectum, alterum etiam quod tenebatur nolle, et efficaciter nolle ac impedire, implicite velle censetur, et reapse voluit, sed *indirecte* tantum, nempe non vere *volendo,* sed *non impediendo.*

In Casu Sylvini agitur de malo non impedito et impediendo. In Casu Floriani agitur de bono volito. Voluit quidem Florianus ordinare Florinum suum nepotem. Pomponio, quem Episcopus nullo modo ordinare volebat, substituto personae Florini nepotis, quem Florianus Episcopus ordinare volebat, id quidem immutare non potuit Episcopi voluntatem. Voluit Episcopus Florinum ordinare, et nonnisi Florinum voluit ordinare. Ex eo quod dubitaverit, an esset Pomponius non sequitur, quod habuerit voluntatem ordinandi Pomponium, et hac tantum voluntate potuisset ordinari Pomponius; haec enim ordinatio seu ordinis collatio bonum in se est. Sed ad summum sequitur tantum quod illicite egerit Pomponius, indirecta voluntate; nempe non impediendo frustraneam et illicitam ordinationem. Explicita quidem fuit voluntas ordinandi Florinum, sed nullo pacto Pomponium. Quoad Pomponium non fuit, nisi indirecte voluntarium, quatenus tenebatur Episcopus impedire illam frustraneam ordinationem, quae consequenter ideo ei fuit indirecte voluntaria et imputabilis.

Consentit Cl. D'Annibale Summ. ed. 4. P. 1. n. 143. Ut habeatur voluntarium, ait, « opus non est, ut id quod quis facit sibi exploratum sit plene et *citra omnem dubitationem* ..... *Citra* etc., quia dubium ad intellectum non ad voluntatem pertinet; immo is qui graviter dubitat, ne forte errans aliud faciat, et nihilominus facit, is utrumque velle intelligitur, *et id quod facere vult*, et hoc *voluntarium explicitum*, et id quod se facere dubitat, *si est aliquid pravum aut noxium;* (nam licita *nisi vera et positiva voluntate* non fiunt), et hoc *voluntarium implicitum* seu potius *virtuale* vel *in causa* dici solet, eique imputabitur, etsi illud expresse noluerit. Velut si quis verberet aut promoveat ad ordines clericum, quem putat esse Petrum dubitans ne sit Paulus; is intelligitur velle eum verberare sive Petrus sit, sive Paulus; at non intelligitur velle eum ordinare ». Scilicet bonum nonnisi *vera et positiva voluntate*, voluntate nempe *directa* volumus; malum vero voluntate *implicita, virtuali, vel in causa*, id est *indirecta* tantum *voluntate* volumus.

Hinc patet, quod in nostris actibus, si effectus pravi non intendantur, sed praevideantur, et obligatio adest ac possibilitas illos impediendi, imputabiles sunt ad culpam, et demeritum. E contrario effectus boni, nisi intendantur, ad laudem et meritum imputari non possent; ut enim voluntas sit bona, opus est ut sit voluntas boni et sub ratione boni, id est, ut tendat in bonum, et nonnisi in bonum tendat. S. Th. 1. p. q. 8. a. 1., q. 18. a. 4. Unde est commune illud effatum: bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu. Hinc ille, qui studet theologiae unice, ut magisterio deinde eiusdem scientiae possit sibi comparare necessariam pecuniam ad vitae suae sustentationem, laudem et meritum non habet ex salute animarum et gloria Dei, quam ea scientia poterit etiam promovere. Ille e contra, qui fornicatur non intendens peccatum et peccati malitiam, sed intendens tantum carnalem voluptatem, peccat et graviter peccat, quia illa malitia, intime coniuncta cum illa voluptate volita, est interpretative et virtualiter, seu indirecte voluntaria, licet impossibile sit ut actus malus propter suam malitiam ametur, ac ut malitia directe a voluntate intendatur. — Cf. Comment. de Actibus humanis, Comm. I. n. 23., Comm. IV. n. 9. seqq.

5. — INVOLUNTARIUM EX IGNORANTIA

1. Adalbertus sic confitetur: 1.° *volens* occidere Titium inimicum, occidi Caium amicum meum. 2.° Globo iaculando cervum, simul traieci inimicum, *alia vice*, ad necem quaesitum, *in dumeto la-*

tenter stantem. 3.° Ignorans esse vigiliam, manducavi carnes, sed ex pigritia die dominica non adfueram missae, in qua obligationes in hebdomada occurrentes denuntiari solent.

Quaer. 1.° *An ignorantia causet involuntarium?* — 2.° *Quid de Adalberto iudicandum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 48. — Ad 2.um In 1.° casu Adalbertus a peccato homicidii non excusatur cum sciens volens hominem occiderit. Si vero debitam adhibuerit diligentiam, ut praecaveret alterius homicidium praeter Titium inimicum, cum eius externus actus non sit formaliter iniuriosus Caio, quem omnino involuntarie occidit, ad nullam erga eius haeredes obligandus restitutionem. Secus vero, si debitam diligentiam omiserit, vel periculum Caium occidendi in confuso praeviderit. — I. M. 1370. 1372. 1373.

In 2.° casu vel adhibuit debitam diligentiam ad alterius damnum praecavendum, vel non. Si prius, actus voluntarius non est, neque consequenter peccatum. Si posterius, reus est homicidii. Verum, cum inimicus *latenter in dumeto staret,* et Adalbertus *non nisi cervum occidere putaverit,* ab homicidio excusandus videtur. — Elbel 46.

In 3.° casu, vel ei cogitatio occurrit de obligatione, forte intra hebdomadam eventura, vel nulla occurrit cogitatio. Si prius, ignorantia fuit vincibilis, et peccavit contra Ecclesiae praeceptum, negligendo inquirere. Si posterius, licet peccaverit omittendo missam, non peccavit tamen ieiunii omissione. I. M. 8. 207. 288. — G. 12. 13. 14. 646. seqq.

2. Abundius, sacerdos approbatus pro excipiendis fidelium confessionibus, experitur scientiam suam ad illud officium rite obeundum tenuem et insufficientem esse; pergit tamen audire confessiones, ex eo quod de idoneitate sua authenticum episcopi testimonium habeat. Hinc, defectu scientiae et studii, varios committit errores circa speciem peccatorum inquirendam, et praesertim circa restituendi obligationem. A confessario obiurgatus et ad restituendum pro poenitentibus obligatus statuerat serio ad studia Theologiae Moralis incumbere, et interea sacrum ministerium intermittere, cum ecce repente advocatur, ad Titium moribundum, variis restitutionibus, ut fama fert, obnoxium. Pergit anceps, miserum absolvit dubius, non valens implicatam discernere conscientiam, et revertitur tristis, mussitans se iterum restitutioni pro poenitente obnoxium fore.

Quaer. 1.° *An peccatum in Casu ex ignorantia habeatur, seu an praedicti errores sint Abundio imputabiles?* — 2.° *An in singulis peccaverit graviter?* — 3.° *An restitutioni sit obnoxius?*

R. Ad 1.um Errores priores Abundio quidem per se imputandi sunt, quia *vincibili* et *crassa* laborat ignorantia, in eaque persistendo graviter peccabat. Minime vero imputandi sunt ei errores admissi in Titii moribundi confessione; quia, tali stante necessitate, bene poterat et *debebat* eius confessionem audire, non obstante defectu scientiae requisitae; adeoque errores, non voliti, sed permissi tantum, *in Casu,* censentur. I. M. 35.

Ad 2.um Affirmative, *per se,* si nempe saltem in confuso suum scientiae defectum adverterit, excepto tamen Titii casu. Si vero inadvertenter omnino aliquando egerit, tunc fuit utique peccatum *in causa,* sed defuit, peccatum *actu.* I. M. 288.

Ad 3.um Ad nihil tenetur, si tacendo mere negative se habuit, omittendo urgere restitutionem. Tenetur vero ad restitutionem, si positive obligationem restitutionis poenitenti imposuerit, vel positive eam negaverit, contra iustitiam, sive erga poenitentem, sive erga alios damnificatos. I. M. 1405. et V. 2. 828. 829. — G. 15. 16., I. M. 50. 51.

3. Antonius saepe sapius blasphemando, iurando, detrahendo famae proximi, habitum horum peccatorum contraxit. Ea *saepe confitetur;* et confessarius, magna cura et sollicitudine, de numero interrogat praedictorum peccatorum, et salutaria addit monita. Verum cum Antonius eadem semper per integrum annum confessus fuerit peccata, licet *minori semper frequentia* eius confessarius absolutionem ipsi denegare constituit.

Quaer. 1.° *An peccata ex contracto habitu et consuetudine sint revera voluntaria et imputabilia?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmative, si ea quis in se advertat, ut regulariter contingit. Verum, si reipsa debita advertentia et deliberatio desideretur, quando quis, e. g., ex contracto habitu blasphemat, iurat, etc., tunc peccatum non habetur *quando* quis blasphemat, vel iurat, etc.; sed tantum *in causa,* quando nempe causam ponit. Quare inutile tunc est interrogare in confessione numerum horum materialium actuum; quia cum totus reatus sit in causa, hic neque augetur neque imminuitur ex maiori numero sequentium actuum; sed ex praevisione prudenti pendet. Illa autem *causa* est, primo, ipsa actuum frequentia, ex qua habitus seu consuetudo gignitur. Attamen practice saepe non advertitur, per eam actuum repetitionem consuetudinem acquiri; imo saepe quis sperat, non amplius in posterum relapsurum. *Causa,* secundo, est negligentia in ea consuetudine, acquisita iam, tollenda; unde actus sunt *indirecte* voluntarii. Et sic, advertendo hanc contractam consuetudi-

nem, et nihilominus negligendo eam extirpare, actus sequentes sunt *indirecte* voluntarii, etiamsi *actu* desit reatus defectu advertentiae, et eodem advertentiae defectu, reatus etiam defuerit in ipsa consuetudine contrahenda. Si quis vero contractam consuetudinem extirpare conetur, tunc reatus non est amplius *in causa,* licet forte adfuerit, siquidem causa est retractata. Neque vero habetur voluntarium saltem *indirecte,* si quis revera serio, ut supponitur, conetur consuetudini resistere. — Si, secluso *actuali* reatu, peccatum non nisi *in causa* vel *indirecte* habeatur; tunc, cum consuetudo ideo tollenda est, ut pravi actus sequentes impediantur, si isti sint graviter pravi, gravis erit obligatio consuetudinis tollendae; si sint leviter pravi, praedicta obligatio levis erit. Itemque, si actus sequentes graviter pravi sint, et non nisi *in causa,* vel *indirecte* voluntarii sint, tunc grave utique aderit peccatum, si gravis sit negligentia in extirpanda consuetudine; erit autem leve tantum peccatum, si levis erit negligentia. — L. 1. 3. n. 127; l. 5. n. 14., I. M. 35.-39.

Ad 2.um An Antonius blasphemando, iurando, detrahendo, *actu* semper saltem graviter peccaverit, in re gravi, ab actuali eius pendet advertentia, et tunc recte confessarius interrogat de numero horum peccatorum. Si vero actualis defuerit advertentia, quod practice difficile est, tunc non remanet nisi peccatum ex voluntario *in causa,* et ex *indirecte* voluntario. Sed tale voluntarium removendum *in Casu* videtur ex eo quod Antonius *saepe confiteatur,* et *imminuere* etiam conetur de facto eorum peccatorum *frequentiam.* Hoc enim ostendit Antonium retractasse contractam peccandi consuetudinem, eamque efficaciter niti extirpare. Et tunc non est, cur confessarius sedulus et scrupulosus sit in interrogando de exacto numero peccatorum; cum ipse poenitens videatur debita diligentia, pro suo modo, confiteri. Male autem agit confessarius constituens absolutionem Antonio denegare; Antonius enim non caret sufficienti dolore et proposito, et omnino bene dispositus videtur. — G. 2., I. M., 53. et V. 2. 809.

4. Cum Titius Episcopum deceperit documento exhibens sufficientis patrimonii, quo carebat, valde nunc anxius est circa validitatem suae ordinationis. Ait enim: Nihil agere eum, qui rem irritam vel illicitam facit ignorans, quia non praesumitur eum facere velle, quod valide aut licite fieri non potest.

Quaer. *Quale voluntarium adfuerit in Casu, et quid ad Casum?*

R. Nemo velle aut nolle censetur illud, de quo non cogitat, ex eo quod vellet aut nollet, si cogitaret. Nihil enim volitum, quin prae-

cognitum. Valet ergo ordo collatus Titio licet indigno ; nam *actuali* vel *virtuali* voluntate vere illum Episcopus voluit ordinare. Si utique cognovisset Episcopus se decipi a Titio, illum profecto noluisset ordinare. Sed voluntas haec est *interpretativa,* quam Episcopus non habuit antea, nec habebat tunc cum Titium ordinabat, eius perdurante errore, habiturus tantum, si Titii fallaciam cognosceret. Hinc falsum est nihil agere eum, qui rem irritam vel illicitam facit ignorans, quia non praesumitur eum facere velle quod valide aut licite fieri non potest. Ille, qui contrahit matrimonium cum consanguinea, ignorans esse consanguineam, vere matrimonium vult contrahere, licet si cognosceret illam esse consanguineam, matrimonium nollet contrahere. Unde dispensatio deinde in radice obtineri potest. Matrimonium tamen manet nullum donec dispensatio obtineatur, quia ignorantia impedimentum auferre non potest ; et non quia non praesumitur eum facere velle quod valide fieri non potesti ; nam e contra quantum in ipso est vere illud vult facere, si reapse voluntarie facit. Ille item, qui consecrat ignorans calicem non esse consecratum, corporale non benedictum, vere Corpus et Sanguinem consecrat D. N. Iesu Christi.

6. — DE CONCUPISCENTIA ET IRA

Titius, *fervens catholicus,* gravi accepta iniuria a Sempronio, ira excandescens secum animo reputat Sempronium interficere. Verum *animadvertens grave,* in tali facto, *peccatum,* talem a se removet cogitationem. Sed ecce, Sempronium iterum *videns,* propositum iterum efformat eum occidendi, et iam, in mente sua, media excogitat ad rem perficiendam, et in hac cogitatione diu versatur. Interim obviam ei fit funus, et mortis, iudicii, inferni cogitatio animum eius praeoccupat; et sic quasi *sponte* dimittit omnem iniuriae acceptae et vindictae memoriam.

Quaer. 1.° *An concupiscentia et ira actum involuntarium reddant?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Concupiscentia et ira tunc tantum reddere possunt actum *non voluntarium,* cum ita vehementes sint, ut usum omnino abripiant rationis. Tunc enim, et tunc tantum, verificari potest, quod actus sit sine voluntate, sine rationali nempe et deliberata voluntate. Enimvero, si totaliter rationis usus non abripiatur, tunc, cum concupiscentia et ira ad actum inclinant, *voluntarium* necessario habetur, licet in eo actu voluntarium imminuatur pro concupiscentiae et irae intensitate, si ea nempe sit antecedens; si enim consequens est,

tunc e contra augetur. Hoc autem inter concupiscentiam et iram intercedit discrimen, quod longe facilius ira rationis usum abripere soleat, longe difficilius vero id efficiat concupiscentia. — I. M. 54.-57.

Ad 2.um *Fervens catholicus* non tam facile consentit in grave peccatum, et in peccatum tam grave ut homicidium. Cogitatio vero homicidii exoritur in Titio ex iniuria gravi accepta, et ex irae excandescentia. Quare praedicta cogitatio facile involuntaria censeri potest eo defectu advertentiae et deliberationis. Et sane, ut dicitur *in Casu,* mox, Titius *grave peccatum animadvertens,* eam a se repulit cogitationem. Ergo antea non animadverterat, vel saltem non sufficienter animadverterat grave peccatum. Quod autem *iterum* voluntatem conceperit inimicum occidendi, haec quidem cogitatio naturaliter eius animum incessit ex inimici praesentia, qua perculsus efformatum propositum facile debita caruit deliberatione. Unde funus adspiciens *sponte* omnem acceptae iniuriae et vindictae memoriam dimisit. Neque vero difficultas est ex eo, quod diu in eo proposito versatus fuerit. Id enim forte factum est vel ex continuata inimici praesentia et adspectu in media via usque dum funus ei obviam fieret, vel ex ipsa irae passione vehementer excitata. Elbel 228.

7. — DE VOLUNTARIO EX METU

1. Sempronius sacerdos, laicali veste indutus, transiens per loca haereticorum, catholicis et praesertim sacerdotibus infensissimorum, omittit breviarii recitationem, et carnes diebus prohibitis manducat, ne agnoscatur. Sed cum subinde recognitum fuisset, et ad manducandas carnes die veneris metu mortis adigeretur, obtemperat dictitando Ecclesiam, ut piam matrem, obligationem legis suae non urgere cum tanto incommodo.

2. Liborius, famulus, domum, absente domino, custodiens sub nocte invaditur a fure, qui districto pugione pecuniam ab eo requirit. Cum autem Liborius nullam propriam habeat, 100 libellas ad dominum pertinentes accipit et furi tradit, ut vitam incolumem servet. Sed ab angustiis extremis nondum liberatur misellus. Tradita enim pecunia non sufficit furi, qui mortem famulo minatur, nisi locum, ubi arca nummaria domini reconditur, sibi patefaciat. Obtemperat iterum Liborius, ut mortem effugiat.

Quaer. 1.° *An metus causet involuntarium, et a peccato excuset?* — 2.° *An Sempronius possit in utroque casu excusari?* — 3.° *An Liborius item possit in utroque casu excusari a peccato et a restitutione?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 59.-62. — Ad 2.um Affirmative in primo casu, quia lex positiva non urget cum gravissimo incommodo. Negative in altero casu; quia lex negativa non cessat, etiam stante gravissimo incommodo. Porro agitur *in Casu,* de scandalo vitando et de contemptu Religionis.

Ad 3.um Affirmative in primo casu, quia rationabiliter praesumitur herum consentire, in tanto vitae discrimine. Affirmative etiam in secundo casu, quia cooperatio famuli in damnum domini est mere materialis, quae licet satis proxima sit, satis tamen excusatur, gravissima stante necessitate. — G. 17. 18., I. M. 59. 62. 1414.

8. — DE FINE AGENTIS

1. Caius, *ingenuus iuvenis,* saepius quidem confitetur, quia id suis moderatoribus peracceptum novit. Quotidie item solet audire missam exemplo motus suorum consodalium, ne minus eis devotus videatur. Insuper pecuniam non raro a patre acceptam inter pauperes distribuit, sed quasi semper vanae gloriae desiderium in se experitur. Hinc, peractis exercitiis spiritualibus, valde timet, ne invalidae et sacrilegae fuerint eius confessiones, et nullum acquisierit meritum ex piis operibus, sed e contra demeritum admiserit et peccatum.

Quaer. 1.° *An humanae actiones speciem sumant ex fine?* — 2.° *An Caius invalide receperit sacramentum poenitentiae, et omne meritum priorum operum amiserit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 79. — Ad 2.um Caii confessiones neque sacrilegae neque invalidae fuerunt. Ad confessionis enim validitatem requiritur et sufficit, sincerus dolor et propositum. Atqui bene potuit habere Caius sincerum dolorem et propositum: etsi ad confessionem accederet, quia id suis moderatoribus gratum noverit. Neque vero, cum Caius *ingenuus invenis* sit, supponi potest, quod hunc finem principaliter intenderit; vel quod sine debito dolore et proposito confessus sit. Confessiones ergo Caii neque invalidae neque sacrilegae fuerunt: sed substantialiter bonae ac meritoriae, licet fortassis fuerit quodammodo vanae gloriae instinctu impulsus; quia talis impulsus non afficit intrinsece ipsam confessionis substantiam, sed ad eam mere concomitanter et extrinsece se habet. Quare esto, quod talis impulsus fuerit venialiter malus, confessio tamen, utpote ex bono fine intrinseco facta, se nempe Deo reconciliandi et gratiam peccatorum remissivam obtinendi, potuit bene permanere moraliter bona et sufficiens ad valorem, et ad meritum. Et sic etiam, manet bona substantialiter et sufficiens

ad valorem, licet in confessione forte leviter mentiaris, aut proximum tuum sine causa leviter diffames. Quamvis enim tale mendacium et talis diffamatio sint moraliter mala, quia, tamen in ordine ad confessionem per accidens se habent, et aliunde peccata venialia non obstant divinae gratiae et reconciliationi, confessionem in se relinquunt bonam, et sufficientem ad valorem et ad meritum. Hinc idem dicendum est de auditis missis et de erogatis eleemosynis. — Elbel 78. 79., G. 33. 34., I. M. 77. 78. 81.

2. Sebastianus scrupulosus, ut ab omni creatura se abstraheret, omni se privare constituit voluptate, non necessaria ad vitae sustentationem. Voluptatem vitae non necessariam, non nisi ex satisfactione naturalis propensionis quaeri posse opinabatur, cum voluptas ad Dei gloriam non referatur. Ut autem totus Deo viveret, et Dei gloriam in omnibus quaereret, statuit omnes suas actiones actu Deo offerre, antequam quidquam ageret. Hinc brevi factum est, ut graviter capite infirmus in amentium nosocomio moreretur.

Quaer. 1.° *An licitum sit propter voluptatem agere?* — 2.° *An omnes actiones in Deum sint referendae?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um et ad 2.um Cf. I. M. 75. 82. — Ad 3.um Decipitur Sebastianus, gravi suo detrimento corporis et animae. Ut quis totus Deo vivat, et in omnibus Dei gloriam quaerat, non ideo debet necessario se privari omni honesta voluptate, non omnino necessaria ad vitae sustentationem. Voluptas etiam tantum utilis ad vires corporales, moderata delectatione et recreatione, reficiendas, honesta est, et natura sua ad ultimum etiam finem, seu ad Deum, implicite et mediate ordinatur. Hinc licet omnino agere propter voluptatem et delectationem, eamque intendere, modo honestus alius finis, ad quem ipsa natura sua refertur, non excludatur, ut nempe homo melius operetur, et diutius in honesta operatione perseverare possit; quo fine intermedio mediante, ad ipsum Deum refertur. Quapropter, semper ac quis honestum illum finem non excludat, quaesita voluptas seu delectatio ad Deum virtualiter refertur, neque opus est, ut actu quis eam offerat Deo, siquidem sufficit virtualis oblatio.

Enimvero honestae recreationes, et oblectamenta a Deo ipso condita sunt ad hominum usum. Quare naturaliter bona in se sunt et honesta. Ut ergo quis honestam aliam rem intendens, honeste agit, et virtualiter actio in Deum refertur, quin explicite et actu actionem illam Deo offerat; ita etiam honeste quis agit, honestam acceptans animi recreationem, honestumque oblectamentum, quin actu et forma-

liter Deo illud offerat. Hinc idem consequenter dicendum est de dolore et de incommodo, honestis mediis, vitandis et repellendis. Unde patet etiam, quod, ut honesta sit actio et in Dei gloriam referatur, necesse non est actu et explicite eam Deo offerre. Sufficit, quod quis honestam intendat actionem, et honeste agat. Sufficit, quod quis singulis diebus mane Deo offerat omnes suas actiones, decurrente die, faciendas. « Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie, fit bonus et virtuosus in individuo ». L. tr. de Act. hum. XLIV. — G. 29. 30. 35. 36.

3. Aloisius, *ne meritum* amittat suarum actionum eas fere continue, magna capitis sui defatigatione, ad vitam dirigit aeternam.

Quaer. *An recte?*

R. Ut actio *meritoria* sit, supernaturalis esse debet ex gratiae in ipsam influxu, et ex motivo fidei, secus omni condignitate et proportione caret ad supernaturale praemium. Sed opus non est, ut actualiter quis semper agat ex eo motivo; sufficit enim quod virtualiter quis ex eo agat. Et sic sufficit quod identidem, vel saltem summo mane, omnes quis diei actiones sua intentione dirigat ad vitam aeternam. Immo, secundum doctrinam A. D. de Malo q. 2. a 5. ad 7., « habentibus caritatem omnis actus est meritorius vel demeritorius ». *Meritorius;* patet enim virtualem ordinationem sufficienter adesse in eo, qui caritate se et omnia sua ad Deum ordinavit, et eam in se conservat. Tamdiu enim hac agit intentione saltem implicite et virtualiter, quamdiu eam non revocat, quod nonnisi per peccatum mortale contingit. Quare sufficit pro maiori quadam securitate illud motivum saepius renovare, sed opus certe non est, ut in quolibet actu illud Aloisius cogitet, et sibi explicite proponat. Cf. hic 10.*bis*

9. — DE MORALITATIS OBIECTO

1. Marianna ad impediendas rixas, iuramenta, blasphemias mariti sui levia dicere solet mendacia, quae optimum habent successum familiae pacem constanter servandi.

2. Monica confitetur de proximis suis nonnunquam fuisse male locutam, quia, ait, vere *mali sunt, et malum omnibus faciunt.*

3. Aurelius confitetur se, gravi pressum necessitate, gravem pecuniae summam furatum fuisse. Cum autem confessarius restituendi obligationem ei declaret, impossibile est, reponit Aurelius, quia nihil

habeo. Quin imo cum ea necessitas perseveret, adhuc debeo in eodem furto continuare, et deinde omnia restituam.

Quaer. 1.° *An humani actus moralitatem desumant ex obiecto?* — 2. *Quid de variis Casibus sentiendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 84. — Ad 2.um Marianna, *per se loquendo*, peccavit; sed venialiter tantum, idque toties quoties mentita fuerit. Ratio est, quia mendacium, utpote intrinsece malum, nullo fine extrinseco, quamtumvis bono, cohonestari potest, nisi forte fiat ex conscientia invincibiliter erronea. Neque enim facienda sunt mala, ut veniat bona, ad Rom. 3., 8. Quare Mariannae suadendum est, ut a mendaciis omnino abstineat; et, urgente gravi necessitate, aliqua potius utatur tergiversatione et aequivocatione, cum non teneatur semper veritatem aperte manifestare. — Elbel 74., G. 27. Cf. I. M. 86. 1523. seqq.

Monica, *per se loquendo,* declarare praeterea debet utrum male de proximis locuta fuerit in re levi, an in re gravi; et si in re gravi, quoties id contigerit, et utrum aliud, praeter damnificationem famae, damnum contigerit. *Per se*, secus enim est, si ex ipsa confessione intelligitur agi de re nota et publica, unde nulla famae damnificatio advenerit; quemadmodum iam satis erui videtur ex eius dictis, *quia vere mali sunt et omnibus malum faciunt.* — Elbel 11. 102., G. 31.

Aurelius graviter quidem peccavit; gravis enim necessitas a furto non excusat. Quare neque potest in furto continuare. Ac si in praesenti restituere non potest, quomodo poterit maiorem semper quantitatem in posterum restituere? Unde neque eius excusatio valet. Sufficienter autem suum peccatum explicavit: varii enim gravis furti gradus speciem non mutant. — L. 1. 6. n. 47., G. 31., I. M, 1313.

10. — DE HUMANORUM ACTUUM CIRCUMSTANTIIS

1. Henricus sic confitetur: 1.° Peccata *carnalia* commisi. 2.° Actus graviter *immodestos* effeci. 3.° *Pravas* habui cogitationes. 4.° Famam laesi proximi. 5.° Praeter homicidium, omnia alia peccata commisi.

2. Paschalis sacerdos sic confitetur: sacerdos sum, et semel cum femina peccavi; omittens se curam animarum gerere, et suam parochianam in confessione antea sollicitasse.

Quaer. 1.° *An moralitas humanorum actuum ex circumstantiis desumatur?* — *2.° An Henricus et Paschalis recte confiteantur?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 88. — Ad 2.um Henricus minime recte confitetur. Etenim 1.° praeter numerum, varias debet declarare species carnalium peccatorum, e. g., an peccaverit ipse solus, vel cum

alia persona; et si cum hac, an soluta, an matrimonio ligata, etc. Necesse vero non est, *per se loquendo,* ut dicat an bis, ter etc. cum eadem persona, vel cum diversis fuerit fornicatus. — Elbel 103., La-Croix l. 3. p. 2. n. 1040., I. M. V. 2. n. 708.

In 2.° casu actus etiam graviter immodesti, nisi sint actu consummati, proprio numero, et propria specie sunt declarandi. Specie enim differunt etiam huiusmodi actus, ut puta, si quis misceat turpia colloquia, aut seipsum adspiciat; vel mulierem aut seipsum turpiter tangat, etc. I. M. 307. 310. 783.

In 3.° casu necesse etiam est declarare, praeter numerum internorum actuum, varia specie obiecta desideriorum, vel delectationum. Desideria enim et morosae delectationes ab obiectis speciem desumunt, Elbel 80. 102., et pravae illae cogitationes, voluntariae et deliberatae, ex casus contextu, apparent. Non enim Henricus vir videtur, qui soleat huiusmodi tentationibus resistere.

In 4.° casu explicare debet, an graviter famam laeserit proximi; et, si graviter, quoties famam laeserit proximi, et an aliud damnum proximo fuerit inde secutum. Declarare vero, *per se loquendo,* non tenetur, an simplici detractione vel calumnia proximi famam laeserit. I. M. 1486.

In 5.° tandem casu patet, quod valde imperfecta est Henrici confessio; adeoque est a confessario directe interrogandus quoad alia specialia peccata contra praecepta Decalogi et Ecclesiae, et contra obligationes proprii status, quae verosimiliter potuit Henricus committere. Cf. Elbel 96.

Neque recte confessus est Paschalis. Explicare enim debuisset circumstantiam sollicitationis in confessione, quae malitiam addit sacrilegii realis, et circumstantiam curae animarum, quae fecit peccatum specialiter repugnare virtuti iustitiae. Elbel. 97. 98. — G. 31. 32.

10.bis — DE HUMANORUM ACTUUM MERITO

1. Aloisius valde laetatur, quia bona fide credit se non posse peccare. Ait enim voluntatem non tendere nisi in bonum. Bonum tantum est obiectum voluntatis. Impossibile est velle malum et peccatum. Valde etiam laetatur, quia ait posse ipsum in infinitum mereri, amando Deum, ei volendo amorem omnium Sanctorum et Angelorum; B. Mariae V., D. N. Iesu Christi, et ipsius Dei. Unde in huiusmodi amoris actu frequenter se exercet. Actus enim inquit specificatur ex obiecto, et obiectum in eo amore infinitum est. Ac semper sibi persuadet vi-

tam aeternam mereri posse, etiam actibus bonis naturalibus ex auctoritate S. Thomae de Malo, q. 2. a. 5. ad 7.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Aloisius egregie decipitur. Voluntas utique non potest *velle* malum et peccatum, sed potest et debet *fugere* malum et peccatum. « Dicendum quod eadem potentia est oppositorum, sed non eodem modo se habet ad utrumque. Voluntas igitur se habet et ad bonum et ad malum : sed ad bonum *appetendo ipsum,* ad malum vero *fugiendo* illud ». S. Th. 1. 2. q. 8 a. 1. ad 1. Impossibile igitur est directe et positive appetere malum et peccatum ; sed impossibile non est appetere bonum illud, quod intime coniunctum est cum malo et peccato ; et ideo abstinendum est ab eo bono apparente appetendo. S. Th. l. c. Voluntas autem illa amoris Dei, ei volendo amorem ipsius Dei, Iesu Christi, B. Mariae V. et omnium Sanctorum, infiniti meriti non est. Etenim praescindendo ab aliis conditionibus ad meritum requisitis, infinita non est neque esse potest sive dignitas merentis Aloisii, sive valor actus illius amoris, ut infinita non est ipsius facultatis virtus.

Neque vero aliquid probat ratio allata. Nam actus non specificatur ab obiecto, prout in se est, sed ab obiecto, prout attingitur ab actu. Illud autem obiectum nonnisi imperfectissimo modo ab actu attingitur, quum voluntas efficax et completa non sit, sed mera quaedam velleitas. Bonum praeterea voluntatis obiectum, bonum possibile esse debet, eique conveniens. Ad rem S. Th. 1. 2. q. 8. a. 1. « Voluntas est appetitus quidam rationalis : omnis autem appetitus non est nisi boni. Cuius ratio est, quia appetitus nihil aliud est, quam quaedam inclinatio appetentis in aliquid. Nihil autem inclinatur, nisi in aliquid simile, et *conveniens* . . . Potentia rationalis non se habet . . . nisi ad ea, quae sub suo obiecto *convenienti* continentur. Nam nulla potentia prosequitur, nisi suum obiectum *conveniens* ». Et 1. 2. q. 18. a. 2. : « Prima bonitas actus moralis attenditur *ex obiecto convenienti* », quae *dat ei speciem.* Hinc obiectum, ex quo specifica bonitas aut malitia actus moralis desumitur, non est ipsa res in se et absolute considerata, sed est illa, ut importans ordinem et respectum ad rationem, cui est consentanea vel dissentanea. Et ideo neque possibile est sine supernaturali Dei gratia supernaturali amore Deum amare.

Itemque falsa omnino Aloisii persuasio est, posse nempe actibus naturalibus supernaturalem beatitudinem mereri, cui illi nullam habent proportionem. S. Thomas vero perperam invocatur ad illam falsam persuasionem sustentandam. Nam S. Thomas nullo pacto docet

actum naturalem posse esse vitae aeternae meritorium. Textus ille S. Doctoris a quibusdam affertur non ad hoc probandum, sed ad aliud bene diversum, nempe, opus non esse ad meritum vitae aeternae ut actus ex motivo supernaturali ponatur, secundum communem opinionem. Haec habet S. Doctor l. c. de Malo q. 2. a. 5. ad 11.: « Ille, qui habet caritatem se et omnia sua ordinavit ad Deum, cui inhaeret ut ultimo fini. Ergo quidquid ordinat vel ad se vel ad quodcumque aliud sui, meritorie agit, etiamsi *actu* de Deo non cogitet, nisi impediatur per aliquam inordinationem actus, qui non sit referibilis ad Deum. Sed hoc esse non potest, quin sit peccatum saltem veniale. Ergo omnis actus habentis caritatem vel est meritorius, vel est peccatum, et nullus indifferens ». Sed hisce verbis S. Doctor excludit tantum *actualem intentionem*, qua actus referatur ad Deum, sed nullo pacto excludit virtualem influxum illius ordinationis ad Deum. Hac praemissa ordinatione totius vitae ad Deum, bonus actus, per fidei influxum supernaturali motivo revera informatur, quin opus sit de ea ordinatione actu cogitare, usque dum per grave peccatum ea ad Deum ordinatio non retractetur. Qui enim intendit sive explicite sive implicite, servare illam ad Deum totius vitae ordinationem, et charitatem, licet de ea ordinatione et charitate actu non cogitet, eadem ordinatione et charitate, movetur ad recte operandum. S. Th. 2. D. 40. q. 1. a. 5. ad 3. ad 6. ad 7. Iustus ex fide vivit. Ad Rom. 1., 17. Cf. I. M. 75.; Comment. de Actib. human., Comm. XIV. de Merito.

DE CONSCIENTIA

11. — DE COSCIENTIA ERRONEA

Florus, confessionem instituens generalem, se accusat, quod adhuc puer semel vel bis pollutionem habuerit, idque numquam sit confessus, quia peccatum tunc non existimavit. Addit praeterea, quod iam adolescens turpiter aspexerit et tetigerit suam consobrinam, et quod id confessus sit tantum generatim, omittens consobrinae circumstantiam, quam non putavit necessariam. Insuper ait, quod cogitationes saepe malas suo animo nutrivit, sed nec eas est confessus, putans per longum tempus peccatum adesse tantum in opere. Itemque fatetur,

quod in iudicium vocatus, licet iuramentum praestiterit de dicenda veritate, mendacium dixerit, idque tamen reputavit omnino necessarium ad salvandum amicum a diurno et duro carcere. Postremo confitetur, quod gravi laborans morbo per annum et amplius missam omiserit, et abstinentiam ac ieiunium non servaverit.

Quaer. 1.° *Quid sit conscientia erronea, et an eam quis sequi possit?* — 2.° *An et quomodo Florus peccaverit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 98 seqq. — Ad 2.um Potuit absolute Florus, in puerili aetate, pollutionis malitiam initio ignorare. Quare, si bona fide peccatum illud confessus non est, quia peccati conscientiam non habuit, non videtur inquietandus. I. M. 110.

Inquietandus item non videtur ob omissam consobrinae circumstantiam, cuius specialem incestus malitiam facilius potuit invincibiliter ignorare. Haec autem circumstantia speciem per se mutat quoad tactus, minime vero quoad aspectus. I. M. 784.

Quoad pravas cogitationes, difficilius bona fides et invincibilis ignorantia admittitur. Attamen, si Florus affirmet se hoc cogitationum peccatum ignorasse, a confessario quidem attendendum et indagandum est, *quales* fuerint illae *cogitationes*, et an Florus ex conscientia culpabiliter vel inculpabiliter erronea illud crediderit. Si enim, prudenti facta investigatione, ex Flori ruditate eius bona fides appareat, neque in hoc inquietandus videtur quoad praeteritas confessiones; sed tantum instruendus est, si adhuc in errore versetur. Illud enim est praeterea hic attendendum quod bona fides et ignorantia esse etiam possit potius *in facto,* quam *in iure,* i. e. potius esse possit de praestito cogitationibus consensu, quam de ipsa pravarum cogitationum malitia, si illis consensus accedat. I. M. 108.

Ex eo quod reputaverit Florus necessarium mendacium ad salvandum amicum, non sequitur revera, quod bona fide et invincibili ignorantia erraverit. Quare ulterius interrogandus est Florus, siquidem agitur de gravi periurio propter additum iuramentum; utrum reapse existimaverit posse se tunc mentiri; immo forte etiam debere propter ingens periculum, quo amicus eius versabatur.

Postremo non peccavit Florus, missam omittendo, gravi detentus morbo; peccandi enim necessitas non datur. Idemque dicendum de non servata abstinentia et ieiunio propter eamdem infirmitatis rationem: et quamvis forte missam et abstinentiam ac ieiunium omiserit, cum iam convalescere inciperet, difficile sane videtur, quod sibi vere persuaserit graviter hac in re peccare; si adhuc revera sufficienter non convaluerit. — Elbel 124.-133., G. 37.-42., I. M. 98. seqq.

12. — DE CONSCIENTIA PROBABILI

1. Clemens, doctus theologus, existimat Probabilistas nimis favere libertati. Quare ait, in concursu opinionis *certe probabilioris* pro lege non licet sequi opinionem minus probabilem pro libertate. Id enim constat 1.° auctoritate Clementis III. C. *Capellanus de Feriis,* ubi declarat, eam sententiam esse sequendam, « quae *meliori* et *subtiliori* nitatur ratione ». Atqui ubi certe maior est probabilitas, ibi procul dubio est melior et subtilior ratio. Ergo. Consonat Regula 45.ª Iuris in 6.°: « Inspicimus in obscuris quod est *verisimilius* ». Idem constat 2.° auctoritate Probabilioristarum, et omnium melioris notae Probabilistarum, qui in substantialibus Aequiprobabilismum defendunt. Prae caeteris audiatur Suaresius de Leg. l. 8. c. 3. n. 19. « *Maior probabilitas* est quaedam certitudo moralis, si excessus probabilitatis *certus* sit ». Idem dicit Muzzarelli Opusc. de Regul. moral. opin. ap. Migne, Curs. Theol. XI. 1309. « Aliquis excessus rationum pro una parte contra aliam, nisi sit *notabilis,* non aufert dubium. Cum autem fuerit *notabilis,* iam praeponderat gravitas pro una parte, iam determinamur ad unum et in eo sistimus ». Idem constat 3.° auctoritate S. Alphonsi l. 1. n. 56. « Quoties, inquit, intellectui *certe* apparet, veritatem *multo magis* stare pro lege, quam pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa, parti minus tutae adhaerere; siquidem, eo casu, homo non proprio iudicio, seu propriae credulitati innixus operaretur; sed potius per quemdam conatum, quem sua voluntate in intellectum inferret, ut a parte, quae *valde verisimilior* sibi apparet, removeretur, et ad partem, quae sibi vera non apparet, imo quae videtur nec certum fundamentum habere, quod possit esse vera, inflecteretur. Et huc facit illud Apostoli ad Rom. 14., 23.: *Omne quod non est ex fide peccatum est* ». — Haec increduli audiunt Ioannes-Petrus et Antonius, et ipsi docti theologi, sed probabilistae. Cf. Marc Instit. Moral. Alphons. n. 100. 101. ed. alt. 1886.

Quaer. 1.° *Quid sit Probabilismus?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Tota doctrina Probabilismi ad duas assertiones paucis reduci potest. Prima est, principium certum, ab omnibus admissum, praesertim a S. Alph., *Lex incerta non potest certam parere obligationem; Lex dubia non obligat.* Principium *certum,* quia lex non ligat voluntatem nisi *per scientiam* sui. Altera est, quod quando contra legem adest opinio vere *probabilis*, lex evadit *incerta* et *dubia.* Principium item *certum*, quia *certitudo* incompossibilis est cum opposita

probabilitate. Quare parum refert ad veram Probabilismi doctrinam, quod opinio pro lege sit *aeque probabilis,* vel *parum probabilior,* vel *multum probabilior,* vel simpliciter *probabilior*. Quaestio enim haec est et non alia; an nempe opinio contra legem sit *vere probabilis;* tunc enim, quidquid sit de opinione pro lege, impossibile est, quod lex sit *certa* et *evidens,* voluntatem ligans per *scientiam*. I. M. 111. seqq.

Ad 2.um Rationes allatae pro probabiliorismo tenendo, nihil quidem probant. Etenim 1.° C. *Capellanus* 4. *de Fer.* particularem Clemens III. pro sua auctoritate definit quaestionem, in qua duae erant sententiae, unam inter illas eligens. Agitur de tribus hebdomadis, quibus Canon prohibet fieri nuptias ante festum B. Ioannis Baptistae; et « quidam, ait Pontifex, hebdomadas illas *absque interpolatione* intelligunt. Alii vero, inter festum et ipsas volentes *facere intervallum,* illud intelligunt ob reverentiam festivitatis Pentecostes fuisse statutum, quae in septimanis illis solet intervenire quandoque; et sic a tribus diebus Rogationum ante Ascensionem Domini inchoantes usque ad octavum diem post Pentecostem (illis hebdomadis computatis) illo tantum spatio temporis celebrari nuptias non permittunt, earum celebrationem ab inde nullatenus inhibentes ». Sic posita quaestione, S. Pontifex eam, ita authentice Canonem interpretans, sua auctoritate resolvit: « Quia ergo consulti fuimus, utra istarum opinionum potior videatur, Nobis et Fratribus nostris apparuit: quod, licet ea sit Romanae Ecclesiae consuetudo, ut quocumque tempore matrimonium contrahatur, consensu interveniente legitimo de praesenti; quia tamen a septuagesima usque ad septimam diem post Pentecostem celebrari nuptiae non sinuntur, et postea etiam tribus septimanis vel pluribus ante festivitatem S. Ioannis sine differentia celebrantur; *posterior sententia meliori et subtiliori nititur ratione;* et sive secundum Canones a Septuagesima usque post octavas Paschae, sive iuxta consuetudinem Ecclesiae Romanae usque post septem dies festi Pentecostes, quod caret octavis, nuptiae suspendantur, in Dominica quae sequitur, et deinceps possunt licite celebrari ». Clemens III. ergo minime definit, quod ubi sunt duae *probabiles* opiniones, quarum altera sit *probabilis,* altera *probabilior,* vel *certe, multum probabilior,* haec sit omnino et semper tenenda; sed dicit tantum, quod ex duabus propositis sententiis, secunda sit *melior* et subtilior. Unde certe nihil eruitur pro probabiliorismo. Immo, quod caput est, rem Clemens III. definit non innixus *certe, multum, probabiliori* sententia, sed innixus *certo* Canone, *certaque consuetudine*.

2.° Reg. 45.a Iuris in 6.° non respicit proprie *probabilitatem,* sed *dubium;* quod est bene diversum. Cf. I. M. 137. 138. Unde ea Re-

gula fere excluditur *probabilitas;* siquidem dicitur, quod inspicimus *verisimilius,* quod proprie non *probabilitatem,* sed *praesumptionem* prae se fert. Enimvero tota Regula est sequentis tenoris: *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius; vel quod plerumque fieri consuevit.* Nempe, *in obscuris,* i. e. in quibus veritas *nec probabiliter* apparet, quod profecto idem non est ac *in probabilibus. Quod verisimilius,* videlicet quod, attentis omnibus rei ipsius adiunctis, praesumptionem in verisimilitudine fundatam habet. *Vel quod plerumque fieri consuevit,* scilicet, praedicta deficiente praesumptione, illud tenendum est, quod communiter et ordinarie fieri solet, pro eo enim stat tunc praesumptio. Inutile praeterea est advertere, quod Regula haec, ut aliae similes Regulae, ad forensia potius iudicia, et ad iudiciales sententias spectet. Cf. Reiffenst. in Reg. cit. Iam vero ex eo quod in illis, in quibus probabilitas etiam desideratur, tenendum sit illud, et quidem in iudiciis et in rebus iustitiae, agitur enim *de Regula Iuris,* quod omnibus rei circumstantiis perpensis verisimilius apparet; vel quod, hac deficiente praesumptione, ex communiter et ordinarie contingentibus potius praesumitur; vel tandem, si neque hoc haberi potest, minimum sequendum et tenendum sit, ut habet Reg. 30.ª in 6.º; inde profecto non sequitur, quod, *probabili* et *probabiliori* stantibus opinionibus *contra* legem et *pro* lege, lex *certo* obliget. Et sane Ius Canonicum sibimetipsi non contradicit. Porro, reliquis nunc praetermissis, C. *Cum iure* 31. *de Off. et Pot. Iud. Deleg.* dicitur: « Nisi de mandato *certus* extiteris, exequi non cogeris quod mandatur ». Idem habetur in C. *Sicut quaedam* d. 14., ubi S. Leo haec scribit: « In his, quae vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec praeceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum ». Et S. Alph. l. 3. post n. 130. Epist. Resp. par. *Adversarius in Dissertat.* hunc subiicit commentarium: « Hoc locum habet in quantum asseri potest, quod aliqua actio non sit graviter illicita. Sed, ut affirmetur absolute, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio *probabilis;* nec etiam *probabilior* ».

3.º Suaresius certe probabiliorista non fuit, neque hoc necesse est demonstrare, siquidem ab ipsis adversariis conceditur. Cf. Marc l. c. 92. Eius igitur dictum explicandum tantum est, et facile explicatur. Contingit sane aliquando, quod pro aliqua veritate maior *absolute* probabilitas habeatur, et excessus probabilitatis tam *certus* est, ut opposita sententia vix sit probabilis, seu non nisi tenui quadam gaudeat probabilitate, ita ut *incerta* et *dubia* sit probabilitas oppositae illius sententiae. In tali casu *maior* illa probabilitas, cum tali *certo* probabili-

tatis excessu, morali cuidam aequivalet certitudini. Sed tunc, uti patet, non agitur amplius de duabus sententiis *vere probabilibus*, licet altera sit altera probabilior. Nihil igitur ex Suaresii dicto eruitur pro probabiliorismo.

4.º Idem dicendum est de Muzzarelli affirmatione. Agit enim de tali probabilitatis *notabili excessu,* ut oppositae partis *dubium auferatur, ad unum determinemur, et in eo sistamus.* Porro in tali casu iam sumus extra limites vere probabilitatis, et in certitudine saltem morali invenimur. Haec habet Muzzarelli cit. Opusc. edit. Roman. 1807. pag. 19. « Si excessus sit *magni* aut *notabilis* momenti, tum dico, *quod in praxi ordinarie non subsistit apud intellectum suasio rationum pro contraria sententia;* ideoque iste casus *semper* mihi visus est *admodum rarus in praxi.* Magna enim aut notabilis praeponderantia rationum pro una sententia *aufert* apud intellectum *gravitatem* pro altera, et eam efficit apud ipsum non solum *minus gravem,* sed etiam LEVEM *et* IMPROBABILEM ». Quod autem Muzzarelli, non probabiliorista, sed simpliciter reapse probabilista sit, patet ex *Regula agendi,* quam post Benedictum XIV. constituit in praedicto Opusculo. Ea enim haec generatim est, scilicet ut in rebus obscuris et difficilioribus eam amplectamur sententiam, *quam ratio suadet, ac firmat auctoritas.* « Quam *ratio suadet,* scilicet quam ratio veluti veram *aut verisimilem* ita proponit, ut inducat hominem *prudentem* ad praebendum sibi assensum. In hoc enim stat rationabilis suasionis vis; unde fit *opinio, in qua ratio prudentis viri quiescere nequit, quamvis interdum aliquam apparentem veritatem* aut *verisimilitudinem praeseferat, omnino tamen sit refutanda.* Sequitur: *ac firmat auctoritas.* Est enim doctorum hominum auctoritas maximus cardo, a quo regitur humani intellectus imbecillitas, ita ut ignaris et indoctis huiusmodi auctoritas stet fere semper pro ratione..... Deus a nobis non exigit, ut operemur semper cum metaphysica, aut physica evidentia de honestate materiali actionis nostrae: hoc enim est supra naturae humanae vires pro hoc vitae statu; sed solum a nobis exigit, ut nunquam operemur sine firma et prudenti persuasione, quod actio nostra hic et nunc ponenda non sit peccaminosa, sed licita..... Atque is, qui in obscuris et disputabilibus tandem exequitur id, quod, omnibus serio expensis, *ratio sibi suadet, et auctoritas firmat,* sequitur illud, *quod sibi apparet prudenter verum et honestum.....* Statim ac in rebus controversis post diligens examen, et omnibus serio expensis, inveniam opinionem quam recta ratio mihi suadet, et plures classici auctores confirmant, iam non est mihi opus ulterius inquirere, et doctores omnes perscrutari, *sin-*

gulas eorum rationes et auctoritates conferre et iudicare de eorum inaequalitate et praeponderantia, quod esset onus moraliter intolerabile, utpote innumeris scrupulis perplexum, et periculis errandi obnoxium ». Atque hinc satis superque patet, non solum quod Muzzarelli re ipsa simpliciter probabilismum tueatur, sed etiam quod aequiprobabilismum et probabiliorismum excludat; unde inferius adhuc clarius asserit: « Si autem id aliquando accidat, ut adsit simul maior notabilis suasio pro contradictoria respective sententia, non auderem quidem aliquid addere Benedicti XIV. regulae, qui *simpliciter* id sequi consulit, quod ratio suadet, *non id quod magis suadet*.... Prudentissime Pontifex Benedictus XIV. ab his comparativis praeeminentiis abstinuit, et ad sententiam nos descendere unice praescripsit, *quam ratio suadet, et firmat auctoritas* ». Et haec quidem sententia, in rebus obscuris et disputatis, sententia quidem est, quae sit *vere probabilis;* quilibet sit eius probabilitatis gradus, de quo iudicare res adeo difficilis est; ut quemadmodum ait idem Muzzarelli, « praesumendum non est quod voluerit, Deus, quum agitur de legis observantia ad salutem necessaria, nos coniicere in tot difficultates et ambages, unde extricari non possimus, et a quibus fere in desperationem impellamur ».

5.° Eadem etiam est mens S. Alphonsi; siquidem aperte ait S. D., quod stante sententia *certe multo magis probabili* pro lege, voluntas nequit *prudenter* parti minus tutae adhaerere. Haec ergo pars, si talis est, ut ipsi voluntas *prudenter* adhaerere non possit, iam vere probabilis non est, et opposita iam est moraliter certa. Idque sane S. D. constituit ad Probabilismum retinendum intra limites verae probabilitatis, et ad removendum consequenter ab illo *tenuem et dubiam* probabilitatem. Hinc in textu allato in Casu S. D. non loquitur de quavis probabilitate; sed de ea quae *intellectui iudicantis diserte apparet,* qui consequenter, si ab hac probabilitate discederet, a proprio iudicio *per quemdam conatum voluntatis discederet*, et contra suam conscientiam ageret, cui proinde aptat illud Apostoli, Rom. 14., 23.; *Quod non est ex fide peccatum est.* Hinc S. D. constantissime docuit: « Ut non sit peccatum grave, sufficit ut *vera probabilitas* habeatur, intelligo illam, *quae fundamento* NON TENUI nititur, ut tuto, iuxta communem sententiam, *seposita quaestione de probabiliori et minus probabili,* possit teneri et doceri ». Op. Mor. l. 3. post. n. 132. Epist. Resp. par. *Adversarius in Dissertat.* Eamque vero sententiam S. D. oppugnat, et laxam appellat, quae etiam *minus probabilem* pro libertate tuetur SINE ULLA DISTINCTIONE, inter gravem et tenuem, inter certam et dubiam probabilitatem. Apol. cont. il P. Patuzzi an. 1765.

Cf. I. M. 131. seqq. Ac l. 3. n. 547. hanc S. Alph. statuit et evolvit assertionem: « Imponenda sub culpa gravi non sunt praecepta, *nisi evidens ratio id suadeat* ». Et hoc ad nos quod attinet, revera est Probabilismus, quem defendimus, omni seposita quaestione de probabiliori et minus probabili, de multo magis et parum probabiliori et aeque probabili. Probabilioristae simpliciter asserunt standum pro probabiliori, relicta minus probabili. Aequiprobabilistae affirmant standum pro multo magis probabili relicta multo minus probabili: concedunt vero posse quempiam tenere probabilem, relicta altera aeque probabili vel parum probabiliori. Probabilistae dicunt licere sequi opinionem simpliciter probabilem, dummodo sit vere probabilis, relicta altera licet probabiliori et multo probabiliori. Nos igitur hoc tuemur systema cum S. Alphonso, et cum S. Thoma, et non aliud: « Imponenda sub culpa gravi non sunt praecepta, *nisi evidens ratio id suadeat* », l. 3. n. 547.; « Nullus ligatur per praeceptum aliquod, *nisi mediante scientia illius praecepti* », Quodl. 14. de Verit. a. 3. — G. 46. 47. 56. 64.

2. Probus theologus Probabilismum non probat, sed Probabiliorismum; quia, ait, intellectus nititur quam proxime assequi veritatem.

Quaer. *Quid de Probo?*

R. Illud, quod Probus affirmat, *intellectum nostrum niti quam proxime assequi veritatem*, dupliciter sumi potest. Et primo quidem pro *veritate obiectiva* rei, seu effectu alicuius nostrae actionis, absolute obtinendo. Sed hoc sensu ratio Probi nihil contra Probabilismum probat. Nam, quando agitur de ea obiectiva veritate, et obiectivo effectu, absolute obtinendo, ipsi probabilistae dicunt, neque esse probabile, neque esse licitum sequi minus probabilem et minus tutam opinionem. Quare in tali casu non licet sequi eam probabilem de re ipsa opinionem, non quia non licet sequi opinionem probabilem, sed quia non licet sequi opinionem falsam. Etenim non probabile, sed falsum est licere sequi opinionem probabilem de ipsa re, quando res ipsa absolute obtinenda est. Altero vero sensu sumi potest Probi assertum pro *veritate mere subiectiva* liceitatis alicuius actionis, in ordine speculativo, quae deberet esse, in ordine practico, id unde dictamen conscientiae practicum ad agendum sumeretur, ut licita et honesta actio nostra evaderet. Et hoc alio sensu Probi assertum est omnino falsum.

Nam tunc quaestio non est, utrum intellectus debeat adhaerere opinioni probabiliori, quia est vel potius apparet magis proxima veritati. Sed quaestio est, utrum voluntas debeat adhaerere opinioni probabiliori, quia lege tunc ligatur. Atqui non solum non est magis, proxi-

mum veritati, sed omnino a veritate alienum est, quod tunc voluntas lege ligatur; nam lex tunc, si habet contra se vere probabilem opinionem, licet pro se habeat probabiliorem, dubia est, et axioma est, quod *lex dubia non obligat.*

Tunc tantum locum habere posset, voluntatis obligatio ex maioris opinionis probabilitate, quando ubi staret, e. g., pro lege sententia probabilior lex evaderet ideo *certa,* et legis *scientia* tunc haberetur. Voluntas enim non ligatur nisi lege *certa,* et lege certa per *scientiam* ipsius legis. Atque opinio, licet probabilior, neque exhibet *certitudinem* neque exhibet *scientiam.* Quare ex Probi ratione contrarium sequitur, videlicet, si intellectus nititur quam proxime assequi veritatem, non potest intellectus voluntati imponere legis obligationem, stante eius dubio; quod Probabilismus edicit. Ex eo ergo, quod intellectus amplectatur quod probabilius apparet, non est consequentia, quod voluntas sequi debeat, quod intellectus probabilius iudicavit. Aliud enim omnino est, quod hoc vel illud est speculative probabilius, aliud quod probabilius consequenter sit quod, ea stante maiori probabilitate, non obstante opposita probabilitate, lex sit certa, et certo obliget. Hoc non tantum non est probabilius, sed neque probabile, cum principia sint ab omnibus admissa: *Probabilitas certitudinem excludit; Lex dubia non obligat.*

3. Titius confessarius et probabilista dicit: aut Probabilismus verus est, et in omni casu verus est; aut, si vel in uno casu falsus est, semper falsus est. Hinc non dubitat asserere, Probabilismum debere consequenter extendi ad sigillum etiam sacramentale. Ac subdit Titius: quod speculative verum est, practice etiam verum est. Quare, absque ullo scrupulo, liberiore quadam ratione loqui solet de auditis in confessione. Et, si quando alii mirantur hunc loquendi modum; ait, ignorantes sunt, tanto peius pro ipsis.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Verum, est, quod Titius affirmat: aut Probabilismus verus est, et in omni casu verus est; aut, si vel in uno casu falsus est, semper falsus est. Ratio est, 1.° quia veritas propositionis universalis debet verificari in omni alia propositione particulari sub illa contenta. 2.° Quia in omni vero casu probabilismi valet axioma, quo probabilismus innitur: *Lex dubia non obligat.* Si ergo hoc axioma semel falsum est, destruitur fundamentum totius Probabilismi. — Verum conclusio Titii de extensione probabilismi ad sacramentale sigillum confessionis legitima non est. Ratio est, quia probabilitas hic non respicit *liceitatem* vel *illiceitatem subiectivam actionis,* quam probabi-

lismus dumtaxat attingit; sed respicit ipsam *obiectivam* rei *veritatem:* manifesteturne sacramentale sigillum. Si enim *probabile* est, quod hoc vel illud loquendo vel agendo *manifestetur* sacramentale sigillum, iam non est *probabile*: quod hoc vel illud loqui vel agere liceat, sed *certum* est quod non *liceat*. Ratio est, quia *certo* redditur odiosum sacramentum poenitentiae, et fideles ab eo removentur; et praeterea probabilitas illa non facit, ut, si revera illa locutione vel illa actione sacramentale sigillum violetur, poenitens inde non diffametur, ad quod ius *certum* habet in quocumque casu, quantum est *vi sacramentalis sigilli*. Ac ius *certum* habet, ne, *vi sacramentalis confessionis, periculo* etiam probabili infamiae exponatur. Utrumque, uti patet, locum habet tum in probabilitate *facti*, tum in probabilitate *iuris*, quam perperam hac in re plures distinguunt. G. Comp. v. 2. 650., Cas. v. 2. 749., I. M. 116. 117. 120. 121. Quod autem subdit Titius, quod speculative verum est practice etiam verum est, veritatem continet *in abstracto*, non in *concreto*. In concreto enim circumstantiae extrinsecae superaddi possunt, quae rem *per se* licitam, quamvis *per accidens*, ilicitam in praxi reddant. In casu vero Titii loquentis liberiore ratione de auditis in confessione, secundum eius de probabilismo doctrinam, res non tantum *extrinsece* ob aliorum admirationem et scandalum, sed etiam *intrinsece* illicita est. Quare non alii, sed ipse Titius ignorans est, et pro ipso male omnino se res habet.

4. Antoninus recordatur, se iam pridem, ad vitandos frequentissimos relapsus contra castitatem, firmissime induxisse in animum quod deinceps vellet abstinere ab omni peccato contra angelicam virtutem, et hoc quidem saepius confessario promisisse antequam sacramentalem absolutionem reciperet, et eamdem voluntatem renovasse saepe immediate post acceptam Communionem. Hinc anxius Antoninus est, an ex facto voto, ab ineundis nuptiis debeat abstinere. Recordatur vero, quod, ut facto impleret quod animo statuerat, die festo SSmi Cordis Iesu plura vovit ieiunia peragenda, et plura rosaria recitanda. Verum nescit modo, an id facere debeat singulis diebus veneris et sabbati, vel tantum prima veneris et sabbati die, singulis mensibus. Dubitat praeterea, an utrumque facere debeat die veneris et sabbati, vel die veneris ieiunare, die sabbati rosarium dicere, et an integrum rosarium, vel tantum coronam seu tertiam rosarii partem, cum inter unum et alterum non satis ipse distingueret.

Quaer. *An et quomodo Antoninus sit praedictis votis obligatus?*

R. Antoninus castitatis voto non tenetur; propositum enim, licet

firmissimum, castitatis, quam servandam *firmissime induxit in animum,* votum non est. Neque votum est, promissio saepe facta confessario in confessione, et ante sacramentalem absolutionem. Votum enim est promissio soli Deo facta: neque item valorem voti habet illa *propositi* et *promissionis renovatio,* immediate post Communionem; *renovatio* enim est *eiusdem voluntatis,* quae nullum continebat votum. Ac, si vere votum castitatis emisisset Antoninus, ut bene nunc *recordatur* se ieiunia et rosaria vovisse; ita profecto bene etiam recordaretur, se vovisse castitatem. Ad ieiunia autem et rosaria quod attinet, re perpensa et dubio permanente, non nisi ad minimum obbligatur. Quare ieiunare tantum debet et rosarium recitare prima die veneris et sabbati singulis mensibus; ieiunare nempe prima die veneris, et rosarium recitare prima sabbati die, quod verisimilius videtur, et si serium etiam sit dubium de integro rosario recitando, sufficit quod recitet coronam, si nempe non satis distinguens inter rosarium et coronam, rosarium in mente habuerit et voverit prout solebat in sua familia recitare, et prout communiter etiam recitari solet. — I. M. 570. 572. 577. 586. 592. 593., Elbel 156. seqq., G. 44.

5. Leofridus confessarius, probabilem sequens opinionem, obligationem imposuit suo poenitenti restitutionis, a qua iam liberatus fuerat ab alio confessario, qui probabilem etiam amplexus fuerat opinionem in favorem sui poenitentis. Hinc, cum poenitens restituere renueret; agitur, inquit Leofridus, de iustitia, in qua probabilitas locum non habet. Iustitiae enim est servare aequalitatem, quare, stante dubio et probabilitate, pro rata saltem dubii et probabilitatis restituendum est. — Cum autem esset ipse certo persuasus de realitate ignis in inferno, et contrariam opinionem certo haberet ipse uti falsam et erroneam, non dubitavit tamen nobilem quemdam virum absolvere, qui e contra arbitrabatur ignem inferni metaphoricum esse. Nam non desunt, dicebat, theologi tum veteres tum etiam recentiores, qui rem existimant dubiam, et Ecclesia de hac re nihil adhuc definivit. Confessarius vero ius non habet imponendi poenitenti suas opiniones, cum alii sint, qui contrarium sentiant.

Quaer. 1.° *An Confessarius imponere possit poenitenti, saltem rudi et ignaro, propriam opinionem?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 119. — Ad 2.um 1.° Leofridus ad restitutionem, *per se,* tenetur erga suum poenitentem. Etenim cum poenitens habebat pro se opinionem vere probabilem, Leofridus iniuste poenitentem obligavit ad restitutionem, adeoque causa fuit efficax et

iniusta damni poenitentis. Falsa autem est eius generalis doctrina, quod probabilitas locum non habeat in iustitia, ut passim videre est apud doctores, et praesertim apud S. Alph. Falsa item est eius ratio, nam iustitiae utique est servare aequalitatem, et hanc laesam restituere: sed restitutio facienda est, ex eadem iustitia, reddendo unicuique ius suum, ubi constet de tali iure. Porro ubi dubium est alterius ius, ipsa iustitiae servanda aequalitas exigit, ut ius praevaleat possidentis, et possessor bonae fidei re sua tunc non spolietur. G. 62. 70., L. 1. 3. n. 669., 1. 6. n. 547.

2.° Cum Leofridus *certo* esset persuasus de realitate ignis in inferno, et contrariam opinionem *certo* ipse haberet uti falsam et erroneam, non poterat absolutionem dare nobili viro aliter sentienti. Neque vere eius ratio valet, quod nempe non prodierit adhuc de ea re Ecclesiae definitio, neque aliqui desint theologi, qui realem inferni ignem non admittant, sed metaphoricum. Nam primo, si haec certitudinem eius intellectus non destruebant de veritate ignis inferni, non poterat sibi efformare conscientiam principio aliquo reflexo ad absolvendum; impossibile enim est, quod quis *directe certus* sit de aliqua veritate, *reflexe* vero de eadem *dubitet*. Deinde vero non agitur reapse hic de re quadam inter catholicos doctores disputata, sed de communi catholicorum doctorum sententia, quam Suarez *certam et catholicam* affirmat. Cf. Suarez de Angelis 1. 8. c. 12. n. 9., Petavium de Angelis 1. 3. C. 5. n. 7., Toletum in 1. p. q. 64. a. 3. etc., G. 71. Quod autem asserit Leofridus in sui excusationem, eum minime excusat. Nam ex eo quod Ecclesia nihil definierit, non sequitur, ideo haberi posse ut probabilem, vel saltem non improbabilem, oppositam opinionem. Itemque ex eo quod theologi non desint, qui contrariam teneant sententiam, non ideo haec sententia haberi potest, ut extrinsece probabilis, vel saltem non improbabilis. Extrinseca probabilitas invocari non potest, si nulla a theologis afferatur probabilis ratio; extrinseca enim probabilitas in intrinsecam resolvitur. Ac tunc tantum extrinseca probabilitas invocari potest, praescindendo ab intrinseca, cum agatur de re aliqua implexa, obscura, difficultatibus involuta, non satis reapse liquida inter doctores. Postremo verum est, quod confessarius non possit suis poenitentibus imponere proprias opiniones, cum opinio poenitentis probabilis sit, vel saltem certo improbabilis non appareat; sed approbare non potest, quod poenitens falsas et erroneas opiniones in re practica, quae ad fidem et mores pertineat, sequatur. L. 1. 6. n. 604., G. 69. 71.-74. Confirmatur praesens resolutio ex Resp. S. Poenit. 30. Apr. 1890.

6. Sigismundus testamentum admittit in suum favorem conditum, sed legalibus formalitatibus destitutum; quia, inquit, probabiliter valet. Recusat vero pia quaedam et profana legata in eo inscripta solvere; quia ait, probabiliter sunt nulla. Idem Sigismundus iuridice postulat, ut aliud irritetur testamentum in favorem Caii sui consanguinei conditum, debitis formalitatibus destitutum. Irritationem huius testamenti obtinet. Recusat item profana quaedam legata in eo inscripta solvere, quia, ait iterum, nulla sunt, utpote inscripta in testamento nullo.

Quaer. 1.° *An possit quis mutare sententiam probabilem semel acceptam, agendo secundum oppositam sententiam probabilem?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 128. — Ad 2.um Sigismundus primum admittens testamentum opinionem sequitur vere probabilem, et inquietari non potest. Cf. I. M. 1029. Sed non potest non solvere pia et profana legata in eo inscripta; siquidem testamentum acceptans ex probabili opinione uti *validum,* eo ipso, et ius acquirit, quoad commodum testamenti, et obligationem simul contrahit oneris legatorum, iuxta Reg. 55. Iur. in 6.° « Qui sentit commodum et onus sentire debet ».

Verum si testamentum formalitatibus carens sit ad piam causam, certo quidem validum est, si aliunde *certo* constet de testatoris voluntate. I. M. 1030. 1031. An autem valida etiam sint legata profana in eo contenta, controvertitur. Ratio negandi est, quia huiusmodi testamentum non valet nisi ex voluntate Summi Pontificis, et ex Iure Canonico, quod non se immiscet profanis causis, adeoque legata profana non valent, sed ipsi causae piae consequenter iure accretionis spectabunt. Ratio affirmandi est, quia cum causa pia ex defectu solemnitatum nullum patiatur damnum, aequitas saltem exigit, ut ex eodem contra voluntatem defuncti emolumentum non capiat. Sed e contra cum haeres ipsa sit, quia certo constat de defuncti voluntate quoad legata, necesse est, ut exequatur causa pia certam hanc testatoris voluntatem. — Lugo d. 22. n. 274., L. l. 3. n. 922.

Ad Iudicem recurrens Sigismundus quoad alterum testamentum, opinione innixus probabili de eius invaliditate, licite agit, et utitur iure suo, quod cuilibet civi lex iusta concedit. Declarata vero per iudicis sententiam testamenti nullitate, nulla consequenter sunt legata profana in eo inscripta. Lex enim talia testamenta debitis formalitatibus destituta, simpliciter nullitati reddit obnoxia, nulla facta

distinctione inter ipsam dispositionem testamentariam et legatum. C. I. 804., C. G. 1001. — G. 75.-78., I. M. 936.

7. Sempronius Confessarius et Probabiliorista suum poenitentem Antoninum, Canonicum, obligavit ad fructus bona fide perceptos restituendos, propterea quod per integrum mensem Divinum Officium in choro decantaverit voluntarie distractus. Inquit enim communiorem et probabiliorem sententiam, ex S. Alph. l. 4. n. 177., omnino requirere ad implendam recitationem divini Officii attentionem internam. Et hanc sententiam ipse uti omnino certam habebat.

Quaer. 1.° *An Confessarius possit absolvere poenitentem, qui vult sequi probabilem sententiam, quam alii tenent Confessarii, sed ipse evidenter et certo falsam iudicat?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmant aliqui auctores. Verum, si Confessarius non leviter et temere, sed gravi motus ratione, evidenti et certa, sententiam, quam ipse rite examinavit et perpendit, pro *certe falsa* habet, poenitentem absolvere neque potest, neque debet, qui per se vel per alium Confessarium instructus, saltem externe, satis probabilem tenet oppositam sententiam. Si enim Confessarius, qui rite controversiae studuerit, sententiam quandam evidenter certo falsam iudicat, quomodo poterit prudenter sibi conscientiam efformare, ut secundum oppositam sententiam poenitentem absolvat? Ex eo quod alii Confessarii aliud dicant, innixi etiam quorundam scriptorum auctoritate, non potest sane Confessarius prudens, qui vere Theologiam Moralem calleat, et particularem etiam quaestionem peculiari studio consideravit, prudenter iudicare probabilem contrariam sententiam. Quot falsae sententiae pro veris essent tunc habendae! Si e. g. erant et adhuc sunt Confessarii et Doctores, qui tenent graviter non peccare mulierem, quae, viro absente, consummatam in se expleat libidinem, Confessarius qui huic studuit quaestioni et evidenter certo tenebat id esse falsum, quomodo mulierem, sequi volentem aliorum Confessariorum opinionem, poterat absolvere? Et eam revera non absolvit, et re delata ad S. Poenit., haec d. 2. Sept. 1904 respondit: « iam bis hac super re ab hoc sacro Tribunali responsum fuisse, et actus huiusmodi esse graviter illicitos, et Confessarium eos probantem esse denunciandum ».

Neque item omnino admittendum videtur quod iidem auctores subdunt: quod nempe ulterius etiam Confessarius, qui aliquam sententiam pro certe falsa habet, *potest,* imo aliquando ex caritate *debet,* poenitenti *indicare* esse, qui teneant opinionem contrariam; eique licere, si placeat, aliorum opinioni sese conformare. Verum, si Confes-

sarius opinionem *certe falsam* iudicat, quomodo poterit poenitenti indicare ei licere se conformare aliorum Confessariorum iudicio, et eam *sequi falsam opinionem?*

Id quod ad summum Confessarius facere potest est, vel debita caritate dicere ei se non posse ipsum absolvere; nec posse eum prohibere, quominus adeat, si velit, alios Confessarios; vel nihil dicere, et relinquere poenitentem in bona fide, si in bona fide sit, et monitio non sit profutura.

Ad 2.um Non bene certe egit Sempronius. Confessarius enim debet principaliter curam habere poenitentis non aliorum. Quare sententias sequi debet magis utiles poenitenti quam aliis. Iamvero si tam bene novit Sempronius Confessarius, quod S. Alph. l. c. habet uti communiorem et probabiliorem sententiam, asserentem attentionem internam esse necessariam ad implendam recitationem divini Officii, debebat etiam bene noscere quod idem S. Doctor habet eodem in loco de sententia negante. Ea, inquit, « tum ob Doctorum auctoritatem, quae non est contemnenda, tum ob rationes non levibus fundamentis innixas, satis probabilis apparet... Unde non auderem ad restitutionem damnare beneficiatum, qui bona fide Officium recitasset cum distractione voluntaria, et bona fide pariter fructus percepisset ». Quod S. Alph. non ausus esset facere, ausus est facere Sempronius. Ac silentio praetereunda non sunt quae habet idem S. D. l. 3. n. 666. de tota hac quaestione. Dicit primo S. D. beneficiarium, qui recitat Officium sine debita attentione, secundum probabiliorem sententiam, non satisfacere. Deinde subdit: « Sed quia oppositam non possumus negare *adhuc esse probabilem; hinc dicimus non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, etc.* ». Cf. hic. 5.

8. Titius die veneris aspicit suum horologium, et videt mediam noctem esse transactam. Coenam sumit, et omnino bona fide carnes manducat, renuntians Communioni, ad quam Sabbato solet ipse accedere. Verum, coena expleta, post viginti minuta duo audit publica horologia fere simul horam duodecimam noctis sonantia. Tunc Titius laetus omnino quod suum erraverit horologium statuit mane Sabbati communicare.

Quaer. 1.° *Potestne quis uti duplici opposita opinione probabili in una eademque re?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. n. 128. — Ad 2.um Titius bene potest sabbato ad Communionem accedere. Ex circumstantia illa quod duo

horologia publica post viginti minuta a coena expleta fere simul insonuerint horam duodecimam patet quod suum horologium certo erraverit, et quod consequenter ipse certo a media nocte sit ieiunus. Quare potest mane ad Communionem accedere. Quod autem die veneris carnes manducaverit sine peccato fuit. Nam ipse deceptus fuit a suo horologio, et omnino bona fide egit; et carnes manducans, credens iam esse inceptum Sabbatum, renuntiavit Communioni, ad quam Sabbato solet accedere.

13. — DE CONSCIENTIA DUBIA

1. Ferdinandus, die quadam, dubius utrum post mediam noctem biberit, cum certo biberit ea nocte, sacram Communionem suscepit. In dubio, inquit, melior est conditio possidentis. Cum iterum alia die Communionem esset recepturus, exiguum sacchari frustulum inadvertenter ad os admovit, sed, statim advertens ad Communionem recipiendam quam citissime expuit quidquid erat in ore. Attamen dubius, an aliquid sacchari deglutierit, nihilominus ad sacram mensam accessit, inquiens iterum: in dubio melior est conditio possidentis.

Quaer. 1.° *Quid sit conscientia dubia, et an regula morum esse possit?* — 2. *Quid ad Casum?*

R. Ad 1. Cf. I. M. 137. seqq. — Ad 2.um Si res involuntarie accidit, Ferdinandus recte ratiocinatus est, et privari non potest iure, quod certo possidet accedendi ad sacram Communionem in utroque casu. C. Lugo, de Sacr. euch. d. 15. n. 43., casum a casu distinguit. Concedit in posteriori casu posse Communionem recipi, negat vero in priori. Eius ratio est, quia « ille qui fatetur comestionem, debet probare novam diem post comestionem, ut habeat ius ad Communionem; interim enim reiicietur eo titulo, quod comedit, et non habet ius donec incipiat nova dies post comestionem. Quae ratio non procedit in casu, quando dubitatur de ipsa comestione; huic enim nihil potest opponi, per quod amiserit ius ad communicandum eadem die, cum non possit illi opponi comestio, de qua non constat ». Verum, si hic ius habet ad communicandum, quia non potest ipsi opponi comestio, etiam ille ius habet ad communicandum, quia non potest ipsi opponi comestio post mediam noctem. Iure enim ad communicandum privatur non comestione, sed comestione post mediam noctem. Ut autem privetur hoc iure quod certo et legitime possidet, probandum est factum comestionis post mediam noctem, Apposite S. Alph. l. 1. n. 39. « Si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum quod aliquid

sumpserint, probandum est etiam factum, quod sumpserint post mediam noctem », Ita etiam G. 67. 68., La Croix l. 6. p. 1. n. 565. 567., aliique plures. Cf. Gur. Ball. Comp. t. 1. n. 79. q. 5.

Si res voluntarie fiat, recte inquit Euseb. Amort. tom. 2. diss. 5. quaestiunc. in fin. § 4. q. 4. 5., « eum peccaturum saltem venialiter, qui solius compotationis voluptuariae causa sic mercaretur circa leges Ecclesiae, se exponendo periculo transgressionis saltem materialis : et si ita faciat ex consuetudine, aut proposito, semper hoc modo operandi, nulla concurrente alia rationabili causa, v. g., sitis, infirmitatis, etc., peccabit etiam mortaliter. Quia tale propositum arguit contemptum interpretativum legum, et defectum caritatis erga Deum et Ecclesiam, cuius decorem conspurgat ». — Elbel 165. seqq.

Ac generatim, in tale dubium voluntarie se coniicere, esset profecto agere *in fraudem* legis; quod omnino illicitnm est.

2. Eligius timoratae conscientiae vir, varios in conversatione cum amicis carpit Blasii communis amici absentis defectus. Eum dum ita loquebatur angebat coscientia quod male ageret, sed ad levitatem vel gravitatem illius conversationis tunc non attendebat. Hinc valde anxius est in Confessione, quam deinde peragit, utrum graviter peccaverit ?

R. Eligius facile excusari potest a peccato mortali. Nam est *timoratae conscientiae vir ;* loquebatur *de defectibus,* qui per se gravem regulariter non afferunt infamiam, loquebatur de defectibus communis amici cum amicis, quibus illi, ut contingere solet, iam bene noti forte erant. Non attendit tunc ad gravitem conversationis. Signum ergo est, quod gravitas haec deerat, secus Eligius timoratae conscientiae vir eam statim novisset, nec deinde de ea anxius dubitaret.

3. Aurelius dubitat, an restituerit pecuniam mutuo acceptam, et an solverit legatum a testatore relictum. Nullo modo id fecisse recordatur; sed miratur; et ideo dubitat, quod forte non fecerit.

Quaer. 1. *Quaenam Regulae in casu dubii usui esse possint ?* — 2. *Quid ad Casum ?*

R. Ad 1.um In casu dubii positivi Regula valet fundamentalis Probabilismi: *Lex dubia non obligat;* agitur enim de casu probabili. In casu dubii negativi, usui esse possunt communes Regulae iuris omnibus notae, de quibus Cf. I. M. 141. seqq.

Ad 2.um Dubium solutionis legati et restitutionis mutui est mere negativum. Certa vero est pecunia mutuo accepta et legatum a testatore relictum. Solutionis et restitutionis factum, non obstante illa Aurelii

admiratione, neque probatur neque etiam praesumi potest, cum facile in dies contingat quod etiam diligens vir obliviscatur alicuius implendae obligationis. Aurelius ergo ad dictam solutionem et restitutionem tenetur. Ceterum nihil facilius quam interrogare creditorem mutui, et legatarium; et facile videre poterit, utrum revera suae satisfecerit obligationi. Vel etiam restituat Aurelius pecuniam et solvat legatum, ac dum id facere aggreditur adspiciat faciem sui creditoris et legatarii, et observet, utrum aliqua etiam admiratio in ipsis manifestetur, unde colligere possit se iam suae obligationi satisfecisse. — D'Annib. ed. 3. p. 1. n. 169.

4. Augustus testator legatum in suo testamento reliquit Augustino. Sed, cum duo sint Augustini, pater et filius, nec appareat de quo senserit, neutri debetur. Contra Faustinus legatum reliquit in suo testamento Fausto; et duo sunt Fausti, pater et filius, et codicillo addito Faustinus uni ademit, ac quamvis non appareat cui ademptum sit, utrique debetur. Probabilismus ergo regula possessionis restrictus admitti debet.

R. Notandum in primis est, quod allatis duobus Casibus, ex Jure Romano desumptis, Cl. D'Annibale confirmare conatur sententiam quam ipse sequitur, Probabilismi coercendi regula possessionis, Summ. ed. 4.ª P. 1. n. 260. nota 29. Verum evidentissime nihil inde probatur. Etenim in utroque Casu non agitur de probabilismo seu de dubio positivo, sed de dubio omnino negativo, et pulcherrimi Casus sunt dubii negativi. Porro probabilistae non negant in dubio negativo, praeter alia quae adhiberi possunt ad egrediendum a tali dubio, plurimum valere generales regulas iuris et praesertim regulam de possessione. Cf. I. M. n. 121. 137. seqq.

Haec sola consideratio sufficere potest ad definitivam propositorum Casuum et propositi argumenti solutionem. Verum, ut res plene explicetur, alias hic subiicimus breves observationes.

In primo Casu regula de possessione locum non habet. Nam, si testator prudens sciens legavit Augustino, sciens nempe duos esse Augustinos, quin determinaret cuinam e duobus legare vellet, tunc legatum neutri debetur, non quia neuter possidet, sed quia est persona incerta neque certa testatoris voluntas; et voluntas de incerto obiecto nulla est. Si vero testator in sua mente unum omnino legatarium determinavit, non attendens duos esse Augustinos, tunc legatum neutri debetur, non quia neuter possidet, nam reapse possidet ille, cui reapse legatum relictum fuit, sed neutri debetur, *quia non*

constat, cui debeatur. Ita diserte Paulus in L. 30. *de Testam. Tutel.* D. XXXIV. 4: « Duo sunt Titii, pater et filius; datus est tutor Titius, *nec apparet*, de quo sensit testator: quaero quid sit iuris. Respondit: is datus est, quem dare se testator sensit: *si id non apparet, non ius deficit* (et consequenter non iuris possessio deficit), *sed probatio ;* igitur neuter est tutor ».

In secundo Casu observandum primo est, quod, cum testator *uni ademerit* ex duobus Faustis, *utrique* antea legaverat. Hinc duplex pariter esse potest ratiocinandi modus, et duplex bene diversa conclusio. Primus modus: Cum *uni determinate ademerit*, uni tantum *determinate* reliquit, bene sciens duos esse Faustos, quia *uni ademit*. Quare remanet determinata testatoris voluntas, et legatarii persona; sed *incerta probatio*. Legatum consequenter non utrique, sed neutri debetur; et regula de possessione nullo pacto locum habet.

Alter arguendi modus: Cum utrique testator *determinate et certe* reliquerit antea legatum, *determinata et certa voluntas* habetur legati *pro utroque legatario*. Cum vero *uni indeterminate* ademerit, voluntas haec, utpote incerti et indeterminati obiecti, nulla est. Manente ergo priore voluntate, legatum utrique debetur, non praecise ratione possessionis, sed ratione *certae voluntatis*, quae manet, et manere probatur *ex incerta ademptione*. Hunc secundum ratiocinandi modum, et hanc secundam conclusionem secutus est Ulpianus L. 3. *de Adimendis Legatis* D. XXXIV. 4. « Si duobus Titiis separatim legaverit, et uni ademerit, *nec appareat cui ademptum sit*, utrique legatum debetur ».

5. Titius sacerdos, qui votum rosarii quotidie per annum recitandi emisit illudque ante meridiem semper persolvere solet, quodam die dum lectum petit dubitare incipit, num obligationi suae satisfecerit; sed dubium statim deponit iudicans rem de more contigisse. Alias existimans verisimiliter se completorium recitasse, ad nihil amplius se teneri resolvit. Insuper cum grave peccatum ex anteacta vita in memoriam rediret quod iam a se accusatum putat, licet certus omnino non sit, illud statuit silentio praeterire. Postremo ad coenam invitatus, dum inter sodales mensae assidet, nondum horas canonicas se explevisse recordatur. Opportuna occasione capta, a mensa assurgere satagit, ut in interiore domus conclavi eas recitare valeat. Verum, dum vesperas incipit, audit horologium publicum pulsans ac designans mediam noctem. Statim igitur a recitatione desistit et ad commensales iterum currit. Animadvertit autem iuxta aliud horologium adhuc quinque momenta superesse ante quam effluat media nox, cum-

que ad potandum ulterius invitetur, adhuc per breve illud intervallum potui et epulis indulget.

Quaer. 1°. *Utrum qui dubitat, an legem impleverit teneatur adhuc satisfacere ?* — 2°. *Quid iudicandum de Titii agendi ratione ?*

R. Ad 1.um « Dubium, ait S. Alphonsus, dividitur in negativum et positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito. Ideo dubium positivum fere semper coincidit cum opinione probabili ». L. 1. n. 20. pag. 11. ed. P. Gaudé.

Ille igitur qui dubitat, an legem impleverit, dubitare potest *negative* et *positive*. Si dubium sit mere *negativum,* id est nulla est prudens ratio, nullum grave adest motivum credendi se legem implevisse, eam implere omnino tenetur. Nam legi interroganti non potest prudenter respondere se eam implevisse ; sed potius eam non implevisse. Ergo eam implere tenetur. Praeterea omnino valet in casu axioma: In dubio melior est conditio possidentis. Constat enim de lege, minime vero constat de eius impletione. Lugo de Poenit. D. 16. n. 59.

Si dubium vero *sit positivum,* id est probabile est te legem implevisse, controvertitur, et duae sunt sententiae, et negans, probabilis saltem est. Probabilitas intrinseca facile demonstratur. Etenim, si probabile est me legi satisfecisse, non potest esse certum me lege obligari ; quia non potest dari certitudinem contra probabilitatem. Probabilitas extrinseca adhuc facilius demonstratur. Nam ipsemet S. Alphonsus l. 1. n. 76. edit. an. 1757. hac tenuit opiniomen et dixit *communem.* Quin immo, hanc opinionem, S. Doctor, l. 4. n. 150. ed. P. Gaudé pag. 574. dicit *communissimam.* Unde D' Annibale concludit : « Et quando haec sententia communissima dicitur, (nempe a S. Alphonso citato in nota) *tutam duco* ».

Ad 2.nm Patet ex dictis Titium non teneri ad Completorium et Rosarium iterum recitandum, cum illud, *verisimiliter* recitaverit, et hoc recitasse omnino praesumatur. Idque confirmatur etiam auctoritate S. Alphonsi, qui, l. c. l. 4. n. 150. pag. 574. ed. P.Gaudé, post alia supra relata, n. 19., ait : « Unde docent San chez cum Navarro, Maiore, et Angles ; Croix cum Azor, Suarez, Filliuccio, Bonacina, Tamburinio ; ac Salmant. cum Angles, Trullench et Pellizario, quod bene excusaris a repetendo, si non memineris dixisse aliquid, et habeas iustam coniecturam credendi quod dixeris ». Porro iusta coniectura est in utroque casu ; nam Titius rosarium quotidie *et*

ante meridiem semper persolvere solet; et Completorium *verisimiliter* recitavit. Neque vero illicite agit, si probabiliter putans peccatum commissum in confessione accusasse, licet omnino certus non sit, illud statuit silentio praeterire. Ac, si Titius diligens fuerit in suis Confessionibus peragendis, ipse S. Alphonsus *non* reputat improbabilem non teneri ad iteratam confessionem, « cum possit credere eo casu moraliter certe iam de illo confessum fuisse ». L. 6. n. 477.

Recte tandem Titius non agit praetermittens vesperas et completorium, et potui et epulis indulgens volens postero die sacrum facere eo quod ex uno horologio existimat mediam noctem praeteriisse, ex altero nondum advenisse. Etenim alterutram legem certe tunc transgreditur. Nam si media nox nondum praeteriit, tunc transgreditur certe legem recitandi horas canonicas; si vero media nox revera praeteriit, tunc legem transgreditur naturalis ieiunii ante celebrationem missae. Atque haec dicenda sunt, si casus ita in abstracto consideretur.

Verum si casus practice hic Romae e. g. consideretur, tunc omnino dicendum est debuisse Titium recitare horas canonicas. Nam hora publico horologio designata est hora fusi centralis, quae decem minutis praecedit horam veram. Quare Titius adhuc poterat et consequenter debebat recitare vesperas et completorium. Ac si aliud horologium recte indicabat adhuc quinque momenta superesse ante mediam noctem, bene Titius integro quadrante poterat vesperas et completorium recitare, et hoc certe Titius debuisset facere loco potui et epulis indulgendi, nisi pro utraque re sufficiens adfuisset tempus ante mediam noctem.

14. — DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA

1. « Titius clericus sat longum confecerat iter animo suscipiendi ordinem presbyteratus; at vero, dum ecclesiam ingressus est, eidem incidit haec cogitatio: Ecce tu nondum elicuisti intentionem formalem et sufficientem pro susceptione presbyteratus, nam illa nuper facta nondum valet. Hac de causa proposuit, quod vellet elicere intentionem actualem sub actuali collatione ordinis; ast ubi ad actualem susceptionem perventum est, Titius, forte ex distractione, nullam amplius intentionem elicuit. Quare domum reversus pridie Primitiarum exagitatus scrupulis dixit, se tuta coscientia non posse celebrare, eo quod defectu intentionis non fuerit valide ordinatus ».

Quaer. 1.° *Quid sit conscientia scrupulosa, et an regula morum esse possit?* — 2. *Quid iudicii de Titio?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 158. seqq. — Ad 2.um « Facile liquet, quod Titius nedum scrupulosus, sed propemodum stultus sit habendus, quippe qui ex nullo aut certe prorsus inani fundamento dubitat de sufficientia suae intentionis, et de valore ordinis suscepti. Quid enim stultius videri possit, quam longas facere vias, subire examen, et, praemissa exhomologesi aliisque praeparatoriis ad ordinis susceptionem sese disponere, et nihilominus dubitare de sufficientia intentionis ? » — Elbel 220.

Idem videtur ferendum iudicium de ordinando, qui valde anxius est, an sit in statu gratiae, nolit, sacros ordines in statu peccati recipere, eosque reapse recipit : siquidem voluntas tunc praedominans, voluntas est sacros ordines recipiendi.

Idem etiam dicendum de scrupulosis illis sacerdotibus, « qui plus quam oportet anguntur de sufficientia intentionis circa administrationem sacramentorum. Enimvero compertum habemus, dari huiusmodi homines, qui ad infirmum vocati eumdem visitant, et confessum absolvunt ; item qui a parentibus rogati, baptizant prolem recens natam : item qui a poenitente sollicitati, ut confessionem velint excipere subito confessionale ingrediuntur, sicque sine ulteriori expressa intentione administrant sacramenta postulata : postea vero scrupulis exagitati, incipiunt dubitare, an habuerint intentionem sufficientem, et utrum non teneantur huiusmodi infantem denuo rebaptizare, etc. Notent, inquam, hanc sane communissimam theologorum doctrinam, quod ad validam administrationem sacramenti minime necessaria sit intentio formalis explicita, sed sufficiat virtualis, qualem certo convincuntur habere, quando petentibus administrationem illico obsequuntur , dum enim rogatus ab aliquo, v. g., ut confessionem ipsius excipias, illico confessionale ingrederis, confessionem excipis, poenitentiam iniungis et tandem dicis : Ego te absolvo etc. ; numquid non ipso facto monstras te habere animum administrandi sacramentum ? nonne tu ipsummet stultum reputares, quisquis de hoc ambigeret ? » Elbel 222.

Tandem illi etiam sine ratione inquieti sunt circa peractas confessiones, quod caruerint sincero dolore et proposito, et integre confessi non sint, propterea quod spiritus ariditatem in se experti sint, vel etiam naturalem quamdam confessionis repugnantiam dum confiterentur, ac species ignoraverint peccatorum. Dolor enim et propositum rationalis voluntatis actus sunt, qui bene esse possunt in voluntate sine ullo sensibili effectu et signo in corpore. Itemque naturalis repugnantia et verecundia in explicandis peccatis argumentum non est, quod quis integre confessus non sit. Ac illud hic notandum est, quod

haec repugnantia et verecundia saepe est potius circa quasdam circumstantias non necessario declarandas, quam circa ipsa peccata. Neque vero invalide et sacrilege quis confessus est propterea quod varias ignoraverit peccatorum species. Si eas ignorabat cum confitebatur, easdem etiam ignorabat cum peccabat. Quare, si quis aliud non possit inquieti animi motivum afferre, a confessario iubeatur ut acquiescat, et in divinam confidat bonitatem et misericordiam. —Elbel 223. seqq., G. 48. seqq., I. M. 158. seqq.

2. Caius dubitat utrum, in sua ordinatione, calicem tetigerit. *Quid agendum?* —R. Acquiescat. S. O. 25. Mart. 1895. Omne factum praesumitur recte factum.

3. Sempronius dubitans, utrum esset ad presbyteratum idoneus, volebat intentionem renovare, et simul eam efformare volebat. Tandem secum constituit: illud intendo quod certe in aliqua ordinationis parte intendam. Dubius recepit primam et alteram manuum impositionem, sed, quando manuum consecrationem recipiebat, statuit presbyteratum recipere. *Quid de Sempronio?* — R. Acquiescat. S. O. 26. Ian. 1898.

DE LEGIBUS

15. — DE IURE GENTIUM

1. Scholasticus ait se pluries audivisse *de iure gentium*, numquam tamen intellexisse quid sit istud ius, cum non videatur inter *ius naturale* et *ius positivum*, aliud dari ius. Quare a suo magistro quaerit exactam quandam iuris gentium generalem explicationem. Insuper quaerit magis in particulari, an libera mercium inter natione commutatio ad ius gentium pertineat; an de iure gentium possit populus in alterius populi regionem commigrare; an *ius gentium* idem sit ac *ius internationale*.

Quaer. *Quid Scholastico sit respondendum?*

R. Crescentes initio familiae, et auctae numero, in varias regiones dispersae sunt. Pro rerum autem opportunitate et vicissitudine, a se invicem dividebantur, et inter se coniungebantur. Prima morum principia omnibus veluti insita regulam legemque agendi cuique

praebebant. Sed iura quaedam accesserunt eorum, quibus summa imperii, vel ab omnibus concredebatur, saltem ipso facto ad eos recurrendis, vel ipsa naturali rerum evolutione devolvebatur, e. g. patribus, magis idoneis ad omnes regendos, magis conspicuarum familiarum, ut crescens et multiplicata multitudo in officio contineretur. Multitudo haec, quae in unum corpus coaluit, *gens* appellatur, quae nempe tota simul connectebatur communi regiminis vinculo, et quae non pendebat ab alieno imperio. Inter *gentes* fluviis, montibusque separatas, pro communi omnium utilitate et necessitate, fovebatur nonnumquam officiorum vicissitudo, quae iisdem naturae legibus regebatur, et simul moderabantur ipsa cuiusque gentis conditione et consuetudine; scilicet ut omnia sine alicuius iniuria, sine alicuius damno, et omnia communi utilitate gererentur. Inde *ius gentium* ortum est, quod ipsa naturae lege innititur, quatenus hominum multitudini convenit.

Primaevum gentium ius ea complectitur principia, quae natura ipsa dictante omnibus gentibus sunt communia. *Secundarium gentium ius* iis constat, quae communi veluti consensu ex naturali aequitate statuta sunt. Necessarium illud est, ita ut gentium inter se commercium eo regi prorsus debeat. Voluntarium autem istud est, quod gentes erga se invicem, ex aequitatis sensu, servandum statu runt. Exemplum primi est quod gens genti iniuriam non inferat, quod fides semel data sancte servanda sit. Exemplum secundi est mercium commutatio, liberum inter se commercium, legati missi excipiendi. Dubiis enatis, maiorum seu primorum placitis, illa resolvebantur. Hinc ad dubia haec eliminanda, et multa alia indefinita determinanda, *pacta* sunt constituta, quae proprie *ius internationale* constituunt.

Quare « *ius gentium* omni humano generi commune est; nam usu exigente, et humanis necessitatibus, gentes humanae quaedam sibi constituerunt ». Inst. *de Iure natur. et gent. et civ.* § 2. Quae autem pactis statuuntur leges commercii, gentes non afficiunt, quae in eas non consenserint.

« Quod quisque populus ipse sibi constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque *ius civile*, quasi ius proprium ipsius civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur, vocaturque *ius gentium*, quasi quo iure omnes gentes utuntur ». Inst. l. c. § 1.

Principio omnia quidem erant communia, totus quippe terrarum orbis generi humani in possessionem datus est. Aucto hominum numero, unusquisque sibi sumebant eam portionem quam poterat occupare,

et in qua colenda et custodienda suam ponebat operam. Hinc contigit privatum dominium hac rerum priore occupatione, et divisione, quae ad ius pertinet gentium. Eadem rerum occupatione et divisione inter hominum multitudines, quae in unum congregatae sunt, singulae regiones sibi sumptas proprias fecerunt, eodem priore occupationis iure. Hinc iam non licuit, iure gentium, alteri genti regionem iam occupatam invadere, prioribus possessoribus eiectis.

Igitur contra *ius gentium* peccat natio, quae ditionis amplioris libidine, gentem aliam lacessit, nulla iniuria provocata, eamque exturbat, pellitque e regione quam occupabat, vel eius dominationem sibi usurpet, sicuti peccant singuli contra *ius gentium*, qui aliorum res vel possessiones usurpant. Quod si contigerit gentem e suis finibus eiici, vel nimium multiplicatam contineri amplius non posse in sua regione, ius habet, alia sibi exquirenda loca, ubi incolae pauci sint numero, vel est amplissima vacua regio, et contra legem naturae peccaret gens, quae aliis denegaret refugium, quod absque sui detrimento praebere posset; nec tamen tenetur illos unum in locum congregari sinere, cum suae libertatis discrimine, vel propriae independentiae periculo, vel periculo amissionis partis proprii territorii.

Si gens regionem alienam iniuste invaserit, et per longissimum temporis spatium pacifice, retinuerit, populo sibi obtemperante, videtur vitium tituli ratione boni communis, si usurpata potestas in populorum utilitatem exerceatur, tandem aliquando sanatum habendum, ne cum populorum calamitate motus turbaeque excitentur. *Usucapio* et *praescriptio* tunc locum habet. *Usucapio* enim est acquisitio dominii fundata super longi temporis possessione, neque interrupta neque disputata. *Praescriptio* autem est exclusio cuiuslibet praetendentis ius habere, fundata in negligentia et omissione agendi, ut praedictum ius, restitutione rei propriae, integrum servetur. Unde populi oppressi etiam longa patientia in argumentum iuris agniti assumi non potest.

Terrarum et locorum occupatio *ad ius gentium* refertur. Quum enim generi humano totus terrarum orbis in habitationem divinitus datus sit, licet genti numerosiori novas exquirere regiones, in quibus vitam degant. Nemo quidem est, qui terras incolis vacuas primo occupanti sic cedere negat; sed et regiones vastae, quas homines numero pauci et sylvestres ac barbari incolunt, possunt occupari in ipsarum utilitatem, ut homines pecudum instar viventes ad humanos mores adducantur, et ut fidem Iesu Christi edocti salutis viam ingrediantur. — I. M. 180.

15.bis — DE NATURA LEGIS

1. Episcopus, in synodo dioecesana, reservavit sibi in futurum aliqua peccata, et aliquas censuras. Mortuo episcopo, capitulum, sede vacante, iussit imprimi hanc casuum reservationem, ut ad notitiam veniret omnium confessariorum. Hunc titulum apposuit Folio, edito et impresso : *Casus et Censurae in Synodo N. Dioecesis, habita anno 1637.* Dubitatum fuit, an ea reservatio vim sufficientem haberet.

Quaer. 1.° *Quid sit lex ?* — 2.° *Quid ad casum ?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 166. seqq. — Ad 2.um Card. De Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 21. ita casum hunc, resolvit : « Ego magis inclinavi in sententiam, negantem valorem illius reservationis... Moveor... quia scilicet capitulum non visum est uti sua auctoritate ad reservationem illam promulgandam, et eius obligationem inducendam. Neque enim significavit capitulum, se reservare casuum illorum absolutionem, nec dixit, se supplere auctoritatem, quam, mortuo ante promulgationem episcopo, non habebat ; sed solum fecit illos casus imprimi tanquam ab episcopo in synodo dioecesana reservatos, non interposita auctoritate propria capituli, sede vacante, sed solum commemorata synodi dioecesanae cum episcopo. Cum ergo episcopi auctoritas iam expirasset, non potuit obligatio legis incipere, quando legislator non potest iam praecipere et obligare. Suppono enim ante promulgationem legem non esse legem, nisi inchoative, nec esse promulgationem solam conditionem, seu applicationem legis iam praeexistentis, sed potius esse partem constitutivam ipsius legis, in ratione legis... Et quidquid sit de hoc, fatendum tamen est, promulgationem, ad legis obligationem requisitam, non esse promulgationem, per notitiam privatam, quam singuli subditi habeant de lege iam facta, etiamsi maior subditorum pars eam notitiam haberet ; sed debere esse notitiam publicam, h. e. ortam ex actu solemni, quo iussu Legislatoris lex publicetur, ut notant communiter doctores. Ratio autem ex dictis est, quia actus praecipiendi, qualis est lex, includit locutionem, qua Princeps seu Legislator praecipit et manifestat subditis suam voluntatem, quod tunc fit quando lex promulgatur. Non potest autem promulgationem esse loquutionem Principis, nisi Principis iussu et auctoritate. Cum ergo episcopus mortuus non possit iam subditis loqui, aut praecipere, consequens est, ut promulgatio a capitulo solo facta non possit fieri nomine episcopi, nec ab eodem episcopo auctoritatem accipiat : non est ergo promulgatio illa sufficiens ad obligationem inducendam, cum per illam pro-

mulgationem nullus superior loquatur et praecipiat. Non etiam episcopus mortuus, qui iam nunc nec loqui potest, nec praecipere. Non etiam capitulum, quod licet praecipere posset, non tamen significat, se praecipere, nec interponit suam auctoritatem, sed solius episcopi iam mortui. Defuit ergo promulgatio, requisita ad obligandum, nimirum promulgatio, facta ab ipso Superiore, per eamdem promulgationem praecipiente ».

2. « Caius consiliarius magni nominis, nec minus opulentus, intellexerat, in ultimo consessu, decretum fuisse, ut ducatorum simul et frumenti valor diminueretur, e contra alterius cuiusdam monetae argenteae valor elevaretur. Quamobrem temporis et notitiae huius privatae occasione utendum sibi ratus, ante unum vel alterum diem priusquam praefata Constitutio solemniter promulgata fuit, petiit a quodam Iudaeo notabilem summam de illa specie monetae argenteae, cuius loco eidem reddidit ducatos et frumentum. Post aliquot dies, facta iam promulgatione praefatae Constitutionis, venit ad confessarium fassus ingenue, se aliquem Iudaeum insigniter decepisse, petiitque scire, an propterea peccaverit, vel obligationem restituendi incurrerit?

Quaer. 1.° *An promulgatio legis necessaria sit ad eius obligationem?* — 2.° *Quid confessarius interroganti Caio respondebit?*

R. Ad 1.um Affirmative. Nam promulgatio est actus, quo lex subditis exhibetur et ostenditur. Unde patet etiam, quod licet promulgatio sit necessaria ad obligationem legis; ad eius tamen *essentiam* non pertinet. Essentia enim legis in hoc est, quod sit *regula morum,* et promulgatio *regulans* non est, sed *ostendens* tantum regulam. Cf. I. M. 166. 167.

Ad 2.um « Caius, vi huius facti, saltèm *per se loquendo,* non peccavit, nec ullam obligationem restituendi contraxit... Ratio est, quia cum, tempore huius commutationis factae, ducati et frumentum revera fuerint in suo pristino valore, profecto liquet, quod Caius dando aurum et frumentum pro argento rependerit aequivalens. Esto etiam supponatur scivisse, frumentum post promulgationem illico minoris valiturum, quia tamen haec promulgatio nondum contigit, nec Caius aliunde fuit obligatus ad eam Iudaeo insinuandam, hinc nullam prorsus huic intulit iniuriam, sed sapienter usus fuit iure suo in ordine ad evadendum damnum, quod ex retentione ducatorum et frumenti sibi imminere praevidit.

Dixi tamen Caium in hoc facto, *per se loquendo,* non peccasse. Ex modo enim accusandi videtur satis liquido insinuasse, quod saltem

ex conscientia erronea graviter deliquerit: deceptio quippe proximi in materia gravi non vacat gravi culpa. Ergo cum Caius putaverit, se decipere, immo voluerit graviter decipere Iudaeum, videtur practice certum, quod graviter peccaverit, tametsi non amplius teneatur rescindere contractum, nec quidquam restituere Iudaeo, eo quod, secundum mox dicta contractus fuerit revera iustus ». — Elbel 257. 258., G. 89. 90. Cf. I. M. 1147.

3. Epipodius theologus et Thiphonius canonista, inter se conferentes, acriter de promulgatione legis pontificiae disputant. *Prior* contendit, satis esse si eius promulgatio fiat Romae, seu in *urbe principe totius orbis terrarum*, ut vim omnes fideles obligandi habeat. *Posterior* vero contendit, promulgationem esse faciendam in singulis dioecesibus *ad notitiam earum omnibus manifestandam.* Roma enim valde distat a maiori parte dioecesium totius orbis.

Quaer. 1.° *Quomodo et ubinam leges sint promulgandae?* — 2.° *An leges Pontificiae, uti obligent, debeant promulgari non solum Romae, sed etiam in quavis dioecesi a proprio Episcopo?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 168. 167. — Ad 2.um 1.° Negative, si agatur de Constitutionibus Pontificiis *de re fidei et morum.* Ratio est, quia non sunt *novae leges,* sed *merae declarationes* iuris naturalis et divini, iam ante sufficienter promulgati.

2.° Affirmative, si de *disciplinaribus legibus* agatur, et huiusmodi promulgatio constituatur in ipsa lege, ut Decretum Tridentinum s. 24. C. 1. de R. de nullitate matrimonii clandestini. Ratio est, quia modus promulgationis pendet omnino a voluntate legislatoris.

3.° Si de iisdem legibus agatur, et nihil in lege habeatur de speciali promulgatione facienda, quaestio antea erat inter doctores, quam utile est etiam nunc cognoscere. Porro « prima sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores... Sed adhuc, iuxta hanc primam sententiam, excipi debent Bullae insertae in Bullario, quoniam hae sunt iam Corpus legum; et in hoc omnes conveniunt, ut testatur Card. Petra... Secunda vero sententia, valde communis et probabilior, id negat... Sedes Apostolica, cum vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in provinciis id exprimit... Cum Pontifex statuit, suas Bullas tantum Romae publicari, minime verisimile est, quod ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantum Romanos obstringere vult, solet peculiaria Edicta emanare... Sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio praesumitur omnes fi-

deles obligare velle statim ac ipsis notitia pervenit... Id clare deducitur ex C. 1. *Ad haec de Postulat. Praelat...* Idem satis infertur ex C. *Quia cunctis* 1. § *Nec obstaret de Concess. praeb.* in 6.º Sed quod magis nostrae sententiae vim praebet sunt duae clausulae... Altera clausula sic dicit: « Ut autem praesentes litterae ad omnium notitiam, facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc., affigi, et publicari, sicque publicatas omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatae fuissent ». Altera dicit: « Volumus autem, ut praesentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus tam in iudicio, quam extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitae, vel ostensae ». Hae autem clausulae nimis diserte ostendunt, mentem Pontificis esse velle omnes fideles obstringere ad huiusmodi Statuta independenter ab eorum publicatione in singulis Provinciis. Et Sylvius ac Roncaglia, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes Bullae, cum praefatis clausulis Romae promulgatae, obligent per se absque alia promulgatione. Ceterum, recte ait Roncaglia, quod ex relatis verbis talium clausularum firmum adduci potest argumentum pro primae sententiae probabilitate respectu ad eas Bullas, ubi praedictae clausulae desunt: nihil enim in legibus frustra appositum supponendum, et clausulae illae omnino essent superfluae, si omnes Bullae, Romae publicatae etiam sine talibus clausulis, obligarent ante quamlibet aliam publicationem in Provinciis... Praeterea probabiliter aiunt Suarez etc., quod leges Pontificiae, quae infirmant aliquem contractum suapte natura validum... vel quae iurisdictionem auferunt, v. g., in sacramento poenitentiae, circa has benigne interpretari possumus mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in dioecesibus promulgatae; alioquin ipsae redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent ». Lig. l. 1. n. 96.

Posterior haec sententia omnino verior videtur ex quo responsum fuit a S. Poenit. 8. Nov. 1821., Const. *Ecclesiae* Pii VII., et 15. Iun. 1870., Const. *Apostolicae Sedis* Pii IX. obligare postridie eius publicationis Romae factae. Confirmatur ex recentissima Const. Leonis XIII. *Officiorum* de prohibitione et censura librorum, quam Summus Pontifex vult *ab omnibus inviolabiliter observari,* et ab omnibus profecto observanda est post promulgationem iam Romae factam.

4.º « Non solum Constitutiones Pontificiae, quae solemniter sunt

promulgatae obligationem legis inducunt, sed etiam omnes aliae, quae, ex usu et consensu Ecclesiae universalis, iam a pluribus saeculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis ». S. Alph. l. 1. n. 105. 106., Struggl. tr. 3. q. 1. n. 21. 22.

5.° « Speciale est in censuris, quod ad earum obligationem requiratur, ut non tantum Romae, sed etiam per praelatos locorum publicentur. C. *Cum infirmitas* 13. *de Poenit. et Remiss.* ». Ita Engel l. 5. tr. 39. n. 122. Verum dispositio, quae praefato Cap. continetur, haberi potest ut specialis dispositio pro speciali re. Agitur enim de medicis vocatis ad infirmos, qui debent ante omnia inducere infirmum ad confessionem. Ceterum in Const. Pii IX. *Apostolicae Sedis* IV. Id. Oct. 1869., qua censurae constituuntur latae sententiae, in praesenti vigentes, specialis ista dispositio non habetur, et ea Constitutio ubique viget. — G. 92. seqq., Elbel 254. 256.

6.° Ex praesenti Iure, Pontificiae leges promulgantur earum insertione in Commentario Officiali, *Acta Apostolicae Sedis,* nisi, in particulari aliquo casu, aliud fuerit statutum. Pius X. C. *Promulgandi* 29. Sept. 1908.

4. Flavius, clericus, ob gravem in cura animarum commissam negligentiam, ad suum Ordinarium delatus, et inventus culpabilis, *condemnatus* fuit, ut per octiduum in quodam monasterio perageret exercitia spiritualia, et ut eidem monasterio daret quinquaginta libellas per modum eleemosynae. Hoc posterius Flavius nullatenus praestitit. Quoad prius vero, toto illo octiduo, ne unam quidem meditationem instituit, inquiens, quod oratio mentalis sit actus mere internus, qui praecipi non potest ab humano superiore. Hinc alias omnes neglexit spirituales exercitationes, contentus habitare tantum in monasterio per octo dies, quos, profanos libros et ephemerides legendo, consumpsit.

Quaer. 1.° *An actus mere interni obiectum legis et praecepti esse possint?* — 2.° *Quid de Flavio?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 117. — Ad 2.um Episcopus legitime omnino Flavium condemnavit ad praefatam poenitentiam, supposita proportionata culpae gravitate. Licet enim verbis Episcopus, in sua *sententia* vel *mandato,* non expresserit, quod voluerit Flavium graviter obligare, facto tamen id satis expressisse censeri debet ex eo quod quivis superior, regulariter loquendo, praesumi debeat voluisse obligare iuxta capacitatem materiae. Hinc, omittens Flavius eleemosynam dare monasterio quinquaginta libellarum, graviter peccavit; quia quando materia, praecepta a superiore, est divisibilis in plures partes, eaeque per

se constituunt materiam gravem, neglectus cuiusvis partis grave est peccatum. — Sed graviter praeterea peccavit Flavius ob omissa spiritualia exercitia, quae et ipsa gravem materiam constituunt. Neque vero Flavii ratio aliquid in casu valet; quia exercitia spiritualia non consistunt in meris actibus internis, aut in sola oratione mentali; sed in pluribus actibus simul internis et externis, in secessu ab omnibus saecularibus negotiis et profanis actionibus, in piis lectionibus, collationibus cum P. Spirituali, vel confessario, vel directore exercitiorum, in debita praeparatione ad meditationem, auditis vel perlectis prius variis punctis meditationum, in meditationibus, et examinibus conscientiae, genibus flexis saltem per aliquod temporis spatium, in vocali precum recitatione, in visitationibus SSmi Sacramenti, etc., qui omnes, ut patet, actus mixti sunt, qui procul dubio praecipi possunt humana auctoritate. — Elbel 339. 341., G. 95. 96., Lugo Resp. Mor. l. 6. d. 7.

5. Iulius Parochus in Gallia civilis Gubernii legem *cultualium associationum,* quoad exercitium catholici cultus, acceptat et ei subscribit Nam ait: 1° Ecclesia secus videretur bellum *Statui* indicere; 2° persecutionem ipsamet desiderare et velle, a qua Status est alienus, ut ipsa lege Separationis constat; 3° quia non potest Ecclesia renuntiare bonis a benefactoribus acceptis, et liberam se existimare ab obligationibus contractis cum illis; 4° quia salus populi est suprema lex, et plures certe arcerentur a sacramentis, et damnarentur, si cultus publici exercitium suspendatur et interrumpatur; 5° quia bonum publicum, schismatis periculum avertendum, praeferendum omnino est privato Clericorum commodo, et temporali bono divitiarum, honoris, obsequii; 6° quia Ecclesia, quae praedicat legibus obedientiam, ipsa, prior dare debet exemplum huius obedientiae; 7° tandem, quia praestita ab ipso obedientia bonum habuit effectum, populus enim ecclesiam, ut ante faciebat, frequentat; et contra factum argumenta non valent. Et sane omnia in Paroecia Iulii cum summa pace procedunt duplicis auctoritatis civilis et ecclesiasticae.

Quaer. 1.° *Quaenam sint legis proprietates?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 171. 184. — Ad 2.um *Lex cultualium associationum in Gallia,* de qua agitur in Casu, reprobata fuit a Summo Pontifice Pio X. Litt. Enc. 10 Aug. 1906. *Gravissimo officii.* Et quidem vel solum hoc sufficere deberet Iulio Parocho ad non acceptandum praedictam legem, eique subscribendum. Eius autem rationes sunt omnino vanae. — Non est Ecclesia, quae bellum Statui indixit;

sed Status e contrario est, qui iam a pluribus annis bellum indixit Ecclesiae. Sua iura constanter Ecclesia defendit, Pius X. Enc. 6. Ian. 1907. — Ut autem Ecclesia Iesu Christi nullum desiderat, et movet ipsa bellum, ita nullam avet et excitat persecutionem. Mater et nutrix ipsa pacis est pro omnibus hominibus, pro omni natione, pro toto universo humano genere; omnibus quantum potest aeternam procurans beatitudinem, in alia vita, omnibus etiam procurans, quantum potest, prosperitatem in hac vita, caritatem et iustitiam constanter docens et praedicans servandam ab universis terrae populis, ab omnibus hominibus. Persecutio ergo non ab Ecclesia contra Statum, sed a Statu contra Ecclesiam movetur; uti aperte constat ex detrimento Ecclesiae illato, utraque lege *separationis* et *cultualium associationum,* et ex poenis et gravi damno illato Ecclesiae ministris, et Catholicae Ecclesiae fidelibus, cum Ecclesiae iura lege primum separationis, lege deinde cultualium associationum, despectui habeantur et conculcentur. Ac tam aliena Ecclesia est a persecutione, et etiam a dissidio, ut omni conatu nitatur viam aperire possibili conciliationi. Pius X. Enc. 6. Ian. 1907., 11. Febr. 1906. *Vehementer nos.* — Ecclesia autem nullo pacto renuntiat suis bonis, et nullo modo renuit implere fidelium voluntates, horum bonorum donatione Ecclesiae facta. Violenter haec bona Ecclesiae a Statu usurpantur. Et Ecclesia, etiam usurpatione bonorum peracta, fidelium consulit voluntati in quantum id pendere potest a sua suprema potestate. Pius X. Enc. 6. Ian. 1907. — Salus populi, suprema lex est, et ideo abiicienda omnino est praedicta iniqua lex contra Ecclesiam; quae unice salutem affert; et cui consequenter omnino tenetur obedire populus christianus, si suam velit curare aeternam salutem. Quam obedientiam et verbo docere, et facto praestare cum primis tenetur Iulius Parochus, et secus tunc populus a sacramentis certe non arceretur, et ad Deum magis magisque colendum adduceretur, et religionis praesidio aeternam tandem salutem consequeretur. — Et sic utique publicum bonum promovetur, et haeresis ac schismatis periculum avertitur, quod in eo est, quod quis pertinaciter recedat ab obedientia Romani Pontificis. Neque vero ita agentes Clerici commodum ullum temporale persequuntur, cum ideo temporalibus etiam emolumentis, contra omnem legem divinam et humanam, a Gubernio priventur. — Ecclesia utique praedicat obedientiam, obedientiam debitam legibus divinis, legibus etiam humanis, quae leges sunt, non quae violentiae et latronum rapinae sunt. Praedicat utique Ecclesia obedientiam debitam legibus Iesu Christi; et consequenter obedientiam omnino prohibere

debet et condemnare legibus, quae feruntur contra essentialem constitutionem ipsius Ecclesiae a Christo Domino stabilitam. Pius X. Enc. *Vehementer Nos* 11. Febr. 1906., *Gravissimo officii* 10. Aug. 1906., 6. Ian. 1907. Ecclesia praeterea praedicat obedientiam suis legibus, et si hanc obedientiam fideles omnes debent, praecipue vero clerici, sacerdotes, Iulius parochus, qui obedientiae exemplo suos parochianos praeire debet. — Bonus autem effectus falso omnino affirmatur a Iulio Parocho; nam sua agendi ratio non potest bonos omnes catholicos et honestos viros non scandalizare. Et revera boni omnes et optimi catholici in Gallia iniquam legem repudiarunt, et Ecclesias ac Sacramenta Ecclesiae frequentarunt perinde ac lex illa numquam extitisset. Hoc utique factum est, factum omnibus conspicuum, et omni laude dignum. Iulii factum non est, nisi unius vel alterius, duorum vel trium factum, quod nonnisi magis illustre reddit factum universi cleri ecclesiarum Galliae, et magis consequenter Iulii factum vituperio dignum apparet. Obedientia autem praestita Summo Pontifici nullo modo civilis societatis pax turbata est; et omnia revera in pace procedunt. Si autem in Iulii paroecia res procedunt, sine ulla turbatione, hoc profecto est, quia servili illi legi se subiecit, et quia populus, cuius ipse curam gerere deberet, corruptus, eius sequitur pessimum exemplum, nisi forte ignorantia et bona fide excusentur.

16. — DE AUCTORE ET DE SUBIECTO LEGIS

1. Archiepiscopus quidam, cum, tentatis variis mediis, et impositis aliis poenis, non posset extirpare abusum, qui in sua dioecesi nimium irrepserat, quo aliqui, variis de causis, occulte matrimonium contrahere volentes, sub praetextu infirmitatis, vel alio simili, parochum ad se vocabant, illoque praesente, et duobus testibus, matrimonia repente contrahebant, antequam parochus effugere posset; ex quibus matrimoniis multa scandala et dissensiones oriebantur: idcirco, lege et edicto publico, non solum id prohibuit, sed abstulit facultatem parochis, et aliis sacerdotibus, de eorum licentia, assistendi eiusmodi matrimoniis, non praemissis denuntiationibus, eosque omnes, quoad hunc actum assistendi, suspendit, ac declaravit matrimonia, si quae deinceps hoc modo fierent, fore invalida, ob defectum potestatis assistendi ex parte parochi, vel alterius sacerdotis, quae iam hac lege ablata fuerat.

Quaer. 1.° *An Episcopi leges ferre possint?* — 2.° *An id Archiepiscopus valide facere potuerit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 181. — Ad 2.um Negative. Ratio 1.° est, quia, cum « Conc. Trid. ad valorem matrimonii solum requirat praesentiam parochi, et duorum testium, non potuit archiepiscopus irritare matrimonia coram parocho et testibus facta, qualia sunt ea, de quibus agitur, cum ille revera adhuc maneat verus parochus, retinens titulum suae parochiae, praesertim, cum assistentia illa non sit actus iurisdictionis in parocho; quare, licet, ob excommunicationem vel aliam censuram suspensus esset ab omni iurisdictione, adhuc valide assisteret matrimonio, ut cum communi docet idem Sanchez l. 3. d. 21. n. 4. ». Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 45. n. 5. Ratio 2.° est, quia « quidquid sit de aliis materiis, in hac tamen materia non potest episcopus lege sua inducere impedimentum irritans matrimonii ultra illa, quae iure communi inducta sunt; hoc enim, utpote gravissimum negotium, et ex quo gravissima inconvenientia sequuntur, merito reservavit sibi uni Summus Pontifex, ut fatentur communiter doctores, quos sequuntur Thomas Sanchez l. 7. de Matr. d. 1. n. 9., Basilius Pontius, et alii omnes ». Lugo l. c. n. 6. Confirmatur ex Responsione S. C. C. apud eundem Lugonem l. c. n. 4.

Incommodo, de quo agitur in Casu, occurrit nunc Decr. *Ne Temere* S. C. C. 2. Aug. 1907. de Sponsalibus et matrimonio. Etenim par. IV. statuitur: « Parochus et loci Ordinarius *valide* matrimonio adsistunt... dummodo invitati ac rogati, et neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum ».

2. Cunegunda, monialium abbatissa, suis monialibus professis et novitiis praecipit exteriora quaedam mortificationis et poenitentiae exercitia, eaque edicit in posterum servanda semper esse. Exterior mortificatio, ait, valde utilis est spirituali perfectioni; eaque praetermissa fuit in Constitutionibus a S. Sede approbatis, adeoque relicta est potestati et discretioni Abbatissae. Insuper omnibus pariter praecipit, ut singulae suas virtutes omnes, omniaque sua peccata in scriptis sibi exhibeant, singulis mensibus. Redditio conscientiae, inquit, semper in usu fuit apud Sanctos, et antiquos Monachos; eaque salutare et optimum medium est sanctitatis et perfectionis, omnibus quidem consulendum.

Quaer. 1.° *An Abbatissa vel Superiorissa monialium leges ferre possit?* — 2.° *Quid de Cunegunda sentiendum?*

R Ad 1.um Cf. I. M. 182. — Ad 2.um Potest quidem abbatissa seu superiorissa monialium, in casibus particularibus, et particularibus seu singulis monialibus professis, praecepta imponere in virtute sanctae

obedientiae, vi voti obedientiae, graviter vel leviter obligantia, quoad ea quae pertinent ad regularem disciplinam, secundum Regulam et Constitutiones, a S. Sede approbatas. Secus enim frustra moniales obedientiam voto profiterentur. *Monialibus professis;* novitiis enim huiusmodi praecepta imponi non possunt, cum nondum obedientiae votum emiserint. Cum autem non habeat spiritualem et ecclesiasticam iurisdictionem, potestatem ferendi leges non habet, adeoque non potest Cunegunda toti Communitati, et in perpetuum, imponere exteriora illa mortificationis et poenitentiae exercitia. Ac cum in Constitutionibus, a S. Sede approbatis, praescripta non reperiantur, non *secundum* Constitutiones, sed *praeter* Constitutiones imponerentur; unde etiam ex hoc capite Cunegunda caret praedicta facultate. Non potest enim novam ipsa condere Constitutionem, praeter approbatas. — Verum, licet monialium superiorissa, utpote femina, careat ecclesiastica iurisdictione, habet tamen oeconomicam potestatem, quae per se non dependet a Clavibus Ecclesiae, vel a sacris Ordinibus, sed est ex ipso naturali iure annexa cuilibet superioritati, et in qualibet communitate seu societate, quae superiore aliquo regatur, reperitur. Hinc, vi huius potestatis, superiorissa potest etiam novitiis aliquid praecipere, easque corrigere, vel moderata aliqua poena coërcere; sed haec potestas, ut patet, valde limitata et restricta est. Primum igitur Cunegundae praeceptum nullius roboris est.

Idem dicendum est de altero Cunegundae praecepto; quod « non minus imprudens est, quam iniquum. *Iniquum* ideo, quia vult astringere subditas, ut se ipsas diffament de suis delictis quantumvis occultis, et quidem coram femina, cui nec Deus nec ullus mortalium unquam voluit concredere potestatem discutiendi occultas conscientiarum latebras. *Imprudens* vero existimari debet ex eo, quia simplicioribus facile potest cedere in lapidem offensionis, et dare ansam innumeris sacrilegiis, dum sibi persuaserint, se teneri omnia sua quantumcumque occulta delicta in charta redigere, quod tamen verecundia praevalente non facient, nec etiam plus, quam scripto tenus annotarunt, confessario exponent. Quin immo tales superiorissae, damnabili sui curiositate, semetipsas exponent periculis tentationum, dum tentant penetrare conscientiarum abdita, quae Deus sibi soli, suisque vicariis, sacerdotibus scilicet, voluit reservata ». Elbel 281.-284., G. 97. 98.

Confirmatur ex generali Decreto S. C. EE. et RR. 17. Dec. 1890., in quo huiusmodi redditio rationis conscientiae prohibetur, tum pro monasteriis monialium, etiam votorum solemnium, tum pro Institutis votorum simplicium utriusque sexus, iis dumtaxat virorum Institutis

exceptis, natura ac regimine prorsus ecclesiasticis. Ac in eodem Decreto abusus declaratur, quod « aliquoties in illorum Constitutionibus conscientiae manifestatio permissa fuerit, *ut facilius alumni arduam perfectionis viam* ab expertis superioribus in dubiis, *addiscerent,* et contra a nonnullis ex his intima conscientiae scrutatio, *quae unice sacramento poenitentiae reservata est,* inducta fuit ».

3. Amalia filios habet quinquennem, septennem, novennem, quibus omnibus carnes die veneris dare solet, quia, ait, lege ieiunii non adstringuntur; et quia, cum carnes sint a die iovis residuae, commode conservari non possent usque in diem dominicam.

4. Exuperius, summo mane, abiit e loco sui domicilii, ubi speciale festum et obligatorium Patroni loci celebratur; et in vicinum venit locum, ubi, etiam celebratur speciale et obligatorium Patroni loci festum. In neutro loco missam ea die audit Exuperius. In patriam redux post aliquot dies reperit ibi speciale ieiunium observari. Verum, cum, ipse antequam iter ingrederetur, iam mane et meridie solido ientaculo et abundanti prandio, ac carnibus stomachum confortaverit, vespere in patria consueta integra coena et carnibus reficitur.

Quaer. 1.° *Quodnam sit legis subiectum?* — 2.° *Quid de Amalia et de Exuperio?*

R. Ad. 1.um Cf. I. M. 192. seqq. — Ad 2.um Amalia carnes dare potuit filio quinquenni, qui nondum habitualiter rationis compos est. Dare vero non potuit carnes filio septenni, expleto iam septennio, et filio novenni; quia, licet hi lege ieiunii nondum teneantur, tenentur tamen lege abstinentiae. Hi enim tenentur servare illas leges ecclesiasticas, quarum observantia est eorundem viribus commensurata. Neque vero, per se loquendo, ratio excusans est, quod carnes sint diei iovis residuae, et usque ad dominicam diem conservari non possent.

Exuperius a gravi peccato eximitur, quod missam non audierit; quia a patria absens lege patria teneri non poterat: neque lege loci, in quo versabatur, adstringebatur; quia eo in loco peregrinus erat. In patriam vero reversus, licet excusaretur a lege ieiunii ea die, qua in eam reversus erat, quia non erat iam amplius possibile ieiunium post plures refectiones factas, tenebatur tamen adhuc, reliqua diei parte, abstinentiam a carne servare. — G. 79.-87., Elbel 367.-472.

5. Paphnutius monachus, Romae degens, in pervigilio festi Purificationis, quo ex voto in Urbe ieiunatur, non ieiunat, quia ait, Regulares vi privilegii exemptionis non tenentur ad ieiunia praescripta auctoritate Ordinarii loci.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. La-Croix l. 3. p. 2. n. 1274. loquens de religiosis ait: « Tenentur religiosi ad ecclesiastica ieiunia iuris communis, ut per se patet, non tenentur autem ad ea quae sunt speciali consuetudine vel voto oppidanorum, apud quos resident inducta, quia non censentur pars communitatis profanae; ita Diana, qui tamen dixerat obligari generali consuetudine recepta in aliqua civitate. Neque religiosi exempti tenentur ad illa, quae a locorum Ordinariis inducuntur, quamvis iure novo teneantur observare festa dioecesana, et cessationem a divinis tempore interdicti, ita Sanch., Bon., Castrop., aliique communiter cum Dian. ».

Nihilominus Paphnutius Romae ad praedictum ieiunium obligatur, tum quia Romae talis iam adest consuetudo, ut illud ieiunium etiam religiosi servent, tum quia secus facile esse posset admiratio et scandalum, pro populo, praesertim, si alii etiam monachi, eadem ducti ratione, ieiunium nec ipsi servent.

« Si in aliqua Regularium communitate, ait Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 4. n. 7., antiqua invaluisset consuetudo servandi ieiunia, quae episcopus sive in synodo, sive extra synodum indicit; nullus dubitat ad ea deinceps servanda eandem communitatem compelli posse; tunc quippe ieiunandi obligatio non oritur ab episcopi iurisdictione, sed ab ipsa consuetudine, quae vim habet inducendi legis obligationem... similiter, non ab episcopi praecepto, sed a iure naturali ieiunare coguntur regulares iis diebus, quos episcopus iussit esse esuriales, si non ieiunantes scandalum praebeant aliis ». Ac postquam affirmaverit ieiunium in pervigilio S. Apollinaris in Synodo dioecesana a. 1627. praescriptum observari in universa dioecesi Ravenn. *tum a saecularibus tum a regularibus*, subdit: « Clemens XI., ut singulis annis celebraretur memoria liberationis e periculo terraemotus, quo Urbs Romana afflicta fuit, statuit, ieiunium quotannis esse servandum pridie diei festi Purificationis B. Mariae V., et quamvis hoc ieiunium fuerit a dicto Pontifice demandatum, uti Urbis episcopo, usque ad praesentem diem observatur a saecularibus et regularibus ».

Notandum autem hic est ex S. C. C. 18. Sept. 1911. adhuc servandas esse vigilias festorum, suppressorum M. P. *Supremi disciplinae* 2. Iul. 1911., ex praecepto aut ex voto huc usque servatas.

6. Zephirina, mortuo viro, in sua remansit parochia. Civiliter nupta Lucretio in alia habitanti parochia, in eius domum deducta est. Post hebdomadam matrimonium contrahunt coram parocho prioris parochiae Zephirinae.

Quaer. *An valide?*

R. Mulier domicilium habet mariti, et vidua facta illud conservat, usquedum aliud non acquirat. C. 1. 18.; C. G. 108. Aliis autem intervenientibus nuptiis, mulieris domicilium permutatur. L. 22. *Ad Municip.* Zephirina ergo licet tantum civiliter nupta, in domum viri deducta in alia habitantis paroecia, prius amisit domicilium et novum acquisivit. Quare etsi non post hebdomadam, sed eodem die matrimonium contraxisset coram parocho prioris domicilii, matrimonium nullum fuisset ex praecedente Iure Tridentino, quo matrimonium, coram proprio parocho erat contrahendum. Sed nunc post Decr. *Ne temere,* Cf. hic supra 16., 1., sufficit, quoad validitatem, matrimonium contrahere coram parocho, intra limites tamen sui territorii; quod Zephirina praestitit. — I. M. 199.

7. Puella. parentibus orbata, reliquit domicilium familiae non cum animo non redeundi, sed ut famuletur aliquandiu. Interea maioritatem explevit. — Mox, matrimonium inire intendens, in parochiam domicilii parentum, seu familiae, se confert. — Parochus dicit: Iam non habeo ullam iurisdictionem, et exigit delegationem a parocho quasi domicilii praecedentis.

Quaer. 1.° *An praedictus parochus amiserat omnem iurisdictionem?* 2.° *An valide et licite poterat matrimonio adsistere?*

R. Ad 1.um Negative. Parochus enim iurisdictionem in casu non amisit, si illa puella suum primum non amisit domicilium. Atqui domicilium revera non amisit. Nam primo filiifamilias domicilium sequuntur parentis sub cuius patria potestate sunt. L. 3. C. *de Municip.* Domicilium autem non amittitur sine animo et facto, ut non acquiritur sine animo et facto. Quare domicilium non amittitur animo tantum discedendi, ut, puta, si quis ex tali loco discedere constituat, et deinde non discedit. Neque item amittitur simplici discessu, si quis e. g. alio ad aliquod tempus excurrat, et deinde ad locum proprii domicilii revertatur. Ut igitur domicilium amittatur requiritur, ut animo non revertendi seu non reversurus discesserit. Atqui praedicta puella discessit *non cum animo non redeundi,* sed tantum ut *aliquandiu* abesset, et deinde de facto reversa est. Domicilium ergo non amisit.

Neque vero dicatur domicilium in *Casu* amissum fuisse ipsa acquisitione novi quasi-domicilii per famulatum in alia paroecia. Nam primo *ex Casu* non constat haec quasi domicilii acquisitio. Ad eam enim requiritur animus et factum; *animus* alicubi manendi per maiorem saltem anni partem, et *factum,* ut eo nempe revera devenerit.

De animo nihil constat *in Casu*. Constat potius contrarium ; quia videtur ex sua voluntate quasi precario omnino venisse, et venisse tantum famulatus inveniendi gratia, eo non invento, discessura. Unde est quod quamvis eo in loco et per maiorem anni partem et per integrum etiam annum, praeter eius opinionem immorata fuerit, ut apparet ex facta a parocho difficultate; quasi-domicilium tamen verius non acquisivit. Ac quamvis novum hoc quasi-domicilium acquisierit, non ideo prius domicilium amisit. Nam, si potest quis habere duplex domicilium, cur non poterit simul habere et domicilium et quasi domicilium, uti de facto verificatur in scholasticis, qui per plures annos student e. g. in aliqua Universitate ad suam patriam deinde reversuri.

Neque item difficultas ulla haberi potest ex eo quod illa puella maioritatem interim sit adepta. Nam primum cum, quamdiu filiusfamilias est sub patria potestate, non permittatur ei alio suum transferre domicilium; ergo interim praedicta puella domicilium paternum retinuit. Deinde ex maioritate quam adepta est non sequitur, quod prius parentum seu familiae domicilium amiserit, sed sequitur tantum quod, iuxta modernas leges, alio possit, si velit, suum transferre domicilium. C. I. 220. 221., C. G. 372. 374.

Postremo ex eo quod ea puella parentibus sit orbata, non sequitur primo, ut patet, quod parentum morte domicilium amiserit, neque, uti *ex Casu* clare eruitur factum est, uti revera illa puella extra parentum seu familiae domicilium versata fuerit, excepto ultimo illo et brevi famulatus tempore, de quo agitur. — I. M. 199.

R. Ad 2.um Cum praedictus parochus, sit parochus, cum sit parochus proprius domicilii puellae, valide et licite omnino matrimonio adsistit. Nam ex Decr. *Ne temere,* Cf. hic 16. 1., ad validitatem sufficit quod matrimonium coram parocho contrahatur, intra limites tamen sui territorii. Licite autem matrimonium contrahitur coram parocho domicilii, vel menstruae commorationis alterutrius contrahentis, in loco matrimonii. Et, pro regula, matrimonium coram sponsae parocho est celebrandum, nisi aliqua iusta causa excuset. Atque haec omnia in Casu puellae verificantur. Delegatio autem quam parochus vellet habere a parocho quasi domicilii praecedentis abs re omnino est: nam, praeter dicta iam ad 1.um, quasi domicilium nunc, post praedictum Decr. *Ne temere,* non amplius attenditur, quoad matrimonium. S. C. de Sacram. 28. Mart. 1908.

17. — DE OBLIGATIONE LEGIS

1. Caius Sempronii haereditatem simpliciter acceptavit, quin prius conficeret inventarium, videns eam constitui pluribus mobilibus et immobilibus bonis. Quare sperabat Caius non parum inde aucturum suam fortunam. Verum, cum debita defuncti excederent haereditatem, ipse videns se illusum, renuit ea solvere. Res ad iudicem fertur, et iudicis sententia, in prima instantia et secunda ac tertia appellatione, condemnatur Caius, iuxta legem, ad solutionem.

Quaer. 1.° *Quid lex in praesumptione fundata?* — 2.° *An Caius teneatur in coscientia ad ea debita solvenda?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 204. 205. 206. — Ad 2.um « Si haeres, inquiunt Salmanticenses, non faciat inventarium intra terminum a iure praescriptum, tenetur ad omnia debita et obligationes defuncti, etiam ultra vires haereditatis; quia praesumit ius, haeredem, adeundo haereditatem absque inventario, plura accepisse ad satisfaciendum sufficientia, et fraude occultasse aliqua. In foro autem conscientiae, si vere haereditas sit insufficiens ad omnia debita solvenda, an teneantur haeredes debita defuncti solvere? Disputant hic doctores. Sed resolutio huius difficultatis pendet ex illa, quam dissolvimus: An scilicet leges fundatae in praesumptionibus obligent in conscientia, si deficiat praesumptio? Ubi partem negativam late probavimus. Quare, cum dictae leges fundentur in praesumptione fraudis et fallaciae, non tenetur haeres, qui absque inventario haereditatem adivit, solvere supra vires haereditatis debita defuncti in conscientia, ut in praesentiarum docent Sylvest., Gomez, Petrus Nav., Villal., Alvar., Martin. a S. Ioseph, Sanch., Sayr., Trull., Dian., Vasq., Bonac. Et hoc est etiam verum adhuc post iudicis sententiam; quia etiam talis sententia falsae nititur praesumptioni doli, aut fallaciae, ut tenent Sanch., Trull., Bon., et alii ». Tr. 14. c. 5. p. 11. n. 151.

S. Alph. Hom. Apost. tr. 2. n. 26. « quaeritur, ait, an leges poenales fundatae in falsa praesumptione obligent in conscientia? Oportet distinguere praesumptionem dictam *praesuppositionis*, quae est praesuppositum facti, a praesumptione *definitionis*, quae est praesumptio iuris, quod iudicet secundum praesuppositum factum. Igitur, si facti praesuppositio est falsa, lex non obligat; v, g., si in iudicio falso probatum fuerit tuum animal intulisse damnum, tunc non teneris solvere poenam, et, lata sententia ut solvas, licet externe, ut vitetur scandalum, tenearis solvere, tamen potes occulte tibi compensationem facere.

Idem valet pro haeredibus, qui, ob neglectum inventarium, debita defuncti solvendo mulctantur ultra bona haereditaria, cum reapse credita excedant haereditatem. Secus vero dicendum, si falsa praesumptio, solum esset falsa *iuris;* v. g., si tuum animal certe fuerit causa damni, sed falsa est praesumptio, quod id acciderit tua culpa; quia tunc teneris solvere poenam (hoc intelligitur post sententiam): quia legis finis non solum est, ut puniat, sed et ut reddat homines diligentiores ad evitanda damna aliorum ».

D'Annibale ed. 3.ª p. 2. n. 396.bis haec habet: « Confecto rite inventario bona haereditaria et haeredis bona, cum iuribus et obligationibus eis cohaerentibus, invicem *ipso iure* separata invicem manent; contra, inventario utcumque deficiente, ex bonis haereditatis et ex bonis haeredis propriis unum fit patrimonium, et utriusque iura et obligationes coalescunt. Hac re in priori casu creditores defuncti non fiunt creditores haeredis, qui idcirco non cogitur eis solvere ultra vires haereditatis: at in posteriori creditores defuncti fiunt creditores haeredis; et ideo haeres cogitur in foro externo, si haereditas non est *idonea*, ex suis quoque bonis nedum creditorem, sed et legatarios dimittere. Utrum et in interno non satis convenit. Quidam affirmant quippe, adeundo haereditatem, id creditoribus et legatariis promisisse intelligitur: alii communius, et verius, negant, quia lex nititur praesumptione facti: nempe, locupletem haereditatem fuisse ». Nihilominus idem D'Annibale non admodum sibi constans n. fere immediate praecedenti nempe 394. inquit, quod si haeres haereditatem adeat absque beneficio inventarii, utrum teneatur haeres satisfacere omnibus haereditatis debitis, « non satis convenit; affirmat sententia communior, et mihi verior. Quaestio haec est, num creditores haereditarii, qui, confecto inventario, solius defuncti manent haeredes, eo omisso, fiant creditores haeredis? Et quis neget, confusis patrimoniis defuncti et haeredis? »

Idem alii plures Theologi affirmant. Quare ad extrinsecam auctoritatem quod spectat, Caius obligari non potest in conscientia ad debita ultra haereditatem solvenda. Ad rationem autem quod attinet, dubium sane moveri potest, utrum ea lex et sententia fundetur in *praesumptione facti,* quod nempe haereditas reapse debita excedat (quum homines ordinarie loquendo non soleant in tali re esse negligentes et incauti, ita ut haereditatem adeant sine beneficio inventarii, quin prius certi sint de eius sufficientia et excessu respectu debitorum), et quod fraus et dolus vere intercedat; an potius in *praesumptione iuris*, communis nempe periculi doli et fraudis. Verum cum, ut iam dictum est,

homines hac in re non soleant esse ita incauti, ut, non solum nullum lucrum inde capiant, verum etiam detrimentum patiantur, videtur ea lex et sententia fundari revera in praesumptione facti. Cum autem ista praesumptio sit falsa, Caius non potest in conscientia ea lege et sententia obligari; praesumptio enim cedit veritati. Insuper cum ad summum dubium sit, utrum ea lex et sententia fundetur in praesumptione facti an iuris, obligatio in conscientia imponi non potest; ea enim certo non constat. Iniustum quippe est, et contrarium axiomati, *Quod melior est conditio possidentis,* imponere solutionem debiti, quando probabile est, nullam huius solutionis obligationem existere. — I. M. 1055., G. 105. 106. 1016., Comp. v. 1. n. 102. 823., Elbel 307.-310. 427.-430.

2. Alexius vespere sabbato complet annum 21. aetatis; vellet tamen mane recipere subdiaconatum, et suum desiderium exponit vicario generali, qui respondet posse. Nam, ait, in his, quae moraliter aestimantur, minimum pro nihilo reputatur. Idque tradit etiam S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. c. et ad 4. et habetur etiam L. 1. *de Rest. in integr.*

Quaer. 1.° *Ad quid lex obliget?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 207. 208. — Ad 2.um Non potest Alexius subdiaconatum recipere. Nam complens vespere annum 21.um aetatis nondum mane ingressus est annum 22.um ad subdiaconatum requisitum. Minimum *in Casu* omnino computandum, et negligi non potest; quia agitur de re iure omnino determinata et definita. Minimum utique pro nihilo reputatur, ut bene dicitur *in Casu,* quando agitur de rebus, *quae moraliter aestimantur,* ut e. g. est si parum quid omittatur in integra missa audienda. Sed cum agitur de rebus omnino definitis vel minimum e contra negligi non potest, L. 15. *de Divers. tempor. praescr.* Porro ex Conc. Trid. s. 23. C. 13. de R. nullus promoveri potest ad subdiaconatum *ante vigesimum secundum* aetatis annum. Et ideo sufficit quidem incoeptus, sed nondum incoeptus minime sufficit. — D'Annib. ed. 3.a p. 1. n. 39.

3. Liborius, ex poenitentia a confessario ipsi iniuncta, duplex servare debebat ieiunium, duas audire missas, duo recitare rosaria. Libenter ieiunia servavit avaritiae ductus motivo; ac ut ieiunii incommodum imminueret, somno fere integra die indulsit, surgendo tantum ad matutinum frustulum sumendum, ad prandium et ad coenam. Duas autem missas, eodem tempore, audivit, recitans simul duo rosaria. Ac, cum ipse quotidie soleret rosarium recitare omisit ea die tertium rosa-

rium, ex devotione, recitare. Dum autem missas audiret, graviter tentatus pravo consensit desiderio.

Quaer. 1.° *Quomodo lex sit observanda, eiusque obligationi satisfiat?* — 2.° *Quid sentiendum de Liborio?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 213. 214. 215. — Ad 2.um Liborius satisfecit quidem obligationi duplicis ieiunii servandi, licet peccaverit venialiter ob avaritiam et pigritiam. Duo enim ieiunia sibi iniuncta reapse servavit. Minime vero satisfecit obligationi duas missas audiendi; evidenter enim confessarii intentio erat, ut duas missas, diverso tempore, audiret, secus unam tantum missam audiendam ipsi imposuisset. Quare sufficit nunc, ut alteram audiat missam. Quod enim pravo adhaeserit desiderio, tempore missae; hoc quidem non impedivit, quominus missam revera audiret, si nullum saltem exteriorem actum posuerit insociabilem cum auditione sacri. Satisfecit etiam obligationi recitandi duo rosaria; licet ea, tempore missae, recitaverit; siquidem duae istae obligationes possunt simul impleri. Neque vero tenetur tertium rosarium recitare. Illud enim nulla lege, nullo praecepto, praescribitur, sed opus supererogationis est. — G. 99.-102., Elbel 392.-396. 401. 402.

4. Pantaleo miles quemdam rusticum damnificaverat praeter quidem intentionem, sed non sine aliqua negligentia. Ab eodem rustico Pantaleo accusatus ad compensandum damnum a suo militari duce condemnatus fuit. Verum, quia noluit damnum compensare, hinc fuit eidem subtractum militare stipendium 60 libellarum. Pantaleo ratus, se iniuste condemnatum et re sua spoliatum, hanc stipendii subtractionem occulte sibi compensavit 30 libellas a rustico subpriens, et alias 30 libellas subripiens a suo duce.

Quaer. 1.° *An iustitiae Pantaleo satisfecerit, nolens compensare praefatum damnum, et invitus patiens subtractionem sui salarii ad illud resarciendum?* — 2.° *An licite deinde egerit occulte se compensando?*

R. Ad 1.um Quamvis Pantaleo non fuisset postea usus tacita compensatione, nihilominus invitus sustinens subtractionem salarii ad damnum resarciendum, iustitiae in conscientia non satisfecisset, quantum nempe ad internum animi affectum. Hic enim virtuti iustitiae opponitur, eaque in affectu laeditur, licet reapse in effectu nulla sit eius laesio. Cf. I. M. 213. — Ad 2.um Illicite et iniuste egit Pantaleo, occulte se compensando, et tenetur ad restitutionem. Licet enim defuerit culpa theologica, culpa non defuit iuridica ob commissam negligentiam; adeoque ducis sententia legitima fuit et iusta. Quare illi, in foro conscientiae, omnino stare debet. — Elbel 397.-400., G. 105. 106.

5. Patritius pridie Quatuor Temporum totum diem venando consumit, *praevidens* fore, ut per lassitudinem sibi non liceat ieiunare. Die insuper festo summo mane vino paulo liberalius indulget, praevidens fore, ut interesse sacro non possit.

Quaer. 1.° *An liceat impedimenta apponere in observantia legis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 220. 221. 222. — Ad 2.um Casum hunc ita resolvit Ithuriaga Cas. 32. n. 9. seqq. Patritius in 2.° casu peccavit et contra temperantiam, et contra praeceptum sacri audiendi. « Quid rationi conformius, quam praeceptum quodvis, cum urget, statim per se obligare et ad media ponenda, quae per se et proxime necessaria sunt, ut illud exequamur, et ad non ponenda impedimenta, quae proxime obesse possunt, quominus illud exequamur? Neget id qui negare audeat, eum qui tenetur ad finem, eo maxime teneri ad id omne sine quo frustra finis intenderetur... Obligatus ad exequutionem legis vel hinc tenetur et adhibere media ordinaria per se ad observandam legem necessaria, et omne id, quoad fieri possit, removere, quod per se obstare possit, quominus lex, cum urget, observetur... Nisi tamen agatur de impedimentis necessariis, aut sic utilibus, ut praestet illa non tolli, quam legem adimpleri. Tunc enim in explorato est humanas leges non adeo stricte urgere, ut obligent ad praetermittenda aut necessaria, aut quae praestantiora sunt re praecepta, ut haec illis, anteferatur. Quare, si necessitas urgeat, vel utilitas opitulandi aegroto, quo tempore urget missae praeceptum, missa potius omittenda est, quam aegroti subsidium. Si ieiunium servare quis vere non possit et simul concionari, confessionesve excipere, ieiunium potius non servet, ut operibus his pietatis, ieiunio melioribus, incumbat. Neque enim hac ratione opus consilii operi praecepto anteponitur; sed res in tali statu constituitur, ut propter maius bonum cesset obligatio praecepti, ne maius bonum impedire videatur.

Nunc peccavit necne Patritius, pridie ante Quatuor Tempora venando, prout *in Casu?* Equidem ducibus magno Suario, Sanchezio, Dicastillo, Gobat, Tamburinio, La-Croix, Palao, Sporer, Becano, Moia, et quotquot apud hunc contendunt, licere obicem ponere praecepti executioni, probabilius mihi est, ut per Probabilioristas ipsos sustinere mihi liceat, Patritium contra legem ieiunii non peccasse. Quid enim est, quod peccasse dicatur? Numquid, quia pridie venationi vacavit? At pridie nondum praeceptum aderat. Numquid, quia postridie, praecepto iam urgente, ieiunium non servavit? At postridie ob impoten-

tiam sequutam, praecepto nullo ligabatur..... Nec pridie igitur peccavit, nec postridie.

Dices peccasse pridie, quia praeceptum, quod nunc pro nunc non obligat, obligat nunc pro tunc: unde pridie debuit Patritius a venando abstinere, ut postridie possit ieiunare. Pulchre enimvero! Quid autem sibi vult: lex obligat *nunc pro tunc?* Non aliud certe, quam legem quae nunc non obligat, postea obligaturam: si ergo postea obligatura non sit, male dicitur nunc pro tunc obligare; at, superveniente ieiunandi impotentia, lex amplius ad ieiunium non obligat; ergo Patritius pridie, ne pro postridie quidem obligabatur absolute, sed solum conditionate, si nempe ieiunii lex habilem eum ad servandum ieiunium inveniret; at habilem eum ob supervenientem debilitatem non invenit: ergo contra ieiunii legem non peccavit.

Verum hoc esse dices, si Patritius *praeviderit* quidem; at non *intenderit* ieiunium non servare. Si enim *eo consilio* venationi vacasset, contra ieiunii legem aperte deliquisset. Contra tamen dico ipse; nemini non impune licet media apponere, suapte natura licita, ex directa intentione obtinendi finem per legem non prohibitum, at venatio est quid suapte natura licitum, et fugere praecepti obligationem, sive id efficere, ut praeceptum non obliget, non est quid lege prohibitum, ergo licuit Patritio eo consilio iure uti suo, venando, ne ieiunii lege obligaretur.

Si vera sint haec, aequo iure ac ratione verum esse dicetur, ecclesiasticum, pridie ante navigationem, breviarium posse in mare proiicere... Discrimen est. Siquidem nonnulla media sunt, quae antequam praeceptum urgere incipiat, poni debent, ut praeceptum, cum illud urget, adimpleamus; quia nimirum et sunt directe, atque immediate ad executionem praecepti, prope ut eiusdem materia, necessaria, et aliunde non ita facile possunt, urgente iam praecepto, comparari. Sic, si hodie habeas copiam confessarii, quam praevides cras non habiturum cum ad communionem obligareris, praecepto ipso communionis teneris confessionem anticipare. Et sic, praecepto ipso, quo ecclesiasticus recitare tenetur, tenetur breviarium aut conservare, aut ante tempus etiam providere, ut, praecepto adveniente, recitare valeat... Contra se res habet in specie Casus; neque enim abstinere a venando per se, directe, proxime, et immediate ad ieiunium spectat, ut ipsomet ieiunii praecepto a venatione abstinere debeamus, eo, ut vires ad ieiunandi conservemus; nisi velis, graviter aegrotantes contra Ecclesiae praecepta vel hinc delinquere, quod ad finem ea adimplendi, bene valere non procurent. Itaque, ut verbo absolvam; Praeceptum recitandi

horas canonicas absolute obligat ad breviarium habendum ut horas recitemus; atque hinc peccat contra praeceptum ecclesiasticus qui breviario voluntarie se privat. Praeceptum ieiunii obligat, non ut vires habeamus, ad ieiunandum; sed ut, si vires habeamus, ieiunemus; atque hinc, si vires ad ieiunandum non habemus, non ieiunando, contra ieiunii praeceptum non peccamus. Peccaremus autem (quod obiecta paritate evincitur), si praevidentes fore, ut die ipsa ieiunii esuriales cibi non essent, nollemus ex industria pridie ante diem ieiunii providere, aut iam provisos consumeremus, eo fine, ut cibis vesci vetitis die ieiunii possemus; quia nimirum tam breviarium ad canonicas horas, quam esuriales cibi ad ieiunium aeque per se, directe, proxime atque immediate veluti praecepti materia requiruntur, ut praecepto ipso ieiunii huiusmodi cibos vel ante tempus providere debeamus, haud secus ac praecepto ipso divini officii breviarium nobis providere debemus. Vires autem ad implendum praeceptum ad eiusdem materiam non spectant, nec media sunt, nisi per modum dispositionis per accidens, et remote necessaria ad executionem praecepti.

Consuetudine legem sic interpretante, rei sunt violationis festorum et aeditui et sartores et sutores et alicubi etiam pistores, qui, cum commode possent, nolunt pridie festi templa ornare, vestes calceosque perficere, panem pinsere, ut omnia isthaec die ipso festo praestare, necessitate industriose quaesita, compellantur. Similiter reos existimo contra praecepta et confessionis annuae et communionis paschalis eos, qui pridie ante diem (qui terminus sit impletionis praecepti) alio abiret, ubi communicare aut expiare noxas non posset; quia nimirum huiusmodi particulares leges, nemine diffitente, ad non ponenda pridie ad executionem praecepti impedimenta: non sic lex ieiunii in specie casus quem versavimus ».

Haec docti theologi resolutio admitti quidem potest, quatenus Patritius, ut in *Casu*, alio honesto agens fine, mere *praevideat*, ut deinde non possit ieiunare. Nam, si Patritius id *intendat*, et eo *consilio* venationi vacet, adeoque non ex alia honesta causa venationem aggreditur, tunc *in fraudem* legis agere videtur, Agere enim *in fraudem* legis nihil aliud est, quam aliquid data opera facere, ut lex eludatur. Quod quidem lex ipsa *implicite* prohibet; secus enim legis obligatio, si non omnino, magna certe ex parte irrita esset. I. M. 221. « Legem transgreditur, ait d'Annib. ed. 3.ª p. 1. n. 176., et is qui facit *contra verba legis,* sive omittat quod lex fieri iubet, sive admittat quod fieri vetat; et is, qui *verba legis amplexus*, *contra legis nititur voluntatem,* L. 5. C. h. t.; sive id omittat quod lex fieri voluit, fieri

autem expressis verbis non iussit, sive *id faciat, quod lex fieri noluit, fieri autem expressis verbis non vetuit,* L. 29. h. t.; quod proprie dicimus agere *in fraudem legis.* Porro fraus legi fieri potest innumeris prope modis. Verum, ut fraus legi facta esse videatur, necesse est ut id quod fit vel omittitur, fieri omittive lege aliqua *saltem implicite* vetitum sit; nam alias cur fraus? Etenim, quae nulla lege nec *explicite* nec *implicite* praecipiuntur, vetantur, ea quisque iure suo omittit, facit; et *nemo in fraudem agit, qui suo iure utitur,* L. 56. de R. I. C. 31. *de Elect.* » Atqui nihil magis implicite lex *velle* videtur, quam ut nihil *ea intentione* vel *eo consilio* praecise fiat, videlicet, ut eam eludendo, impune deinde possit quis contra ipsa *verba legis* ipsamque legem facere. Et ad hoc nullum quis ius habet. — L. 1. 3. n. 672. 674. 1045. 1046., 1. 6. n. 569. 583., G. 103. 104.

6. Cleophas nobilissima familia natus, prole carens, voto sese obstrinxit, quod toto tempore vitae suae singulis feriis sextis in honorem Dominicae Passionis ieiunium stricte esset servaturus, si masculinam prolem haberet ad familiae nomen propagandum; secus enim illa esset exstinguenda. Optatam prolem obtinuit Cleophas, et fideliter ieiunium observare incepit. Verum post annum moritur proles, nec spes ulla apparet quod alium filium sit habiturus.

Quaer. 1.° *An cessante fine legis cesset lex?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 172. 173. — Ad 2.um Cleophas non amplius tenetur ad ieiunium servandum, quia votum fuit dumtaxat emissum sub conditione, si Deus daret haeredem masculinum, vi cuius familia reflоresceret. Atqui haec conditio non fuit impleta; quia filius natus paulo post mortuus est. Ergo votum, utpote conditionatum, non subsistente conditione, desinit obligare. Accedit, quod, cessante causa finali adaequata, pariter cesset obligatio legis. Atqui huius quasi legis privatae cessavit causa finalis et quidem adaequata, eo ipso quod supponatur eidem esse praecisa omnis spes obtinendi haeredem masculinum, et propagandi familiam suam. — Elbel 424.-426., G. 107. 108.

7. Titius pluribus gravatus debitis, quibus satisfacere non potest, renuit acceptare hereditatem ei delatam, et publicum officium ei oblatum valde lucrosum, inquiens unicuique liberum esse beneficia acceptare vel respuere.

Caius diebus ieiunii ne ieiunet, aliquando iter pedibus facit ad invisendum amicum, aliquando peregrinatur ad Sanctuarium B. Vir-

ginis, aliquando pergit ad hospitale hic Romae, ut infirmis inserviat, nempe ne deinde nimium defatigatus ieiunet.

Quaer. *Quid ad duos Casus?*

Titius illicite agit. Nam qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media. Qui ergo tenetur aliquam implere obligationem, tenetur impedimenta removere et media adhibere ad illam implendam saltem ordinaria et sine gravi incommodo. Porro, ut patet, sponte oblatam hereditatem acceptare, sponte oblatum lucrosum officium acceptare res est sine ullo gravi incommodo, cum notabili e contra commodo. Ac nihil magis ordinarium quam huiusmodi oblata commoda acceptare. Ergo licet Titius non debitor libere posset ea beneficia non acceptare, quia tamen debitor est, ea respuere non potest.

Caius item illicite agit iter pedibus agens ad invisendum amicum, ut deinde defatigatus a ieiunio excusetur. Agit enim evidenter in fraudem legis. Amicitia et urbanitas erga amicum praecepto Ecclesiae certe non praestat. Ea visitatio ad alium diem bene differri potest. Dubium esse potest in altero et tertio casu devotionis et pietatis; nam non videtur quod ieiunium meliora devotionis et pietatis opera impedire possit. Ita quidem, si necessaria esset illa devotio et pietas; vel si notabilis et extraordinaria esset in ea utilitas; puta in casu publicae cuiusdam peregrinationis, extraordinarii infirmorum numeri, quibus non satis sufficerent ordinarii infirmarii. Verum in casu Caii nihil tale apparet, sed apparet tantum intentio legem eludendi; adeoque illicite agit. Devota illa peregrinatio in honorem B. M. Virginis Ecclesiae etiam praecepto non praestat, quod observatum fideliter maiorem adhuc significat et probat devotionem erga B. M. Virginem. Haec etiam peregrinatio ad aliam diem transferri potest. Servitium tandem infirmis praestitum certe necessarium non fuit. Eius vero utilitas ingens non apparet, cum non desint quam plures infirmarii laici, sorores a Caritate et Patres etiam Capuccini. Alia die poterit Caius ea caritatis officia eadem utilitate exercere. Et in Casu, stante intentione ieiunium eludendi, potius in eo praestito servitio *fraus* contra legem apparet, quam caritatis vel pietatis actus. — D'Annib. ed. 3. p. 1. n. 171.; S. Alph. l. 1. n. 152., l. n. 3. 1046. 1049., l. 4. n. 156.

18. — DE LEGE IRRITANTE ET POENALI

1. Eligius et Elodia consanguinei, in tertio gradu, Ecclesiae legem ignorantes, matrimonium in bona fine contrahunt. Ceterum, etsi impedimentum cognoscant, dispensationem petere non possunt ob te-

terrimam persecutionem iam a longo tempore excitatam in Ecclesiam; unde nullus ad parochum, ad episcopum, ad Romanum Pontificem recursus haberi possit. Quapropter clandestine etiam matrimonium contrahere coguntur, non obstante promulgatione, in loco, Tridentini Decreti de Matrimonio coram parocho et testibus contrahendo.

Quaer. 1.° *Quaenam sit vis et obligatio legis irritantis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 223. seqq. — Ad 2.um Eligii et Elodiae matrimonium nullum est. Etenim 1.° ignorantia impedimenti dirimentis actum, lege irritante nullum a legislatore declaratum, validum efficere non potest. Lex enim irritans directe et per se respicit commune bonum; adeoque uti non cessat in casu particularis personarum incommodi et necessitatis, licet illud gravissimum et haec gravissima sit, ita etiam non cessat in casu ignorantiae et bonae fidei. 2.° Licet vero ob gravissimam illam et diuturnam persecutionem, ratione quidem ipsius communis boni, impedimentum clandestinitatis cesset; impossibilitas enim ad parochum recurrendi communis est omnibus; non cessat tamen impedimentum aliud consanguinitatis, quia incommodum hic particulare omnino est pro aliquibus, non commune omnibus. Et sane possunt huiusmodi sponsi cum alius personis matrimonium contrahere. — G. 122. 124.

Post Decr. *Ne temere,* Cf. hic 16., 1., eadem esset casus resolutio. Secundum hoc Decr. « Si contingat, ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius, aut sacerdos ab eis delegatus, coram quo matrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest, emisso a sponsis formali consensu coram duobus testibus ». Quare « matrimonium potest valide ac licite contrahi coram solis testibus, sine praesentia sacerdotis competentis ad assistendum semper ac, elapso iam mense, sacerdos competens absque gravi incommodo haberi vel adiri nequeat ». S. C. de Sacram. 12. Mart. 1910. Ac matrimonium etiam valide contrahit coram solis testibus, qui in praedictam regionem *in fraudem* legis se confert. S. C. de Sacram. 12. Mart. 1910.

2. Inter evangelicos operarios Sinensium regionum quaestio exoritur de opii cultura, commercio atque usu. Alii contendunt opii commercium illicitum per se non esse, quia lex civilis, ab infideli Principe constituta, et illud gravissimis poenis prohibens, poenalis est. Ac quamvis illa lex, prohibitiva esset, et in conscientia obligans; non inde tamen sequeretur eius transgressionem esse semper grave

peccatum, cum humanae leges ordinarie loquendo, non obligent cum gravi incommodo. Alii e contra contendunt, illud commercium illicitum prorsus esse: nam in Actis S. Sedis opii usus abusus declaratur; adeoque commercium illud, commercium est rei prorsus illicitae. Lex praeterea civilis opii commercium prohibens, moralis et prohibitiva est, siquidem ad honestos mores tuendos spectat.

Quaer. 1.° *Quaenam sit legis poenalis natura, et unde dignoscatur?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 227. seqq., Enchir. Mor. N. 84. — Ad 2.um Responsio patet ex sequenti Instructione S. O. 29. Dec. 1891., cui locum dedit praedicta circa opium quaestio.

« 1.° Ex responsis huc usque datis, si probe intelligantur, liquido patet, nunquam S. Sedem improbasse eam opii culturam, commercium et usum, quae medicinae inservirent.

« 2.° Patet etiam SS. CC. decretis, tum quae de usu permittendo aut tolerando, tum quae de abusu reprobando lata sunt, non absolutam, sed relativam vim inesse. Respiciunt scilicet ea, quae proponebantur; non sunt proinde inter se indiscriminatim commiscenda, sed ad casus singulos cum suis peculiaribus circumstantiis referri debent. Quod si fiet, facile comperitur ea sibi perpetuo constare. Neque ullam difficultatem facessere poterit, quod in Actis S. Sedis aliquando opii usus, aliquando abusus nominatur; nam usus qui improbatur ceu verus abusus habendus est.

« 3.° Quum itaque S. Congregatio christiano nomini propagando iam mentem suam circa abusum, de quo agitur, aperuisset anno 1830. « ad removenda dubia et animi perplexitates, quae oriri possunt in casibus particularibus », instructionem exarandam censuit, qua in re tanti momenti habendam esse voluit *magnam rationem tum civilis legis opii commercium vetantis*, tum *gravissimorum malorum, quae ex opii abusu* in illis regionibus *dimanare consueverunt* ».

Quam instructionem anno 1848. Vicariis Apostolicis Yunnanensi ac Malacensi transmittendam decrevit, addens, *attento damno generali,* omnem curam adhibendam esse *ad opii usum extirpandum.* Ubi vocabulum *usus,* ut quisque facile intelligit, proprie abusum significare dicendum est. Non enim de eo usu agebatur, ad quem opium a natura comparatum est, sed de eo qui inter Sinenses obtinet, quique in eo est situs, ut opium dentibus mandant, vel alcoolicis potionibus immixtum ebibant, vel fumo hauriant.

« 4.° Idcirco Suprema haec Congr. anno 1852. declaravit quidem generatim illicitum commercium et usum opii, seu prout expone-

batur, iussitque Vicarios Apostolicos, ut omnem curam adhiberent ad usum et commercium illud radicitus evellendum. Neque ab hoc decreto recedere censuit anno 1858., quamquam a Vicariis Apostolicis Xensiensi et Hunnanensi relatum fuisset, civilem legem, opium vetantem, non amplius existere.

« 5.° Neque ab hac prohibitione recessisse putanda est, licet nonnullis secus visum fuerit, anno 1878. Nam ob peculiares et omnino extraordinarias circumstantias, quae exponebantur, atque ob suspensionem ad decennium civilis legis, opii culturam interdicentis in iis locis, quae bello vastata fuerant, quorumque incolae ad extremam egestatem fuerunt adducti, Suprema Congregatio id dumtaxat statuit, ut sacramenta non denegarentur iis Christifidelibus, qui in Provincia Keuy-Thceou, illo decem annorum spatio a civili lege permisso, unice ad paupertatem levandam opium excoluissent. Et quum quaesitum fuisset: *an qui ex inveterata habitudine opio valedicere* nequeunt, *nisi cum mortis periculo, vel gravi detrimento, admitti possint* (ad sacramenta) *et an opium sumi possit per modum medicinae, quia habitudinis periculum imminet,* responsum fuit: *Affirmative, diligentia et cautelis tamen positis, ut opii abusus, malique effectus, ex huiusmodi abusu promanantes*, evitentur. Huiusmodi responsione quae exceptionem respicit, unusquisque videt, minime infirmari generalia decreta, quibus opii abusus improbatur; idque perspicue declaratum est fer. IV. 4. Iul. 1883.

« 6.° Ex his omnibus sequitur 1.° opii culturam non esse quidem per se illicitam, in Sinicis autem regionibus, ob abusus, quibus obnoxiam esse ex diuturna experientia certo constat, fieri illicitam, ac proinde Christifidelibus generatim esse interdicendam; 2.° nec secus de commercio iudicandum, quod quamvis per se malum non sit, malum tamen evadit ob graves abusus ex eo ut plurimum et fere universim manantes, et ob leges illud vetantes; ideoque prohibendum non solum iis, qui illud directe exercent, sed etiam iis, qui eidem favent, qui scilicet pecuniam scienter opii mercatoribus foenerantur, vel agros in opii culturam locant; 3.° opii usum, qui in Sinis obtinere dicitur, tamquam detestabilem abusum ab Ecclesia habitum et illicitum declaratum; 4.° eiusdem usum permitti posse iis, qui eidem sese assuefecerint, quique ab illo abstinere omnino non possint sine mortis periculo vel gravi detrimento; pariter opium sumi posse per modum medicinae, ea tamen lege ut modus et quantitas servetur, quae medicinalem rationem minime excedat, et debita diligentia, et

cautelis adhibitis, ut eiusdem abusus malique effectus exinde profluentes praecaveantur ». Acta S. Sed. v. 24., pag. 506. seqq.

3. Osius beneficiatus navigationis initio breviarium in mare proiecit. Hinc factum est, ut in longa navigatione breviarium recitare non potuerit. Verum facti eum statim poenituit. — *An fructus restituere debeat?*

R. Ille, qui deliquit, poena non eximitur ex eo quod delicti eum poenituit, sive post effectum iam secutum, sive etiam ante effectum secutum, quia poenae ad exemplum aliorum sunt, et ad commune bonum tuendum. Hinc Osius, quamvis statim poenitentiam egerit sui peccati, ad fructuum restitutionem tenetur. Nihilominus, quia in proposito casu delictum tractum habet successivum, existimat d'Annibale ed. 3.ª p. 1. n. 312. nota 76., Osium non esse inquietandum. Sed difficilis haec sententia est, quia Osius officium omittit, et ea omissio voluntaria et culpabilis est in causa, adeoque in eo successivo tractu semper culpabilis in causa est, et poenae consequenter semper obnoxia est. Quare non apparet quomodo possit *fructus facere suos.*

4. Elpidius ieiunare vovit, si posthac aleis luserit. Sed ecce ex contracto habitu, omnino voti immemor aleis ludit. — *An ieiunio teneatur?*

R. Votum, in Casu, votum poenale est, et poena quaedam quasi conventionalis est. Porro sive attendatur natura poenae, sive attendatur voventis intentio, patet poenam non posse infligi, si nulla adfuit culpa, et non aliter certe voluit sibi illam poenam infligere Elpidius, nisi nempe sciens prudens ludo operam dederit. Ad ieiunium ergo Elpidius non tenetur.

18.bis — DE LEGE POENALI

1. Titius, nulla obtenta gubernii venia deferendi arma, saepe exit ad venandum et quidem etiam per ea loca et illis mensibus, quibus id interdicitur. Insuper, cum soleat trahere fumum ex nicotianis foliis, ut sumptibus parcat, in extremo secretoque sui viridarii angulo plures eius generis plantas contra legis prohibitionem serit et alit, quas partim in proprium usum convertit, partim amicis dono mittit. Si quando autem in proximam regionem transit, ubi nullum exercetur status monopolium circa tabacum, huius notabilem quantitatem, vigilantiam eludens eorum qui vectigalia exigunt, caute secum in reditu defert. Haec narrans aliquando Lucio amico sacerdoti, ab eo reprehenditur uti transgressor plurium legum moralium, in conscientia obligantium. Insuper

monet Lucium, in conscientia quoque obligare omnes ordinationes municipiorum, vetantes v. g. transitum per aliquem locum, vel praecipientes currus dirigi in sinistram partem viae, *automobiles* lento gradu procedere, vel his similia.

Quaeritur 1.° *Quid sit lex poenalis, et an obliget in conscientia?* — 2.° *An dentur aliquae leges mere poenales, et quatenus affirmative quomodo dignosci possint?* — 3.° *Quid de singulis in casu iudicandum?*

R. Ad 1.um *Quid sit lex poenalis?* — Poena dupliciter sumi potest; *late et minus proprie, stricte et proprie.* Late et minus proprie, subtractio est alicuius boni sive temporalis sive spiritualis. Stricte et proprie subtractio est alicuius boni, sive temporalis sive spiritualis propter peccatum, seu propter crimen, propter delictum, propter non observantiam legis.

Quare *lex poenalis stricte et proprie* est lex irrogans poenam transgressori. Poena enim respondet, naturali iustitia, peccato, seu legis transgressioni. Nam ordo servandus et consequenter iustitia exigit, ut qui peccato et legis transgressione illicitum bonum prosequatur, aliquo per eandem legem bono privetur. Lex ergo *stricte et proprie poenalis,* utrumque continet rem aliquam faciendam vel non faciendam et poenam. Consequenter utrumque est in legis praecepto et obligatione, rem facere vel non facere, et hoc transgrediendo legis praecepto poenam subire. Et haec lex proprie et stricte poenalis dicitur *mixta poenalis,* quia nempe *poena* adiungitur legis praecepto vel transgressioni, vero nempe peccato, crimini, delicto, culpabili legis inobservantiae, vel vere culpabili, vel certe ex praesumptione iuris.

Praeter hanc legem *stricte et proprie poenalem* alia adest lex *minus proprie et late poenalis,* quae solet dici *pure poenalis.* Minus *stricte et proprie poenalis,* quia revera *poena* proprie et stricte non est, *pure poenalis,* quia res non praecipitur vel prohibetur, *poena* tamen imponitur rem non facienti, *poena* nempe late et minus proprie talis, ut iam dictum est, et sic evanescit omnino difficultas, quod nempe ubi non sit peccatum nulla esse possit *poena.* Lex *pure poenalis* est, quae iubet e. g. multam dependi ab eo, qui ligna caedit in sylvis, qui piscatur in flumine, qui depascit oves in monte, qui infert vel extrahit ex urbe merces etc. non soluto vectigali; *multa* illa, *poena* proprie non est, sed quasi quaedam compensatio; *quasi* tamen *poena* est, cum maius quoddam ordinario tributum sit.

Sed difficultas est ex Regulis Religiosorum Institutorum, unde leges pure poenales repetendae videntur. Etenim illae saepe non obligant ad peccatum mortale vel veniale, sed solum ad *poenam* taxatam

sustinendam. Attamen res non mutatur, nam illa *poena* in casu non erit *propria poena*, sed poenale quoddam exercitium, ut quodlibet aliud poenale opus a Regula directe praescriptum. Quare, uti ex Regula est observandum ieiunium praescriptum feria VI.; ita, omisso ieiunio, observanda est praescripta flagellatio; hoc discrimine quod illius omissio peccatum non est, huius vero omissio peccatum erit. S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 1. Quamvis ergo poena praescripta, sit vere afflictiva et poenale opus, adhuc tamen stricte et proprie *poena* non est.

Apposite Suaresius ait « poenam in maxima quadam proprietate sumptam includere rationem vindictae, et dicere ordinem ad propriam culpam. Non est tamen necesse ita in praesenti sumi; nam generalius omne incommodum naturae ex quacumque causa nascatur includitur sub malo poenae, et specialiter, ac morali modo loquendo, etiam dicitur poena proprie omnis afflictio, quae fit per modum coactionis, ut lex aliqua servetur, et haec potest sine culpa contra Deum imponi, quamvis non sine aliquo defectu vel imperfectione apud homines ». De Legib. l. 5. c. 4. n. 5. Scilicet legislator potest ad actum bonum et bono communi utilem cogere, seclusa obligatione in conscientia illius actus, obligatione imposita alterius oneris vel afflictionis subeundae, si actus ille omittatur, ac in huiusmodi lege nulla est iniustitia, quia illud onus et incommodum et illa afflictio non est culpae punitio et poena; sed est tantum « quaedam coactio ut fiat vel non fiat talis actus, quae necessaria est, ut timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem ». Insuper « potest Respublica alia onera imponere ex iusta causa et sine culpa.... quia ad bonum regimen Reipublicae saepe id necessarium est; ergo ita etiam fieri potest in praesenti; nam causa est sufficiens, seclusa culpa ». Caeterum, ut habet idem Suaresius l. c. n. 13., « negatur talem legem fore iniustam, quia licet inferat poenam, id est gravamen aliquod seu malum, *sine culpa morali*, non tamen sine culpa civili seu politica, et hoc sufficit ».

An obliget in conscientia? Consequitur ex dictis legem poenalem obligare in conscientia, et patet etiam modus, quo obligat. Lex stricte et proprie poenalis, seu mixte poenalis obligat ad actum, directe et absolute, et directe sed hypothetice, eo omisso, ad poenam. Lex late et minus proprie poenalis obligat tantum directe ad poenam, non tamen absolute, sed hypothetice, si talis vel talis actus fiat. Hanc autem poenam regulariter quis sponte sua et sua actione subire non tenetur; sed tantum, si legitime ab auctoritatem habente imponatur, et exigatur, vel si determinata die e. g. solvenda praecipiatur. Ad rem iterum Suaresius l. c. n. 13. inquiens. « Legem poenalem resolvi in aliquam

conscientiae obligationem solvendi vel sustinendi poenam, et hoc satis esse, ut sit vera lex, etiamsi ad conditionem sub qua poenam lex comminatur in conscientia non obliget, respectu *cuius conditionis* dicitur *pure poenalis,* licet respectu *ipsius poenae* efficaciam habeat obligandi modo praedicto ».

R. Ad 2.um *Quod dentur leges stricte et proprie poenales* seu mixtae nulla est difficultas. Quam plures habentur in Iure Canonico et in Iure civili. Et sic Constitutio *Apostolicae Sedis* de Censuris has continet leges *mixtas seu stricte et proprie poenales;* siquidem evidenter dum Summus Pontifex comminatur excommunicationem e. g. in procurantes abortum effectu secuto, hunc etiam positiva lege implicite prohibet. Idem dicendum de Codicibus Poenalibus civilium societatum, per se loquendo, nisi aliunde aliud constet. Et sic initio ipsius Codicis Poenalis Italici statuitur art. 1. neminem poenam incurrere nisi pro facto quod reatum constituit, reatum nempe *delicti* vel simplicis legis transgressionis seu *contraventionis*. Itemque Codex Poenalis Gallicus art. 1. declarat legem punire *crimina, delicta, violationem legum* seu *contraventionem.*

Quoad leges vero pure poenales, eas veteres quidem theologi *non admittendas censuerunt,* ut videre est apud laud. Suaresium l. c. n. 1. 2.; sed communissima iam evasit doctorum *eas admittentium* sententia. In Iure Canonico uti leges *mere poenales* habentur quorundam Religiosorum Regulae et omnes modernorum Institutorum Constitutiones. S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 1. Sed praeter has aliae leges *mere poenales* in Ecclesia non dantur, nisi ut tales habeantur irregularitates ex defectu, et interdicta quaedam, quae tamen ad rem vere non sunt.

Plures autem dantur in civili societate; et ratio cur plures dentur, quam in Ecclesia, est dispar Ecclesiae et Societatis Civilis finis, illa enim maxime intendit in bonum animarum, haec in exteriorem civitatis prosperitatem. Hinc auctores alii dicunt in ecclesiastica disciplina raro inveniri leges mere poenales, alii simpliciter non dari.

Quod facilius in civili Societate dentur leges *pure poenales* bene explicari potest etiam ex inducta consuetudine. « Quia consuetudo potest legem humanam abrogare, adeoque etiam ex mixta in pure poenalem mutare. Sic forsan contingere potest in legibus civilibus, quae prohibent venationes aut extractiones certarum rerum ex aliqua provincia aut regno; nam licet similes leges in principio fuerint mixtae, per consuetudinem tamen easdem ut pure poenales servandi possunt evadere mere poenales ». Struggl de Legib. tr. 3. q. 1. art. 5. n. 37.

Leges autem poenales cognosci possunt ex verbis legis, ex materia

legis, ex adiunctis ipsius legis, ex consuetudine, ex communi doctorum sententia. Et sic d'Annibale ait: « Nunquam leges pure poenales quaerendae sunt in his quae sunt mala natura vel publice perniciosa ». Et Suaresius l. c. n. 10. 12. ait legem non esse habendam, ut pure poenalem, licet expresse non fiat praeceptum, nam virtuale praeceptum est, si sit poena gravissima e. g. excommunicationis, mortis, mutilationis; itemque si materia « directe pertineat ad bonos mores reipublicae et ad cohibenda vitia, et ad eos fines censeatur necessaria, vel ad pacem eius, vel ad vitandum magnum incommodum eius »... Quando vero nihil horum intervenit, sed materia est politica, vel non magni momenti, aut necessitatis ad bonos mores, et forma praecipiendi est tantum conditionata, et poena non nimium gravis, signum sufficiens est talem legem non obligare in conscientia ». Etiam autem ex communi doctorum sententia leges poenales cognosci possunt, sive quia doctores doctrinalem exhibent interpretationem legum, licet non authenticam, sed sufficientem quoad praxim, sive quia ipsi testes esse possunt inductae consuetudinis.

R. Ad 3.um In primo casu, *uti iacet,* Titius, *per se loquendo*, non videtur inquietandus. Nam leges quae *venationem prohibent*, *per publica quaedam loca*, et determinatis quibusdam temporibus, communiter habentur uti poenales, et consequenter etiam uti poenales habentur leges *de gestatione* armorum *ad venandum.*

Per publica loca; nam si venationi operam daret *per loca privata,* laederetur evidenter ius proprietatis et naturalis iustitia; adeoque per se, certe peccaret.

Per se loquendo; nam gravi exponitur periculo, ut a ministris ordinis publici deprehendatur, et gravi subiiciatur poenae *comprehensionis,* vulgo *arresto*, per mensem, et multae ducentarum libellarum. Quare Titius peccare potest ratione istius periculi, et damni subeundi a se, a sua familia, praeter scandalum, quod ex variis practicis circumstantiis esse posset.

Sed iste primus casus consideratione adhuc indiget. *Gestatio armorum ad venandum,* utique uti lex pure poenalis haberi potest. Sed *arma ad venandum*, nonne etiam *ad occidendum hominem* apta omnino sunt? — Ac *retentio* primum horum armorum consideranda est, et deinde *gestatio armorum.*

Cod. Poen. Ital. recentiore, art. 468., simplex *armorum retentio* non prohibetur, nisi sit in notabili quantitate, vel retentio sit materiae explodentis vel inflammabilis, periculosae, ratione quantitatis vel qualitatis. Huiusmodi lex non videtur posse ullo pacto, per se, haberi,

ut pure poenalis, sed uti stricte prohibitiva; cum agatur de re publice et privatim periculosa; uti constat ipso facto, sive ex detestabili omnino malitia, sive ex fortuito casu.

Ac, quamvis licentia habeatur arma gestandi, multa statuitur centum libellarum, si quis negligat ea convenienter custodire, ita ut non possint venire in manus alicuius, qui nesciat ea adhibere, vel in manus alicuius pueri, qui nondum decimum quartum aetatis annum adeptus sit, vel gestet sclopetum paratum ad explodendum, vulgo *fucile carico*, per locum in quo conventus vel concursus sit personarum, art. 466. Et haec etiam lex, eadem ratione, ut pure poenalis, per se, haberi non potest.

Tandem, qui sine debita licentia arma gestat extra propriam domum plectitur *comprehensione*, vulgo *arresto*, unius mensis et multa ducentarum libellarum. Et haec poena adhuc augetur, si ea gestet per locum, in quo sit personarum conventus vel concursus, vel tempore noctis per locus inhabitatum, art. 464. 465. Et hace etiam lex, ratione periculi gravis aliorum damni, pure etiam poenalis, per se, non videtur.

Quare Titius utique videtur, per se loquendo, excusandus, scilicet excusandus a moralis legis violatione, si arma habeat et gestet tantum ad venandum, licet *sine obtenta Gubernii venia*, dummodo domi ea arma caute custodiat, neque asservet periculosam quantitatem pulveris pyrici vel aliam periculosam explodentem substantiam, et dummodo ea arma non gestet extra domum per loca a personis frequentata, vel tempore noctis habitata. Secus, non videtur posse *per se* excusari a violatione legis. *Per se;* nam in hac re ut in pluribus aliis similibus plures ex ignorantia et plures sibi illudentes sibi persuadent, nullum esse peccatum. Quando vero gravissima accidunt infortunia, ex malitia, ex imprudentia, ex casu, omnes tunc clamant contra male factum et contra legis violationem.

Prohibitio serendi tabacum in propriis fundis, non adimit primo proprietatem et dominium ipsius tabacci postquam ex propria satione et in proprio fundo enatum fuerit. Ea prohibitio vero vel ea reservatio bene comparari potest prohibitioni vel reservationi piscationis aut venationis. Porro prohibitio vel reservatio piscationis aut venerationis in aliquo loco publico, vel non clauso, nisi alicui exclusive vi contractus locationis vel privilegii ius fuerit concessum piscationis aut venationis, habetur communiter ut lex mere poenalis, ita ut neque iustitia legalis laedatur; sed tenetur quis ad poenam subeun-

dam, si prohibitionem, vel reservationem non observasse deprehendatur. Cf. S. Alph. ed P. Gaudé 1. 3. n. 605. q. 3.°

Ac etiamsi dicatur intervenire hic iustitiam commutativam et legalem, quia Gubernium sibi reservat illud ius, et quia ea reservatio respicit commune bonum ex pecunia inde obtenta, adhuc Titius in casu excusari potest. Nam etiam in tali casu a restitutione excusatur, si damnum non sit notabile, uti communiter doctores tradunt. Et damnum in Casu non est notabile. Nam Titius tabacum serit *in angulo viridarii ad suum usum* et ad aliquod donum faciendum aliquot suis amicis. Insuper cum agatur de re omnino minoris momenti, bene concludi potest ex legitima epicheia Titium excusari posse a qualibet violatione iustitiae, sive commutativae, sive legalis.

Importans autem Titius notabilem tabaci quantitatem, eludens cum omni cautela vigilantiam publicorum exactorum vectigalium, nihil etiam *per se* peccat; nam primo licet variae sint sententiae doctorum circa tributorum et gabellarum solutionem, probabilis tamen saltem est sententia has leges non esse nisi poenales. Quapropter tunc quis peccat, quando non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere poenam. Ita autem huiusmodi tributa sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Praeterea Titius tabacum occultans nulla utitur fraude, nullum dicit mendacium. Titius ergo ex hoc capite non videtur inquietandus. *Per se,* nam facile peccare potest Titius et ratione gravis poenae cui se exponit, et ratione scandali. Cf. S. Alph. 1. 3. n. 616. ed. P. Gaudé.

Quare Titius non recte a Lucio reprehenditur, quasi verus transgressor legum moralium in omnibus tribus praecedentibus casibus. Eas non trasgreditur in secundo et in tertio casu; neque eas trangreditur etiam in primo, quatenus simpliciter, uti habetur in expositione casus, sine venia arma deportat et exeat cum illis ad venandum, mensibus prohibitis et per loca interdicta, adeoque per publica loca. Nam quoad privata loca, praesertim si clausa, opus non est legis prohibitione; id enim per se est prohibitum ipso iure privatae proprietatis.

Postremo quod Lucius asserit omnes municipiorum ordinationes obligare in conscientia hoc simpliciter falsum est. Nam aliquae evidenter nullam continent legem sive quoad formam sive quoad materiam, ut e. g. est illud Edictum in publicis viridariis appositum: Plantae et flores sunt sub civium protectione. Aliquae etiam saltem quoad formam nullum continentem praeceptum, ut e. g. est Regula pro igiene, *Regolamento per l'igiene.* Et quis sane est, qui censet e. g. se peccare, quamvis prohibeatur expuere in quibusdam locis, si hanc non

observet prohibitionem? Neque devotulae hactenus id sibi potuerunt persuadere.

Ad illas vero ordinationes in particulari quoad directionem publicorum curruum, et velocitatem automobilium, cum ex verbis talium ordinationum et *ex contraventione,* quae declaratur a publicis officialibus, appareat verum praeceptum, et cum agatur de re civium incolumitati valde periculosa, ut ipsa constat fere quotidiana experientia videtur dicendum has ordinationes, per se, obligare in conscientia, secus enim illi continuo periculo sat cautum non esset. Cogit utique ad legis observantiam imposita poena, sed adhuc magis cogit obligatio in conscientia, quam non tantum boni, sed etiam mali verentur; nisi improbissimus quis sit. Et sic quis est unquam, qui hominem occideret, vel in proximum mortis periculum coniiceret, licet non esset poena mortis, et carceris, nisi vir omnino perditus sit?

19. — DE LEGE TRIBUTORUM ET MILITIAE

1. Nicasius curru solet transvehere frumentum, vinum, aliasque merces, quibus tributa imponuntur. Ne autem ea solvat, per viam transit absconditam, vel nocte, praepositos fisci devitando. Aliquando vero recta via, per diem, securus pertransit ante ipsos fisci praepositos nihil deferens, quod tributo subiiciatur; idque agit, ut aliis vicibus possit item securus pertransire, cum iam notus sit praepositis fisci, absconditas tamen deferens prohibitas merces, tabacum, saccharum, etc.

Quaer. 1.° *An lex tributorum obliget in conscientia?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad. 1.um Cf. I. M. 232. — Ad 2.um Res quidem controversa est inter dd. Sic Sanchesii et aliorum doctrinam refert S. Alph. 1. 3. n. 616., quin propriam tradat sententiam: « Sentit Sanchez, neminem qui palam recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam, vel pontem, quae imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda haec statuta, in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat Sanchez cum aliis, etiamsi quis merces, aut se occultet; quia huiusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat Lugo, monendos esse populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi persuadeant in tanta vectigalium multitudine aliquod iniustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates ». Prudens confessarius, inquit Strugll. 32., « non tam facile debet subter-

fugientes condemnare peccati mortalis reos; et multo minus debet eos obligare ad restitutionem; nam haec vix centesimo posset persuaderi. Praeterea sententia, quae docet leges tributorum, et vectigalium, esse universim pure poenales, a pluribus doctoribus defenditur, et communiter agnoscitur esse vere probabilis ». Et P. Gury 751. ait: « Nemini dubium est adhortandos esse fideles, ut tributa omnia diligenter solvant. Attamen non tenetur confessarius petere a poenitentibus, utrum alicuius defraudationis sint rei; hoc enim a praxi communi omnino alienum est. Non est constitutus confessarius sicut vectigalium praepositus, aut exactor publicus. Quod vero ad forum conscientiae attinet, generatim fideles etiam timorati non existimant se peccatum, saltem grave, committere, neque ad restitutionem teneri, si quandoque vectigalia solvere omittant, si merces propter quas tributum exigitur occultent, si praepositos declinent. Plerumque nihil proficeret confessarius, si bona fide eos excutere contenderet. Insuper res maximae controversiae inter theologos subiicitur, nec pertinet ad confessarium eam dirimere ».

2. Sabbas *subdiaconus*, ut a militiae lege eximatur moderatam quandam pecuniae summam offert Sabano, *medico*. Quod advertens Sabellus, recens doctor in utroque Iure creatus, *ad exercendam advocati professionem* se parans, duplicatam pecuniae summam offert Sabano. Sabinus autem in aula medicae visitationi praesens, cum sit pauper, sed astutus adolescens, interiorem et occultum fingit et asseveranter affirmat morbum. Et sic omnes a militiae onere liberantur.

Quaer. 1.° *An lex militiae sit lex mere poenalis, et iusta?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 171. 4.° 228. 232. 234. 1384. 1386. — Ad 2.um Sabbas *subdiaconus*, militiae lege minime tenetur. Quare minime peccat, munus offerendo medico, ut incapax militiae declaretur. Sabanus medicus, cum lex iniusta sit quoad Sabbam, eum incapacem declarando minime peccat. Neque vero inquietandus videtur Sabanus propterea quod moderatum pecuniae donum, ipsi *sponte oblatum*, a Sabba acceptaverit.

Sabellus, medicum pecunia corrumpens, cooperatur verae iniustitiae ex parte medici, qui ex quasi contractu et officio obligatur. Unde est quod, *per se loquendo*, tum Sabellus tum medicus tenentur *per se* ad compensationem damnorum, qnae alteri iuveni obveniunt, in eius locum ad militiam advocato. *Per se loquendo;* nam *in praxi* difficile est, hanc obligationem persuadere; saepe enim plures hac in re bona agunt fide ex ignorantia, vel legem ut iniustam habent. Nihil autem tenetur Sa-

banus restituere Sabello, cum eum iam invalidum declaraverit; siquidem, quamvis illicitus fuerit contractus, promissa tamen re impleta, probabiliter valet. Secus vero esset, si eum invalidum nondum declaraverit. I. M. 959.

Sabinus, fingens et affirmans morbum, quem non habet, certe peccat contra veritatem. Peccat etiam graviter contra iustitiam legalem cum de lege agatur ad pubblicum bonum directe spectante, et ad illud omnino necessaria, adeoque iusta; nempe, *per se loquendo*. Sed peccatne graviter etiam contra iustitiam commutativam, ita ut ad restitutionem teneatur? Probabilius affirmandum videtur. Nam lex statuens quod *sorte*, quae *omnibus* aeque favere potest, et consequenter ex hoc capite iniusta non apparet, *necessarii milites* designentur, *ius strictum* constituit et indiscriminatim *omnibus* aeque confert, ut nempe sorte designati militiae inscribantur, alii vero liberi remaneant; quod ius, si mendaciis et fraudibns laedatur, iustitia consequenter laeditur commutativa. Attamen non desunt plures, qui legem iniustam asserunt; cum solum familiae iuvenes militiae idoneos habentes tantum onus sustineant. Verum id reapse iniustitiam legis non videtur probare. Nam e contra iniusta potius dicenda lex esset, si tale onus etiam non idoneis imponeretur. *Per accidens* autem est, quod talis vel talis familia iuvenes non idoneos habeat. Insuper, si lex habenda esset ut iniusta, tunc de Sabino, aliisque similibus dicendum esset, quod non solum non peccat contra iustitiam *commutativam,* verum etiam quod non peccat contra iustitiam *legalem*. Immo etiam dicendum esset, qnod neque contra *veracitatem* peccet, ita mentiendo; sed quod legitima restrictione mentali utatur: et hoc revera satis durum videtur. — I. M. 1386., G. 757.-761., Frassinetti tr. 10. diss. 7., S. Alph. l. 1. n. 147.

3. Martialis miles, cum militiae onus sibi incommodum esset, quaerit a suo confessario, utrum sine peccato possit militiam deserere. Sine ullo dubio affirmat confessarius; quia, ait, gravissima, quae adest hac in re poena, clare ostendit legislatorem nolle in conscientia obligare. Insuper theologi omnes, inter quos S. Alph. l. 1. n. 147.. communiter docent id omni culpa vacare. Praeterea hodie legislatores ab obligatione in conscientia omnino abstrahunt.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Non videtur confessarius recte tam asseveranter respondisse, praescindendo etiam a periculo magnae poenae, cui Martialis sese exponeret; qua ratione patet non posse Martialem militiam deserere, neque id approbari posse a Confessario. — Iam vero gravis, quae adest poena, non ostendit, *in Casu*, noluisse Legislatorem in con-

scientia obligare. Agitur enim de re directe pertinente ad publicum ordinem et commune bonum. Sine militia et exercitu subsistere non potest et se conservare civilis societas. Quare gravis illa addita poena ostendit legislatorem velle, *in Casu, omnino efficaciter* obligare. Falsum autem est, quod theologi omnes doceant id culpa vacare. Et sic P. Gury v. 1. n. 747. q. 2.° Quaesito: *Ad quid teneantur milites conscripti desertores;* respondet: « *Ex obedientia* seu *ex iustitia legali* tenentur ad castra redire. ITA COMMUNITER ». Et Ferreres, qui recentissime edidit Compendium P. Gury, multis additionibus auctum, praecedens refert responsum ut iacet. Ac adhuc magis explicite idem docet Gousset tom. 1. n. 1002. « Milites conscripti, ait, qui, renuunt obedire, vel qui militiam deserunt *violant iustitiam legalem, et peccant mortaliter contra obedientiam* ». Falsum item est quod illud doceat loc. cit. S. Alph. Nam S. D. eo loco quaestionem movet: « An leges assignantes poenam temporalem et simul praecipientes, obligent ad culpam, an solum ad poenam? » Cui quaestioni respondet: « Prima sententia negat..... *verius* tamen contradicit secunda sententia ». Neque vero aliquid in particulari habet de militia. Quare secundum generalem hanc doctrinam S. Alphonsi *verius* dicendum est adesse, *in Casu,* obligationem in conscientia. Postremo illud quod dicitur, Legislatores hodie ab obligatione in conscientia omnino abstrahere, nullo modo admitti potest. Nam ex tali generalissima affirmatione sequeretur nullas hodie, in Societate Civili, dari *veras leges*, quod per seipsum falsum apparet. Aliud est, quod Legislatores hodie hanc in conscientia obligationem non expresse intendant et manifestent; aliud quod eam velint excludere. Illam enim e contra implicite praecipiendo et imperando includunt, et saepe etiam excludere non possunt, cum ab ipso publico reipublicae bono exigatur, et a rerum ipsarum natura exigatur, ut e. g. sunt leges definientes et determinantes inter cives varia proprietatis iura, et leges omnes irritantes, quas nonnisi in conscientia robur proprie habere intelligitur. Ac hisce omnibus considerationibus addenda est etiam alia considerantio ex iuramento a Martiali milite certe praestito, quod a militibus exigitur. — I. M. 1384.

20. — DE LEGIS DISPENSATIONE

1. Leopoldus dispensationem petiit a suo confessario legis abstinentiae et ieiunii, tum quia iam annos quinquaginta et octo natus erat, tum quia stomachi debilitatem patiebatur, cibo indigens abundantiori, et esurialium ciborum nauseam experiebatur. Hinc non infre-

quenter et propter ieiunium capite laborabat, et propter abstinentiam somnum noctu capere non poterat. Dispensationem dare renuit confessarius, inquiens eum non habere talem potestatem. Hinc Leopoldus adiit parochum ab eo eandem petens dispensationem; sed eam parochus concedit tantum pro diebus ieiunii iam imminentibus, Quatuor Temporum, dicens, se non posse dispensare, nisi tantum in casibus particularibus. Quare Leopoldus dispensationem petiit indefinitam ab episcopo, qui eam denegavit. Romam tunc scripsit Leopoldus perpetuam petens dispensationem, et pro causa affirmans in supplici libello tum provectam aetatem, tum infirmitatem, episcopi denegationem silentio premens. Dispensatione obtenta; post annum, ita bene se habet Leopoldus, ut anxius dubitet, utrum ea licite uti possit.

Quaer. 1.° *Quinam in legibus dispensare possint?* — 2.° *Quid ad Casum Leopoldi?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 241. — Ad 2.um Confessarius Leopoldi recte respondit, se non posse dispensare. Confessarius, nisi specialem hac in re facultatem habeat sibi delegatam, neque in foro externo, neque in foro interno dispensare potest. Inferior enim in lege superioris dispensare non potest. Ubi tamen causa adsit, quae per se excuset Leopoldum ab abstinentia et ieiunio, e. g., infirmitatis, vel alterius gravis detrimenti, potest tunc confessarius in particulari casu declarare, legem non obligare. Ac in tali casu minime debet Leopoldus dispensationem necessario petere, licet id facile possit efficere, cum lex tunc non urgeat. Idque valet etiam in dubio, utrum casus dispensatione indigeat, si coscientiam ipsemet sibi efformare possit: secus enim tunc proprie locum habet munus confessarii, ut declaret legem, in casu, non urgere. Verum hic non erat reapse casus Leopoldi, qui dispensationem petebat absolute et in perpetuum. Recte item parochus respondit. Parochus enim potest ex consuetudine dispensare in huiusmodi casibus, qui frequenter occurrunt, etiamsi facilis esset ad episcopum recursus. Non defuit autem pro Leopoldo sufficiens dispensationis causa, quae augeri adhuc facile potuit, in praedicto particulari casu, ob tres dies fere continuos abstinentiae et ieiunii. Recte etiam Episcopus illimitatam dispensationem denegavit, quippe qui eam dare non poterat.

Obtentam autem a S. Sede dispensatione licite quidem Leopoldus uti potest. Quamvis enim denegationem episcopi, uti etiam denegationem confessarii et parochi non manifestaverit, dispensatio tamen omnino valida est. Summus enim Pontifex absolute utitur sua potestate, et absolute dispensare censetur, nisi aliud explicite in Rescripto exprimatur. In dispensatione concedenda voluntas superioris non regitur

inferioris voluntate, sed gravitate causae motivae. Idque praeterea nullo Iure praescribitur, si peculiares aliqui casus excipiantur. Cf. I. M. v. 2. n. 1041. Neque vero manifestanda erat triplex illa denegatio, siquidem neque confessarius, neque parochus, neque episcopus illimitatam et perpetuam dispensationem concedere poterant.

Duplex autem causa a Leopoldo in supplici libello exposita, sufficiens sane erat ad dispensationem licite et valide obtinendam, ut reapse obtinuit. De satis provecta aetate nulla quidem est difficultas. Ad infirmitatem autem quod spectat, quamvis, stricte loquendo, Leopoldus infirmus non sit, nausea tamen esurialium ciborum, stomachi debilitas, somni difficultas, infirmitas bene dici possunt; siquidem ea ad corporis valetudinem et virium firmitatem certe non spectant. Illud praeterea addendum, quod, in dubio de valore dispensationis obtentae, praesumendum generatim sit pro valore actus, pro quo stat iam possessio.

Quod autem Leopoldus post annum bene se habeat, non ideo videtur dispensatio cessare. Etenim valde probabiliter bene se habuit Leopoldus, quia constanter usus est cibis suo stomacho convenientibus et debita quantitate; unde facile Leopoldus forte reincideret in eadem incommoda, si ab huiusmodi vitae regimine recederet. Praeterea, attenta eius imminenti senectute, et naturali temperamento, prudens revera adest timor relapsus in praedicta incommoda ex ieiunii et abstinentiae observantia. Unde causa finalis motiva dispensationis totaliter revera non cessavit. Tandem dispensatio data est etiam ob satis provectam aetatem, et haec causa *de se* perpetua est. Dispensatio ergo non conditionata, sed ut *absoluta* et perpetua censenda est, quae non cessat, licet forte *per accidens* cesset causa. Conditionate autem data procul dubio esset dispensatio; si in ea, clausula fuisset apposita: *de consilio utriusque medici:* siquidem tunc confessarius et medicus infirmitatis statum declarare debuissent; adeoque, si infirmus sanitatem omnino recuperasset, dispensationi iam amplius locus non esset. — Cf. I. M. 1577. 1615. seqq., G. 109.-114. 120., Elbel 450.-452.

2. Superior regularium ante admissionem candidati ad vota solemnia, expleto votorum simplicium triennio, exquirere debet votum *consultivum* capituli. Porro circa triennium nondum expletum, sed apostolica dispensatione abbreviatum, quaeritur:

1.° An ob temporis abbreviationem per dispensationem apostolicam votum *consultivum* capituli transmutetur in *decisivum?*

2°. An superior debeat exquirere votum capituli antequam supplicetur, pro gratia, vel gratia iam obtenta?

R. Ad 1.um Nulla res operari potest ultra suam naturam. Porro

dispensatio legis, de qua agitur in dubiis propositis, nihil aliud est nisi *in casu speciali legis relaxatio.* Ea ergo sistit intra limites legis dispensatae, neque ultra eam prorogatur. Insuper eo ipso, quod dispensatio legi derogat, per se loquendo, strictam habet interpretationem, adeoque hac etiam speciali ratione sistit intra fines legis, cuius est dispensatio, quin ulterius progrediatur.

Hinc dispensatio unius legis non includit dispensationem alterius legis, nisi forte sine alia dispensatione inutilis foret ; tunc enim haec quoque tacite concessa intelligitur. L. 3 § 3. *de Servit. praed. rust.,* C. 5. *de Off. et pot. iud. del.* Atqui transmutatio voti *consultivi* capituli in *decisivum* praeter dispensationem requisiti triennii est, et nova quidem esset alterius legis dispensatio, quae nullo pacto virtualiter inclusa subintelligi potest in dispensatione triennii professionis votorum simplicium requisiti ante solemnia. — Si vero nondum ea dispensatio *petita* sit et *concessa,* sed *petenda* et *concedenda* adhuc esset, quomodo sane transmutatio posset ideo haberi voti *consultivi* capituli in *decisivum?* Opus ad hoc esset speciali S. Sedis facultate. Capitulum enim acquireret novam potestatem, qua omnino destituitur. — Quare ad 1.um dubium videtur respondendum: Negative. — Cf. Ferraris v. *Regularis professio* n. 42.-43.

Ad 2.um Ex iure communi pro admissione ad vota solemnia post expletum triennium votorum simplicium audiri debet capitulum conventuale *ad instructionem* tantum animi superiorum. S. C. super St. RR. 7. Febr. 1862.

A fortiori igitur videtur audiendum capitulum conventuale antequam supplicetur, pro gratia obtinenda, abbreviationis temporis ante solemnia vota. Nam primo factum ipsum supplicandi pro tali gratia est revera virtualiter ad professionem votorum solemnium admittere. Insuper, si illud suffragium capituli conventualis necessarium a S. Sede diiudicatum est *ad instructionem* superiorum, quando post tempus ordinarium admissio fit ad vota solemnia, multo magis huiusmodi suffragium erit quidem necessarium *ad instructionem,* si ordinarium illud tempus abbrevietur. — Gratia autem Apostolica *obtenta* abbreviationis temporis, iam illud suffragium est inutile. Et certe executionem Apostolicae gratiae iam obtentae impedire non posset; cum, ea obtenta, talem habere non possit auctoritatem. Simplex praeterea *instructio* incongruenter omnino peteretur post gratiam obtentam, si ea instructione habita, casu supponi potest, quod superior ad vota solemnia non amplius admitteret. Petiisset enim a S. Sede, dispensationem pro indigno, et S. Sedem, licet bona fide, decepisset. Nam S. Sedes eam dans dispensa-

tionem supponit evidenter nihil aliud professioni votorum solemnium obstare, nisi tempus praescriptum, nondum elapsum, et candidatum dispensandum dignum omnino esse tali favore temporis abbreviationis. Quare ad 2.um dubium respondendum videtur: Affirmative ad 1.; Negative ad 2. p.; nempe, antequam supplicetur pro gratia, debere exquiri votum consultivum capituli, et non debere illud votum exquiri, gratia obtenta. — Cf. Monit. Eccles. v. 15. p. 159. seq.

3. Gerbertus, canonicus, ab Ordinario loci facultatem obtinuit dispensandi a lege ieiunii et abstinentiae, in foro sacramentali. Inter alios, plures dispensat poenitentes peregrinos, nonnullis facultatem tribuens duplicis refectionis et edendi carnes, durante itinere, etiamsi sint iam extra dioecesim. Ipsemet autem cum suo famulo, suo ordinario poenitente, iter extra diocesim agens, et seipsum et suum famulum ab utraque lege dispensat.

Quaer. *An Gerbertus recte egerit?*

R. Gerbertus recte egit poenitentes peregrinos dispensando. Peregrini enim bene ab Ordinario loci possunt dispensari, siquidem per accessum ad superiorem localem, si ab ipso dispensationem petant, fiunt voluntarie et sufficienter subditi. Gerbertus autem, gaudens facultate, sibi ab Ordinario loci delegata, eosdem quidem dispensare potest perinde ac ipse episcopus dispensaret. Bene etiam dispensat peregrinos, durante itinere, etiamsi forte extra diocesim versentur, si tamen causa perduret dispensationis ; haec enim *personalis* est, adeoque personae adhaeret, eamque ubique subsequitur, neque territorio restringitur. Ita quidem P. Gury 115. Sed idipsum negare videtur d'Annib. 232. inquiens: « Verum, si dispensatio habet tractum successivum, cum sit multiplex, cessat statim ac dispensatus subditus esse desiit ». Attamen ratio haec urgens non est. « Quando dispensatio habet legitimam causam in ipsa persona, et cum ipsa persona semper incedit, etiam extra territorium concedentis ». Suarez de legib. l. 8. c. 26. n. 15., Albitius de Inconst. in fide c. 30. n. 253. Male autem agit seipsum dispensans, quia neque superior est, neque est *delegatus* ad dispensandum in legibus *in universitate causarum,* sed tantum in casibus particularibus occurrentibus, quoad abstinentiam et ieiunium: et quia facultatem dispensandi non habet nisi *in foro sacramentali.* Si autem extra dioecesim approbatus ipse erat ab Ordinario loci ad confessiones audiendas, potuit quidem tunc suum famulum poenitentem suum dispensare, quia poenitens tunc fuisset sufficienter subditus, eumque potuisset in foro sacramentali dispensare. Si vero praedictam approbationem ipse non habuisset ab Ordinario loci, tunc non potuisset famulum dispensare; siquidem non

potuisset *in foro sacramentali* habitam potestatem exercere. Neque vero famulum dispensare potuisset ullo modo in *foro externo,* cum eius subditus non esset; et dispensatio legis non nisi in subditum exercetur; neque talem potestatem, pro externo foro, poterat a proprio Ordinario recipere, ut nempe extra propriam dioecesim, eius subditus fieret, qui eius subditus nullo pacto erat. — G. 115. 116. 140., Lig. l. 1. n. 158., l. 3. n. 262., I. M. 241.

Quid vero, si dispensatio sit tum *personalis,* tum *localis* ad instar privilegii, « qualis est concessio recens facta a Pontifice aliquibus Galliae dioecesibus, carnes die sabbati edendi, ea conditione, ut quisquis a parocho facultatem petat? An concessa licentia extra territorium uti liceat? — Negandum est, quia dispensatio est primario *localis*. Constat ex Resp. S. C. Inquis. ad episcopos belgicos, qui pro casu simili S. Sedem interrogaverunt. *Videtur* excipiendus casus, in quo quis transiret per alia loca, in quibus eadem gratia concessa esset ». G. 140. Sed, si dispensatio *localis* primario est, haec exceptio difficultate non caret.

4. Renaldus, voto perpetuae castitatis ligatus, nuptias contrahere desiderans dispensationem petiit a S. Poenitentiaria sub ficto nomine Titii. Pro causa allegavit graves, quas contra castitatem patiebatur, tentationes. Negativum recepit Rescriptum. Anno transacto, denuo scribit ad S. Poenitentiariam eamdem postulans dispensationem, eademque causa allegata, ficto Titii nomine immutato in nomen Sempronii, tacitaque repulsa, quam prius passus fuerat. Exoptatam gratiam benigne hac vice consecutus est.

5. Laurentius, gravibus officii sui negotiis, occupatus, dispensationem ab episcopo postulavit voti facti peregrinationis ad dissitum quoddam Sanctuarium B. Mariae V.; sed eam minime obtinuit. Episcopo mox defuncto, eamdem dispensationem, eademque proposita causa, ab episcopo successore, prioris petitionis penitus ignaro, petiit et obtinuit.

6. Aurelius ab Apostolica Dataria postulavit dispensationem ab impedimento consanguinitatis, ad matrimonium ineundum cum sua consobrina; verum eam non obtinuit. Resciens autem, suum episcopum speciali pollere potestate ad dispensandum ab eodem impedimento, ab ipso dispensationem petiit, et obtinuit, eadem allata causa, quam prius Datariae Apostolicae exposuerat, sed tacita denegatione, quae prius ipsi Romae facta fuerat.

Quaer. 1.° *Qui ad dispensationis validitatem requiratur?* — 2.° *Quid ad singulos Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 237. — Ad 2.um Renaldi dispensatio va-

lida est. « Etenim hniusmodi dispensatio minime est subreptitia, licet forte superior eam negavisset, si denegationis prius factae recordatus fuisset. Ratio est, quia praesumptio quod superior negasset nullo iure fundatur. Nam, si concedat, allatis iisdem rationibus, quae prius allegatae iam fuerant, inde arguitur dari causas sufficientes ad dispensandum. Nec obstat prior negatio; nihil enim ad causam refert, et negare dispensationem ob illam solam causam, non videtur rationi consentaneum. Ratio perspicua est; nam, si iusta causa subest, potius decet priorem rigorem temperare, quam illum firmare; ergo circumstantia negationis prius factae impertinens est ad valorem dispensationis subsequentis. Ergo Renaldus non tenebatur eam in mentem superioris revocare. Ergo dispensatio haec non est *subreptitia;* ergo valida est. Nec obstat etiam, quod Renaldus secunda vice nomen fictum mutaverit, quia numquam ad nomen attenditur in dispensationibus S. Poenitentiariae, cum sit consuetudo, ut semper nomen fictum adhibeatur. Parvi autem refert, quod sit Titius vel Sempronius. Nec dicas Renaldum sic argui posse de mala voluntate superiorem decipiendi. Ille enim non dicitur decipere, qui suo iure utitur. Ita Suarez de legibus l. 6. cap. 22. *cum aliis* contra *plures* ». G. 118.

Valida etiam est dispensatio Laurentii. « Etenim ex dictis in casu praecedenti valet dispensatio negata, et postea concessa ab eodem superiore negationis immemore; ergo ex paritate rationis valet etiam dispensatio ab uno superiore negata, et ab eius successore, negationis inscio, data. Ratio est, quia successor eamdem habet potestatem ac praedecessor, nec regitur per iudicium et voluntatem illius. Imo in illo multo minus est probabilis praesumptio involuntarii; et insuper praedecessoris voluntas nullatenus ad causam refert ». G. 119.

Valida item est Aurelii dispensatio. « Ratio est, quia potestas inferioris non fuit restricta per negationem superioris; ergo, si gaudet facultate, stante causa sufficienti, censetur valida dispensatio. Ergo neque Aurelius *subreptitie* egit; iure enim suo usus est; nec proinde est inquietandus. Suarez, ibidem, et *alii* contra *alios* ». G. 121. Ita quidem Gury. Verum, « dispensatione negata ab Apostolica Sede, fas non est, eadem allegata causa, dispensationem petere ab Ordinario, etiamsi huius repulsae fiat mentio in supplici libello ». Zitelli de Dispens. matr. Romae 1887, pag. 70. Valida tamen esset dispensatio concessa a S. Sede, sed prius ab Ordinario denegata, hac omissa denegatione in supplici libello ad S. Sedem. I. M. V. 2. n. 1041.

« Etsi abrogata iurium cumulatione in S. Sedis Officiis, sua cuique negotio sit constituta sedes; nihilominus, quia in peculiaribus

casibus dubitationi aut errori locus esse potest, firma manet antiqua lex, qua delato et excepto ab aliquo Officio supplici libello pro impetranda re, sive ad gratiam pertinente sive ad iustitiam, nemini, ulla de causa, licet aliud suo marte ad eundem finem adire; sed opus est adsensu Officii ipsius, quocum agi coeptum est, aut Congregationis Consistorialis Decreto, quo venia detur transmittendi negotii ». Ord. serv. in Roma Cur. Norm. precul. c. 1. n. 2.

« Quaestione semel instituta penes Congregationem aliquam administrationis ac disciplinae tramite, et a partibus admisso, aut saltem non recusato hoc agendi modo; his iam non licet eâdem de causa actionem stricte iudicialem instituere. — Eoque minus, deliberata re atque ad sententiam deducta, fas erit hoc agere. — Est nihilominus Congregationi sacrae facultas, quovis in stadio quaestionis, ad iudices ordinarios causam deferre ». Ib. c. 3. a. 2. n. 10.

7. Zoilus, scrupulosus, superior monasterii, valde anxius est quoad proprios subditos dispensandos, utrum nempe sufficiens adsit causa. Hinc saepe fit, ut dispensationem deneget, extimans causam non adesse, cum reapse adsit. Aliquando vero dispensat putans adesse causam, cum revera non adsit, et aliquando etiam dispensat, licet ipsi videatur causam non adesse, cum tamen reapse adsit, ne odiosus ipse fiat et suos subditos contristet.

Quaer. *An valida sit dispensatio, si superior per errorem, bona fide, arbitretur iustam causam; vel, si existimans causam non adesse, quae tamen reapse adest, temere dispenset?*

R. Affirmative ad utrumque, si sit superior primarius; habet enim *veram voluntatem dispensandi,* et valide dispensare potest, etiam sine iusta causa. Ergo eius voluntas suum habet effectum in 1.° casu, videlicet, si superior absolute dispenset, non, si preces veritate nitantur, quatenus nulla sit obreptio vel subreptio essentialis *in petitione;* itemque, si res dubia sit; minime enim rationabiliter praesumitur nolle etiam dispensare, si res *obiective* vera non sit. Hoc enim obnoxias conscientias redderet innumeris anxietatibus et scrupulis. In 2.° vero casu res *obiective* vera est. Unde ex hoc capite nulla esse potest difficultas. — Negative vero ad 1.um, Affirmative ad 2.um, si superior secundarius sit. Ratio 1^{i} est, nam est principium certum, quod in lege superioris invalide dispenset inferior, sine sufficienti causa. Oppositam tamen sententiam tanquam extrinsece probabilem habet D'Annib. ed. 3.^{a} p. 1. n. 233. Ratio 2.^{i} est, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causae, sed ab existentia illius. — Lig. l. 1. n. 180. 181. 186., l. 3. 251., l. 7. n. 353.

8. « Caia puella anno 15.° aetatis emiserat votum perpetuae castitatis. At vero, elapsis postea sex annis, ubi caritas Dei sensim sine sensu coepit diminui, e contra stimuli carnis augeri, Caia pariter incepit amare et amari ab hominibus eo usque, ut fuerit impraegnata. Quia vero votum simplex dumtaxat fuit, et occulte emissum, hinc petiit Roma dispensationem in ordine ad contrahendum matrimonium, allegato gemino motivo, scilicet, ut nata proles per subsequens matrimonium legitimaretur, et maritus posset sublevare matrem Caiae, quae erat vidua satis annosa. Post elapsum bimestre circiter, venit Roma dispensatio, directa ad virum discretum, cum solita illa clausula, ut dispenset, si preces veritate nitantur. Quia vero interim nedum proles genita, verum etiam mater Caiae obiit, ideo vir ille discretus merito, dubitare coepit, an praefatam dispensationem adhuc potuerit exequi ».

Quaer. 1.° *Quandonam dispensatio cesset?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 248. — Ad 2.um « Si tam proles genita, quam etiam mater vidua obiere priusquam vir ille discretus (confessarius scilicet) dispensationem actu fuit executus, non amplius potest eam exequi. Ratio est, quia causa finalis motiva necessario debet verificari pro tunc, quando actualiter dispensatur per deputatum in Rescripto, veluti tradit Kesslinger in addit. 1. ad tr. 2. dist. 4. post n. 26. theol. mor., Reiffenstuel cum Covarruvia de matr. p. 2. t. 1. c. 6. § 9. de dispensat. n. 22., ubi is testatur ita fuisse decisum a Rota. Atqui in hac specie facti fertur cessasse geminum motivum. Ergo ille vir discretus non potuit amplius exequi dispensationem. Consequenter dicendum, quod Caia valide quidem non tamen licite contraheret matrimonium; quia scilicet votum simplex castitatis est impedimentum impediens, etsi non dirimens matrimonium.

At quid, ais, si supponamus prolem ac viduam primum obiisse, postquam confessarius iam dispensavit cum Caia, ante contractum tamen matrimonium: liceretne huic vi praefatae dispensationis nubere suo sponso? — R. Multi hoc negant eo quod, in actibus revocabilibus saltem, legislator censeri debeat voluisse dumtaxat dispensare pro eo tempore, pro quo licite et sine peccato dispensare potuit; unde quemadmodum ob infirmitatem dispensatus in esu carnium, vel ob debilitatem oculorum in recitandis horis canonicis, tenetur rursus abstinere ab esu carnium vel recitare horas canonicas, quamprimum cessaverit infirmitas, ita pariter tenentur abstinere tales sponsi a contrahendo matrimonio, non obstante dispensatione iamiam impetrata. Ita Sanchez de Matr. l. 8. d. 30. n. 12. et 13. cum aliis multis,

sane non improbabiliter. Nihilominus censeo, sententiam oppositam Gobat tr. 9. Theol. experim. n. 675. et 692., Castropalao p. 1. tr. 3. disp. 4. p. 15., Illsung tr. 1. disp. 3. n. 41., et Henno de Legib. disp. 3. q. 15. a. 5. satis probabilem, praesertim in hoc nostro casu. Ratio est, quia dispensatio Caiae, iam semel fuit concessa, et quidem absolute non ad certum tempus dumtaxat, prout infirmis in esu carnium concedi solet, et Caia a suo voto fuit simpliciter dispensata ». Elbel 456. 457. Discrimen quidem essentiale est inter dispensationem ab esu carnium, a recitatione divini officii etc., ac inter dispensationem impedimenti, sive impedientis, sive dirimentis matrimonium. Illa enim materiam habet divisibilem successivo temporis tractu, haec vero materiam habet indivisibilem. Unde est, quod illa, cessante, temporis tractu, causa, utpote quasi conditionate de se data, consequenter cesset; haec, unico actu semel data et consummata, absoluta de se et perpetua est; ac, cessante, temporis tractu, causa, amplius cessare non potest. — Cf. I. M. 248.

9. Petitur ab episcopo Ambrosio dispensatio, ut possit quidam subdiaconus diaconatum et presbyteratum recipere eadem die, cum praedictus subdiaconus nobilis sit familiae, et pater senex et infirmus, vellet hanc habere consolationem videndi suum filium ad sacerdotium promotum. Dubitans episcopus, an id efficere possit, interrogat suum vicarium generalem, qui et ipse dubitans casum ad doctorem resolvendum remittit.

Quaer. 1.° *An episcopus dispensare generatim possit in legibus pontificiis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Sunt inter theologos, qui episcopis generatim vindicant potestatem dispensandi in omni lege ecclesiastica, quam Pontifex sibi relaxandam expresse non reservavit. Innituntur Decretalium textu: « Quia tamen conditor canonis eius absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi ». Insuper episcoporum iurisdictio libera manet, quandiu vinculum quoddam a superiore auctoritate iniectum non fuerit. Sed communior sententia negat. Ratio, quia inferior in superiorem nullam habet potestatem; adeoque superioris lege ipse inferior praelatus manet ligatus; neque opus est, ut superior speciale iniiciat vinculum. Illud vero quod speciatim constitutum est pro censuris ex C. *Nuper de Sent. excomm.*, in quo ille textus Decretalium habetur, et quod etiam communi consuetudine comprobatur, ad omnes leges extendi non potest. Cum autem censurae papales aliae sint reservatae aliae non, patet ex ipso reservationis et non reservationis facto, implicite dari absolvendi faculta-

tem, quae implicita concessio dispensandi pro aliis legibus non habetur. — Bened. XIV. de Syn. l. 7. c. 30.

R. Ad 2.um Patet ex dictis non posse, neque episcopum neque archiepiscopum, in ea ordinatione dispensare cum illis praedicta dispeusatio a Canone minime sit permissa. Idque insuper constat *ex speciali iuris prohibitione,* ut aperte habetur, C. Litteras 13., C. *Dilectus* 15. *de Temporib. ordinationum,* etc., Conc. Trid. s. 23. C. 13. de R.

20.bis — DE CONSUETUDINE

Caius parochus nuper electus animadvertit fideles fere omnes in oppido iamdiu consuevisse die Nativitatis Domini ter Missam audire, prima die quadragesimae cineres suscipere, in coena Domini in templo concioni adsistere, in pervigilio festi Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis ieiunare, diebus dominicis vesperis interesse ac nonnulla alia pia opera certis anni diebus mira religione ac concordia frequentare. Gaudet bonus Caius de populi pietate ac summa ope nititur ut eam ab invadente irreligiositate tueatur. Sed heu non multo post ad nova aedificia extruenda affluunt ex alia provincia opifices non pauci male de religione sentientes, quique, ut Caius accepit, inter cetera in sua regione a multo tempore nullum amplius servabant abstinentiae diem. Caius autem, ut ab oppidanis quantum fieri potest perversionis periculum arceat, saepe in concionibus eos monet de obligatione servandi Dei et Ecclesiae praecepta nec non memoratas pias consuetudines, quas uti leges habendas esse affirmat; occasione vero capta, in privatis colloquiis docet praefatam opificum advenarum consuetudinem omnino reprobandam esse velut iuris corruptelam.

Quaeritur: 1.° *Quid et quotuplex sit consuedo?* — 2.° *An et sub quibus conditionibus consuetudo possit vel novam legem inducere vel praeexistentem abrogare?* — 3.° *An Caius recte iudicaverit?*

R. Ad 1.um *Quid sit consuetudo?* Consuetudo sumi potest *materialiter* et *formaliter.* — *Materialiter* est frequentia et *mos* libere agendi circa unam eamdemque rem, uniformi et constanti quodam modo, *communitatis;* non privatae personae, nec privatae familiae. — *Formaliter* est *ius legis*, seu ius quod *pro lege suscipitur,* exortum ex praedicto modo agendi communitatis. — Quare consuetudo est *ius non scriptum;* scilicet est ius quoddam *non scriptum.* Nam evidenter *ius non scriptum* latius patet quam consuetudo. Ipsa lex naturalis est ius quoddam non scriptum.

Inst. *De Iure naturali et gentium et civili* § 3. dicitur: « Con-

stat autem ius nostrum aut ex scripto aut ex non scripto, ut apud Graecos: τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. *Scriptum ius* est lex, plebiscita, senatus consulta, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum... Ex *non scripto* ius venit, quod usus comprobavit, nam diuturni mores, consensu utentium comprobati, legem imitantur. Et non ineleganter in duas species ius civile distributum videtur. Nam origo eius ab institutis duarum civitatum, Athenarum scilicet et Lacaedemonis, fluxisse videtur. In his enim civitatibus ita agi solitum erat, ut Lacaedemonii quidem magis ea, quae pro legibus observarunt, memoriae mandarent. Athenienses vero ea, quae in legibus scripta reprehendissent, custodirent ».

Ius non scriptum quoque est *ius traditum*, quod *aliud* omnino est ac *ius consuetudinarium*. Et sic L. 2. *de Origine iuris* etc. § 1. dicitur: « Et quidem initio civitatis nostrae populus sine lege certa, sine iure certo, primum agere instituit, omniaque manu a regibus gubernabantur ». Est ergo etiam aliud ius *non scriptum*, legitima nempe auctoritate constitutum, quod ipsorum hominum testimonio et usu transmittitur ad posteros, et *ius traditum est*. Quare consuetudo uti distinguitur a iure scripto, ita distinguitur etiam *a iure alio non scripto*, quod *ius traditum* est, uti e. g. ius traditum de haereticis non rebaptizandis. Huic autem iuri tradito bene coniungi potest ius consuetudinarium, ut in allato exemplo de haereticis non rebaptizandis videre est.

Consuetudo autem Ius *non scriptum* est, non quia necesse sit non scribi; sed quia necesse non est scribi.

Quotuplex sit consuetudo. Ratione *causae* seu *communitatis,* consuetudinem inducentis, alia est *universalis* alia *particularis*. Universalis est consuetudo universae Ecclesiae, particularis est consuetudo particularis Ecclesiae, vel etiam particularis alicuius communitatis vel coetus personarum, quae vel qui sit legum capax, e. g. Provinciae, Dioecesis, Oppidi; Regularium, Monialium, Clericorum.

Specialis autem est consuetudo, quae *stylus Curiae* solet vocari, et est consueta observantia in Curiis Romanis, quoad formam procedendi, et quoad sententias rerum similiter iudicatarum et pro iure non scripto est; itemque consueta observantia in aliquo loco, vim non habens nisi in eodem loco, *stylus localis* dicitur. — Nunc quoad formam procedendi Rom. Congregationum standum est C. *Sapienti Consilio.*

Ratione *legis,* seu effectus consuetudinis iam inductae, alia est *secundum legem,* quae legem sive scriptam, sive usu traditam, *confirmat* et *interpretatur;* unde effatum: *Consuetudo est optima legum interpres;* alia est *praeter legem,* quae deficiente lege scripta, legem

inducit et obligationem constituit; alia demum est *contra legem,* quae legem abrogat vel derogat legi.

D'Annibale contra communem et receptam sententiam consuetudinem contra legem et secundum legem non admittit, quia his non convenit definitio consuetudinis. Sed e contra omnino convenit. D'Annib. P. 1. n. 245. ed. 4.ª

Consuetudo ergo legitime invecta, pro lege non immerito custodienda est. Ea autem et legem praeceptivam seu prohibitivam inducere potest, et legem poenalem, et legem inhabilitantem seu irritantem. Nihilominus non videtur posse inducere censuras; et verius est non posse inducere irregularitates.

Consuetudo in Civili Societate ratione publici ordinis difficilius admittitur, et non nisi in deteterminatis quibusdam casibus ipso Iure determinatis. In Ecclesia, quae bonum respicit animarum omnino admittitur, tum in foro interno tum in foro externo, ut constat ex Decretalibus, in quibus declaratur eius *non vilis auctoritas,* et ex facto ipso constanti in Ecclesia. Quare non est verum, quod ait d'Annibale, eam limitandam esse ad forum interiorem, nisi sint inveteratae prorsus et universales, ut sat patet e. g. ex varietate legis abstinentiae et ieiunii in variis Ecclesiae Nationibus. D'Annibale P. 1. n. 181. 245. ed. 4.ª

Ratione *temporis*, quo consuetudo inducitur, alia est *ordinaria* 10 vel 40 annorum, alia *exstraordinaria, centenaria* aut *immemorialis,* cuius initii memoria non existit.

R. Ad 2.um *An et sub quibus conditionibus consuetudo possit vel novam legem inducere vel praeexistentam abrogare?*

Sine *consensu legislatoris* ius legale, praesertim in Ecclesia, exurgere non potest ex consuetudine materialiter considerata; at vicissim sine populi moribus praesuppositis ius consuetudinarium haberi non potest; sed tantum ius traditum vel ius scriptum.

Legislatoris consensus *requiritur,* quia ad ius legale constituendum requiritur iurisdictio, quae non est nisi in legislatore, et in Ecclesia haec iurisdictio est iurisdictio spiritualis, quae certe in populo non est. Consensus autem legislatoris, etiam expresse et scripto consignatus, non efficit, ut consuetudo desinat esse ius consuetudinarium, et incipiat esse ius scriptum. « Cum impedimentum, ait Benedictus XIV., disparitatis cultus Iure Canonico statutum non fuerit . . . omnes quidem sentiunt ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem Iure sacrorum canonum, sed generali Ecclesiae more, qui pluribus abhinc saeculis viget, ac vim legis obtinet ». C. *Singulari* 9. Febr. 1749. § 10.

Iamvero consensus hic *expressus,* sive voce sive scripto, ut patet, omnino sufficiens est ad consuetudinem iuris, sed non est necessarius. Nam sufficit *consensus tacitus,* qui verus consensus est; *consensus tacitus,* non patiens *tolerantia.* Sufficit etiam *consensus legalis;* nam bene potest legislator per generalem legem approbare rationales et utiles consuetudines. C. 11. *De Consuetudine;* C. 3. e. t. in 6.° Quin imo sufficit etiam consensus rationabiliter praesumptus, ex ipso naturali iure, si e. g. nemo iam legem amplius observat. Et sic bene explicatur, quomodo etiam, quando ipsa lege prohibita est consuetudo, ea tamen adhuc bene induci potest, uti videre est, e. g. in consuetudinibus contra Tridentinum. D'Annibale P. 1. n. 203. ed. 4.

Huiusmodi autem consensus, si consuetudo sit sive universalis sive particularis contra *ius commune Ecclesiae,* esse debet ipsius Summi Pontificis, supremi et universalis legislatoris in Ecclesia. Si consuetudo sit universalis praeter ius inducenda opus item est consensu supremi et universalis legislatoris. Si vero sit consuetudo contra vel praeter ius dioecesanum sufficit Episcopi consensus. Sane Episcopus neque consensu expresso, neque consequenter consensu tacito aut legali, inducere potest legem contra ius commune Ecclesiae.

Praeter consensum legislatoris requiritur *consuetudo facti:* nam ex hoc duplici elemento habetur ius consuetudinarium. Consuetudo facti debet procedere *a communitate* seu a maiore illius parte; *a communitate* legis capace, a provincia, dioecesi, ordine religioso etc. Nam lex non datur privatis; sed communitati, propter commune bonum. Quare privati acquirere possunt privilegia et iura, sed consuetudinem habentem vim legis inducere non possunt. Actus communitatis, quibus consuetudo inducitur debent esse *frequentes, uniformes, publici, libere et sponte* exerciti, non *ex metu,* neque *ex ignorantia,* neque *ex errore.* Nam per hos actus debet constare de bono communi, et de communi utilitate, debet haberi publicatio et promulgatio legis. Et cum per eos lex sit introducenda vel abroganda, debet per eos constare de animo sese obligandi vel deobligandi: cum legislatoris actio debeat simul conspirare cum actione communitatis ad ius consuetudinarium constituendum. Si ergo populi error habeatur circa ius praeter legem inducendum, nec populi habetur in legem consensus, nec praesumi potest legislatoris consensus. Res ergo ab initio non praecepta, si per usum paulatim mutetur populi iudicium, bene transire potest in obligatoriam.

Notandum autem hic est, quod, si error habeatur, et hic sit mere concomitans, eo non obstante, potest induci consuetudo praeter ius et

contra ius; nam bene existere potest animus se obligandi, vel se deo bligandi, etiamsi scirent non adesse vel adesse obligationem. Consuetudo enim induci potest per actus etiam formaliter malos, id tamen non est necessarium; et actus bona fide effecti eundem habent effectum. Consuetudo enim inducit ius non in privatum bonum, uti praescriptio, et peccantium, vel non peccantium; sed in bonum omnium commune; et ex legislatoris voluntate. Unde apparet ingens discrimen inter consuetudinem et praescriptionem.

Quare, si communitas ex ignorantia vel errore agit contra legem, ita animo comparata, ut si sciret legem eam omnino observaret, eius agendi mos nunquam consuetudinem iuris inducit, neque legem abrogat, illi enim consensus legislatoris certe non accedit.

Consuetudo debet praeterea esse *rationalis*. Doctores laborant in hac conditione explicanda. Porro *rationale* est, quod *rationi* seu *rationis ordini* convenit. Ergo *rationalis* esse debet hoc sensu consuetudo. Nam si legem inducit, lex est ordinatio rationis; si legem abrogat, ad hanc legis abrogationem rationales causae omnino requiruntur; constare enim debet legem bono publico non amplius esse necessariam, neque illi utilem. Hinc evidenter irrationalis est consuetudo facti contra Ius naturale et divinum, et contra ipsum Ius positivum, si ab hoc uti corruptela reprobetur; si occasio sit peccatorum, si communi bono adversetur; nisi tamen circumstantiis immutatis rationalis fiat; si consequenter per legem scriptam induci non posset, nec sufficiens ratio esset existentem legem abrogandi. Quare consuetudo esse poterit de iis tantum rebus, quae possunt legibus seu statutis constitui, non etiam de illis quae privilegiis tantum acquiri possunt; ut e. g. plura liceat habere beneficia, C. 28. *de Praeb.*, ut laicus de causis matrimonialibus inter baptizatos cognoscat.

Consuetudo item debet esse legitime praescripta ea temporis continuata et non interrupta duratione, quae iure sit constituta. Iamvero Iure Canonico tempus hoc non est revera definitum. Hinc alii decem, alii quadraginta annos indiscriminatim requirunt. Alii distinguentes inter consuetudinem praeter legem et contra legem pro illa quadraginta annos, pro ista decem annos exigunt, alii e contra pro illa decem pro ista quadraginta exigunt annos. Ratio illorum est, quia Iura promptiora sunt ad solvendum quam ad ligandum. Ratio istorum est veterum canonistarum et complurium recentiorum sententia. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 5. n. 4.; Lugo de Iust. et Iure d. 6. n. 94.; Schmalz. *de Consuet.* n. 10.; Suarez de Leg. c. 18. n. 11. sq. — Iam age haec temporis duratio necessaria non est, quando

consuetudini statim accedat Principis consensus, espressus vel tacitus, qui ex certis constet factis.

Atque haec omnia constare debent, L. 13. C. *Quae sit longa consuetudo.* Agitur enim de lege. Porro « cum auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temere, et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est ». L. 3. n. 1025. Quin imo ex eodem S. D. l. 3. n. 290. « sufficit dictum unius doctoris etiam moderni qui consuetudinem affirmet ». E contra Lugo monet non facile auctoribus credendum, qui facile consuetudinem affirmant ex eo quod fieri vident in aliquo loco, ubi ipsi sunt. De Euch. d. 20. n. 97.

R. ad 3.um Quod fere omnes *in oppido* iamdiu consueverint die Nativitatis Domini ter Missam audire, hoc profecto factum et fit *in oppido* illo, ut in aliis locis, id est ex sola devotione; ac quod aliqui forte faciant in eo oppido, ut alibi, ex ignorantia vel ex errore praecepti, hoc non sufficit ad obligationem inducendam.

Et idem dicendum est de cineribus suscipiendis prima die quadragesimae, et de assistentia concioni in Coena Domini. Haec revera ab omnibus nonnisi ex devotione praestantur. Et idem etiam dicendum de assistentia vesperis dominicis diebus, et de aliis piis operibus, quae ubique solent frequentari, ut e. g. pium exercitium *Viae Crucis* die veneris, et certe nemo credit esse obligatorium.

De ieiunio vero in pervigilio Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae aliud videtur dicendum. Nam cum hoc non observetur sine gravi incommodo, sufficiens inde indicium habetur opinionis obligationis, quae in omnibus adsit. Quare si revera constanter retro fuerit observatum, concludendum est illud esse obligatorium.

21. — DE PRIVILEGIIS ET DE RESCRIPTIS

1. Gervasius, privilegium habens, quo possit missam audire tempore interdicti, eam nihilominus omittit, quia, ait, nemo privilegio uti tenetur. Idem Gervasius, molestissima laborans podagra, ecclesiam ad missam diebus festis audiendam minime petere potest. Quamvis autem missam audire possit in privato domus suae oratorio, cuius privilegium habet, eam etiam omittit eodem innixus principio.

Quaer. 1.° *An teneatur audire missam tempore interdicti, qui ex privilegio potest?* — 2.° *An missam audire teneatur ex privilegio in oratorio privato, qui domo exire non possit?*

R. Ad 1.um Affirmative. Ratio est, quia privilegium illud speciale non alium effectum habet quam auferre impedimentum inhabi-

litatis in observatione praecepti communis, quod affert interdictum. Ergo, sublato tali impedimento, cum consequenter quis habilis sit ad legem implendam, viget obligatio praeceptum implendi. — Ad 2.um probabiliter negative, quia sacrum facere in privato oratorio est de se quid odiosum, minusque decens reverentiam debitam divino huic sacrificio. Ergo nullus cogi potest tali privilegio uti. Hinc discrimen patet inter hunc et praecedentem casum. In casu enim interdicti, ablato per privilegium impedimento inhabilitatis, nulla postea iuris dispensatio intercedit, sed missa regulari modo dicitur. E contrario in praesenti casu per privilegium non tollitur impedimentum audiendi missam, aegritudo e. g., sed facultas fit ut missa extra ecclesiam celebretur et audiatur contra communem canonem, adeoque vere intercedit hic usus activus privilegii; quo nemo uti tenetur. Ithur. Cas. 32. n. 19. 20. Alii tamen negant. Et sic G. 139. inquit: « Gervasius tenetur uti privilegio, si facile possit habere sacerdotem gratuito in oratorio celebraturum; ratio est, quia, licet privilegio uti non teneatur, tenetur satisfacere praecepto, quoties id sine incommodo facere potest. Imo, idem dicendum est, si modico stipendio sacerdotem conducere potest, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut praecepto satisfaciat... Si autem Gervasius non possit sacerdotem conducere absque notabili stipendio, probabilius ab obligatione missae excusandus est ». Cf. I. M. 259., Gur. Ball. Comp. 348.

2. Odoardus, plures petiit gratias a Summo Pontifice. Verum cum Rescripta *omnia* Ordinario fuerint remissa, et ab Ordinario essent Odoardo communicanda, Ordinarius abstinuit a tali communicatione facienda. Etenim pro aliquibus non iudicavit expediens, ut Odoardus illis gauderet gratiis et privilegiis. Pro aliis autem iudicavit causas Pontifici expositas non esse veritati consentaneas. Quod cum in cognitionem venisset Odoardi, humiles quidem preces ad Ordinarium porrexit, ut ipsi vellet Apostolica Rescripta communicare, simul tamen asserens, cum omni erga episcopum reverentia, non posse ipsum illorum effectum vel impedire vel retardare.

Quaer. 1.° *Quid sit Rescriptum?* — 2.° *An episcopus iure vel iniuria egerit; an Odoardus recte vel erronee loquutus fuerit?*

R. Ad. 1.um Cf. I. M. 283. — Ad 2.um Quaesiti resolutio pendet a *forma* et a variis *clausulis*, quibus rescripta concessa fuere. Sic e. g. iniuria quidem agit episcopus, si rescripta sunt in *forma gratiosa*. Etenim haec Rescripta sunt illa, in quibus Summus Pontifex per se ipsum gratiam *immediate facit*, quin haec impediri aut retardari pos-

sit ab alio. Idque locum habet vel sine ulla commissione aut exequutione danda ab Ordinario v. g.: *SSmus benigne annuit pro petita facultate;* vel cum commissione sive mera exequutione danda ab Ordinario e. g.: *SSmus benigne annuit arbitrio Ordinarii pro petito indulto.* In primo casu, *nullus adest exequutor.* In altero adest *merus executor* cui committitur *nudum ministerium exequendum absque iurisdictionis exercitio,* cuius consequenter officium *in solo facto* consistit, nec *partes iudicis* assumere potest. Neque vero in vim clausulae, *arbitrio,* potest Ordinarius, cuius *arbitrio,* commissa est exequutio, abstinere a Decreto exequutoriali, et gratiam *immediate concessam a Summo Pontifice,* per Rescriptum *in forma gratiosa,* impedire vel retardare; haec enim clausula, *arbitrio et conscientiae, arbitrio et prudentiae,* est dumtaxat expressio ac significatio merae *convenientiae ac reverentiae,* S. C. C. 6. Dec. 1845. Quapropter in tali casu recte Odoardus loquutus est. Enimvero *merus exequutor,* cui Rescripta *in forma gratiosa* commissa sunt, debet omnino absque ulla causae cognitione ea exequutioni demandare; quia indultario, per gratiam *immediate* a Summo Pontifice *concessam, ius in re* quodammodo iam acquisitum fuit.

Aliud autem dicendum est, si Rescripta sint *in forma commissoria.* Rescripta haec illa sunt, in quibus Summus Pontifex non *facit* per se ipsum gratiam, sed *committit,* seu mandatum dat Ordinariis, ut eam, si in Domino expedire iudicaverint, faciant, e. g., *SSmus remisit preces arbitrio Ordinarii, cum facultatibus necessariis et opportunis ad hoc, ut super praemissis providere possit et valeat.* Vel etiam: *SSmus facultatem tribuit Ordinario, petitum indultum, si ita in Domino expedire iudicarit, oratori concedendi.* Scilicet, cum Summus Pontifex ipse quandoque notitiam non habeat rerum, de quibus tunc agitur, aliunde haud dissentiat in genere ut gratia concedatur, *committit* tunc Ordinariis, ut gratiam concedant; facultatem ad id eis tribuendo. Ipsi enim plenam cognitionem et certitudinem narratorum facilius habere possunt. *Executor* tunc non est *merus executor,* sed *executor mixtus;* etenim illi non committitur nudum ministerium, sed ministerium cum iurisdictionis exercitio. Executori enim officium committitur verificandi exposita seu narrata Summo Pontifici, et simul potestas gratiam concedendi. Unde ante hanc executionem Indultarius non habet *ius in re,* sed *ius ad rem* tantum. Quare, in hoc alio casu, si, facta expositorum verificatione, ea Ordinarius vera non reperit, iure abstinuit a gratia elargienda: et Odoardus erronee est loquutus. Secus

vero, si facta expositorum verificatione, ea vera esse constiterit. S. C. EE. et RR. 29. Apr. 1768.

Tandem aliud etiam dicendum est, si Rescripta sint *in forma mixta,* i. e. *gratiosa* simul et *commissoria.* Rescripta ista illa sunt, in quibus Summus Pontifex ipse quidem gratiam *concedit,* sed dependenter a conditionibus ab Ordinario verificandis. Quare *concessio* est quasi conditionata, et evadit absoluta tunc, cum illa conditio verificatur e. g.: *SSmus annuit arbitrio Ordinarii, constito de evidenti utilitate, et accedente consensu interesse habentium, pro petita facultate, vel venditione,* etc. In hoc casu exequutor est etiam *mixtus,* nam licet non committatur ei etiam potestas gratiam largiendi, potestas tamen committitur cognoscendi et comprobandi exposita, et conditiones in Rescripto adiectas. Cf. Ferraris v. *exequutor.* Unde ante executionem Indultario non acquiritur *nisi ius ad rem.* Verum, ut *in forma gratiosa,* ita in hac *forma mixta,* gratia est *facta,* adeoque non expirat per mortem Pontificis, dummodo e contra *in forma commissoria,* gratia est *facienda,* et per obitum Pontificis expirat; electo vero novo Pontifice, reviviscit, vi regulae, 12. Cancellariae. Quapropter, in hoc etiam casu, iure agit episcopus, si causae Summo Pontifici expositae falsae revera erant; adeoque erronee tunc loquutus est Odoardus. Secus vero dicendum, si causae verae erant, aliaeque verificabantur conditiones, in Rescriptis appositae. C. 9. *de Off. et pot. iud. del.* in 6.° — I. M. 251. 255. 283. et V. 2. 1045., Aloisius Trombetta Praxeos regulae circa contr. rer. eccles. cap. 6.

Haec ad rem praesentem habentur, Ord. serv. in Rom. Cur. Norm. pecul. C. 3. a. 1.:

« 1.° Si gratiae, seu facultates, dispensationes, indulta, quae quis a S. Sede postulet, ius aliis quaesitum laedant; ii quorum interest aut directo aut per Ordinarios suos ante concessionem audiendi sunt.

2.° Gratiae quas quis pro se a S. Sede oretenus assequitur, ipsi petenti in foro conscientiae suffragantur. Nemo tamen potest cuiuscumque privilegii usum adversum quemquam vindicare, nisi privilegium ipsum legitime probet.

3.° Gratiae, quae a S. Sede scripto conceduntur, communiter ab ipsa directo promanant per personas et Officia iure recognita. Quandoque vero supplex oratoris libellus ad Ordinarium, vel ad alium eius loco ecclesiasticum virum, per personam et Officia memorata remittitur cum facultate petitam gratiam largiendi, sive totam, sive certis limitibus circumscriptam.

Quum preces ad Ordinarium cum facultatibus remittuntur, eius

aequo iudicio rectaeque conscientiae implorata gratiae largitio permittitur, habita ratione formae rescripti, rerum S. Sedi expositarum et opportunitatis gratiae concedendae.

Ubi vero ab ipsa S. Sede, interposito nemine, gratia impertiatur, exarari rescripta possunt, aut forma gratiosa aut commissoria.

4.° Si forma gratiosa, executorem suapte natura non postulant. Exhibenda tamen Ordinario sunt, qui ea suo *recognitionis* rescripto roboret, si de rebus agatur publicis, cuius generis sunt indulgentiae communiter impertitae, sacrae reliquiae publicae venerationi proponendae, aliaque huiusmodi; aut si comprobare conditiones quasdam oporteat, uti loci decorem, in sacellis privatis, aliaque id genus.

Si vero commissoria forma rescripta expressa sint, opus habent exsecutore. Nec licet Ordinario exsecutionem detrèctare, nisi forte horum alterutrum occurrat, ut, aut manifesto vitiosae, hoc est obreptitiae vel subreptitiae sint preces, aut qui gratiam impetravit adeo videatur indignus, ut aliorum offensioni futura sit indulti concessio. Haec si accidant, Praelatus, intermissa executione, statim ea de re certiorem faciat Apostolicam Sedem.

5.° Pro *recognitionis* testimonio, quo rescripta muniuntur, ut est in superiore num. 4.°, nulla est repetenda compensatio. Necessariae tamen impensae sarciri possunt, quales e. g. occurrunt ad loci cognitionem in sacelli usum adhibendi, aut ad fidei comprobationem circa aliquam sacram reliquiam.

6.° Servatis tum quae superiore num. 4.° statuta sunt circa rescriptorum executionem, tum necessariis conditionibus ad sacras indulgentias lucrandas a die III. mensis Novembris 1908., qua die incipient vim legis habere praescripta in Const. *Sapienti consilio,* gratiae ac dispensationes omne genus, concessae a S. Sede, etiam censura irretitis ratae sunt ac legitimae, nisi de iis agatur, qui nominatim excommunicati sint, aut a S. Sede nominatim pariter poena suspensionis a divinis multati ».

Ac ut habetur in Normis communibus C. 11. n. 3., licet praescripta taxatio solvenda sit, et *S. Sedi aliquid ex iustitia debeatur,* « utcumque tamen gratiae validitati nihil unquam officiat error aut fraus circa oeconomicam petentis conditionem ».

3. Titius obtinet a S. Sede gratiam oratorii privati et aliquas indulgentias. Debetne eas manifestare Ordinario sub poena nullitatis?

R. Affirmative quoad oratorium privatum; quia *dispensatio* est, et dispensationes, quibus alicui legi derogatur, sive sint *in forma com-*

missoria, sive *in forma gratiosa* Ordinariis sunt exhibendae, ut eas vel *exequantur,* vel saltem *cognoscant.* Trid. s. 22. C. 2. de R. — Negative quoad indulgentias, quia non agitur de dispensatione, de qua tantum loquitur Conc. Trid. l. c., sed de mera gratia. S. C. Indulg. 20. Maii 1896.

4. Dispensationem petiit a S. Poenit. episcopus N. super impedimento consanguinitatis in secundo gradu lineae collateralis ut Carolus D. et Iulia M. matrimonium contrahere possent. Pro causis exposuit *aetatem oratricis fere provectam, scilicet 23. annor. et 6 mens. et conditionem eiusdem parente utroque orbatae.* Dispensationem concessit S. Poenit. *ob aetatem oratricis annor. 24. et conditionem eiusdem orphanae.* Cum Iulia M. vigesimum quartum annum non expleverit, *valetne Rescriptnm?*

R. « Cum alia adsit causa dispensandi, nihil obstare quominus praefatum dispensationis Rescriptum executioni mandetur ». S. Poenit. 28. Apr. 1897.

DE PECCATIS

22. — DE NATURA PECCATI

1. Stanislaus exagitari solet pravis cogitationibus. Eas quidem reiicit, sed illico illae redeunt, et longa satis mora in mente permanent. Semper ipse timet de praestito consensu. Animum illi adiicit confessarius, inquiens ad peccatum mortale requiri plene deliberatum consensum, neque sufficere meram rei pravae cogitationem, eiusque etiam moram in memoria; ac peccatum mortale monstrum esse tam horribile, ut, qui eo sit inquinatus, bene id sciat; neque vero quis nesciens peccat. Haec Stanislaus, recogitans, cogitatio ipsi occurrit, quod, ut se liberet ex molestissima anxietate animi de consensu praestito pravis cogitationibus, illis aliquando consentiat, ut experiatur diversum animi statum. Sed mox maiori vexatur anxietate de peccato hac cogitatione commisso.

Quaer. 1.° *Quid ad grave peccatum requiratur?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 287.-289. 311.-314. — Ad 2.um Stanislaus

procul dubio nimium scrupulis est obnoxius, consoletur tamen, quod gravis peccati culpandus non sit. Peccatum enim sine *consensu* non est, et consensus non est in *cogitatione*, neque in importuna et diuturna etiam cogitatione rei pravae contra volutatem, neque etiam in maxime importuna *cogitatione delectactionis, aut consensus, aut peccati mortalis*, ut quando huiusmodi scrupulosae personae propter tam cogitationem deinde timent de delectatione, de consensu et de peccato commisso. Cogitatio in intellectu est; consensus in voluntate. Ipsa vero anxietas et timor quo Stanislaus continuo vexatur, ne in huiusmodi cogitationibus peccaverit, satis ostendit, omnem in eo defuisse consensum. In casu vero dubii praesumptio ipsi favet, si ut apparet, non soleat ipse plene advertens consentire: quia ex communiter contingentibus fit prudens praesumptio. A fortiori vero id ipsum praesumendum est de scrupuloso, utpote cuius tota sollicitudo eo tendit, ne Deum offendat. Qua enim alia de causa tam vehementer angitur et inquietatur? Cf. Elbel 226. seqq., Reuter Neoconfess. 267.8., Scav. ed. 12ª Mediol. 1874. l. 1. n. 740., G. 141.

Sed quid, si Stanislaus *deliberate* illud propositum conceperit? Sine dubio graviter peccasset. Quanam vero specie tale peccatum fuisset, a natura pendet earum pravarum cogitationum, quibus consentire statuisset. Si enim illae cogitationes pravae obversabantur Stanislao contra determinatam quandam virtutem, caritatem, iustitiam, castitatem, etc., in eadem specie pravum Stanislai propositum fuisset. Si vero nulla obiiciebatur Stanislao determinata prava cogitatio, illius pravum propositum contra nullam fuisset determinatam virtutem, nec consequenter determinatae speciei, sed fuisset, genericae malitiae contra generalem illam moralitatis regulam: Declina a malo et fac bonum. Elbel 548., I. M. 315.

2. Parthenius voto promisit, se donaturum ecclesiae parochiali duo aurea pulcherrima candelabra, ut maiori cum solemnitate mensis marianus in honorem B. Mariae V. celebraretur. Interim dum domi est ea candelabra saepe aspicit, et dolore ac displicentia afficitur. Attamen, mense maio instante, quamvis maiori adhuc dolore et displicentia, famulum advocat, eique praecipit, ut candelabra in parochialem ecclesiam asportet. Ea, prima mensis maii die, videns super altari, pluribus accensis cereis instructa, ante statuam B. Mariae V., magno gaudio et magna afficitur laetitia.

Quaer. 1.° *An peccatum sit dolor et tristitia peracti virtutis operis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 392. — Ad 2.um « Qui postquam gravi voto se obstrinxit, *serio* deinde dolet, quod fecerit, non peccat *graviter,* modo retineat animum implendi ». L. 123. Verum Parthenii displicentia *seria* non videtur, et *deliberata ;* sed *naturalis* potius *displicentia,* ob pulchritudinem eorum candelabrorum, quae sibi, uti eruitur ex Casu, valde cara erant. Id colligitur ex prompto animo, quo exacte votum implevit, ex eo quod Parthenius valde bonus vir et devotus B. V. Mariae apparet, et ex gaudio, quo deinde afficitur. Quare ex illa naturali displicentia eius votum nullo modo amittit suum meritum. « Si tamen, ait S. Th. 2. 2. q. 88. a. 6. ad 2., ipsum opus, secundum se consideratum, triste et involuntarium redderetur post votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc est magis meritorium, quam si fieret sine voto ». Immo, stante illa naturali repugnantia, eamque vincendo et expugnando, contra ipsam agendo, crescit meritum. Cf. I. M. 56. Neque vero constat *ex Casu,* Parthenii dolorem et displicentiam fuisse peracti voti ; sed mere rei sibi carae dimittendae, quod bene diversum est.

3. Quirinus, omne cupiens vitare peccatum, id existimat sibi omnino impossibile. Etenim, ait, omnis actus, in concreto, aut *bonus* aut *malus* est, cum non dentur actus *indifferentes,* in individuo. Porro, quando ego ago, semper quidem agere possem aliquid magis perfectum. At qui *omittere actum magis perfectum actus virtutis, et bonus* non est. Eligens ergo *minus perfectum pecco,* et consequenter *semper pecco.* Hinc Quirinus magnis angustiis agitatur, et varios adit confessarios, uti resolvant suum dubium, et in nullius resolutione acquiescit.

Quaer. *An sit semper peccatum, in concreto, minus perfectum agere ?*

R. Negative. Id constat 1.° ex hoc ipso, quod secus sequeretur quemlibet in omni actu peccare, quod absurdum est. Nemo enim *necessario* peccat. — 2.° Quia eo ipso, quod quis eligit minus bonum, *bonum* sane eligit; adeoque honeste agit. Unde 1. Cor. 7., 25.-40. « Igitur, qui matrimonio iungit virginem suam, *bene facit ;* et qui non iungit *melius facit... Cui vult nubat... beatior* autem *erit,* si sic permanserit ». — 3.° Nam, si quis eligendo minus bonum, *voluntatem actu* haberet contemnentem maius bonum, vel sese delectantem in *reiectione* maioris boni, tunc utique peccatum adesset. Sed perversa haec voluntas non comitatur *necessario* et *semper* electionem minoris boni. Saepe enim et ordinarie homo derelinquit maius bonum, simpliciter minus bonum prosequendo, quin *positivo voluntatis*

actu sese abstineat a prosequutione maioris boni, ad quod non tenetur. Et tunc quidem nullum est peccatum, et actus malus; sed actus tantum *bonus* est, et *virtuosus*. Si verus maius bonum derelinquit, *actu* quidem *positivo* voluntatis, et minus bonum prosequitur; quia hoc videt esse *bonum,* et illud *non esse praeceptum,* neque *necessario faciendum,* sed *liberum;* quia hoc videt in praesenti sibi *conveniens, intra limites virtutis* prudentiae, temperantiae, modestiae etc.; quia vult uti *suo iure,* sibi *libertatem* servare, sibi non efformare *nimis strictam conscientiam,* neque *scrupulis fieri obnoxium* etc., eligens profecto minus bonum, et maius derelinquens, nihil peccat, et *honeste* ac *virtuose agit,* quamvis *minus virtuose* et *minus perfecte.* — Hinc Quirinus studeat semper agere *ex recta ratione* et *ex motivo alicuius virtutis;* neque duci sensuali inclinatione, aut minus recto motivo; et honeste ac virtuose semper aget; quin etiam necesse semper sit, ut, *actu reflexo,* illam instituat comparationem inter maius et minus bonum. Huic doctrinae acquiescat Quirinus, eam in praxim reducat, et ab omnibus angustiis liberabitur, ac omne vitabit peccatum.

23. — DE SPECIFICA PECCATORUM DISTINCTIONE

1. Pauperius, gravi pressus miseria, multaque familia, contra Deum iracundia exarduit, eo quod alios pravos homines multis ditaverit divitiis, ipsum vero honestum virum gravissima oppresserit paupertate. Hinc proposuit, quod deinceps nullam amplius peccandi occasionem esset vitaturus, neque ullum servaturus praeceptum, quod per plures annos effecit.

Quaer. 1.° *Quomodo peccata specifice distinguantur?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 298. seqq. — Ad 2.um Pauperius ira exardescens in Deum gravissime contra Dei caritatem peccavit. Gravissime etiam peccavit efficaciter proponens, se nullam deinceps peccandi occasionem, nullumque vitaturum peccatum. Hoc autem peccatum alicuius certae speciei peccatum non est, sed speciei innominatae, quae omnes peccatorum species implicite complectitur. Elbel De Act. hum. 71., I. M. 318.

2. Confundius sese accusat, in sacramentali confessione de pravis *cogitationibus* habitis, quibus consensit, inquiens: Cogitationes ter habui pravas contra castitatem, quater contra caritatem, quinquies contra iustitiam, et eis semper consensum praestiti. Omittit vero alias

explicare circumstantias. Idem praestare solet in suis confessionibus, ubi non de simplici *delectatione,* sed de *inefficaci desiderio* agatur.

3. Dominicus confitendo dicit, se rem cum muliere habuisse, et semel famae proximi detraxisse. Omittit autem dicere quoad primum peccatum, se peccasse cum sua famula sibi simul consanguinea in tertio gradu, et die dominica, in qua mane ad sacram accesserat synaxim. Quoad alterum peccatum, omittit dicere, se sacerdotis famae detraxisse, idque fecisse in ecclesia dum missam audiret.

Quaer. *Quid ad varios Casus?*

R. 1.° Confundius, per se loquendo, recte se non accusat. *Delectatio* enim specificatur ex obiecto cogitato, et ex circumstantiis apprehensis eiusdem obiecti. Quare declaranda per se est natura huiusmodi obiecti et apprehensarum circumstantiarum, ut declaretur species infima earum *pravarum cogitationum et delectationum* in eis. Declaranda item est natura obiecti *desiderii inefficacis,* et circumstantiarum, ipsius speciem mutantium. Itemque declaranda sunt ipsa *desideria* licet *inefficacia.* Desideria enim, quamvis inefficacia, seu quamvis careant proposito media adhibendi ad eorum executionem, essentialiter tamen a simplici delectatione mala differunt, et diversam inducunt speciem. Immo haud secus ac desideria efficacia omnibus speciebus obiecti, in quod tendunt, vestiuntur. G. 158.

Verum notat P. Gury 160. : « Obiectum quidem specie diversum pravae delectationis per se est declarandum, quia complacentia in repraesentatione, v. g., aspectus turpis differt specie a repraesentatione fornicationis, etc. Sed in praxi difficilius esset confessario de his in particulari interrogare, idque gravissima induceret incommoda, quae omnino vitanda sunt. Insuper, qui facile consensum pravis cogitationibus praebent, facile etiam quibuslibet repraesentationibus adhaesisse censentur ». Attamen interrogatione saepe opus non est. Etenim primo poenitens ipsi, alia declarantes peccata, vel in accusata iam redeuntes, saepe explicant naturam et infimam speciem peccatorum internorum; quin ulla ex parte confessarii opus sit directa interrogatione, sed tantum patientia et attentione debita ad integram confessionem. Praeterea saepe poenitentes in bona fide ex ignorantia, non apprehendunt in obiecto, vel in interiori actu, specificam malitiam diversam, adeoque tunc cum talem malitiam non contraxerint, neque eam explicare tenentur. Tandem, si incommodum sit et periculum in interrogatione facienda, confessarius stare potest generali regulae, nempe iudicandi de auditis peccatis in sensu obvio et naturali, attenta re de qua agatur et poenitentis conditione; neque tunc opus est subtiliore et mo-

lesta inquisitione. — I. M. 291., La-Croix l. 6. p. 2. n. 1028. seqq., Reuter p. 2. n. 209.

2.° Neque recte Dominicus in omnibus se accusat. Etenim 1.° omissio circumstantiae *famulae* vitiosam non reddit confessionem, quia, per se loquendo, et secluso speciali contractu adolescentulam speciali domini custodiae committendi, peccatum heri cum ancilla novam non inducit speciem. Interrogari tamen a confessario huiusmodi circumstantia potest, ut confessarius cognoscat naturam *occasionis,* in qua poenitens reperiatur. — 2.° Omissio circumstantiae consanguinitatis vitiosam e contra reddit confessionem; siquidem ea circumstantia speciem inducit incestus. — 3.° Circumstantia diei dominicae et communionis gravem non inducit sacrilegii speciem, adeoque necessario declaranda non fuit. Grave tamen haberetur sacrilegium, si quis statim a communione turpe peccatum patraret. — 4.° Detractio factae famae sacerdotis et in loco sacro ac tempore missae grave sacrilegium non constituit, neque consequenter necessario huiusmodi circumstantiae declarandae. — G. 146. 147. 148., I. M. 493. 502. 507. 798. 806.-808., V. 2. n. 711.-714.

24. — NUMERICA PECCATORUM DISTINCTIO

1. Lupinus, confessionem instituens inquit, se per annum retinuisse rem alienam, neque eam voluisse restituere; per annum item odium nutrivisse in animo suo contra suum fratrem; per mensem vero habuisse *desiderium* fornicandi; et postea ei renuntiasse; sed deinde per mensem morosis fornicationis *cogitationibus delectatum* esse.

2. Vulpinus efficaciter sibi proposuit virginem corrumpere. Ex hoc fine per plures dies, hebdomadas, et menses ei blanditur, eam osculatur, et tandem, opus ipsum perficit. Deinde confitetur inquiens, semel se esse fornicatum. Alias puellam etiam seducere volens, varia media ad hunc finem adhibuit, nempe verba parum casta et adulatoria, epistolas amatorias, aspectus turpes, tactus inhonestos : sed peccatum peracturus fornicationis, ex casu fortuito superveniente, illud consummare non potuit. Deinde confitetur inquiens, voluisse se fornicari, ac tentasse id facere, sed non potuisse ob involuntarium superveniens obstaculum.

Quaer. 1.° *Quomodo peccata numerice distinguantur?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 303. seqq. — Ad 2.um Lupinus ex eo praecise, quod restitutionem distulerit per integrum annum, et si citius

potuisset restituere, non commisit nisi unicum peccatum. Ratio est, quia, moraliter loquendo, censetur unica iniusta detentio rei alienae. Esto etiam supponeretur, hoc suum propositum saepius repetiisse, nihilominus omnes istae repetitiones, utpote unitae in eadem *reali omissione,* non integrant, nisi unicum numero peccatum: quemadmodum intentio, v. g., furandi, occidendi, saepius quidem repetita, non facit plura, sed unum numero peccatum cum furto, vi eiusdem intentionis, tandem subsecuto. Secus dicendum foret, casu quo malignum propositum saepius interrupisset, seu etiam retractasset, et denuo de novo reassumpsisset: tunc enim huiusmodi proposita non restituendi manerent peccata numero inter se distincta, et necessario in actu confessionis exprimenda. In tali casu, cum plerumque saltem moraliter impossibile sit, exprimere numerum actuum internorum, ideo ordinarie sufficit exprimere moram temporis, dicendo, v. g., integro anno perstiti in maligno proposito non restituendi, quod saepius renovavi. Ac in simili casu confessarii esse non debent nimis sibi anxii, nimis poenitentibus molesti, in indagando numero interruptionum, cum moraliter impossibile sit exacte illum cognoscere. Elbel 551.

Quoad reliquos casus odii, desiderii fornicationis, ac morosae delectationis in pravis cogitationibus, Lupinus confessionis integritati non satisfecit. Agitur enim hic de peccatis mere internis, qui facilius per interruptionem multiplicantur ; et multiplex interruptio forte adfuit. Sed iterum, cum numerus peccatorum exactus, his in rebus, plerumque obtineri nequeat, satis erit dicere, an frequenter actus peccaminosos renovaverit, an pluries in die, etc. G. 151.

Satisfecit in primo casu Vulpinus confessionis integritati; nam omnes illi actus, utpote ex natura sua ad eundem finem tendentes, eidemque virtuti repugnantes censentur in eodem fine quodammodo uniri, et moraliter compleri. Elbel 555. — Non satisfecit vero, in secundo casu integritati confessionis; nam generatim tot peccata fecit, quot sunt media mala ex natura sua, et quot specie diversa sunt, quibus usus est. Ergo debuit Vulpinus accusare seorsim verba turpia, epistolas amatorias, ad seducendam puellam scriptas, aspectus turpes et tactus inhonestos. Ratio est, quia, peccato non consummato, illa varia media in se mala ad finem iam referri nequeunt, et quid unum in peccati consummatione constituere. Quare illi actus singuli cum sua propria malitia spectandi sunt, et seorsim in confessione accusandi. G. 156., Elbel 637. 640., I. M. 310. 783. Et ita communiter.

3. Eduardus confessarius tenet, peccato non consummato, si adhibita sint media indifferentia, sufficere, si quis confiteatur *peccandi propositum;* si vero adhibita sint media in se mala, sufficere, si quis confiteatur unum peccatum; nam si illa, peccato consummato, constituunt unum peccatum, unum remanent peccatum, illo non consummato. Qui sodes ea, quae *hactenus unum fuerant,* plura esse incipiunt?

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Eduardi doctrina probari non potest. Nam, si media sint indifferentia, *actio externa* est aliquo saltem modo explicanda. Nam externa actio, pertinet ad intimam naturam peccati. *Propositum* autem tantum *peccandi* est peccatum mere internum, natura bene diversum a peccato, externa actione consummato, ut est certe peccaminosa voluntas adhibendi medium ad peccandum, medio illo adhibito. Si autem media sint in se mala, omnia sunt explicanda peccata secundum propriam speciem et numerum, si diversae sint speciei, neque in unum moraliter coalescant peccatum. I. M. 310. Nam, peccato consummato, a peccati consummatione, ad quam illa media ordinabuntur, unitas desumitur. Sed, peccato non consummato, nihil amplius est, unde unitas desumi possit. Si unus fuit passionis impetus, si medium ad medium ordinabatur, utique ex illa passione et ordinatione unitas desumitur; sed, si media varia inter se disparata, distincto passionis impetu adhibita, neque alia aliis subordinata sint, nihil est, unde unitas exurgere possit. Quare falsum est etiam quod asseritur, quod ea media *hactenus unum fuerant,* peccato nondum consummato: unum hactenus non fuerunt, sed *unum erunt,* consummato peccato.

25. — DE VITIIS CAPITALIBUS

1. Augustus, miles veteranus, reliquis commilitonibus praefici desiderat, eo quod firmiter sibi persuaserit, se omnes tum animi fortitudine, tum belli peritia, iam pluries facto comprobata, excedere, aut certe nulli esse secundum. Cum autem fervens sit catholicus, persuasum sibi habet, quod nemo alius e suis commilitonibus prodesse poterit spirituali militum bono, sicut ipse, si eisdem praeficiatur. Quare, mediis efficacibus, sed honestis, per amicorum intercessionem conatur obtinere praedictam praefecturam.

Quaer. 1.° *Quid sit superbia et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 321. — Ad 2.um Quod Augustus existimet, se aliis in arte militari praestare, et sibi complaceat in hac eius

praecellentia, grave *per se* non est peccatum. Immo neque leve peccatum est, si sine Dei aliorumque contemptu, neque plus aequo se extollat, neque nimis de propria excellentia sibi placeat. — Si Augustus revera sit fortis et habilis miles, et altiori publico officio dignus, promotionem ad illud moderate desiderando non peccavit. Ratio est, quia appetere propriam promotionem ad nobiliora officia, et propriam excellentiam, res est de se prorsus indifferens, omni vacans culpa, et si ex bono fine fiat, et debita moderatione, laudabilis efficitur. Vitiosus enim tantum est *inordinatus* appetitus propriae excellentiae. Atqui Augustus, ex hypothesi, re ipsa dignus ulteriori promotione est, eam per media honesta et licite procurat, ac optimo ducitur fine; nec aliunde nimia eius cupiditas apparet. Quare non videtur inquietandus. Elbel 611.

2. Angelus, *doctor,* in philosophia et theologia, ecclesiae cathedralis canonicus, in tota dioecesi clarus *tum scientia tum vitae sanctitate,* magnis conscientiae angustiis agitatur. Nam cum videat actualem episcopum non recte dioecesim gubernare, unde multae detractiones et multi rumores integram dioecesim contra episcopum pervadunt, valde *inde tristatur, et orat Deum pro dioecesi, ut post mortem episcopi* iam octogenarii et infirmi, *prudens pastor eidem praeficiatur.* Multae enim sunt in clero discordiae propter varios candidatos, qui ad episcopalem Sedem proponuntur. Saepe tamen cogitat, quod, *si ipse reapse eligeretur,* sancte omnino et iuste omnia regeret, hos vel illos extirparet abusus, haec vel illa pia opera promoveret. Dum haec animo versat, *desiderium in se experitur episcopatus.* Verum *statim timet,* quod culpabili ambitione episcopatum exoptaverit. Moritur interim episcopus, et, *quin Angelus aliquid faciat,* unanimi canonicorum suffragio nominatur vicarius capitularis, et deinde episcopus, *praeter omnem eius opinionem et expectationem,* a Summo Pontefice renuntiatur. Sed Angelus *anceps est,* utrum debeat episcopatum *renuntiare vel acceptare.*

Quaer. *An in huiusmodi desiderio peccaverit Angelus, et an peccet non renuntiando episcopatum?*

R. Angeli desiderium potius fuit voluntas *ut natura,* quam voluntas *ut ratio,* I. M. 80., adeoque nullum adfuit peccatum. Id patet ex omnibus *Casus* circumstantiis; ex quibus sane apparet, quod Angelus ambitiosus non sit. Verum, si supponatur quod forte desiderium illud fuerit semivoluntarium, vel omnino voluntarium, tunc neque videtur quod Angelus ambitione peccaverit. Etenim « in episcopatu tria pos-

sunt considerari. Quorum unum est *principale* et *finale,* scilicet episcopalis operatio, per quam *utilitati proximorum* intenditur... Aliud autem est altitudo gradus, quia episcopus super alios constituitur... Tertium autem est, quod *consequenter* se habet ad ista, scilicet reverentia et honor, et sufficientia temporalium. Appetere ergo episcopatum, ratione huiusmodi circumstantium bonorum, manifestum est, quod est illicitum et pertinet ad cupiditatem vel ambitionem... Quantum autem ad secundum, scilicet ad celsitudinem gradus, appetere episcopatum est praesumptuosum... Sed *appetere proximis prodesse* est secundum se laudabile et virtuosum ». S. Th. 2. 2. q. 185. a. 1. Atqui Angelus episcopatum profecto non videtur appetere propter celsitudinem gradus, sed propter proximi utilitatem. Ergo eius desiderium, *per se loquendo,* laudabile et virtuosum est. *Per se loquendo;* nam, ut prosequitur idem S. Th. l. c., « quia prout est episcopalis actus, habet annexam gradus celsitudinem, *praesumptuosum videtur,* quod aliquis praeesse appetat *ad hoc quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente...,* praesertim cum aliquis caritatis zelo divinitus ad hoc incitatur. *Potest tamen absque praesumptione* quilibet appetere *talia opera facere,* si eum contingeret in tali officio esse, vel etiam se esse dignum ad talia opera exequenda; ita quod *opus bonum* cadat sub desiderio, non autem primatus dignitatis ». Porro Angelus non videtur desiderare *subditis prodesse,* sine aliqua *gravi et manifesta necessitate existente.* Nam cum clerus, et consequenter etiam saeculares, iam in varias partes scindantur, timendum profecto est, ne saeculari protectione minus idoneus forte eligatur in maius adhuc damnum dioeceseos. Angelus vero, cum iam in tota dioecesi fama gaudeat docti et sancti presbyteri, idoneus videtur, ut eruitur etiam ex ipso facto electionis, qui sua auctoritate pacem et tranquillitatem et rectum rerum ordinem restituere possit. Unde est etiam, et quod iam contingat eum esse in tali dignitate, et quod ea Angelus dignus sit. Neque vero videtur ullo modo aliud Angelus appetere, quam *ipsum opus bonum,* ita ut vere de ipso videtur posse dici quod, *episcopatum desiderans bonum opus desiderat,* ad Tim. 3., 1.; quia in eo nihil aliud nisi bonum opus desiderat. Quapropter etiam, *absolute loquendo,* non videtur quod Angelus de sui praesumptione timere debeat. — Lig. l. 6. n. 804.

Angeli tandem dubium, utrum debeat episcopatum renuntiare vel illum acceptare, ita ipse Angelicus Doctor resolvit, l. c. a. 2.: « Dicendum, quod in assumptione episcopatus duo sunt consideranda. Primo quidem, quid deceat hominem appetere secundum propriam

voluntatem. Secundo, quid hominem deceat facere ad voluntatem alterius. Quantum ergo ad propriam voluntatem, convenit homini principaliter insistere propriae saluti; sed quod aliorum saluti intendat, hoc convenit homini ex dispositione alterius, potestatem habentis. Unde, sicut ad inordinationem voluntatis pertinet, quod aliquis proprio motu feratur in hoc quod aliorum gubernationi praeficiatur, ita etiam ad inordinationem voluntatis pertinet, quod aliquis omnino, *contra superioris iniunctionem,* praedictum gubernationis officium finaliter recuset, propter duo: Primo quidem, quia hoc repugnat caritati proximorum, quorum utilitati se aliquis debet exponere pro loco et tempore... Secundo, quia hoc repugnat humilitati, per quam aliquis superiorum mandatis se subiicit ». Quapropter, cum Angelus nihil ipse fecerit ad episcopatum obtinendum, cuius nullam habuit ipse ambitionem, ad episcopatum renuntiandum non tenetur. Ac, si mandatum accedat Summi Pontificis, illum e contra acceptare tenetur. Si vero nullum Summi Pontificis mandatum et nulla iniunctio accedat, tunc peragat Angelus Exercitia Spiritualia S. Ignatii, et secundum sapientissimas regulas, quas ibidem tradit S. Ignatius, pro electione status vitae, poterit ipsemet, sub directione magistri spiritualis, melius definire quid sibi in casu faciendum sit ad maiorem Dei gloriam, et animae propriae ac proximorum salutem. — S. Th. Quodl. 2. a. 11., Quodl. 3. a. 9., Quodl. 5. a. 22. 24., Quodl. 12. a. 17., Lugo Resp. Mor. l. 2. d. 5.

3. Maximus, vir ditissimus et nobilissimus ac valde pius et religiosus, videns per publicas vias Patres Franciscanos aspera et rudi veste indutos, inquietus animo est. Existimat enim, se continue venialiter peccare propterea quod non imitetur eam vestium vilitatem et asperitatem, Hinc confessario manifestat suam anxietatem et propositum vestes, quas ipse defert nobilis viri proprias, immutandi in vestes viliores. Id quidem ipse statim fecisset: sed difficultas sibi occurrit, quod tunc forte non posset amplius comparere in amicorum paris conditionis consortio, et quod inde omnes sui consanguinei gravem caperent displicentiam.

Quaer. *Utrum uti pretiosis vestibus semper sit peccatum?*

R. Ad propositam quaestionem ita respondet S. Th. Quodl. 10. a. 14.: « Dicendum quod aliter est hic loquendum de persona privata. Nam in persona publica consideratur et status dignitatis et propriae personae conditio; circa quae duo ita se debet habere, ne dignitatis auctoritas veniat in contemptum, et ne ipse in superbiam

efferatur. Utrumque ergo potest esse laudabile; et quod pretiosis utatur ad reverentiam auctoritatis inducendam et quod vilibus utatur ratione propriae humilitatis; ita dumtaxat, ne quae ad auctoritatem conservandam fiunt in superbiam degenerent; et, ne dum nimium servatur humilitas regentis frangatur auctoritas... In eo autem, qui est privata persona, virtuosum est, si propter humilitatem abiectioribus indumentis utatur, etiam quam status proprius requirat... Licitum est autem, ut secundum modum propriae personae pretiosis utatur; sed peccatum est, si proprium modum excedat. Et quia *pretiosum* dicitur relative, sicut et *magnum,* cum id quod est pretiosum uni, non sit alteri pretiosum; pretiositas vestium semper sonat in excessum proprii modi. Et *secundum hoc* semper est peccatum pretiosis vestibus uti ».

Verum cum Maximus, *ex Casu,* non videatur hunc proprium modum excedere, acquiescat omnino, et sibi persuadeat non ideo se in continuo veniali peccato versari. Vitet omnem immoderationem, attenta consuetudine eorum, qui paris sunt conditionis, et cum quibus debet ipse conversari. Vitet praeterea omnem inordinatum affectum vanae gloriae, deliciarum, nimiae sollicitudinis, et nullum tunc erit peccatum, Quin imo inordinatio etiam hac in re esse potest ex ipsa « negligentia hominis, qui non adhibet studium vel laborem ad hoc, quod exteriori cultu utatur secundum quod oportet ». S. Th. 2. 2. q. 169, a. 1.

Neque vero ideo peccant Patres Franciscani, sed e contra virtuose et laudabiliter abiectioribus vestibus utuntur. « Non tamen semper qui vilioribus, quam ceteri, vestibus utitur, peccat. Si enim hoc facit propter iactantiam vel superbiam, uti se ceteris praeferat, vitium superstitionis est. Si autem hoc faciat propter macerationem carnis, vel humiliationem spiritus, ad virtutem temperantiae pertinet... Praecipue autem competit vilibus vestimentis uti his, qui alios et verbo et exemplo ad poenitentiam hortantur ». S. Th. 2. 2. q. 169. a. 1. ad 2.

4. Leopoldus, cuiusdam facultatis Professor, ad contentiones natus quodammodo videtur. Sententias sui collegae Modestini acerrime impugnare solet, quamvis eas ut veras ipse habeat. Id ipse efficit, ut Modestino sapientior in Lycaeo habeatur ab alumnis. Et reapse id brevi et facile est assecutus, tum ob subtilem quemdam modum argumentandi, tum ob facilitatem eloquii, tum etiam ob claram et sonoram vocem, qua suo collegae haud modicum praevalet.

Quaer. 1.° *Quid sit discordia et contentio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 322. — Ad 2.um Leopoldus absque dubio incurrit in peccatum discordiae, quia non consentit suo collegae in bono veritatis, sed potius, ex mera protervia vel superbia, veritatem agnitam impugnare solet eo fine, ut videatur doctior. Huiusmodi tamen discordia grave non est peccatum, nisi versetur circa materiam fidei et morum, nisi fiat cum notabili laesione honoris alioque gravi damno adversarii, et nisi fiat gravi aliorum scandalo, quod ex variis circumstantiis erit diiudicandum. — Incurrit etiam in peccatum contentionis, quia veritatem impugnat cum confidentia clamoris, uti etiam in peccatum superbiae, quia eo fine contendit, ut propriam auctoritatem extollat, alterius vero diminuat. Si veritas, de qua agatur mere philosophica sit, grave non erit peccatum, ratione materiae, quia tunc praecise contra veritatem est, cuius violatio ex suo genere graviter peccaminosa non est. Si vero agatur de veritate theologica, certa, per se loquendo, grave est peccatum. Item attendendae sunt circumstantiae, ut definiatur, an huiusmodi contentio, ratione ipsarum, grave sit peccatum. — Elbel 346. 347.

5. Lucretius, vir dives, valde sollicitus de augendo peculio, nullam occasionem acquirendi lucri negligit. Hinc, magna vigilantia et magno labore, attendit ad negotia suae officinae. Surgit summo mane, valde sero pergit cubitum, et valde defatigatus. Insuper pauperes *obvios* fere omnes a se repellit, et non nisi satis raro eleemosynam largitur. Uxori item et filiis necessaria quidem ad victum, vestitum, habitationem, educationem non denegat, sed magna utitur, quoad alia minus necessaria, parcimonia, et fere omnem illis denegat recreationem, et alia honesta oblectamenta.

Quaer. 1.° *Quid sit avaritia et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 323. — Ad 2.um Excusari sane Lucretius non potest a veniali peccato propter nimiam omnino temporalium rerum sollicitudinem. Insimulandus vero sit Lucretius peccati mortalis necne, non constat. Non enim *ex Casu* apparet, quod gravem aliquam committat iniustitiam vel graviter laedat caritatem. G. 173.

6. Livonius, medicus, omnino tristatur de scientia et talentis aliorum medicorum, quia coram aliis abiectior apparet, et non potest suam scientiam et sua talenta ostendere. Vehementer item dolet, dum videt alios medicos, suos amicos et sodales, a pluribus advocari clientibus, ipsum vero non nisi a paucis, et ab infimae classis personis accersiri.

Quaer. 1.° *Quid sit invidia et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um I. M. 327. — Ad 2.um Livonius, per se loquendo, graviter peccat ex invidia, siquidem de aliorum bono tristatur, tanquam impeditivo proprii boni, excellentiae, honoris et commodi. *Per se loquendo;* excusari enim practice forte poterit, saltem a gravi peccato, si vel non satis attendat ad rei malitiam, vel reapse non tristetur ipse de aliorum bono, sed tantum de proprio malo, quod abiectus habeatur, et ab omnibus deseratur. G. 168. seqq.

7. 1.° Gaudiosus, potens in vino sustinendo, numquam rationis usum abiicit; capitis vero gravamen experitur, pedibusque aliquando titubantibus incedit. Hinc impiger omnino est in poculis exhauriendis, et socios omnes in cauponis vincit, combibones provocando ad aequales haustus.

8. Gaudentius modico vini poculo inebriatur. A vino tamen minime abstinet, cum in cauponis a sociis ad bibendum excitatur. Secus enim, ait, socii illi incipiunt me irridere, tamquam scrupulosum, et simul religionem et presbyteros irrident.

9. Esculapius medicus consulit clienti suo Albino, ut generosum bibat vinum, et sufficienti quantitate ad debilitatas vires sustentandas et confirmandas. Verum, cum Albinus non sit vino assuetus, ne inebrietur, vinum primum incipit bibere modica quantitate; deinde, habitu iam contracto, et stomacho assuefacto, vinum maiori etiam quantitate bibit, et valde generosum, quin ullum sentiant incommodum. Ac tantum nunc assuetus est ad vinum bibendum; ut abstinere amplius ab eo non possit, quin stomachi languorem sentiat, et difficilem cibi digestionem experiatur.

Quaer. 1.° *Quid sit ebrietas et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad varios Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 352. seqq. — Ad 2.um Gaudiosus mortale peccatum non committit, quamvis multum bibat, ratione ebrietatis. Ratio est, quia non habetur in eo voluntaria et perfecta rationis privatio. Graviter vero peccat, ratione scandali et cooperationis alios efficaciter provocando et inducendo ad ebrietatem. — G. 176.

Gaudentius a gravi ebrietatis peccato non excusatur. Hoc enim non est in eo quod quis multum vel parum bibat; sed in eo quod quis potu inebriante voluntarie absque ulla necessitate rationis usu se privet. Neque gravis culpa, *in Casu,* cessare potest, ex eo quod alii socii eum irrideant, vel etiam religionem et res sacras incipiant irri-

dere; peccandum enim non est, ut alius e peccato removeatur. Peccatum aliis omnino voluntarium est, et non nisi ab eorum malitia pendet. Abstinens ab ebrietate, religionem Gaudentius commendat, aliosque suo exemplo inducit e contra, ut a peccato et ipsi abstineant sive ebrietatis sive blasphemiae. — G. 178.

Nihil Albinus peccare videtur. Ebrietatem enim ipse praecavet, et sufficientem habet rationem bibendi vinum, etiam generosum, et maiori quadam quantitate. Temperantiae vero limites minime excessit, cum nullum inde sentiat incommodum, immo e contra magnum percipiat commodum robustioris sanitatis. — G. 181.

10. Ignatius animi excandescentis et irae impotens, saepe gravi commotus ira blasphemias in Deum et imprecationes in homines profert. Uxorem vero, filios aliosque domesticos increpat saepe et obiurgat, eos conviciis et probrosis nominibus lacessendo. Quando solus est in seipsum etiam irascitur, et inanimatas res cunctis devovet diabolis.

Quaer. 1.° *Quid sit ira et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 341. — Ad 2.um Ignatius, ut saepe irascitur, ita etiam saepe reus evadit peccati mortalis non solum propter blasphemias, et graves in homines et consanguineos imprecationes et contumelias; verum etiam propter gravem animi excandescentiam, et perturbationem; modo sufficiens adsit advertentia. Ac, quamvis, in actu gravis irae commotionis, haec aliquando deficiat, non ideo a gravi peccato saltem in causa excusatur, nisi pravum habitum retractet, et serio extinguere conetur. — G. 175.

11. Robertinus, filiusfamilias, suis parentibus valde obediens, omnia quidem implet religiosa officia. Verum, cum parentes eum praeterea cogant ad plura alia devotionis et virtutum opera peragenda, ad quae non tenetur, nonnihil ipse inde contristatur, et ea exequendo hanc in se saepe experitur tristitiam.

Quaer. 1.° *Quid sit acedia?* — 2.° *An Robertinus acediae reus sit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 343. — Ad 2.um Robertinus acediam quidem committit, *generale vitium,* refugiens spirituale bonum, prout est laboriosum et molestum; siquidem « omne vitium refugit *spirituale bonum* virtutis oppositae ». Minime vero committit acediam, *speciale vitium,* cuius est « tristari de bono divino ». Enimvero « acedia non est recessus mentis *a quocumque spirituali bono,* sed *a bono divino,* cui oportet mentem inhaerere *ex necessitate.* Unde, si quis contristatur de

hoc, quod aliquis cogit eum implere opera virtutis, quae facere non tenetur, non est peccatum acediae; sed quando contristatur in his, quae ei imminent facienda propter Deum ». S. Th. 2. 2. q. 35. a. 2. 3.

DE FIDE SPE ET CARITATE

26. — DE INTERNAE FIDEI OBLIGATIONE

1. Simplicius homo rudis, dum apud Macarium parochum confitetur de necessario credendis interrogatus, valde ignarus reperitur. Nescit enim fidei symbolum recitare, nec rationem reddere de mysteriis SS. Trinitatis et Incarnationis, etc. Confessarius autem indignabundus poenitentem obiurgat et increpat, velut hominem salutis suae nimis incuriosum, et, denegata absolutione, eum dimittit, usquedum ea quae ad salutem sunt scitu necessaria didicerit.

Quaer. 1.° *Quaenam necessario sint credenda?* — 2.° *Quid de ratione agendi Macarii?*

Ad 1.um Cf. I. M. 349. seqq. — Ad 2.um Macarius confessarius magis est obiurgandus et increpandus, quam Simplicius poenitens; siquidem hominem rudem tam dure a se repellit, et a sacramentis deterret. Etenim primo necesse non est, ut poenitens memoriter omnia credenda sciat; sed satis est, ut illa sciat quoad substantiam. Neque vero necesse est, ut ratio de singulis mysteriis explicite reddatur; sufficit ea scire et credere. Quare si Simplicius praecipua saltem fidei capita, quae in Symbolo Apostolorum continentur, praecepta decalogi et Ecclesiae ac praecipua sacramenta baptismi, poenitentiae, eucharistiae cognoverit quoad substantiam, quamvis de illis rationem reddere nesciverit, potuit sane et debuit a Macario absolvi. Si vero haec omnino Simplicius ignoraverit, et timendum erat, ne dimissus amplius non rediret vel rediret cum eadem ignorantia, debuit eum sufficienter instruere quoad Deum unum et Remuneratorem, quoad mysterium Trinitatis et Incarnationis, eliciendo deinde cum ipso *generalem* actum fidei; debuit praeterea ad absolutionem disponere, eum excitando ad contritionem et propositum, eliciendo etiam cum ipso actum contritionis; debuit tandem eum adhortari, ut deinceps eadem melius addiscere velit, aliaque etiam addiscat, quae Symbolo,

praeceptis decalogi et Ecclesiae, et praecipuis sacramentis continentur; et ita ei absolutionem impertiri. Si prudens vero spes sit, quod Simplicius sit reversurus, tunc vel ipse Macarius debet eum paulatim singulis vicibus instruere, vel debet ei saltem indicare vel etiam procurare media, ut per alium instruatur, et sic blande eum remittere debet ad paucos dies, usquedum sit sufficienter instructus, enixe eum rogando, ut quam primum revertatur. Si Simplicius sciat legere, valde proderit aliquem congruum libellum ei donare, qui parvum catechismum contineat et explicet. — Elbel 31. seqq., G. 186.

2. Politianus fautor *civilium libertatum,* qui saepe confitetur et ad communionem accedit, iter agens, paschali tempore, extra suam paroeciam confitetur, ne paschali communione privetur. Verum Fabritius confessarius, intelligens, eum stare pro *civili libertate* regiminis, ei absolutionem denegat, eumque indignum declarat paschali communione, quia, ait, *liberalismus* peccatum est, et omnes *liberales* sunt in continuo statu peccati mortalis.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Probari sane non potest *ratio agendi* praedicti confessarii, cum agatur, uti apparet *ex Casu,* de honesto viro et bono catholico, qui Ecclesiae sacramenta frequentat, eorumque privationem paschali tempore aegre fert, quippe etiam in itinere constitutus ea nullatenus vult omittere. Neque vero probari potest *confessarii doctrina,* cum in sua universalitate falsa omnino sit. Peccatum est *liberalismus,* si iste errores etiam comprehendat ab Ecclesia damnatos. In peccato item *liberales* versantur, si huiusmodi errores teneant et defendant. Verum, si *civilis libertas* non aliud importet, nisi formam gubernii *republicani* vel *constitutionalis,* uti appellatur, ac consequenter *civiles* regiminis *libertates,* quae contineantur intra legitimos iustitiae limites, et publici boni, nihil sane in ipso illiciti est, neque ab Ecclesia unquam *in se* damnata est. Unde etiam illos, qui inde *liberales* appellantur, in peccato esse mortali affirmari non potest. Hinc, in Instr. S. O. 29. Aug. 1877. ad Episcopos Canadenses S. Congr. ait: « La Chiesa col condannare *il liberalismo* non intente colpire tutti i singoli partiti politici, i quali per avventura, si chiamano *liberali,* riferendosi le decisioni della Chiesa *a certi errori,* opposti alla dottrina cattolica, non ad un determinato partito politico ». Collectan. S. Congr. de Prop. Fid. n. 1665. Et ad ipsam Gubernii formam quod attinet. Leo XIII. in Enc. Epist. *Quella lunga.* 29. Iun. 1881. haec docet: « Importa però notare qui, che coloro, i quali saranno preposti alla

pubblica cosa, possono in talune circostanze essere eletti per volontà e deliberazione della moltitudine, senza che a ciò sia contraria o ripugni la dottrina cattolica... Nè qui si fa quistione dei modi del pubblico reggimento, poichè non havvi alcuna ragione, perchè la Chiesa non approvi il principato d'uno o di molti, purchè esso sia giusto e rivolto al comune vantaggio. Per lo che, salvo la giustizia, non si impedisce ai popoli di procacciarsi quel genere di reggimento, che meglio convenga alla loro indole, o alle istituzioni ed ai costumi dei loro maggiori ». Si secus esset, dicendum esset, nunc in peccato mortali esse et indignos esse sacramentali absolutione quotquot in catholicis Europae et Americae Nationibus, favent modernis Guberniorum institutionibus, quod quidem absonum omnino est.

3. Blandina, pia mulier, audivit a concionatore eliciendos esse frequenter actus fidei, sicut et ceterarum virtutum theologicarum. Quapropter vehementer timet, ne huic praecepto non satisfecerit, et ita graviter deliquerit.

4. Sylvius, confessarius, non solet interrogare poenitentes, an actus fidei interdum eliciant. Sic agit etiam cum poenitentibus a multis annis de salute et sacramentis incuriosis; praesertim, si sint matronae et viri conspicui, quos interrogare non audet.

Quaer. 1.° *Quandonam obliget praeceptum fidei?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 354. 355. 376. 381. — Ad 2.um Blandina, cum sit devota mulier, non debet esse anxia circa obligationem actus fidei eliciendi, quippe quae frequentissime fide erigitur in vita devota sectanda. — G. 188.

Ad Sylvium quod spectat, confessarius non tenetur specialiter interrogare poenitentes circa actus fidei. Praesumuntur enim sufficienter praecepto divino satisfacere, nisi specialis ratio oppositum suadeat. Id valet sane quoad eos, qui religionis praxim non negligunt, et ad sacramenta accedunt. Quoad ceteros vero, id optime monet Lugo: cum adeo haec obligatio, quoad tempus quo urget, incerta sit, et cum, hac ipsa de causa, partim non cognoscatur, et partim omissio, si unquam adesset, non advertatur, hinc fit, ut neque in poenitentibus de hoc confitendi, neque in confessariis de hoc interrogandi mos habetur. — G. 189.

27. — DE EXTERNA FIDEI PROFESSIONE

1. In locis missionum Princeps, contra catholicos persecutionem movens, publicum confecit Edictum, quo iubebat christianos omnes debere se sistere coram iudice intra spatium quindecim dierum, secus censerentur fidem abnegasse. Fideles plurium provinciarum missionarios interrogarunt quid faciendum esset, qui fere omnes fugiendum responderunt, vel, si commode fieri posset, se occultandum. Id tamen aliqui reprobarunt, opponentes prop. 18.am proscriptam ab Innoc. XI. et iusserunt fideles omnes suae missionis se sistere coram iudice.

2. In haereticorum regione prohibitum lege erat religiosis missam celebrare. Mathurinus religiosus missam in ea quotidie per annum celebraverat. Tandem deprehensus a iudice interrogatur, an cognosceret legis prohibitionem, an ipse esset sacerdos et religiosus. Ad omnia Mathurinus subtili tergiversatione respondit.

3. Lucianus minister haereticus, ad catholicam fidem iam in suo corde conversus, lethali correptus morbo, advocat sacerdotem catholicum, ut ab ipso sacramenta Ecclesiae Catholicae recipiat. Eum tamen rogat primum, ut velit ad ipsum venire laicalibus indutus vestibus, ne ullam sui ingerat aliis suspicionem; deinde, ut, si ex eo morbo moriatur, nihil de eius conversione dicat, ne eius parentes forte persecutioni sint obnoxii; si vero convalescat, ut opportunum tempus ipse expectet ad suam conversionem manifestandam, ne tota eius fortuna confiscetur.

Quaer. 1.° *Quandonam urgeat exterior fidei professio? — Quid ad Casus?*

Ad 1.um Cf. I. M. 364. 365. — Ad 2.um Missionarii bene responderunt; neque recte contra eos invocatur damnata propositio. « Si tantum, ait Viva in hanc prop. n. 13., in generali per Edictum proponatur, ut, si quis est fidelis se prodat, cum multi adsint occulti, nullus per se loquendo tenetur se prodere ». Ratio est, quia, interrogante tyranno de fide, tenetur quis respondere, non quia legitime ille interrogat, sed ex eo quod per talem interrogationem exoritur articulus necessitatis, pro quo obligat praeceptum confitendi fidem. Porro, *in Casu,* iste articulus necessitatis non habetur. Nam fuga et occultatio, *in Casu,* non cedit in fidei contemptum, cum e contra illi qui fugiunt et occultantur tanquam christiani et fideles potius manifestentur. — « Si princeps, generali lege, ait Scavini,

ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 911., iubeat, ut fideles se prodant, gestato tali signo vel aliter, ad id fideles non tenentur; cum nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. Excipe, nisi tales sint circumstantiae, ut hoc ipso, quod se non prodant videantur fidem negasse, uti, v. g., si quidam antea noti essent, et tunc ex hoc putarentur a fide defecisse ». — Struggl. q. 1. n. 39. 40., Lig. 13. 14., G. 193.

Mathurinus iudici interroganti respondere non tenebatur, siquidem nullum ille ius habebat, *in Casu*, sacerdotem iuridice interrogandi. Dissimulare autem, mentali restrictione, praedictae legis notitiam, vel se esse sacerdotem et religiosum, non est sane dissimulare fidem catholicam, et multo minus eam negare. Quare Mathurinus recte egit. Quin imo sine ulla tergiversatione potuisset Mathurinus simpliciter negare, se quidquam scivisse *de lege*, intelligendo scilicet de *vera lege obligante;* itemque negare, se esse sacerdotem et religiosum, intelligendo scilicet in ordine ad illegitimam celebrationem de qua interrogabatur, et ad illegitimam iudicis interrogationem, vel quod teneretur ipse fateri. — S. Th. Quodl. 12. a. 28., Elbel 62. 63., G. 192. 193., Kenrick ed. 2. Mechl. 1860. tr. 13. n. 30.

Potuit quidem sacerdos catholicus ad Lucianum accedere laicalibus vestibus indutus. Hoc enim nihil contra fidem continet; et non raro sacerdotes catholici ex rationabili causa, uti laici incedunt, ne agnoscantur, e. g., tempore persecutionum, etc. Verum permittere non potuit Luciano, ut moriendo fidem dissimularet. Etenim urget, maxime in articulo mortis, pro haeretico, qui tunc convertatur ad fidem, positiva Ecclesiae obligatio exterioris professionis fidei, quam obligationem Lucianus non ignorabat, ut *ex Casu* apparet. Necesse praeterea omnino erat, ea fidei professione scandalum removere, et retractare errores quos docuerat; secus enim alii a Luciano vel seducti, vel certe in erroribus suis confirmati, procul dubio magis adhuc in praesenti confirmati, ulterius perseverarent in hisce erroribus non sine evidentissimo salutis dispendio et divini honoris detrimento. Quare debuisset omnino Lucianus saltem coram duobus testibus antequam moreretur catholicam fidem profiteri. Atque ea professio publicanda deinde erit quando tempus erit opportunum. Nam si potius ex ea publicatione mala praevideantur, et nullum bonum, ab ea potius interim saltem erit abstinendum. Quod si praedicta fidei abiuratio coram testibus fieri non posset, committi posset ipsi confessario, ut deinde manifestetur. Ac, « si iam in extremis versaretur, sine dubio sub conditione saltem absolvendus esset, si ipse privatim

fidem veram agnosceret, neque constaret eum ulteriorem gravem obligationem apprehendere, at ex altera parte timendum esset, ne ulteriore obligatione negotii in foro externo tractandi deterreretur ». Ita Lehmkuhl Cas. ed. 3. n. 186. Si vero Lucianus fuisset omnino, in bona fide, circa hanc Ecclesiae obligationem, quam penitus ignorasset, neque fuisset minister haereticus, sed de communi plebe homo, qui neminem unquam confirmasset in sua falsa secta; cum in tali homine nec honor Dei, neque salus animarum periclitetur; adeoque naturale et divinum praeceptum non urgeat de fide catholica exterius profitenda, ad scandalum removendum; facilius tunc posset dissimulari, ob vere rationabilem et gravem causam, exterior fidei professio. Nec refert, quod crederetur ab aliis in haeresi decessisse; nam, remoto scandalo et stante gravi causa, permitti potest falsa ista existimatio. — Luciano permitti alterum potuit, ut nempe, recuperata valetudine, ad aliquod tempus dissimularet externam fidei catholicae professionem, usque dum sibi suisque rebus potuisset convenienter prospicere. Fidem enim ob rationabilem causam dissimulare eam negare non est. Deberet tamen omnino abstinere ab actibus falsae religionis protestativis, uti e. g., pergere in exercitio haeretici ministerii; hoc enim fidem negare est. — Elbel 67.-70., G. 195.-198., Collectan. S. C. de P. F. n. 1639. 1641. 1642. 1643. 1647, 1650.-1653. 1686.

4. « Quomodo se gerere debeat confessarius erga apostatas poenitentes in articulo mortis constitutos, cum ab illis secreto arcessitur ut secreto absolvat? Ratio difficultatis est, quia in illo articulo solent ab infideli familia vel sacerdotibus falsis induci ad actus falsae religionis, nec possunt abnuere sine periculo mortis.

R. SS.mus censuit, confessarium debere absolvere apostatam poenitentem in articulo mortis constitutum, abiurata prius apostasia in foro conscientiae; et si per aliquod temporis spatium supervixerit, et si poterit, abiuret in balneo coram fidelibus; quod si non poterit, relinquat chirographum suae abiurationis, saltem signo crucis subscriptum, quod si neque hoc possit, committat confessario, ut suam abiurationem fidelibus manifestet. Non tamen teneri apostatam poenitentem tunc in periculo vitae constitutum, etiam suadentibus turcis cum periculo vitae, fidem catholicam, quam tunc abiurata infidelitate amplexus est, confiteri, sed eorum suasiones eludere, vel non respondendo, vel aequivocis verbis utendo ». S. O. 25. Iul. 1630. Acta S. Sed. v. 26. p. 642.

28. — DE COMMUNICATIONE CUM INFIDELIBUS

1. Marcellinus Missionarius sequentia proponit dubia:

1.° An liceat christianis locare domos et officinas gentilibus? Ratio dubitandi est, quia gentiles in nobiliori loco domuum istarum cremant thymiamata, reverentiam idolo exhibent, et alia superstitiosa exercent.

R. « Licere, si constet domos peti ad inhabitandum et officinas ad usum indifferentem: non licere tamen, si expresse petantur ad fanum construendum ». S. C. de P. F. 8. Febr. 1806.

2.° An liceat christianis praedia ad delubrum spectantia conducere?

R. En in compendium Instructio data a S. C. de P. F. 15 Ian. 1807. 1.° Praedia ad delubrum spectantia conducere licet; praesertim, si contrahendi rationi consona causa concurrat; nam res est suapte natura indifferens. 2.° Locati pretium solvere debitum est iustitiae, etsi putet conductor delubri gratia impendendum. 3.° Scandalum, quod ex huiusmodi re fortasse christianis oritur, quatenus ex ignorantia nascatur, seu scandalum sit pusillorum, protestatione et instructione compesci; quatenus improborum malitia partum, seu pharisaicum, contemni debet. 4.° Hortandus conductor, ut abstineat a conductione, si inde aliquod timeatur perversionis periculum, vel scandali occasio.

2. Christiani, emunt territoria, supra quae idola sunt, aut idolorum oratoria. Possuntne monere gentiles, quorum prius erat territorium, ut ea e territorio tollant?

R. Non posse, si proprietas horum idolorum vel oratoriorum sit annexa territorio, et cum fundi dominio transeat ad emptorem, qui tenetur ea tollere et destruere, vel formam eorum ita immutare, ut omnis cultus superstitiosi removeatur occasio, et nulla amplius species appareat oratorii idolis consecrati. Si vero talia idola vel oratoria sint publici iuris ac sub principis potestate, non licet christianis ea tollere vel destruere, sed potius abstineant ab iis territoriis emendis, in quibus profana haec simulacra et oratoria reperiuntur. S. O. 20. Aug. 1778., 8. Ian. 1751.

3. Gentiles, qui tabellas progenitorum familiae servant, convertuntur ad fidem. Possuntne huiusmodi tabellas tradere parentibus paganis, ad quos pertinent vel monere illos, ut eas tollant e domo sua,

vel eas abscondere, postea tradendas, si a parentibus vel a praefectis exigantur, et ad id cogantur? Pariter ad quid tenentur proselyti, qui apud se habent idola aliorum paganorum, quae per modum depositi servant?

R. Si superstitiosae illae tabulae speciali dominio spectent ad gentilem conversum, non potest eas domi servare, nec aliis paganis de familia tradere, sed omnino eas destruere debet; et ita a missionariis docendum atque iniungendum est. Si vero hae tabellae perti neant ad alios de familia in solidum, tenetur christianus eas de domo sua tollere; sed potest eas tradere aliis de familia, ad quos pertinent: vel eos monere ut eas tollant et sibi sumant; sic enim fidem suam confitebitur et alteri reddet ius suum. Pari iure paganorum idola, quae proselytus depositi gratia servat, suis dominis sunt restituenda. S. O. 20. Aug. 1778.

4. Permittine potest catholicis, ut cymbis, ac sellis gestatoriis, quibus omnes indiscriminatim personas de loco in locum transferre solent, etiam eos gentiles vehant, qui secum thymiamata, idola, aliaque superstitiosa afferentes, ad sepulchra maiorum, vel alia loca, accedunt, ut inibi superstitiones exerceant?

Pr. « Cum actiones, de quibus est sermo, sint *per se,* licitae, vel saltem indifferentes, neque directe influant in superstitionem; dummodo non adsit scandalum, et grave immineat damnum, non esse inquietandos catholicos illos; dummodo tamen non sit in contemptum religionis et a nautis christianis fiat protestatio, quatenus commode fieri possit se non intendere ad superstitionem ». Collectan. S. C. de P. F. n. 1790.

5. Marcellus, Missionarius, sequentia proponit dubia:

1.° An ad evitandos tumultus aliquos contra christianos, christianis licitum sit contribuere pecuniam, quae exigitur, ut in anno novo, in daemoniorum idololatriis simulque aliis indifferentibus populi laetitiae demonstrationibus, expendatur.

R. « Posse christianos Sinenses pecuniam contribuere; dummodo per huiusmodi contributiones non intendant ad actus idolatricos et superstitiosos concurrere, supposita causa, quae narratur, praesertim praemissa, si commode fieri potest, protestatione, quod imposita tributa praestant in ordine tantum ad laetitiam populi, et ad actus indifferentes, vel saltem cultui Religionis christianae non repugnantes ». S. C. de P. F. 12. Sept. 1645. ad C.

2.° An fas sit christianis contribuere pecuniam, quam largiri no-

lens ab ingressu in mercium forum prohibetur quae pecunia partim cedit primoribus, partim ad forum reficiendum et partim ad thus falso numini adolendum ?

R. « Permitti potest christianis solutio tributi, praesertim protestatione praemissa ». S. C. de P. F. 5. Mart. 1816., ad 2.

3.° Quid, si tributum solvendum imponatur unice ob superstitiosum finem, ad construendas Pagodas, ad sacrificia idolis facienda, etc. ?

R. Id quidem non licet, quacumque etiam praemissa protestatione. Haec enim contributio externam saltem prae se fert consensionem cum gentilium superstitione, quod illicitum prorsus est. S. O. 16. Nov. 1769.

4.° « Ex Edicto Regis coguntur christiani fana idolis, ac progenitoribus erigere. Porro plurimis in locis ubi pagani et christiani mixti sunt, christiani cum paganis paciscuntur, quod ipsi sustinebunt ad libitum suum, et quomodo poterunt, maiorem et aliquam specialem partem operum publicorum et licitorum in pago, modo pagani non illos inquietent circa superstitiones, nec coram Mandarinis illos prodant, et accusent, et insuper tractent negotium superstitionum coram Mandarino pro toto pago ad libitum, et quomodo poterunt. Sic agendo, christiani non intendunt, ut pagani ipsorum loco superstitiosa peragant, sed solummodo sese a superstitionibus faciendis liberare; et sese Mandarinis occultare. Ceterum pagani nec maiores nec numero plures faciunt superstitiones, quam de more suo faciunt ».

« Quaer. *An talis pactio christianos inter et paganos sit licita, attentis superius dictis, attenta insuper ratione, quod, nisi tali modo paciscantur christiani cum paganis, vel superstitiones peragent, vel innumerabiles vexationes sustinere cogentur* ».

R. « Prout exponitur posse tolerari, seu non esse inquietandos ». S. C. de P. F. 21. Iul. 1841.

6. « Christiani, numero pauci, non possunt, quin saepe utantur gentilium consortio: reperiunt se quotidie ad mensas eorum et convivia: quia autem pagani habent pro more, ut cibos non solum directe ad cultum idolorum, sed et ad comestionem ordinariam familiae praeparatos idolis offerant, apponantque indifferenter super mensam, christiani, qui ibi sedent timidi, indifferenter quoque comedunt; quia esset sibi rubor et gentilibus iniuria, si cibis appositis uti recusarent ».

« Quaer. *An possint isti christiani de istis comedere, quando non est datum scandalum ?* »

R. « Licitum esse comedere epulas indifferenter appositas, quamvis idolis oblatas, dummodo non in templo, neque in loco idolis sacro, et dummodo omnis absit species cultus aut venerationis idolis, ac superstitionis, nullumque adsit periculum scandalizandi fideles vel infideles ». S. O. 15. Dec. 1768.

7. Paganorum uxores, filiae, famulae cibos coquere coguntur pro communi familiae prandio. Verum pars aliqua horum ciborum idolo deinde erit offerenda.

Quaer. *An licite, in Casu, cibos coquere possint praedictae personae?*

R. « Licet generaliter coquere et praeparare cibos, si agatur de ordinariis servis et culinariis, qui toto anni tempore huiusmodi ministerio sunt addicti; si extraordinaria huiusmodi convivia pro laetitia familiae, pro hospitibus aliisque occasionibus minime superstitiosis primario fiant; quamvis non ignoretur aliquam eorum partem idolis offerendam fore; si dapes distinguantur, ut aliquae fiant pro oblatione superstitiosa, aliquae pro cibo convivarum, sed destinatio pendeat ex arbitrio patrisfamilias; si nullae dapes sint specialiter directae, et praeparatae pro idolo; si nec in divisione epularum, nec in earum expositione ad locum sacrificii, vel ad mensam idoli cooperentur ». S. C. de P. F. 13. Ian. 1783.

Non licet famulis et filiisfamilias emere, coquere aut quovis modo praeparare edulia extraordinaria, sacrificio, aut oblationi superstitiosae deputari solita, quando bene sciunt talia edulia a dominis, maritis, aut parentibus ad sacrificium, aut oblationem suis defunctis faciendam destinari. Neque hoc eisdem licet ob gravem metum, seu damnum, quod sibi ipsis probabiliter, vel certo imminet, etiamsi praemittatur protestatio, quod eorum animus a superstitione omnino sit alienus. Item hoc non licet eisdem, etiam quando illa extraordinaria edulia emuntur, coquuntur, etc. in maiori quantitate, quam necessaria sit pro dicta mensa, superstitioni deserviente, instruenda; quando finis primarius dictae praeparationis est praedictam mensam superstitiosam facere, quamvis ciborum pars, quae superest, occasionaliter et accessorie ad licitam comestionem deserviat. S. O. 15. Dec. 1769.

29. — DE CRUCIS CONCULCATIONE

Pagani contra christianos in rabiem acti, Crucis signum, pedibus ultro citroque euntium calcandum, in publicis viis, in pontibus, in urbis portarum limine insculpserunt; idque tanta frequentia, et continui-

tate, ut abstinere ab ea iniuria impossibile sit viatoribus. Insuper aliqui ex paganis in excubiis se posuerunt, ut christianorum agendi rationem taciti explorarent. Christiani, re cognita, in angustias se coniecerunt: ex una enim parte ab accessu ad civitatem abstinere nequeunt, nisi suo commercio, ac procurandi rebus sibi ad vitam necessariis velint renuntiare; ex alia ipsis videtur cruces illas calcando se eiuratae religionis indicium dare.

Quaer. *Quid in istis rerum angustiis agendum?*

R. Haec S. O. 1863., Collect. S. C. de P. F. n. 1235. « ... 1.° *Si christiani a nemine moneantur de aliquo crucis signo, quod ante pedes forte habeant;* S. C. censuit, ut libere incedant, nihil examinantes. Quando enim ea constat quae ab A. T. exposita sunt, *duoque* illa praesertim sunt evidentia, et publice nota, *necessitas* iter agendi ad negotia propria gerenda, vitamque ipsam sustentandam, et firma christianorum *voluntas* in sua religione retinenda, et in iis omnibus, quae contraria eidem sunt, excludendis, facile quisque videt, neque *ex fine,* neque *ex obiecto,* neque *ex circumstantiis,* quae tria sunt elementa, quibus actionis moralitas constituitur, eiusmodi agendi rationem posse redargui. *Finis* enim qui non ad Religionis contemptum, sed ad consulendum necessitatibus propriis dirigitur, manifeste honestus est.

Eiusmodi autem fine proposito, actum quoque materialem incedendi super cruces, quo in actu actionis *obiectum* hic est, si in se consideretur, nihilque pravitatis a circumstantiis accipiat, culpa omni vacare non est dubitandum. Cum enim *incedere,* ac *vestigia ponere,* sit actus natura sua indifferens, necessario sequitur, quod si finis inhonestus excluditur, honestus autem rationique conformis proponitur, ipse quoque actus et honestus et rationi conformis sit habendus. Itaque nosti non modo inter scrupulos recenseri, si quis religioni sibi vertat, quod paleas in crucis formam connexas inter ambulandum calcaverit, verum etiam passim libereque in templis super lapides sepulcrorum fideles incedere, ubi SS. Iesu nomen, eiusque monogramma et cruces saepissime insculptae sunt.

Restat igitur, *ut a circumstantiis* nihil accedat pravitatis, ex quibus una propositio occurrit, quae speciem aliquam difficultatis protendere videtur, quod in praedictis crucibus describendis laqueum christianis iniicere pagani sibi proposuerunt, ut nimirum, si necessitate coacti eas calcaverint, eiurasse religionem videantur; cui aliam addit A. T., qua nonnihil videtur commoveri, quod scilicet primis diebus etiam in excubiis pagani visi sunt, ut christianorum agendi rationem observarent; quam tamen circumstantiam nihil momenti afferre facile

perspicies. Cum enim dicas, eosdem omnino tacitos, nihilque prorsus audentes adstitisse, plane intelligis, perinde eos esse habendos, ac qui fortuito christianos transeuntes viderent. Quapropter unum quaerendum hic est, tum quoad eos, tum quoad alios qui fortuito adsint, tum etiam quoad ceteros, qui absentes factum agnoscant, utrum quod illo malo animo cruces pagani insculpserint, scandalum apud illos merito oriatur si christiani super eas incedant, quasi nimirum eiuratae religionis indicium edidisse videantur. Cum in omnium oculos *illa duo,* quae diximus, insiliant, publiceque nota sint, christianorum scilicet *voluntas,* quae religioni suae palam firmiterque adhaeret, parique ratione ab iis, quae contraria sunt, abhorret, et *vera ratio,* quae eosdem adigit ad urbis vias frequentandas, quae est *necessitas* sua negotia gerendi, suaeque vitae sustentandae, illud sane consequitur, quod si quis, malitia sua voluntaria obcaecatus, haec nolit videre, quae omnes vident, ut apostasiam per calumniam christianis attribuat, is profecto non pusillorum scandalum patitur, neque ex infirmitate natum, sed pharisaeorum et ex malitia productum. Pharisaeorum autem scandalum nosti esse spernendum.

2.° *Si ab aliquo christiani moneantur de cruce aliqua, quam iuxta pedes habeant:* eadem S. C. respondit, diligenter eos curare debere, ne crucem premant; quandoquidem, si moniti eandem libere calcarent, cum tamen vitare id possent, merito *pusillis, infirmis,* viderentur, religionis sanctitatem violasse.....

3.° *Quod si ita praeclusum iter sit, ut non nisi per descriptas cruces transire liceat,* eo in casu, cum manifestum sit, non ex aliqua irreverentia, sed ex mera necessitate per illas incedi, fieri quidem id posse S. C. respondit, sed ad omnem scandali rationem amovendam duplicem conditionem servari oportere. *Prima* est, ut coram monente, et audientibus expresse christiani profiteantur voluntatem inferendi cruci iniuriam omnino a se abesse. *Altera* est, ut facto ipso transeundi, modum teneant, quantum fieri potest, decentem, ut aliquod reverentiae indicium ex eo appareat... Quod si scandalum inde sumere velit, is pharisaeorum mores plane sequeretur, adeoque despicienda eius calumnia esset, praesertim cum, si hisce paganorum iniuriis plus aequo terreri christiani se sinant, ansa illis praeberetur ad difficiliorem in dies faciendam christianae Religionis conditionem, eamque facile istis actibus extinguendam... ».

30. — COMMUNICATIO CUM HAERETICIS

1. Francisca nobilis puella, mortuo patre, aere alieno gravato, in tantam incidit paupertatem et miseriam, ut cogatur eleemosynas exquirere, et sic sustentare suam et matris infirmae vitam. Omni studio quaerit, num alicui arti vel officio operam dare possit, et sua industria ac labore vitae suae et matris necessitatibus providere. Ab omnibus repulsam passa, exquiritur tandem a ministro protestante, ut velit ad sonum organi dominicis diebus psalmos decantare in templo protestanti, tempore publicorum officiorum. Cum Francisca valde perita sit in arte musica, et pulchra voce praedita sit, offertur ipsi pingue et extraordinarium omnino stipendium, quo solo posset deinceps simul cum matre decenti et convenienti statu vivere. Francisca fervens catholica est, et firmum habet propositum omnia catholicae religionis officia implere, immo etiam, ut se praemuniat contra quodlibet periculum, proponit frequentius accedere ad sacram communionem, et ferventius instare in quotidiana oratione, quam nunquam praetermittit. Nullum quidem dubium habet Francisca de liceitate rei: attamen quia timoratae conscientiae est, rem suo confessario manifestat, consilium ab eo petens, prompta potius pauperiem pati quam Deum offendere.

Quaer. 1.° *An prohibita sit communicatio cum haereticis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 367. — Ad 2.um Ad solutionem casus duo sunt inquirenda. Primum est, an liceat Franciscae acceptare officium cantatricis in templo protestanti. Alterum, quatenus negative priori quaesito sit respondendum, an confessarius possit et debeat veritatem manifestare suae poenitenti.

Iam vero ad primum quaesitum quod spectat, respondendum omnino est negative. Id constat 1.° theologorum auctoritate. La Croix l. 2. n. 68. haec habet: « Recte not. Less. non esse licitum in templis aut conviviis acatholicorum eorum psalmos simul canere; item non licere in eorum templis pulsare organum, aut alia instrumenta, quia in his videtur esse publica approbatio, vel scandalosa communicatio in sacris ». Philipp. De Carboneano in Appendice ad tract. P. Antoine de Virt. Theol. part. 1. cap. 2. inquit: « Secundo, facto fidem negant, qui ea faciunt, quae ritum falsum, sacrilegumque cultum comprobent, ratumque habeant. Id enim est fidem orthodoxam, quae haec damnat, contemnere, falsamque Religionem opere profiteri.

Ratum vero habent ritum falsumque cultum, qui in schismaticorum, haereticorum, infideliumque templis organa vel alia instrumenta pulsent, metros canant, aut concinendos componant, vel artem musicam alio modo exerceant ». Kenrick tr. 13. n. 37., loquens de templis haereticorum ait: « Qui in eis canunt hymnos, organa pulsant, praeconi respondent, plane cultus participes fiunt, ideoque fidem quodammodo produnt ». Idem communiter docent theologi alii recentiores.

Constat 2.° ex Instr. Emi Card. Vicarii pro parochis Romae: « Strictissime autem vetatur ingredi, mera curiositate et scienter, aulas et templa protestantium, tempore Collationum, et graviter peccant omnes qui, mera curiositate, Collationes protestantium auscultant, et adsistunt, quamvis materialiter, caeremoniis acatholicis; et omnes artifices, qui etiam sola lucri ratione cantant aut sonant in protestantium templis ». Enchir. Mor. 367.

Probatur 3.° ratione. Etenim tunc illud licere posset Franciscae, cum eius cooperatio ad protestantium cultum esset materialis. Atqui eius cooperatio est formalis, eaque prorsus illicita est. Enimvero cooperatio formalis habetur, non solum cum quis *explicitam intentionem* habet ad pravam alterius actionem cooperandi, quatenus prava est; verum etiam cum quis, non obstante contraria intentione, *opus* aliquod *exercet* quod, *intrinseca natura sua* et attentis omnibus circumstantiis, ad pravam illam actionem unice directe seu immediate ordinatur. Tunc enim, uti patet, *actu ipso exercito*, retractatur prior intentio, et intentio saltem implicita habetur illius pravae actionis. Porro cantus psalmorum in ecclesia, tempore publicorum officiorum, actus est natura sua religiosus, cultus externi. Ut ergo cantus psalmorum in ecclesia catholica est actus externus cultus catholici, ita cantus psalmorum in templo protestanti actus est externus cultus protestantici. Praeterea, attentis omnibus circumstantiis *Casus,* quamvis nullum sit forte timendum scandalum pro Francisca, res tamen valde periculosa est, et scandalum certe adest aliorum, si in notitiam deveniant, uti facillima res est, Franciscae catholicae cantantis in templo protestanti. Ipsa insuper in causa erit, cur et protestantes animosiores fiant, et facilius ac frequentiores tum protestantes tum etiam fideles protestanticum templum adeant ad eam perite et suavi voce cantantem audiendam.

Confirmatur 4.° ex Responso S. O. 19. Iun. 1898. Archiep. Marionopolit. exposuerat: « Quidam istius archidioecesis petierat facultatem pulsandi in diebus festis organa in templis protestantium *ad victum sibi comparandum* ». S. C. super huiusmodi precibus hoc edidit

decretum: « Illicitum esse in templis haereticorum, *cum ibi falsum cultum exercent,* organum pulsare ». Collectan. S. C. de P. F. n. 1854. — Notanda autem hic est alia decisio S. C. 23. Febr. 1820. ad. 3.um; « Deficiente catholico viro ad pulsandum organum in ecclesia quadam catholica, potestne temporarie ad istam functionem admitti musicus acatholicus? — R. Remoto scandalo, vel scandali periculo, affirmative ». Collectan. cit. n. 1834. ed. 1.a

Ad alterum quaesitum quod attinet, confessarius aperte declarare potest et debet veritatem. Ratio est, quia interrogatur de veritate dicenda, et fructum prudenter diiudicare potest futurum ex eius monitione. Tales enim sunt Franciscae bonae immo optimae dispositiones, ut nullam confessarius concipere possit suspicionem de malo exitu suae monitionis.

2. Germanus missionarius favere intendens unioni dissentientium fratrum facile permittit catholicis adire protestantium templa et protestantibus accedere ad catholicorum ecclesias, ut audiant missam, confiteantur, et sacram recipiant synaxim; ut concionem audiant; ut funeribus assistant; ut organum pulsent; ut assistant etiam nuptiis et baptismis. Quin imo permittit etiam ut protestantes aedificent catholicorum ecclesiam et catholici aedificent protestantium templum. Haec quidem Germani agendi ratio hunc obtinet optimum effectum, ut catholici cum protestantibus in pace fraterne vivant, neque identidem protestantium conversiones desiderentur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quod Germanus missionarius unionem intendat promovere haereticorum cum Ecclesia Catholica bene omnino agit et laudandus ob eius apostolicum zelum. Hoc illud ipsum opus est, quod desideravit et inculcavit Leo XIII. in suis Litteris.

Illud vero quod Germanus agit ad hunc finem, recte factum non est. Etenim primo *facile* et *positive* permittere catholicis adire protestantium templa res est, licet *in se* indifferens, *in Casu* tamen *practice* periculosa, et certe prohibita, cum scandalum inde sequatur. Insuper, ut apparet ex toto tenore *Casus*, Germanus catholicis permittit adire protestantium templa, nempe ut assistant eorum sacris functionibus. Porro communicatio cum protestantibus in divinis, quae haeresim redolent, illicita omnino est; quia haereseos protestativa est. Idque valet, etiamsi eorum sacrae functiones in ritibus tantum et caeremoniis differant a ritibus et caeremoniis catholicis; nam haec rituum et caeremoniarum diversitas sectae haereticae distinctivum est, et conse-

quenter haeresis protestativum est. In extrema tantum necessitate licet ab eis sacramenta mortuorum recipere, si ea valide ministrant, etsi non catholico ritu. Albitius de Incost. in fide c. 18. n. 32. — Difficultas tantum est, si haeretici divina obeant re et ritu omnino catholico. Sunt qui affirmant id non esse *per se* illicitum, iique plures et graves doctores sunt; quia tunc ab ipsis non ut ab haereticis, sed tantum ut ab excommunicatis prohibemur. Alii negant, et saltem *practice et regulariter* negandum omnino est. Ratio est periculum perversionis et scandali, quod ordinarie est in huiusmodi communicatione; et favor, qui inde habetur, haereseos et haereticorum. Insuper S. C. S. O. et S. C. de P. F. id constanter prohibuerunt. Et sic Pius VI. Instr. 1. Apr. 1794. vetuit interesse missis intrusorum sacerdotum, et munus patrini gerere, ipsis baptizantibus. Ac S. O. vetuit item eos Viaticum deferentes comitari vel prosequi. — Suarez de Fide d. 21. s. 3. n. 4., Lugo de Fide d. 22. s. 1., Albitius l. c. c. 18. n. 30., Benedict. XIV. de Syn. l. 6. c. 5. n. 5.

Deinde Germanus haereticis permittit sacris interesse in ecclesiis catholicorum, sacramenta recipere, concionem audire. Quoad concionem nulla est vel esse potest difficultas. Nam, quamvis catholici non possint haereticorum concionibus assistere ob perversionis periculum et scandalum, non est tamen prohibitum haereticos ad concionem admittere, immo etiam invitare, cum hoc et religioni utile sit, et magnum erga haereticos caritatis opus.

Quoad missam audiendam, licet item catholici non possint haereticorum et schismaticorum missas audire, quamvis secus diebus festis missam non possint audire, tolerari tamen potest, quod haeretici et schimatici, tolerati, missis assistant. Et sic id toleratur in collegiis catholicorum, in quibus filii haereticorum educantur. S. C. de P. F. 25. Apr. 1868. Sacramenta vero eis confessionis et communionis ministrare non licet; nam est communicatio in divinis prae se ferens adhaesionem et favorem damnatae sectae, et religiosum fovet indifferentismum. Idem proportionata ratione dicendum de assistentia matrimoniis, baptismis, et funeribus, si nempe illis assistant uti testes, istis ut patrini, his ut religiosum officium explentes, e. g. in processione cum aliis candelam accensam deferendo. Sed his omnibus assistere, ut mere civile officium explentes non prohibentur, si gravior adsit causa sponsos mere comitando, baptismo mere assistendo, funus mere associando. Quod, quia civile officium est, ex graviori causa etiam catholicis licet quoad haereticos, et possunt comitatum sequi usque ad ianuas templi haeretici vel schismatici, et probabilius ingredi etiam possunt. Cf. Lugo l. c. n. 10.

Licet vero catholicis omnino illicitum sit organum pulsare in templis haereticorum vel schismaticorum; eos tamen in catholicis ecclesiis advocare ad hoc officium exercendum, aliis deficientibus, et remoto scandalo ac ad tempus, illicitum non est.

Quod Protestantes aedificent catholicam ecclesiam hoc certe malum non est, sed bonum, et consequenter licitum. Sed aliud est de catholicis aedificantibus protestantium templum. Hoc enim, quamvis tolerari possit, et ideo non sint inquietandi qui templa haec aedificant, dummodo non adsit scandalum, nec fiat in religionis contemptum, sed vel ad grave damnum vitandum, vel ex alia gravi causa; nihilominus a peccato gravi *in Casu* nulla est excusatio, cum in favorem redundet haereticae sectae, quia ita, ut existere et perseverare convenienter possit, impensa opera adhibetur.

Tandem quod catholici cum haereticis fraterne vivant et simul conversentur *in civilibus* illicitum per se non est, quia non est communicare cum haereticis, sed cum civibus. Unde illicitum per se non est neque dominis haereticis famulari, etiam in templo. Verum id *in Casu* ex imprudentia Germani illicitum etiam apparet in sua generalitate, quia videtur hunc habere effectum, praedicti nempe religiosi indifferentismi, si nulla adhibeatur cautela, si potius quam toleretur vel permittatur pro peculiaribus casibus, illud consulatur et indiscriminatim foveatur. — Hinc, ut apparet, Germanus infectus videtur Americanismi errore, removendi nempe omnes limites et fines inter catholicos et protestantes, ita ut alii aliis ita accedant, et in omnibus accedant.

3. Elpidia catholica, ex librorum protestantium lectione haereticae sectae amore capta, statuit ex Hispania in Angliam proficisci. Dum Galliam pertransiret in lethalem incidit morbum. Vir eius catholicus statim accessit ad parochum loci, ab eo petens, ut uxorem inviseret et ad bonam mortem disponeret, ita tamen, ut de Purgatorio, de Indulgentiis, de Confessione nihil diceret, siquidem non profutura monitio esset, sed graviter nocitura. Mox parochus, sponsum secutus, Elpidiam invenit cum morte luctantem. Recitat alta voce actus fidei, spei, caritatis, contritionis. Recitat item Symbolum Apostolorum. Ad dolorem ipsam exhortatur omnium peccatorum, et sub conditione absolvit. Deinde vero in loco sacro eam sepelivit.

Quaer. *An bene egerit parochus, Elpidiam absolvens, et in loco sacro sepeliens?*

R. Ad 1.um Parochus bene egisse videtur. Ratio est, quia co-

natus fuit, modo meliori, quo in his circumstantiis fieri poterat, procurare animae salutem, disponendo scilicet infirmam tum ad verum dolorem supernaturalem de peccatis, tum etiam ad assentiendum fidei mysteriis ad salutem creditu necessariis. Bene proin egit partim quod eam absolverit, ne fortassis cum sola attritione decedens incurreret aeternam damnationem; illi enim accedente simul beneficio absolutionis, fortassis obtinuit salutem aeternam; partim quod non absolute, sed sub conditione dumtaxat, illam absolverit. Quotiescumque enim ex una parte affulget probabilis spes valoris huius sacramenti, ex altera vero timendum est periculum frustrationis; tunc, urgente casu necessitatis, potest, immo et debet administrari non absolute, sed sub conditione, ad consulendum tum animae saluti, tum etiam reverentiae sacramenti. Atqui in hoc casu revera erat summum periculum animae; ex altera vero parte nonnulla spes valoris sacramentalis apparuit. Caia enim erat antea catholica; et, ut *in Casu* apparet, bene instructa in rebus fidei catholicae. Potuit igitur non omnino improbabiliter in tanto discrimine constituta, pii parochi exhortatione excitata, et adiuvante Dei gratia, ad cor redire et desiderare sacramentalem absolutionem, et per suspiria aliaque huiusmodi signa confiteri, licet non adverteretur. — Elbel 34., G. 190., I. M. V. 2. n. 345, 346. 750. seqq., Commentar. de Moribundorum Absolutione et Assistentia.

Sed quid, si Elpidia fuisset etiam antea acatholica? Si Elpidia fuisset etiam antea haeretica, et non contemnebat sacramenta Ecclesiae, parochus bene quidem faceret, nisi quid aliud obstaret, ad eam accedere, et cum ea elicere actus fidei, spei, caritatis, contritionis. Ac, si circumstantiae id permitterent, deberet postea, eam interrogare, an vellet amplecti fidem salvificam, si sciret se non esse in vera fide; item, an vellet amplecti et facere omnia ad salutem necessaria, confiteri et absolvi. Et si ad haec annuat, poterit sub conditione absolvi. — La Croix l. 6. p. 2. n. 1866., Elbel 35., Lig. 1. 6. n. 483., G. 190.

Ad 2.um Potuit Elpidia in loco sacro sepeliri, modo abfuerit scandalum, ut reapse abfuisse videtur. Ratio est, quia supponebatur in mortis articulo dedisse reapse signa poenitentiae, et consequenter fuisse vere absolutam a peccatis et a censuris, quas incurrit. Et quamvis dubium adfuerit, in benigniorem tamen partem inclinandum erat. — Elbel 36., G. 41.

31. — DE INSTRUCTIONE CASTAE HOMINUM VULGO *MANGIÒ*

1. « Sunt in oppidio Kafa quidam abiectissimae sortis seu castae homines vulgo *Mangiò,* in Abissinia vulgo Woito nuncupati. Hi censentur non tantum ipsi esse immundi, verum etiam immunditiem communicare personis quibuscum agunt, et rebus quas forte contrectant. Nondum coeptum est eosdem de christiana Religione instruere; quia, si missionarius cum iis conversaretur, evaderet et ipse immundus, ipsumque nemo amplius alloqueretur; praeterquamquod, si vel semel aliquis *Mangiò* ecclesiam intraret, haec illico pro immunda haberetur. Quapropter postulatur.

1.° *An memoratae difficultates praebeant sufficiens motivum, ne missionarius hanc castam instruere quaerat?* — 2.° *An, eo casu quo aliquis huius castae homo instructionem sponte sua petat a missionario, is possit tali se ministerio denegare?* — 3.° *Quaedam huius castae familia est sub dominio Missionis, eidemque inservit. Peccaretne missionarius, si ob praedictas difficultates omitteret illam familiam instruere?*

R. Catholica Ecclesia in ministeriorum Dei dispensatione non modo nihil unquam discrevit inter divites et pauperes, inter nobiles et abiectos, verum etiam quadam veluti peculiari caritate ac materna sollicitudine pauperes et abiectos semper complexa est, qui sicut luculenta experientia testatur facilius ad fidem accedere solent prae mundi nobilibus et divitibus. Imitatur enim Ecclesia Iesum Christum D. N. apud quem nulla est personarum acceptio, quique se ad evangelizandum pauperibus missum esse dicebat, et cum publicanis et peccatoribus manducabat; licet iniquissimum inde scandalum sumerent pharisaei. Quod ergo spectat ad tria postulata nullatenus ambigendum est, quin missionarii pro suo munere debeant hominum quoque *Mangiò* nuncupatorum instructioni et conversioni solertissime quantum poterunt adlaborare, multoque magis si ipsi *Mangiò* divina gratia permoti instrui petant, vel iustam subeuntes missionariorum servitutem eorumdem domestici effecti fuerint. Neque tantum propter adductas rationes illicitum est ab instruendis *Mangiò* prorsus abstinere, sed etiam ne missionarii auctoritate sua confirmare videantur superstitiosam consuetudinem a iudaicis traditionibus probabiliter effectam, refugiendi nimirum contactum hominum *Mangiò,* imo, cum eos tangentibus nullam habendi communicationem: quam quidem consuetudinem christia-

nae caritati ac rectae rationi tantopere adversantem missionarii penitus extirpare omni diligentia studeant. Interea tamen, ut aeternae saluti, quam citissime provideatur, censuerunt Emi Patres unum e missionariis deputandum esse absque mora ad spiritualem eorum curam. Christiani vero, qui illam consuetudinem servant, admitti poterunt ad sacramenta, dummodo id unice faciant, ne a commercio aliorum civium segregentur, non autem sponte sua, atque ex erronea opinione quod homines *Mangiò* sint immundi, labemque et immunditiem vel solo tactu affricent personis quibuscum agunt aut conversantur, rebus quas adhibent, et ipsis ecclesiis in quas ingrediuntur. Haec enim opinio nullatenus toleranda est in viro catholico, postquam Deus Beato Petro ostendit neminem communem aut immundum dicere hominem ». S. O. 20. Iunii 1862. IX. Pro Vic. Ap. ad Gallas.

31bis. — DE MODERNISMO

Renatus clericus omne suum studium impendit in excogitanda Ecclesiae et Societatis reformatione. Anima moderna ait, non potest amplius acquiescere antiquis institutionibus. *Irridenda* sane *est fidelium pietas.* Modernis temporibus, anima moderna indiget *nova ordinatione vitae christianae, nova directione Ecclesiae. Novae adspirationes animae modernae sunt, et nova est vocatio socialis cleri. Ad populum nunc a clero accedendum est. Nova esse debet civilitas christiana.*

Quaer. *An probandae novitates istae sint?*

R. *Novitates istae, quae irrident fidelium pietatem* scandalosae sunt. Et « vae mundo a scandalis.... vae homini illi, per quem scandalum venit ». Matth. 18., 7. antiquae sententiae sunt, et divinae. — *Novae ordinationes vitae christianae,* nonnisi deordinationes esse possunt humanae vitae. Ecce tota humanae et christianae vitae ordinatio et ipsa antiqua ac divina; ab ipso Christo tradita: « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.... Non homicidium facies; Non adulterabis; Non facies furtum; Non falsum testimonium dices; Honora patrem tuum et matrem tuam; et diliges proximum tuum, sicut teipsum.... si vis perfectus esse vade, vende quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo; et veni sequere me ». — Matth. 19., 17. seqq. — *Novae directiones Ecclesiae,* aberrationes sunt superborum animorum, quos Ecclesiae fundator Christus Iesus confundit: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.... Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam ». Matth. 28., 20.; 16.,

18. — *Novae adspirationes animae modernae,* nonnisi mentium aegrotantium somnia sunt. Quaenam alia esse potest animae adspiratio, nisi illa quae semper fuit et semper erit. « Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te ». — *Nova vocatio socialis cleri;* vocatio cleri alia profecto esse non potest, nisi vocatio iam facta a Christo Domino Nostro, non *nova* quidem *vocatio,* sed iam viginti saeculis vetusta, « Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis ». Matth. 28., 19. 20. — *Ad populum nunc a clero accedendum.* Ita sane, sed ut opus fructuose exequatur, necesse est ut clerici debito modo praedictum opus promoveant, et sine detrimento proprii status. « Laude, dignum est quod Sacerdotes ad populum accedant. Verum necesse omnino est, ut procedant hac in re cum debito obsequio erga auctoritatem et iussa Superiorum ecclesiasticorum. Hac semper agentes subordinatione, debent ipsi populum eripere ex ignorantia rerum spiritualium et aeternarum, et industrioso amore adducere ad honestam et virtuosam vitam; confirmare ipsi debent adultos in fide, errores et contraria praeiudicia pellendo, eosque exhortando ad praxim christianae vitae. Promovere praeterea debent inter laicos catholicos institutiones illas, quae agnoscantur vere utiles esse et efficaces ad morale et materiale multitudinis maius bonum. Summopere vero propugnare debent iustitiae et caritatis principia, quibus aequa habetur moderatio omnium iurium et obligationum socialis vitae »..... Necesse autem est, ut Sacerdos semper prae oculis habeat etiam in medio populi, augustum ministri Dei characterem integrum servandum, cum ipsius caput et dux sit. Quodlibet officium apud populum cum detrimento sacerdotalis dignitatis, cum detrimento ecclesiasticae disciplinae et ecclesiasticorum officiorum, esset maxime reprehensione dignum ». Pius X. Lett. Enc. agli Arciv. e Vesc. d'Italia, *Pieni l'animo,* 28 Luglio 1906. — *Nova civilitas cristiana;* et quae nam alia civilitas christiana esse potest, quam ea adducta ab eodem Iesu Christo, « qui fecit redemptionem plebis suae.... ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso omnibus diebus nostris ». Luc. 1., 68. 74. 75.

Ex his satis superque intelligitur quid sit *anima moderna,* et quodnam iudicium ferendum de ea sit. *Anima moderna* anima est, quae praedictis studet novitatibus malesanis. *Anima moderna,* est anima, quae traditionalem et communiter receptam hactenus doctrinam, reiicit. *Anima moderna* est, quae doctrinam plane novam in Ecclesia invehere conatur, confines nempe insuperabiles abo-

lendo inter veritatem et errorem, inter veram et falsam religionem, constituendo communem quandam, ut ita dicamus, stationem, in quam omnes etiam increduli convenire possent et salvari. *Anima moderna* omnibus ita nititur aperire viam; sed revera non eam, quae angusta est, et ducit ad vitam, sed eam quae lata, latissima, est, et ducit ad perditionem. *Anima moderna* ea tandem est, quae non ratione et discursu, sed imaginatione ducitur, sensibilitate, naturali inclinatione et affectu. Unde *anima moderna* ab inferno terribilem ignem ablegat, et distinctione facta inter virtutes *passivas et activas,* ut aiunt, *passivas,* inquiunt, convenisse antiquis animabus, *activas* vero *modernis animabus* congruere. Quodnam igitur iudicium *de anima moderna ferendum est?* Illud profecto, quod anima sit sine iudicio, vel certe sine recto iudicio. Ac non tantum sine iudicio, sed sine fide. Christus enim *idem heri et in saecula.* Ac uti Christus, saeculis volventibus et progredientibus, non mutatur, ita nec sanctitas mutatur, cuius Christus exemplar et magister est. Omni aetate, omnibus Christus se exhibet *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Omni tempore clamat omnibus Christus: *discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Ac viva, vivissima semper est Apostoli Iesu Christi sententia, christianam vitam et animam vere sanctam praeformans: *Qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis suis.* Sed instat, non acquiescens duro sermoni, *anima moderna,* inquiens, vivendi disciplinam attemperandam esse hominum conditioni pro temporum, locorum, personarum varietate. Urget tamen eam Christus: *Si quis vult post me venire abneget semetipsum,* abneget semetipsum, *et tollat crucem suam, et sequatur me.* Matth. 16., 24.

32. — DE PECCATIS CONTRA SPEM

1. Argyrophilus divitiis, et vitae praesenti tam perdite adhaeret, ut neque de paradiso et inferno cogitet, sed tantum de thesaurizando. Hinc millenis annis, imo perpetuo, in terris vivere exoptat, ne a divitiis abstrahatur.

2. Melania, diuturno afflicta morbo, sanitatem a Deo et a B. M. Maria per plures annos precata est. Cum eam non obtinuisset, statuit nullas amplius effundere ad Deum et ad Sanctos preces, inquiens: Deus non vult me exaudire.

3. Marinus post longam peccatorum vitam, concionatorem audit peccatores ad poenitentiam exhortantem. Verum ipse cogitans longam

suorum peccatorum seriem, ait intra se, iam perditus sum, inutile est nunc peccato renunciare.

4. Leonardus recidivus saepe admonitus fuit a suo confessario, sed fere nulla emendatione. Confessarius instat eum iterum admonens, sed ille: Pater, ait, timeo sane futurum iudicium propter multitudinem meorum peccatorum, et vix forte consequar divinam misericordiam, a peccatis enim abstinere iam non possum, et propter inveteratam consuetudinem, et propter nimiam meam fragilitatem.

Quaer. 1.° *Quaenam sint peccata spei opposita?* — 3.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 371. — Ad 2.um Argyrophilus graviter peccat contra virtutem spei. Ratio est, quia revera creaturas Deo anteponit; Deo carere contentus, in creaturis suam felicitatem et suum ultimum finem constituit. G. 253.

Melania graviter peccat contra spem, si ideo revera cessat orare, quod sibi persuasa sit Deum nolle ipsi sua auxilia praestare. Si vero ex inordinata quadam tristitia animum despondeat, et ab oratione cesset, non nisi venialiter peccat. Si tandem cessat sanitatem petere, quia credit Deum ex secreto suae sapientiae iudicio nolle ipsi sanitatem restituere, non ideo ex hoc peccat. G. 204.

Marinus graviter ex desperatione peccat. Gravissimum hoc est peccatum, et maxime periculosum. Non eum deserere debet confessarius; sed omni sollicitudine conari debet, ut eum erigat, et ad firmiter sperandum, dolendum et proponendum excitet. Si infirmus de sanitate corporis recuperanda desperet, non eum prudens medicus deserit, sed maxime tunc adlaborat, ut salutaribus consiliis et convenientibus medicamentis pristinae restituat sanitati. Elbel 184., G. 203.

Leonardus non videtur graviter ex desperatione peccare. Non enim videtur de divina misericordia vere diffidere, sed nimium timet tantum ne in peccatum cadat, utpote qui bene conscius est propriae fragilitatis. Quare confessarius huiusmodi hominem pusillanimem consolari et confortari debet, ut omnem suam spem et fiduciam reponat non in propriis viribus, sed gratia adiutrice Dei, cui nihil est impossibile. G. 203., Elbel 184.

33. — DE CARITATE ERGA PROXIMUM

1. Christina plures habens filios, exoptat, ut filiolus, recens natus caecus, morte miseriis huius mundi corripiatur, et *paradiso fruatur. Eamdem gratiam* desiderat alteri filio, quinquenni, surdo et muto, et

tertio filio novenni, utroque pede claudo. Item votum facit, ut filia nubilis, sed innupta ob nimiam paupertatem et deformitatem, e vivis excedat, ne periculis peccandi obnoxia remaneat. Deum vero ferventer orat, ut maritus, qui eam saepe verberat, et continue pluribus vexat imprecationibus, ac quotidie et singulis horis in Deum et in Sanctos blasphemat, ad Deum tandem convertatur et in pace quiescat.

2. Leontia, in frequenti conversatione cum quadam amica, eam saepe verbis contristare solet. Et, quamvis amica gravem saepe moerorem ostendat, Leontia tamen scrupulum hac in re non habet; ait enim, se id facere tantum ad iocum et recreationem, et ad alias amicas praesentes exhilarandas.

Quaer. 1.° *An detur praeceptum caritatis proximi?* — 2.° *An Christina et Leontia, in praefatis casibus, graviter contra caritatem peccaverint?*

R. A 1.um Cf. I. M. 382. — Ad 2.um Christina in nullo ex praefatis casibus peccat contra caritatem et pietatem: non enim exoptat filiis et marito malum; sed e contra, ut a malo poenae, et a malo peccati liberentur, et infinito bono in caelo potiantur. Neque vero, ut *ex Casu* apparet, ex taedio, ex impatientia, vel odio, in filios, vel in maritum, ducitur; sed motivo tantum fidei et pietatis impellitur. Quare Christina neque graviter neque leviter peccare videtur. — G. 213.

Verum, quid de Christina tenendum? peccaretne graviter, si mortem marito exoptaret, ut tandem liberaretur a durissima mariti vexatione et tyrannide? Negandum sane est, secluso animo inordinatae vindictae. Etenim, secundum communem dd. sententiam, licet sibi mortem exoptare ad evadendam hanc durissimam tractationem. Cur ergo non posset quis ex eodem fine, sine peccato, proximo suo mortem desiderare? I. M. 374. 386., Elbel 342.

Ad Leontiam quod attinet, a gravi forte peccato excusari potest ob erroneam conscientiam, vel ob inadvertentiae et debitae considerationis defectum. Verum res *per se* gravis est, contra caritatem. « Grave contra caritatem est, ait D'Annib. ed. 3. p. 2. n. 92., gravi moerore sine gravi causa, etiam citra iniustitiam, aliquem afficere; sive ille rationabiliter tristetur, quod nemo dubitat; sive irrationabiliter, ut puta ex lusibus, iocis, forte quia modico et pusillo animo est ».

34. — DE DILECTIONE INIMICORUM

1. Leocadia maritum suum deprehendit turpiter conversantem cum ancilla. Eam, veniam postulantem, statim e domo expellit, nec alloquio vel aspectu amplius dignatur. Imo, si quando ancilla ei occurrat in via, eamque salutet, in aliam partem oculos convertit, nec mutuam reddit salutem. Maritum autem per mensem vix alloquitur, eidemque vero statuit non amplius debitum reddituram.

Quaer. 1.° *An inimici etiam sint diligendi?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 390. seqq. — Ad 2.um Potuit Leocadia ancillam e domo statim expellere, quin laederet iustitiam et caritatem, cum ista laeserit tam graviter ius tori, et merito timeri possent frequentiores relapsus. Nec refert, quod tam subito e domo eiecta periculum forte subeat famae; etenim sibi hoc debet imputare. Posset praeterea Leocadia eam etiam coram iudice convenire, et hoc ipso eandem coram diffamare. Eam ergo a fortiori potest e domo eiicere, eiusque diffamationem permittere, si forte sequatur. Neque vero videtur ideo inquietanda Leocadia, si neque aspicit, neque resalutat ancillam ei occurrentem, si tamen id non faciat ex odio inimicitiae personae, sed abominationis criminis, vel ad ipsius emendationem, vel ne periculum sit, quod in domum veniat et revertatur, vel ad amplius ostendendam gravitatem iniuriae sibi illatae, vel etiam ad iustam quandam punitionem. Nihil enim vetat, quominus in rebus, quae poenam merentur, non ita tamen, ut ad iudicem deferantur, per se ipsum quis, etsi privata persona, alterius personam *huiusmodi* puniat *poena,* quae ad privatum personarum commercium spectat. A fortiori igitur licitum erit, si de graviori delicto agatur, quod ad iudicem esset deferendum, illud punire privatione alloquii vel salutationis, quae non communia, sed specialia sunt caritatis signa, ad quae quis ceteroquin non tenetur. Secus vero dicendum esset, si id Leocadia faceret ex odio erga ipsam personam, et ex inordinato affectu vindictae, malum ancillae volendo et desiderando. Idem videtur dicendum de privatione alloquii Leocadiae cum marito. Cum *ex Casu* non videtur id fecisse ultra mensem, inde erui potest quod id fecerit tantum ad iustam eius displicentiam ostendendam, et ad leniendum etiam suum dolorem, in re tam gravi. Quod autem statuerit debitum perpetuo denegare nihil contra iustitiam peccavit. Ratio, quia maritus adulterando perdidit ius petendi debitum. I. M. V. 2. n. 981. An au-

tem peccaverit saltem contra caritatem, affirmat Elbel 253.; siquidem maritus exponitur ita periculo incontinentiae. Verum id communiter negatur. Caritas enim non obligat cum gravi incommodo, et gravissimum est uxori, quod cogatur servare fidem marito fidem frangenti. Insuper, si valeret ratio allata, nunquam amplius, neque privata, neque iudicis auctoritate, divortium institui posset, sin minus iustitia, caritate illud prohibente. S. Th. Suppl. q. 62. Consulendum tamen est Leocadiae, ut marito offensam plene condonet, et debitum deinde reddat, ne maritum exponat periculo incontinentiae et novi adulterii, et ne perpetuo regnent discordiae inter ipsam et maritum. — Elbel 249.-253., G. 216. 217.

35. — DE ELEEMOSYNA

1. Lucretia, fingens se pauperem, numerosa gravatam prole, maritum habentem infirmum, cum neque filios neque maritum habeat, menstruam obtinet pensionem 60 libellarum a nobili quodam et pio viro. Itemque, fingens se proximam partui, notabilem pecuniae summam obtinet a divite et ferventi quadam matrona. Aliis utens artibus alias obtinet eleemosynas a variis confessariis, quos adit, aliisque sacerdotibus; imo et legatum obtinuit a suo parocho.

Quaer. 1.° *An detur eleemosynae praeceptum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 396. seqq. — Ad 2.um Lucretia graviter peccat. Ratio, quia cum gravi dolo rem alienam in gravi quantitate, dominis rationabiliter invitis, accepit. Si enim hi cognovissent Lucretiae fictionem, numquam certe eleemosynas, et tam notabili quantitate, dedissent. Lucretia igitur abstinere omnino debet in posterum a tali fraude, neque recipere amplius potest pensiones caritativas ipsi assignatas, aliaque caritativa subsidia. Ad restitutionem praeterea tenetur. Quae recepit, notabili quantitate, propriis dominis sunt restituenda; cum profecto hi sint omnino Lucretiae noti, neque hi aliis communibus pauperibus tam ingenti quantitate eleemosynam dedissent. Legatum haeredibus vel novo parocho restituendum, ut in alium verum pauperem, vel in alios pauperes distribuatur, cum legatum pium sit. Modicae autem eleemosynae vel ipsis dominis, vel aliis pauperibus, praesertim si propriis dominis restitui nequeant, restituendae sunt, I. M. 493., ex praesumpta dominorum voluntate, quod si non dedissent huic ficto pauperi, aliis pauperibus fuissent daturi. Eleemosynas omnino exiguas eodem etiam modo restituere debet. Non de-

sunt tamen, qui dicunt eleemosynas has *minimi momenti* non esse necessario aliis erogandas, quia domini sunt circa eas minus inviti, et quia pie praesumitur voluisse eas dominus principaliter dare propter amorem Dei et proximi, secundario tantum ad sublevandam indigentiam huius vel illius pauperis. Facilius quidem parvae hae eleemosynae dantur, quin attendatur ad personas, quibus dantur, omnesque sciunt inter pauperes mendicantes non deesse, qui vere pauperes non sint. — Elbel 283.-285., G. 221. 222.

36. — DE CORREPTIONE ET DE MONITIONE

1. Calpurnia mater videt filiam suam Lucinam nimium vanitati deditam. Verum, cum simul videat et seipsam deditam esse vanitati, licet vellet filiam admonere pro eius bono, admonere tamen non audet.

2. Catharina famula advertit, Olympiam filiamfamilias admittere solam, noctu in suum cubiculum amasium Damianum. Hinc illius in domum ingressum variis artibus impedit. Id resciens Olympia, quae domus regimen habere videtur, valde irata Catharinam increpat, eique minatur, se eam dure tractaturam, et e domo etiam eiecturam, si vel quid simile deinceps facere attentet, vel alicui rem manifestet.

Quaer. 1.° *An detur praeceptum correptionis fraternae?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 409. seqq. Quoad Statutum hac in re Congregationum Religiosorum Cf. I. M. 416. 417., Elbel 314., S. Th. Quodlibet. 11. a 13. — Ad 2.um Calpurnia quidem, efficaci correptioni faciendae minus apta est, quippe quae eidem obnoxia est vitio. Nihilominus non ideo eximitur ab obligatione filiam corripiendi, quia propter peccatum nemo eximitur a divina lege. Atqui correctio a superioribus debetur inferioribus ex lege naturali et divina. Quare Calpurnia filiam exemplo primum praecedat, ut efficacius deinde filiam corripere possit, si matris exemplo primum non moveatur. Elbel 311.

Si Catharina sine gravi suo detrimento praedictos conventus impedire non possit, uti revera *ex Casu* apparet, potest tuta conscientia rem totam dissimulare et permissive se habere. Ratio est, quia caritas non obligat ad impedienda aliorum peccata, nisi id fieri possit sine gravi incommodo. Monitio praeterea *in Casu* nullo modo prudenter profutura existimari potest. Nullatenus tamen poterit Ca-

tharina positive concurrere ad illa conventicula fovenda. — Elbel 301., G. 225.

3. Xaverius, missionarius, bene nosèit, celebres illas octo permissiones Patriarchae Alexandrini, Visitatoris Apostolici generalis in regno Sinarum, in quibus prostrationes et caeremonias erga defunctos, cum aliquibus cautelis, permissae fuerunt, a Bened. XIV, damnatas fuisse in sua Const. *Ex quo singulari,* earumque praxim tamquam superstitiosam execratam. Verum, cum videat, plures ex neophytis huiusmodi superstitiosos ritus adhuc peragere ex ignorantia et bona fide, et si monerentur nullum futurum monitionis fructum, nisi quod formaliter in iisdem ritibus essent peccaturi; omnino tacet, et abstinet a qualibet monitione facienda.

Quaer. *An recte Xaverius agat?*

R. Negative. Constat ex Instr. S. O. 14. Ian. 1753. ad Vic. Apost. Tunk. Orient. data, Collect. S. C. de P. F. n. 386., et a Benedicto XIV. approbata et confirmata. « Quod attinet ad controversiam.., utrum confessarius teneatur admonere et docere poenitentes, qui invincibiliter ignorant prohibitionem rituum quorumdam superstitiosorum, vel damnationem permissionum Alexandrinarum, quando praevidet poenitentes admonitos et instructos non se emendaturos, an vero debeat eos in bona fide relinquere; Summus Pontifex considerat, quod relinquere tales ignorantes in sua ipsorum ignorantia circa casus, de quibus agitur, non solum idem est, ac aditum omnem praecludere illis omnibus christianis, ne uniformem Constitutioni Apostolicae praestent obedientiam, idem ac eludere mentem S. Sedis, quae prudenter praecepit, ut omnibus christianis notificarentur declarationes enarratae circa ritus praefatos; sed etiam omissionem talis instructionis vergere in grave gentilium scandalum, et in publicum damnum nominis christiani in illis partibus. Declarat praeterea Sanctitas Sua, quod etiamsi in aliquibus casibus... possint confessarii praetermittere instructionem poenitentium... in praesenti tamen casu locum non habere huic doctrinae... debere ergo confessarios et missionarios monere et docere non solum poenitentes, sed alios quoque christianos, qui ignorant invincibiliter prohibitionem quorumdam rituum superstitiosorum, et damnationem permissionum Alexandrinarum, etiamsi nullus ex tali monitione fructus speraretur; instructio enim talium ignorantium incumbit operariis evangelicis, tanquam proprium sui officii munus iniunctum ipsis per praedictam Constit. Apost. ».

37. — DE SCANDALO

1. Fulvia bene novit suum maritum, occultis deditum furtis, ex iisdem familiam alere. Suam quidem displicentiam ostendit Fulvia marito suo, sed frustra. Cum autem non habeat, unde se et suam numerosam prolem sustentet, furtiva utitur pecunia aliisque rebus, pro necessaria familiae sustentatione. Verum, cum timoratae sit conscientiae quamvis videat, se aliter agere non posse, timet tamen semper, ne peccet, vel ita inducendo et confirmando suum maritum in illis furtis, vel saltem cooperando. Quam rem totam confessario exponit.

Quaer. 1.° *Quid sit scandalum et quale peccatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 419. seqq. — Ad 2.um Cum Fulvia aliunde non habeat media, quibus se suasque proles sustentare possit, ea videtur posse tuta conscientia uti illis rebus furtivis ad sustentandam familiam. Maritus uxori et prolibus alimenta debet, quae consequenter Fulvia a marito suo praetendere potest. Quod autem is nolit dare alia quam furtive obtenta, *per accidens* se habet respectu Fulviae, quae utpote inevitabili necessitate pressa, acceptando, censeri debet mere permissive se habere in ordine ad peccata seu furta a marito iam commissa. Et certo nemo dicet, in huiusmodi *Casus* circumstantiis Fulviam *inducere* maritum ad committenda furta, vel maritum in illis *confirmare,* vel in eisdem marito *cooperari.* Lig. l. 4. n. 110.

« Confirmatur hoc a pari. Nam iuxta communem dd. opinionem, cui etiam subscribunt Diana, Sporer, Babenstuber, ob rationabilem causam, quam subministrat ipse famulatus seu subiectio, coqui et coquae dominis suis ieiunium violaturis licite praeparant carnes easque ministrant, eo quod actio natura sua non ordinetur ad peccatum, sed solum ad substantiam actus comestionis, cui *per accidens* coniungitur peccatum dominorum, quod famuli et ancillae, moraliter loquendo, impedire nequeunt, et hoc ipso non tenentur. Ergo similiter, si maritus nolit praebere alimenta, nisi furtive hinc inde ablata, uxor gravi necessitate pressa ea licite acceptat, de reliquo permissive se habens ad peccata mariti, quippe quae, moraliter loquendo, impedire nequit ». Elbel 369., D'Annib. Summ. ed. 3.^{a} p. 2. n. 94.

Verum Fulvia, ut *ex Casu* apparet, nihil aliud habens pro sui et familiae sustentatione, non tantum in gravi, sed in extrema vel quasi extrema est necessitate. Ad hanc enim verificandam expectandum quidem prius non est, ut fame quis pereat. Hinc ex hoc capite nulla

esse potest difficultas, quod Fulvia alienis utens rebus, eas *destruat et consumat.* — Cf. I. M. 676. 1006., Lig. l. 2. n. 78., l. 3. n. 695., l. 4. n. 110., Pavone Spicilegio dissert. 2., G. 725. 726.

2. Ugolinus, die quadam, tempore noctis, in domo sua aggressus a duobus latronibus armatis, mortemque indeclinabilem praevidens, sponte offert invisis hospitibus non solum numerosam pecuniam, sed etiam largissimum vini maxime generosi potum, cum aliis eximiis et validissimis liquoribus. Bibunt impigri nebulones, et mox iacent penitus ebrii. Tunc Ugolinus, recuperata primum pecunia, advocatoque auxilio, latrones, ligatis manibus pedibusque, satellitibus tradit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ugolinus de gravi peccato damnandus non est ex eo quod causam ebrietatis posuerit. Etenim posuit causam indifferentem, vinum scilicet et liquores ante latrones apponendo. Unde ipse occasionem utique apposuit ebrietatis, non vere causam necessario effectum producentem, siquidem latrones libere possunt bibere, quin inebrientur; neque vero ad bibendum eos cogit, sed libere bibunt. Ac, si vinum et liquores ante eos apponendo, ipsos ita ad bibendum inducit, minime vero inducit ita etiam ad ebrietatem. Insuper Ugolinus effectum malum, seu ebrietatem minime intendit, sed mere permittit, intendens tantum effectum bonum, vitam incolumen servare, et suam pecuniam recuperare; et hic bonus effectus bene malum compensat, haec est ratio, *in Casu*, sufficiens latronum ebrietatem permittendi. — G. 183.

38. — DE COOPERATIONE QUOAD FIDEM

1. Franciscus omni labore destitutus, nec habens unde viveret et honeste sustentaret numerosam suam familiam, post tentata alia media, pingui sibi oblato stipendio, officium acceptat typographi, characterum compositoris, in protestantium officina, qua Biblia, aliique protestantium libri de Religione tractantes continue eduntur, ad eos hic Romae in vulgus etiam gratuito diffundendos. Tempore paschali ad confessionem accedit Franciscus, et confessarius ipsi praecepit, ut non obstante quocumque gravi incommodo, ab ea officina recedat. Obedit Franciscus, et, cum laborem in catholica officina non inveniat, diaria vendit per publicas vias, *La Tribuna, Il Messaggero, L'Osservatore Romano, La Voce della Verità,* aliaque mixtim bona et mala.

Quaer. 1.° *An Franciscus licite in ea officina permanere poterat?* — 2.° *An possit nunc licite diaria bona et mala indiscriminatim vendere?*

R. Ad 1.um Negative. Ratio est 1.° quia eius cooperatio ad pravos illos libros disseminandos contra religionem catholicam proxima est, et reapse deest sufficiens causa ad eum excusandum. Illa enim officina relicta, difficile admodum non est, quod aliam non ita saltem malam et perversam reperiat: vel saltem aliud exerceat officium, unde possit honeste vivere, et suam familiam sustentare, quamvis forte non sine aliquo eius incommodo, quod ipso facto quotidiano hic Romae et in omnibus fere magnis civitatibus comprobatur. Attamen *in Casu* veri gravissimi detrimenti *ad brevissimum tempus* permanere posset, donec aliam officinam reperiat, vel aliud officium exercendum inveniat, si scandalum absit et religionis contemptus. Siquidem haereticum scriptum typis ordinare, sicut etiam transcribere *per se* malum ex intrinseca natura sua non est, cum possit fieri et ad malum finem et ad bonum finem, puta ad illud scriptum confutandum, et tunc evidenter prohibitum non est. Apposite Laymann l. 2. t. 3. c. 13. n. 5.: « In necessitate tamen admodum gravi, si etiam alia scandala et catholicae religionis contemptus absint, tale quippiam ad breve tempus praestari posset, v. g., si filius typographi haeretici ad fidem catholicam convertatur, qui sine gravissimo suo detrimento patrem tam cito deserere non possit. Siquidem haereticorum scriptum typis ordinare, sicuti et transcribere, *per se* malum non est, si malo fine non fiat; nec lex ecclesiastica id prohibens in tam gravi necessitate obligat ». Idem tradunt Gury Comp. v. 1. n. 253. q. 5.°, Frassinetti Comp. 6.ª edit. Genuae 1875. v. 1. tract. 4. dissert. 5. n. 21., D'Annib. edit. 3.ª p. 3. n. 142., aliique recentiores communiter.

Ratio 2.° desumitur ex Instructione Emi Card. Vicarii pro parochis Romae, « graviter peccant... et typographi, etiam secundarii ministri, qui, ne a superioribus eiiciantur, litteras colligunt ad excudendos haereticorum libros; quin immo si de haereticorum libris agatur, quibus haeresis edocetur atque sustinetur, etiam ministri typographi secundarii maiorem incurrunt excommunicationem, speciali modo Pontifici reservatam ». Enchir. Moral. n. 367.

Ad 2.um Negative iterum. Ratio est, quia adhuc satis proxima cooperatio habetur ad prava illa et prohibita diaria in vulgus spargenda. Neque reapse adest sufficiens ratio ad Franciscum excusandum. Ut enim, typographica officina protestantica relicta, novum hoc reperit officium, ita non deest profecto aliud officium, quod possit christiana ratione exercere, ut iam observavimus; praesertim, quum ipse tam bona sit praeditus voluntate, ut paratus sit, ad peccatum vitandum, pro nobiliori typographi compositoris officio, infimum etiam pu-

blici praeconis officium per vias exercere. Nulla praeterea necessitas est bona et prava diaria vendendi, vendat sane tantummodo bona, et bonorum favorem sibi conciliabit, qui procul dubio ipsi eiusque familiae in necessitate praesto erunt. Attamen, cum etiam in hoc casu cooperatio sit materialis et minus proxima, praesertim cum multi alii sint, qui id faciant, poterit interim istud officium exercere *brevissimo aliquo tempore,* usque dum officium aliud reperiat, ad gravissimum vitandum damnum, v. g,, si emendicare cogatur, et vix habeat unde ipse vivat, et suam familiam sustentet, scandalo tamen semper secluso et religionis contemptu. Frassinetti l. c.

2. « ... In civitate M. existit hospitium... in quo infirmorum curam gerunt moniales... Cum autem in hoc hospitio subinde recipientur acatholicae religionis sectatores, ac iidem ministrum haereticum, a quo religionis auxilia et solatia recipiant, identidem petant; quaeritur, utrum praefatis monialibus falsae religionis ministrum advocare licitum sit? Quaeritur insuper, utrum eadem danda sit solutio, ubi haereticus infirmus in domo privata cuiusdam catholici degat; utrum scilicet tunc catholicus ministrum haereticum advocare licite possit?

Responderunt Patres, *Iuxta exposita non licere;* et addiderunt: *Passive se habeant* ». S. O. 15. Mart. 1848. — G. 202., Collectan. S. C. de P. F. n. 2030.

Illud *passive se habeant* ita explicavit ipsum S. O. ad Vic. Apost. Aegypti 5. Febr. 1872.: nulli catholico licitum sit directe obsequi petitioni infirmantium, ut vocent aliquem huius sectae ministrum, liceat tamen uti aliqua persona ad eandem sectam pertinente ad eundem ministrum vocandum, cum hac ratione salva maneat prohibitio communicandi in divinis cum acatholicis.

3. « 1.° Utrum liceat sacramenta morientium ministrare fidelibus, qui massonicae quidem sectae non adhaerent, nec eius ducti principiis, sed aliis rationibus moti corpora sua post mortem cremanda mandarunt, si hoc mandatum retractare nolint?

2.° Utrum liceat pro fidelibus, quorum corpora non sine ipsorum culpa cremata sunt, missae sacrificium publice offerre vel etiam privatim applicare, itemque fundationes ad hunc finem acceptare?

3.° Utrum liceat cadaverum crematione cooperari, sive mandato ac consilio, sive praestita opera, ut medicis, officialibus, operariis in crematorio inservientibus? Et utrum hoc liceat saltem, si fiat in quadam necessitate aut ad evitandum magnum damnum?

4.° Utrum liceat taliter cooperantibus ministrare sacramenta, si

ab hac cooperatione desistere nolunt, aut desistere non posse affirmant?

R. Ad 1.um Si moniti renuant, Negative. Ut vero fiat aut omittatur monitio, serventur regulae a probatis auctoribus traditae, habita praesertim ratione scandali vitandi.

Ad 2.um Circa publicam s. missae applicationem, Negative; circa privatam, Affirmative.

Ad 3.um Numquam licere formaliter cooperari mandato vel consilio. Tolerari autem aliquando posse materialem cooperationem, dummodo 1.° crematio non habeatur pro signo protestativo massonicae sectae; 2.° non aliquid in ipsa contineatur, quod per se, directe, atque unice exprimat reprobationem catholicae doctrinae et approbationem sectae; 3.° neque constet, officiales et operarios catholicos ad opus adstringi vel vocari in contemptum catholicae religionis. Ceterum quamvis in hisce casibus relinquendi sint in bona fide, semper tamen monendi sunt ne cremationi cooperari intendant.

Ad 4.um Provisum in praecedenti. Et detur Decretum f. IV. 15. Dec. 1886. Quod quidem Decretum ita se habet:

« Quoties agitur de iis, quorum corpora non propria ipsorum, sed aliena voluntate cremationi subiiciantur, Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi posse tum domi tum in ecclesia, non autem usque ad cremationis locum, remoto scandalo. Scandalum vero removeri etiam poterit, si notum fiat, crematione non propria defuncti voluntate electam fuisse. At ubi agatur de iis, qui propria voluntate cremationem elegerunt, et in hac voluntate certo ac notorie usque ad mortem perseverarunt, attento Decreto f. IV. 19. Maii 1886., agendum cum iis iuxta normas Ritualis Romani *tit. Quibus non licet dare ecclesiasticam sepulturam*. In casibus autem particularibus, in quibus dubium vel difficultas oriatur, consulendus erit Ordinarius, qui, accurate perpensis omnibus adiunctis, id decernet quod magis in Domino expedire iudicaverit ». O. 27. Iul. 1892.

4. « Uxores catholicae possuntne apponere carnes maritis petentibus diebus prohibitis, ipsis vero non comedentibus?

R. Affirmative, si grave damnum mulieres patiantur non obtemperantes viris suis, et secluso contemptu religionis ». S. C. de P. F. 26. Iun. 1820. Collectan. n. 2064.

5. « Plurimi de nostris tenentur emere vel coquere aut apponere carnes omni die ad mensam protestantium. Si cogantur officium dimittere, nullum aliam artem sciunt, qua sibi providere possint ad

sustentandam vitam, rediguntur ad extremam egestatem; potestne permitti aut tolerari, ut sic faciant, cum sit tantum incommodum, et ex parte protestantium non fiat in contemptum Ecclesiae, de qua parum curare videntur, vel etiam forte non cogitant.

R. Affirmative, ob grave detrimentum, quod inde in catholicos oriri poterit ». S. C. de P. F. 26. Iun. 1820. Collectan. n. 747.

6. « Est officialis christianus, cuius officium est praeesse quando merces sub hasta venduntur. Aliquando autem reperiuntur libri haereticorum aut alii obscena continentes; teneturne praedictus officialis investigare, utrum sint, tales libri necne?

R. Officialem, de quo *in Casu,* non teneri investigare, an inter merces, quae sub hasta venduntur, reperiantur libri haereticorum aut alii obscena continentes. Quod si casu id agnoverit, possitque impedire, ne pravi libri obveniant licitatoribus, qui ipsis sint abusuri, id quidem praestet, cum quisque debeat proximi peccatum impedire, quando id commode potest, ast sine suo gravi incommodo ». S. C. de P. F. 26. Iun. 1820. Collectan. n. 745.

7. An liceat captivis apud Turcas christianis sculpere vel pingere imaginem *lunae crescentis?*

R. Licere. Ita S. O. 14. Sept. 1780. Ratio autem est, quia praedicta actio intrinsece mala non est. Ad ornamentum tormentorum bellicorum et domorum erant illa emblemata adhibenda. Graves tandem poenae fuissent illis christianis subeundae, si dominis suis obedire recusassent. Collectan. S. C. de P. F. n. 547.

39. — DE COOPERATIONE QUOAD IUSTITIAM

1. Aurelius, ratiocinator apud quendam mercatorem, mercaturae et commercii libros scribit, referens quotidie in ipsos datum et acceptum, expensas factas, venditiones aliosque contractus. Hinc Aurelius bene cognoscit, quod mercator, qui apud ipsum et apud alios simulat omni arte, se esse omnino honestum virum et mercatorem, procedat e contra mala saepe fide et fraude, emptores decipiat et socios commercii defraudet. Difficile sane est Aurelio alium invenire mercatorem, vel alium quemcumque, apud quem suum possit officium exercere. Si vero ipse officium dimittat, quamplures alii iam parati sunt ad illud suscipiendum.

Quaer. *An possit Aurelius in tali officio continuare?*

R. Transcriptio dati et expensi nec non variorum contractuum nihil

quidem *per se* influit in mercatoris fraudes. Has enim iam factas supponit. Quare nulla inde haberi potest *cooperatio* ad easdem fraudes. Neque vero animosior inde fit mercator, neque in suis fraudibus confirmatur, cum existimet se ab Aurelio aliisque haberi tanquam honestum virum. Neque item, si Aurelius, suum dimittat officium, impedirentur ideo praedictae fraudes. Tandem grave adest incommodum pro Aurelio, si officium dimittat. Aurelius ergo non tenetur dimittere huiusmodi officium ratiocinatoris.

« Non peccat, ait La-Croix l. 2. n. 268., qui iuvat usurarium in numerandis pecuniis, in scribendis nudis rationibus, quae nihil faciunt ad repetendas usuras, in deferendo pignore pro securitate usurae, in exigendis amice usuris, ne alter videatur infidelis. Ratio est, quia haec supponunt peccatum, vel nude concomitantur, neque mutuatarius ad haec est invitus. Peccat tamen notarius scribens contractum usurarium, quia licet usurarius consentiat, ipse facit contra suum iuramentum, quo tenetur non servire in actibus iniustis. Atque idem est de testibus firmantibus talem contractum ». Et S. Alph. l. 2. n. 78. inquit: « Qui adiuvat usurarium tantum in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari a peccato, *sola ratione famulatus;* secus vero, si exigat usuras, quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quod si exigeret per vim aut minas, non solum peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem ».

Quaestio alia in casu moveri posset, an nempe teneatur Aurelius monere emptores et socios mercatoris aliosque ab ipso defraudatos, ut sibi caveant. Affirmative respondendum videtur, si tamen id ipse efficere possit, *debita servata cautela*, sine gravi suo incommodo, et quin scandalum inde provocetur. Tunc enim ex caritate tenetur, quantum potest, grave proximi damnum impedire.

DE PRIMO DECALOGI PRAECEPTO

40. — DE NOVIS CULTIBUS

1. Renatus parochus, ex devotione erga SS. Cor Iesu, ad eam magis magisque promovendam, parochianos suos saepe alloquitur de *Corde Iesu Poenitente pro nobis,* eisque hanc consulit specialem devotionem, videlicet erga *Cor Iesu Poenitens*, et hanc frequentem invocationem: *Cor Iesu Poenitens pro nobis, Miserere nobis.*

2. Nicolinus parochus ad promovendam item SS. Cordis Iesu devotionem nova quaedam emblemata Sacratissimi Cordis Iesu in Eucharistia propagat inter suos parochianos. Asserit enim cultum erga SS. Cor Iesu in Eucharistia perfectiorem esse simplici cultu erga SS. Cor Iesu, cum ipsum Sacramentum Eucharistiae, quod est Sacramentum amoris, complectatur.

3. Nicolaus parochus specialem propagat cultum Vultui adorabili Divini Redemptoris, et ab illo consueto, usque adhuc sancti Vultus imagini tributo, diversum.

4. Lucianus parochus ex devotione erga S. Ioseph specialem propagat huius Sancti cultum sub titulo: *S. Ioseph amici S. Cordis.* Ex devotione autem erga SS. Virginem eam colendam praedicat sub titulo *Dominae nostrae a Sacro Corde Iesu,* et imagines distribuit inter suos parochianos ipsius Virginis, quae illam repraesentant expansis manibus stantem, et puerum Iesum ante illius genua item stantem.

5. Lucas, omni conatu, ex devotione et amore D. N. Iesu Christi, devotionem propagat erga Sanctissimam Animam Iesu Christi, imaginem eam repraesentantem conficit, et Confraternitates in eius honorem instituit. Devotionem item propagat erga *Interiorem* B. Mariae V.; imaginem etiam conficit, et monialium Congregationem instituit. Tandem inter fideles propagat quandam orationis formulam, « ad impetrandum quod omnes homines recognoscant supremum imperium Christi et Mariae Immaculatae super omnes creaturas ».

Quaer. *Quid de variis hisce cultibus tenendum?*

R. Renatus recte non agit, neque perseverare potest in ea praxi. Etenim S. O. 15. Iulii 1893. prohibuit et damnavit titulos: *Cor Iesu Poenitens, Cor Iesu Poenitens pro nobis, Iesus Poenitens, Iesus Poenitens pro nobis.*

Nicolinus item recte non agit, neque perseverare potest in sua praxi. Etenim ex S. O. 3. Iunii 1891. decisum fuit: « Nova emblemata Sacratissimi Cordis Iesu in Eucharistia non esse ab Apostolica Sede adprobanda. Ad fovendam fidelium pietatem satis esse imagines SS. Cordis Iesu in Ecclesia iam usitatas et adprobatas; quia cultus erga SS. Cor Iesu in Eucharistia non est perfectior cultu erga ipsam Eucharistiam, neque alius a cultu erga SS. Cor Iesu ».

Dubiis autem propositis: « 1° Se le imagini del S. Cuore, rappresentanti il solo Cuore senza il resto del corpo, possano sicuramente dispensarsi? — 2° Se a Roma sono approvate? — 3° Se devono ritirarsi dalle case dei fedeli, ove sono soggetto di venerazione? » S. O. 26. August. 1891. respondit: « Ad 1.um 2.um 3.um Imaginem SS. Cordis D. N. I. C., de qua agitur, privata ex devotione permitti, dummodo in altaribus publicae venerationi colenda non exponatur ».

« Se possa approvarsi una nuova divozione di una medaglia in forma di croce, portante l'Immagine dell'Immacolata da una parte, e dei Sacri Cuori col monogramma della B. V. dall'altra? — R. Devotionem praedictam, uti est, non esse probandam » S. O. 13 Mart. 1902.

Nicolaus item abstinere debet a propagatione praedicti cultus specialis, et a consueto diversi, erga Vultum adorabilem Divini Redemptoris. Etenim, proposito dubio de approbando vel saltem permittendo huiusmodi cultu, S. O. declaravit: *Non expedire*. Cultum igitur erga imaginem Vultus divini Redemptoris, aut eiusdem imaginis exemplaria, propaget quidem Nicolaus, sed prout iam ab antiquis temporibus consuetus fuit, videlicet, ut in fidelium mentibus ex veneratione contemplationeque praedictae imaginis, passionum Christi magis in dies memoria succrescat, eorunque in cordibus dolor culparum, ardensque desiderium iniurias divinae Maiestati illatas reparandi, augeantur.

Quoad cultum S. Ioseph sub titulo *Amici S. Cordis*, a Luciano propagatum, Patres S. I. C. « decreverunt cum approbatione SS. D. N. Leonis XII. *circa rem propositam interloquendum non esse*. Insuper S. R. C. monendam mandarunt, ne in posterum decreta, rescripta, etc. emanet, in quibus quomodocumque novus titulus, de quo supra, approbetur, aut etiam in quibus de eo simpliciter mentio fiat ». Monit. Ecclesiastic. v. 7. p. 2. p. 220. Quoad vero illum B. Mariae V. titulum et imaginem, eadem S. I. C. 3. Apr. 1895. decrevit « titulum quidem admitti posse, imagines autem non probari et a publica veneratione removendas esse ».

Ad Lucam quod spectat, licet ille prior cultus nihil falsi, nihil etiam incongrui contineat, novus tamen cultus est, *prout proponitur*, et

publice propagandus non est, sine ecclesiae approbatione. « SSmus... mandavit... monendos esse scriptores, qui ingenia sua acuunt super... argumentis, quae *novitatem* sapiunt, ac, sub pietatis specie, *insuetos* cultus titulos etiam per ephemerides promovere student, ut ab eorum proposito desistant, ac perpendant periculum, quod subest pertrahendi fideles in errorem etiam circa fidei dogmata, et ansam praebendi Religionis osoribus ad detrahendum puritati fidei, doctrinae catholicae, ac verae pietati ». S. O. 15. Iulii 1893. — Atque illud speciatim, in hoc cultu Animae Christi, notandum est, quod minus clare in eo appareat *tota* Christi *Humanitas*, ac Christus *Redemptor*, quam in cultu *SS. Cordis*, *Pretiosissimi Sanguinis*, *Quinque Plagarum*, aliorumque mysteriorum vitae et Passionis Iesu Christi; unde profecto cultus minus idoneus videtur, qui in vulgus spargatur.

Quoad alium autem cultum erga *Interiorem B. M. V.* sequentia dubia proposita sunt: 1.° « Se e come convenga approvare il titolo *de Interiore B. M. V.*, che assume il novello Istituto delle Suore A. di M. della diocesi di P.? — 2.° Se ammesso il suddetto titolo convenga anche di ammettere fra le altre feste del suddetto Istituto quella *de Interiore B. M. V.?* » S. O. 13. Dec. 1893. respondit: « Ad utrumque Negative ». — Ad eam vero orationem quod spectat, S. O. 12. Iun. 1895. decrevit: « Orationem, de qua agitur, non esse approbandam, neque inter fideles probandam, neque indulgentiis ditandam ».

41. — DE RELIQUIARUM CULTU

1. Andreas sacerdos saepe loqui audivit de *insignibus reliquiis;* sed nescit quaenam ipsae sint. Audivit etiam loqui de Reliquiarum expositione, et benedictione cum Reliquiis, nec non de earum processione, sed nescit, quomodo haec omnia fieri debeant. Quare in his omnibus breviter instrui exoptat, quoad ea quae magis faciant ad praxim.

R. *Insignes Reliquiae* sunt corpus, caput, brachium, pars anterior aut superior brachii, cor, lingua, manus, crus aut illa pars corporis, in qua passus est Martyr, modo sit integra et non parva, et legitime, ab Ordinariis approbata, S. R. C. 8. Aprilis 1628. ad 3. *Urbis*, 27. Iun. 1899., n. 4041. Non essent ossa femoris. Neque item tibia, S. R. C. 3. Iun. 1662. *Dubium.* — Spinae de Corona D. N. I. Christi inter Reliquias insignes computantur, et speciali cultu dignae

sunt. — Reliquiae insignes serventur non in monasteriis, sed in exteriori Ecclesia monialium.

Ad Reliquiarum expositionem quod attinet, in omnibus Ecclesiis licitum est Reliquias exponere, S. R. C. 2. Sept. 1690. *Fundana*. Sed novae Reliquae, seu noviter repertae, ab episcopo sunt recognoscendae et approbandae, Trid. s. 25. *de Invocat.* etc., Xistus V. C. *Dominus omnipotens* 13. Nov. 1588. — Eliminandus est abusus superimponendi Sanctorum Reliquias, piasque imagines, tabernaculo, quo augustissimum sacramentum asservatur: neque ante ostiolum tabernaculi, etsi sit Reliquia SS. Crucis, S. R. C. 31. Martii 1821. ad 6. *Decr. Gener.*, 12. Martii 1836. ad 1. *Trident.* — Reliquia autem SS. Crucis a Reliquiis Sanctorum est separanda. — Sub reliquia alicuius Sancti, exposita publicae venerationi inter candelabra, non debet adhiberi palla. S. R. C. 7. Apr. 1832. ad 3. *Ariminen.* — Sanctorum Reliquiae quando exponuntur, ultra lampadem, debent continue super altari ardere duo saltem lumina (non tamen nocte), alias non exponantur. S. R. C. 22. Ian. 1701. ad 9. *Congr. Mont. Coron.* — Beatorum Reliquiae exponi possunt, ut imagines et simulacra, in ecclesiis, in quibus officium et missa de Beatis recitari ac respective celebrari possunt.

Quoad benedictionem cum Reliquiis, sacerdos in missa privata, finita missa, sacris indutus paramentis, potest cineres distribuere et reliquias deosculandas praebere, si mos est, expleta missa. S. R. C. 16. Martii 1833. ad 5. n. 2704. — Coram ligno S. Crucis palam exposito unico genu in transitu est genuflectendum. S. R. C. 23. Maii 1835. ad 2. n. 2722. — In benedictione cum reliquia SS. Crucis non licet canere: *Benedicat vos omnipotens Deus, Pater* etc. S. R. C. 23. Maii 1835. ad 3. — Omittenda benedictio et osculum Reliquiae, quandiu SS. Sacramentum manet expositum. S. R. C. 17. Iul. 1900.

Quoad Reliquiarum processionem, non licet Sanctorum Reliquias ob quamcumque causam vel consuetudinem processionaliter sub baldacchino circumferre; tolerari tamen potest et permitti quod lignum SS. Crucis aliasque Instrumenta Dominicae Passionis, peculiari horum attenta veneratione, et fere universali consuetudine, deferantur sub baldacchino, modo fiat seorsim et disiunctim a Sanctorum Reliquiis, quibus distinctivum hoc honoris omnino non convenit. S. R. C. 27. Maii 1826. n. 2647. *Decr. Gener.* Decretum intelligendum esse videtur de processionibus ordinariis, quae celebrari solent quotannis, non vero de solemnibus pro translatione alicuius sacrae Imaginis vel Reliquiarum. — Beatorum Reliquiae in processionibus non circumferantur, S. R. C. 27. Sept. 1659.

42. — DE DIVINATIONE

1. Beatrix, monialis, spiritualem habebat amicitiam cum alia moniali, Sanctina. Cum haec iam proxima morti esset ab ea petiit Beatrix, ut, si Deo placeret, statum animae suae ipsi revelaret post eius mortem. Manu versus Crucifixum porrecta, capite annuit Sanctina. Verum, Sanctina pie in Domino defuncta, statim Beatrix scrupulis turbari incepit, unde ad confessarium accedens rem illi manifestat. Pessime egisti, respondet confessarius; nam, in istis rebus, daemon solet immisceri. Non enim licet inquirere, quae Deus vult esse abscondita, secundum illud Eccl. 3., 22. *Altiora te ne quaesieris*. Sed Deus vult esse absconditum statum animae post mortem; quod patet ex hoc, quod diviti petenti, ut Lazarus mitteretur ad fratres suos viventes, est hoc denegatum, sicut dicitur Luc. 16., 29. Hac responsione magis turbata Beatrix, petit a sua Superiorissa ut ante noctem, P. Thomam, eius confessarium extraordinarium advocet: secus enim quiete et in pace dormire certe non poterit.

Quaer. *Quid extraordinarius confessarius respondere poterit Beatrici?*

R. P. Thomas respondere poterit illud quod responderet S. Thomas. Quodl. 3. a. 22. « Respondeo dicendum, quod, cum peccatum sit contra naturam...; requirere impletionem naturalis desiderii non est peccatum, nisi aliqua inordinatio adiungatur, sicut patet in sumptione cibi et potus. Homo autem naturaliter scire desiderat. Unde si requirat alicuius rei notitiam, non est peccatum nisi forte per accidens, hoc est per aliquam inordinationem adiunctam; puta si per studium et inquisitionem alicuius scientiae aliquis impediatur ab his, quibus tenetur intendere; puta, si praedicator impediatur ab officio debitae praedicationis propter studium geometriae: aut etiam, si quis inquirat aliquid cognoscere, superbe et praesumptuose de sua facultate confidens; vel si qua alia huiusmodi inordinatio circa hoc contingat. Nulla autem inordinatio in hac inquisitione videtur, si aliquis requirat a moriente cognoscere statum suum post mortem, submittendo tamen hoc divino iudicio. Unde nulla ratio videtur, qua debeat dici hoc esse peccatum; nisi forte ex dubitatione fidei de futuro statu, quasi tentando inquirat.

Ad illud vero, quod in contrarium obiicitur, dicendum, quod Deus vult multa nobis sic esse abscondita, quorum notitia propriis viribus aut merito acquirere non possumus; quae tamen vult revelari

humiliter et pie quaerentibus secundum illud Matth. 2. 25., *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus; et revelasti ea parvulis.* Unde non est mirum, si superbis fratribus superbi divitis Deus aliqua noluit revelari quae tamen vult revelari fidelibus pie et humiliter requirentibus ».

« Non peccat graviter, ait La Croix l. 3. p. 1. n. 18., qui cum altero pactum init, ut praemoriens appareat superstiti, Deo id permittente, moniturus alterum de rebus ad salutem spectantibus; in hoc enim nihil intendit cognoscere ope daemonis: poterit tamen adesse veniale peccatum ob curiositatem vel periculum deceptionis ».

2. Titia puella, valde docta et erudita, quae tamen adhuc studet in Universitate, magnam habens curiositatem assistendi spiriticae sessioni, qua spiritus evocantur et interrogantur, sed simul nolens omnino grave committere peccatum, a suo ordinario confessario petit, utrum possit semel tantum iterumque praedictae sessioni assistere, superstitionem certe non approbans, neque ei favens, neque periculum pro se agnoscens adhaerendi spiriticae sectae, neque certe scandalum ullum praebens, cum ipsa sit in loco omnino ignota persona, et occulte praeterea praedictae sessioni assistere poterit. Hisce non obstantibus, negative confessarius respondet: quia praedicta assistentia etiam semel tantum vel iterum importat semel vel iterum cultum daemonis et amicitiae actum, cum daemon Dei hominumque obstinatus hostis sit. Hac responsione Titia non contenta, quia maxima excitabatur curiositate, alium adit confessarium, qui affirmative e contra respondet, inquiens, iuxta aliquos auctores, si quis ex mera curiositate semel vel iterum coetibus spiriticis interesset, dummodo superstitionem formaliter non adprobet, eique nullo modo faveat, nec adsit scandalum, nec periculum adhaerendi sectae spiriticae, leviter tantum peccaret.

Quaer. *An probari possit secundi Confessarii responsio?*

R. Praedictam referens secundi confessarii sententiam, scite ait Antonelli, Medic. Pastor. p. 2. c. 1. n. 240.: « Quod sane non omnes facile probabunt, quia sessiones spiriticae quam maxime curiositatem excitant, quae efficit, ut iterum atque iterum quis illis intersit, cum periculo gravi patiendi quandam fascinationem, quae difficillime removetur; fascinatio enim character specialis est modernarum sessionum spiriticarum, qua innumeri decepti fidem et bonos mores amiserunt. Adde insuper quamplurima mala physica oriri etiam solummodo assistentibus, ob terrorem, pavorem et quassationem nervorum, quam patiuntur, praesertim mulieribus et puellis, et facilitatem solitarias evo-

cationes faciendi, ut communis docet experientia, quia curiositas semel excitata et desiderium sciendi conditiones mortuorum, et alterius vitae statum, nesciunt habere finem ».

Ea autem sententia probari non potest. Nam si est ea assistentia illicita, uti conceditur, non leviter, sed graviter illicita est. Nam materia est in se gravis. Gravitas enim peccati non est in hoc, quod semel vel pluries daemon invocetur, sed quod daemon invocetur ut fit in spiritismo. Et assistere vel semel huic invocationi, licet occulte, et ex quadam tantum curiositate, est ei consentire et cooperari, et honorem in se est daemoni deferre. S. Th. 2. 2. q. 95. a. 4.

43. — DE VANA OBSERVANTIA

1. Gerafinia, ex gravi *influentiae* morbo ad sanitatem perfecte restituta, votum emittit abstinentiae et ieiunii per totam suam vitam, diebus *omnibus dominicis et Nativitatis ac Paschatis*. Audivit enim *efficax et infallibile* esse remedium ad relapsum praecavendum. Idque ipsa tanquam *certum* omnino habet, cum reapse in perfecta corporis sanitate per tres annos iam perseveraverit.

Quaer. 1.° *Quid sit vana observantia?* — 2.° *An Gerafinia rea sit superstitionis; et voto teneatur?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 478. seqq. — Ad 2.um Gerafinia rea est superstitionis. Ratio est, quia ieiunium, *praedictis diebus* observatum, medium *per se infallibile* non est ad praecavendum relapsum *in influentiam*. Ipsa autem illud observare statuit cum *certa fide* secuturi effectus.

Voto praeterea non tenetur. Cultus enim superfluus est, alienus a consuetudine Ecclesiae, et prae se ferens singularitatem. Unde nullum est votum ieiunandi ordinarie diebus dominicis, et solemnioribus Ecclesiae festis, praesertim cum vovens aliis diebus ieiunium minime servet. Sane die *Nativitatis* celebratur adventus Domini, die *Paschatis* Domini resurrectio, quae *die dominica* etiam recolitur, et ideo dies laetitiae est. « Tunc accesserunt ad eum, ait Matth. 9., 14. 15., discipuli Ioannis dicentes: Quare nos et Pharisaei ieiunamus frequenter; discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt ».

Attamen, seclusa superstitione, praedictum ieiunium veniale *per se* non excederet. Immo neque veniale esset, si quis ex mortificatione ieiunaret. Ex lege generali, quae nunc vix amplius servatur,

in dominicis quadragesimae obligat lex abstinentiae etiam a lacticiniis. S. Alph. l. 3. n. 1007. Melius vero est abstinere a tali ieiunio, et ideo communiter dd. docent, quod ieiunium promissum in die dominico possit in sabbato adimpleri: et si quis voverit ieiunare per mensem, non teneri in die dominico. Verum, si quis solitus ieiunare aliis diebus, ieiunet quandoque, ex aliquo bono fine, die dominico, non peccat. — Reuter p. 2. num. 427., Lig. 4., G. 258.-260., I. M. 466.

44. — DE MAGNETISMO ET DE HYPNOTISMO

1. Hedvigis, gravi laborans morbo, plures consulit medicos; sed frustra. Hinc accedit primo ad Pancratium, qui ei praescribit, ut torquem affabre elaboratum deferat ad fluidum electricum, bioticum, excitandum. Quod cum ipsa perfecerit per aliquod tempus et aliquod levamen experta fuerit, Nicetam consulit alium medicum, honestum quidem virum, qui ei consulit, ut hypnotismo subiiciatur ad somnum magneticum in ea excitandum, in quo benigna infirmitatis crisis habebitur. Idque asserit se facturum, omni prorsus remota superstitione et illicita alia circumstantia. Verum Hedvigis, cum sit timorata mulier, antequam suum praestet consensum, confessarii consilium exquirit.

Quaer. *An Hedvigis, in primo casu, peccaverit; et quid ei respondere debeat, in altero, confessarius?*

R. Hedvigis, in primo casu, nullo pacto peccavit. Ratio est, quia in eo remedio adhibendo nulla fuit superstitio, et nulla alia illicita circumstantia. Ad superstitionem quod spectat, nullum dubium est existere electricum fluidum in corporibus inanimatis, mirae omnino virtutis et efficaciae. Nihil igitur impedit, quod idem fluidum existat in corporibus animatis, in plantis, in animalibus, in homine, et quod in istis adhuc specialem obtineat efficaciam ex anima, quae intrinsecum principium vitae est: unde huiusmodi fluidum *bioticum* etiam dicatur. Et certo, uti electricitate ab extrinseco in hominem excitata, potest ea esse homini graviter nociva, ut alia elementa; cur etiam non potest ipsa, debita ratione excitata, salutares producere effectus, quod in aliis etiam contigit elementis extrinsecus organismo applicatis? Et sic revera plures sunt, qui bene vel male se habent secundum varium statum electricitatis aëris. Nihil autem illiciti et immoralis in hoc est, quod quis torquem ex determinato metallo confectum, vel ex cera lacca, vel ex alia simili materia, apta ad excitandam vel extinguendam electricitatem, deferat.

Ad alterum casum quod spectat, cum non agatur nisi de mero

somno excitando, qui, pluribus naturalibus mediis excitari potest, non videtur quod ideo necessario superstitio sit asserenda. Ac, remota omni superstitiosa causa, uti, e. g., si id mero voluntatis imperio fieret, itemque qualibet immorali circumstantia remota, uti v. g. si adhiberetur inhonestus tactus, nihil tunc habetur quod illicitum apparet. Quare non videtur quod confessarius, *in Casu*, possit conscientiam Hedvigi iniicere gravis peccati. Sane, ipsa S. Sedis oracula non magnetismum damnant, sed abusum magnetismi. Et in comperto apud dd. est, naturalia censenda esse, quae non constat excedere naturae vires, sive ex ipsis effectibus secutis, sive ex causis adhibitis, sive ex modo has adhibendi. Verum, cum res haec gravi periculo generatim non careat, prudenter quidem aget confessarius Hedvigem hortando, ut aliud adhibeat remedium, et hoc omittat, D'Annib. ed. 3.ª p. 2. n. 53. Cf. G. 271. seqq.

Abs re non erit hic notare, quod quemadmodum, in hac magnetismi et hypnotismi materia plures sunt, qui omnia habent ut *naturalia* et *licita;* ita e contra non desunt, qui omnia habent ut *superstitiosa* et *illlicita*. Illi et isti simul errant. — Loquens S. Th. 1. p. q. 117. a. 3. ad 2. de fascinatione ait: « Dicendum est, quod, *ex forti imaginatione animae, immutantur spiritus corporis coniuncti*, quae quidem immutatio spirituum maxime fit in oculis, ad quos subtiliores spiritus perveniunt... Sic igitur, cum aliqua anima fuerit vehementer commota ad malitiam, sicut maxime in vetulis contingit, efficitur secundum modum praedictus aspectus eius venenosus et noxius, maxime pueris, qui habent corpus tenerum et de facili receptivum impressionis. Possibile est etiam, quod ex Dei permissione, vel etiam ex aliquo pacto occulto cooperetur ad hoc malignitas daemonum, cum quibus vetulae sortilegae aliquod foedus habent ».

Producta in corpore praedicta immutatione, ut ibid. ait S. Thomas, « inficitur aër continuus usque ad determinatum spatium ». Et hoc profecto verificatur in morbis contagiosis, qui non semper tactu corporis, sed etiam sine tactu, adeoque per aërem infectum, communicantur. Et sic per hanc proprii corporis immutationem exterius corpus immutari potest. S. Th. ib. ad 3. Quid igitur vetat, quod *naturaliter* per intuitum, e. g., adiuvante etiam imaginatione, aliqua impressio producatur? — Et sic Scavini ed. 12.ª Mediol. 1874. 1. 1. n. 247. commemorans hanc S. Thomae doctrinam, de fascinatione, inquit: « Alia est *naturalis*, cuius exemplum habemus in magnetismo, quando ex adspectu alterius fixo de facili quis recipit impressiones... Alia superstitiosa et dicitur fascinatio *vulgaris*, quae a vulgo creditur, sci-

licet, quod aspicientes invido animo noceant... Hic etiam notamus, quod non omnia, quae creduntur praestigia, talia sunt; nam plures potest partes habere hominis sagacitas atque phantasia; quam enim praepotens sit, quotque malorum causa philosophi passim probant ineluctabilibus argumentis atque factis ». — Insuper sapienter S. Th. 2. 2. q. 60. a. 4. advertit: « Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quoad dubium est ». — Recte tamen consulitur tunc praemittere protestationem nolendi effectum, si aliqua superstitio subsit. — Cf. D'Annib. l. c., Gousset t. 1. n. 425., S. Th. Quodl. 12. a. 13.

45. — DE TENTATIONE DEI

1. Macrina monialis, regularis disciplinae observantissima, frequenter ieiunat, de nocte surgit ad orandum, aliasque exercet corporis austeritates. Cum haec cognovisset Petronia superiorissa, omnia prohibet Macrinae. Ait enim, sanctitatem non consistere in hisce rebus; et, attenta physica Macrinae constitutione, hoc esse tentare Deum; grave profecto peccatum. Quamvis Macrina robustae sanitatis non sit; bene tamen omnino se habet. Verum obedientiam praeferens suae superiorissae, illi omnino se submittit.

Quaer. 1.° *Quid sit tentatio Dei, et quale peccatum?* — 2.° *Quid de Macrina sentiendum?* — 3.° *Quid sentiendum de Petronia?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 487. seqq. — Ad 2.um Macrina laudanda quidem est propter eius poenitentiae et obedientiae virtutem. Quod bono Dei spiritu Macrina duceretur in exercitio illius exterioris poenitentiae patet ex eo quod licet non admodum validae esset sanitatis, bene tamen se haberet; unde colligi potest etiam, quod reapse non fuerit indiscreta, poenitentias ultra suas vires exercendo. Patet praesertim ex promptitudine ipsius obedientiae; unde etiam colligitur, eam motam fuisse non a quodam singularitatis studio, sed a vero desiderio virtutis.

Ad 3.um Errat quidem Petronia, quando ait sanctitatem in exteriori poenitentia non consistere, ad eam contemnendam. Nam quamvis sanctitas essentialiter et formaliter non sit in hac exteriori poenitentia et mortificatione; in ea tamen consistit instrumentaliter; siquidem aliae plures virtutes, etiam ipsae sanctitatem essentialiter non constituunt; sunt tamen validissima acquirendae sanctitatis media et instrumenta. S. Th. Quodl. 4. a. 24. Errat item, quando affirmat Macrinam

tentare Deum. Tunc enim Macrina tentasset Deum, quando Macrina videns, e. g., se viribus debilitari illis exterioribus austeritatibus, perseverasset adhuc in ea agendi ratione, bonitatem Dei et potentiam experiendi causa, ab eo expectans ut incolumis servaretur. Atque in tali casu non tantum contra primum decalogi praeceptum peccasset, verum etiam peccasset contra quintum praeceptum, si seipsam, ita agendo, gravi vitae periculo exposuisset, absque ulla necessitate, aut proportionata utilitate, sed tantum ex temeraria propriae voluntatis inclinatione. Quare graviter errat Petronia, quando grave affirmat peccatum.

Insuper Petronia in officio hac in re se immiscet, confessarii proprio, contra Decretum S. C. EE. et RR. 17. Dec. 1890. Ad confessarium enim proprie pertinet spiritualis directio, quae natura sua complectitur etiam harum poenitentiarum exercitium. Hinc secundum praesentem praxim S. C. pro huiusmodi privatis poenitentiis, quae nullo pacto publicae sunt, non nisi confessarii approbatio et venia requiritur; pro illis vero quae essent aliquo modo publicae, approbatio etiam requiritur superiorissae, pro recto totius Communitatis ordine servando. *Normae* S. C. EE. et RR. pro Nov. Inst. votor. simpl. art. 165.

In huiusmodi autem exterioribus poenitentiis concedendis aut denegandis debita servanda est discretio et prudentia. « Quoniam dantur aliqui directores, adeo imprudentes; qui omnem animae progressum collocare videntur in onerando eam ieiuniis, ciliciis, disciplinis sanguineis, adustionibus et his similibus. Alii vero omnino mortificationes externas videntur reprobare, tanquam inutiles spirituali progressui, totam perfectionem in interiori mortificatione collocando. Sed hi etiam errant, ut primi, quoniam mortificationes corporales adiuvant internas, et sunt quodammodo necessariae, *quando possunt exerceri*, ad fraenandos sensus, et ideo legimus ab omnibus Sanctis plus minusve fuisse frequentatas... Absolute asserere: mortificationes externas nihil, aut parum prodesse, maximus error est ». S. Alph. H. A. tr. ult. App. 1. n. 23. Cf. totum hunc num. et seqq.

46. — DE SACRILEGIO

1. Theofridus, diebus festivis, Ecclesiam solet adire, non tamen animo honorandi Deum, sed videndi sponsam, eamque invitandi, ut in alium conveniat locum. Hinc toto tempore sacrarum functionum

oculos morose pascit in sponsa aspicienda, in eaque, animo suo, sibi complacet, et turpibus secum tactibus, veneree delectatur.

2. Livonia et Vibiana de proprietate cuiusdam libri precum inter se pertinaciter *contendunt* et *rixantur*, in Ecclesia. *Clamores* audiens, statim accurit Andronicus, Ecclesiae custos, qui *protinus*, suo baculo mulieres verberans, eas eiicit ex ecclesia. Sed ecce *dum Livonia egredi festinat*, in portam ecclesiae impellitur, et sanguinem *e naribus* effundit.

Quaer. 1.° *Quid sit sacrilegium et quale peccatum?* — 2.° *An Theofridus sacrilegii reus sit?* — 3.° *Quid de Livonia, Vibiana, Andronico?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 94. 493. seqq, 800. seqq. — Ad 2.um Theofridus grave non commisit sacrilegium ex eo, quod, diebus festivis, ecclesiam frequentet animo oculos pascendi et ibidem sponsam invitandi. Ratio est, quia tempus sacrum non venit inter res sacras numerandum: esto enim in illo sacra fiant, tempus tamen ipsum non sacratur. Itemque neque grave commisit sacrilegium, sponsam in loco sacro morose aspiciendo, neque probabiliter eam etiam invitando ad copulam in alio loco habendam, secluso tamen contemptu et voluntate inhonorandi locum sacrum. Ratio est, quia aspectus ille graviter honori loci sacri, qua actus externus est, detrahere non videtur, quamvis eo aspectu graviter animo suo peccet. Idemque dicendum videtur de ea invitatione, quae, quamvis in se grave peccatum sit specialem aliquam sacro loco foeditatem non infert. Aspectus enim et locutio locum non ita afficere videtur, ut ideo graviter foedatus et profanatus habeatur. Hinc, a fortiori, gravis reatus, sacrilegii non habetur interiori tantum complacentia. Verum, tactus graviter impudicos in proprium corpus exercendo, *saltem probabilius,* graviter et sacrilege peccavit. Ratio est, quia cum huiusmodi actus, magis materiales gravem contineant turpitudinem, graviter Ecclesiam foedare et profanare existimatur. *Saltem probabilius;* res enim omnino certa non est. Unde P. Gury in Casibus Conscientiae in uno loco grave negat *probabiliter* peccatum, in alio vero *probabilius* affirmat. — Elbel 575. 576., G. 146. 281.

Sed quid, si Theofridus pollutionem etiam in Ecclesia commisisset? Sacrilegium quidem locale commisisset et toties quoties eam iterasset, quantumvis secreto. Ratio, quia turpissimo hoc exteriori peccato gravis irreverentia et foeditate afficitur locus sacer, Ecclesia tamen non fuisset polluta, neque opus fuisset reconciliatione, cum non fuisset publica. — I. M. V. 2. n. 641., Elbel 576., 282.

Item « quid tenendum de illis, qui se accusant, quod in Ecclesia

durantibus divinis, flatum emiserint? — R. Eximendum illis esse hunc scrupulum, ne deinceps forsan ex conscientia erronea peccent, atque dicendum, quod eiusmodi emissio, nisi fortassis ex contemptu, vel cum scandalo audientium fieret, omni culpa vacet ». Elbel 577. Ratio est, quia necessitas quaedam naturalis est, et, ex prudenti hominum existimatione, nulla censetur inde foeditas seu turpitudo in locum sacrum. Secus vero dicendum esset, si, nulla cogente naturali necessitate, exoneraret quis ventrem in ecclesia, mingeret, vel vomeret; vel in ea equos stabularet; siquidem huiusmodi actiones sacrum locum foedant.

Ad 3.um Si *contentio* et *rixa* Livoniae et Vibianae gravis fuit, grave commiserunt sacrilegium. *Ex casu* videtur revera adfuisse magnus in ecclesia tumultus; unde procul dubio gravis et sacrilega in ecclesiam irreverentia irrogata est. Si vero non nisi levis fuisset contentio et rixa, non nisi levis irreverentia et sacrilegii malitia censetur. Andronicus autem *statim* accurrens, et *protinus* verberans, ab omni sacrilegio et peccato est excusandus; quia id profecto zelo divini honoris, et sui officii, impulsus effecit; adeoque iniuriose in ecclesiam non egit. Ecclesia ergo ea sanguinis effusione polluta non fuit; nam omnino causalis fuit, et praeter intentionem. Nares praeterea organum sunt nimis promptum ad effundendum sanguinem, ut effusio sanguinis proprie dici possit. — Elbel 578. 579., G. 282. 284., I. M. V. 2. n. 641.

3. Melanius Sacerdos Melaniam in Confessione sollicitavit. Hinc cum eadem Melania, carnali commercio, peccavit. Poenitentiam deinde agens sui gravissimi peccati, illud accusavit, dicendo se esse sacerdotem, et graviter cum femina peccasse. Sollecitationem non explicavit, nam, intra se ait, sollicitatio unum constituit peccatum, cum actu consummato, et ad summum circumstantia tantum aggravans est, ut sententia est satis probabilis, ex S. Alph. l. 2. n. 46.

Quaer. *An Melanius recte suum peccatum accusaverit?*

R. Sat probabiliter utique circumstantia sollicitationis nonnisi circumstantia aggravans est in peccato fornicationis; in qua vero licet plura sint peccata, ea tamen sufficienter explicantur explicando fornicationem. Adest enim in ea peccatum contra caritatem, bene distinctum a peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis. Quare est unum peccatum, quia quis fornicatur; est alterum peccatum, quia inducit aliam personam ad fornicationem; est tertium peccatum, quia cooperatur, ut altera persona cum ipso for-

nicetur; praeter duo alia peccata, qua ille committit contra caritatem, cooperando ad fornicationem illius personae, et ad actionem eiusdem personae ut secum fornicetur. Quare peccata eadem enumerantur in pollutione cum altero, in sodomia, in adulterio, in incestu. Nihilominus, ut dictum est, sufficienter omnia explicantur, fatendo fornicationem. In fornicatione autem Melanii, adest speciale aliud peccatum, praeter peccatum sacrilegii personalis, nempe sacrilegii realis ratione sollicitationis in confessione. Sacrilegium personale sufficienter explicatur a Melanio manifestando suam conditionem sacerdotis. Verum sacrilegium reale, ratione abusus sacramenti, sollicitando in eo poenitentem ad turpia, Melanius non explicat, et ideo non recte suum peccatum accusavit.

47. — DE SIMONIA

1. Ascanius ficte promisit, magni se daturum valoris gemmam Anselmo, si a paroeciae contentione discederet, certo sperans futurum, ut, discedente eo, paroecia obtingeret sibi, cetero non indigno. Res e sententia cecidit; at voti compos factus negat, se velle dare gemmam, nec dat nisi diutinis Anselmi minis perterrefactus.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. « Certo certius est, reum illum (Ascanium) esse peccati iniustae deceptionis et cooperationis ad simoniam mentalem Anselmi, quin et praesumptae simoniae, ut proinde in foro fori puniri possit per iudicem.... Ceterum conventionem prout *in Casu* simoniacam fuisse omnino nego contra plures cum longe pluribus primae notae doctoribus, inter quos eximius Doctor, licet Navarri adfirmantem sententiam non omni probabilitatis specie carere profiteatur, negantem, quam cum ipso nos amplectimur, veram sine haesitatione pronuntiat. — Et vero cum promissio ficta ponatur, deest intentio pretium solvendi; deest igitur etiam, et necessario deest, voluntas beneficium emendi, ut simoniae mentali locus nullus supersit; sed, sublata mentali, corruit conventionalis, quae in mentali fundatur; et, conventionali sublata, tollitur simpliciter realis, quae consistere sine illa non potest, ergo cum promissio gemmae ficta ponatur, conventio Ascanii, nulla verae simoniae labe commaculatur. Inest quidem contractui simonia ficta: at si ficta est, tam simonia non est, quam aurum fictum non est aurum....

Anselmus a paroeciae contentione spe gemmae inani discedens simoniam ipse quod ad affectum, seu mentalem, per interni animi

pravitatem commisit, quod ad *effectum* tamen nullam, nisi fictam et mere prorsus apparentem. Tam enim ad verum matrimonium requiritur coniugis utriusque voluntas, quam ad veram emptionem et venditionem requiritur voluntas emptoris, aeque ac venditoris. Si alteruter coniux nolit nubere, matrimonium est simpliciter nullum ; ergo sive venditor nolit vendere, sive emptor nolit emere, nulla est emptio, venditio, et quod consequitur nulla est in casu simonia, quae in studiosa voluntate emendi vel vendendi consistit....

Quid autem post gemmam traditam?... Ego id unum in praesenti considero, Ascanium non nisi sero et diutinis Anselmi perterrefactum minis gemmam ficte promissam exsolvisse, ut proinde exsolvisse videatur non in pretium paroeciae, sed ad iniustam vexationem redimendam. Iniusta enim vexatio haec dicitur, qua quis intendit alterum iure iam absolute quaesito, certoque privare, et quidem per media iniusta, qualia sunt minae propalandi, v. g., delictum, quod occultum supponimus, non sine magno delinquentis dedecore, cum ingenti eiusdem damno coniuncto; id intendit Anselmus; ergo iniustam vexationem per minas inferebat Ascanio, paroeciam per ius quaesitum, quod valorem spectat, possidenti, ut paroeciae iure privaret: atqui sententia communis cum Angelico 2. 2. q. 100. 2. ad 5. docet simoniacum non esse, si quis pecunia redimat vexationem iniuste sibi factam in iure iam quaesito, textu expresso in Cap. *Dilectus* 1. *de Simonia ;* ergo post traditam etiam gemmam Ascanius potest in foro Poli paroeciam retinere ». Ithur. Cas. 36.

2. Hieronymus canonicatum obtinuit ab episcopo, spontanea commendatione facta ab eius vicario generali. Cum id Hieronymus rescivisset ad praedictum vicarium accessit et gratias ei agens pro suo efficaci et spontaneo favore sponte ei promisit se eidem relicturum fructus primi semestris, in signum animi grati.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. Nulla simoniae labes habetur profecto in commendatione facta episcopo a vicario generali, cum ea prorsus spontanea fuerit, nec ullam episcopo obligationem imponebat, nec ulla eius intentio erat, cum nihil tale dicatur *in Casu*. Neque vero simoniae labes habetur in ea Hieronymi promissione. Etenim simonia quidem haberetur, si ante praestitum commendationis officium et ante canonicatus collationem eos primi semestris fructus vicarius generalis stipulatus fuisset, aut Hieronymus promisisset, quamvis solius grati animi causa, quia ex stipulatione et promissione, nova, saltem fidelitatis, exorta fuisset obligatio.

Verum *in Casu* illa promissio facta est post iam praestitum commendationis officium et post iam adeptum canonicatum. Ergo sponte omnino et liberaliter facta est, ex grato animo. Et sane, si quis nullo accepto beneficio ab alio potest ei liberaliter promittere et donare, cur idem accepto beneficio ex grato animo non posset? Ac si pro praestitis officiis licet alteri ob gratitudinem beneficium conferre, licebit profecto etiam minimam tantum fructuum partem eidem donare. Ut haberetur simonia necesse esset *in Casu,* quod illud quod datur, licet sponte detur, daretur tamen non principaliter, et multo minus unice, ob gratitudinem, ut *in Casu;* sed daretur titulo compensationis seu retributionis gratuitae, et uti hoc nomine debitum. — I. M. 508.

3. Alphonsus convenit cum Augustino, ne is concurrat cum ipso in praesenti concursu ad paroeciam, repromittens illi quod ipse in proximo ad canonicatum concursu minime sit suum nomen daturus.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Simoniam quidem Alphonsus committeret, conveniens cum Augustino ut a Concursu abstineret, si ei pecuniam offerret vel aliud temporale. Nam tunc evidenter pecunia seu re temporali directe et proxime viam sibi pararet ad obtinenda spiritualia; temporale evidenter *propter* spirituale principaliter imo unice daretur; adeoque reapse, ex morali humanarum actionum aestimatione, temporale *pro* spirituali daretur, quod simoniacum est. Verum *in Casu* simonia, certo saltem, non apparet. Ratio est, quia *in Casu* non verificatur, quod spirituale pro temporali ultro citroque detur vel promittatur; sed idem omnino ius, quasi spirituale, et propter spirituale, renunciatur. Simonia profecto iuris divini non habetur, quando vel sola spiritualia, vel sola temporalia ultro citroque dantur, ut si duo inter se permutent vel sola officia, vel solus *reditus*. Simonia, si qua sit, haberi potest tantum ex iure positivo, uti si quis permutet beneficium cum beneficio alterius, sine legitima superioris approbantis facultate. Quod tamen *in Casu* non verificatur; non enim ulla habetur positivo iure prohibitio. Affirmat La-Croix l. 3. n. 142. simoniam haberi in praefato *Casu;* sed nullam ipse assignat specialem rationem.

4. Cleonicus, sacerdos, cuidam Comiti, iure patronatus ad beneficium gaudenti, pluribus annis officia praestitit, hanc habens in corde suo *spem,* ut a Comite ad beneficium aliquando obtinendum praesentaretur. Hinc, vacante beneficio, *sua merita* ipsemet *exponit* Comiti, cui gratum animum promittit; et amicum rogat, ut *ea exponeret* Ordinario. Comitissae autem, quam auri valde cupidam esse bene scie-

bat, *sexcentas dat libellas,* ut pro ipso apud Comitem intercedat. Quod Comitissa reapse praestat, et Cleonicus beneficium obtinet.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. 1.° Cleonicus nullam commisit simoniam ex eo quod praecise *sub spe beneficii obtinendi* Comiti servierit. Ratio est, quia in hac spe nullum habetur pactum dandi temporale pro spirituali, et obtinendi spirituale pro temporali. Haec spes nullum item dat Cleonico ius, nullam imponit Comiti obligationem. Neque vero simoniae arguendus est, quod sua *ipse allegaverit merita,* et amicum rogaverit, ut *ea* episcopo *referret.* Ad beneficia enim digni sunt promovendi, adeoque necesse omnino est, ut candidatorum variae dotes et merita cognoscantur. Et sic, ut habet communis et recepta praxis, praesertim in concursibus, candidati ipsi solent exponere varia, quae obierint, officia, studia olim facta, gradus academicos quos obtinuerunt, et alia huiusmodi. Quin immo simonia non est, licet sit periculosum, « si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter episcopo proponat, quia ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis, sit immediatus finis praestationis pecuniae, non autem sufficit, quod sit quid consequens ex alio immediato nullam habens connexionem cum illo ». Lig. l. 3. n. 64. Simoniae pariter insimulandus, *per se,* non est Cleonicus, ex eo quod se gratum fore promiserit. Quia haec animi grati promissio nullum etiam, per se loquendo, continet pactum, neque ullam continet intentionem dandi temporale pro spirituali; sed solum gratitudinem habendi, quae de iure naturae cuivis benefactori debita est. I. M. 515.

Simoniae reus est Cleonicus, pecuniam Comitissae dando pro intercessione; eiusdem criminis rea est Comitissa, pecuniam acceptando. Etenim ea pecunia dono datur *mere* pro favore et intercessione, quae quid temporale in se est, *quin* nempe *intendatur* per eandem pecuniae oblationem beneficium; sed datur quidem pro favore et intercessione, intendendo simul et principaliter per eam pecuniae oblationem beneficium obtinere. Quod vel inde haud obscure colligere fas est, quia pro solo favore vel pro sola intercessione nunquam omnino daret tantam summam. Et certe, si Cleonicus Comiti obtulisset sexcentas libellas, simulque rogando postulasset, illud beneficium sibi conferri, simoniam incurrisset, CC. 18. 34. *de Simonia;* idque propterea, quia prudenter praesumeretur, per oblationem hanc, velut motivum quoddam, principaliter intendisse beneficium. Ergo idipsum dicendum videtur, si oblato auri pondere supplicavit pro se per Comitissam. Neque dubitandum, quin et ipsa Comitissa, vel auri cupida, summam hanc magis intuitu beneficii quam intercessionis suae intenderit. Insuper, licet

talis mediatio *formaliter* sit quid temporale, et extrinsecum rei spirituali, per se tamen et proxime « parat viam ad rem spiritualem obtinendam », S. Th. 2. 2. q. 100. a 2. ad 5., adeoque propter hanc connexionem et ordinem, quem habet ad beneficii collationem, est quaedam *virtualis* beneficii collatio; unde vera habetur temporalis et spiritualis comparatio. Lig. l. 3. n. 64. — Elbel. 603.-608.; G. 285.-287., D'Annib. ed. 4.ª p. 3. n. 98.; I. M. 508. 511.

5. « Quidam Ecclesiasticus, beneficiis obtinendis idoneus, novum ex suis bonis instituere beneficium exoptat, ea tamen interposita conditione, ut sibi primum, ac deinde post eius mortem quibusdam consanguineis *ius nominandi* tribuatur. Illud pariter adiungit, se primum hoc beneficio frui velle, atque episcopo, ob eam causam seipsum praesentare, a quo debeat omnino ad beneficium admitti ».

R. Simoniacum id videri potest sequentibus rationibus 1.° « Ex C. *Tua nos de Simonia* illud inquiritur: *Si aliquis alicui ecclesiae de bonis suis quaedam obtulerit, petens, ut in vita sua sibi liceat eadem bona in ipsa ecclesia pro praebenda tenere, an bona recipi debeant sic oblata; et idem clericus assumi valeat in canonicum eiusdem ecclesiae absque vitio simoniae.* Summus autem Pontifex his verbis responsum facit: *Nos igitur devotioni tuae taliter respondemus; quod si quis clericus cum conditione vel pacto largiatur, vel offerat bona sua, ut illa postmodum pro praebenda retineat, et ut in canonicum admittatur, huiusmodi oblatio vel receptio fieri non poterit sine vitio simoniae, cum in talibus omnis pactio, aut conventio cessare debeat iuxta canonicas sanctiones; si vero pure et sine pacto et conditione qualibet offerat bona sua, rogans humiliter ut in canonicum admittatur, et bona ipsa retinere sibi liceat pro praebenda, et clerici eiusdem ecclesiae pure consentiant, huiusmodi receptio procul dubio fieri poterit absque scrupulo simoniacae pravitatis.*

2.° Praeclarus vir Fagnanus, in Cap. idem *Tua nos* n. 4. *de Simonia*, hoc pariter sibi accidisse commemorat: *Cum quidam clericus non ita pridem sua bona patrimonialia contulisset pro erectione archipresbyteratus in cathedrali ecclesia, cum reservatione iurispatronatus, eo pacto adiecto, ut posset seipsum praesentare, et non alias; consultus ab eodem clerico respondi, erectionem et institutionem inde secutam fuisse simoniacam, et nullam per hanc Decretalem, et opus esse nova erectione et provisione Sedis Apostolicae, quam postea idem clericus impetravit a S.mo D. N. Urbano VIII.; ex praesentatione enim acquiritur ius spirituale ad beneficium obtinendum, et episcopus potest compelli ad instituendum.*

3.° Recens autem Nicolius tradit sententiam a S. C. C. promulgatam a. 1686., ob quam reiicitur et improbatur, tanquam simoniaca, conventio a quodam viro proposita, qui augmentum dotis canonicatus de iure patronatus laicalis pollicebatur, adiecta ea lege, ut ad eundem canonicatum a patronis deinde nominaretur. « *Vacante a pluribus mensibus canonicatu in ecclesia collegiata S. Mariae de Nive iurispatronatus fratrum de Mantellis, sacerdos Thomas Maria Verrus proposuit dictis patronis, se dicti canonicatus dotem aucturum fore mediante assignatione cuiusdam vineae, expressa tamen lege adiecta, ut ad eundem canonicatum debeat ad illis praesentari* ». *An dicta conventio sit simoniaca? S. C. C. respondit affirmative.*

4.° Non ita facile intelligi potest, qua ratione beneficii patronus seipsum praesentare queat, cum id vetitum sit in C. *Per vestras de Iurepatronatus*. « Siquidem inter praesentantem et praesentatum discrimen intercedere debet? ».

Verum haec *Casui* proposito nullo modo conveniunt. « Clericus enim ex suis bonis *novum beneficium erigere* deposcit; eam tamen adiicit legem, ut ipse ac deinde consanguinei ius nominandi obtineant; eam pariter addit conditionem, ut seipsum praesentare liceat.

Profecto, si legitima et iuri prorsus consentanea est institutio, qua beneficii fundator filium suum, amicum, aut consanguineum praesentare exoptat, qui fieri potest, ut nulla simoniae labes in hoc dignoscatur, et tamen eiusdem notae accusetur patronus, qui seipsum praesentare velit? Equidem conventio, ex qua solummodo simonia dimanat, in utraque parte proponitur, et illud etiam aptissime convenit quod tradit Fagnanus: *ex praesentatione acquiritur praesentato ius spirituale ad beneficium obtinendum, et episcopus potest compelli ad instituendum.*

C. *Tua nos de Simonia* contrarium minime videtur. Nam qui tunc bona obtulerat, petens ut illa tenere pro praebenda sibi liceret, et etiam inter canonicos cooptaretur, haud canonicatum instituebat, sed tantum assumi cupiebat, mutatoque nomine bona sua patrimonialia tanquam praebendam retinere, ne forte canonici ipsum adscribere suo coetui recusarent, eo quod praebenda careret. Insuper, cum eodem loco nulla mentio habeatur, utrum posteris eadem praebenda superesse deberet, apertissime constat, simoniam tunc implicitam fuisse. Contrarium tamen futurum Pontifex testatur, si absque ulla conventione bona sua ecclesiae obtulisset, declarans illis frui velle tanquam praebenda, eumque canonici, nulla oblati muneris ratione habita, in suum coetum recepissent.

Quod Fagnanus asserit, ab omnibus comprobari nequit, ob eas

causas quas nuper explicavimus. Id vero, quod peractum tum fuit adversari nequaquam debet iis, qui contrariam opinionem tuentur. Siquidem nemo ignorat in causis etiam, *quae nullum iuris impedimentum continent,* si quis tamen anxius ac sollicitus ad Pontificem pro obtinenda absolutione confugiat, eam facillime concedi, ut scrupulis aditus occludatur, omnique sollicitudine fideles eripiantur.

Qui vero percurrent sententiam S. C. C. superius allatam, manifestum discrimen agnoscent inter hanc nostram quaestionem, et illam quae proposita tum fuit. Etenim nos agimus *de beneficii institutione,* quae *sciente ac probante episcopo* perficitur, agimus *de iurepatronatus retinendo,* quae sane conditio a sacris sanctionibus permittitur, ut fideles ad nova statuenda beneficia concitentur. Agimus postremo de conditione se ipsum praesentandi, quae *simul cum beneficii institutione coniungitur,* quae nihil quidem ab aequitate alienum praeseferat. In ea causa vero canonicatus institutus iam fuerat: qui pro augmento dotis vineam superaddebat, nullum eiusdem canonicatus ius patronatus sibi comparabat, quod pristino domino permanebat. Augmentum vineae *absque auctoritate episcopi* decernebatur, et licet ipse rem antea cognovisset ac probasset, id tamen satis non erat, ut apertissima simoniae labes evitaretur. Quippe Thomas Maria Verrus *sine beneficii institutione, nulloque iurepatronatus obtento,* dotem canonicatus augebat, et cum patronis beneficii conventione agebat, ut seipsum ad illud nominarent.

Postremo, quod expositum fuit de discrimine inter praesentantem et praesentatum valet plurimum, cum beneficium *iam institutum est,* cuius si vacatio contingerit, sibi beneficium patronus deposcat. Tunc etiam illud discrimen vim habet, cum in beneficio instituendo adiecta conditio non fuit, ut seipsum nominare patrono liceret. Certissimum enim est ab institutore beneficii conditiones decerni posse, quae iuri etiam Pontificio repugnent, quas tamen episcopus admittere debet. Quod si ipse recuset assentiri. certum est eiusdem dissensionem a Potestate superiore esse supplendam ». Benedict. XIV. Instit. 95.

Quibus omnibus illud etiam accedit, quod notat idem Benedict. XIV. l. c. plures nempe institutiones occurrere ab episcopis sine ulla haesitatione probatas, « conventione interposita, ob quam beneficii institutori seipsum praesentare conceditur ».

6. Anselmus, beneficiatus, die quadam constituit non ire ad chorum partim propter pigritiam, partim propter tempus valde pluviosum. Sed cum recordaretur ea die extraordinarias et pingues distributiones fa-

ciendas esse inter praesentes, occasione alicuius funeris, impiger omnino ad ecclesiam protinus convolat. Rem deinde animo suo recogitans timet, ne reus evaserit simoniae?

Quaer. *Utrum ille, qui vadat ad ecclesiam propter distributiones alias non iturus, peccet ratione simoniae?*

R. Simonia habetur, si res spiritualis pretio temporali vendatur. Celebrare divinum officium in ecclesia actus quidem spiritualis est, competens clerico ex hoc ipso quod est clericus. Et ideo simoniam committit, qui hunc actum vendere intendit. In qualibet autem *venditione* pretium *ipsius finis* est. « Et ideo in praedicto *Casu* distinguendum est. Si enim huiusmodi distributiones recipit, quasi *finem sui operis,* principaliter intentum, simoniam committit, et ita mortaliter peccat. Si autem habet *principalem finem,* Deum, in tali actu, ad huiusmodi autem distributiones respicit *secundario,* non quasi *in finem,* sed sicut in id, quod est necessarium ad suam sustentationem ; constat, quod non *vendit* actum spiritualem, et ita simoniam non committit, nec peccat. Sic enim acceptio distributionum non erit causa quare ad ecclesiam vadat ; sed proprie huiusmodi determinatio, quare nunc vadat, et non alia vice ». S. Th. Quodl. 8. a. 11., I. M. 512.

7. Gerontius, parochus, aetate iam grandaevus, statuit beneficium suum resignare nepoti suo Quirino : sed cum onere, ut Quirinus ex fructibus beneficii annuatim solveret certam pensionem suae nepti pauperi, Sophiae, durante huius vita. Onus acceptat Quirinus : et Gerontium assensum impetrat, et obtinet, episcopi, ut ipse possit beneficium resignare, eum simul humillime supplicans, ut Quirino velit parochiam conferre ; quod episcopus praestat, pacti ignarus inter Gerontium et Quirinum ?

Quaer. 1.° *Quid sit simonia confidentialis?* — 2.° *An simoniam confidentialem Gerontius et Quirinus commiserint?* — 3.° *An etiam episcopus reus fuerit simoniae?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 509. — Ad 2.um Affirmative. Etenim id constat ex ipsa definitione simoniae confidentialis, « quae committitur circa beneficia ecclesiastica, dum scilicet unus beneficium ecclesiasticum alteri procurat, sive eligendo, sive praesentando, etc., aut resignando, sed ex confidentia, id est pacto vel expresso vel saltem tacito, ut alter vicissim illud *beneficium* procuratori aut tertio cuipiam resignet, vel certam *pensionem ex eodem beneficio* resignet ». Elbel 592. Hinc praedicta resignatio, utpote simoniaca, fuit prorsus nulla et invalida, et nulla consequenter fuit collatio ab episcopo facta. Insuper inhabilitas

habetur ad idem beneficium, et excommunicatio Summo Pontifici simpliciter reservata. — I. M. 521., Elbel 647.-649., G. 291. 292.

Ad 3.um Eatenus episcopus reus esse posset simoniae, quatenus *ad preces* Gerontii beneficium contulerit Quirino. Etenim « *munus a lingua* dicitur vel ipsa laus, pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit ; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus vel contrarium evitatur ; et ideo, si aliquis *ad hoc principaliter intendit,* simoniam committit ». S. Th. 2. 2. q. 100. ad 3. Si ergo episcopus dedisset beneficium *pro* precibus, obsequio, adulatione, favore sibi comparando, simoniam quidem commisisset ; aequiparasset enim spirituale temporali. Sed simoniaca haec intentio *ex Casu* non apparet. Si vero beneficium dedit, ut communiter datur a timoratis omnibus ; intuitu quidem huiuscemodi intercessionis, h. e. a precibus illis tantummodo impulsus, adeoque sine pacto, sine onere, sine mente *rem* cum *re* comparandi, et rem *pro* re rependendi, nulla tunc fuit simonia. Ad simoniam enim non sufficit dare spirituale *ob* vel *propter* rem temporalem, consanguinitatem, amicitiam, preces, obsequia ; sed opus est, ut detur *pro* re temporali, tamquam *pro* pretio, id est *in compensationem illius,* velut ex iustitiae obligatione. — I. M. 512., Elbel 612., Laymann l. 4. tr. 10. c. 8. § 3. n. 26., Scav. ed. 12.a Mediol. 1874. l. 2. n. 274. 276.

8. Celinus, occulte data pecunia, pingue beneficium procuravit filio suo. Pluribus transactis annis, remorsu percitus conscientiae, rem confessario pandit, qui iubet Celino, ut rem filio suo revelet eique persuadeat, ut beneficio renuntiet, et perceptos fructus restituat, cum nulla fuerit collatio.

Quaer. *An Simonia inculpabiliter intercedente in re beneficiaria, nulla sit beneficii collatio ?*

R. 1.° Si omnes immunes sint a culpa, tam dantes nempe, et promittentes, quam accipientes, et acceptantes, aliique omnes qui in ea beneficii collatione cooperantur, valida est beneficii collatio. Ratio est, quia sicut excommunicatio et aliae poenae, sic etiam nullitas collationis simoniacae videtur poena, non ex defectu solemnitatis, aut formae requisitae, sed in odium delicti, ut constat ex Extravaganti *Cum detestabile de Simonia.* Atqui, cessante causa, cessat effectus ; et consequenter, cessante culpa, quae est causa illius irritationis, cessat ipsa irritatio. Ergo. Ita Lugo Resp. Mor. l. 6. d. 4. n. 8.-10.

2.° Quando accipiens beneficium propter ignorantiam excusatur a culpa et peccato simoniae, collator tamen vel alter tertius, rem bene

animadvertens peccatum simoniae committit, nulla est beneficii collatio. Ratio est, quia Ecclesia tanto odio simoniae crimen prosequitur, ut, a quocumque commissum sit, impunitum non relinquat; licet ad punitionem alterius ipse accipiens innocens *per accidens* patiatur. Ita Lugo l. c. n. 11.-13., Suarez apud eundem Lugonem, aliique doctores communiter. Excipitur tamen 1.° casus, si alter in fraudem id egerit, nempe ut electum se praesentatum ad beneficium reddat inhabilem. Schmalzgr. l. 5. t. 3. n. 266. 2.° Si accipiens beneficium per triennium cum eadem bona fide in pacifica possessione beneficii perstiterit: defenditur enim Regula Cancellariae 36.ª de triennali possessione, adeoque, triennio illo elapso, neque fructus neque ipsum beneficium restituere tenetur. Schmalz. ibid. n. 267. Castropal. apud. Lugonem l. c. n. 8. aliique, Lig. l. 3. n. 507.

3.° Si Celini filius beneficium a triennio non possidet, illud consequenter dimittere debet. Fructus quidem extantes restituere etiam debet minime vero reliquos, quos, durante bona fide, consumpsit, aut tamquam stipendium laboris recepit. Si vero a triennio possidet beneficium illud retinere potest. Elbel 640.-642., G. 288.-290., I. M. 521. seqq.

9. P. Simon convenit cum P. Modesto, ut sibi aliorum Fratrum monasterii vota procuret in proxima ad Guardianum electione, idem ipse facturus in sequenti electione pro ipso P. Modesto. Res pro votis succedit, et P. Simon unanimi totius monasterii consensu Guardianus elegitur.

Quaer. *An simoniaca fuerit electio?*

R. Affirmative. Ac, quia simoniaca fuit electio, ideo electio fuit nulla, et Pater Simon inhabilis omnino factus est ad eam dignitatem *et quascumque* alias obtinendas. S. Pius V. C. *Cum primum* 1. Apr. 1566., Extrav. Pauli II. *Cum detestabile.*, S. Alph. l. 3. n. 112. q. 1., I. M. 521.

DE SECUNDO DECALOGI PRAECEPTO

48. — DE BLASPHEMIA

1. Caprasius, pastor, saepe iram suam significat, *contra capras*, ad montem fugientes, exclamando, Nomen, Magnum Nomen, Mille Nomina, Nomina Nominum. Aliquando vero etiam, exclamando, iratus ait: Benedictum Nomen, Sacrum Nomen. Itemque aliquando exclamat, Nomen Dei, Nomen Iesu, Nomen Mariae, Nomen Sanctorum omnium.

Quaer. 1.° *Quid vana Nominis Dei usurpatio, et quale peccatum?* — 2.ª *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 527. seqq. — Ad 2.um Caprasius exclamando: *Nomen, Magnum Nomen*, etc. peccato vacat blasphemiae. Nam hae locutiones non sunt locutiones maledictionis in Deum, neque ex se, neque ex circumstantiis *Casus*. Non *ex se*, quia in aliquibus nomen Dei non intervenit; in aliis vero, in quibus intervenit, nullum verbum iniuriosum habetur. Non *ex circumstantiis* quia Caprasius neque in Deum, neque in Sanctos irascitur, sed tantum in capras fugientes — G. 293., I. M. 534.

2. Hypparchus sese accusat in sacramentali confessione, quod saepe soleat blasphemare, veras proferens blasphemias. Ad se autem excusandum addit, id ipsum minime facere ex intentione Deo improperandi, sed equos tantum stimulandi, vel uxorem aut filios aliquando obiurgandi.

Quaer. 1.° *Quid sit blasphemia?* — 2.° *Quid ad Casum?*

Ad 1.um Cf. I. M. 531. seqq. — Ad 2um Hypparchus reus blasphemiae est. Neque vero excusatur, ex eo quod non *intenderit* improperare Deo. Nam eo ipso quod quis advertens blasphematoria pronuntiat verba, si non *directe* et *explicite*, saltem *indirecte* et *implicite* Deo vult improperare. « Fatendum est tamen in praxi saepe a mortali peccato excusari illos, qui verbis blasphemis utuntur, sive *ob inadvertentiam*, sive *ob bonam fidem*, etc. ». G. 295. — I. M. 535. 536. 538.

3. Aman, debitor, post multas et inutiles promissiones, iam antea factas, se soluturum quam primum debitam pecuniam, iterum promittebat creditori suo Iôanni, et propriam invocabat honesti et nobilis viri fidem. Ioannes, *ira permotus*, ob saepe promissum debitum solvendum,

et nunquam hactenus solutum, fidei Aman maledicere coepit, inquiens: *maledicta fides tua,* quae semper fallitur et fallit, *accidens arripiat te et fidem tuam, daemon ipse arripiat te cum tua fide.* Verum *paulo post cogitans* Ioannes, quae dixerat, ad confessarium statim accedit, suum accusans peccatum. At confessarius post auditam confessionem Ioanni dicit, non possum, fili mi, te absolvere, vel saltem non possum te statim absolvere: nam Angelicus Doctor 2. 2. q. 13. a. 3. inquit: « blasphemia est maximum peccatum ». Vade ergo in pace, et revertere post mensem.

Quaer. 1.° *Quid de blasphemia ex ira practice tenendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um « Hic advertendum, quod aliquid huiusmodi blasphemantes dicunt, se non animadvertisse ad malitiam blasphemiae. Aiuntque quidam dd., quod isti aliquando, *ob impetum irae vel habitus contracti,* possunt sine advertentia blasphemare. Sed puto... semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam saltem confusam de malitia illius prolationis; ira enim, aut habitus ordinarie non ita intellectum obtenebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiae non advertatur, licet ipsa reflexe non cognoscatur ». Lig. l. 3. n. 127., I. M. 53. 57. Cf. I. M. 533. 536.

Ad 2.um Erravit quidem primo confessarius diiudicans praedictas locutiones continere blasphemias. Etenim, ut evidens est, nullum in illis continetur verbum Deo iniuriosum. Praedictae locutiones non continent, nisi *maledictionem,* et *contumeliam* sive *opprobrium,* ac *imprecationem.* Cum autem Ioannes fuerit ira permotus, et statim cogitans quae dixerat ad confessarium accesserit, et Aman saepe fidem fregerit; neque illa *maledictio* fidei fallacis gravem continet reatum, neque illa *contumelia* sive *opprobrium* gravem continet laesionem honoris, neque illa *imprecatio* serio et malevolo animo fuit prolata. Quapropter Ioannes excusandus videtur non tantum a reatu blasphemiae, verum etiam a reatu gravis peccati. Ac, cum Ioannes debitis aliunde non careat dispositionibus, cum, timens peccatum commissum, statim currat ad illud expiandum in sacramento poenitentiae, male quidem confessarius agit illi denegans vel differens absolutionem. Et quamvis Ioannes reus fuisset blasphemiae, et blasphemia sit maximum peccatum *secundum suum genus,* non ideo tamen sequitur, quod absolutio sit deneganda vel differenda. — I. M. 342. 541. 542. 1514.-1516.

49. — DE IURAMENTO

1. Rusticus, vir rudis, *saepe ex ira* iurat dicendo: *Per animam meam; puniat me Deus.* Tempore paschali confitetur, et confessarius vehementer eum reprehendit, inquiens, nonne scis hoc esse grave periurium et grave peccatum? Rusticus perterrefactus, ea confessionis die abstinet quidem ab illo periurio, deinde vero pergit iurando, ut ante faciebat.

Quaer. 1.° *Quid de consuetudine iurandi?* — 2.° *Quid de iuramento in ira prolato?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1um Consuetudo iurandi *per se* laedere tantum videtur *iudicium* in iuramento requisitum, adeoque *regulariter* et *per se* leve peccatum dicenda est, quatenus nempe voluntaria sit. Verum *ratione periculi,* quod continet peierandi, gravi non caret peccato, Perrone §. 253. Hinc in Eccli. 23., 9. dicitur: *Iurationi ne assuescat os tuum, multi enim casus in illa.*

Ad 2.um Iuramento in ira prolatum saepe gravi vacat culpa. Ita Busemb. Et S. Alph. l. 3. n. 146: « Ex ira proferentes verba, videlicet, *per Deum, per Christum, te occidam,* communiter non peccant graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimum excusantur ».

Ad 3.um Propositus casus facile resolvi potest ipsis verbis S. Alph. l. 3. n. 150. « Excusari subinde quidam simplices a mortali periurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usurpant quasdam formulas iuratorias, ut *per animam meam; puniat me Deus.* Etsi enim sciant id vocari iuramentum, non tamen apprehendunt, quod iurare, et invocare Deum in testem sit aliquid grave; sed tantum apprehendunt confusam aliquam rationem mali, non tanti momenti. Immo notandum, quod communiter rustici non apprehendunt gravitatem periurii, dum, se confitentes de iuramentis, parum vel minime distinguunt iuramenta vera a falsis; et hoc ex praxi in missionibus iamdudum intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter ad peierandum habent, confessarios potius censeo abstinendos esse ab instruendis his talibus de peccato gravi, quod revera est in periurio, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; ex regula generali... Bene tamen, tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum iurare. Ceterum non semper expedit monere huiusmodi rudem poenitentem de gravitate periurii, si monitio praevideatur non de facili profutura ». — G. 296., I. M. 549. 551.

2. Candidus sacerdos, cum, operam dans chartarum ludo, illum die quadam inadvertenter protraxerit ultra mediam noctem, et consequenter omiserit ea die recitare vesperas et completorium, id sequenti die animadvertens iuramentum emisit *non amplius ludendi, ne iterum simili periculo exponeretur*. Verum admodum difficile est Candido suum iuramentum servare; siquidem duo eius fratres, et duo alii sacerdotes amici, qui sub noctem simul conveniunt, solent simul chartis ludere, recreationis causa, modica pecuniae quantitate exposita. Ac, cum Candidus amplius non appareat, et in proprio separato cubiculo remaneat solus, praetexens debere se parare quadragesimales conciones; tum eius fratres, tum amici sacerdotes valde eum urgent, ut velit saltem aliquando, vel breviori tempore, sua praesentia, fratrum et amicorum conversationem hilariorem reddere, et ludo uti antea interesse, quod ut libentius faciat eius fratres ipsi proponunt, se pro ipso soluturos modicam illam pecuniae quantitatem, si victus ipse sit in ludo, et ipsi donaturos omnem pecuniam, quam in ludo victores obtineant.

Quaer. 1.° *Quid de iuramento non ludendi?* — 2.° *Quid de iuramento Candidi?*

R. Ad 1.um « Si iuramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes non obligare ad abstinendum a lusu honesto et moderato ». Intelligitur enim factum tale iuramentum, ne quis notabile tempus terat, gravem pecuniae summam in ludo exponat, bona dilapidet, etc.; nisi aliud ex particularibus circumstantiis iudicandum sit, e. g., « si iurans maius bonum expresse intenderit in abstinendo se a ludo, puta ut Deo vacet, se mortificet, etc. ». Tunc enim tenetur se abstinere etiam a ludo licito et modicae quantitatis. « In hoc autem ludo bene potest dari materiae parvitas, quae metienda est iuxta finem intentum a iurante. Potest etiam talis iurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et etiam adiuvare; quia hoc proprie non est ludere ». Lig., 178., I. M. 562.

Ad 2.um Si Candidus rogatus a fratribus et amicis ludo mere assistit, quin ludat, iuramentum *non ludendi* non frangit. Si Candidus horas canonicas mane et vespere omnes recitet, quin imo, si vespere anticipet etiam matutinum et laudes diei sequentis, neque, sero cum amicis et fratribus, urbanitatis gratia, ludendo, iuramentum violat. Etenim in huiusmodi casibus ad peccatum et grave peccatum definiendum, attendendum est tum ad materiae quantitatem, tum maxime ad finem, quem quis iurando sibi proposuit. — I. M. 562. 566., G. 298.

3. Thomas dux exercitus, in bello omnino iniusto ex opposita

parte, ab hostibus captus et in carcerem coniectus, legatus deinde mittitur ad suos, ut pacem concludendam pertractet, cum iuramento tamen, ut, quicumque sit negotiationis exitus, ad hostium civitatem et carcerem revertatur.

Quaer. *An Thomas reverti teneatur?*

R. « Qui promittit cum iuramento redire ad carcerem iuxta alios non tenetur redire cum probabili periculo gravissimi damni iniusti; nam esset se illi sponte offerri. Sed multo probabilius potest, quia, posita promissione, redire est actus virtutis ». Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 229.

4. Ambrosius famulus, cognita filiifamilias fornicatione, illi iurat quod eam nulli manifestabit.

Quaer. *An teneat tale iuramentum?*

R. « Tenet iuramentum; nisi silentium det occasionem alterius fornicationis; vel nisi adsit necessitas correctionis, vel iusta interveniat superioris interrogatio ». Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 4. n. 229.

5. Minantius saepe iurat, elatiori voce dicendo: *Iuro per istam Crucem,* et manu ostendendo quodcumque obiectum ipsi primo occurrat. Quin imo saepe iurat inquiens: *Per Deum, per Christum, te occidam, tibi amputabo caput.* Alias etiam iurat dicens: *Tot Angeli tollant animam meam, quot vicibus hoc feci: Ita faveat mihi Deus, sicut ego...*

Quaer. *Quid de huiusmodi formulis sentiendum?*

R. Non est verum iuramentum, « regulariter loquendo dicere. *Tot Angeli tollant animam meam, quot vicibus hoc feci...* vel *ita faveat mihi Deus, sicut* etc. Neque est iuramentum dicere: *Iuro per istam Crucem,* Cruce tamen non demonstrata, vel signata ». Lig. 143. Iuramentum vero est comminatorium, per se loquendo, dicere: *Per Deum, per Christum, te occidam, tibi amputabo caput,* et grave peccatum est: Deus enim expresse ibi nominatur, eiusque invocatio adiicitur ad confirmandam gravem et iniustam comminationem. Sed « communiter non peccant graviter haec proferentes, quia ex ignorantia aut indeliberatione, ut plurimum excusantur ». Lig. 143. 146., I. M. 554.

6. Sisinius in tribunali iuramento affirmavit centum aureos, quos Caius Sempronio debebat, fuisse huic ab illo iam restitutos. Id tamen Sisinius non nisi ex assertione noverat ipsius Caii, amici sui, de cuius veracitate firmiter persuasus, nullam falsitatis suspicionem poterat habere.

7. Idem Sisinius in tribunali falsum iuramento affirmavit. Iuravit autem secundum formam invectam in tribunalia propter eos, qui san-

ctum Dei nomen invocare recusant, nimirum: *Giuro di dire tutta la verità, e niente altro che la verità.*

Quaer. *An Sisinius periurus fuerit in utroque casu?*

R. Affirmative, in primo casu. Ratio est, quia ad iuramentum in iudicio requiritur scientia rei, quam non habet ille, qui rem audit ab aliis ipsi relatam, et a fortiori relatam ab ipsomet habente in ea causa interesse. Ad rem S. Alph. l. 3. n. 148. « Dicunt, posse quidem affirmari cum iuramento, quod auditum est a persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in iudicio ». — I. M. 556.

Affirmative etiam in secundo casu. Ratio est quia illa formula verum continet iuramentum. « Dicere, ait S. Alph. l. 3. n. 136., *Iuro ita esse,* non est vere iuramentum, quia tunc nec explicite, nec implicite divinum testimonium imploratur... Nisi praecesserit interrogatio de iureiurando, quia tunc per interrogationem praecedentem illud *iuro* satis determinatur ad verum iuramentum ». Porro formula illa ex ipsa interrogatione et monitione iudicis ad verum iuramentum determinatur. Etenim in Cod. Ital. Proc. Poen. postquam art. 297. ea forma est constituta, in art. 299. dicitur: « Il giuramento sarà prestato dai testimoni o periti, stando in piedi, alla presenza dei giudici, previa seria ammonizione, che ad essi dal presidente o dal pretore sarà fatta *sull'importanza morale di un tal atto, sul vincolo religioso, che i credenti con esso contraggono dinnanzi a Dio,* e sulle pene stabilite contro i colpevoli di falsa testimonianza o perizia », etc. — I. M. 550. 551.

8. Cum navis ad Massiliae portum ex Insulis Canariensibus pervenisset, rector navis a praefecto portus interrogatus est, utrum ad illas insulas appulisset, quas falso omnino publicis ephemeridibus asserebatur peste esse infectas. Rector navis, interposito iuramento, respondit statim negative, cum illae insulae revera nullo morbo contagioso inficerentur.

Quaer. 1.° *An in iuramento liceat uti restrictione mentali?* — 2.° *Quinam regulariter uti possunt restrictione mentali?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. n. 557. — Ad 2.um « Regulariter possunt uti restrictione, late mentali, personae publicae interrogatae de rebus suae fidei commissis, ut secretarii, parochi, duces, magistratus, advocati, medici, obstetrices, etc. Si enim eiusmodi personis commissa violarentur, gravissima certo sequerentur incommoda. Ceterum, non diffitemur, ardua est praesens quaestio, in qua possumus decipi, tum in assignanda

legitima causa, tum in usurpandis legitimis loquendi formulis; de facili enim restrictio late mentalis esse potest pure mentalis. Quare caute procedendum, ne humanae societati noceamus, ne confusionem inducamus, christianae simplicitati derogemus ». Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 231.

Ad 3.um « Qui venit de loco, qui falso putatur morbo infectus potest negare, se illinc venire, scilicet, *ut pestilentia infectus,* qualis est et esse debet interrogantium animus ». Scav. l. c.

Et sic etiam « qui fuit coactus ad matrimonium, potest asserere non contraxisse, nempe *libere.* Qui non tenetur ad gabellas potest dicere *se nihil ferre,* ut solvere teneatur ». Scav. ib.

« Invitatus ad mensam, et rogatus, an cibus sit bonus, potest affirmare esse talem, licet revera sit insipidus, intelligens, *ad mortificationem et poenitentiam:* et aliunde omnes sciunt, quod ex urbanitate. eo in casu, sic responderi soleat, quomodolibet sit confectus cibus ». Scav. l. c.

Quare inquietandus non videtur rector navis, quia non sine iusta et gravi causa, ut per se patet, restrictione utitur late mentali, in sensu respondet praefecti legitime interrogantis, neque ullum grave incommodum civitati vel alicui in particulari inde est exoriturum. « Pariter haeres, qui sine inventario occultavit bona, si non tenetur ex illis satisfacere creditoribus, potest *iudici* respondere (et iurare) se nihil occultasse subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur* ». S. Alph. l. 3. n. 158.

50. — DE VOTO

1. « Protestans votum castitatis necnon paupertatis et obedientiae emisit voce et scripto coram ministro anglicano. Quaeritur, utrum vim saltem *voti simplicis et privati* (habeat). aut veluti irritum omnino sit habendum in casu conversionis ad religionem catholicam?

R. Votum, de quo in precibus, esse *simplex*, et voventem teneri ad observantiam voti, si veram habuit intentionem vovendi ». S. Poenit. 29. Nov. 1842. Collectan. S. C. de P. F. n. 959., I. M. 570.-574.

2. Benedictus, pravum habens habitum male de omnibus loquendi, ut efficaciter corrigatur, votum emittit bene loquendi de omnibus, quantum id ex prudentia et ex recte ordinata caritate fieri possit. Timens tamen, ne votum transgrediatur et peccet, eo voto non sese obligat sub peccato, sed tantum *sub imperfectione.*

Quaer. 1.° *An valeat huiusmodi votum?* — 2.° *An aliquem saltem habeat effectum?*

R. Ad 1.um Praedictum votum nullo pacto valet. Nam votum est essentialiter promissio Deo facta. Promissio autem essentialiter continet obligationem ex fidelitate. Votum ergo, sine ulla obligatione, est votum sine promissione; est nempe votum sine voto, seu non est votum. Huiusmodi ergo votum nihil aliud esse potest, nisi merum propositum non loquendi male de aliis, sed bene, secundum tamen prudentiam et debitam caritatem. I. M. 570. 572. 573., S. Th. 2. 2. q. 88. a. 1.

Ad 2.um Moralis imperfectio, prout a peccato mortali et veniali distinguitur, nihil aliud est nisi *privatio* seu mera *negatio actus perfectioris,* qui melius *deberet* poni, seu *posset* tantum poni. Porro praedictum propositum non habet hunc effectum, ut ipsum reddat actum perfectiorem; nam hoc actus habet ab obiecto et a circumstantiis. Et sic, si bene loqui de proximo in his vel illis circumstantiis, actus perfectior est, id quidem non exoritur ex facto proposito, ut gravis vel levis obligatio exoritur ex ipso voto; sed quia actus ille bene loquendi de aliis, in se ipso perfectior est ratione obiecti et circumstantiarum, circa quae versatur. Unde eligendo non loqui etiam independenter a facto proposito minus perfectum esset. Verum praefatum propositum hunc tantum habet et sibi proprium effectum, quod non eligendo aliquando bene loqui de aliis, cum id secundum prudentiam et caritatem facere possit, notam incurrat quis inconstantiae et instabilitatis, quae in genere moris non levis imperfectio ad minus est. Unde est, quod, quamvis quis non proponat sub imperfectione, seu sub imperfectionis poena, nihil de ea cogitans, adhuc tamen notam illam imperfectionis, inconstantiae ac instabilitatis incurrat. Ac, si quis firmiter proponat, et propositum iteret, ab eo deflectens non solum incurrit imperfectionem communem ex carentia actus perfectioris, sed specialem adhuc incurrit imperfectionem ex carentia constantiae et stabilitatis in proposito, firmiter antea stabilito, et saepius coram Deo confirmato, unde vi huiusmodi propositi perfectior actus non tantum *poterat,* verum etiam fieri *debebat,* eiusque carentia non mera *carentia* et *negatio,* sed *privatio* est, relate nempe ad factum propositum. Hinc imperfectio mere *negativa* est, si simpliciter magis perfectum omittatur, quin ad illud attendatur, *positiva* vero est si ad illud attendatur, et *privativa* est si magis perfectum erat revera eligendum. Perveniatne *positiva* seu *privativa* imperfectio ad leve peccatum? id pendet, si quis attendat ad

suam actionem minus perfectam, ex agendi motivo. - Lugo Resp. Mor. l. 6. d. 8., I. M. 572. 573.

3. Bibiana, femina valde religiosa, vovit, se die dominica, vespere post ecclesiae visitationem, secundum eius pium morem, et post recitatum ibidem rosarium, piae lectioni per dimidiam horam, et orationi mentali deinde per horam vacaturam. Sed huius voti immemor, occasione primae puellarum paupercularum communionis, vovet, se eas iisdem illis horis Fidei Christianae rudimenta edocturam.

Quaer. *Quodnam votum ex illis insociabilibus fuerit servandum?*

R. P. Gury. 313. « votum prius, ait, servandum est. Votum enim illud tempus determinatum afficiens, ligat voventis voluntatem, et impedit, ne aliam obligationem huic eidem tempori affixam suscipere possit. Ergo secundum votum eo ipso est irritum, quum iam voluntatem diversimode obligatam respiciat. Fit enim de re non amplius libera, et proinde de re impossibili ». — Verum Scavini, ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2, n. 220, inquit: « Servare debet quod dignius est, etsi posterius factum. *Censetur* enim votum commutatum in melius... Si sint ferme aequalia, vel si dubitetur, prius posteriori voto praeferat; illud enim possidet ». Sed illa praesumptio commutationis commutatio reapse non est. Praesumptio autem cedit veritati. Quare, quando memoria incidet prioris voti, poterit utique quis illud in melius commutare: sed, si tunc reapse nolit, manet prius votum, cum nulla eius adfuerit commutatio, et illa, *in Casu,* praecedens voluntas praedominans et praevalens erat. Ceterum Cf. I. M. 627. Ac ipse Scav. n. 228. ib. quaestionem movet de iuramento: « An obliget iuramentum factum contra primum iuramentum? » et respondet: « Si secundum iuramentum opponatur priori in materia iam iurata, non tenet, ut si iurasti matrimonium Caiae, et postea illud iures Titiae; quia esset *de illicito* ».

4. Ludentius, ludo addictus et solitus contra castitatem peccare vovet, se numquam per totam vitam operam daturum ludo, si integro anno abstineat ab omni impuritatis peccato. Res optime succedit per maiorem anni partem. Verum sub anni finem, votum factum aegre ferens, ut ab ipso liberetur, ex industria contra castitatem peccat.

Quaer. *An Ludentius votum violaverit, et voto adhuc teneatur?*

R. Negative ad utrumque. Etenim primo peccando contra castitatem votum proprie non violavit; votum enim non erat de castitate servanda. Attamen graviter peccavit peccato sacrilegii, seu contra religionem, ex industria et dolo impediendo, ne voto deinde teneatur;

siquidem ex eadem virtute religionis tenebatur nihil directe facere ad votum impediendum. Quamvis vero ex industria et dolo violata fuerit castitas, reapse tamen conditio impleta non est. Non impleta conditione, conditionatum non subsistit. Praeterea, cum conditio generatim fuerit apposita, *si integro anno abstineat ab omni impuritatis peccato,* hoc ipsum verificandum erat, quod neque etiam ex industria et dolo contra castitatem peccaret, ut a voto liberaretur, quum evidenter Ludentius maxime hoc implicite intendere debebat in suo voto, ne votum quod ipse adhibere volebat, tamquam medium ad non peccandum, fieret ipsi occasio peccati, quamvis ex eius malitia. — Suarez de Voto l. 4. c. 17. n. 11. 14., Laymann. l. 4. t. 4. c. 6. n. 4., S. Alph l. 2. n. 218., G. 320., Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 218., D'Annib. ed 3.ª v. 2. n. 309.

5. Aurelius, gravi correptus infirmitate, votum emisit in honorem B. Mariae Virginis, ut, si ad sanitatem restitueretur, per totam suam vitam singulis sabbatis vel ieiunaret vel eleemosynam daret alicui pauperi. Ab infirmitate plene convalescens singulis sabbatis ieiunare incepit, idque fideliter per tres annos praestitit. Quibus transactis, tali capitis dolore, et stomachi debilitate affectus est, ut ieiunare amplius non potuerit. Hinc anxius quaesivit a suo confessario, an teneretur saltem singulis sabbatis eleemosynam dare, cum amplius ieiunare non posset.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si votum *disiunctivum* fuerit praestandi unum de duobus, votum nullum est, si quis disiunctive voveat rem bonam vel malam, aut vanam aut impossibilem. Si vero utraque pars est materia apta, ut *in Casu,* votum erit validum: et electio fit a voluntate, quae eam sibi reservavit. Quae vero pars eligitur praestanda erit, etiamsi *post electionem* altera pars pereat seu impossibilis evadat; nam votum iam determinatum est per electionem. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur *ante electionem* non teneris ad alteram, nisi tua culpa res pereat, aut fueris in mora culpabili, tunc enim ex modo te habendi tacite censeris voluisse determinare tuam obligationem ad illam partem. Quare a fortiori, si res ipsa electa pereat vel impossibilis fiat post eius electionem, independenter omnino a voluntate, ut *in Casu,* ad alteram quis non tenetur. Lig. 224.

6. Trepidantius, dubitans de voto perfectae castitatis emisso, petit et obtinet ab episcopo dispensationem. Rem deinde melius perpendens certus omnino evadit de voto facto.

Quaer. *An iterum dispensationem a summo Pontifice petere debeat?*

R. Negative. Ratio; nam votum castitatis dubium non est reservatum. Ergo potuit ab illo dispensare episcopus, qui legitime usus est potestate, quam habebat dispensandi in votis dubiis. « Quod mihi, inquit Lugo, verissimum videtur: quia alioquin dispensatio fuisset vana: non enim dispensatur sub conditione, si non fuit votum: sed potius sub conditione, si fuit vere votum: nam si non fuit votum non est dispensabile. Ergo, si episcopus potest tunc dispensare, potest tollere obligationem, casu quo fuerit ». De Poenit. d. 20. s. 2. n. 22. Cf. etiam Sanchez, qui eandem tenet doctrinam. In Decal. l. 4. c. 44. n. 3. 11., I. M. 620.

7. Chrysophilax, ludo addictus, magno negotiorum suorum detrimento et ingenti pecuniae iactura, ut his malis occurrat votum emittit per annum integrum non ludendi At, eo decurrente, non semel pecuniam amico dat, qua pro ipso assidente et congaudente, ludat. Interdum quoque alieno, bis vero suo nomine, per horam circiter ludit, sed paucis tantum obolis expositis.

Quaer. *An Chrysophilax graviter votum violaverit in his casibus?*

R. Negative. Etenim in primo casu, quamvis Chrysophilax per alium ludat, et quod quis per alium facit per seipsum faciat, in morali rerum aestimatione: reapse tamen non ipse ludit, sed alius pro ipso. Vota autem sunt propria et stricta interpretatione intelligenda. Insuper evidens res est, quod mens Chrysophilacis in eo voto respiciebat ludum per seipsum, cum alius casus ludendi per alium sit omnino extraordinarius, qui forte eius menti primum tunc occurrit, cum iam votum fecisset. Et confirmatur ex eo quod Chrysophilax ita revera per alium et non per seipsum lusit, quia existimavit, se ita votum non transgressurum; adeoque in eo voto non intendebat nisi ludum personalem; secus enim hac arte et industria non fuisset usus. Ceterum, « in dubio, ait Busembaum, de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem et usitatam acceptionem ». Et S. Alph. « notandum, inquit, quod vota semper sunt interpretanda iuxta benigniorem partem ». L. 2. n. 222. 224.

In altero casu, quod Chrysophilax lusit nomine alieno, et consequenter alieno lucro vel detrimento, votum non violavit. Vota enim intelligenda sunt secundum intentionem voventis. Porro evidens res est *ex Casu,* quod Chrysophilax non respiciebat ludum, materialiter talem, vel meram recreationem pro ipso, sed respiciebat ludum pro

ipso lucrosum vel damnosum ad detrimentum avertendum propriorum negotiorum. Quare quemadmodum votum non fuisset transgressus, ludendo merae recreationis causa, nulla addita pecuniae sponsione pro victore, ita neque votum transgressus est alieno nomine, h. e. alieno lucro vel damno, ludens.

Tandem in tertio casu, cum per horam circiter lusit suo nomine votum transgressus est. Sed, si tempus inspiciatur, materia gravis non est. Quare ex hoc capite non nisi leviter peccavit. Si quantitas vero inspiciatur pecuniae, quam exposuit, cum neque haec gravis fuerit, ne ex hoc quidem capite graviter peccavit.

8. Ioannes, anno 12.° aetatis suae votum emisit adeundi sanctuarium quoddam B. V. Mariae. Voti adimpletionem impedivit eius pater inquiens, votum esse nullum. Idem votum iterum emisit Ioannes anno 17.° aetatis; at iterum eius pater noluit, ut votum adimpleret Ioannes, declarans votum omnino invalidum esse. Patre tandem mortuo, quaerit Ioannes a suo confessario, an voti emissi obligatione teneatur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Cum pater ex una parte non sit clare locutus, et videatur locutus potius *historice* vel *doctrinaliter* ad filium de sua obligatione instruendum, voti etiam obligatio adhuc persistere videri posset. Verum cum, ex alia parte, filium omnino prohibeat ab executione voti, quod ille certe in ea hypothesi, qua non uteretur sua potestate, licite non faceret; et iuxta theologicam regulam, *peccata non sunt praesumenda, sed probanda,* pater videtur reapse omnino *auctoritative* locutus. Unde cum Ioannes duodecimum agat aetatis annum, et consequenter non sit adeptus pubertatem. votum *directe* irritatum fuit; adeoque, mortuo patre, illius obligatio utpote non reviviscens, non subsistit. Cum vero Ioannes anno 17.° aetatis suae iterum idem emisit votum, interrogandus est, utrum voluerit ratificare prius illud votum a se emissum; an voluerit se voto obstringere independenter omnino ab illo priori voto. Si primum verificatur, liber est ab omni obligatione, ob duplicem rationem. Prima est, quia cum prius votum non subsistat, ratificatio voti nullius, nulla est. Altera est, quia pater adhuc directe irritat vota filiorum puberum, quae isti emiserunt durante impubertate, licet ea ratificassent, pubertate iam adepta. *Non* enim *firmatur,* atque ideo nec firmius fit, *tractu temporis, quod ab initio non subsistit.* C. 18. de R. 1. in 6.°. Si secundum verificatur, tunc cum vota puberum non nisi *indirecte* a patre irritantur, mortuo patre, vota

reviviscunt, adeoque Ioannes voti obligatione adstringitur. Verum putat D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 206. ex recentiori iure, potuisse patrem adhuc *directe* irritare votum filii puberis; quare tunc Ioannes voto non tenetur. Etenim recentiori iure distinctio inter puberes et impuberes non agnoscitur, et agnoscitur in parentibus patria potestas, usque ad filiorum maiorem aetatem, aut emancipationem. Neutra in Ioanne verificatur. — I. M. 599. seqq., G. 328, 329., La Croix l. 3. p. 1. n. 488. 489.

9. Claudina, ut oblatum sibi a patre matrimonium respueret, votum emisit ingrediendi quandam Sororum Congregationem, et numquam petendi et acceptandi dispensationem a tali voto. Verum post tres menses, altero matrimonio sibi oblato, bona fide petit et obtinet dispensationem a voto praedictam Congregationem ingrediendi, non attendens ad alterum votum non petendi neque acceptandi dispensationem. Post inita sponsalia, die matrimonium immediate praecedente, ad illud secundum votum attendens rem confessario manifestat.

Quaer. 1.° *An utrumque votum Claudinae fuerit validum?* — 2.° *An opus sit nova dispensatione ad matrimonium ineundum?*

R. Ad 1.um Votum ingrediendi Sororum Congregationem fuit validum. Nam non defuit debita intentio et deliberatio ex parte Claudinae; nihil enim habetur *in Casu,* unde contrarium erui possit. Materia voti est certe de bono meliori: immo bonum hoc optimum est. Neque vero votum nullum reddit circumstantia illa, ut nempe matrimonium oblatum a patre, minus ipsi gratum, efficacius et firmius respueret. Haec enim circumstantia in se mala non est, sed bona: matrimonium enim non ex propria inclinatione, sed ex inclinatione patris contractum, difficile bonum exitum est habiturum. Neque vero votum factum est a Claudina *motive* propter hunc unice finem, ita ut posset dici, quod, cessante tali fine, cesset votum, quasi votum vel conditionatum, si nempe pater persistat in eo matrimonio offerendo, vel votum disiunctivum, nimirum vel ingrediendi Religiosam Congregationem, vel ab eo matrimonio abstinendi. Nihil eiusmodi *ex Casu* apparet. Simpliciter et absolute votum emisit Claudina, *impulsa* quidem ab eo matrimonio sibi valde ingrato a se repellendo; eligens melius religionem ingredi quam illud inire matrimonium; sed eligens simul simpliciter et absolute religionem; unde votum aliud emisit, *nunquam petendi et acceptandi dispensationem;* et, *altero matrimonio sibi oblato, voti emissi dispensationem simpliciter petiit,* nullam movens quaestionem de valore ipsius voti. Quare illud votum vali-

dum omnino fuit, et erat adhuc cum alterum matrimonium sibi offerebatur.

Circa alterum votum Claudinae de non petenda et acceptanda unquam dispensatione quaestio est, ait S. Alph. l. 3. n. 208., « an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irritationem, etiam cum iusta causa, nam, sine iusta causa certum est, quod valet. Prima sententia negat... Secunda vero affirmat... Et haec videtur probabilior; advertendo, quod casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obligat; quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper a superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas... Notandum autem, quod vovens non petere dispensationem potest petere commutationem; et e converso ». Thom. Sanch. in Decal. l. 4. c. 8. n. 21. ait: « Probabilius existimo non valere id votum vel iuramentum Deo praestitum, et proinde in nullo eventu obligare... Ducor, quia vota generaliter emissa, quae in quibusdam casibus apta sunt ad obligationem inducendam et utilia sunt, in aliis autem sunt inepta et inutilia, minime obligant, nisi quando, vel ex iure vel ex communi hominum intellectu, habent tacitam conditionem, ut ad solos casus utiles extendantur, qualem habet inclusam votum obediendi in omnibus superiori. Et ratio est, quia illa vota per modum unius emittuntur, ac aeque comprehendunt casus utiles et inutiles ».

Ad 2.um Opus non est nova dispensatione; quare, si sit praesertim periculum in mora, poterit Claudina, quieta conscientia, matrimonium inire. Ratio est 1.°, quia illud votum absolute et universim factum nunquam petendi et acceptandi dispensationem est saltem probabiliter nullum. 2.° Quia, quamvis fuerit validum, iam factum est impossibile. Etenim, bona fide, petita iam est et acceptata dispensatio. 3.° Quia votum, quod unice obstare potest matrimonio est votum ingrediendi religionem, non votum non petendi et non acceptandi unquam dispensationem. Porro quamvis etiam Claudina peccaverit petendo et acceptando dispensationem, dispensatio obtenta et acceptata valida esset. Ergo ad summum poenitentiam agere deberet de altero voto violato, sed minime prohiberetur matrimonium inire. Eius enim alterum votum neque adimit ullo pacto in superiore facultatem dispensandi, neque facit quod non adfuerit iusta causa dispensationem petendi, si ea reapse adfuit, adeoque data et acceptata dispensatio valida omnino fuit et est. Cf. Sanchez l. c. n. 26. 4.° Tandem, si advertisset alterum eius votum, potuisset adhuc petere non simplicem dispensationem, sed commutationem prioris voti; votum enim fecerat

de non petenda dispensatione, et ignara discriminis forte ne cogitavit quidem de commutatione.

10. Antonius parochus dispensare et commutare solet vota fidelium suae paroeciae, sive *intra* sive *extra* confessionem sacramentalem, ratus hanc sibi competere potestatem, tum ob iurisdictionem, quam ipse habet in sua paroecia, tum ob aequalem potestatem, qua praeditus est, ex communi theologorum doctrina, dispensandi cum subditis, pro casibus particularibus, in ieiuniis, in abstinentia, in operibus die festo prohibitis, et in aliis similibus I. M. 245. Verum, dubio exorto de hac agendi ratione, quaerit, an in ea persistere possit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Antonius in ea praxi persistere non potest. Ratio est, quia potestas a votis dispensandi, secluso speciali privilegio vel legitima consuetudine, non competit nisi solis praelatis, qui habent iurisdictionem *in foro externo*. Hanc iurisdictionem non habet parochus, neque in hac re speciale adest privilegium vel legitima consuetudo ipsi favens. Audiatur Busembaum, quem tacite approbat S. Alphonsus: « Potestas dispensandi convenit omnibus praelatis, qui habent iurisdictionem in foro externo vel privilegium... Unde dispensare potest episcopus respectu suorum subditorum; non autem parochus, quia tantum habet iurisdictionem fori interni », l. 4. n. 456. Haec autem habet de hac re eximius Doctor: « Parochus seu sacerdos proprius non habet potestatem ordinariam ad dispensandum vel commutandum vota. Est sententia certa et communis theologorum... Ratio a priori est, quia dispensatio haec est actus iurisdictionis ecclesiasticae distinctae a iurisdictione sacramenti poenitentiae; sed in parocho et similibus non est talis iurisdictio; nullo enim iure illis conceditur, nec ex natura rei vel consuetudine colligi potest... Unde argumentum ex dispensatione legis sumptum retorqueri potest, quia parochus non potest in legibus dispensare; quod si in aliqua posset ex speciali consuetudine, ad alias leges extendenda non est, nedum ad vota ». T. 9. de Relig. l. 6. c. 10. n. 11. 12. Hinc responsio patet ad duplicem Antonii parochi rationem. Ad 1.^{am} respondetur, habere quidem parochum in sua paroecia iurisdictionem in sacramentorum administratione, minime vero ecclesiasticam iurisdictionem in foro externo, cuius actus est votorum dispensatio. Ad 2.^{am} respondetur, posse utique parochum dispensare in illis ecclesiasticis legibus pro casibus particularibus tantum: sed id *ex consuetudine* potest, quae consuetudo pro votorum etiam dispensatione non adest. — I. M. 615.

11. Theotimus votum emisit perpetuae castitatis. Optimi matrimonii oblata occasione, dispensationem petiit a S. Sede matrimonii ineundi, quam obtinuit. Post annum moritur uxor, et aliud ipsi offertur matrimonium ineundum. Hinc anceps quaerit Theotimus a suo confessario, an nova indigeat dispensatione, et a quo illa petenda sit, in casu affirmativo.

Quaer. *An maneat reservatum Summo Pontifici votum castitatis, postquam dispensatio obtenta fuerit ad effectum contrahendi matrimonium?*

R. Affirmative. Ita C. De Lugo Resp. Mor. l. 6. c. 1., Gury v. 2. n. 331., aliique. Ratio est, quia quum, ob varias causas, quae allegari solent, dispensatio conceditur ad effectum matrimonii contrahendi, praecedens castitatis votum, ut non irritatur, ita neque etiam commutatur secundum se totum in alia pia opera. Etenim, sicut materia illius voti erat divisibilis, ita et divisibilis erat eius obligatio. Per praedictam dispensationem aufertur tantum obligatio primum hoc matrimonium non contrahendi, et commutatur in obligationem novam ad alia pia opera. Licet ergo nova haec obligatio iuxta probabilem opinionem non sit reservata, illa autem alia pars obligationis praecedentis prohibens secundum coniugium, et alia omnia, quae castitati adversantur praeter primum coniugium, non est obligatio nova, sed est eadem omnino, quae antea erat, et quae nunquam fuit ablata. Haec ergo pars obligationis retinet eandem naturam et qualitatem reservationis, quam ab initio habebat. Quod autem, ex intentione Summi Pontificis dispensantis, *idem votum* reapse remaneat, et dispensetur tantum quoad effectum matrimonium contrahendi, minime vero quoad reliquos effectus, eruitur ex clausula expressa dispensationi apposita, ut, si coniux moriatur, ille, qui votum emiserat, *debeat caelebs remanere*. Cf. Lugo l. c. n. 1. et 8., Gury l. c. Idem magis adhuc significant verba illa, quae apponi solent in commissione dispensandi ad discretum confessarium directa. Nam in fine commissionis iterum poenitens admonendus dicitur de voti perseverantia his verbis: *Quod si iterum contraxerit et consummaverit matrimonium, aut unquam extra matrimonium fornicatus fuerit, sciat se contra huiusmodi votum facturum.* Cf. Lugo l. c. n. 8. Unde adulterium commissum, durante primo illo matrimonio ex dispensatione contracta, et contra huiusmodi votum est. Si vero dispensatio a voto absolute petatur et absolute detur, sine ulla restrictione, tunc, uti patet, post primum matrimonium libere potest aliud contrahi matrimonium, neque adulterium commissum contra votum etiam esse potest.

12. Carolina votum emittit ingrediendi recentiorum Sororum Congregationem. Verum, oblata ipsi boni matrimonii occasione, dispensationem ab episcopo petiit praedicti voti, quam sine difficultate episcopus concessit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Carolina a suo voto dispensari non posset, nisi tantum a Summo Pontifice, si ageretur de Ordine religioso proprie dicto. Verum cum non agatur nisi de *recentiori Sororum Congregatione,* solvi potest a suo voto sive ab episcopo, sive etiam a regulari confessario, privilegium habente. G. 333., I. M. 120.

13. Polidorus votum emisit ingrediendi *ordinem religiosum*, et ordinem S. Francisci reapse ingreditur. Sed post sex menses novitiatus, ex illo egreditur, cum minime idoneus iudicatus fuerit a novitiorum magistro vitae religiosae. Matrimonium inire cogitans dispensationem voti petiit a suo confessario, qui negavit id posse a se fieri, et Polidorum ad Sanctam Sedem remisit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Polidorus liber omnino videtur a qualibet voti obligatione; adeoque nulla videtur indigere dispensatione. Ratio est, quia votum fecit religionem ingrediendi, et eam reapse ingressus est. Secus vero, dicendum esset, quod si aliam ingrediatur religionem, et ex ea etiam egrediatur quia illi vitae generi impar sit, tertiam debeat ingredi religionem, et ita porro, quod alienum est a modo ordinario ingressus in religionem, et ab intentione voventis. Enimvero ordinarie religiones recipere non solent eos, qui ex alia religione egressi sunt; et qui religionem ingrediuntur post debitam considerationem, eam ingrediuntur hac intentione, ut in ea perpetuo vitam degant, non ut post aliquod tempus eam deserant, et aliam ingrediantur. Haec igitur est etiam intentio illius, qui votum emittit ingrediendi religionem, nisi explicite cogitet de suo egressu, in determinato aliquo casu. Tandem Polidorus, cum ex ordine S. Francisci egrediatur, quia ineptus est ad vitam religiosam amplectendam, alium ingrediens ordinem ex illo etiam egredietur. Et sic non videtur teneri ad rem inutilem faciendam pro scopo, et fine illius voti. Idque valet non tantum, si Polidorus dimissus fuerit, quia ex humana fragilitate, ex prava consuetudine, ex virium infirmitate impar omnino erat obligationibus implendis vitae religiosae et monasterii; verum etiam, si ipse sponte ob huiusmodi causas, vel ob aliud rationale motivum, egredi debuerit. Minime vero valet, si directe vel indirecte procuravit, ut eiiceretur; tunc enim, sine

legitimo motivo et rationali causa egrediens, contra votum agit et illud violat. — G. 320. 321., D'Ann. ed.° 3.ª p. 3. n. 215.

14. Ferdinandus religiosus, simplicibus votis obstrictus, amisso pristino fervore, et in tepidam vitam paulatim, sed quotidie magis magisque, incidens, taedio iam afficitur vitae religiosae. Hinc dimissionem petiit a suo superiore, qui, cum frustra media omnia adhibuerit ex sua caritate, ut Ferdinandum revocaret ad bona consilia, eum tandem obstinatum a votis dispensatum, a religione dimittit. Post annum Ferdinandus uxorem ducit, verum multis conscientiae stimulis agitatur ob amissam religiosam vocationem, et praesertim, quia, cum nullam habuerit gravem causam dispensationis a votis obtinendae, praeter eius tepidam vitam, illam existimat irritam, seque adhuc religiosis votis obligatum.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ferdinandus ex duplici capite agitatur; primo quidem ob amissam, ex eius culpa, religiosam vocationem. Et magnum vere Ferdinandus amisit bonum. Facillimum enim ipsi fuisset non solum propriam animam salvare, verum etiam ad eximium sanctitatis gradum pervenire. « Status religionis, ait Angelicus Doctor 2. 2. q. 186. a. 3., est quoddam exercitium et disciplina, per quam pervenitur ad perfectionem caritatis ». Redeat igitur Ferdinandus, si adhuc integrum ipsi sit, vel ad eandem vel ad aliam saltem religionem, et firmum faciat propositum exacte se regulas et religiosa vota servaturum, ne iterum tantum malum ipsi contingat. Si vero vel res impossibilis ipsi sit, vel certe non experiatur adhuc tale desiderium, sed e contrario contentus potius sit in saeculo vivere, ne desperet. Divina gratia, quae non deest peccatoribus etiam obcaecatis, obduratis, et obstinatis, ipsi non deerit, ut possit salutem operari animae, divinae gratiae cooperando.

Verum Ferdinandus potissimum agitatur ob nullitatem dispensationis religiosorum votorum ex defectu causae sufficientis. Ferdinandus quietus omnino esse potest; illa enim dispensatio ipsi concessa a superiore, *si tamen talem haberet potestatem*, valida omnino fuit, ex parte gravis causae requisitae. Gravis enim et proportionata causa non defuit. Ipsa eius vita tepida et parum religiosa potuit causam hanc suppeditare non solum propter eius privatum bonum, si iam e. g. in religione ipse constanter peccabat, et sperabatur, matrimonio inito, remedium allatum iri perversae eius vitae, verum etiam propter bonum commune, ne scandalo aliis esset, et relaxationem pravo suo exemplo

induceret in monasterium et in ordinem. Quare, secluso casu, quod ipse, mala fide et fraude ac dolo, votorum dispensationem obtinuerit, si, postquam tepida vita vocationem amiserit, vel in graves iam inciderit lapsus, vel in periculo continuo constitutus fuerit peccandi, bona fide *rem totam suo praelato manifestaverit,* et praelatus hanc *habeat specialem potestatem eum dimittendi et a votis dispensandi,* tutus esse potest in conscientia quoad dispensationis validitatem. Cf. Epitome Instituti Soc. Iesu Prati 1882. pag. 245. num. 123. 125., pag. 251. num. 142. 143., Compend. Privileg. Soc. Iesu n. 160., S. C. EE. et RR. 19. Apr. 1893. Benedictus XIV. de Syn. l. 13. c. 11. n. 17., loquens de religiosis Societatis Iesu ait: « Dimissionis causa plerumque ex eo desumitur, quod religiosus minime valeat inceptum curriculum laudabiliter persequi, et ad Societatis Institutum vitam exigere ». S. C. EE. et RR. 15. Mart. 1892., Acta S. Sed. v. 26. p. 320., Lugo Resp. Mor. l. 4. d. 3.

Dicitur: *Si praelatus hanc habeat* specialem *facultatem.* Etenim *de iure communi,* quoad recentiora Instituta, a S. Sede iam approbata, votorum *sive temporaneorum sive perpetuorum dispensatio* eidem S. Sedi est reservata. Ita ex praxi S. C. EE. et RR. et nunc Relig. Itemque quoad ordines religiosos, proprie tales, « vota simplicia, de quibus agitur *perpetua* sunt *ex parte voventis,* utpote quae tendunt ad emittenda deinde vota solemnia, in quibus perfectionem et complementum accipient. Eorumdem votorum simplicium dispensatio reservata est Romano Pontifici, cui professi, gravibus urgentibus causis, preces porrigere poterunt. Verum eadem simplicia vota solvi etiam possunt ex parte ordinis in actu dimissionis professorum; ita ut, data dimissione, professi ab omni dictorum votorum vinculo et obligatione eo ipso liberi fiant. Attamen superiores procedere debent summa caritate, prudentia, *et ex iustis et rationabilibus causis,* quacumque humana affectione remota, secus eorum conscientia graviter onerata remaneat. Nemo autem ex causa infirmitatis, post professionem votorum simplicium superveniente, dimitti potest ». S. C. EE. et RR. 12. Iun. 1858. Quin imo neque quoad recentiora Instituta dimitti professus poterit post vota tantum temporanea ex causa superveniente infirmitatis. Ita ex praxi eiusdem S. C. Requiritur insuper iudicialis processus, si de professo agatur dimittendo, qui simplicia vota perpetua emiserit vel vota simplicia temporanea ac in sacris insuper ordinibus sit constitutus. S. C. EE. et RR. 4. Nov. 1892. In praesenti vero methodus servanda est statuta per Decr. *Quum singulae* S. C. de Relig. 24. Maii 1911. Quare instituendum regulariter est summarius processus,

quem praecedere debet trina monitio et inflicta correctio; et reitas conventi certe esse debet demonstrata. — Cf. Acta S. Sed. v. 26. p. 320., Acta Apost. Sed. v. 3. p. 235.

Ex hisce quae praecedunt facile intelligitur resolutio Casus data a praefata S. C. EE. et RR. 19. Nov. 1886.:

« Nonnunquam evenit, ut simpliciter professus dimissionem suam petat, asserens se non habere, vel amisisse animum vocationemque ad vitam religiosam, Quaeritur nunc, utrum *haec ipsius assertio pertinaciter retenta, etiamsi alia causa dimissionis non subversetur, ratio sufficiens iusta eaque rationalis causa censeri possit eum in finem, ut simplici voto obstrictus ex ordine dimitti queat?* — R. Negative, cum vota simplicia de quibus agitur, *ex parte voventis sint perpetua, eorumque dispensatio sit reservata Summo Pontifici* ».

Cf. Normas S. C. EE. et RR. in approbandis novis Institutis num. 192. seqq., Enchir. Morale ed. 4ª. n. 279.

15. Cunegunda egressa e recentiori Sororum Congregatione, dispensationem ab episcopo obtinuit religiosorum votorum, *manente* tamen *voto castitatis*. Matrimonium inire desiderans dispensationem ab eo voto petit, et obtinet a confessario, privilegium habente a votis dispensandi.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Potuit quidem Cunegunda a religiosis votis dispensari ab episcopo, si illa recentior Sororum Congregatio, mere dioecesana erat, ab Ordinario loci tantum approbata; « dummodo ius ex contractu oneroso acquisitum tertii, ipso rationabiliter invito non laedatur ». S. O. 2. Aug. 1876., adeoque « praehabita petitione superiorissae et consentientibus eius consiliariis », S. C. de P. F. 24. Aug. 1885. Collectan. n. 1461. 1641. Verum, si illa recentior congregatio approbata iam fuerit ab Apostolica Sede, tunc Cunegunda ab episcopo dispensari non potuit. Vota enim, tali casu, sive sint *perpetua,* sive sint *temporanea* reservata manent S. Sedi. Cum autem episcopus reapse dispensaverit Cunegundam a votis, dicendum est, eam Congregationem mere dioecesanam esse ab Ordinario loci mere dependentem, eamque nondum a S. Sede ullam obtinuisse approbationem.

Ad alteram vero dispensationem quod attinet, Casus Cunegundae non videtur carere aliqua difficultate. Etenim castitatis votum, licet coniunctum cum aliis votis religionis, bene esse potest ex affectu *absolute tali* erga ipsam castitatem; et tunc votum reservatum est, et non nisi a Summo Pontifice potest dispensari. Si autem votum casti-

tatis non emittatur, nisi quatenus coniunctum sit cum aliis religiosis votis, non ex affectu *absolute tali* ipsius castitatis, sed *ex amore tantum religionis et religiosae professionis;* tunc votum reservatum non est, votis aliis dispensatis. Quare, *nisi constet votum non fuisse perpetuum, et absolutum, dispensari* non potest. S. O. 2. Aug. 1876. Cunegunda ergo interroganda est, utrum, e. g., votum castitatis in Congregatione emiserit, non praecise ex affectu erga ipsam castitatem, sed quia, e. g., cum non posset vel nollet, matrimonium inire, nolebat tamen remanere in saeculo in statu caelibatus. Tunc enim ipsa *pro sola Congregatione* vovit, et, nisi liberaretur a voto extra Congregationem, cogeretur remanere in caelibatu, a quo fuit semper aliena. Gury v. 2. n. 132. 133. — C. Leonis XIII. *Conditae a Christo Ecclesiae* VI. Id. Dec. 1900., Enchir. Morale ed. 4ª. n. 254.

16. Eulalia Superiorissa, sine ulla difficultate, dispensat et irritat, casu occurrente, vota *Sororum* sibi subiectarum.

Quaer. 1.° *Quid sit dispensatio et irritatio voti?* — 2.° *An recte Eulalia agat?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 599. seqq., 614. seqq. — Ad 2.um Agitur, ut patet, de Superiorissa Instituti Religiosi *votorum simplicium.* Porro nullum dubium esse potest, quod talis Superiorissa non possit vota *Sororum* dispensare. Regulares id facere non possunt, nisi ex speciali privilegio, quod certe Institutum Eulaliae non habet. Praeterea praedicta dispensatio actus est ecclesiasticae iurisdictionis, qua omnino caret Eulalia.

Neque vero votum *Sororum* ullo modo irritare directe potest. Id enim non posset, nisi vi voti obedientiae. Verum, cum illud votum simplex sit, potestas ex eo directe vota irritandi non habetur. Ea nonnisi ex voto solemni promanat, quo homo, ut habet Angelicus Doctor 2. 2. q. 186. a. 1. 7., totaliter Deo offert bonum animae, totaliter se mancipat divino servitio quasi holocaustum Deo offerens. Unde est quod nullam, superiore invito, suscipere possit obligationem, eamque possint superiores irritare; cum ipse non habeat velle et nolle, ut in Iure dicitur, et eius voluntas a superioris voluntate dependeat. Per simplex vero votum obedientiae nihil aliud promittitur, nisi obedire superioris praecepto, secundum Constitutiones; sed totalis illa sui traditio et mancipatio non habetur; unde suscepta ipsa obligatio, invito Superiore, illicita esse potest, sed non invalida. Quae quidem invaliditas, cum non sit ex natura intrinseca ipsius voti, sed ex Ecclesiae constitutione, illam nonnisi votorum solemnitati adnectentis,

quando nempe votum ipsa approbat et acceptat ut solemne, luculenter patet ex voto simplici, quod tali caret vi, haberi non posse facultatem vota directe irritandi. Cf. Suarez de Relig. tract. 6. de Voto l. 6. C. 7., tract. 7. de Statu perfectionis et religionis l. 2. C. 13. n. 3. 4. 5. seqq.

DE TERTIO DECALOGI PRAECEPTO

51. — DE SANCTIFICATIONE FESTORUM

1. Silvius, degens in terra infidelium, habet in officinis diversarum industriarum et artium plures quam ducentos artifices et operarios, omnes paganos, quibus solvit satis pingue salarium, et quos iubet, ut laborent etiam diebus dominicis et festis, ea ratione ductus, quod infideles non subiiciantur legibus Ecclesiae, quae prohibent dictis diebus opera servilia christianis. Sed non omnino certus de hac re consulit missionarium loci illius, qui resolvit ipsius casum sic: « Infideles possunt laborare licite *diebus festis*, et quae licita sunt tu potes imperare. Sed infideles etsi non subiiciantur legibus Ecclesiae, subiiciuntur tamen legi universali latae a Deo ipso in Paradiso pro omnibus descendentiab Adam, ut cessent die septimo a labore servili. Hinc *die dominica* debes claudere tuas officinas ». Venit alius missionarius in locum illum, et ipsum quoque consulit Silvius. Missionarius iste ita respondit: « Non solum *die dominica,* sed etiam *diebus festis,* debes claudere tuas officinas. Graviter peccasti: christianus non debet facere opera servilia, neque *per se* neque *per alium,* etiam paganum, cum tu semper sis verus auctor operum servilium, mandando talia, quae tibi prohibentur, etiamsi sint aliis licita ». Silvius, obediens missionario, proponit operariis suam resolutionem claudendi officinas *diebus festis et dominicis.* Sed operarii respondent ad unum omnes: « Si vis ut nos servemus tuas leges, solve nobis hisce diebus festis nostrum salarium. Non enim possumus perdere propter leges tuas nostrum salarium; secus quaeremus dominum alium nostri cultus ». Hinc Silvius, nolens amittere ingentem pecuniae summam, non iubet quidem ut laborent dictis diebus, sed id permittit. Tandem venit praelatus ad visitandam missionem, qui consultus a Silvio dixit: « Non peccasti faciendo ita, scilicet per-

mittendo ut laborent diebus dominicis, et festis; gentiles enim non obligantur ad servanda festa, et diem dominicam, quia non sunt membra Ecclesiae, nec ad sabbatum servandum tenentur, quia praeceptum sanctificandi diem septimum morte Christi sublatum est cum aliis veteris Legis caeremoniis. Neque vero peccasti ratione scandali: quum vivas in medio gentilium, qui bene norunt te ipsum nunquam laborare diebus festis et dominicis diebus. Sed tamen non convenit, ut iubeas, ut ipsi hisce diebus laborent; sed poteris te gerere passive, id permittendo, postquam exposueris voluntatem tuam, quam illi recipere nolunt, eosque fueris exhortatus, ut aliquam temporis partem in Dei cultum impendant ».

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. « Praeceptum de sanctificatione sabbati, *litteraliter intellectum,* est partim *morale*, partim *caeremoniale. Morale* quidem est quantum ad hoc, quod homo deputet *aliquod tempus* vitae suae ad vacandum divinis. Inest enim homini naturalis inclinatio ad hoc, quod cuilibet rei necessariae deputetur aliquod tempus, sicut corporali refectioni, somno et aliis huiusmodi. Unde etiam spirituali refectioni, qua mens hominis in Deo reficitur, *secundum dictamen naturalis rationis aliquod tempus* deputat homo. Et sic habere *aliquod tempus* deputandum ad vacandum divinis, cadit *sub praecepto morali.* Sed in quantum in hoc praecepto *determinatur speciale tempus,* in signum creationis mundi, *sic est praeceptum caeremoniale... Observantia diei dominicae in Nova Lege* succedit *observantiae sabbati,* non ex vi praecepti legis, sed ex *Constitutione Ecclesiae et consuetudine populi christiani* ». S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4.

« Hoc *de sabbati cultu* praeceptum, *si statutum tempus spectatur,* non fixum et constans est, sed mutabile, *neque ad mores,* sed *ad caeremonias* pertinet; *neque naturale est*, quoniam non a natura ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio, externum Deo cultum tribuamus; *sed ex eo tempore, quo populus Israeliticus a Pharaonis servitute est liberatus diem sabbati coluit:...* Sed aliquid habet quod *ad mores, naturaeque ius attinet...* Nam Dei cultus ac religio, quae hoc praecepto exprimitur, *a naturae iure existit:...* cum illud natura comparatum sit, ut *aliquot horas* in iis, quae ad Dei cultum pertinent versemur... Est enim *naturale homini*, ut is *certum quoddam tempus* necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno et aliis huiusmodi rebus: et quemadmodum corpori, ita eadem naturae ratione factum est, ut menti etiam *aliquid temporis* concederet, quo in Dei contemplatione sese reficeret. Atque ita, cum *aliqua tem-*

poris pars esse debeat, quo res divinae colantur, cultusque Deo debitus tribuatur hoc sane *ad morum praecepta* pertinet. Quam ob causam Apostoli ex illis septem diebus, eum qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem et diem dominicum dixere ». Cat. Rom. 4. 6. 7.

Ille, qui die festo aliis mandat, ut laborent, si peccat, eatenus peccat, quatenus *alios inducit* ad opus sub gravi vel sub levi *ipsis prohibitum :* minime vero quatenus *ipse directe transgrediatur praeceptum sanctificationis festi.* Hoc enim praeceptum non nisi duo continet, *auditionem missae, et abstinentiam ab operibus servilibus.* Inducendo alium mandato seu praecepto, ut non audiat missam, ut in operibus servilibus occupetur; non ideo ipse est non audiens missam vel sese occupans in illis operibus. Unde, si ille, qui non audit missam, non tenetur audire, si ille, qui servilibus operibus occupatur, illis incumbere possit, haec mandans nullatenus peccat; e. g., si quis haec mandet infirmario, qui infirmis assistere debeat, vel operariis, qui mox accurrere debeant ad incendium extinguendum.

Nemo tenetur grave aliquod damnum, sive spirituale, sive etiam temporale subire, ut alii retrahantur a peccato, quod omnino ab eorum libera voluntate dependet. Itemque nemo tenetur pecuniam aliis solvere, ne peccent, legem transgrediendo, quam ipsi, si vellent, omnino possent implere. I. M. 434.

Hisce praemissis, patet: 1°. bene respondisse primum missionarium quoad festos dies; errasse vero in omnibus quoad diem dominicum. 2°. In omnibus simpliciter errasse alterum Missionarium. 3°. Bene in omnibus praelatum respondisse.

52. — DE AUDITIONE MISSAE

1. Fabritius ad ecclesiam perrexit intentione reperiendi ibi amicum et eum alloquendi de gravi negotio suae familiae. Amicum non reperit, sed reperit sacerdotem missam incipientem, quem videns naturali quodam instinctu mansit in ecclesia usque ad finem missae.

2. Fridericus e contra perrexit ad ecclesiam ut missam audiret, quae quando ipse ingressus est tunc incipiebat. Sed videns plures peregrinos devote peragere *Viam Crucis* in laterali ecclesiae parte his se associavit, et mansit usque ad finem missae et *Viae Crucis.*

3. Fidelis missae assistens toto tempore missae aspicit et miratur pretiosos altaris ornatus, pulcherrimas ecclesiae picturas, statuas,

columnas, parietes, tectum. Haec omnia fixe aspicit et considerat propter eximiam, quae in illis habetur, artis perfectionem.

4. Officialis politiae, praepositus ordini in ecclesia custodiendo, in die quadam magnae solemnitatis, cum eius officium extra ecclesiam esset exercendum, accedens ad ianuam apertam ecclesiae, sed extra ecclesiam sistens, procuravit missam audire.

Quaer. *Quid ad Casus?*.

R. Fabritius praecepto audiendi missam satisfecit. Nam, licet ad ecclesiam venerit non animo audiendi missam, sed amicum alloquendi, missam tamem audivit, ut comprobat factum quod in ecclesia permanserit ab initio missae usque ad finem, unde patet quod nec ei defuit animus missam audiendi. Secus enim, cum in ecclesia amicum non reperisset, statim ex ea egressus esset ad amicum in alio loco inveniendum, et non mansisset certe usque ad finem missae.

Fridericus e contra non audivit missam, si illa lateralis ecclesiae pars in qua peragebatur *Via Crucis* separata omnino erat ab altari, in quo missa celebrabatur. Tunc enim etiam externe Fridericus *aliud* agebat, licet pium, sed non audiebat missam. Si vero lateralis illa pars seiuncta non erat ab altari, in quo missa celebrabatur, Fridericus pium peragens exercitium *Viae Crucis* bene poterat ad missam attendere, attentione non solum externa, verum etiam interna, et missam consequenter audire.

Fidelis, continuo illo et fixo ornatus aliarumque rerum adspectu, caret omnino attentione non tantum interna, verum etiam externa, ad audiendam missam necessaria, et aliud omnino agit, quam missam audire; adeoque missam non audit.

Officialis politiae licet extra ecclesiam, cum tamen prope ianuam ecclesiae apertam esset, bene poterat ad missam attendere, eique attendit, cum procuraverit eam audire, adeoque misssam vere audivit. Licet extra ecclesiam, cum ei proximo omnino loco esset, moraliter loquendo praesens in ipsa ecclesia, vel certe missae, censetur. Ceterum, si potest quis, uti dd. dicunt, missam audire ex fenestra domus, platea quoque sed non plus aequo interiecta, dummodo missam aspicere possit, missam profecto Officialis audivit *in Casu*.

5. Antonia confitetur, serius se ad missam audiendam decies advenisse. Sedulo quaerit confessarius, an, cum serius ad missam advenerit, lectum iam esset Evangelium. Huic interrogationi Antonia respondet; ter se advenisse ante Offertorium, lecto iam Evangelio, et Credo iam ad finem vergente, bis se venisse, Canone incoepto, ante

Consecrationem, sed aliam deinde missam audivisse usque ad Consecrationem exclusive; quinquies vero advenisse lecto iam Evangelio, sed ante Credo; semper tamen integram missam se legisse in suo libello precum. Hisce expositis, addit deinde praefata mulier, se nonnullis scrupulis hac eadem in re angi quoad praeteritum tempus ante ultimam confessionem. Recordatur enim, serius ad missam semel venisse, et cum iam peracta esset Consecratio ultimae missae, non permansisse tamen in ecclesia, ut reliquae sacrificii parti assisteret, neque missam in libello legisse. Recordatur etiam, semel se audivisse missam sacerdotis ritus orientalis. Hisce auditis, cave, inquit confessarius, ne iterum quidquam horum facias, materia enim in his adest gravis peccati, a quo certe non excusat, integram missam in libello precum legere. Id citra omnem culpam omittere potes, dummodo tamen missae sacrificio attendas animumque applices ad actiones sacerdotis, vel ad mysteria per eas actiones significatas, vel ad ipsum Deum colendum. Itemque, cum quisque missam in proprio ritu audire debeat, non potes eam in alio ritu audire.

Quaer. *An in his omnibus confessarius recte iudicaverit?*

R. 1.° Recte quidem iudicavit quoad omissionem precum: nulla enim adest earum obligatio. « Regula generalis est, inquit Suaresius, hoc praecepto colendi Deum in die festo quatenus affirmativum est non obligare ad exercendum intra illum diem alium actum divini cultus sive internum sive externum praeter missam... Dicendum ergo est hoc praeceptum non obligare ad alias orationes fundendas in die festo praeter eas, quae in missa dicuntur, assistendo et attendendo ad illas... Posset hic quaeri, an saltem, cum aliquis non potest audire missam in die festo ex iusto impedimento, teneatur loco illius aliquid recitare, vel religionis opus exercere; et similiter quando aliquis missam omisit, an teneatur aliis precibus eodem die illam compensare, vel in sequenti die missam audire. Dico tamen non teneri ». De Relig. tom. 1. lib. 2. c. 16. n. 1. 4. 16.

2.° Nonnihil certe severior est praefatus confessarius quoad attentionem, quam exigit a sua poenitente, ut gravem vitet culpam. Exigit enim attentionem, *internam*, quae in hoc praecise est ut, quis advertat, et animum applicet aut ad verba et actiones sacerdotis, aut ad sacrificii mysteria, aut tandem ad Deum, precibus vel meditatione laudandum, adorandum, colendum. Iam vero licet sententia, in praxi consulenda, teneat requiri hanc intentionem internam; attamen iuxta hanc eandem sententiam sufficit attentio interna virtualis, et in confuso; ut nempe habeatur in principio missae, advertatur deinde

aliquo saltem modo quid fiat, et non distrahatur quis *voluntarie* a missa, pro notabili temporis spatio, plene simul advertendo, se distrahi a missa audienda. Praeterea theologorum sententia, qui docent sufficere attentionem *externam*, quae in eo consistit, quod ille qui audit sacrum, non ponat actionem externam impedientem mentis applicationem, v. g., scribere, pingere, etc., *vera* non caret probabilitate. Cf. S. Alph. H. A. tr. 6. n. 28., Op. Mor. l. 3, n. 313., I. M. 647. 648.

3.° Severior etiam videtur fuisse, grave peccatum asserendo in reliquis casibus adesse. Etenim primo multi sunt theologi, qui existimant non haberi grave peccatum, si omnia ab initio omittantur usque ad Evangelium inclusive, imo etiamsi omittatur *Credo*, ut dicit Lugo cum aliis apud S. Alph. H. A. l. c. n. 33. Hanc sententiam S. D. non putat improbabilem, quia missa iuxta S. Isidorum ab Offertorio olim incipiebat. Idem probabile arbitratur Scavini ed 12.ª Mediol. v. 1. n. 253. Positive autem hanc sententiam approbat idem S. Alph. in Op. Mor. l. c. n. 310. « Hanc (*recte* dicunt Salm.) quis neget esse probabilem in re, quae pendet ab aestimatione, hominum, cum sit fulcita tot et talibus auctoribus » Cf. etiam Laymann l. 4. tr. 7. c. 3. n. 3., La-Croix l. 3. n. 665.

Probabilis praeterea est sententia Laymann, Navarri, Sà, Soti, et aliorum, qui docent praecepto satisfieri, si quis unam, v. g., missam audiat ab uno sacerdote usque ad Consecrationem exclusive; alteram vero ab altero a Consecratione usque ad finem. Nam iam audiret, quod est de essentia missae ab uno sacerdote. Conveniunt tamen, quod ille, qui duas sic dimidiatas missas audiret nullo modo excusari posset a peccato saltem veniali ob quandam inordinationem. S. Alph. H. A. l. c. n. 34. Ac S. D., in Op. Mor. l. c. n. 311., affirmat probabilem esse saltem extrinsece eorum theologorum sententiam, qui existimant satisfieri praecepto, si quis duas missae dimidias partes successive audiat a duobus sacerdotibus, etiamsi audiantur inverso ordine, et etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horae, ut sentit Mazzotta. « Immo, addit, si quis audiat missam ab uno sacerdote usque ad Consecrationem exclusive, et ab altero a Consecratione usque ad finem *vocamus probabilissimam* ».

Insuper S. Alph. H. A. l. c. n. 39. aperte asserit tamquam *tenendum,* quod « cum sit satis etiam probabile, quod essentia sacrificii in sumptione consistat (si aliquis veniret *post Consecrationem* ultimae missae) dicimus illum bene obligari ad reliquam missae partem audiendam ». Cf. etiam Op. Mor. l. c. n. 310. Oppositum docet P. Gury

n. 343. Ista sententia probabilis omnino videtur. Nam certe longe probabilius deficit tunc essentia sacrificii, adeoque et obligatio illi assistendi. Si tamen quis adveniret post consecrationem ultimae missae, ita ut adhuc notabili missae parti assistere posset, tunc *probabiliter* etiam ad reliquam missae partem audiendam teneri videtur. Etenim, etsi quis essentiae integri sacrificii intersit, si tamen notabilem missae partem omittat, graviter peccet. Ergo, si quis interesse possit notabili parti missae, eidem interesse tenetur; quemadmodum, qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas recitare, ad eas omnino tenetur; ut constat ex prop. 54. ab Innocentio XI. damnata. Cf. La-Croix l. 3. n. 668.

4.° S. C. de P. F. dubium propositum est: Utrum necesse sit ad satisfaciendum Ecclesiae praecepto de audienda missa diebus dominicis ac festis, ut unusquisque missam audiat in proprio ritu; an sufficiat audire missam? » D. 11. Dec. 1838., respondit: « Negative ad primam partem; affirmative ad secundam ». — I. M. 642. 647. 648. 651., Collectan. S. C. de P. F. n. 879. Cf. etiam n. 1228.

6. Augustinus, privilegio gaudens Oratorii privati, eo utitur sive in civitate, sive ruri, ubi *solet morari toto tempore autumnali.* Sacellum utroque in loco magna quaedam aula est, quae, tela quadam serica interposita, in duas partes dividitur, quarum altera sacello destinatur. Altare vero marmoreum in amplo quodam *quasi armario* reperitur, in *profunda* quadam constructo, ad instar parvi cubiculi, parietis cavitate, quod post absolutum sacrificium lignea ianua, bene ornata, clauditur. Dum Augustinus ruri moratur, eius festum celebratur, et tunc per aliquot dies invitantur cognati et nobiles amici, qui omnes, die festo incidente, missam in praedicto Oratorio audiunt. Ac, cum plures sint, tota aula, durante die, a nepotibus Augustini occupatur, ibique noctu omnes dormiunt.

Quaer. 1.° *Quid sit oratorium publicum, semipublicum, privatum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. Enchir. Morale ad 4^{a} n. 639. 640., I. M. 644. — Ad 2.um Augustinus uti quidem potest privilegio oratorii privati, *in urbe* et *ruri* dum ibi commoratur, dummodo tamen simul utrobique eo non utatur. Hoc enim privilegium *personale* est, et longiori sane tempore *solet* ipse ruri habitare; ita ut secundum indulti clausulam dici etiam possit *solita habitatio.* Ferrar. n. 16., Lig. l. 3. n. 318.

Ad *aulam,* ad separationem *per telam,* et ad altare in parvo illo cubiculo in *parietis cavitate* constructo, quod attinet, inquietandus non

videtur Augustinus. Haec enim habet S. Alph. l. 3. n. 318.: « Nota... non esse opus quatuor muris cum ianua, qui oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari *tapes,* aut *tela*, quae reseretur vel claudatur ad commoditatem audientium missam. Censet autem P. Fortunatus a Brixia non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui lignea tabula post absolutum sacrificium claudantur. Nulli dubium, quod huiusmodi oratoria decentius intra quatuor vel saltem tres parietes in separato cubiculo construantur. Sed ego novi praefatos armarios in usu esse Neapoli, novique ab Archiepiscopo approbari. Et revera huiusmodi oratoria, sic formata, non videntur iuxta tenorem Indulti, ut supponit P. a Brixia, esse vetita, quia tabulae laterales satis gerunt vices parietum; modo tamen altare ligneum ita sit parietum colligatum, ut non sit amovibile, iuxta Decr. S. C. R. 3. Dec. 1661. (*Null. loc. Cirign.*) et altaris portatilis imaginem non prae se ferat ». Augustini autem oratorium revera in armario non est, sed in parvo cubiculo quatuor extructo muris *in profunda* parietis cavitate. Collect. n. 1219.

Quod praedicta aula per diem occupetur a nepotibus Augustini, ibi conversantibus, ibique per noctem dormientibus, neque in hoc inquietandus est Augustinus, cum hoc non fiat nisi raro, semel in anno, Augustini festo die occurrente, et non sine necessitate prae cognatorum et amicorum multitudine advenientium. Haec idem S. Alph. l. c.: « Nota....: quod, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata comedere, dormire et similia agere; tanto magis ea permittenda in oratorio quod solum ad tempus est ad sacrum usum deputatum. Addit La-Croix l. 6. p. 2. n. 226., quod huiusmodi actiones licet absque necessitate fierent, non excedunt culpam venialem. Docent enim dd. apud Bonac. et Suarez de Relig. l. 3. c. 5., quod illae etiamsi fierent in ecclesia consecrata, non sunt mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitus utendo ecclesia vel oratorio tamquam quocumque loco profano ». Insuper advertendum est, quod, *in Casu,* praedicta aula proprie oratorium non constituat, cum sit *ante oratorium,* quod proprie in praedicta *profunda* parietis cavitate est constructum, quasi parvum cubiculum, quod per ligneam portam a tota aula separatur.

Quod autem cognati et nobiles amici, die festo incidente, missam in praedicto oratorio audiant ad satisfaciendum praecepto, Augustinus suo utitur iure. Etenim vi indulti admitti possunt *nobiles hospites, etiam* « unius diei, et adhuc qui ad prandium invitantur a privilegiato, ut de privilegio participent », privilegiato tamen, cui Indultum princi-

paliter concessum et directum est, praesente. Lig. l. c. — Cf. Normas S. C. de Sacram. pro concessione privatorum oratoriorum, Supplem. alterum Instit. Moral. etc. n. 644.

53. — DE ABSTINENTIA AB OPERIBUS SERVILIBUS

1. Tullius concionator, disserens de abstinentia ab operibus servilibus, in primis docet, ad haec a non servilibus discernenda, attendi potissimum oportere ad laboris gratuitatem, ad laborantis intentionem, et ad defatigationem corporis Hinc infert, non exercere opus servile eum, qui sine ulla spe lucri, recreationis causa, die festo laboret; vel qui id faciat animo otium vitandi; vel demum, si ea praestet, quae levissimam defatigationem important, ut esset tibialia manu texere, rosaria et scapularia conficere, imagines acu pingere, typos componere, artem photographicam exercere, aliaque his similia.

Quaer. 1.° *Quaenam opera die festo prohibeantur?* — 2.° *An recta fuerit concionatoris doctrina?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 652. seqq. — Ad 2.um 1.° Opus servile est opus quod directe et immediate exercetur corporis viribus, in corporis utilitatem directe et immediate tendit intrinseca natura sua, et quod a servis exerceri solet. Quare, uti patet, criterium ad dignoscendum, an opus aliquod servile sit, partim est *intrinsecum,* et ex ipsa operis natura est repetendum, partim *extrinsecum* ex communi consuetudine et existimatione desumendum. Falsum ergo est, quod primo loco docet Tullius, attendendum potissimum esse ad laboris gratuitatem, ad laborantis intentionem, ad corporis defatigationem. Gratuitas laboris et laborantis intentio, utpote circumstantiae merae extrinsecae, non immutant intrinsecam naturam operis. Corporis vero defatigatio habetur in operibus etiam *liberalibus,* quae animae viribus potissimum exercentur, et ad animae utilitatem praecipue spectant. Eaque consequenter a fortiori habetur in operibus *communibus,* quae ab omnibus et servis et liberis indiscriminatim fiunt. Ita servile erit arare alterius agrum, quamvis ex mera caritate fiat, et gratis omnino. E contrario servile non erit pulsare organum, saltare, deambulare, quamvis id longo tempore, et notabilis corporis defatigatione, fiat; uti etiam diuturna et laboriosa transcriptio, lucri causa. Hinc patet, errare omnino Tullium, quando infert non exercere opus servile eum, qui sine ulla spe lucri, recreationis causa, die festo laboret; vel qui id faciat animo otium vitandi, vel demum, si ea praestet quae levissimam defatigationem important.

2.° *Tibialia manu texere* opus profecto servile est, sive in se ipso spectetur, sive consideretur communis existimatio et consuetudo. Levis defatigatio, quae in ipso est, efficere quidem potest, ut longiori tempore ex iusta causa permitti possit, minime vero, ut sit simpliciter licitum, cum opus servile non ideo desinat esse.

3.° *Rosaria et Scapularia conficere* opus etiam servile est, si in se spectetur. Etenim parum refert ad ipsam naturam operis, quod rosaria et scapularia conficiantur, vel conficiantur e. g. horologii catenulae vel sudariola. Discrimen non est nisi mere materiale. Dicitur, *si in se spectetur;* nam in hoc opere facile subintrare potest elementum aliud extrinsecum, illud excusans, nempe pietas; vel illud simpliciter permittens, nempe legitima consuetudo, quae alicubiforte vigeat, si haec opera mere ad pietatem fovendam suscipiantur. Tunc enim quamvis ad ipsum opus, in se spectatum, nihil referat, gratisne fiat an lucri causa; communi tamen opinione et existimatione, ut opus pietatis habetur, proprium monialium, aliarumque piarum personarum, et nullo pacto ut opus servile, puta, si pia haec obiecta, durante missione, debeant in populum distribui. G. 355.

4.° *Imagines acu pingere* ut opus servile haberi non potest. Etenim illi non convenit definitio operis servilis. Et sane opus potissimum est ingenii, et a nobilibus etiam feminis exercetur.

5.° *Typos componere* opus per se servile non est; aequivalet enim scriptioni, et opus est quo potissimum vires animi exercentur. Enimvero poterit quis, legendi et scribendi nescius, materialiter quidem typographicos characteres varie collocare et distribuere, sed numquam uti verba efformentur apte sibi cohaerentia. Attamen, si in publica quadam officina exerceatur, opus servile est ex communi aestimatione et consuetudine. Fidelium sensus abhorret ab eo apparatu, qui mercenariam artificis operam praefert, omnesque damnant tales typographos, die festo laborantes.

6.° *Artem photographicam exercere* opus servile non est. Opus ingenii et scientiae est, et exercetur ab ipsis professoribus naturalium scientiarum. Aequivalet praeterea picturae, quae ars liberalis est, quam ipsi nobiles viri non raro exercent. Tandem, communi opinione et consuetudine, exercitium huius artis non habetur uti prohibitum festis diebus. Opus ad summum servile esse poterit, si vili fiat apparatu, et grosso quodam modo. — Scav. ed. 12.ª Mediol. 1784. l. 2. n. 93. 244., I. M. 652. 653. 655.

2. Rusticis cuiusdam pagi, dum tempore messis segetes in terra iacerent, quadam die dominica repente visa est ingruere tempestas.

Hinc subito ad segetes colligendas, curribusque et equis in horreum evehendas, omnes praecurrunt.

Quaer. *Quid de ratione agendi rusticorum in Casu?*

R. « Si revera adfuit periculum, prout saepe adest, ne segetes in campo diutius relictae computrescerent, vel notabile damnum paterentur, rustici, eas die festo colligendo, contra praeceptum Ecclesiae non peccarunt; quia Ecclesia, pia mater, non vult filios cum tanto onere ad praecepta adstringere ». G. 356. Nullum vero esse poterat *in Casu* scandalum, stante tam evidente necessitate.

DE QUARTO DECALOGI PRAECEPTO

54. — DE FILIORUM OBLIGATIONIBUS

1. Aloisius nobilis iuvenis, et honestissimis praeditus moribus, summopere desiderat observantissimum religiosum ordinem ingredi, ad salutem securiorem reddendam animae propriae. Religiosae Aloisii vocationi obsistit pater, propterea quod, cum occulte plura familiae bona dilapidasset, sperat, fore ut Aloisius, suo ingenio et industria, familiae divitias in pristinum statum et decorem restituat. Accedit, quod frater Aloisii, qui uxorem duxit, et ipse bona suae familiae, vitiosa vita, consumpsit, ita ut fere non nisi necessaria ad sustentationem suae familiae habeat. Hisce non obstantibus, Aloisius, invito patre, religionem ingreditur et profitetur, et ut melius attendere possit christianae perfectioni, et theologicis studiis, omnem interrumpit, epistolarum etiam, relationem cum sua familia. Orat quidem Aloisius pro tota familia sua, praesertim pro suo patre et fratre, qui a recto virtutis tramite declinant, quique, ad Deum conversi sincero corde, quamvis in graviorem temporalem necessitatem fuerint deinde prolapsi, sanctissime moriuntur. Notitia affertur Aloisio, a suis superioribus, et plures ipse missas celebrat pro eorum anima.

Quaer. 1.° *Quaenam sint filiorum erga parentes obligationes?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 665. 666. — Ad. 2.um Quod Aloisius *religiosum ordinem* ingredi velit, suo utitur iure, cum liber omnino sit quoad electionem status. Laudandus praeterea est primo quidem, quod

religionem ingredi velit, et ita amplecti evangelica consilia. Laudandus secundo est, quod velit, ingredi *observantissimam* religionem: in ea enim facilius et certius obtinere poterit id quod intendit, *securiorem reddere salutem animae propriae.*

Non tenetur vero Aloisius suo patri obedire, et in saeculo remanere, ut familiae divitias, patris culpa dilapidatas, restauret. Enimvero res est primum valde incerta. Praeterea bonum hoc opulentiae et honoris familiae longe inferioris ordinis est ac bonum proprium spirituale aeternae salutis et evangelicorum consiliorum: nec aliunde istud bonum familiae necessarium est, ad ipsius sustentationem. Hinc S. Th. quodlibet. 10. a. 10. inquit: « Si sine eius (filii) obsequio parentes, *nullo modo* vivere possunt, tenetur eis servire, et alia opera perfectionis praetermittere... *Si vero, sine eius obsequio, possunt aliqualiter sustentari, non autem honorifice,* non propter hoc *tenetur opera perfectionis dimittere* ».

Hinc multo minus tenetur Aloisius ab ingressu in religionem abstinere, ut familiae fratris sui divitias adaugeat, et haec honorifice possit sustentari, quae vitiis et culpa ipsius fratris ad huiusmodi angustias redacta fuit.

Quod Aloisius religionem ingressus totus detur studio religiosae perfectionis et theologicarum disciplinarum, laudabiliter omnino agit. Etenim « religiosi dicuntur illi qui *sese totaliter mancipant divino servitio,* quasi holocaustum Deo offerentes... Religionis status principaliter est institutus ad perfectionem adipiscendam per quaedam exercitia, quibus tolluntur impedimenta charitatis ». S. Th. 2. 2. q. 186. a. 1. Hinc, quod Aloisius nullam amplius velit recipere epistolam suae familiae, *per se loquendo,* laude etiam dignus est. Hoc legimus effectum a S. Ignatio de Loyola, aliisque Sanctis. *Per se loquendo,* difficultas enim pro Aloisio adest.

Enimvero eius parentes, post ipsius ingressum in religionem et religiosam professionem, in sat gravem incidunt necessitatem. Obligari quidem Aloisius non potest, ut ideo e religione egrediatur. Verum non videtur, quod possit omnino negligere gravem hanc parentum necessitatem. Angelicus Doctor 2. 2. q. 101. a. 4. ad 4. ait: « Ille vero, qui iam est in religione professus, reputatur iam quasi mortuus mundo; unde *non debet* occasione sustentationis parentum, *exire claustrum,* in quo Christo consepelitur, et se iterum saecularibus negotiis implicare: *tenetur tamen, salva sui praelati obedientia, et suae religionis statu, pium studium adhibere, qualiter eius parentibus subveniatur* ». Et Quodlibet. 3. a. 16. inquit: « *Debet,* quantum potest, salva ordinis obe-

dientia, *satagere, ut per se, vel per alium, suis parentibus subveniatur, si in necessitate fuerint constituti* ».

Postremo omni etiam laude dignus est Aloisius, quod pro sua familia, praecipue vero pro patre et fratre ad Deum preces fuderit. Unde magna consolatione debuit affici eorum audiens conversionem, et sanctam mortem. Laudabiliter item se gessit plures missas pro ipsis post eorum mortem celebrando. Atque haec etiam filiorum cura pro parentibus, in gravi eorum spirituali necessitate, spectat ad amorem, quem filii debent parentibus. Hinc S. Alph. 333. ait: « Graviter peccant, si non curent, ut parentes in articulo mortis constituti suscipiant sacramentum poenitentiae, et alia ».

2. Alphonsus, iuvenis 21 annorum, ex confessarii consilio, accedit quotidie ad missam audiendam in vicina ecclesia, singulis vero hebdomadis Marianam frequentat Congregationem, in qua etiam accedit ad sacramenta poenitentiae et eucharistiae. Operam ipse dat studio Iuris canonici et civilis; advocati enim professionem, ex naturali inclinatione, amplecti desiderat. Haec omnia displicent omnino eius patri, viro ceteroquin catholico; siquidem multum timet, ne spiritualia illa exercitia noceant corporali sanitati filii. Unde vellet, quod abstineret a quotidiana missa audienda, eamque audiret tantum diebus dominicis et festis, itemque quod non nisi singulis mensibus ad summum accederet ad eucharistiam, ratione ieiunii quod saepe usque ad horam decimam protrahendum est. Item vellet etiam, ut medici potius professionem amplectatur Alphonsus, cum ipse insignis medicus sit, et multos habeat clientes. Haec Alphonsus candide manifestat suo confessario, qui ei respondet, ut habeat patientiam, et patri obediat, quia filius in omnibus patri obedire debet.

Quaer. 1.° *An Alphonsus possit pergere in suis piis exercitiis, et advocati professionem amplecti?* — 2.° *Quid de confessarii responsione sentiendum sit?*

R. Ad 1.um Affirmative. Ratio est, quia haec, *in Casu,* non pertinent ad rectam *domus gubernationem,* et ad *rectam educationem filii.* Hinc exercitia illa spiritualia prudenter dirigere ad confessarium spectat, non ad patrem. Patris autem timor pro sanitate filii excessivus videtur, et nullo modo fundatus. Item professio eligenda ad ipsum filium pertinet, secundum sua talenta et naturalem inclinationem. Pater hac in re poterit tantum filium dirigere, et prudenti consilio adiuvare, minime praecipere; ubi filius convenientem sibi professionem amplecti velit. Quare Alphonsus, ne desit reverentiae erga suum parentem, quin

aperte ei resistat, conetur, suavi modo, ei persuadere rectitudinem suae rationis agendi. I. M. 665.

Ad 2.um Errat in sua responsione confessarius, asserendo filium debere in omnibus obedire parentibus. Etenim, « cum obedientia praelato debeatur, ad illa extenditur debitum obedientiae, ad quae extenditur ius praelationis. Habet autem pater carnalis ius praelationis in filium, primo quidem quantum *ab domesticam conversationem.* Sic enim est paterfamilias in domo, sicut rex in regno; unde sicuti subditi regis tenentur obedire regi in his, quae pertinent ad gubernationem regni; ita etiam *filii et alii domestici* tenentur obedire patrifamilias in his, quae pertinent *ad dispensationem domus.* Secundo, quantum *ad morum disciplinam,* unde Apostolus dicit, ad Heb. 12., 9., *Patres quidem carnis nostrae habuimus eruditores, et obtemperabamus eis.* Debet enim pater filio non solum educationem, sed etiam disciplinam, ut Philosophus dicit. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, *et non in aliis* ». S. Th. Quodlibet. 2. a. 9., 2. 2. q. 104. a. 5.

3. Virginia, puella modesta et *laboriosa, sedulo in officina patris adstat ad commercii negotia peragenda.* Eius fratres magnas faciunt expensas in ludis et potationibus; immo ipsi parentes, parum providi, omnia in praesenti expendunt, nihil de futuro cogitantes. Hinc Virginia, ut sibi pro futuro provideat, immo ut provideat et ipsis suis fratribus et parentibus, in casu infirmitatis, mortis, alteriusque necessitatis, pecuniam, insciis parentibus paulatim seponit; et *sua industria utens* iam penes se plura libellarum millia habet. Anxia nunc petit a suo confessario, an tuta conscientia esse possit.

Quaer. 1.° *An, et quale bonorum dominium habeant filiifamilias?* — 2. ° *Quid Virginiae respondendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 666. seqq. — Ad 2.um Quatenus Virginia pecuniam non sibi, sed toti familiae seponit, ut necessitatibus praesertim parentum, tempore opportuno, subveniat, certe tuta esse potest conscientia; immo prudens haec virgo laudanda. Ratio est, quia ita agens, nihil sibi retinens, sed totum in familiae et parentum utilitatem expendens, non solum nulli facit iniuriam, sed bonum etiam totius familiae et parentum procurat. Et sane, si non peccat uxor, subducendo aliqua pro victu, vestibus, ceterisque familiae necessariis, quae mariti saepe non curant, et frustra ab illis peterentur; si uxor aspiciens maritum in detrimentum familiae bona dilapidare, potest ea abscondere et in bonum familiae reservare, ut habet theologorum doctrina, cur id ipsum non poterit filiafamilias, mortua matre, e. g., vel

si mater et ipsa se sociaret marito ad omnia familiae bona dilapidanda? Cf. G. 824. 2.°, Comp. 554.

Quatenus vera Virginia pecuniam etiam sibi seponat, ut sibi pro tempore futuro, mortuis parentibus, provideat neque inquietanda videtur, licet res maiorem facessat difficultatem. Etenim, si uxor, quae dotem attulit valde exiguam, clam et paulatim pecunias marito diviti, et avaro, subtrahere potest ad alendam matrem valde pauperem ac miseram, licet sciat maritum hoc aegerrime laturum, si cognosceret; si idem potest uxor ad honeste vestiendum filium, quem ex priori matrimonio habet, cui maritus praeter alimenta necessaria vix aliquid aliud vult concedere; si tandem idem etiam licet uxori ad sibimetipsi providendum pro futuro, ne necessariis careat ad decentiam sui status servandam, ut habet etiam theologorum sententia, idem profecto videtur concedi posse filiaefamilias. Cf. Gury Cas. v. 1. n. 560. 561. Et ratio in promptu est: etenim, ideo tali miserae uxori indulgendum est, si matri suae egenti, vel filio ex primo matrimonio orto opituletur, quia maritus non potest ea in re esse rationabiliter invitus. Ideo autem eidem indulgendum est, si et sibi pro futuro provideat, maritum aspiciens multo seniorem, infirmum, eumque certo sciens, nihil sibi donaturum, quia vir uxori in iis circumstantiis providere debet. Porro utraque haec ratio pro uxore militans, et pro filiafamilias, in iisdem constituta angustiis, valere videtur. Caveat igitur Virginia, ne coeca passione ducatur; si tamen res *certo constet,* non videtur ad restitutionem teneri, dummodo id quod rationabiliter sibi necessarium est non excedat. Praesertim vero indulgentiam infelix Virginia meretur, si dum sibi non nisi necessarium seponat, labore omnino *indebito* utatur. Aliquid enim *industriae* ipsius *extraordinariae* debetur; fructus autem industrialis ei, qui industria utitur, debetur.

Contrariam opinionem tenet P. Gury, Cas. Consc. v. 1. n. 503., qui consequenter, dum uxori in simili casu constitutae indulgendum censet, loco supra citato, filiamfamilias vero a peccato mortali per se excusari non posse arbitratur. Ratio autem, quam affert P. Gury est, « quia furtum in materia gravi commisit erga parentes rationabiliter invitos ». Verum id est, quod praecise in nostro casu negari potest, parentes nempe *rationabiliter* esse invitos. Etenim, si, in simili casu, maritus non est *rationabiliter* invitus erga uxorem; cur parentes rationabiliter inviti essent erga filiam? — Obiicit autem sibimetipsi P. Gury l. c. n. 504.: « Iuxta auctores *plures, valde graves,* filiosfamilias in simili casu saltem mercedem famulo debitam mereri ». Respondet ipse, « illam doctrinam esse periculorum plenam, nec facile in praxi toleran-

dam ». At eandem istam doctrinam idem P. Gury in Comp. v. 1. n. 547. affirmat « *sat probabilem* apparere », et ob illam ipsam rationem, modo allatam, « quia filius non est peioris conditionis, quam famulus ». Sedulo quidem notat statim in eodem Comp. l. c., « in praxi recedendum non esse a sententia negante ». At, ut bene animadvertit P. Ballerini, « cum oppositam alioqui fatetur esse probabilem, non ita intelligendus est, quasi debeat, aut etiam possit cuiquam imponi obligatio; nam confessarius non est legislator, nec habet potestatem imponendi aut indicendi certam obligationem, quando haec est incerta: et incerta sane est, quando probabile est, eam non existere. Hoc itaque auctor tantum innuit, prudenter suadendam illam praxim: prudenter, inquam, ne dum hallucinationes timet in poenitente, ipse gravius hallucinetur, et sic poenitentem non iniusta utilitate privet ».

Quaestio ergo est prudentiae, non liceitatis. Neque vero valet obiicere contra allatum argumentum ex illo uxoris casu, non adesse paritatem; siquidem bona quae subtrahit, utpote communia sibi et marito, non sunt tantum mariti, sed etiam sua. Contrarium enim aperte habet P. Gury l. c.; indulgendum enim ait tali uxori, « si maritus esset multo senior, infirmus, et si constaret eum nihil uxori indigenti donaturum esse, quia vir uxori in iis circumstantiis providere debet ». Illa ergo bona, quae uxor subtrahit, bona mariti sunt, non sua. Et confirmatur: statim enim pergens P. Gury haec subdit: « *A fortiori* non esset damnanda uxor, quae dum vir familiae substantiam dissiparet, pecuniam subduceret, et servaret filiis, vel etiam pro se, *si bona communia cum marito haberet* ». Nullo pacto ergo de communibus bonis agebatur.

Postremo, cum idem P. Gury in duobus casibus immediate praecedentibus, 498. 502., tam facilis sit cum filiofamilias, non apparet, cur tam difficilis sit in casu sequenti pro filiafamilias. Nam, in primo illorum casum, agitur de filio, qui post mortem patris remanet cum duabus sororibus in domo paterna, et solus prosequitur patris commercium cum notabili lucro: et P. Gury ait: « Leopoldus, qui non tantum aequalem pecuniae partem, sed etiam ipse solus totum laborem ac industriam contulit, maiorem partem de lucro memorato sortiri debet. Licet enim lex civilis huiusmodi casum non excipiat, videtur tamen dari locum alicui epicheiae, saltem *pro rata laboris extraordinarii et indebiti,* de arbitrio viri probi et periti. Si autem ius certum et evidens habet ad aliquam compensationem, rigorose loquendo, eam occulte facere posset, si alio modo, id ad quod ius habet, re-

petere nequeat ». Auferatur *Leopoldus,* ponatur *Virginia,* et certe eadem remanet conclusio. — In altero vero casu agitur de filiofamilias, qui negotiatur cum pecunia patris, et lucrum inde percipit, et P. Gury ait: « Neque tenetur Marius restituere lucrum, quod negotiatione privata comparavit, quia *industriae ipsius extraordinariae* tribuendum est; fructus autem industrialis ei, qui industriae studuit, debetur ». Dicatur non *Marius,* sed *Virginia,* et eadem etiam hic manet conclusio. Quod enim Virginia illam extraordinariam industriam non exerceat, ut Marius, extra domum paternam, patre inscio, sed in domo paterna, parentibus praesentibus, hoc certe non immutat naturam et dominium fructus huius industriae. Res enim semper et ubique fructificat domino suo. Minor autem adhuc pro Virginia esset difficultas, si, ut ex ipso *Casu* satis erui potest, ipsa non est amplius *minor,* sed *maior:* ac nulla prorsus difficultas esset, si ipsa esset in bonis separata a patre et a familia; si *non nomine patris,* vel *nomine familiae, neque ope communis pecuniae,* sed *nomine proprio* laboraret et *propria pecunia,* ex servata, e. g., Virginiae *parsimonia,* quae satis *ex Casu* in Virginia apparet. Fructus enim parsimonialis ex illis, quae ipsi omnino debentur in familia, ut fratri, suus prorsus est.

55. — DE PARENTUM OBLIGATIONIBUS

1. Melania, vidua, duos habet filios; unum valde diligit, alterum vero vix videre potest, hunc enim ipsa non lactavit. Quamvis iste bonae sit indolis, et non communis ingenii, mater erga eum naturalem experitur antipathiam, quam, ut ipsa ait, vincere non potest. Unde est, quod constanter eum verbis reprehendat, iniuriis et etiam verberibus afficiat. Alterum vero filium, quem ipsa lactaverat, licet sit pravae indolis et satis mediocris ingenii, omnibus cumulat blanditiis. Manualia dona continue ei largitur, obiecta ei dat pretiosa, notabiles pecuniae summas, et etiam parvam quandam villam, ab ipsa emptam, et quam simulat illi ab avunculo donatam. Quim imo in suo testamento *reliquam* partem disponibilem huic totam assignat.

Quaer. 1.° *Quaenam sint parentum erga filios obligationes?* — 2.° *An Melania in Casu peccaverit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 671. seqq. — Ad 2.um 1.° Dubium esse non potest, quin Melania, ea agendi ratione peccet, et peccet graviter contra pietatem. In correctione enim et castigatione sui filii graviter moderationem excedit, et in eis nullo ducitur honesto motivo boni erga filium, sed ex naturali et inordinata passione; quam utique vincere forte

non potest, quatenus eam non possit in se exstinguere; sed vincere certe potest, quatenus non agat secundum eam, sed secundum rectam rationem. Tam pertinax Melaniae agendi ratio grave tandem damnum suo filio inferre potest. *Vos patres,* ait Apost., *nolite ad iracundiam provocare filios vestros.* Ad Eph. 6., 4. Immoderata castigatio filiis multum nocet. Eos reddit morosos, stupidos, pusillanimes, et quandoque desperatione affectos. Pro amore parentibus debito, contemptum et odium parere solet. Reuter Neoconfessar. p. 2. c. 4. q. 3. n. 9., Gur. Comp. 375.

2.° In donis illis, quae alteri suo filio Melania modis omnibus elargitur graviter etiam peccat contra caritatem; nam ex animi aversione ducitur contra alium suum filium, cui, tam excessivis donis, malum causat. Ex hac autem personarum acceptione grave etiam, lapsu temporis, exoriri potest dissidium et discordia inter duos fratres. Peccetne etiam graviter contra iustitiam legalem et commutativam? Negandum videtur. Nam per varios actus inter vivos et per testamentum non nisi partem disponibilem praedilecto suo filio donat et legat. Quare, si intacta remaneat alterius filii *legitima,* eximenda Melania videtur a gravi peccato contra iustitiam. Secus autem esset, si hanc *legitimam* partem laederet, et alter filius tunc, post eam iam acceptam, ad restitutionem teneretur, verum non ante iudicis sententiam. Cod. Ital. art. 1091. « Notandum autem, ait S. Alph. l. 3. n. 740., quod donatarius ante sententiam iudicis nihil tenetur restituere filiis ». I. M. 673. — G. 822.-824.

1.bis Gaudentius paterfamilias suos filios filiasque, e pueritia vix egressos, secum semper adducit ad publica theatra et ad privatos mundanos conventus chorearum, cantus, musicae, eisque relinquit omnem libertatem tractandi cum aliis omnibus. Ait enim periculis mundi, sic ab initio assuefacti pueri, nullum deinde damnum persentient.

Quaer. *An Gaudentius recte agat?*

R. Negative. Etenim suos filios vel a prima pueritia, ita agendo, ipse proiicit in barathrum omnium vitiorum.

Gaudentium certe omnino reprobaret S. Basilius Magnus, qui, agens de custodienda castitate, in suis Constitutionibus Asceticis cap. 3. num. 1., Migne vol. 31. col. 1343. ait: « Par est autem non solum cogitationes moderari, sed etiam, quoad fieri potest, a rerum consuetudine recedere: maxime earum, quae, suo ad nos accessu, libidinem nobis in memoriam revocantes, turbant ac confundunt mentem, bellaque et pugnas animo faciunt. Bellum enim, quod invitis nobis accidit, sufferre plane necesse *fuerit; sed spontaneum bellum sibi ciere est ab-*

surdissimum. In priore enim, etiamsi quis superetur, forte veniam consequetur..... at vero in altero si quis vincatur, praeterquam quod id admodum ridiculum est, praeterea venia caret ». Et mox S. Doctor citat illud Proverbiorum: « Alligabit quis ignem in sinu, vestes autem non comburet? aut ambulabit quis super carbones ignis, et pedes non comburet? » 6., 27.-28.

Gaudentium pariter reprehenderet S. Ioannes Chrysostomus, qui, in Sermone 1.° de Anna, de filiorum loquens educatione inquit: « Hanc (Annam) aemulamini mulieres, hanc imitentur viri, tantamque liberorum curam gerant, ita natos educent, cum in aliis omnibus, *tum maxime in castitate*. Nihil enim adeo contendendum curandum est, *quam ut iuvenes casti sint et pudici...* ». Et quid ad hunc effectum a parentibus sit efficiendum, S. Doctor exemplo explicat lucernae. « Certe, ait, saepe ancillam admonemus, quae lucernam accendit, ne in eum locum lucernam transferat, in quo stipula foenumve fuerit, aut aliquid eiusmodi, ne forte nobis insciis excidat scintilla quaepiam, et materiam illam corripiens totam domum incendat: eandem quoque sollicitudinem erga liberos impendamus, neque vultus eorum illuc traducamus, ubi lascivae sunt famulae, ubi luxuriosae puellae, ubi petulantes ancillae; sed iubeamus ac denuntiemus illis, si forte talis nobis sit famula, seu vicina, sive quaevis eiusmodi, ut neque in conspectum, neque in sermonis congressum cum iuvenibus veniant, ne qua inde scintilla excidens totam pueruli animam incendat, et irreparabilem illi calamitatem importet. Neque vero tantum a spectaculis, sed etiam a mollibus ac dissolutis cantilenis abducamus, ne his eorum anima fascinetur; neque illos ad theatra deducamus, nec ad convivia et compotationes, sed cautius, quam conclavi abditae virgines, custodiantur a nobis iuvenes. Nihil aetatem illam adeo solet exornare ac pudicitiae corona ». Migne vol. 4. col. 822.

2. Titius prius contraxit matrimonium dumtaxat *ecclesiasticum* cum Bertha, ex qua filios procreavit. Dein, relicta familia, *civiles* nuptias inivit cum Caia, ex qua alios genuit filios. Morti proximus testamentum condidit, in eoque de Bertha eiusque filiis ne verbo quidem facto, totam haereditatem Caiae eiusque filiis attribuit. — *Ad quid hi heredes in conscientia tenentur?*

3. Caius, cum filiis ex matrimonio solum *ecclesiastico* susceptis, moritur intestatus; et sic haereditas ad eiusdem collaterales civiliter devolvitur. — *Quid de istis in conscientia?*

4. Seia, cum non posset, post contractum matrimonium *ecclesia-*

sticum cum Titio, hunc inducere ad actum *civilem* complendum, surripit aliquid de eiusdem bonis, ut se compenset de parte legali, quam in ipsius morte non poterit consequi. — *An possit iuste ita se gerere in conscientia?*

Quaer. *Quid ad varios Casus sit respondendum?*

R. *Ad Civilem Legem quod spectat,* haec in antecessum notanda sunt: 1.° Leges Civiles, definitivae iuris, et translativae dominii proprietatis, obligant in conscientia. Huiusmodi autem sunt leges, quae definiunt *haeredum necessariorum legitimam, et legitimam successionem haeredum legitimorum.*

2.° Leges interpretandae sunt convenienti modo, si id sit possibile, et trahendae non sunt ad iniquam et iniustam dispositionem, si id non sit necessarium. Porro lex *matrimonii civilis, si de vero ineundo matrimonio intelligatur,* ubi Canonica viget lex, iniqua et iniusta est, et tunc non est attendenda. Nullum enim legitimum *ius* profluere potest ex lege, quae est contra *ius* naturale et divinum et quae non ex usu legitimae auctoritatis, sed ex eius abusu est. Sed haec interpretatio necessaria non est. *Intelligi enim potest tantum de exteriori quadam forma, ut constet de vero matrimonio in ordine ad eius effectus civiles,* qui non nisi *a vero matrimonio* dependent, eo ipso quod *effectus civiles matrimonii* sunt; minime vero ab illa forma legali, quae est tantum *ad probationem veri matrimonii.* — Praeter hanc communem et extrinsecam rationem, ratio etiam adest propria et intrinseca huius interpretationis. Etenim primo, ea lex de civili matrimonio fundamentum habet in potestate, quam habet Civilis Auctoritas *civiles matrimonii effectus regendi.* Ergo, si *effectus* suam causam supponit, ea lex intelligi non potest, nisi de *vero matrimonio,* h. e. de mera Declaratione seu Probatione civili *veri Matrimonii.* Secundo, ipsa lex distinguit inter *matrimonium, concubinatum, et adulterium;* et quod amplius est, inter matrimonium *validum* et *nullum.* Ergo iterum non nisi de *vero matrimonio,* h. e. de Probatione et Declaratione *veri matrimonii* intelligenda est. — Insuper Leges Civiles, aliae sunt ab Ecclesia probatae et obligant, aliae ab Ecclesia reprobatae et non obligant, aliae nec approbatae nec reprobatae, quae in particulari sunt examinandae quoad vim et naturam obligationis definiendam. Porro lex matrimonii civilis, *si* iterum *de vero ineundo matrimonio intelligatur,* ab Ecclesia pluries est reprobata. *Si* vero *intelligatur* tantum *de legali forma, et probatione civili matrimonii,* sic ea Lex nunquam fuit reprobata, imo positive approbata est. Neque vero *alio sensu* ea lex approbatur, nisi quatenus possit Civilis Auctoritas

disponere *de civilibus effectibus matrimonii, veri* nempe *matrimonii.* Cf. Epist. Leonis XIII. *Il Divisamento* 8. Febbr. 1893. ad Card. Episcopum Veron. et ad Episcopat. Venet. circa schema Legis de praecedentia civilium formalitatum quoad matrimonium religiosum.

3.° Operae pretium est referre verba quaedam laudat. Epistolae, quae maxime ad rem faciunt: « Non è inopportuno dichiarare anche una volta, che il potere civile disponga pure *dei civili effetti* DEL MATRIMONIO, ma lasci alla Chiesa ciò che riguarda il matrimonio in se stesso, AMMETTA IL FATTO DEL VERO E LEGITTIMO MATRIMONIO, quale fu istituito da Gesù Cristo, e dalla Chiesa praticato, E INDI PRENDA LE MOSSE a concederne o negarne *gli effetti che ne conseguono* nella civil comunanza ». Reprobat inferius Summus Pontifex hac eadem in re Civilem Legem, quae facere quidem non posset, ut *nullum* sit matrimonium, legitime contractum: « poichè trattasi di diritto naturale e divino, contro il quale non vi è potestà al mondo, che possa prevalere; metterebbero però in opera tutti i mezzi per farlo considerare come nullo *per impedirne i doveri,* E FRUSTRARNE GLI EFFETTI, CHE LEGITTIMAMENTE NE CONSEGUONO ». Ac huiusmodi *effectus civiles* deinde Summus Pontifex asserit *unice* ad Civilem Statum pertinere, *ac sufficienter fuisse quoad ipsos provisum a Statu,* etiam ultra modum *per matrimonium civile,* quin praecedentia quoque eiusdem matrimonii imponatur.

4.° Eadem animadversio facienda est quoad Legem Civilem, constituentem *legitimam,* in dispositione *testamentaria,* et *legitimam successionem* in dispositione *legitima,* in favorem *coniugis* et *legitimorum filiorum.* Cf. C. I. 721. Haec lex pia et iusta est, et pie et iuste intelligenda est non nisi *de vero coniuge,* et *de filiis,* ex *vero matrimonio natis,* qui *vere et unice legitimi* sunt, et appellantur. Impie vero et iniuste intelligeretur de concubina adultera, et adulterinis filiis, quod ipsa lex punit et excludit a qualibet successione. Neque vero convenienter et honeste eadem Lex intelligeretur de concubina simpliciter fornicaria, et fornicariis filiis; neque cohaerenter etiam ita ea Lex intelligeretur, cum Lex ipsa distinguat inter filios mere naturales, extra matrimonium natos, et filios legitimos, natos ex matrimonio. Insuper Lex hic disponit reapse de *effectibus civilibus matrimonii.* Praesupponit ergo *verum matrimonium,* adeoque *de filiis vere legitimis, et de vero coniuge* agit. Cf. tit. *Qui filii sint legitimi.*

Ad Legem Naturalem quod attinet, 1.° nullum *ex lege naturali* et ex *stricta iustitia* collateralibus et ascendentibus ius competit; sed tantum *ex lege Civili, in caritate et pietate fundata.* Quare, deficiente

Legis Civilis assistentia, et legitima successione, deficiente etiam pro eis testamentaria dispositione, non possunt ascendentes et collaterales excludere *a testamentaria successione* coniugem et filios, sive adfuerit tantum matrimonium civile, sive adfuerit tantum matrimonium ecclesiasticum. Hi enim legitime in utroque casu succedunt, tamquam haeredes saltem *voluntarii,* si pro eis adfuerit *testamentaria dispositio.* Si vero defuerit *testamentaria dispositio,* et adfuerit matrimonium tantum civile, legitime etiam succedunt, tamquam *voluntarie vocati* ad haereditatem ab ipso testatore, qui matrimonium iniens civile, et moriens *ab intestato,* iam censetur uxori et filiis, ex civili matrimonio, iura largiri, secundum ipsas leges, cui sese remittit. Si iterum defuerit testamentaria dispositio, et simul matrimonium civile, sed adfuerit tantum matrimonium canonicum, tunc ex Lege Naturali ascendentes et collaterales nullum habent ius ad successionem, neque ullum habent ius ad successionem ex Lege Civili; siquidem vere *legitima* adest coniux, vere *legitimi* adsunt filii; quibus, in casu, ipsa Lex Civilis assistit.

2.° Coniux et filii, ut plures existimant, nullum habent ex Lege Naturali ius strictum et ex iustitia ad successionem, sed tantum ex Lege Civili, in aequitate et pietate fundata. Alii e contra tenent coniugem et filios habere ex ipsa Lege Naturali ius ad successionem. Verum hi, qui ita opinantur, reapse reincidunt in priorem opinionem. Nam convenire tandem necessario debent in hoc, quod huiusmodi ius *ius in re* non est, sed *ad rem;* ius nullo modo est *ex stricta iustitia,* sed *ex pietate* tantum ortum, et *in pietate* habens fundamentum; cui consequenter *naturalis* accedit *aequitas.* Hoc autem ius neque certe *ad totam haereditatem* est, neque *ad hanc precipuam partem* haereditatis, sed ad *aliqua* tantum *bona, ad alimenta* nempe *et debitam providentiam,* si his indigeant. Quare, deficiente Legis Civilis assistentia, nihil aliud, etiam ex Iure Naturali, praetendere possent. Lex autem civilis ad *legitimam successionem* admittit coniugem et filios, *legitimam* autem constituit pro filiis, non semper vero pro coniuge. Codex tamen Italicus *legitimam* etiam coniugi assignat.

Hinc ad 1.um Casum respondetur: Bertha eiusque filii ius habent ad totam haereditatem, *vi legitimae successionis,* secundum Legem Civilem. Testamentum enim in favorem Caiae adulterae et filiorum adulterinorum, praetermissis legitima uxore et legitimis filiis, nullius roboris est quoad filios adulterinos, ipsa lege declaratos incapaces, et quibus tantum debentur *alimenta,* C. I. 767. Quoad Caiam vero adulteram plus ipsi, *vi dispositionis testamentariae,* deberi non potest quam si esset legitima coniux Titii, quod excedere non potest *in Casu*

portionem unius e filiis, intra limites tamen partis *disponibilis,* C. I. 770., CC. 10. 13. *Qui fil. sint legit.*

Ad 2.um Collaterales Caii nullum habent ius ad haereditatem Caii, neque *vi testamentariae dispositionis;* quae locum non habuit, neque *vi legitimae dispositionis;* siquidem, cum adsunt *legitimi filii,* vel *legitimi filii et legitima coniux,* ut *in Casu,* collaterales excluduntur.

Ad 3.um Seia, *in Casu,* inquietanda ex dictis non videtur. — D'Annib, ed. 3. p. 2. n. 342. nota 22. 23.; Gennari Consult. etc. ed. 2. Cons. 24. 111.; Scav. 1. 4. n. 560. cas. 6.

Confirmatur praecedens doctrina ex sententia *Curiae appellationis,* quae admisit maritum, *religioso tantum matrimonio ligatum,* posse constitui *uti partem civilem* pro damno resarciendo ex morte uxori suae illata; quamvis in prima tribunalis sententia contrarium fuerit declaratum, quia, matrimonio celebrato, religioso tantum ritu, desiderabatur illa coniunctio a lege stabilita, ut *partis civilis* constitutio locum habere posset. *La Voce della Verità,* Venerdì 5. Apr. 1901., hanc referens causam ait: « Il Pubblico Ministero associandosi alle considerazioni della Parte Civile, dichiara che la donna unita all'uomo col vincolo religioso, non è una *baldracca* ma una donna rispettabile e da tutti rispettata come moglie legittima. — Con questa importante sentenza della nostra Corte d'Appello, viene sanzionato un principio importantissimo quale è quello che « il marito unito con solo vincolo religioso può costituirsi Parte Civile » principio che ammette implicitamente l'importanza anche del solo matrimonio religioso davanti alla legge ».

Insuper *Il Corriere d'Italia* 3. Marzo 1910. haec habet: « Ci telefonano da Biella, 2 pom.: Il nostro tribunale penale ha pronunciato in tema di matrimonio religioso un'importante sentenza che vale la pena di ricordare. Si tratta di una causa civile mossa per rivendicare una eredità, che la signora Cesarina Chiorini, vedova Buratti, aveva ricevuta dal defunto suo marito, con la condizione di non passare a seconde nozze. La Chiorini invece si rimaritò col solo vincolo religioso, ed i parenti del Buratti volendo rispettata la volontà del defunto, iniziarono la causa civile per entrare in possesso dell'eredità. Il tribunale ha ritenuto che col solo matrimonio religioso la Chiorini abbia violato le condizioni imposte dal testatore ed accolse pienamente la domanda degli attori ».

5. Aristides uxoratus, et legitimos habens filios, adulterium cum

Vincentia commisit, ex qua filium et filiam habuit. Res est occulta et manet. Vincentia enim mortua est antequam adulterini filii ad usum pervenerint rationis. Providit autem Aristides sustentationi et rectae educationi suorum filiorum, tanquam orphanorum sibique extraneorum omnino, filium collocando in quodam collegio religiosorum, filiam vero in monialium domo. Hinc filius, iam grandior factus, sacris ordinibus initiatur, eique Aristides patrimonium constituit; filia vero nuptias contrahit, eique constituit convenientem dotem. Testamentum vero condit Aristides, et partem disponibilem utrique, filio et filiae, relinquit, opus simulans caritatis erga derelictos orphanos, quos etiam commendat suo executori testamentario.

Quaer. 1.° *An filii adulterini parentibus succedant?* — 2.° *An recte egerit Aristides?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 663. 1038. 1039. 1045. — Ad 2.um Recte sane egit Aristides providendo *sustentationi* suorum filiorum adulterinorum. Etenim de iure naturae est, ut filii alantur a parentibus, quamvis sint illegitimi, quia semper filii sunt. Si, attenta generatione, omnes eodem modo sunt filii, consequens est, quod, si parentes, quia sunt principium generationis, causa et auctores filiorum, debent ex iure naturae filiis legitimis alimenta, eodem pariter iure, eademque ratione, eadem subministrare debent quibuscumque illegitimis, respectu quorum habent eandem rationem principii et sanguinis coniunctionem. Hinc contraria Iuris Romani dispositio correcta est per Ius Canonicum C. *Cum haberet 5. de Eo qui duxit in matrimonium* etc., C. *Per venerabilem 15. Qui filii sint legitimi.* Iure autem civili recentiori huiusmodi filiis adulterinis alimenta positive conceduntur. C. I. 767., C. G. 762., C. H. 845., C. A. 166.

Recte etiam egit Aristides providendo rectae *educationi* suorum filiorum, idque ita prudenter et occulte, ut nullus in eius familia dissidium et nullum scandalum exoriretur. Id enim etiam exigitur ipso naturali iure, et confirmatur iure etiam civili; siquidem alimenta ex iure civili concessa, extenduntur etiam ad convenientem instructionem, secundum conditionem personae. C. I. 138. 143. 846., C. G. 203. 308. 762.-764., C. H. 143., C. A., 166.

Neque vero inquietandus videtur Aristides cum patrimonium filio et dotem filiae constituit convenientem, minime vero excedentem, seu inofficiosam. Etenim C. *Cum haberet de Eo qui duxit in matrim.* etc. dicitur, ut huiusmodi filiis *necessaria sint subministranda, secundum quod suppetat facultates.* Inter necessaria autem filio *in Casu* computatur patrimonium, filiae vero dos: neque enim filius patrimonio

carens poterit forte ad sacros ordines ascendere, neque filia dote carens poterit nubere, et non nubendo, forte turpiter viveret. C. I. 143., C. G., 208., C. H. 143. 146., C. A. 166.

Recte vero non agit Aristides, haeredes etiam instituendo duos suos filios adulterinos in grave damnum filiorum legitimorum, quibus ideo subtrahitur integra pars disponibilis. Filii adulterini ex lege *incapaces* sunt successionis sive legitimae, sive testamentariae, itemque *incapaces* sunt donationis. Hinc, si filius et filia suam cognoscerent conditionem, ad restitutionem tenerentur. L. *Si quis incesti* C. *de Incest. nupt.*, L. *Senatores* C. *de Naturalib. liber.*, C. I. 753. 767. 1053. 1055., C. G. 762. 908. 911., C. H. 139. 625. 628. 845. I. M. 1039. 1045., G. 868.

6. Iacobus, sacerdos, beneficiatus, cum filium habuerit ex soluta quadam muliere, hunc eiusque uxorem instituit haeredes omnium suorum bonorum patrimonialium, et quae ex fructibus beneficii colligere potuit per plures annos. Id tuta conscientia existimat facere posse, cum lex non nisi de filii *adulterinis* et *incestuosis* loquatur, eosque tantum, praeter alimenta, ab omni successsione excludat, C. I. 180. 767. Praeterea, ait, lex civilis attingere profecto non potest saltem ecclesiasticos reditus; quos directe filio reliquit: bona enim patrimonialia reliquit eius uxori; quae, cum nullo pacto sua filia sit, nullo modo reputat ab haereditate repelli posse. — *An recte egerit Iacobus?*

R. Iacobus non recte egit. Dispositio in favorem filii sacrilegi invalida est, ac dispositio in favorem uxoris eiusdem filii, tamquam interpositae personae, invalida etiam est. Id constat ex C. S. Pii V. *Quae ordini* 27. Ian. 1571., qua revocantur omnes facultates testandi et disponendi de bonis ecclesiasticis et etiam quoad clericos de bonis patrimonialibus in favorem quorumcumque illegitimorum, inhabilium et incapacium. Haec habentur § 4: « Dehinc vero districtius prohibemus, ne talia sive *in praedictos illegitimos* utriuslibet sexus, sive *in illorum coniuges,* sive ipsorum parentes, filios, descendentes, vel alios cognatos, sive defunctis, sive viventibus illegitimis, etiam paupertatis, dotis, aut alterius cuiuscumque pii operis intuitu fiant, neve ipsi unquam in rebus, bonis, pecuniis, iuribus, iurisdictionibus et actionibus praedictis, sive totis, sive in parte succedant, aut illa ad ipsos, quavis dispensatione suffultos, etiam per praedictum circuitum deveniant, neve de eis ulla in alium seu alios concessio, donatio, translatio, aliave dispositio fiat, ut alia bona similia vel dissimilia, illegitimis, aut aliis supradictis concedantur ».

Atque haec nullatenus licite et valide fieri possunt, cum S. Pius V. ib. § 2. decreverit, quod illegitimi nullatenus in bonis patris ecclesiastici « sive protinus, sive per interpositas personas atque quomodocunque succedere, aut illa alias ad eos etiam per quemcunque circuitum multiplicatarum in alios capaces successionum ullo modo possint devenire ». Et ib. § 5: « Quod si praedictorum quisquam fuerit praesentium violator, testamentum, donatio, legatum et dispositio *omnino* non teneat ».

56. — DE CONIUGUM OBLIGATIONIBUS

1. Philemon, uxoratus, peregrinationem Romam et Hierosolymam instituere cogitat. Desiderium suum Annae uxori manifestat, quae aperte asserit se esse omnino invitam. Hinc Philemon quaerit a suo confessario, an, non obstante uxoris manifesto dissensu, discedere possit.

Quaer. 1.° *Quaenam sint coniugum obligationes?* — 2.° *Quid respondendum sit a confessario!*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 674. 675., V. 2. n. 1051. 1052. — Ad 2.um Confessarius respondere debet, non posse discedere. Adest enim gravis obligatio individuae vitae consortii; nec ratio, *in Casu,* merae devotionis eum excusat a tali obligatione. Neque vero tenetur uxor, *in hoc Casu,* virum sequi, cum hoc grave omnino sit mulieri. Hinc est quod uxor possit etiam irritare votum a viro emissum longae peregrinationis, cum graviter sibi hoc votum praeiudicet. Lig. 235. Enimvero ea, quae sunt *necessitatis* non sunt praetermittenda propter ea, quae sunt propriae *voluntatis*. Unde etiam Dominus, Matth. 15., 13. seqq., reprehendit Phariseos, qui docebant praetermittere mandatum de honoratione parentum, ut aliquae voluntariae oblationes Deo offerrentur. Ex necessitate autem viro imminet, ut gerat curam uxoris, et cum ea cohabitet. Sed, quod piam peregrinationem suscipiat, subiacet propriae voluntati. Verum, si sit de necessitate Ecclesiae, quod vir talem suscipiat peregrinationem, uxor tunc consentire in eam tenetur. S. Th. Quodl. 4. a. 11., S. q. 64. a. 6. ad 1.

2. Polydorus, rem familiarem male gerens, mutuam petit pecuniam ut possit *commercium,* quod ipse exercet, continuare. Eam quidem libenter dat Polydoro Aurelius, eius amicus; sed exigit, quod debitum etiam subscribat eius uxor Apollonia. Timens Apollonia, ne res male succedat, renuit omnino, sed precibus Polydori pressa, debitum subscri-

bit. Paulo post moritur Polydorus, aere alieno gravatus. Solutionem debiti repetit Aurelius ab Apollonia ex eius dotalibus bonis. Cum agatur, de ingenti pecuniae summa, tota familia gravissimae exponitur miseriae. Consulit Apollonia Philetum advocatum, qui statim ait, eam ad nihil teneri, secundum legem, cum eius privata subscriptio a lege non admittatur, neque posse ullum detrimentum inde timere, cum, si res coram iudice tractaretur, pro ipsa certe sententia esset ferenda. Hinc, subdit Philetus, rem alto premet silentio ipse Aurelius. Apollonia, scrupulis agitata, a suo confessario petit, an tuta conscientia stare possit consilio advocati Phileti, optimi catholici.

Quaer. 1.° *Quaenam sint coniugum iura et obligationes circa bona?* — 2.° *An Apollonia teneatur ad debita solvenda mariti ex suis bonis dotalibus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 677. seqq. 868. — Ad 2.um Negative. Etenim ex C. I. 1407. *nulla est alienatio et obligatio dotis, quamvis coniuges consentiant, nisi in ipso contractu matrimoniali permissa fuerit, et praescriptae formalitates impleantur.* Ita etiam ex C. G. 1554. Huiusmodi leges, cum iustae sint; sunt enim directe propter publicum bonum; et cum sint definitivae et constitutivae iuris proprietatis, in conscientiae foro effectum habent et obligant. Apollonia igitur beneficio legis uti potest. Quim imo, si Apollonia, durante matrimonio, incaute permiserit marito dotis partem detrahere ad aliquem ineundum contractum, vel ad debita solvenda, ius habet ad obtinendam contractus rescissionem, vel compensationem pro *detrimento* doti illato; dos enim uxoris alienari non potest. — I. M. 677. 678. 953., Lig. 354., G. 506.

3. Paterfamilias, nuptui traditurus filiam suam, promiserat sponso dotem quinquaginta aureorum. Sed quia, celebratis nuptiis, eos in promptu non habet, interim dat in pignus genero suo vineolam, quam possidet eiusdem circiter pretii.

Quaer. *Teneturne gener computare in sortem fructus, quos, detractis omnibus expensis, ex vineola illa colligit?*

R. Negative, dum tamen, ut supponitur, gener non socer alat uxorem. Habetur huius *Casus* resolutio C. *Salubriter* 16. *de Usuris*, ubi dicitur: « Sane generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignore obligatae, computandos in sortem non credimus compellendum; cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda ». Quia vero generatim certum est, creditorem debere computare in sortem principalem fructus perceptos ex re sibi pignori data, ut patet ex C. *de Pignoribus,* et C. 1. *de Usuris,* id-

circo doctoribus tam iurisperitis quam theologis difficilis non immerito visa est praesens decisio, eiusque varias attulerunt interpretationes, quarum pleraeque eam potius obscurant quam illustrant. Ceteris omissis, maxime a nobis probatur, quae affertur ab Emanuele Gonzalez in suo Comment. ad cit. C. *Salubriter* n. 7., ubi ait: « Ut veram huius textus rationem assignemus, praemittendum est, maritum, cui dos promissa non solvitur, non teneri sustinere onera matrimonii; immo patrem, seu extraneum, dotem promittentem marito, teneri dum dos non solvitur, onera matrimonii supportare, L. *Si is qui* 56. § 1. ff *de iure dot.*, L. *Si filia nupta* 20. § 2.. L. *Si maritus* 46. *Famil. ercisc.* Deinde praemittendum est, quod si ab initio, cum de dotis constitutione agitur, conventum sit inter maritum et dotem constituentem, ut dos intra mensem vel annum solvatur, pignoribus datis, etsi interim sustineat onera matrimonii, non tamen idcirco potest fructus pignoris lucrari, aut usuras dotis petere, nisi pactum intercesserit, ut interim dum dos non solvitur, aliquid interessis nomine solvatur. In praesenti autem textu dos de praesenti constituta fuit, nulla temporis dilatione data patri ad eius solutionem. Quibus praemissis, apparet vera ratio, quare in praesenti maritus fructus pignoris percipere possit, nec teneatur eos in dotem imputare, quia videlicet eos accipit non ratione mutui, nec dilatae solutionis, sed ex ea causa, quia scilicet uxorem aluit et cetera omnia sustinuit absque dote, quae sustinere debeat socer. Quare quid mirum, si gener ex rebus soceri, videlicet ex fructibus pignorum, onera matrimonii sustinuit, quae pater sustinere debebat, et ideo non tenetur similes fructus imputare in sortem principalem?... Tota ergo ratio, quare in praesenti *Casu* rite et recte maritus lucratur fructus pignorum, consistit in eo, quia sustinet onera matrimonii, quae socer sustinere debebat ». — Cas. Bonon. Dioec. a. 1766. mens. Sept. Cas. 2. pag. 142.

Eadem quidem est *Casus* resolutio ex recentioribus legibus. Etenim Cod. Ital. art. 1397. sic habetur: « Gl'interessi della dote decorrono di diritto dal giorno del matrimonio contro coloro che l'hanno promessa, quantunque siasi pattuita una dilazione al pagamento, se non vi è stipulazione in contrario ». Eadem omnino est dispositio Cod. Gall. art. 1440. 1548. Quare gener *in Casu,* cum socer dotem non solverit, bene uti poterit fructibus illius vineolae aequivalentis pretii, quin eos fructus in sortem debeat deinde computare. — *Dal giorno del matrimonio, a die matrimonii,* nempe a die celebrationis matrimonii coram civili magistratu, non a die celebrationis contractus dotalis coram notario. *A die matrimonii,* quia ab ea die incipiunt onera matrimonii, ad quae sustinenda dos est destinata. — I. M. 677.

4. Felix sartor, propriam habens Neapoli officinam, matrimonio iungitur Felicianae sartrici, propriam etiam habenti officinam, absque ullo maritali contractu. Felix, durante per plures annos matrimonio, lucratur quinquaginta mille libellas. Feliciana vero lucratur nonaginta mille libellas. Capitali, communi consensu, unico constituto, pro commodiore eius administratione, ex eius fructibus ambo coniuges sustentantur, et plura peragunt pia opera, et eleemosynas largiuntur. Interim Feliciana, volens, pro futuro mortis casu, testamentum condere, cum harum rerum ignara sit, confessarium adit ab eo petens, utrum testari possit, et possit suo testamento relinquere 30,000 libellas suo marito superstiti, 30,000 libellas suae sorori, 10,000 libellas sacello Beatae Mariae Virginis, 10,000 libellas Patribus Capuccinis, 5,000 libellas pauperibus loci, 4,000 libellas pro anima sua, ut missae pro ea celebrentur, 1,000 tandem libellas, ut singulis annis decem missae pro ea in perpetuum celebrentur in *ecclesia parochiali.*

Quaer. 1.° *An uxoris proprium sit id, quod ipsa propria industria lucratur?* — 2.° *Quid Felicianae sit respondendum?*

R. 1.um Cf. I. M. 677. 4.° — Ad 2.um Summa illa 90,000 libellarum, quam sua singulari industria Feliciana lucrata est, exercendo artem sartricis, ad Felicianam integra spectat. Summa illa neque dotem et bonum dotale constituit, neque bonum commune. Nulla enim in matrimonii initio constituta fuit dos, et nullus contractus initus de communitate bonorum. C. I. 1388. 1425. 1433. Praeterea eam summam Feliciana lucrata non est *communi cum coniuge labore,* sed ex sua singulari industria, et extraordinario ac proprio labore. Quare huiusmodi summa bonum constituit extradotale et omnino Felicianae proprium. Quod autem ex 50,000 libellis Felicis et ex 90,000 libellis Felicianae unicum confectum deinde fuerit Capitale, hoc fuit tantum pro *commodiore administratione,* adeoque duo illi coniuges, domini permanserunt, singuli, proprii Capitalis. Quare Feliciana bene per testamentum disponere potest de tota illa summa. — I. M. 677.

Quoad autem testamentarias dispositiones, quas Feliciana facere sibi proponit, haec notanda sunt.

1.° Ut *ex Casu* erui videtur, Felix et Feliciana Itali sunt, Feliciana igitur secundum Cod. Ital., testari potest de suis bonis, neque ad testandum consensu indiget sui mariti, vel iudicis decreto, I. M. 1137.

2.° Coniux, incapax, accipiendi haereditatem lege non declaratur. Si coniux testator non relinquat ascendentes, et descendentes, qui habeant ius ad *legitimam,* alter coniux ius habet ad usumfructum tertiae bonorum partis. C. I. 814. Feliciana, ut *ex Casu* apparet, neque ascen-

dentes neque descendentes habet. Pars autem relicta Felici *legitimam* superat. Quare, cum non solum non laedantur iura Felicis, sed e contra longe plus accipiat quam ei debeatur, Felicianae dispositio potest in testamento consignari. I. M. 1043.

3.° Secundum civilem legem, nulla quidem est obligatio, haeredes vel legatarios instituendi fratres et sorores. Quin immo haec obligatio neque adest secundum legem naturalem, et in foro conscientiae, nisi in gravi versentur necessitate; quo *in Casu,* sufficit illis tantum relinquere quantum sufficit ad eorum indigentiam levandam. Nihil igitur notari potest contra Felicianam, si alios fratres et sorores non habeat; vel, si habeat, indigentes isti non sint. Ad eius autem legatariam sororem quod attinet, Feliciana usa est iure suo, cum libere omnino de suis bonis Feliciana disponere possit, praeter usumfructum marito ex lege debitum, siquidem haeredibus necessariis caret. I. M. 682. 1040.-1042. 1044.

4.° Valet omnino legatum 10,000 libellarum pro Sacello B. Mariae Virginis tanquam pium legatum, quod non nisi iure Canonico regitur. Neque vero ex lege civili haec dispositio pati potest ullam difficultatem: siquidem hic non agitur *de dispositionibus ordinatis ad instituendum beneficia simplicia, vel cappellanias laicales, vel alias similes fundationes,* quas art. 833. nullas declarat. Gubernii tamen permissione opus est. C. I. 1060. Quare etiam haec dispositio poterit in testamento consignari. I. M. 1039. Verum ad evitandam omnem difficultatem ex parte huius permissionis, et cum, generatim loquendo, legata pia saepe civilium legum irritationi subiaceant, quia ea considerantur ut entia moralia autonoma; quae a lege non approbantur, loco legandi praedictam summam sacello B. Mariae Virginis in testamento, legetur Ordinario loci, eius nomine et cognomine expresso, et praevie, particulari epistola, eidem significetur destinatio huius pii legati.

5.° Valet legatum in favorem monasterii PP. Capuccinorum, quippe qui legatum ad instar eleemosynae recipere possunt. Sed ex lege civili gravis esse poterit difficultas, cum incapacia sint Instituta, Congregationes, et aliae fundationes, quarum existentia non est legaliter probata. Quin imo, corpora moralia, licet sint legaliter recognita. Superiorium indigent venia. C. I. a. 2., Lex 5. Iun. 1850., Decr. 26. Iun. 1864. Verum religiosi, ex C. I., etiamsi sint professi, incapaces non sunt, neque ad testandum, neque ad haereditatem acquirendam. Quare poterit Feliciana relinquere 5,000 libellas alicui determinato Patri, e. g., P. Philippo a Neapoli vel alteri, schedula eidem priva-

tim tradita, et in Archivio monasterii conservanda, qua declaret eius mentem circa illud legatum in favorem monasterii. I. M. 1038. 1039.

6.° Neque vero ulla esse poterit difficultas, ex parte etiam civilis legis, quoad legatum 5,000 libellarum *pro pauperibus loci*. Haec enim dispositio expresse approbatur art. 832. Verum haec dispositio ex eodem art. devolvitur Instituto locali caritatis. I. M. 1039. Quare si velit, ut a parocho, e. g., inter praesentes pauperes distribuatur, legetur determinatae alicui personae, quae fiduciam mereatur; et, viva voce, vel melius schedula quadam, scripto, illius summae destinatio significetur. — Ceterum dispositio, qua testator assignat ecclesiae parochiali determinatum reditum, constitutum schedulis debiti publici, cum obligatione quod parochus illum annuatim distribuat pauperibus paroeciae, iuridice valet; et valet clausula resolutiva favore parentum, cum ex quacumque causa non possit amplius legatum impleri. Itemque valet iuridice legatum in favorem consanguineorum pauperum testatoris. Legatum enim incertum non est, cum facile duplex illa qualitas certificari possit.

7.° Dispositio in favorem eius animae facta 4,000 libellarum valet, et ex ipsa civili lege admittitur. Felicianae enim dispositio nullo modo perpetua est, neque est *generice expressa*, sed omnino precaria est, et determinata est quoad eius scopum. I. M. 1039.

8.° Tandem valet etiam, ex ipsa civili lege, dispositio fundationis decem missarum in perpetuum, in ecclesia parochiali. Non enim hic agitur, vel de beneficio, vel de cappellania, vel *de simili fundatione*. Neque vero de opere pio *generice expresso* agitur, sed omnino determinato, C. I. 832., I. M. 1033. Legata autem facta ecclesiae parochiali pro cultu et suffragiis, per testamentum mandata, iuridice valent. Testator enim non creat ens autonomum, sed legat tantum Fabricae parochiali bona quaedam cum obligatione huiusmodi onerum. Attamen bona immobilia legata a Demanio convertuntur, et respondens reditus ab eodem Fabricae solvendus est. — Iuridicum item habet valorem testamentum, quo testator imponit haeredi onus dandi parocho, vel aliis celebrantibus ab ipso testatore designatis, vel ab alia persona designandis, annuatim et in perpetuum determinatam quandam pecuniae summam pro officiis et missis celebrandis in suffragium animae suae. Cassaz. di Roma 10. Maggio 1882., Cassazione di Napoli 17. Dic. 1880.

9.° Haeredem in testamento nominet Felicianam coniugem vel sororem, et haeredi imponat *onus* reliquas exequendi pias dispositiones. Sic enim dispositiones erunt firmiores; erit enim dispositio testamen-

taria *sub modo*. Verum, si Feliciana velit omnino certa esse de impletione suae voluntatis, ad pia legata quod attinet, multo melius est, quod, durante eius vita, de manu ad manum ipsamet ea episcopo tradat, ut deinde ad destinatum scopum applicentur.

5. Romanus et Romana, coniuges, bonis separati, administrationem suorum bonorum tradiderant filio primogenito Petro. Porro publicae venditioni exponebatur ampla et antiquissima quaedam villa. Romana desiderans eam emere, mandatum dedit Petro, ut eam suo nomine, suaque pecunia emeret. Verum in eo momento non reperiebatur, in arca administrationis matris, pecunia numerata sufficiens. Valde cupiens Petrus morem gerere suae matri pecuniam sumpsit ex arca administrationis patris, eaque pecunia villam emit. Postquam iam contractus perfectus fuerat, Romanus rescit, adhibitam esse ad eam emptionem suam pecuniam, unde contendit emptam villam esse suam, quamvis integra restitutio pecuniae iam esset facta ex arca administrationis Romanae in arcam administrationis Romani.

Quaer. 1.° *An uxor contractus inire possit?* — 2.° *Utrum villa sit Romanae, au Romani?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 678. 953. — Ad 2.nm Villa Romanae est. Empta enim est suo nomine, et ex suo mandato. Ipsa ergo est, quae emptionis contractu eius dominium acquisivit. Neque vero obest, quod emptio facta sit cum pecunia aliena. Etenim non est pecunia, quae acquirit dominium personae; sed est persona emptoris, quae per pecuniam, in emptione, actu suae volontatis, dominium acquirit, quod a venditore in ipsam transfertur. Et sic acquiri potest rei emptae dominium, *etiam nondum soluto pretio*. C. I. 1448. 1507. seqq. Id praeterea constat etiam ex L. 1. Cod. tit. *Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit:* « Si pecunia patris fundus mancipiaque comparata sunt, tamen cum emptiones matris tuae nomine facta esse proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam esse constitutam ». Itemque L. 2. et 8. e. t., et L. 1. Cod. *de rei vindicatione:* « Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quam collocata fuerat, sibi possessione comparavit, ipsique traditae sunt, tibi vel omnes tradi, vel quasdam ex his compensationis causa ab invito eo in te conferri, iniuriosum est ». — I. M. 1227.

57. — DE OBLIGATIONIBUS DOMINORUM, DISCIPULORUM, SUBDITORUM

1. Vincentius iam saepius deprehendit famulum suum cum ancilla commercio lascivo vacantem; quia tamen advertit ex dimissione famuli, utpote summopere necessarii rei domesticae, non modicum sibi imminere detrimentum, hinc anxius sciscitatur, an possit tuta conscientia dissimulare.

Quaer. 1.° *Quaenam sint dominorum obligationes?* — 2.° *Quid iad Casum?*

R. 1.um Cf. I. M. 693. 694. — Ad 2.um Non potest Vincentius amulorum peccata dissimulare. Ipsi enim, tanquam superiori et patrifamilias incumbit obligatio ex iustitia impediendi subditorum peccata. Ac quando, facta correctione, non emendantur, eos e domo sub gravi expellere tenetur, si ex tali eiectione prudenter creditur eos redituros ad bonam frugem. Imo, etiamsi id minime speretur, eos tamen eiicere omnino debet, tum quia, cum famulus non extra domum, sed in ipsa domini domo concubinam habeat, et cum alia peccet famula, praesens inde habetur et longe facilior peccandi occasio; tum etiam ob grave familiae periculum et scandalum quod adest, ut ipsa constat tristi experientia. Parentes, pravos domi retinentes famulos, proprios filios corruptioni gravissime exponunt. Vix autem credibile est, quod Vincentius ex discessu famuli timere possit tantum damnum, quod praeponderet gravissimae obligationi impediendi peccata subditorum. Ac, si familiae periculum et scandalum de facto adesset, nullum sane est temporale detrimentum, quo Vincentius et famulorum peccata dissimulare, et eos domi retinere posset. Superiori quidem peccata subditorum nullatenus, imputari possunt, quando is pro viribus conatus fuit ea impedire, corripiendo, minitando, etc.; et ideo dumtaxat aliquid dissimulat, quia id sine graviori, aut certe satis gravi detrimento impedire nequit. Verum ubi periculum et scandalum adest familiae, pravos famulos domi retinere est proprios filios in proxima et necessaria quadam peccandi occasione constituere, et ubi famuli advertant dominos scientes et tacentes, et eos expellere timentes, animosiores profecto fiunt ad peccandum et securius peccant; quod prorsus illicitum est. — Collectan. S. C. de P. F. n. 2106., Elbel 17. 18. 19., Tambur. in Decal, l. 5. c. 1. § 4. n. 21., G. 374. 375.

2. Maturinus, theologiae moralis studiosus, gravi premitur conscientiae angustia. Etenim discipulus, ait, magistro debet amorem, re

verentiam, obedientiam. Amorem habeo erga meum magistrum, habeo etiam illi reverentiam; obedientiam vero illi habere non possum. Impossibile mihi est admittere omnes mei magistri sententias. Aliqua enim opinio est, in qua magister semper et multum insistit, et dogmati contraria mihi videtur; aliae vero sunt etiam opiniones, quae mihi videntur aeque saltem probabiles, ac etiam probabiliores, quam illae quas magister defendit, ut probabilissimas, ut unice probabiles, ut saltem practice omnino tenendas.

Quaer. 1.° *Quaenam sint discipulorum obligationes erga magistros?* — 2.° *Quid de Maturino tenendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 700. — Ad 2.um Maturinus, antequam iudicium efformet et proferat contra doctrinam sui Professoris, eam debet primum bene intelligere, et matura consideratione perpendere, ne forte doctrinam ipse reputet et impugnet tamquam traditam a suo Professore, quam Professor nullo modo docuit. Ita agendo, et temerarium efformaret iudicium contra suum magistrum; et, cum aliis loquendo, eius famam laederet. Verum, si post serium studium, aliisque etiam viris doctis consultis, doctrina sui Professoris erronea ipsis videatur, eam profecto sequi non tenetur. Idemque, si aliorum sententiae probabiles, probabiliores, probabilissimae ipsi videantur, et communiter a dd. uti tales habeantur, non tenetur sequi oppositas magistri opiniones, tanquam probabilissimas, vel unice probabiles, vel omnino tenendas. Sed cum debita modestia poterit aliter sentire. Apposite S. Th. Quodl. 3. a. 10.: « Dicendum quod diversae opiniones doctorum Sacrae Scripturae, si quidem non pertineant *ad fidem et bonos mores,* absque periculo *auditores utramque opinionem sequi possunt:* tunc enim habet locum, quod Apostolus dicit ad Rom. 14. 5.: *Unusquisque in suo sensu abundet.* In his vero, quae pertinent ad fidem et bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicuius magistri... alioquin immunes a peccato fuissent, qui secuti sunt opiniones Arii, Nestorii et aliorum haeresiarcharum... Qui ergo assentit opinioni alicuius magistri contra manifestum Scripturae testimonium, sive contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiae auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari ».

Insuper, si ipse confessarius non potest imponere suam opinionem probabilem poenitenti, qui vult sequi alteram opinionem probabilem; multo minus poterit theologiae moralis magister imponere auditoribus suam opinionem, quando alia vere probabilis sit, et communiter ab auctoribus ut probabilis habeatur. Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 26.

Directe vero confirmatur ex Responso S. Poenit. 5. Iul. 1831. Etenim ad Quaesitum: « Utrum Sacrae Theologiae professor opiniones, quas in sua Theologia Morali profitetur B. Alphonsus a Ligorio, tuto sequi ac profiteri possit? », respondit: « Affirmative, *quin tamen reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur* ». Tum ergo theologiae moralis magister, tum eius auditores sic proprias probabiles opiniones defendere possunt et tenentur, ut aliorum catholicorum doctorum contrarias sententias vere probabiles non excludant. Quod certe, praesertim in theologia morali, aedificare non esset, sed destruere.

3. Honoratus, catholicus, nunquam salutat Principem, quamvis alii eum communiter in publicis viis salutent, et gradum sistant. Ait enim Principem esse *acatholicum,* et minime *virtuosum,* honorem vero non nisi virtuti deberi.

Quaer. 1.° *Quaenam sint subditorum obligationes erga civiles Principes?* — 2.° *Quid de Honorato sit sentiendum?*

R. Ad 1.um Obligationes subditorum erga civiles Principes, tres recensentur, nemper amor, reverentia, obedientia, quoad iustas eorum leges, et quae ad civilis societatis commune spectant bonum. Obligat erga civiles Principes specialis virtus observantiae. I. M. 662. 704. 835. Obligat, ratione communis boni, iustitia legalis.

Cl. Noldin, de quarto Decalogi praecepto n. 309. ed. 7. ait: « Eorum obligationes sunt potissimum hae quatuor: subiectio, obligatio solvendi tributa, sequendi militiam et eligendi deputatos ad comitia. Obligationes *iustitiae* hae sunt, et quidem illae, quae potestati civili competunt, *iustitiae legalis et distributivae,* illae vero, quae civibus insunt, *iustitiae legalis* ».

Cl. Lehmkuhl, Cas. Consc. ed. 3. n. 140., loquens de obligationibus erga principes et magistratus, ait: « Subditi tenentur erga eos, qui publica auctoritate funguntur, *ad subiectionem et reverentiam.* Ratione subiectionis, prohibentur a rebellione, obligatur ad iustarum legum observantiam. et ad iustorum tributorum quae exiguntur solutionem; ratione reverentiae, tenentur ad honorem pro maiore minoreve superioritate exhibendum, prohibentur a contemptu interno, et externe a contumelia. Peccaminosus semper est *auctoritatis* contemptus, contemptus *personae;* si et quando fit sine iusta ratione.

R. Ad 2.um Honoratus neque recte ratiocinatur, neque recte, *per se,* agit. « Honor est quoddam testimonium de virtute eius, qui honoratur; et ideo sola virtus est debita causa honoris. Sciendum ta-

men, quod aliquis potest honorari non solum propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutem alterius, *sicut principes et praelati honorantur, etiamsi sint mali,* in quantum gerunt, personam Dei, et communitatis cui praeficiuntur... et eadem ratione parentes et domini sunt honorandi propter participationem divinae dignitatis, qui est omnium pater et dominus. Senes autem sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signum quandoque deficiat... Divites autem honorandi sunt propter hoc, quod maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem intuitu divitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum ». S. Th. 2. 2. q. 63. a. 3., Quodl. 8. a. 7. « *Si praelati sunt mali,* non honorantur propter excellentiam propriae virtutis, sed propter excellentiam dignitatis, secundum quam sunt Dei ministri; etiam in eis honoratur tota communitas cui praesunt ». S. Th. 2. 2. q. 103. a. 3. ad 2., Quodl. 10. a. 12. Cf. I. M. 701. 704.

4. « Rex infidelis christianis sibi subiectis insidiatur, vel vult eos hic et nunc perdere, et christianum nomem in suo regno delere. Quum ea meditatur et parat, alii nefarii homines, ipsum a suo regno, coniurando et eum debellando, eiicere conantur.

Quaeritur: Utrum christiani positive defendere teneantur eum, nempe tyrannum, qui eos vult hic et nunc trucidare: vel potius possint negative se habere, eum neque debellando neque adiuvando?

R. Prout exponitur, negative ad primam partem; affirmative ad secundam partem ». S. O. 27. Ian. 1892. Collectan. S. C. de P. F. n. 1799., I. M. 706.

5. Dagobertus multos habet divites amicos. Si quando isti ei occurrunt in publicis viis, non audet ipsos salutare. Timet, ne sit personarum acceptio. Honor, enim, secundum Philosophum, debetur rebus divinis; et in divite non est aliquid divinum propter divitias. Honor praeterea est exhibitio reverentiae in testimonium virtutis. Sed aliquando dives non est virtuosus.

Quaer. *An recte Dagobertus agat non honorans divites propter divitias?*

R. Negative. Nam « Accipere personam differt contra accipere causam. Accipere enim causam est iudicium formare ex aliquo, quod facit ad causam, quod laudabile est; accipere vero personam est formare iudicium ex aliqua conditione personae, quae non facit ad causam, quod vitiosum est..... Si ergo aliquis honor diviti exhibeatur propter causas, ad quas divitiae aliquid faciunt, non erit acceptio per-

sonarum; erit autem, si ad hoc nihil divitiae operentur. Est autem duplex honor. Unus, qui debetur alicui ratione sui ipsius propter ipsam virtutem; sicut est commendatio, invitatio, et huiusmodi; et ad hunc honorem divitiae nihil faciunt; unde, si talis honor alicui propter divitias exhibeatur, erit acceptio personarum... Alius honor alicui debetur secundum statum, quem habet in republica, sic enim in persona respublica honoratur, et propter hoc reges et principes et huiusmodi personae honorantur, secundum illud 1. Petr. 2., 17.: *Regem honorificate.* Et quia in terrena republica divites statum obtinent altiorem, ideo cives coelestis Hierusalem, quasi in Babylonia peregrinantes debent eis, inter quos conversantur, morem gerere in his quae non sunt contra Deum; et sic etiam divites honorare illis dumtaxat honoribus, qui ad exteriorem convictum pertinent, licitum est ». S. Th. Quodlibet. 10. a. 12. Dagobertus ergo potest sine ullo scrupulo suos divites amicos per vias salutare.

Neque vero valent allatae a Dagoberto rationes. Nam etiam divitiae, in quantum sunt aliquod bonum, sunt aliquid divinum praecipue in quantum praebent facultatem ad multa bene agenda. Si dives autem non est virtuosus, tunc honor non exhibetur ei ratione sui ipsius, sed tantum secundum statum, quem habet in republica. S. Th. l. c.

DE QUINTO DECALOGI PRAECEPTO

58. — DE SUI OCCISIONE

1. Maurus, novitius, *validis viribus, et complexione robustus,* gravi capitis dolore laborare incepit, cum ante ingressum in religionem *optima gauderet sanitate.* Plura adhibita sunt remedia, sed frustra, magno Mauri moerore, propterea quod, morbo ingravescente in dies, inhabilis omnino fiebat ad ministeria propria illius religionis, et de eius egressu iam agebatur. Post alios medicos advocatur Eugenius, medicus extraordinaria praeditus scientia et experientia, sed non paris famae. Eugenius observavit infirmum, et sine ulla haesitatione statim pronuntiavit, se posse infirmum curare, et *cum omni certitudine, si tamen res bene succederet.* Post enim, inquit, alias adhibitas medi-

cinas, una adhuc superest efficacissima, quae infirmum quidem constituet in proximo mortis *periculo*, quod si superetur, *ut certa spes est*, Maurus immunis in posterum erit per totam suam vitam ab huiusmodi infirmitate. Medicina adhibita est, et Maurus omnino convaluit, et bene adhuc se habet, et insignis concionator est.

Quaer. 1.° *An detur praeceptum conservationis propriae vitae?* — 2.° *An potuerit Maurus talem medicinam adhibere?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 715. 716. — Ad 2.um Cum *periculum* mortis non sit, nisi mera probabilitas et non certitudo mortis; unde *periculum* mortis a mortis *articulo* distinguitur; *proximum periculum* mortis revera non est *in Casu*, nisi tantum gravis et valde gravis *probabilitas* mortis; e contra moralis habetur, *in Casu, certitudo* restaurandae sanitatis. Probabilitas illa huic certitudini *speculative* minime contradicit. Nam illud mortis periculum ex ipsa pharmaci extrinseca efficacia consideratur, non ex intrinseco infirmi morbo. Certitudo autem ab intrinseco statu valetudinis infirmi repetitur. Unde *practice* revera non est, *in Casu*, grave mortis periculum, sed e contra est moralis recuperandae valetudinis certitudo. Haec autem ideo, *in Casu,* haberi potest, quia Maurus, iuvenis aliunde robustae sanitatis et validae complexionis, merito reputatur resistere posse crisi, quam in ipso determinabit violentum pharmacum; et in qua omnis mali radix prorsus sit directe perimenda ex potenti virtute praedicti pharmaci, vel ex vi eiusdem crisis praedicta infirmitatis causa sit dissolvenda. Cum igitur morali habeatur certitudo et superandi periculum, et, ut asseritur a perito medico, morbi causam ipsumque morbum expellendi, licet se tali periculo committere, stante gravissima causa, quod secus inutiliter debeat Maurus totam suam vitam transigere, gravique affici capitis dolore. Praeterea in prima illa hypothesi facta, quod nempe ex pharmaci virtute crisis directe determinetur, et directe infirmitatis radix extinguatur, actus habetur producens duos effectus, quorum unus est bonus, et est ille, qui salus intenditur, alter vero malus est, et iste praeter intentionem est, et mere permittitur. Ratio autem valde gravis non desideratur, cur possit rationabiliter pravus permitti effectus, et actus poni. In altera vero hypothesi, quod pharmacum determinet praedictam totius organismi crisim, et hac eadem crisi resolvatur tota mali causa, ut in variis morbis contingit, crisis tunc mala simpliciter dici non potest, sed indifferens, cum et mala et bona simul sit, mala ob virium resolutionem et debilitatem bona, ob extinctionem pravae qualitatis, quae morbi causa est. Quare redit iterum casus actus duo producentis effectus.

Hinc *a fortiori* videtur licuisse illud, quod narratum audivi de quodam qui ex America in Europam veniebat. Gravissimo correptus morbo febris, quae vulgo *flava* nuncupatur, et iam omnino desperatus, calida et potentissima quadam inebriante potione curatus est. — Cf. I. M. 334. et V. 2. n. 88.

2. Eulalia, virgo pia et castitatis amatissima, cum die quadam a milite ad luxuriam cogeretur, nec periculum aliter evadere posset, ex alta se proiecit fenestra, et decidens super arenam, quae casu cumulata reperiebatur, magna quantitate, in publica via, ad eam reficiendam, incolumis permansit. Post aliquot menses ab eodem milite violenter apprehensa, constantissime renuens peccare, instantissime eum rogavit, ut vellet potius eam occidere, quam violare, et eam tunc ferox miles, ira exardescens, gladio interfecit.

Quaer. 1.° *An liceat se interficere?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 710. seqq. — Ad 2.um Eulalia, bene poterat sese proiicere e fenestra, quamvis id fieret cum evidenti periculo vitae, et quamvis de facto mortua deinde fuisset. Ratio est, quia primum Eulalia non intendebant se occidere, sed tandum evadere ex manibus pessimi viri, eam violare volentis. Illa autem actio sese proiiciendi e fenestra, in istis et similibus circumstantiis, actio indifferens est *fugiendi* nempe *in Casu*, ex manibus lascivi viri, et *decidendi* e fenestra in terram. Ac, si bene consideretur, illa actio primum est actio *fugiendi*, et deindi in terram e fenestra *decidendi*, i. e. primum est *fuga*, et deinde *deiectivo* e fenestra in terram. Et sic idem, licet etiam, ad evadendam duriorem mortem e. g. in incendio, vel etiam probabiliter, ad se ita per fugam liberandum a squalore perpetui carceris. G. 377. 379. 384., L. 367.

Potuit etiam Elulalia militem rogare, ut potius eam occideret, quam violaret. Etenim, hoc rogatu, Eulalia primum non intendebat certe inducere militem ad eam occidendam, sed eum tantum avertere a turpi sui violatione, cui ipsa mortem praeferebat. Eo autem rogatu Eulalia occisionem directe non procuravit; neque militem ad eam occidendam induxit. Nam, vi ei illata; siquidem violenter iam apprehensa fuerat, rogabat militem, ut potius ei inferret minus malum mortis, quam malum longe ipsi maius turpis violationis. *Directe* ergo non procuravit mortem, neque militem ad homicidium provocavit; sed *directe* procuravit, ut *militem a maiori ipsi damno inferendo,* et a violatione sui, *averteret;* mortem sui potius permittendo, si miles ille a tanto flagitio desistere nollet. Et re quidem vera rogare

militem, *ut potius eam interficiat, quam ut eam violet,* non est rogare, ut interficiat, sed rogare ut non violet, animum simul ostendendo paratum ad mortem subeundam potius quam ad consentiendum ad sui violationem.

Licet in naufragio tabulam alteri *cedere,* etiamsi tabula iam sit capta. Non potest tamen quis ad tabulam cedendam *se proiicere in mare.* Ita S. Alphonsus 366. aliique. Sed notat Lehmkuhl n. 787., priori concesso, negari posse hoc esse illicitum. Ratio vero S. Alphonsi est, quia nemo potest positive se occidere, cum in priori illo casu, quis negative tantum concurrat ad sui mortem. S. Alph. 971. v. *Quid vero.*

3. Anselmus Carthusianus graves in suum corpus, disciplinis et ciliciis, cruciatus exercet, parco etiam utitur cibo, et brevem sumit somnum; licet existimet, se ideo forte citius moriturum. Attamen non nisi post plures annos graviter infirmatur, ipse vero adhuc recusat carnes manducare, licet medicus eas praescripserit, tamquam necessarium medium ad valetudinem recuperandam. Itemque e claustro exire recusat, et ad suam familiam per aliquod tempus redire, quamvis idem medicus asserat, quod sit omnino ipsi necessaria aëris mutatio.

Quaer. 1.° *Quaenam conservandae vitae sit obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. n. 715. seqq. — Ad 2.um Anselmus minime peccavit, varias exteriores poenitentias exercendo. Eas enim *discrete exercendo,* quod *in Casu* satis apparet, non aufertur vita, sed eius vigor et longaevitas tantum non procuratur, ad quod *per se* nemo tenetur. Spiritualis vero utilitas et virtutis exercitium corporali praevalet commodo. Alias tot Sancti graviter peccassent, nedum sanctificati fuissent. Ac, si licet artificibus duris insudare operibus, et vitam sibi, quotidie laborando imminuere, ac tot mortis periculis sese exponere, cur non licebit viro religioso corporales austeritates amplecti propter bonum virtutis, consilio prudentis praelati vel confessarii? Lig. 371. Quare neque tenetur Anselmus carnibus vesci ad mortem etiam vitandam, nec salubriorem quaerere aërem extra claustrum in propria patria et familia. Hinc etiam potest quis religionem ingredi, licet valetudine sit debilis, nec tenetur deinde a novitiatu exire, vel cibum a communi diversum petere, licet praevideat suam vitam fore inde breviandam. — Lugo de Iust. et Iur. d. 10. n. 32. seqq., Lig. 370. 371., G. 386. 387.

Ceterum, in casibus singularibus, plurimum interest attendere

cuius aetatis, physicae complexionis, indolis, status et conditionis persona illa sit, cui huiusmodi mortificationes et exteriores poenitentiae concedantur. « Aliter est iudicandum de fine, aliter autem de his quae sunt ad finem. Illud enim, quod quaeritur tamquam finis, absque mensura quaerendum est. In his autem, quae sunt ad finem, est adhibenda mensura secundum proportionem ad finem. Est ergo considerandum, quod in spirituali vita dilectio Dei est sicut finis: ieiunia autem, vigiliae, et alia exercitia corporalia non quaeruntur tanquam finis; sed adhibentur tanquam necessaria ad finem: et ideo huiusmodi adhibenda sunt cum quadam mensura rationis, ut scilicet concupiscentia dometur, et natura non extinguatur... Si vero aliquis in tantum virtutem naturae debilitet per ieiunia et vigilias, et alia huiusmodi, quod non sufficiat debita opera exequi, puta praedicator praedicare, doctor docere, cantor cantare et sic de aliis, absque dubio peccat; sicut etiam peccaret vir, qui nimia abstinentia se impotentem redderet ad debitum uxori reddendum ». S. Th. Quodl. 5. a. 18.

59. — DE SUI DEFENSIONE

1. Martialis, miles, *rixatus est* cum suis commilitonibus, et cum is unum ex illis *verbis contumeliosis* affecisset, impatiens ille iniuriae sclopetum quod in manu tenebat *in eum direxit, ut eum occideret.* Sed eum *praevenit* Martialis, qui contumeliam intulerat, *et suo sclopeto invasorem occidit.*

Quaer. 1.° *An liceat vitam defendere occisione etiam iniusti aggressoris?* — 2.° *An Martialis reus fuerit homicidii?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 726. 727. — Ad 2.um « Posset in eius favorem afferri doctrina eorum, qui dicunt, eum, qui contumeliis vel iniuriis alium provocavit, si tamen ab ipso ad necem invadatur, posse licite se defendere et invasorem occidere... Unde adulter, qui a marito deprehensus fugere non potest, si aliter non potest mortem vitare, potest maritum interficere.

In casu tamen nostro difficile doctrina illa locum habere potest, quia, iuxta narrationem facti, prius adversarius contumeliis lacessitus scopleti clavem strinxit, ut ignem conciperet, et tunc hic alius strinxit clavem sui sclopeti ad eundem effectum; quo quidem tempore inutilis erat illa defensio, per quam ictum adversarii non poterat effugere, sed solum repercutere, melius ergo erat tunc vel fugere, vel ictum declinare, *si poterat;* praesertim cum licet in aliis casibus miles invasus non teneatur fugere, sed possit se defendere occidendo, quando aliter

non potest ab invasore eripi; quando tamen ipse iniustam causam invasionis dedit, debeat fugere, nec possit licite occidere invasorem, si detur fugae locus, quia ipse iniuste invasorem in eas angustias coniecit; quare debet eum indemnem reddere... Deinde... quia negari non potest, quod occisio, in casu nostro, fuerit culpabilis in causa, prolatis temere verbis contumeliosis in militem iracundum et armatum, in quibus circumstantiis praevideri potuit et debuit periculum occidendi illum, si vellet se vindicare, prout fere certo timeri poterat, quod sufficit, ut qui causam culpabilem iniuste dedit reus sit homicidii, postea consequuti ». Lugo Resp. Mor. l. 4. d. 17.

Verum quaestio proprie est, non utrum Martialis praevidere potuerit et debuerit homicidium, sed an de facto saltem in confuso praeviderit; et hoc ex ipso facto homicidii postea secuti, quin Martialis ipse interrogetur ad noscendam rei veritatem, difficile est asserere cum certitudine. Agebatur enim de meris *verbis contumeliosis,* quae frequentia omnino sunt inter milites, neque tamen inde homicidium ordinarie sequitur.

Insuper difficile est etiam asserere cum certitudine, quod non defuerit Martiali aliud medium sese defendendi, nempe fugiendo. Etenim, si sclopetum, ut tempore Lugonis haec arma erant, non erat ad explodendum iam paratum, intelligi potest, quomodo Martialis tempus revera habuerit et fugiendi, et ictum declinandi. Sed, si sclopetum iam erat omnino paratum ad explodendum, non apparet quidem, quomodo Martialis potuisset aliter mortem vel grave saltem vulnus effugere.

Atque haec videntur non effugisse ipsum Card. Lugonem: siquidem in fine sui discursus num. 7. concludit: « Haec ad minus reddunt casum nostrum dubium ». Non licet sane aggressorem praevenire, eumque occidere *ante actualem aggressionem;* hoc enim non est sese defendere, vim vi repellendo. Verum sese defendere, *in actuali aggressione,* non est in eo, quod quis primo expectare debeat, ut occidatur, vel ut actio ponatur, qua mox sit certo occidendus; tunc enim iam impossibilis erit defensio, et impossibile erit vim vi repellere. Sese defendere, *in actuali aggressione,* in eo est, quod quis sese defendat in iniusta aggressione, *actu, moraliter loquendo,* iam ita *impendente,* ut non possit, nisi adhibita vi, eam repellere. I. M. 727. Secus enim neque quis, gladio aggressoris versus se iam omni impetu directo, posset suo gladio aggressorem interficere, nisi prius fuerit ipse percussus et vulneratus; et tunc amplius locus non esset *vi repellendae,* cum vis iam illata sit. Si non gladio, sed sclopeto, iam ad explodendum parato, alium quis iniuste aggrediatur, et iam ver-

sus illum sclopetum direxit, ita ut nihil desit, nisi ut explodat, quid aliud *ad actualem aggressionem requiritur?* Num ut explodat, feriat et occidat? Poterit ergo alius, prius explodendo, se defendere. Hic est, *in Casu,* unicus modus efficax sese defendendi, sui sclopeti ictu, lethalem sclopeti adversarii ictum efficaciter praevenire.

Aliud autem est praevenire *in actuali aggressione ictum,* aliud praevenire, actu, *actualem aggressionem.* In hac praeventione *actualis aggressio* non est, sed est *aggressor paratus ad aggrediendum.* Ac de huiusmodi praeventione, an liceat, tres affert S. Alph. 387. sententias. Prima negat, quia praevenire inimicum, *solum paratum ad aggrediendum,* non esset vera defensio. Secunda affirmat, quia ad occidendum invasorem pro sua defensione *non est opus, ut alter iam incoeperit laedere, sed sufficit, ut sit paratus ad laedendum.* Tertia affirmat, si quis ex aliqua actione noverit inimicum *esse determinatum ad invadendum,* puta, si certo moraliter sciat illum iam ad hoc *parasse arma,* vel *mandatum dedisse servo;* tunc si aliter effugere nequit, licite potest praevenire. Secus vero dicendum, si non *certo* sciat, sed tantum *suspicionem,* seu *dubium timorem,* habeat *de invasione.* S. D. suum proferens iudicium de tribus hisce sententiis inquit: « Censeo secundam sententiam hac etiam distinctione supposita (tertiae sententiae), vix in praxi posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in huiusmodi re adesse potest ». Quare ad Martialem quod attinet, cum non praevenerit actualem aggressionem; sed in actuali aggressione ictum tantum adversarii praevenerit, non videtur quod haberi possit ut reus homicidii.

2. Martialis et Hector, militum duces, litem inter se movent, et asperis verbis contendunt. Post verba ad verbera veniunt. Hector primus repente insignem alapam sodali suo infligit, coram aliis conspicuis viris. Protinus Martialis incredibili dexteritate retorquet et auget argumentum, duas Hectori alapas infligendo. Hinc crescit procella, cum ab aliis amicis, duo certantes, alius ab alio, separantur.

Quaer 1.° *An liceat honorem vi defendere?* — 2.° *An liceat honorem defendere etiam aggressoris occisione?* — 3.° *An Martialis peccaverit Hectorem percutiendo?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 733. 748. — Ad 2.um Cf. S. Alphons. 381., I. M. 750. — Ad 3.um Noldin n. 334. haec habet: « Licet statim repercutere eum, qui ignominiose aliquem percussit, non quidem vindictae causa, sed ad vitandam infamiam, seu ad recuperandum honorem, ubi in morali hominum existimatione percussus censeatur honore privatus, donec repercusserit, e contra recuperasse honorem si reper-

cusserit. Sicut si qui probroso nomine aliquem appellavit, simile nomen reddere licet. Neque dicatur hanc sententiam esse damnatam; siquidem solum damnatur, quod possit *occidi* percutiens, si *fugiat* ».

Haec vero habet S. Alph. « Non licet occidere, si iniuria iam est contracta vel aggressor iam fugit; quia id non esset se defendere, sed vindicare... Sed Henr. et Nav... dicunt, si laesus magnam faceret iacturam honoris, nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi et percutere, quantum esset satis ad defensionem honoris. Sed oppositum tenendum omnino cum Lugo, Viva, cum Soto, Molina, Vasquez et aliis communiter apud Lugo. Ratio, quia tunc non recuperatur honor per se, sed per damnum alterius apud homines improbos, quod est intrinsece malum. Et nequeo intelligere, cur sententia contraria non debeat dici proscripta ex prop. 30. damn. ab Innoc. XI., quae permittebat repercutere percutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat ». Martialis ergo a peccato, et a gravi peccato, excusari non potest. S. Alph. 382., I. M. 733., Enchir. Mor. ed. 4.ª n. 733., G. 390.

3. Gerardus, parochus, auream argenteamque ecclesiae suppellectilem, et magnam aureae pecuniae summam, ad varias pias causas pertinentem, domi asservabat, in arca bene obserata. Hoc tribus furibus innotuit. Ecce, intempesta nocte, armis instructi, et simulato vultu in aedem parochi irrumpunt, et vitam se ei erepturos minantur, nisi sibimetipsis quidquid auri et argenti domi habet ocius tradat. Gerardus, in certo vitae discrimine constitutus, furibus id omne, quod requirunt, etiam propriam pecuniam, et propriam argenteam supellectilem, aliaque pretiosa obiecta expromere cogitur. Tribus arcis tres fures omnia secum asportant. Verum Gerardus, e periculo ereptus, vix fures egressi sunt e domo, ianuam bene claudit, et ad fenestram accedit tormento armatus. Statim ac eos vidit e palatii ianua egredientes, ne eos amplius propter densas tenebras noctis et copiosam pluviam discernere non posset, tormentum in eos explodit, et unum occidit. Alii duo fugiunt. Sed arcas relinquunt. Et sic Gerardus rem totam recuperavit.

Quaer. 1.° *An liceat bona vi defendere?* — 2.° *Quid de casu Gerardi sentiendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 731. 732., ed. 4.ª n. 731. — Ad 2.um « Concedit. C. Lugo, Molin. Less. etc. cum Dian. licere furem fugientem, v. g. cum equo tuo configere telo vel sagitta, *quia invasio adhuc durat* ». Ita Busemb. 382. « Dicimus cum Less., etc. licere furem eminus telo

occidere, si ipse rem asportet, et praemonitus de suo periculo, eam nolit dimittere ». Ita S. Alph. 383. Atqui tres illi fures, *in Casu,* iam rem asportabant, neque alia via ea poterat recuperari, et inutilis quaelibet alia monitio fuisset. Res autem omnino magni valoris erat. Quare Gerardus damnari non potest de peccato homicidii. Neque vero obest, quod sit sacerdos; quia ius defensionis est de iure naturali, ed ideo unicuique competit. Unde neque ullam Gerardus incurrit irregularitatem, sive ex delicto quod abfuit, sive ex lenitate, quae locum hic non habet. Ea enim incurritur a militibus in bello iusto offensivo, et a ministris iustitiae in occisione rei. — S. Alph. 183. 184., G. 394. 395., I. M. V. 2. 1330.

60. — DE HOMICIDIO ET DE ABORTU

1. Sempronius uxoris suae pertaesus, fecit sponsalia cum alia. Quare, ut a praesenti sua uxore se liberaret, eam in itinere constitutam, in quodam loco solitario, globo traiecit, eamque cum morte quasi luctantem cernens, famulo suo, quem velut comitem itineris secum assumpserat, sub poena mortis illico eidem pariter inferendae demandavit, ut spirantem dominam gladio trucidaret, trucidatam vero sine mora terrae mandaret.

Quaer. 1.° *An aliquando licitum sit homicidium?* — 2.° *An famulus in hoc casu potuerit licite obsequi suo domino?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 719. seqq. 736. seqq., E. M. 722. — Ad 2.um Non poterat famulus domino suo obsequi, gladio trucidando dominam, potuit tamen licite obsequi, eam post mortem terrae mandando. Ratio disparitatis est: quia defunctam terrae mandare non est malum, sed bonum potius, aut certe de se indifferens. At quod bonum est, vel saltem indifferens, licite facimus ex fine iusto et gravi, scilicet evadendi mortem, vel aliud grave malum nobis intentatum. E contra trucidare innocentem erat malum, intrinsece tale, iure naturae atque divino interdictum. Atqui malum intrinsece tale nunquam licet committere, quantumvis gravis mortis metus nobis impendat. — Elbel De Act. hum. 43.

Hinc alius resolvitur casus: An potuerint tempore *Communis Parisiensis,* et generatim, an possint tempore *anarchiae, regulares milites* praecedentis Gubernii, ex mortis metu, explodere in religiosos, clericos, honestosque cives, eosque trucidare? Negative omnino; siquidem neque privata neque publica auctoritate licitum est occidere in-

nocentes. Idque intrinsece malum est; adeoque malum manet, etiam stante gravissimo mortis metu.

2. « I cattolici di questa diocesi sono inesorabili nella vendetta, e ciò perchè non vi è alcuno in quelle parti, che amministri la giustizia. Si domanda dunque: 1.° Se escluso ogni altro mezzo di avere ragione dei loro torti, possano i cristiani considerarsi riguardo a questo punto come se fossero nello stato naturale. 2.° Se siano capaci dei sacramenti fintanto che persistono in questo lor desiderio di vendetta. La ragione che adducono per provare la necessità, in cui sono di vendicarsi, è che l'uccisore, e i suoi fautori diverrebbero più fieri e intollerabili contro i parenti dell'ucciso, e commetterebbero nuovi omicidi, se questi non resistessero, e non opponessero forza a forza.

R. Negative ad utramque partem ». S. C. de P. F. 21. Maii 1759. Collectan. n. 2092. 2094. 2099. ed. 1ª.; n. 419. ed. 2ª.

3. Populari facta commotione, in magna quadam civitate, Princeps expellitur, et Anarchia per plures hebdomadas proclamatur. Interim latrones et viarum grassatores impune furta, rapinas et homicidia committunt. Carolus, vir potens et honestus, existimans delicta debere puniri, ad honestos cives tutandos, publica deficiente auctoritate, ipse sibi hoc munus assumit. Hinc cum audit vel furta et rapinas, vel homicidia ab aliquo commissa, reputans nullam aliam poenam in praesenti esse possibilem et efficacem, nisi poenam mortis, noctu ipse cum suis famulis latrones et homicidas occidit. Ac res illis prospere semper succedit, ita ut ignoretur omnino a quonam fuerint interfecti. — *Quid de Carolo?*

R. Carolus omnino male agit. Nullam enim ipse habet potestatem exercendi publicam delictorum vindictam, cum nullam habeat in civili societate auctoritatem. Cives autem ad se tutandos bene uti possunt, si eos latrones et homicidae aggrediantur, naturali defensionis iure, vim vi repellendo, cum moderamine inculpatae tutelae. Enimvero « occidere malefactores licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet praecidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni commissa est Principibus, habentibus publicam auctoritatem, et ideo *eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis* ». S. Th. 2. 2. q. 64. a. 3. Neque vero valet obiicere ex eodem S. D. ib. q. 108. a. 1., quod *vindicatio* sit virtus privatae personae, adeoque privatis etiam licet saltem illatas sibi iniurias ulcisci. Est enim singulare in hac virtute *vindicationis*, quod per-

sona, quae est subiectum virtutis non potest per seipsum consummare actionem propriam illius virtutis propter necessitatem materiae; quia videlicet materia eius est malum poenae, quod coactivam potestatem exigit in auctore; adeoque licet *vindicatio* sit virtus privatae personae, non potest tamen consummare actionem suam privata persona, nisi adiuncta publica potestate, propter conditionem materiae reddendae, scilicet mali poenae pro malo illatae iniuriae. Caietan. in l. c. Cf. S. Th. 2. 2. q. 66. a. 8.

4. Gaspar medicus mulieri cuidam pharmacum praebuit ad impediendam conceptionem, nempe, ut removeret gravissimum mortis periculum, quod noverat ex experientia illi imminere; adeoque *id unice intendit, videlicet eius salutem procurare.* Sed mulier illa, praegnans iam effecta, in summo vitae periculo reapse constituitur, simul cum prole; quae consequenter sine baptismo simul cum matre moreretur. Hinc Gaspar ad salvandam a morte matrem, et ad baptismum proli procurandum, abortum arte medica opportuno tempore procurat. Et sic mater revera salvatur, et proles viva egressa non nisi post baptismum extinguitur.

Quaer. 1.° *An liceat abortum procurare?* — 2.° *An Gaspar recte egerit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 742. seqq., E. M. 742. 745., Comment. Theolog. Moral. Comment. quint. de Procuratione Abortus, Comment. sext. de Responso S. Officii circa craniotomiam.

Ad 2.um Gaspar primo graviter peccavit impediendo generationem, quod revera ipse *intendebat,* quamvis illusorie asserat, se unice intendisse salutem mulieris procurare. Id utique intendit tanquam *finem;* sed tanquam *medium* ad illum finem obtinendum, *hoc assumpsit medium*, pharmaco impedire generationem, unde salus mulieris in periculum ex asserta experientia inducebatur. Ergo etiam hoc intendit. G. 400.

Graviter etiam Gaspar peccavit abortum *directe* procurando; quod ex intrinseca natura sua verum homicidium est. Neque vero excusari potest ex optimo fine salvandi matrem et prolem baptizandi; non sunt enim facienda mala, ut eveniant bona. *Directe* autem, *in Casu,* abortus procuratur: nam abortus assumitur, et *in se intenditur*, ut medium ad utrumque. G. 400. seqq.

Hinc Gaspar, ob directam abortus procurationem, incurrit excommunicationem episcopis reservatam ex C. *Apostolicae Sedis.* Insuper fit irregularis; cum enim agatur de foetu, qui adeo nocivus sit ma-

tris valetudini, dubitari non potest, quin iam sit anima rationali informatus. Cf. I. M. V. 2. n. 1204. 1335.

5. Hortensia praegnans, et proxima iam partui, gravi correpta morbo, in Indiis occidentalibus, moritur. Richardus neo-missionarius existimans se obligatum ad operationem caesaream peragendam, illam mox exequitur, et prolem adhuc vivam baptizat, quae deinde vivere pergit. Verum statim ac res evulgatur, parum abest, quin ab incolis loci tamquam matris homicida trucidetur. Illico fugit Richardus, neque amplius in eo loco eius notitia habetur.

Quaer. 1.° *An, et quando operatio caesarea fieri possit; et quaenam sint in praxi cautelae?* — 2.° *An Richardus recte egerit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. V. 2. n. 469. seqq. — Ad 2.um Recte non egit Richardus. Etenim, ut *ex ipso Casu* apparet, non deerat gravissimum scandali periculum. Prohibitio praeterea adest missionariis facta Decreto S. O. 15. Febr. 1760. Cf. Enchir. Moral. 471.

Si, matre iam mortua, fieri non possit operatio caesarea, poterit tunc infans in utero matris baptizari meliori, quo fieri potest, modo, ope nempe siphunculi vel alterius instrumenti, quo infans in utero materno attingatur et aqua super ipsum effundatur. Hinc ope huiusmodi instrumenti scindendae sunt membranae, quibus foetus involvitur, ut aqua foetum immediate attingat. Operatio haec facilis est, et ab obstetrice vel ab alia femina bene fieri potest. — Si, ut *ex Casu* eruitur, deficiebat revera chirurgus, vel alius vir peritus, ad operationem caesaream efficiendam, potuisset Richardus procurare, ut baptismus infanti ministraretur per aliquam expertem mulierem modo dicto. — G. V. 2. n. 218. 220., Gennari Consultazioni etc. ed. 2.^{a} v. 1. Cons. 21.

6. Ioanna infirmatur, et tumor apparet in eius abdomine. Eduardus medicus, vocatus ad eam curandam, ait statim esse aperiendum; nam si sit signum conceptionis extrauterinae, et haec perveniat ad maturitatem, mater sine dubio morietur. Ius autem certum matris ad vitam servandam praevalere debet periculo mere probabili occidendi fetum. Cf. Genicot 376., Ferreres 402.

Quaer. 1.° *Quid sit conceptio extrauterina?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Ad humanam generationem feminea ovula omnino necessaria sunt, quae, minima quidem et microscopica, efformantur in duobus corpusculis, quae extra uterum sistunt in superiore eius parte et in interiore ventris cavitate, ex utroque latere, sita sunt, et ovaria ideo appellantur. Ovula matura ex ovariis deciduntur, et transeunt ad

uterum per tubas fallopianas, quae tenuissimi quidam sunt canales. Ovuli feminei fecundatio habetur ex contactu cum virili semine; et locus naturalis, regularis, consequentis evolutionis ovuli fecundati uterus est, et uterina conceptio habetur. Verum praedicta fecundatio et evolutio ovuli fieri etiam potest in praedictis tubis vel alia adiacente parte, et tunc conceptio habetur extrauterina seu ectopica. Utrum conceptio sit uterina, an extrauterina, primis duobus vel tribus conceptionis mensibus distingui non potest. Ectopici tamen conceptus solent ante quartum mensem perire, et ante sextum mensem adhuc immaturi sunt. Si ad maturitatem perveniant, cum naturali via egredi non possint, nonnisi chirurgica operatione caesarea seu laparatomia extrahi possunt. Praegnatio autem extrauterina mortem matris saepissime affert.

R. Ad 2.um Medicus illicite agit, *nisi morali certitudine constet,* vel fetum mortuum iam esse, vel non agi de extrauterina conceptione, sed de vero alio maligno tumore. Etenim, si probabile est conceptionem esse extrauterinam, tumorem illum aperiendo, fetus occiditur, et non licet salvare vitam matris, actione probabiliter occisiva fetus, qui vita simul privabitur temporali et aeterna, cum baptizari non poterit. Ius utique certum matris ad vitam propriam salvandam praevalere debet iuri mere probabili fetus ad propriam temporalem vitam, sed non etiam iuri mere probabili ad vitam temporalem et aeternam simul. Ac, si illud ius huic debet praevalere, certe praevalere non potest, actione intrinsece illicita, fetus occisiva, « Nemini licet ad tuendam suam vitam temporalem, positive exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis aeternae ». S. Alph. l. 3. n. 394. Et S. O. 4. Maii 1898.: « Necessitate cogente, licitam esse laparatomiam, ad extrahendos e sinu matris ectopicos conceptus, *dummodo et fetus et matris vitae, quantum fieri potest* SERIO ET OPPORTUNE *provideatur* ». I. M. 744.; Enchir. Moral. ed. 4.a n. 742. 745.

61. — DE DUELLO ET DE BELLO

1. Marcus et Marcianus, milites, inter se rixati sunt, et alter alterum variis affecit contumeliis. Id ad ducem cohortis delatum est, qui iussit ut duo illi milites duellum inter se patrarent, secus in durum carcerem per mensem essent detrudendi. Duellum inviti instituunt, et Marcus Marcianum graviter vulneravit.

Quaer. 1.° *Quid duellum, et an licitum?* — 2.° *Quid de Marci et Marciani duello?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 746. seqq., E. M. 747. — Ad 2.um Peccat quidem graviter dux cohortis duellum praecipiens, et peccant etiam graviter Marcus et Marcianus duellum patrantes. Duellum enim illicitum est, et tum lege naturali tum lege canonica graviter prohibitum est. Neque vero licitum evadere potest illud patrantibus ex eo quod praecipiatur. Ex tali enim praecepto non adimitur periculum in ipso gravis vulneris, mutilationis et mortis, neque patrantes duellum ius acquirunt, alter in alterius membra et vitam. Hinc neque eius adimitur illiceitas quoad mandantem, *in Casu*, illud per modum poenae praecipientem, ad vitandas frequentes militum rixas. Mandans enim, *in Casu*, neque ipse ius habet in membrorum integritatem et vitam militum, neque consequenter illud ius conferre potest ipsis duellantibus. Patet deinde magnum scandalum quod inde obveniat; lata enim, hac agendi ratione, patet via duellis ineundis, praesertim inter militares viros. Ac, si illicitum est duellum, spectaculi aut virtutis tantum ostendendae causa; quanto magis illicitum esse debet duellum *in Casu*. C. *Felicis* 1. *de Torneamentis*. Idque etiam confirmari potest ex sequenti Resolutione S. C. C.

« In scholis Universitatum germanicarum specialia quaedam habentur duella. Scholariorum enim duella in eo consistunt, ut duellantes, armis specialibus, i. e. parvo quodam cultro utentes, et, ceteris partibus corporibus bene tectis, sibi in faciem incisionem seu vulnus inferant, cuius tamen vestigia plerumque brevi tempore oblitescunt. Nullatenus igitur *mors* vel *mutilatio* intenditur, atque rarissime, et non nisi *per accidens,* ex imprudentia, aut ex alia causa a duello extrinseca, haec tristia facta accidunt. Nec semper proprie, ex vindicta vel ob honorem reparandum, duella haec committuntur, sed potissimum ludi, crudelis profecto, vel exercitationis gratia. Ad hunc effectum, immo sub specie nempe huius ludi vel exercitationis praestandi ac fovendi, adsunt inter Universitatis discipulos societates, in quibus pro obtinendo altiore gradu certus duellorum instituendorum numerus praescribitur, et, quodam tempore sine duellis transacto, praesides societatum pro praetextibus suscitandis ad duella instituenda conveniunt ».

Proposito autem Dubio: « An, a quibus, et ex quonam titulo irregularitas contrahatur, quando duellum ea ratione committitur, qua his temporibus inter Germaniae Universitatis alumnos fieri solet *in Casu* »; S. C. C. 9. Aug. 1890. respondit: « Affirmative, a duellantibus, eorumque patrinis ex infamia iuris ». Acta S. Sed. v. 23. p. 242. *Ex infamia iuris*, statuta a Conc. Trid. s. 24. C. 19.; minime vero *ex leni-*

tate, quae *in Casu* locum non habet, neque *ex delicto*, cum neque *mors* neque *mutilatio* sequatur. Cf. I. M. V. 2. 1332. seqq., 1350. seqq.

Marcus et Marcianus igitur incurrunt irregularitatem *ex infamia*. Ad irregularitatem *ex delicto* quod attinet, si *mors* reapse vel *mutilatio* secuta fuisset, ipsa etiam locum habuisset. Sed cum Marcianus non fuerit nisi tantum *vulneratus*, irregularitatem etiam ex delicto Marcus non incurrit. I. M. V. 2. n. 1335.

An autem incurrerint etiam excommunicationem Summo Pontifici, reservatam; primo adspectu dubitari potest; quia desiderari videtur, *in Casu*, *ex condicto*; cum duellum *inviti* instituant Marcus et Marcianus, et duellum patrent *ex mandato*, ipsis imposito sub poena. Sed non videtur reapse *condictum* desiderari, *in Casu*, quoad locum, quoad tempus, quoad arma, quamvis *inviti* et *ex metu* carceris in *praevium condictum* consentiant, et in ipsum *duellum*. Neque vero excusari posse videntur ex metu poenae carceris: cum lex etiam positiva *in Casu*, non cesset. Idque eruitur ex propp. damn. a Bened. XIV. Cf. Enchirid. Moral. 747. 748., I. M. V. 2. n. 1118. 1128. seqq.

1.[bis] Martialis dux exercitus ad duellum provocatus, ab Antonio Theologo postulat, an illud sit omnino illicitum, ita ut non possit ab eo acceptari, licet et gravissimum pati debeat bonorum damnum; et reapse nullum sit futurum periculum mortis vel gravis vulneris pro se et adversario; nam tanta revera est eius dexteritas, ut nonnisi levi vulnere adversarii finem sit habiturum. Hisce stantibus circumstantiis, Antonius duellum declarat Martiali permissum. Etenim damnata propositio prima a Benedicto XIV., licet agat de viro militari et de gravissimo subeundo damno, nisi fiat duellum, est tamen disiunctiva, *nisi offerat vel acceptet duellum*, et consequenter logice affirmari non potest illiceitas tum pro offerente tum etiam pro acceptante; haec enim contradictoria propositio non est damnatae propositionis. Insuper propositio tertia damnata ab eodem Benedicto XIV. quamvis et ipsa agat de viro militari, et de acceptante duellum, nulla tamen in ea mentio fit actualis defensionis ad gravissima repellenda damna. Postremo canonicae omnes sanctiones supponunt semper duellum letale, seu quod secum afferat grave periculum occisionis vel gravis vulneris. Cf. Gury-Ballerini n. 108. 118. 120., Villada Cas. Consc. v. 1. p. 351.

Quaer. *Quid ad casum?*

R. Nullo modo Martiali permitti potest duellum acceptare ad gravissimum etiam damnum vitandum. Nam est intrinsece illicitum, cum malitiam intrinsece contineat suicidii et homicidii. Leo XIII. in

Epist. ad Archiep. et Episcop. Germaniae 12. Sept. 1891. de duello, illud absolute prohibitum declarat, sine ulla exceptione, « *utraque divina lege,* tum ea quae *naturalis a rationis lumine*, tum quae litteris divino afflatu *perscriptis promulgata est*, districte vetante, ne quis *extra causam publicam* hominem interimat aut vulneret, nisi salutis suae defendendae causa, necessitate coactus ». — Licet autem dialectice non sequatur falsitas illius primae propositionis et quoad offerentem et quoad acceptantem duellum, non obstante gravissimo damno subeundo, sequitur tamen, ex legitima interpretatione, attenta manifestata intentione Benedicti XIV. qui proscribere voluit laxiores quasdam opiniones, cum *nullo modo* sit dubitandum, « *quin duella omnia,* tam publica quam privata *et naturali et divino iure prorsus illicita* vetita atque damnata censeri debeant ». C. *Detestabilem* 10. Nov. 1752. In tertia autem propositione aperte damnatur acceptatio duelli, suscepti etiam ad actualem defensionem bonorum maximi momenti, quae actu impetuntur. Etenim in ea propositione damnatur acceptatio duelli facta a duce vel officiali militari *ex gravi metu amissionis famae vel officii.* Quare dux vel officialis ille ideo acceptaret duellum ne, famam vel officium amittat, quae maximi momenti bona pro duce vel officiali militari sunt, cum in periculum illa amittendi a provocante coniiciatur. Tandem, si duellum armis letalibus suscipiatur, non obstante qualibet duellantis dexteritate, neque obstantibus adhibitis cautelis, semper practice est grave mortis vel gravis vulneris periculum.

2. Bellum iniustum indictum est inter Primcipem Albinum et Principem Rubinum. Rubini, qui iuste se defendebat in bello, exercitus victus est; et, obtenta iam ab Albini exercitu victoria, signum utrinque factum est a ducibus cessandi ab hostilitatibus. Dum milites Albini redeunt pacifice ad castra ex campo belli, Leontius, ardentissimus Rubini miles, hostes adhuc insequebatur, et unum ex illis occidit. Id cernens miles quidam ex illis, quibus belli politia commissa fuerat in exercitu Albini, Leontium statim apprehendit, et ante se ducebat ad belli ducem. Leontius iam certus poenae mortis subeundae, dum per angustum locum esset pertranseundum, urbanitatem simulans militem invitavit, ut ante ipsum pertransiret. Vix praeiverat miles, cum Leontius gladio eum a tergo percussit et occidit, protinus incolumis fugiens.

Quaer. 1.° *An liceat bellum, et quaenam in bello liceant?* — 2° *Quid de Leontio sentiendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 751. seqq., E. M. 753. — Ad 2.um Leon-

tius duplicis reus est homicidii. Reus primi homicidii est; quia, cessatis iam hostilitatibus, et facto a belli duce signo treguae, nullus miles iam poterat adversarios insequi et ferire ac occidere. Et quamvis iuste omnino bellarent milites exercitus Rubini, bello tamen cessante, vel etiam tantum intermisso, nullus iam eorum licite et iuste occidere poterat; cum nullus privata auctoritate hominem occidere possit, etiam reum et sontem. Quare reus Leontius est etiam secundi homicidii. Nam miles ille legitime et iuste omnino eum apprehendit, nec erat iniustus eius vitae aggressor. Quod autem illum occiderit Leontius ad evadendam poenam mortis, iniustum homicidium, minime cohonestat.

Hinc alius resolvitur casus an, durante bello, possint *privati cives* occidere hostes milites, quos ipsi hospitio pacifice recipiunt, licet ad id sint coacti, vel qui eis in via. e. g., occurrunt inermes, vel pauci numero, vel singuli soli ab aliis separati. Negandum omnino: nam privata auctoritate neminem occidere licet: et, tempore etiam belli, privati cives hanc vulnerandi et occidendi potestatem non recipiunt. Id unum ipsis licet: vim, ipsis iniuste illatam, vi repellere, eodem plane modo, ac quando agitur de iniusto aggressore.

DE SEXTO DECALOGI PRAECEPTO

62. — DE ACTIBUS NON CONSUMMATIS LUXURIAE

1. Candida gravi correpta morbo, in proximo constituitur vitae discrimine, nisi ovariorum excisionem subeat. Timens ne virginitatem ideo amittat, renuit eam subire chirurgicam operationem. Sed rem suo aperiens confessario ab eo sciscitatur, utrum eam ipsa passa operationem virgo permaneat. Confessarius perplexus quaerit quid debeat respondere.

R. Confessarius *in Casu* bene respondere potest, non ideo amitti virginitatem. « Ad huius evidentiam videre oportet, quid ad virginitatem requiratur. Quorum primum est principale et formale, scilicet electio sive intentio voluntatis, sicut in omnibus moralibus: unde istud ex necessitate ad virginitatem requiritur, quod adsit alicui assidua voluntas nunquam experiendi delectationem veneream. Secundum autem est materiale, scilicet passio appetitus sensitivi, scilicet delectatio, quam quis experitur in actu venereo, cuius privatio requi-

ritur ad perfectam virginitatem materialiter, nam passiones sensitivae sunt materia virtutum moralium. Si autem praeter electionem propriae voluntatis hoc contingat, puta cum quis in somno polluitur, vel cum mulier per violentiam ab hoste opprimitur, non perit virtus virginitatis... Tertium autem est quasi per accidens et concomitanter se habens ad virginitatem, scilicet corporalis integritas. Unde si claustra pudoris aliter corrumpantur quam per venereum actum, puta si obstetrix vel medicus ferro incidat ad sanandum, nihil virginitati deperit ». S. Thom. Quodlib. 6. a. 18., 2. 2. q. 152. a. 1.

2. Maevius pravas saepe habet cogitationes contra castitatem. Existimans se non obligari sub gravi ad positive eis resistendum, mere negative se habet, et sinit consequenter eas cogitationes diutius immorari in mente, et vividius pravas res repraesentare. Hinc fit, ut, pravarum rerum imaginatione pro re nata crescente, frequenter, et fere semper, pravos motus et pollutionem experiatur. Attamen, quia pravis istis effectibus omnem ipse renuit consensum; immo, ait, valde id mihi displicet; nunquam de hac re confessionem instituit, quia putat, se immunem ab omni peccato. — *An Maevius graviter peccaverit?*

R. Affirmative, *per se,* et seclusa bona fide, vel simplicitate, vel ruditate, et causa cohonestante *aliquando* hanc rationem negative se habendi, Cf. I. M. 58. 295.-297. — Ratio est, quia tenetur quis sub gravi auferre causas *per se graviter influentes* in veneream delectationem et pollutionem, qualis profecto est turpium rerum *morosa et diuturna cogitatio.* Adest praeterea, practice loquendo, proximum consensus periculum. Hinc S. Alph. I. 5. n. 7. ait: « Quando delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi ei positive resistere, quia huiusmodi commotiones, quando sunt vehementes, plerumque, si positive non repellantur, saltem per actum displicentiae, trahunt secum consensum vuluntatis ». — G. 22. 143., Lig. I. 3. n. 426, 482., 1. 6. n. 9014., Sanch. l. 9. d. 45. n. 19. 24. 25., Lessius de Iust. et Iur. l. 4. c. 3. dub. 14 n. 102., Billuart de Temper. dissert. 6. art. 12. *Hinc colliges diuturnas,* Scav. ed. 12ª. Mediol. 1874. I. 1. n. 780.

Apposite Lessius I. c.: « Cum causa est privativa, nempe *negligentia amoliendi causam positivam involuntariam,* v. g., *turpem cogitationem,* tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque alio transferre, quantum potest. Quod si omittat, illa omissio erit causa voluntaria effectus; sicut negligentia navarchi est causa submersionis navis, quae quidem in genere physico est causa *per acci-*

dens; tamen in moralibus censetur quasi *per se,* quia subest intentio interpretativa.

Hic tamen adverte: Si opus illud, unde praeter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam praetermittere, modo absit periculum consensus... Si autem non sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum *per accidens* provenientem; non tamen sub mortali, nisi opus sit mortale, et secundum se ad luxuriam pertinens; sed sub veniali; ut cum opus per se ad luxuriam non pertinet; vel si pertinet, solum est veniale.... Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quam pollutionem; cum illa solum sit medium et via, haec vero finis et terminus. Unde sicut istas actiones non tenetur sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis praeter intentionem secuturae; ita nec propter imaginationem et voluptatem inde praeter intentionem consurgentem; seposito tamen in omnibus periculo consensus.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, facile potes huiusmodi imaginationem et voluptatem partis sensitivae depellere, teneris et quidem sub peccato mortali. Unde non potes tunc habere te negative, i. e. medio modo absque consensu et positiva displicentia. Ratio est, quia non depellendo, cum commode potes, interpretative in eam consentis. Quare, cum obiectum per se sit grave, erit peccatum mortiferum. Neque hic est consensus dumtaxat in causa, sicut cum causa non amovetur, sed est consensus immediatus in ipsam delectationem: quia etiam, manente causa, facile potes eam tollere vel impedire.

Idem dicendum de pollutione. Utrum autem, quando tolli non potest, nisi amotione causae, et causam non tenemur tollere sub peccato mortali, eo quod sit causa remota, aut per accidens, possimus nos negative circa illam delectationem habere, ita ut per hoc non peccetur novo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest.

Resp. breviter: Non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negative se habere, non est ullo modo consentire nisi in causa, quem consensum ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confirmatur: quia non potest depelli, nisi amotione causae, ut supponitur: ergo non teneor conari illam aliter depellere: non enim teneor conari, quod mihi est moraliter impossibile: ergo neque teneor positivam illius habere displicentiam. Haec enim erit inefficax ad depellendum effectum, et ex alia parte minime est necessaria ad impediendum consensum. — *In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, et facile, durante diu delectatione, trahitur in consensum,*

vitanda est haec subtilitas, et excitanda quam primum detestatio illius voluptatis ».

Ad rem etiam Sanchez l. c.: « Quinto infertur inter... solutos... nullum actum habere malitiam mortalem, eo quod sit pollutionis praevisae et non intentae causa, nisi, secluso eo pollutionis periculo, esset mortalis contra sextum Decalogi praeceptum. Quia soli tales actus sunt notabilis causa pollutionis. Et, quando ex se notabiliter influerent, et excusaret notabilis necessitas a pollutione; similiter excusaret a culpa contra sextum praeceptum... *Excipe tamen,* nisi in venerea delectatione voluntas *negative* se habeat, nec admittens nec respuens. Quamvis enim sit probabilissimum non esse mortale, cessante consensus periculo; *si periculum sit pollutionis*, quamvis non sit consensus periculum, est mortale. Quia tenetur homo sub mortali auferre causas notabiliter ad pollutionem concurrentes; qualis est haec. Imo... est mortale tunc tepide resistere, praeviso eo periculo. Sed tenetur voluntas ferventius se habere, quo causam illam pollutionis avertat ».

3. Ioannes, peregrinus, visitans civitatis musea, per eorum aulas incedens, ex mera curiositate aspicit occurrentes tabellarum et statuarum nuditates; insurgentibus tamen motibus consensum denegat. Curiose item aspicit, per publicas vias incedens, mulieres infantes lactantes, vel collum parum denudatum ferentes, cum in sua patria nihil unquam huiusmodi observaverit.

Quaer 1.° *An inhonesti aspectus sint semper grave peccatum?* — 2.° *Quid de Ioanne seutiendum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 774. 775. — Ad 2.um S. Alph. 424. de picturis loquens ait: « Aspicere picturas obscoenas tantum ex curiositate, non est mortale, si delectatio turpis et eius periculum absit. Sed in praxi virum morose aspicientem pudenda mulieris depictae difficulter puto excusari a mortali, quia difficulter se liberare hic poterit a delectatione turpi, vel ab eius probabili periculo, nisi aspiceret per brevissimum tempus et in magna distantia ». Hinc idem videtur dicendum de aspectu statuarum. Quare graviter quis peccat, si earum nuditates sint totales, et aspectus fiant ex industria, proxime et cum notabili mora. Sine enim sufficienti ratione causam ponit tunc graviter per se influentem in turpes motus et proxime sese exponit peccandi periculo. Secus vero, *per se*, si aspectus fiant obiter et a longe, aut etiam, si ars in tabella vel in statua non emineat.

Quoad alium mulierum lactantium adspectum, a gravi peccato quis non excusatur, si hic ita diuturnus sit, et cum spirituum commotione,

ut proximum tunc inducat periculum pollutionis, vel turpium motuum, vel consensus. Idem dicendum est de alio adspectu mulierum, quae collum deferunt parum denudatum, si item morosus seu diuturnus sit, cum spirituum commotione, ita ut proximum habeatur periculum pollutionis, vel pravorum motuum, vel consensus, uti facile contigit in adspiciente valde ad venerem proclivi. Leve vero tantum erit peccatum, si tales aspectus obiter fiant, vel sine tale periculo. In praxi autem magna semper adhibenda est cautela ad vitandos praesertim nimis diuturnos aspectus rerum inhotestarum, et etiam minus honestarum; neque enim, in hac naturae corruptione, diu esse potest, quin concupiscentia stimulos acuat suos. L. 422. 423. 484., Sanch. l. 9. d. 45. n. 19. 20. 24., d. 46. n. 23. 26., Lessius de Iust. et Iur. l. 4. c. 3. dub. 14. n. 98.-102., Billuart de Temper. dissert. 6. art. 16. *Colliges* 11.°. Scav. ed. 12. Mediol. 1874. l. 1. n. 792.-795.

Ad Ioannem quod attinet, cum dicatur *in Casu* eius aspectus *ex mera curiositate* fuisse, et ex aliis circumstantiis satis apparet, eos non nisi obiter factos fuisse, et omnem ipsum denegasse consensum insurgentibus motibus, a gravi peccato immunis esse videtur. Ioannem nisi mera curiositate ductum fuisse satis constat ex eo quod rerum extra patriam novitate percellebatur; unde etiam diversa morum ratione non nihil commoveri potuit.

4. Nicolinus, bonus quidem christianus, sed amore scientiae lection inhians, saepius legit libros qui, licet pravi in se non sint, attamen paulo minus castigati passim apparent. Inter legendum, *nonnullas* cogitationes minus castas et concupiscentiae motus *aliquando* experitur, quibus spretis, denegatoque firmiter consensu, incoeptam prosequitur lectionem. Sed postmodum stimulis conscientiae exagitatus ad confessarium properat, et ab ipso quaerit, utrum possit, non obstantibus, quae suboriuntur, tentationibus, huiusmodi lectionibus indulgere?

Quaer. 1.° *An inhonestae lectiones graviter prohibeantur?* — 2.° *An Nicolinus peccaverit?*

R. 1.um Cf. I. M. 776.-778. — Ad 2.um Negative. Ratio, quia licet causam posuerit leviter ad summum, in pravos motus influentem, id tamen egit non ex curiositate, aut ex naturali delectatione; sed et honesta et utili ratione; ex scientiae nempe acquirendae desiderio, ex actum displicentiae studiose simul elicuit in pravum effectum. Billuart de Actib. hum. diss. 1. art. 1., G. 10. — Si vero legat ex curiositate, peccat quidem, sed *per se* venialiter tantum, quia causa non est nisi venialis, secluso semper consensus periculo. — Si praeterea absque

causa legat res valde turpes, graviter peccat saltem ob proximum complacentiae periculum. Excipe forte, si legens ex sola curiositate, ob aetatem provectam, frigidam complexionem, aut aliam peculiarem rationem, grave libidinis periculum non incurrat. L. 1. 3. n. 426,, G. 21.

5. Medardus, cum ex conditione sua medici conversari saepe debeat cum personis cuiuslibet generis, eisque mederi, maiorem propensionem sentit ad agendum cum feminis, easque curandas, quam ad agendum cum viris, eosque curandos.

6. Anatolia mercaturam excercens, blandam, comem et familiarem cum emptoribus solet se exhibere, ut eorum augeat ad suam officinam frequentiam, et maius inde lucrum percipiat. Anxia tamen est, quia timet, ne plures forte occasione sui interne peccent.

Quaer. *An peccent Medardus et Anatolia?*

R A peccato excusandus est Medardus, modo honeste cum omnibus agat, et exurgentibus tentationibus resistat. « Nec refert, quod Medardus sibi videatur sentire maiorem naturae inclinationem, dum intelligit, se postulari ad succurrendum feminae, quam ad succurrendum viro; tum quia etiam feminae succurrere malum non est, sed potius bonum, et sin minus ex iustitia, saltem ex caritate debitum; tum quia huiusmodi pruritus naturae non est moralis et liber, sed naturalis potius, praesertim post lapsum Adae. Ergo formaliter malus non est, etsi fatendum, quod possit esse satis molestus castae menti, immo et periculosus proptereaque suadendum Medardo, ut studeat illum per rationem reprimere pro possibili, et contrariis protestationibus animum obfirmare ». Elbel de Act. hum. 15.

« Anatolia non peccavit per hoc, quod se familiariorem exhibuerit erga emptores confluentes, modo terminos honestatis non excesserit, nec scandalum dederit. Ratio est, quia familiarem immo et familiariorem aliis sese exhibere intra terminos tamen honestatis, non est malum, sed ex se indifferens. Atqui medium de se indifferens licite amplectimur in ordine ad finem bonum, uti erat ille ab Anatolia intentus ». Elbel l. c. 75. Unde neque scandalum ullum per se, ipsa praebet, si, ut apparet, illa comitas et familiaritas intra terminos sistat merae urbanitatis et honestatis, nec ad alia refertur, quam ad bene gerenda mercaturae negotia. — G. 24. 25.

7. Livonia filiae suae, ad nuptias valde favorabiles adspiranti, consuluit, ut erga sponsum cordialem se exhibeat, eidemque blandiatur et colloquia, oscula, amplexus, aliave lenimenta nullatenus recuset eo fine, ut ipsius amorem captet et matrimonium non impediatur.

Quaer. 1.° *An graviter illicita sint oscula et amplexus?* — 2.° *An graviter Livonia eiusque filia peccaverint?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 782., V. 2. n. 946.-948,, E. M. 265. — Ad 2.um Livonia graviter peccat tum contra pietatem, tum contra castitatem, ratione scandali filiae dati, siquidem sine ullo discrimine honesta et inhonesta filiae suae indifferenter suadet. Eius autem filia graviter etiam peccavit contra castitatem, si ideo ne a sponso derelinqueretur actus graviter turpes suo sponso reapse permisit. Ac quamvis forte gravida iam evasisset, ab iis omnino abstinere debet. In peccato enim continuari non debet; sed ab eo omnino cessandum est. Aliis mediis honestis, honestisque amoris signis studeat lucrari animum sponsi. Matrimonia mediis illicitis obtenta plerumque infaustum sortiuntur exitum. — Elbel 74. 76. 77. 308., G. 26.

8. Gaudentia materfamilias, sinit imo iubet, filiam suam Honoratam, in arte sonandi varia musicalia instrumenta, cantandi et saltandi a magistro doceri. Saepe autem fit, ut Honorata debeat variis conventibus, quae in domo paterna habentur, etiam cum iuvenibus diversi sexus cognatis, vicinis et amicis saltare. Id Honorata agit nihil mali in eo videns aut capiens. Unde eius confessarius, rem resciens, eam quidem adhortatur per modum consilii, ut quantum possit a choreis abstineat, sed nullam ei imponit obligationem.

Quaer. 1.° *Quid de Choreis generatim tenendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Choreae *per se* illicitae non sunt inter personas etiam diversi sexus. Illicitae tamen esse possunt, si fiant modo minus honesto, ratione nuditatum, aspectuum et tactuum, itemque ratione periculi et scandali, quod in eis adesse possit. Hinc choreae generatim dissuadendae quidem sunt, utpote plus minusve periculi habentes: sed earum illiceitas et grave aut leve peccatum affirmari absolute non potest, quin variae in praxi occurrentes circumstantiae attendantur. Attendenda etiam est necessitas, quam quis habere possit choreis assistendi. Non raro enim fideles gravi de causa, et morali necessitate ad choreis interveniendum impelluntur. Idem fere dicendum est de spectaculis, quae *per se* mala non sunt, nec proinde illicita. Attamen mala et illicita esse possunt, si res turpes repraesententur, si verba et cantus sint inhonesti, si sint indecentes vestitus; itemque, si periculum gravis peccati ex variis circumstantiis, quae vitiis fomentum praebent, habeatur, vel scandalum habeatur, quod praesertim in parvis civitatibus haberi potest, cum singuli ab omnibus ibidem cognoscantur. — I. M. 777. 782., G. 233. seqq.

Ad 2.um Gaudentia, per se loquendo, argui nequit de peccato praesertim gravi, si media adhibeat, quae in tali casu suggerit prudentia, ut nempe magister vir honestus sit, et ipsa praesens sit, vel saltem per aliam prudentem personam invigilet. Honorata pariter de gravi praesertim peccato culpanda non est, cum nullum sit pro ea periculum, et nihil mali in illis choreis videat; unde concludendum est, quod non nisi honestae sint. An vero arguenda sit saltem ratione cooperationis aliorum peccatis, non constat; neque potest affirmari, cum actum ipsa ponat non malum, sed in se indifferentem, nesciatque omnino, utrum alii adsint, qui sua occasione scandalum patiantur. Neque vero necessitas quaedam saltandi pro ipsa deesse videtur ex eo quod illae choreae in propria domo a suis genitoribus instituantur. Quare bene agit confessarius Honoratam adhortando, et importune non increpando, vel erronee obligando. — G. 233. seqq.

63. — DE ACTIBUS SECUNDUM NATURAM

1. Mauritius carnale habuit commercium cum meretrice. Facti poenitens, ad confessarium accedit, et ait semel se esse fornicatum.

2. Tiburtius post propositum non amplius peccandi cum sua concubina, infeliciter in peccatum iterum labitur. Valde dolens suum confitetur peccatum inquiens bis in fornicationem incidisse.

3. Urbitius omni industria virginem ad peccatum sollicitavit; eamque tandem consentientem defloravit. Sese accusans, in sacramentali confessione, ait fornicationis peccatum se commisisse.

4. Sulpitius cum sua sponsa peccavit. Peccatum autem confitendo, simplicem fornicationem accusat.

Quaer. 1.° *Quid sit fornicatio et quale peccatum?* — 2.° *An integre omnes, in variis casibus, fuerint confessi?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 788. 789., E. M. 788. — Ad 2.um *Meretricium* status est mulieris, quae omnibus parata est sub mercede sui corporis copiam facere. Carnale igitur commercium cum meretrice habere speciale peccatum a fornicatione distinctum non est, *per se loquendo.* Attamen speciale peccatum, in casu particulari, facile haberi potest, si aliquid positive fiat ad impediendam generationem vel proli iam conceptae nocumentum afferatur. Cum nulla sit casus circumstantia, qua id coniici possit; dicendum consequenter est Mauritium, si sit *solutus,* sufficienter explicasse suum peccatum. Si tamen meretrix ipsa ad confessionem accederet, explicanda in praxi esset ista circumstantia,

ad cognoscendum statum et genus occasionis poenitentis, et consequenter ad debitam eius directionem.

Concubinatus est frequens concubitus soluti cum una eademque persona soluta. Nihil refert, quod personae in eadem vel in diversis domibus maneant, si tamen uxorio more secum vivant. Imo, si hic concubitus habeatur cum uxorato vel uxorata, adhuc dicitur concubinatus, quamvis improprie, quia tunc etiam adulterii malitia includitur. In hoc igitur differt concubinatus a simplici fornicatione, quod fornicatio indicat simpliciter concubitum soluti cum soluta, modo una, modo altera; concubinatus vero exercetur erga eandem personam, ac si esset coniux. Gravissimum peccatum est concubinatus: quia concubinarius et peccat et perseverat in statu peccati mortalis, unde ordinarie non debet absolvi, nisi dimissa concubina. Tiburtius igitur sufficienter speciem peccati explicavit, si solutus sit; illa tamen concubinatus circumstantia a confessario dignoscenda est propter relapsum et occasionem.

Stuprum, stricto sensu acceptum, est defloratio virginis, ipsa invita, et speciale peccatum est, quia praeter fornicationem gravissimam continet iniuriam oppressae virgini irrogatam. *Stricto sensu acceptum;* lato enim sensu stuprum etiam dicitur non solum stuprum violentum, sed etiam voluntarium, seu virgine omnino consentiente, et tunc communius habetur uti mera fornicatio. Quare Urbitius sufficienter suum peccatum explicavit, si tamen omnis abfuerit fraus. Etenim, si virgo fraude ad malum inducatur, v. g., falsa matrimonii aut magnae dotis promissione, vel gravi etiam metu reverentiali, licet ipsa quoque peccet consentiendo; eius tamen consensus extortus est per gravem iniuriam, et per vim moralem. — I. M. 790.

Fornicatio sponsi cum sponsa probabilius diversae speciei non est. Quare Sulpitius sufficienter suum peccatum confessus est. Illa tamen sponsalium circumstantia aliunde esset a confessario cognoscenda, ad debitam poenitentis directionem, et ad occasionem peccati diiudicandam.

5. Bertina famula, mulier timens Deum, adeoque a peccato abhorrens, pluries ab hero enixe ad malum sollicitata toties ei restitit. A confessario inducta ad huiusmodi peccandi occasionem deserendam rogat et instat, ut in eodem famulatu remanere queat, quia stipendium maius a domino accipit, aliumque locum honestum difficile invenire valeret. Eius votis annuit confessarius. Verum mox ab hero iterum sollicitatur, et ab eo invita opprimitur. Quid misera? Primum clamare

non audet, ne herum simul et seipsam diffamet. Subinde clamare volenti, mortem minatur ille libidine furiosus. In extremis igitur versans angustiis Bertina externe se habet mere passive, interne vero ex corde et animo peccatum detestatur.

Quaer. 1.° *Quid sit stuprum?* — 2.° *An debuerit Bertina occasionem hanc peccati deserere, et ad hoc a confessario obligari, etiam sub poena denegandae absolutionis?* — 3.° *An graviter peccaverit non clamando, ob infamiae metum?* — 4.° *An graviter peccaverit non clamando, et se passive habendo ob metum mortis?* — 5.° *An, si potuisset, herum in casu occidere debuisset?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 790. 791. — Ad 2.um Si Bertina facile invenire potuisset alium dominum, debuisset quidem praesentem peccandi occasionem deserere, cum nulla tunc fuisset rationabilis causa in ea persistendi. Si vero facile non potuisset alium dominum invenire, cum revera occasio peccandi sit pro ipsa remota; siquidem *mulier est timens Deum, a peccato abhorrens, et tentationi semper restitit,* a confessario obligari non poterat ad eam deserendam sub poena denegandae absolutionis.

Ad 3.um Controvertitur. Iuxta plures non peccavit. Nam dicunt, « quando ex clamoribus timet sibi grave damnum infamiae, mortis, aut nimiae verecundiae, ad id non teneri. Ita Sot., Navarr., et Reginald., quam etiam sententiam amplecti videtur Bonac., quod mihi etiam probabile videtur, quando grave damnum sibi ex vociferatione timeret ». Lugo d. 10. n. 198., La-Croix l. 3. p. 1. n. 916. Iuxta alios peccavit graviter *per se,* primum non clamando, nisi bona fide fuerit excusata. Adhibere enim remedium facile debuit ad tantum castitatis periculum evadendum. Neque vero valet allata excusatio metus infamiae. Etenim nullam ipsa famae iacturam incurrit clamando; siquidem solae honestae mulieres in pari casu clamare solent. Quod autem ad famam heri attinet, propriae imputet malitiae, si famae periculum patiatur. — Elbel 40.

Ad 4.um Controvertitur pariter. Sententia negans multo magis probabilitate non caret ob gravissimum mortis metum. Etenim « illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantum materialis; et ideo ob periculum mortis satis excusatur... Non tamen negandum affirmantem sententiam in praxi omnino suadendam esse, saltem ob periculum consensus, quod in illa permissione facile adesse potest ». L. l. 3. n. 368.

Ad 5.um Licite quidem, si potuisset, herum occidisset Bertina invasorem suae pudicitiae. Fuisset enim iusta defensio. Ad id tamen

non tenebatur, licet ipsa fuisset interficienda. « Nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licite et laudabiliter potest occisionem propriam permittere; ne alter vita temporali et aeterna privetur ». L. 380. Cf. I. M. 727. 729. 730. — G. 19. 20.

64. — DE USU MATRIMONII

1. Marina, post initum matrimonium, non sine gravi difficultate copulam prima vice perficere potuit. Ea enim aliter perfici non potuit, nisi sese excitando, in ipso viri accessu, usque ad seminationem, antequam nempe copula reapse perficeretur. Eadem perseveravit semper difficultas propter angustiam organi, unde nisi illud agat, impossibilis ipsi est coniugalis copula, vel non sine gravi dolore. Rem saepe suis exposuit confessariis. Alii ei dixerunt licere ei ita se excitare etiam usque ad seminationem, immediate ante ipsam copulam: quemadmodum liceret se excitare eodem modo immediate post copulam. Alii vero dixerunt minime licere ita sese excitare immediate ante ipsam copulam, et addiderunt matrimonium, in casu, esse nullum ob impotentiam; cum copula non sit possibilis, nisi medio omnino illicito.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quod huiusmodi matrimonium fuerit nullum ob impotentiam mulieris hoc quidem nullo pacto admitti potest. Etenim de facto perfecta fuit copula ut *ex Casu* apparet; adeoque matrimonium hoc nullum esse non potest ex impotentia, quae impotentia, ad coeundum simpliciter est, et non ad coeundum facile vel difficile, cum dolore vel sine dolore; eaque vero, quae *in Casu* adest, qualiscumque impotentia, bene tolli potest, et de facto tollitur, absque corporali periculo, et remedio ceteroquin licito, ut mox explicabitur. Nullitas enim ratione impotentiae *in Casu* aliter ab illis confessariis rationabiliter affirmari non potuit, nisi quatenus ipsi putarent illum congrediendi modum esse illicitum, adeoque impotentiam *in Casu* non tolli nisi *illicito medio.*

Quoad autem confessariorum discordiam circa illam excitationem, immediate ante copulam, forte ad concordiam adducerentur, si alii aliis rite explicarent suam mentem. Etenim, si illud *immediate ante* grosso quodam modo, et lata ratione accipiatur, ut nempe mulier, ante ipsum *coitum,* immo ante ipsum viri *accessum*, sese excitet usque ad perfectam seminationem seu pollutionem, id quidem illicitum omnino apparet. Etenim ille actus reapse totus quantus est, in se plene perfectus est independenter a copula, adeoque vere naturam

habet pollutionis. Et, si deinde copula de facto sequatur, quantum est ex ipsa natura talis actus, haec copula secuta non se habet *per se* ad illam praeviam excitationem, tamquam naturalis eius perfectio et naturale complementum, sed illa copula sese habet mere *per accidens*. Verum in tali casu revera non habetur quod illa excitatio fiat *immediate ante ipsam copulam* cum revera inter hanc et illam aliae intercedant actiones, adeoque illud *immediate ante* lato et grosso modo sumitur.

Sed, si proprie et stricte sumatur illud *immediate ante ipsam copulam,* ita ut praedicta excitatio locum habeat in *ipso accessu viri* ad uxorem, et non ante; qui accessus solum, est illud, quod vere et proprie intelligi potest *immediate ante ipsam copulam,* tunc gravis illius excitationis illiceitas non apparet, ita ut non possit sine gravi et proportionata causa permitti. Ratio brevis et urgens videtur, quod iam illa excitatio minime *per accidens,* sed e contra *per se ad ipsam* copulam referatur, et non nisi ad copulam referatur, cum sit reapse *initium, et inchoatio* ipsius copulae. Et hoc tantum *initium et inchoatio copulae,* ipsam copulam *immediate* praecedit, non aliud. Confirmatur eadem assertio ex theologorum auctoritate. Nemo enim revera est, qui liceitatem huismodi excitationis ex parte uxoris, in ipsa copula inchoata iam, denegat.

Etenim 1.°, licet theologi communiter id *explicite* non doceant, quia hanc quaestionem non tractant, supponentes mulierem frigidioris semper esse naturae, *implicite* tamen id innuere saltem videntur, cum permittunt uxori ante actum, « tactibus se praeparare ad copulam ». S. Alph. n. 919. Enimvero talis praeparatio *natura sua* usque ad seminationem progreditur; quod confirmari potest ex ipsa comparatione, quam S. Doctor l. c. instituit, quae secus nihil omnino probaret, « *sicut* potest uxor tactibus se praeparare ad copulam, *ita etiam* potest *actum copulae perficere* », nempe postquam vir se retraxerit. Et idem evincitur etiam ex alia ratione, quam addit S. Doctor, quod nempe possit uxor, postquam vir se retraxerit, statim tactibus se excitare ad seminationem, quia ista mulieris seminatio *multum confert ad generationem*, Iam vero magis adhuc confert ex physiologia et medicorum sententia, illa excitatio tum actui maritali, tum ipsi generationi, si statim antea fiat in ipso nempe accessu viri, et inchoatione copulae. Pont. de Matr. l. 10. c. 11. n. 5., Giribaldi tr. 10. de Sacr. Matr. c. 19. d. 7. 41. 47.

2°. Principium a theologis communiter admissum est: « Non est necesse utrumque coniugem seminari simul ». Sanchez de Matr. l. 9.

d. 17. n. 9. Potest vir prius seminare et deinde uxor; potest uxor prius seminare et deinde vir, in actu coniugali. Cf. S. Alph. l. 6. n. 918. 919. Hinc communiter deducitur *immediate* etiam *post* actum coniugalem posse uxorem seminare; quia ista uxoris seminatio habetur, *supposita viri seminatione*, ut *complementum* actus coniugalis. Porro inde sequitur etiam, logica deductione, quod *immediate ante* possit uxor seminare, *in ipso viri accessu,* siquidem tum *inchoatio copulae* habetur, quae, copula peracta, viri seminatione completur et perficitur. Attentis autem physiologicis doctrinis de hac re, illa mulieris impropria seminatio potius pertinet ad praeparationem et dispositionem proximam et immediatam actus coniugalis eiusque *inchoationem,* quam ad eius *complementum.* Insuper magis *ad copulam* refertur, et magis *copulae praeparatio* et *inchoatio* est, si fiat *immediate ante,* dum nempe vir in eo est, quod coitum perficiat, et est iam ad os vaginae mulieris, quam si fiat *immediate post,* nempe, ut communiter dicunt theologi, *postquam vir se retraxerit;* copula enim tunc non amplius ullo modo habetur; et tamen mulieris seminatio ut *copulae complementum* a theologis reputatur.

3.° Praeterea actus coniugalis in eo est, quod *maritali congressu* vir et uxor fiant una caro per seminum commixtionem, hoc quidem non impedit, quominus mulier, quae non seminavit *in maritali congressu,* eo cessato iam, statim post seminet, quia adhuc habetur seminum commixtio *vi eiusdem maritalis congressus.* Atqui idem prorsus, et multo magis verificatur, si, immediate ante illum congressum, mulier, ad eumdem *proxime* se praeparans et disponens, in ipso nempe eius initio et inchoatione, seminet; secuto enim immediate post, *ex ipsa proxima praeparatione* et *congressus initio,* ipso congressu, seminum commixtio iam habetur *vi eiusdem coniugalis congressus.*

Accedit, quod, ex sententia iam communiter admissa, licet viro instituere copulam imperfectam, i. e. *inchoare* tantum *copulam*, et hac *copulae inchoatione*, ex rationabili et sufficienti aliqua causa, effundere etiam semen ad externam feminei organi superficiem, seu ad os vaginae. Cf. Ballerini, nota ad n. 855., P. Gury vol. 2. pag. 830. seq., D'Annib. p. 3. n. 431. ed. 3.ª Ergo *a fortiori* potest mulier, quin aliquid faciat naturae repugnans *in eiusdem copulae inchoatione* sese excitare usque ad seminationem. Aliquando quidem non alio modo possibilis est ex parte feminae naturalis copula, neque alio modo fieri potest sine gravi feminae dolore et incommodo: nam fibrae naturaliter tunc relaxantur et dilatantur.

4.° Idem sequitur ex alio principio communiter admisso, quod ut habeatur mortale peccatum inter coniuges aliquid fieri debet *contra*

bonum matrimonii. Atqui ille actus immediate ante copulam, in ipsa copulae inchoatione, secundum physiologiae documenta, nihil nocet humanae generationi; immo utilis, et multum utilis, tum ipsi actui coniugali, tum ipsi prolis generationi, a physiologis communiter reputatur. Ex praedicto principio theologi colligunt, secluso voluntariae extra vas pollutionis et sodomiae crimine, vix aliud gravis culpae certe damnari posse in coniugibus. Non agitur, ut patet, hic de sodomia, neque quaestio esse potest de pollutione *extra vas,* cum feminea seminatio naturaliter *extra vas* non fiat; nisi ex proposito et ex lascivia illam extra vas humoris effusionem femina in se procuret, et hic non est praesens casus. Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. I. n. 778. Neque vero quaestio esse potest de pollutione, *simpliciter tali,* nam haec est seminis effusio sine congressu cum alio, ita ut *frustranea seminis effusio* habeatur *contra naturae ordinem. In Casu,* de quo agitur, inchoatio copulae habetur, adeoque dici non potest quod verificatur illud *sine congressu cum alio;* et multo magis non verificatur in *hoc Casu,* quam in alio iam indicato, in praedicto illo *complemento copulae.* Sed certo certius *frustranea seminis effusio* non habetur, cum perfecta mox copula, seminum commixtio, completo utrinque coniugali actu, habeatur. — Cf. Verricelli de Apost. Miss. tit. 18. q. 303. seqq., Quaest. Mor. leg. tr. 4. q. 27. s. 2., Mendo Statera etc. d. 5. q. 18. in fine.

Atque ex his, quae praecedunt, illud etiam patet, quod a S. O. declaratum est d. 24. Mart. 1897., nempe *non licere* artificialem mulieris foecundationem. Ex qua illiceitate ea etiam, quae praecedunt, vicissim confirmantur.

2. Candidus, confessarius, licet prudentem suspicionem habeat, quod coniuges onanistice matrimonio utantur, eosdem coniuges, de illo peccato sese non accusantes, semper interrogare omittit. Etenim primo, omnes ipse considerat tanquam constitutos in bona fide. Praeterea ita ipse agit, ne coniuges offendat.

3. Pius confessarius quaerit: 1.° An possit absolvi mulier, quae pateretur quidem virum, si recte ageret in copula coniugali, vehementer autem desiderat, ut vir se retrahat: quia mulier illa prolem habere formidat. 2.° An possit absolvi mulier, quae, in copula coniugali, posset suis blanditiis obtinere a viro, quod non se retraheret, et non facit; quia illa copula sibi displicet.

4. Bertha virum habet, quem constanti experientia cognovit esse onanistam. In vanum omnia tentavit media, ut illum a tam nefando

crimine retraheret, quin immo gravissima, aut saltem gravia mala ei imminent nunc probabiliter, ita ut vel haec mala incurrere debeat, vel fugere e domo mariti, nisi permittat saltem aliquando abusum matrimonii.

5. Flavia maritum habet onanistam, cui nullo pacto resistere potest. Post retractionem viri, cum ipsa valde sit irritata solet tactibus se adhuc excitare, ut actum tandem ipsa compleat. Cum dubia de hac re esset, doctorem C. C. interrogavit, qui ei respondit id ei licere; cum ei illicitum fieri non possit *per solum viri peccatum,* id quod ei *per se* licet.

Quaer. 1.° *Quid de onanismo?* — 2.° *Quid ad varios casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. V. 2. n. 1066. 1067. — Ad 2.um Candidi praxis probari non potest, omittendo semper coniuges interrogare, etiam quando prudenter constat de matrimonii abusu. Falsum autem omnino est, omnes huiusmodi coniuges, male agentes, esse in bona fide. Ac ad omittendam interrogationem, alioquin faciendam, ratio quidem sufficiens non est, ne praedicti coniuges offendantur. S. Poenit. 21. Maii 1851., 10. Mart. 1886., Enchir. Moral. 1058. Interrogatio autem discrete et prudenter, quando eam fieri oportet, facienda est. Praefatus confessarius revocet in mentem adagium illud *sancta sancte esse tractanda.* Ac ne in interrogationibus excedat, verba etiam perpendat S. Alph., qui in Praxi Confessariorum § 4. n. 41. inquit: Circa autem peccata coniugum, respectu ad debitum coniugale, *ordinarie loquendo,* confessarius non tenetur nec decet interrogare nisi uxores, an illud reddiderint, modestiori modo quo possit. De aliis taceat, nisi interrogatus fuerit. S. Poenit. 8. Iun. 1842.

Ad utrumque Pii quaesitum negative respondendum est. S. Poenit. 27. Maii 1847. In primo enim *Casu* mulier illa rem intrinsece malam desiderat, siquidem res est iuri naturali matrimonii contraria. S. Poenit. 21. Maii 1851. In altero vero *Casu,* mulier consentiens est in abusum matrimonii ex parte mariti.

Ad Bertham quod attinet, « cum *in proposito Casu,* mulier a sua quidem parte *nihil contra naturam agat, detque operam rei licitae,* tota autem actus inordinatio ex viri malitia procedat qui loco consummandi, retrahit se, et extra vas effundit; ideoque, si mulier post debitas admonitiones nihil proficiat, vir autem instet, minando verbera aut mortem, aut alia gravissima mala, poterit ipsa, ut probati theologi docent, citra peccatum permissive se habere: cum in his rerum adiunctis, ipsa viri sui peccatum simpliciter permittat, idque *ex gravi causa,* quae eam excusat; quoniam caritas, qua illud impedire

tenetur, cum tanto incommodo non obligat ». S. Poenit. 1. Febr. 1832. -- Gury Comp. vol. 2. n. 927. seqq., Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 3. n. 921. 922.

Quoad Flaviam, Doctoris C. C. responsio probari non potest. Nam stante viri onanistae retractione, iam ille actus veram habet rationem pollutionis. Unde in huiusmodi circumstantiis ille actus *per se* ei non licet, neque ullo modo licitus ei fit *per viri peccatum*. Quare, quamvis maritus non esset onanista, et se retraheret ex rationabili causa, quia, e. g. actum consummare non posset, non ideo posset deinde uxor ita excitata actum ipsa explere propriis tactibus. S. Alph. l. 6. n. 918. 919., I. M. 810. 811. 813.

6. Moevia, *plures timens habere filios*, *statim* post coniugalem actum solet se lavare aqua *frigida*. Verum timens simul, ne hoc sit peccatum, quatuor interrogat confessarios. Primus respondet, id esse omnino illicitum. Alter asserit, id esse simpliciter licitum. Tertius affirmat, id quidem esse illicitum si fiat *statim* post maritalem congressum, vel *paulo post;* minime vero, si fiat saltem post *tres vel quatuor dies*. Quartus ait id esse illicitum si fiat aqua *frigida,* minime vero si fiat aqua *calida*. Hinc Moevia post tot diversas resolutiones quintum adit confessarium, ut sciat, an in ea praxi pergere possit, candide asserens, se revera nullum amplius habuisse filium, postquam eam lotionem adhibere inceperit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Dubium primo esse non potest de gravi Moeviae peccato in praedicta praxi, ex *prava,* quam habet, *intentione generationem impediendi,* praescindendo etiam ab ipsa natura et vi illius lotionis. Satis superque apparet Moeviam in illa persistere ex timore, quo afficitur, plures habendi filios; eam consequenter adhibet ad conceptionem impediendam.

Verum quid de praedicta praxi, satis communi, sentiendum? si illa in se consideretur, et absit prava intentio: siquidem ex medici praescriptione adhibeatur propter infirmitatem, nempe propter humoris fluxum, quem non raro mulieres experiuntur.

Ex medicorum et physiologorum sententia, aqua frigida vel occidit germen, vel certe imminuit eius virtutem foecundativam, quae determinato quodam indiget caloris gradu. Activitas enim foecundans spermatozoidum conservatur calore, 30. gradus exsuperante; calore vero sub 20. gradus decrescente, quamvis adhuc conservetur, minor tamen est eius energia. Hinc lotiones seu interiores irrigationes aqua

frigida factae, illicitae *per se* sunt, quia vel impediunt generationem, vel saltem periculum satis proximum continent generationis impediendae.

Item, si aqua, licet sufficienter calida sit, non sit tamen simplex aqua, sed aqua medicata, tunc *Casus* in particulari examinandus est; nam sunt pharmaca quaedam, quae habent eandem vim occidendi germen, vel impediendi generationem, alia vero sunt quae omnino innocua sunt.

Insuper, si lotio fiat non solum statim, verum etiam paulo post coniugalem actum, semen disperditur, et impeditur generatio. Necesse est, ut saltem dimidia hora, vel ad summum tres quadrantes, vel etiam integra hora elapsa fuerit, ne generatio impediatur. Si praeterea lotio seu irrigatio non tantum fiat in vagina, verum etiam in utero, ita ut aqua maiori quadam pressione in ipsum uterum immittatur, eumque penetret, praedicta lotio et irrigatio illicita omnino est; siquidem vel germen ea asportatur, vel, si iam conceptio facta sit, abortus procuratur. Quare lotio non nisi levi aquae pressione fieri debet, ne vaginam praetergrediatur, et ex utero semen asportetur vel fetus eiiciatur, et quia, si semen adhuc in vagina remanserit, eo facilius tunc semen e vagina asportatur, quo maior erit aquae pressio qua intus introducitur. Praegnationis autem initio saltem prudens est ab huiusmodi lotionibus seu irrigationibus abstinere, cum aliquale periculum in ipsis adesse possit abortus.

Hinc, si debitae adhibeantur cautelae, tum ne semen eiiciatur, tum ne conceptio impediatur, tum etiam ne abortus procuretur, illicita praedicta lotio non videtur, ita ut debeat uxor sub gravi ab ea abstinere, licet aliunde omnino *necessaria* sit ipsi ob infirmitatem, quam patitur, fluxus acris et nocivi humoris; sed, si posset ab ea abstinere, vel eam saltem diutius differre post actum coniugalem, et integrum diem vel duos vel tres dies expectare, melius profecto esset. Periti tamen medici, alii credunt duodecim horas sufficere, alii arbitrantur etiam tres vel quatuor horas sufficere ad periculum seminis expellendi removendum in huiusmodi lotionibus. Neque sane apparet, saltem ordinarie, tam urgens ratio, cur ita non differatur. -- Cf. Debreyne Essai sur la Théol. Mor. p. 3. c. 1., Legrand de Saule Médicine Légale. Paris 1886. pag. 265. 266., etc.

Ea quae praecedunt confirmari possunt doctrina et auctoritate S. Alphonsi quoad alios casus, valde hac in re practicos. 1.° « Possunt quidem coniuges ex gravi causa aliquid facere, ex quo *per accidens* sequatur effusio seminis; peccant tamen, si in usu matrimonii,

vel post usum *faciant aliquid,* quo *impediatur conceptio,* aut *semen conceptum reiiciatur.* Ratio prioris est, quia non impeditur generatio, ne indirecte quidem, sed tantum permittitur, ut non fiat, quod licet ex causa rationabili. Ratio posterioris est, quia agunt contra fidem et finem principalem matrimonii. Unde tales non excusat paupertas imminens aut periculum ex partu ». Lig. 954.

2.° Hinc grave est, si mulier in usu matrimonii animum ad alia divertat, *ut conceptionem impediat.* Lig. 918. 954. Itemque « uxor peccabit mortaliter, *si statim post copulam,* mingit, aut surgit, vel aliud aliquid facit, *aut ut semen receptum expellat,* quia frustrat finem, ad quem semen est a natura institutum... Dictum est autem, si mulier id facit *statim,* et *animo expellendi semen,* nam si id faceret ex aliqua necessitate, puta ad vitandum periculum mortis, aut scandalum aliorum, omnes dicunt non peccare; sicut etiam conveniunt non opus esse, ut uxor post copulam *diu immota et resupina* maneat, eo quod *brevi tempore* matrix semen attrahit et arctissime clauditur ». Lig. 954. 918.

« Mihi quidem, ait Capellmann, praestare videtur, ut hoc peccatum e medio tollatur hac ratione, ut feminae in confessione id accusanti respondeatur, istum agendi modum nihil pravo mulieris consilio prodesse. Certum enim est, semen, quod iam in vas feminale penetravit, non tam facile effluere. Parietes vaginae post retractionem viri continuo hermetice componuntur, ideoque propter capillarem parietum tangentium vim sugendi fieri non potest, ut semen effluat ». Medicina Pastoralis ed. 11. Aquisgrani 1896. pag. 139.

3.° Loquens S. D. de situ naturali haec in fine subdit: « Dicunt autem Sanch., Pont., Pal. et Boss., cum Perez, Hurt. et Aversa, non esse mortale, si, *ob variationem situs, pars tantum seminis decidat, reliquo intra vas retento, sufficienti ad generationem:* quod dicunt Sanch. et Bossius aliquando evenire; imo fere semper evenire aiunt Palaus et Pontius, qui testatur sic medicos asserere. Verum Salm. hanc opinionem vocant nimis laxam, quia, ut inquiunt, prodigere semen humanum sine rationabili causa non potest excusari a mortali; ceterum dicunt ipsi Salm. ac Sanch. et Spor. cum Aversa, non teneri confessarium interrogare coniugem de hoc se accusantem, an semen effusum sit vel non, quia raro, ut aiunt, accidit semen effundi; et sic etiam ego pluries audivi ab eis, qui apud me in confessione se accusabant praepostere coivisse. Eos vero, qui coeunt stando, vel sedendo, vel muliere incuba puto esse in maiori periculo semen effundendi. Sed per hoc non audeo damnare sententiam Sanchez, Pontii,

Palai, et aliorum, ut supra: nam possent ipsi Salmanticensibus respondere, quod sine iusta causa prodigere semen, sive, ut melius Salmanticenses dicere debeant, *permittere,* ut semen prodigatur, numquam licet, quando semen extra vas uxoris effunditur, non vero quando intra immittitur, et *per accidens* non autem *ex ipso actu* prodigitur; quia tunc matrix, ut dicunt aa. praefati, *iam attrahit quod est sufficiens ad generationem, et reliquum tanquam superfluum expellit* ». Lig. 917.

Idem Capellmann l. c. pag. 151. ait: « Omnis situs, etiamsi innaturalis in copula,... *per se* non excedit culpam venialem, dummodo actus coniugalis satis perfici possit... hoc est dummodo introductio in vas et emissio seminis in vas fieri possit. Infusio in vaginam plane est sufficiens. Ex causis anatomicis rarissime directa infusio in uterum locum habebit, descensus (secundum legem gravitatis) nunquam fiet. Receptio seminis in uterum partim motibus musculorum et epitelii coruscantis membranae pituitosae, partim certe motibus, qui insunt in ipsis spermatozois, efficitur. Quare, ut semen introducatur in uterum, situs in copula nullius est momenti. Partialis seminis perditio post infusionem in vas in aliquibus sitibus sane accidere potest, attamen non ita, ut inde conceptio impediatur, Constat enim, ad generationem minimum seminis satis esse ». Ac etiam S. Alph. l. c. inquit: « Mutatio situs generationem non impedit, cum semen viri non recipiatur in matricem mulieris per infusionem, seu descensum, sed per attractionem, dum matrix ex se naturaliter virile semen attrahat ».

4.° « Sumens vel dans potionem, vel aliud efficiens, quo prolis conceptio impediatur, et sterilis evadat coniux, peccat mortaliter, quocumque fine id fiat, puta, quia uxor solet parere cum mortis periculo; ratio est, quia data opera impeditur semen a suo naturali fine generationis, et contra naturam est. Ita Caietan. in 2. 2. q. 154. a. 1. ad 2., Sanch. de Matr. l. 9. d. 20. n. 2. Et constat ex C. *Aliquando* 32. q. 2. V. Lig. l. 6. n. 954 ». Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 3. n. 839.

Hinc consequenter dicendum est, illicitum omnino esse madefacere os uteri alumine, vi cuius illud stringitur et clauditur, quantum satis sit ad impediendum ascensum seminis in uterum, quo ovulum foecundetur.

65. — DE ACTIBUS CONTRA NATURAM

1. Lubanus, sive utilitatis causa, sive etiam non raro recreationis gratia, equitare solet. Ast saepe inter equitandum, motus carnales, imo quandoque et ipsam pollutionem experitur. Licet autem huiusmodi pravos effectus ex animo detestetur, timet tamen, ne conscientiam graviter maculet, et iterum anxius a confessario quaerit, utrum propositum non amplius equitandi efformare debeat?

Quaer. 1.° *An pollutio voluntaria in causa grave aliquando sit peccatum?* — 2.° *An Lubanus peccaverit?*

R. Ad 1.um Affirmative, nimirum cum causa posita influat *per se proxime* et *graviter* in pollutionem, eaque ponatur *absque iusta* necessitatis, vel utilitatis, vel commoditatis *ratione*. Porro actiones seu *causae per se proxime* et *graviter* in pollutione *influentes* eae sunt, quae directe, natura sua, ad pollutionem *per se* tendunt, eo fere modo, quo dicitur causa *per se* mortis inflictio lethalis vulneris; atque idcirco gravem constituunt culpam in genere luxuriae. Sunt, v. g., cogitationes morosae de rebus venereis, voluntarius aspectus concubitus humani, colloquia aperte nimis inhonesta, lectio vel auditio rerum valde turpium, tactus turpes in pudendis. I. M. 35. 37. 40., Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 1. n. 780.

Licet autem, *iusta ratione,* non obstante pravo effectu, praedictas causas ponere. Ratio est, quia nullus artifex debet omittere inchoationem aut prosecutionem operis propter defectus consequentes ex necessitate materiae. Stulte enim aliquis omitteret constructionem serrae vel gladii ex eo quod rubiginem contrahent, propterea quod ex ferro fiant, et sic de aliis. Pollutiones autem et stimuli carnis in proposito contingunt ex necessitate materiae, ex eo quod res venerea est materia purganda, lavanda, disputanda, praedicanda, cogitanda; exinde naturali sequela sequitur commotio carnis, etc. Non igitur debet homo propter defectus contingentes ex necessitate materiae venereae omittere non solum necessarias, sed utiles cogitationes, locutiones, auditiones etc. Nam alioquin oporteret aut angelos aut viros valde privilegiatos tantum de eiusmodi disputare, audire, etc., cuius oppositum ecclesiastica habet consuetudo et ratio docet. Ita Caietan. tom. I. Opusc. tract. 22. q. un., Billuart. de Temper. dissert. 6. art. 12. par. *Confirmatur Conclusio.*

Et Lessius l. 4. c. 3. d. 14. n. 102.: « Si actio illa seu causa sit *per se propinqua dispositio* ad pollutionem, qualis est contactus et

aspectus partium inhonestarum etc., tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, *nisi aliqua necessitas ad illam actionem nos cogat.* Ratio est, quia eiusdem moris est, per se loquendo, consentire in effectum et in causam eius propinquam. Quando tamen subest *alia iusta causa* illius actionis, tunc effectus ille non censetur *volitus,* sed solum *permissus,* utpote praeter intentionem obveniens. Confirmatur in proposito. Nam contactus ille non movet, nisi ut apprehensus a phantasia. Sed apprehensus a phantasia, v. g. ut medium necessarium ad curandum non habet vim concitandi libidinem. Quod si cum ea apprehensione simul subrepat alia, ut rei delectabilis, eaque moveat, id *per accidens* est, ex miseria naturae, et praeter intentionem agentis, non ex natura obiecti sub ratione medii ad sanitatem considerati. Unde ob talem effectum non tenemur nos eo commodo privare. Dicitur autem, *per se dispositio, seu causa propinqua;* quia, *quando secundum se,* non ut medium ad alium finem, apprehenditur, talis est ».

Ad 2.um Inquietandus non est Lubanus. Ratio, quia ea causa remota et per accidens est; unde in tali et simili casu, « homo potius patitur, quam agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturae procedit... Cui accedit, quod quando causa habet duos effectus, unum bonum, alterum malum, poni potest ex intentione solius effectus boni permissive se habendo ad malum ». L. 483., S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7., G. 11.

2. Marchantius delectationem turpem semel habuit, sed dubitat, an dormiens aut vigilans. Saepe in somno pollutionem patitur. Mane vero gaudet, quod ideo bene se habeat, et liber sit a tentationibus. Incoeptam tandem pollutionem in somno espergefactus impedire non conatur. Saepe etiam distillationem patitur, circa quam valde anceps est, an sit peccatum.

Quaer. 1.° *An distillatio sit grave peccatum?* — 2.° *An Marchantius peccaverit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 809. 811. — Ad 2.um Marchantius in 1.° casu a peccato excusari potest. Praesumptio enim stat pro statu somni; siquidem quae in statu vigiliae fiunt advertuntur et cognoscuntur. Voit 37. — In 2.° casu excusandus adhuc magis est a peccato, propter defectum voluntarii. Voluntarium tamen esse potuit *in causa,* si illum pravum effectum praevidens, saltem confuso modo, eius causam posuerit turpibus lectionibus, colloquiis, cogitationibus etc. Cfr. Sanch. l. 9. d. 45. n. 28. — In 3.° casu excusandus saltem est a gravi pec-

cato, si non nisi de bono effectu secuto gaudeat. I. M. 292. 294., G. 23. — In 4.° casu « nec tenetur eius fluxum actualem cohibere, quia, ex quo in dormiendo excitatus est motus carnis, non subiacet ulterius voluntati vigilantis, et quamvis subiaceret, cohiberi non posset absque notabili gravamine corporis et periculo infirmitatum; quapropter potest illum permittere tanquam effectum causae naturalis, quae amplius impediri non potest... Idem dicendum videtur de quacunque pollutione involuntaria, sive in somno sive in vigilia eveniat, cum sit utriusque ratio eadem quantum ad hoc ». Billuart de Temper. dissert. 6. art. 13. in fine., Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 1. n. 782., Lig. 479.

Negant quidem medici praedictum, *in Casu,* infirmitatis periculum. Et sic D.r C. Capellmann, Medicina Pastoralis ed. 11.ª Aquisgrani 1896. pag. 79. aperte ait: « Tale semen corruptum, quod aliquo modo corpori morbum inferre possit, nullum est ». Verum etiam praescindendo ab huiusmodi periculo, valet ratio allata, quod nempe in ea pollutione *naturaliter* incepta voluntas mere permissive se habeat, eam non impediendo; cum ea non proveniat ex ullo voluntatis influxu et ulla voluntatis efficientia, sed *vi ipsius naturae;* unde est, quod ut *naturaliter* incipiat, ita consequenter mere *naturaliter* etiam perficiatur. Hinc S. Alph. loc. cit. inquit: « Quando emissio incepit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu, modo absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex praeterita experientia non tenetur homo illam cohibere... tunc enim ille pollutionem *non vult,* sed *mere patitur*... Tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac Nomina Santissima Iesu et Mariae invocando, eos fervente precari, ne ullum lapsum permittant ».

Postremo ad *distillationem* quod attinet, hoc primum notandum est, quod *distillatio* proprie differt a *pollutione*, *Pollutio* enim est, humani seminis effusio sine congressu cum alio. *Distillatio* vero est fluxus quidam humoris medii inter urinam et verum semen, qui guttatim in parva decidit quantitate. Deinde vero advertendum est, quod, si distillatio evenit praeter intentionem, sine voluntario sensu carnis, et sine voluntaria genitalium spirituum commotione, peccatum non est, neque plus oportet de ea inquietari, quam de simplici alio quocumque corporis sudore. Si vero eveniat cum voluntario carnali sensu, et cum voluntaria commotione spirituum generationi inservientium, v. g., ex turpi tactu, ex turpi colloquio, ex turpi aspectu, grave est peccatum. Quare mortale est data opera etiam levem distillationem procurare, quae se-

cum ferat aliquam carnis commotionem, et aliquantuli veri seminis effusionem; aut certe proximum illius periculum contineat. Idem a fortiori dicendum, si voluntaria distillatio sit in magna quantitate, quae sit cum notabili venerea delectatione, et notabili commotione, vel cum aliqua veri seminis effusione. Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 1. n. 778. 783., Lig. 477.

Hinc S. Alph. l. c. ait: « *Sicut* graviter peccat, qui *notabilem commotionem* procurat (quae *inchoata pollutio* est), *ita etiam* qui *magnam* procurat *distillationem* ». Et Sanch. l. 9. d. 45. n. 32. inquit: « Quoties est peccatum mortale dare causam pollutioni praevisae, non removendo causas notabiliter influentes, similiter est mortale dare causam *notabili distillationi* aut commotioni spirituum vitalium serventium generationi per similes causas. *Quia* haec distillatio, et commotio spirituum, est notabiliter turpis et quasi *inchoata pollutio* ». Idem habet Baller. Op. Theol. Mor. ed. 1.ª v. 2. pag. 725., ubi asserit, quod distillatio « *frequenter* et ipsa contingit cum genitalium commotione et delectatione; *coniungitur* enim *seminis alicui effusioni, vel ad illa disponit.* Identidem vero ea habet locum absque ulla delectatione. Si ergo priori modo contingat, malitia moralis sita erit in procurata vel in se vel in causa *delectatione venerea, et etiam pollutione seu effusione seminis, vel huius proximo periculo.* Si vera altero modo contingat, sine delectatione, etsi cum quadam naturali commotione, de ea haud curandum esse aiunt theologi, sicut de qualibet alia excretione, nec eius causam cavere debemus ». Atque ex his abunde patet quid de Marchantio sentiendum sit in 5.° casu.

Iam vero ulterius hac in re progredientes, illud notandum est quod habet laud. Sanch. l. c. *de coniugatis.* Etenim post verba modo relata statim subdit: « Quod, num *in coniugatis* habeat verum, dicemus num. ultimo ». Hoc autem num., nempe 43., ait: « Non existimo esse mortale *in coniugatis* per tactus, aspectus, et verba turpia delectationemque venereamex copula cogitata consurgentem dare causam commotioni membrorum servientium generationi, et incurrere *in distillationes praevisas* ». Et P. Gury Comp. v. 2. n. 919. 3.° inquit: « Non peccant graviter *coniuges,* etsi tactibus, *etiam sine intentione copulae,* habitis exurgat commotio spirituum, vel membrorum generationi inservientium, aut sequatur *distillatio...* Ratio, quia, secluso voluntariae extra vas *pollutionis* aut sodomiae crimine, nihil fit contra bonum matrimonii ». Verum haec Sanchesii et Gury conclusio, *ad distillationem* quod attinet, non videtur *absolute* per se admitti posse, ut vel ex ipsa ratione a Gury adducta facile eruitur. Etenim admitti quidem

potest *de distillatione,* quae sit *sine effusione seminis.* Neque vero distillatio *semper* est cum seminis effusione, quod sane ipsi distillationis definitioni repugnat. Verum quoad illlam *distillationem,* quae *cum effusione seminis,* licet partiali tantum, reapse *coniungitur,* eadem ratione praedicti actus prohiberi videntur, *ratione distillationis,* ac *ratione pollutionis.* Quare uti a praedictis actibus, qui a coniugibus exerceri, possunt, saltem citra gravem culpam, excludendi omnino sunt illi actus, qui *natura sua sunt inchoata pollutio,* vel *per se proxime disponunt ad pollutionem,* ita excludendi consequenter videntur illi actus, qui *per se proxime disponunt ad distillationem, coniunctam cum seminis effusione,* et qui consequenter *ratione huiusmodi distillationis coniunctae sunt natura sua inchoata pollutio.* Cf. I. M. V. 2. n. n. 1079-1083.

3. Antonius Theologus et confessarius audiens mulierum confessiones numquam iniicit conscientiam gravis peccati uxoribus, quae se polluunt extra coniugalem actum. Ratio, ait, est 1.° quia, cum mulier sine utero et orariis possit licite et valide contrahere matrimonium, evidens res est eius pollutionem non esse contra generationem. Ratio 2.° est, quia tota pollutionis malitia nonnisi in illicita delectatione est, quae, levior vel gravior sit, nunquam per se graviter illicita esse potest, cum inordinata delectatio non possit graviter naturae ordinem laedere. Ratio 3.° est, quia feminae semen proprie dictum non habent. Id quod semen femineum vocari posset, uuice ovum est. Humor vaginalis, qui effunditur, cum feminae pollutionem patiuntur, ad generationem necessarius non est. Quare eius frustranea effusio non est tanti momenti, neque ullo modo esse potest peccatum contra naturam. — Ferreres 428., Genicot 396., Noldin 30., Lehmkuhl 1039.

Quaer. *An erret Antonius?*

R. Antonius graviter errat. Nam ille actus completus ex parte mulieris evidenter ex ipsa natura non ordinatur, nisi ad coniugalem actum, et quando voluntarie completur extra illum, iam amplius ad praedictum actum ordinari non potest, et consequenter contra ordinem naturae est; et, quia res omnino in se gravis est, grave peccatum est, adeoque, levis vel gravis in eo actu delectatio sit, semper grave peccatum erit. Cf. I. M. 813., et Comment. de Sexto et Nono Decalogi Praecepto n. 100. Praedicta autem delectatio grave peccatum profecto non est, ratione sui. Nam, cum ab ipsa natura sit, quaerere simpliciter talem delectationem, grave peccatum esse non potest. Grave peccatum non est, nisi quia quaeritur vel *extra matrimonium, vel*

extra coniugalem actum, id est quia quaeritur contra rectam generationem, ad quam matrimonium et coniugalis actus ordinatur. Et in hoc est revera tota inordinatio venereae delectationis. Etenim: « sicut usus ciborum potest esse absque peccato, si fiat debito modo et ordine, secundum quod competit saluti corporis, ita etiam et usus venereorum potest esse absque omni peccato, *si fiat debito modo et ordine,* **secundum quod est conveniens ad finem generationis** ». S. Th. 2. 2. q. 153. a. 2. Licet autem ovulum in mulieribus naturaliter decidat menstruorum fluxu ex ovariis, ut etiam in viris effundatur semen, naturali nocturna pollutione, nihilominus voluntaria venerea excitatio, ut in viris *natura sua* seminis effusione terminatur, ita etiam in feminis nis voluntaria venerea excitatio *natura sua* ovulorum decisione terminatur. Ad hanc ergo seminis et ovulorum effusionem et decisionem utraque illa excitatio tendit natura sua, et reapse sequitur praedicta seminis effusio et ovuli decisio, quando venerea excitatio sit completa, et persona reperiatur in suo naturali statu. Vehemens autem delectatio a natura addita est generativo actui, tantum ut illius delectationis concupiscentia homines allicerentur ad praedictum actum, quo consequenter sequitur et generatio novi hominis, et sedatio concupiscentiae. Coniugali actu completo, concupiscentia quidem sedatur; sed generatio non semper sequitur. Ea per accidens potest impediri, si organa generativa, et generationis elementa non inveniuntur in debitis conditionibus. — Et sic responsio patet ad obiecta. I. M. 813. et Comm. cit.

DE SEPTIMO DECALOGI PRAECEPTO

66. — DE BONIS ECCLESIASTICIS

1. Ioannes de Deo, piissimus medicus, partim ex suo patrimonio, partim ex donationibus sponte ipsi factis, partim ex donationibus eidem factis ad eius petitionem, ingens fundavit nosocomium, in quo mille pauperes gratis omnino admittuntur et curantur. Ut animarum etiam bonum promoveretur Ioannes Patres Capuccinos ex vicino Conventu solebat advocare, ut infirmorum audirent confessiones, et ad eos dominicis et festis diebus concionem haberent. Deinde etiam ex vicina domo Sororum a Caritate Sorores saepe advocabat, ut auxilium mu-

lieribus infirmis praestarent. Sed ecce moritur Ioannes, et eius filius haereditate accipit a patre nosocomium. Cum ipse etiam medicus sit et aeque pius ac pater pium opus continuare aggreditur. Verum parochus loci litem ei movet, contendens nosocomium esse bonum ex sua institutione ecclesiasticum, et parochiale, cum situm sit in sua paroecia; adeoque ad ipsum pertinere.

Quaer. 1.° *An Ecclesia bonorum dominium habeat?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 869. — Ad 2.um Parochus *in Casu* omnino decipi videtur. Ex eo enim, quod huiusmodi opus institutum sit ex pio fine et scopo caritatis et misericordiae, non sequitur profecto, quod illud nosocomium sit bonum ecclesiasticum. Secus enim, si laicus in propria domo reciperet pauperes pueros, ut eos doceret rudimenta fidei christianae, et si totam domum vel eius partem destinaret huic pio operi, iam eo ipso amitteret ipse dominium et proprietatem domus, quod absonum est. Ex eo autem quod Ioannes advocaverit Patres Capuccinos et Sorores a Caritate, ut in praedicto nosocomio exercerent opera misericordiae sive corporalis sive spiritualis, neque item sequitur, quod praedictum nosocomium bonum sit ecclesiasticum. Tandem hoc certe erui nequit ex eo quod praedictum nosocomium fundatum sit patritrimonio ipsius Ioannis. Id tantum affirmare forte potest parochus ex eo quod fundatum sit oblationibus et donationibus fidelium, sponte factis Ioanni, vel ad instantiam ipsius Ioannis. Verum etiam hoc fundamentum debile omnino est. Nam, facta Ioanni oblatione et donatione iam res oblata et donata Ioannis est; licet oblatio et donatio facta sit *sub modo,* seu onere nosoconomii fundandi, et ad pium scopum pauperibus subveniendi. Ex hoc enim capite sequitur tantum, quod Ioannes non poterat ad libitum disponere de acceptis oblationibus et donationibus, et non sequitur, quod nosocomium fundatum non sit suum, sed sit bonum ecclesiasticum, parochi loci proprium.

Distinguitur sane 1.° *locus sacer,* et est Ecclesia, quae sacra fit vel solemni episcopi consecratione, vel simplici etiam presbyteri benedictione. Locus sacer est etiam Coemeterium, quod sacer benedictione evadit. 2.° *Locus religiosus,* in quo, auctoritate episcopi, pietatis et misericordiae opera exercentur. Loca huiusmodi subiacent auctoritati episcoporum, et immunitate gaudent asyli. Unde ad *locum religiosum* requiritur, ut in eo *religionis* vel *caritatis* opus exerceatur, et ut sit erectus auctoritate Summi Pontificis vel episcopi, ut e. g. Monasterium vel Confraternitas laicorum, quae ad opus religionis destinantur; Orphanotrophium, vel Hospitale, quae ad caritatis opus inserviunt. C. *Ad*

haec 4. *de Relig. domib.* Quare locus *sacer*, locus *religiosus*, non est Orphanotrophium, vel Hospitale a laicis erectum, nullatenus episcopi auctoritate interveniente, neque Oratorium privatum in domo privata, quae idcirco magis *loca pia* dici solent ex eorum destinatione ad *pium opus*; neque consequenter Ordinarii subiacent iurisdictioni, neque asyli gaudent immunitate. — Schmalz. l. 3. t. 36., t. 40.

Loca *sacra* et *religiosa* episcopus *visitare* potest, Trid. s. 22. C. 8. de R. s. 25. C. 8. de R., exceptis tamen regularium domibus, ex privilegio exemptionis. Loca vera *pia visitare* non potest, praeterquam in casibus in iure expressis. S. C. C. ap. Fagnan. C. *Ad haec* 4. *de Relig. dom.* n. 54. Nihilominus, fundatore mortuo, inspicere potest, utrum secundum defuncti voluntatem cuncta procedant, C. 7. *de Testam.*, ideoque rationes administrationis quotannis exigere, nisi vel sub Regum immediata protectione sint, Trid. s. 22. C. 9. de R., vel aliud legitime in limine fundationis cautum sit, Clem. 2. par. 1. *de Relig. dom.*, Trid. l. c.

Nosocomium ergo a Ioanne erectum licet haberi possit ut locus *pius*, minime vero locus *sacer*, locus *religiosus* est; ac ut Oratorium privatum, licet locus *pius* sit, non desinit tamen esse *privata proprietas*, ita etiam Ioannis nosocomium omnino *privata proprietas* est, et neque parochus, neque episcopus ullum in ipso praetendere possunt ius dominii et proprietatis, praeter alia iura omnino distincta iam indicata, quibus episcopus et non parochus gaudet. Parochus ius et obligationem tantum habet administrandi ibidem sacramenta, siquidem situm est intra fines propriae paroeciae, neque locus exemptus est. Audiat igitur infirmorum et moribundorum confessiones, ministret viaticum, et extremam unctionem, assistentiam praestet infirmis in ultimo vitae agone, et tum Ioannes de Deo et deinde pius eius filius, tum Patres Capuccini, tum etiam Sorores a Caritate gaudebunt omnino de hoc eius zelo, eique congratulabuntur. — Cf. I. M. 869.

2. Polydorus, parochus, neglectis pauperibus, notabilem pecuniae summam ex stipendiis missarum, aliisque honorariis, ex beneficio, ex pensione quadam a Gubernio accepta, ex reditibus sui patrimonii, ex parcimonia in victu collectam, partim in varios cognatos et amicos, distribuit, partimque in senectutem reservat. Sed repentina morte correptus, absque testamento e vivis sublatus est. Quare ea omnia quae a Polydoro relinquuntur inter haeredes dividuntur.

Quaer. 1.° *Quale sit clericorum dominium?* — 2.° *An et quomodo peccaverit Polydorus?* — 3.° *An haeredes reservatam illam pecuniam teneantur pauperibus restituere?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 870. — Ad 2.um Polydorus *per se* non peccavit erogando in cognatos et amicos pecuniam acceptam ex missarum stipendiis aliisque honorariis itemque ex adhibita parcimonia in sua sustentatione; haec enim bona sua sunt, neque quoad illorum usum specialem aliquam habet obligationem. Itemque non peccavit distribuendo pecuniam ex illa Gubernii pensione provenientem. Nam, cum haec pensio, ut satis apparet *ex Casu,* non sit ex titulo beneficii, sed ex alio titulo, qui *in Casu* non indicatur, sua etiam est, neque etiam *per se* ullam specialem affert obligationem. Idem a fortiori dicendum est de reditibus sui patrimonii distributis inter amicos et cognatos. Verum graviter *per se* peccavit reditus *superfluos* ecclesiastici beneficii, neglectis pauperibus, similiter impendendo. Beneficiatus enim dominium utique habet perfectum horum redituum, ita ut iis uti libere possit ad honestam sustentationem; obligationem tamen gravem habet, sed saltem probabiliter *non ex iustitia,* superfluum erogandi in pauperes, vel in causas pias. I. M. 870., Lugo Resp. Mor. l. 5. d. 11.

Ad 3.um Non tenentur. Polydorus enim saltem probabiliter non peccavit *contra iustitiam,* non erogando in pauperes superfluum redituum beneficii, de quo tantum essse potest quaestio. Ergo *multo minus* haeredes teneri possunt *ex iustitia.* Polydori enim obligatio non erat *realis,* sed mere *personalis;* haeredes autem neque hanc *personalem* habent obligationem. Praeterea maxima adest revera *in Casu* difficultas sciendi, utrum pecunia, a Polydoro relicta, ex reditibus *superfluis* proveniat beneficii, an ex aliis bonis. Ac, quamvis illud affirmari forte possit de aliqua quantitate, admodum difficile est, quod constet, Polydorum neque secreto sufficienter eleemosynas dedisse. — I. M. 871., G. 508. 509.

67. — DE RERUM CONDOMINIO

1. Titius, Sempronius et Caius domum possident, cuius infima pars est Titii, media Sempronii, superior Caii. Tectis vi grandinis dirutis, controversia exoritur inter ipsos, et Titius ac Sempronius Caium cogunt ad illud reficiendum, siquidem ipse dominus est superioris partis domus. Caius tunc non tectum reficere, sed aliud construere incipit tabulatatum, *piano,* sed iterum contra Caium insurgunt Titius et Sempronius.

Quaer. 1.° *Quid rerum condominium et quibus legibus regatur?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1241. 1242. — Ad 2.um Si varii sint diver-

sarum partium eiusdem domus domini, refectio communis est magnorum murorum, *muri maestri,* et tectorum, secundum proportionem valoris tabulati uniuscuiusque domini. Idemque est pro mesaulis, *anditi,* portis, puteis, cisternis, aquaeductibus, aliisque rebus, omnibus proprietariis communibus. Latrinae vero communes sunt quoad refectionem secundum proportionem numeri hiatuum, *aperture,* immissionis. — Proprietarius uniuscuiusque tabulati tenetur reficere pavimenta quibus ambulat et fornices, *volte,* quibus tegitur, nec non solaria et laquearia, *soffitti,* quae tegunt loca ad eum pertinentia. — Scalae extruendae sunt a proprietario tabulati, cui inserviunt, pro valore cuiusque tabulati. Quare, si idem tabulatum pluribus commune sit, quisque tenetur pro valore suae partis. Ac refectio earum, quae primis tabulatis aditum praestant, ab omnibus proportionate facienda est; earum vero quae superioribus tabulatis praestant aditum ab eorum proprietariis tantum facienda est. — Subterraneae cellae, *cantine,* contignationes, *palchi morti,* conclavia, *soffitte o camere a tetto,* uti domus tabulata considerantur. — Idem servandum pro refectione solariorum ac tectorum. Si eorum usus omnibus communis non sit, illi qui exclusivum ipsorum usum habent concurrunt pro quarta expensarum parte, et aliae tres partes praestandae sunt ab ipsis et ab aliis proprietariis pro valore cuiusque partis. — Dominus ultimi superioris tabulati non potest sine aliorum consensu altius illud attollere. Potest solarii tantum crepidinem, *parapetto,* construere, si nihil aliis noceat. — C. I. 562.-564. Cf. C. G. 664.

Hinc patet, tectorum refectionem *in Casu* non ad solum Caium pertinere, se ad Titium, ad Sempronium et ad Caium pro valore cuiusque partis. Caius vero non potest suas diaetas, *appartamento,* altius tollere, sine aliorum consensu, cum id aliis bene nocere possit.

2. Amelius in communi domus suae muro armarium extruit, cum murus ille valde profundus sit. Aquaeductum item intra ipsum collocat; cum longe vicinior sit ille murus publicae viae, per quam transit publicus acquae canalis. — *An iure?*

R. Murus inter duas aedes, hortos vel cavaedia, *cortili,* communis praesumitur, C. I. 546., C. G. 653., C. A. 854. — Muro communi nemo potest fenestras aperire, C. I. 583., C. G. 675., nec furnum nec caminum adstruere, C. 574.. C. G. 674., nec vacuum, *incavo,* in eo facere, C. I. 557., C. G. 662., nec, generatim, aliquid facere quod ipsi muro communi vel condomino noceat; licet tamen in eo tigna immittere. C. I. 551. 552. 558. 573., C. G. 657. 674.

Murum communem potest quis altius attollere, dummodo id faciat propriis expensis, condomino non noceat, eique damnis refusis, si quae eidem intulit; qui vero eum cogere potest cedere sibi partem muri superimpositi.

Ac generatim potest proprietarius alicuius fundi muro contigui illum sibi communem facere, dummodo tota eius extensione faciat, publicis exceptis aedificiis. C. I. 553.-556., C. G. 658-661. Potest quis communionem exigere etiam muri, qui extructus est citra sesquimetrum, nisi dominus malit usque ad confinium suum producere aedificium. C. I. 571.

Potest tandem quis condominum cogere communibus sumptibus reficere murum communem. C. I. 559. 561., C. G. 663.

Patet ex hisce legis dispositionibus neutrum Amelium potuisse facere, iniussu alterius condomini, qui si renuat, a peritis definienda sunt media necessaria, ne opus alterius iuribus noceat. C. I. 557., C., 662.

3. Sedulus et Sedulius litem inter se movent de arborum proprietate, quae in confinio communi positae sunt propriorum agrorum. Sedulus ait esse suas, quia proprio agro propiores sunt. Sedulius contendit esse suas, quia sepes in qua sitae sunt sua est.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Sepes inter duos fundos praesumitur communis et communibus expensis conservatur, nisi unus solus fundus ea cingatur, vel terminus adsit confinis, vel probatio in contrarium. C. I. 568., C. G. 670., C. A. 854. Arbores quae exurgunt in sepi communi communes sunt, et quisque ex duobus proprietariis exigere potest semper uti succidantur. *Semper,* quia numquam rei communis praescribitur divisio. Arbores exurgentes in confinio duorum fundorum praesumuntur communes, quando non adsit titulus vel probatio in contrarium. Earum cuique tanta competit pars quantam habet in terra. Arbores, quae signant agrorum limites succidi non possunt, nisi communi consensu, vel iudiciaria auctoritate probante. C. I. 569., C. G. 673., C. A. 421., L. 83. *Pro socio.*

Arbores ergo in confinio positae duorum agrorum Seduli et Sedulii communes sunt, nempe quae in sepibus sunt aequis partibus, etsi Seduli praedio propiores sint. Hinc fructus unicuique competunt ex regione cuiusque praedii; erutae aut caesae aut avulsae communes sunt et aeque inter duos proprietarios dividendae. Quare quod Sedulus ait, quod arbores suo fundo proximiores sunt, nihil valet, uti nihil valet quod ait Sedulius, quod sepes suae sint, nisi id positive pro-

bet. Nisi enim id titulo aliquo demonstretur, sepes praesumitur communis et communes praesumuntur arbores in ea sitae.

4. Ex monte quodam aqua est abundantissime profluens, quae hactenus dissipabatur, cum omnes circumstantes campi inculti essent. Dominus unius ex istis campis, statuens suum campum colere, et in eo amplum opificium constituere, aquae cursum novum suis impensis construit, et aquam ad suum campum et opificium totam dirigit. Sed alii vicinorum camporum domini id videntes, volentes etiam ipsi agros suos nunc colere, et alia construere opificia, litem movent circa praedictam aquae derivationem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Aqua, naturaliter profluente, et sine manufactis operibus, ea excepta quae publici iuris vel iuris alicuius privatae personae sit, uti potest is qui praedium prope eius ripam possidet, sive ad suum fundum irrigandum sive ad industriam suam exercendam, sed residuam aquam suo ordinario cursui restituere debet; *qui proinde perturbari non potest.* Ac, si aqua per ipsum fundum transeat, potest item dominus fundi ea uti, sed eam pariter suo ordinario cursui restituere debet, quando e suo egreditur praedio; *adeoque potest eius cursus in proprio fundo perturbari.* C. I. 543., C. G. 644. — Ubi controversia exurgat, aqua pro modo possessionum et simul utilitatis agriculturae et industriae a iudice, aequitate servata, dividenda est. C. I. 544., C. G. 645. — Si quis ius habens ad aquam fluminis, torrentis, rivuli, canalis, lacus, vel aquae depositi, in suum fundum derivandam opere uti debet manufacto, huius expensas facere, et damna omnia aliorum fundorum refundere tenetur. C. I. 613.

Patet ex dictis praedictum dominum excessisse omnino in aqua tota sibi approprianda, eiusque cursu immutando, quorum neutrum facere poterat. Hinc iure vicinorum camporum domini reclamant. Aqua inter eos, eius naturali cursu immutato, secundum unuscuiusque fundi proprietatem, dividenda est, et deinde ea quae residua est, quando e proprio fundo egreditur, debet suo ordinario cursui restitui. Scilicet, ut inferiorum agrorum domini uti incommoda ita etiam commoda percipiant aquarum prope defluentium.

5. Ioannes habebat in suo fundo inculto copiosae aquae fontem, quae defluens in subiectum fundum Pauli huic valde utilis erat pro eo excolendo cum magno proventu. Post triginta et amplius annos resolvit Ioannes suum fundum excolere et reapse facit cum magno lucro. Hinc totam sibi retinet aquam. Aridus consequenter evadit

Pauli fundus, qui litem movet Ioanni, huic opponens acquisitam iam per praescriptionem aquae possessionem et proprietatem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si Paulus labores suscepit, et opera apparentia in suo fundo extruxit, destinata ad aquam recipiendam, eamque facilius et commodius ducendam in suum fundum, tunc praescriptio facta est servitutis. Ita ex C. G. 642. Ex C. I. 541. opus est, ut illa opera visibilia et permanentia peracta fuerint in superiore Ioannis fundo. Si enim post triginta annos ab huiusmodi operibus visibilibus et permanentibus in alieno fundo peractis computandos, dominus huius fundi nunquam reclamavit praesumptio iam iuris et de iure est, quod huiusmodi dominus suo cedat proprietatis iuri. Si vero Paulus nullo suscepto labore, nullo sensibili signo ostendit suam determinatam voluntatem limitandi alienum ius, illudque sibi acquirendi, tunc nulla facta est praescriptio contra Ioannem mero illo non usu rei suae per triginta et amplius annos ex parte Ioannis. Ita ex utroque Iure Ital. et Gall. C. I. 540., C. G. 641. Ioannes tunc bene uti potest sua aqua, licet hoc damnum afferat inferiori fundo Pauli. Nemo iniuriam dat, qui iure suo utitur. Confirmatur L. 24. § 12. D. *de Damno infecto:* « In domo mea puteum aperio, quo aperto venae putei tui percisae sunt an tenear? Ait Trebatius non teneri me damni infecti; neque enim existimavi operis mei vitio damnum tibi dari in ea re, in qua iure meo usus sum ».

68. — DE OCCUPATIONE

1. Civitas P., durante bello, obsidione premebatur, et iniectione globorum ignivomorum infestabatur. Hinc palatium cuiusdam divitis, flammis in immensum statim crescentibus, incensum est. Domestici omnes, de extinctione incendii omnino desperantes, aufugerunt. Chrysophorus tunc domum latenter ingressus est, ibique cistulam auro plenam abstulit, evasitque protinus de felici sua sorte gestiens. Praedictam autem pecuniam absque ullo scrupulo retinet, tamquam fructum suae extraordinariae et audacis industriae.

2. Fortunatus, urbe ab hostibus capta et dirempta, emit ad aliquo milite pretiosa quaedam vestimenta, exiguo prorsus pretio. Haec deinde lustrans vestimenta in uno eorum insutas reperit varias schedulas nummarias, quarum unaquaeque valoris est 10,000 libellarum. Id divinae tribuens providentiae totam hanc summam sibi servat.

Quaer. 1.° *Quid occupatio?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 882. seqq. — Ad 2.um Chrysophorus in primo casu rem sibi retinere non potest. Ratio, quia cistula illa auri plena ad dominum domus pertinebat, ut ipsa domus pertinebat. Quare quemadmodum, si ipsa domus extraordinaria et audaci industria Chrysophori, ineendium exstinguentis, integra servata fuisset, non desiisset pertinere ad proprium dominum, ita etiam cistula auri, ab incendio erepta, pergit pertinere ad pristinum dominum, eique est restituenda. La-Croix l. 3. p. 2. n. 112., Elbel. 172., I. M. 888.

Fortunatus non tenetur militi reddere schedulas, in vestimentis repertas. Ratio est, quia quamvis ille miles in bello iusto et iuste vestimenta illa occupaverit, et earum dominium acquisiverit, illas tamen schedulas, in vestimentis praeter omnem suam opinionem latentes, neque occupavit, neque consequenter eorum dominium acquisivit. Si vero vestimentorum et earum schedularum dominus cognosci possit, huic quidem schedulae illae sunt restituendae, quum is animum non abiecerit rem suam possidendi eiusque dominium retinendi. Si vero dominus cognosci amplius non possit, tunc praedictas schedulas sibi potest retinere. Elbel ib., I. M. 888. — G. 510. 511.

3. Ambrosius hortum habet undique apertum. Hinc gallinae Augustini vicini proprietarii libere eius hortum ingrediuntur et devastant. Ad tantum damnum sibi impediendum noctu Ambrosius Augustini gallinas occidit. — *An recte egerit Ambrosius?*

R. Negative. Gallinae enim animalia fera non sunt, sed mansueta et domestica. Neque vero ratio adest, *in Casu,* sufficiens impediendi sibi damnum. Nam hoc facile potest removere, hortum sum claudendo, vel Augustinum monendo, ne gallinae ex eius campo egrediantur, et in vicinum hortum ingrediantur; et, agendo, secus, pro damni reparatione. Hinc etiam communiter dicunt, quod non liceat occidere alienas columbas, si proprio campo grave damnum non inferant, vel facile abigi possint, v. g., terricula ponendo, vel earum proprietarium monendo. Secus vero, si graviter noceant fundo, neque alio modo damnum vitari possit. Unicuique enim licitum est rem propriam servare et defendere, licet aequale damnum indirecte alteri sequatur. Columbae autem non praesumuntur graviter nocere, nisi tempore messis aut seminum.

4. Iacobus, opifex structor, in aliqua antiqua domo laborando, quae pluries vendita fuerat ab eius proprietariis et a pluribus habitata, ingentem invenit aureae pecuniae summam saeculi decimi septimi, intra duos vicinos muros absconditam, qui unicus murus apparebant

Dimidiam huius pecuniae partem abscondit, et sibi retinet, alteram dimidiam domus domino cedit.

5. Philippus famulus magnam pecuniae vim reperit in vetere quadam et magna arca, reposita iam a longo tempore in aliquo cubiculo Castelli sui domini. In hoc cubiculo veteres domus supellectiles solebant reponi, et magna cura asservabantur in memoriam antiquitatis familiae. Gaudens Philippus pecuniam illam totam sibi assumit.

6. Blondina famula pisces emit. Unum ex illis exenterando veterem invenit aureum; in alio vero gemmam invenit pretiosam. Aureum et gemmam Blondina sibi retinet.

7. Praxedes famula cuiusdam sacerdotis defuncti petiit ab illius haeredibus arcam quandam, quae reperiebatur in suo cubiculo. Eam haeredes libenter fidelissimae famulae donarunt. Arcam famula observans notat eam continere secretam quandam partem, quam ipsa non sine difficultate aperit, et invenit in ea 30,000 libellas, Ignoratur, utrum sacerdos rem cognoverit; cognoscitur tantum eum recepisse haereditatem quandam a quodam suo defuncto consanguineo.

Quaer. 1.° *Quid sit thesaurus?* — 2.° *Quid ad varios Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 889. — Ad 2.um 1.° Pecunia a Iacobo inventa veram habet rationem thesauri. Attentis enim circunstantiis *Casus*, nulla adsunt vestigia, quod illa pecunia pertineat ad talem personam vel familiam; neque possibile moraliter est id cognoscere. Quare recte agit dimidiam partem sibi retinendo, et alteram domino cedendo. G. 523.

2.° Pecunia vero a Philippo inventa rationem thesauri habere non videtur. Ex omnibus enim *Casus* circumstantiis apparet, quod illa pecunia fuerit ibi deposita ab aliqua persona illius familiae, quae Castellum semper habitavit; adeoque licet oblivioni data, constat ad haeredem eiusque familiam pertinere. Secus enim huiusmodi ditissimi Castellani, qui saepe ignorant ea quae possident, et quae haereditate accipiunt, spoliandi essent propriis bonis ab eorum ministris et administratoribus.

3.° Ad Blondinam quod attinet, alii volunt totum esse adiudicandum ad dominum ancillae: etenim piscis et quidquid in eo erat fuit eius sumptibus et pro eo emptum; alii vero volunt dividendum inter dominum et ancillam, sicut dividitur thesaurus; siquidem aureus ille, et illa gemma pars piscis non sunt, adeo ut potuerit haberi eorum ratio in piscis emptione. Del Vecchio 36. Verum totum videtur adiudicandum ad ipsam Blondinam. Etenim primo nihil debetur piscatori, qui cum ignoraret aureum et gemmam in piscibus illis latere ea non

occupavit, neque sua fecit. Nihil vero debetur domino piscis, quia aureus et gemma in piscibus inclusa rationem *thesauri* non habent; non enim verificatur *in Casu* eius definitio. Totum ergo Blondina sibi retinere potest titulo simplicis inventionis et occupationis rei, quae est nullius. I. M. 889. 931. 932. 933.

4.° Praxedes restituere debet totam illam summam haeredibus praedicti sacerdotis, neque ullum ius ad eam habet. Etenim primo thesaurus illa summa inventa non est. Nam essentiale ad thesaurum est, ut nemo possit probare rem esse suam. Iam vero pecunia in illa arca contenta, ut tam occulta ibi maneret alia non potuit esse nisi chartacea, adeoque recentissimi omnino temporis. Illa ergo pecunia vel ibi fuit reposita ab ipso sacerdote; qui deinde ipsam arcam voluit asservari in cubiculo fidelissimae famulae, vel certe ibi fuit reposita ab illo suo defuncto consanguineo, a quo hanc forte arcam cum aliis rebus accepit. In utroque casu arca et pecunia in ea contenta sacerdotis erat, et nunc eius haeredum est. Praeterea illa pecunia res amissa non est; nam neque unquam fuit in periculo, sed semper fuit et est in loco tuto, neque dominus ignoratur, Unde est quod neque famula possit sibi eam pecuniam retinere, neque ius habet ad praemium lege constitutum, quod ex C. I. 718. est vicesima summae pars, quando haec excedit 2000 libellas. Neque tandem negotiorum gestio est. Nam summam pecuniae fortuito invenire, eamque domino suo restituere nullam negotiorum gestionem constituit. Quare famula tantum ex aequitate quadam praemium aliquod meretur pro eius eximia fidelitate *in Casu*, restituendo haeredibus totam illam summam. Hoc autem praemium bene practice definiri potest, habendo prae oculis praemium ab ipsa lege constitutum pro rebus amissis et inventis.

68. *bis.* — DE ACCESSIONE

1. Magdalena, nobilis mulier, nonnulla praedia donavit Henrico, ut in parte huiusmodi praediorum monasterium pro recipiendis Carmelitis discalceatis aedificaretur, reliqua vero pars ipsarum sustentationi inservire deberet. Donatio Carmelitis manifestata ab iisdem fuit acceptata. Aedificio iam expleto, et Carmelitis in Conventu iam commorantibus, Henricus collegium aliud in eodem praedio, quo erat Carmelitarum Conventus, aedificavit puellis educandis destinatum, aliisque monialibus tradidit. Hinc Carmelitae valde queruntur et petunt, ut iura quae ipsis competunt supra praedio a pia muliere ipsis donato, integra serventur, et Collegium removeatur.

Quaer. 1.° *Quid accessio et inaedificatio? — Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 900. 904. 905. — Ad 2.um Illud primo notandum est, quod, uti *ex Casu* clare apparet, praediorum donatio facta non est Henrico, sed Carmelitis; Henricus non est nisi mere interposita persona, ut executioni dari facile posset pia matronae voluntas. Praedia igitur a Magdalena donata spectant quoad perfectum proprietatis dominium ad Carmelitas. Porro ille, qui in alieno solo sua materia aedificat aedificium amittit, quod solo cedit. « Ex diverso, si quis in alieno solo sua materia aedificavit, illius sit aedificium, cuius et solum est: et, si scit alienum solum esse, sua voluntate amisisse proprietatem materiae, intelligitur ». L. 7. ff. § 12. *de Acquir. rerum domin.* Quin imo, neque materiae pretium et mercedes fabrorum petere potest, qui in alieno solo scienter et mala fide aedificavit. « Certe, si dominus soli petat aedificium, nec solvat pretium materiae et mercedes fabrorum, poterit per exceptionem doli mali repelli: utique, si nescit, qui aedificavit alienum esse solum, et tamquam in suo bona fide aedificavit, nam, si scit, culpa ei obiici potest, quod temere aedificavit in eo solo, quod intelligeret alienum ». Loc. cit. Atqui Henricus Collegium in Carmelitarum solo scienter ideoque mala fide aedificavit. Henricus ergo Collegium propriis sumptibus destruere tenetur, ipse damnum omne sustinere tenetur, et damna omnia Carmelitis illata compensare. Cf. Inst. l. 2. 1. § 30., A. S. S. v. 24. p. 550. seqq., I. M. 904.

2. Mulieres cuiusdam pagi, autumnali tempore, linum in pratis de more iuxta fluminis ripam extenderant. Inopinata exorta tempestate, et flumine tumescente, totum linum asportatur in insulam, in medio fluminis sitam, non admodum longe dissitam. Colonus, qui in ea insula erat cum sua familia, totum fere linum colligit, et sibi servat. Sed ecce, tempestate sedata, mulieres advenientes, et linum videntes ex ripa soli expositum, ut exsiccaretur, clamare incipiunt, ut sibi linum restituatur.

Quaer. 1.° *Quid alluvio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 903. — Ad 2.um Colonus linum sibi retinere non potest titulo alluvionis. Alluvione enim hic non intelligitur quodlibet emolumentum alicui adductum impetu aquarum, sed incrementum tantum terrae seu soli fundo vi aquarum factum. Linum ergo mulieribus omnino restituendum est. Cum vero commixtio *Casu* omnino facta sit, absque ullo mulierum consensu, neque mulieres proprium linum discernere amplius possint, tota massa communis est pro rata

cuiusque portione. Quare non licet singulis mulieribus rapere ex ea massa in communi posita eam lini quantitatem quam capere possunt, sed eam tantum, quam ante commixtionem habebant. Ac, si aliqua lini quantitas eo infortunio dissipata fuit, detrimentum hoc ab unaquaque proportionate est sustinendum, et proportionate minus tunc ex tota massa unaquaeque accipere debet. — G. 546. 548., Elbel 232. 323., I. M. 903. 907.

3. Girinus alienam surripuit lanam, ex qua curavit pannum confici. Frumentum item surripuit alienum et cum proprio frumento eiusdem qualitatis, sed longe maioris quantitatis, miscuit. Domini lanae et frumenti furtum noscentes a Girino pannum et totum frumenti cumulum repetunt.

Quaer. 1° *Quid specificatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 906. — Ad 2.um Girinus dominus panni per specificationem ex recentiore iure factus non est, adeoque pannum reddere debet domino lanae. Dominus iste pretium utique specificationis seu artis solvere tenetur Girino. Verum, cum Girinus mala egerit fide, de damnis, si quae forte secuta fuerint, erga dominum lanae tenetur. Cum autem Girini frumentum longe maiori fuerit quantitate, factus ipse est per commixtionem dominus totius cumuli, tenetur tamen erga dominum alium frumenti ad adeaquatam compensationem. Itemque, cum Girinus mala egerit fide, ad damna pariter reparanda tenetur, si quae fuerint secuta. — G. 551., 552., I. M. 906. 907.

4. Donatilla, ex tenui suo labore victum sibi suisque parentibus suppeditabat. Die sabbati, modica totius hebdomadae accepta mercede, domum redibat, cum ecce, facta iam nocte, in tres latrones incidit, qui eam accepta mercede, quinque libellis aequivalente, crudeliter spoliarunt. Illa autem efflagitavit, ut saltem aliquid sibi relinquerent, quo miseros genitores a fame restaurare aliquo modo posset. Eius lacrymis commoti latrones tres argenteas libellas, ut tactu apparebant, illi porrexerunt. Domum Donatilla reversa, et factum narrans tres protulit acceptas a latronibus libellas, sed magno gaudio eas perspiciens reperit aureas esse, et 60 libellis aequivalentes.

Quaer. 1.° *Quid commixtio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 907. — Ad 2.um Donatilla, ignotis furibus, acceptam ab ipsis pecuniam sibi retinere potest. In tali enim casu illa pecunia bonum derelictum est, nempe non quia a latronibus ipsis tradita fuerit Donatillae, siquidem ignoranter et involuntarie omnino tradita

est: sed quia in praesenti ex hypothesi impossibile est eos reperire. — I. M. 893., G. 527.

Cognitis etiam furibus, Donatilla pecuniam sibi servare potest. Ratio est, quia ex una parte Donatilla ius habet eos denuntiandi, ac proinde pecuniam retinere potest ratione cessionis sui iuris; fures autem implicite et iure consentire censentur pecuniam deserere, ut a iusta vexatione se redimant, et ad iudicem non deferantur. Ex alia autem parte vel illa pecunia propria latronum est, et tunc nulla est ex hoc capite difficultas; vel furto ablata est, et tunc aut fures eam cum propria, quae in maiori quantitate erat, miscuerunt, et cum propria miscentes eam suam fecerunt, et de valore tantum erga dominum spoliatum tenebantur, et, in *hoc Casu*, iterum nulla est difficultas; aut cum propria non miscuerunt, quia nullam habebant propriam, vel admodum parva quantitate, et, in hoc alio casu, stante impossibilitate dominum pecuniae reperiendi, eam Donatilla sibi potest etiam retinere. Sed quid, si dominus compareat pecuniae? Revera difficile in praxi esset probare, talem speciem pecuniae ad talem dominum pertinuisse, neque latrones similes alias species sibi proprias habuisse, vel alias similes ab aliis non fuisse furatos. — I. M. 907. G. 527. 528. 531. 550. 551.

Quid vero, si quis monetam argenteam pro aureo commutasset, et detegeret aureum fuisse Petro subreptum, an aureus ille Petro esset restituendus? Si fur monetam illam ut talem suam fecit per commixtionem cum aliis suis monetis, quas habuit, Petro restituenda non esset, et fur de eius valore erga dominum teneretur. Si vero fur illam cum suis non miscuit, domino esset restituenda. Sed practice valde difficile est monetae identitatem constare. Id facilius omnino esset, si ageretur de schedulis nummariis, quae non tantum natione, verum etiam determinatis numeris distinguuntur, quae consequenter domino omnino essent restituendae, ut ceteroquin comunis etiam habet praxis et consuetudo. Unde in his schedulis non attenditur tantum ad valorem ut in pecuniis, verum etiam ad speciem et ad individuum. — G. 529., I. M. 907. 1420., C. I. 708.

69. — DE PRAESCRIPTIONE

1. Dominica, monialium abbatissa, reperit in monasterii archivio antiquum documentum, quo constat missam esse fundatam in ecclesia monasterii, et pro fundatore applicandam. Cum tamen haec fundatio oblivioni data fuerit iam a longissimo tempore, anceps Dominica est, an procurare debeat, ut praedicta missa celebretur, et missae hactenus

omissae etiam celebrentur vel saltem pro eis obtinendam esse a S. Sede sanationem. Videtur enim locum esse legitimae praescriptioni.

Quaer. 1.° *Quid praescriptio et quodnam eius obiectum?* — 2° *An onera missarum praescriptioni obnoxia sint?*

R. Ad 1um Cf. I. M. 908. 913.914. — Ad 2um Controvertitur; negativa tamen sententia verior videtur. Ratio est, quia, si agatur de missis inducendis, vel augendis, e. g., si cum applicandae fuissent missae 50 beneficiatus applicaverit hactenus 100, missae applicatae praeter intentionem constituentium perinde sunt ac si applicatae non fuerint. Nemo autem contra seipsum praescribit. Hinc non tenebitur idem beneficiatus in posterum ad 100 missas applicandas. Si vero agatur de missis delendis vel minuendis, e. g., si cum essent 100 missae applicandae, beneficiatus tantum 50 applicaverit, ratio boni communis, praescriptionis fundamentum, ne incerta sit proprietas et lites imminuantur et dirimantur, hic non urget, ut patet. Obligatio enim est mere respiciens privatam uniuscuiusque coscientiam. Verum, si non agatur de ordinaria vel etiam extraordinaria praescriptione, etiam quadragenaria, sed de immemorabili praescriptione, ea loco tituli pene est. Quare melius examinandum, est monasterii archivium, ut videatur, utrum aliud habeatur documentum, unde constet ratio cur missa non fuerit applicata. Videndum item est a quonam tempore applicatio illius missae fuerit omissa. Quibus investigatis, facile tunc erit propositum *Casum* resolvere. — La Croix l. 4. n. 852., Bened. XIV. de Syn. l. 3. c. 25., S. Alph. H. A. tr. 15. n. 74. tr. 20. n. 84., Ferrar. v. *Usucapio* n. 17 § 1. n. 30., D-Annib. p. 3. n. 76. n. 14., S. C. C. 18. Febr. 1702., 18 Aug. 1845., 20. Dec. 1879., A. S. S. v. 13. p. 220. seqq., Decr. Auth. S. R. C. 333., I. M. 913. 914.

2. Ernestus solvere debebat quotannis Marcello canonem 10,000 libellarum ex censu perpetuo. Per triginta et amplius annos canonem bona fide non solverunt, neque ipse, neque eius filius, haeres universalis, Ernestinus. Neque vero, sive Marcellus, sive eius filius, haeres universalis, Marcellinus reclamarunt. Antiquas autem, quadam die, perlegens chartas Ernestinus privati familiae archivii in cognitionem venit praetermissae solutionis. Verum, cum iam triginta anni elapsi essent, quaerit, utrum iam praescriptio sit legitime facta.

Quaer. 1.° *Quid requiritur, ut praescriptio procedat?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad. 1.um Cf. I. M. 915. — Ad 2.um Praescriptio fieri non potuit licet triginta et amplius anni sint transacti, et bona fide canonis solutio fuerit praetermissa. Quare Ernestinus ad canonis solutionem tenetur. Ratio est,

quia praescriptio currere incipit ab eo puncto, quo libere opponi potest. Si Titius, e. g. mutuatus est a Sempronio, cum pacto mutuum restituendi intra quinque annos, praescriptio, si non restituat, non incipit, nisi quinquennio elapso. Hinc conclusio emergit, quod *census perpetuus*, nunquam possit praescribi; quia capitale, quo reditus fuit constitutus, nunquam repeti potest; ac ius ad canonem exigendum non habetur, nisi exacto unoquoque anno. Quare tenetur Ernestinus canonem deinceps solvere Marcellino. I. M. 915.

Verum teneturne etiam solvere Ernestinus canonem anteactorum annorum nondum solutum? Non videtur, quod teneatur solvere canonem ultra triginta abhinc annis nondum solutum. Nam spatio triginta annorum *actiones*, scilicet iura prosequendi et recuperandi in iudicio, quod nobis debitum est, praescribuntur sive sint reales sive personales; *reales* e. g. si agatur de fundo possesso sibi vindicando, *personales* e. g. si agatur de pecunia mutuo data repetenda. Neque vero opponi potest ei, qui allegat praescriptionem, tituli defectus vel mala fides. C. I. 1235. Verum bona fides in foro conscientiae omnino requiritur; ea tamen non defuit *in Casu*. Quare, licet proferatur nunc originale illius debiti documentum, illud tamen tricennali hac praescriptione omnino iam extinctum est.

Quin imo neque videtur quod Ernestinus teneatur solvere canonem praecedentibus annis non solutum, ante quinque abhinc annos. Aperte enim habetur C. I. 2144. spatio quinque annorum praescribi, quae annuatim debentur *pro reditibus perpetuis vel vitalitiis*. I. M. 922.

Atque hic notandum est, quod ad impediendam praescriptionem alicuius debiti, ille, qui tenetur solvere quamcunque annuam praestationem ultra triginta annos duraturam, debet suis expensis, elapsis annis viginti et octo, creditori, si petit, tribuere novum documentum, quo suum debitum fateatur. C. I. 2136. Solvit Caius, e. g., Titio mille libellas quotannis, pro debito quod habet erga ipsum, et singulis annis ab ipso recipit schedulam testantem factam solutionem, si Titius non posset a Caio exigere post viginti octo annos novum documentum, posset Caius destruere praedictas schedulas, et asserere, quod cum per triginta annos nihil solverit, facta est praescriptio. Sufficit, quod debitor alia schedula declaret se hactenus solvisse, et schedulam recepisse a creditore, testantem factam solutionem, vel quod simpliciter declaret suum debitum. Verum, si fundus hypothecatus ad tertium transierit, necessarium est novum documentum authenticum, secus haberetur *actio personalis* contra primum debitorem, minime vero *realis* contra tertium. Quin immo etiam inscriptio eiusque renovatio non interrumpunt praescriptionem hypothecae. C. I. 2127.

3. Ambrosio custodienda tradita fuit arca quaedam, continens plures pretiosas gemmas, et varia obiecta ex auro et argento confecta. Defuncto Ambrosio, eius filius *haeres* praedictam arcam bona fide adnumerat inter haereditarias res, eamque per duos vel tres annos retinet. Sed ecce Augustinus die quadam arcam repetit tamquam suam.

Quaer, 1.° *Qualis esse debeat possessio ad praescriptionem requisita?* — 2.° *An Ambrosii filius praescriptionem opponere possit?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 916. 917. — Ad. 2.um Negative. Ratio est, quia *haeres in Casu* rapraesentat defunctum, qui eam habebat titulo depositi, non proprietatis. Quare, ut Ambrosius ea possessione minime *dominativa* praescribere non poterat, ita neque eius filius *haeres*, qui eadem utitur possessione. I. M. 917.

3.bis Campum emit Tiburtius 100 iugerum a Ioanne. Mortuo Ioanne eius haeres illam examinans venditionem campi, factam a patre suo, reperit campum esse non 100 iugerum, sed 120 iugerum. Hinc pretium excessus illius extensionis reclamat, quamvis iam decem anni essent elapsi, inquiens non posse praescriptionem opponi, cum Tiburtius animo domini non potuerit titulo emptionis possidere viginti illa iugera in plus, quae revera non emit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Tiburtius, posito quod bona fide egerit, bene praescriptionem opponere potest. Campi enim illius possessio non fuit per partes, sed totius campi possessio fuit. Quare haeredis illius ratio nihil valet. « Cum Stichum emissem, Dama per ignorantiam mihi pro eo traditus est. Priscus ait usu me eum non capturum, quia id quod emptum non sit, pro emptore usu capi non potest: sed si fundus emptus sit et ampliores fines possessi sint, totum longo tempore capi, quoniam universitas eius possideatur, non singulae partes ». L. 2. *Pro empt.* § 6. C.

4. Quidonius, artifex, horologium portabile Remboldo confecerat pretio 100 libellarum. Solutio a Remboldo dilata est per plures annos. Quidonius, Remboldum virum potentem timens, solutionis petitionem omisit. Sex iam elapsis annis, Remboldus moritur. Tunc Quidonius horologii pretium ab haerede eius universali statim petit, qui praescriptionem Quidonio opponit.

Quaer. 1.° *Quantum sit tempus ad praescriptionem requisitum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 921. 922. — Ad 2.um Debitum *in Casu*, praescribi non potest nisi spatio 30 annorum et bona fide. Remboldus

utraque caruit conditione, adeoque minime praescripsit. Neque vero praescribere potuit eius haeres universalis. Nam obest adhuc mala Quidonii fides; huiusmodi enim haeres ex iure censetur unam moralem personam efficere cum testatore. Cum autem Quidonius statim petierit debiti solutionem, minime potuit haeres praescriptionem *in Casu* perficere independenter a testatore. Ad hanc enim requiritur praescriptio longissimi temporis seu 30 annorum. G. 538. 540. 541., I. M. 922. 930.

5. Silvester plures donavit Silvestrino gemmas. Eas nunc repetere vult, praetendens, quod donatio illa facta non fuerit legali actu.

Quaer. 1.° *An ad praescriptionem titulus et qualis requiratur?* 2.° *An Silvestrinus gemmas retinere possit titulo praescriptionis?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 919. 920. — Ad 2.um Affirmative. Etenim cum certo praedictas gemmas Silvestrinus bona fide possideat, eas omnino retinere potest. Aliter esset, si ageretur de omnibus mobilibus alicuius domus; tunc enim sola possessio non sufficit, sed ceterae conditiones ad praescribendum requiruntur. Ceterum etiam titulo manualis donationis potest Silvestrinus eas gemmas retinere, donatio enim omnino valida fuit, neque ad eam requiritur quod cum legali solemnitate sit facta, ut communissima est harum donationum consuetudo. — C. I. 707., I. M. 922. 1011.

6. Eugenius novit patrem suum, alienum agrum bona fide possidere. Verum ipse tacet, et sinit eum per decem annos possidere praedictum agrum. Hisce completis, pater moritur.

Quaer. 1.° *An bona fides ad praescriptionem requiratur?* — 2.° *Potestne Eugenius agrum retinere?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 911. 925. — Ad 2.um Licet peccaverit Eugenius contra caritatem, patrem non monendo de possessione rei alienae; nunc tamen non peccat contra iustitiam, agrum retinendo; nam, legitimo tempore transacto, pater vere in utroque foro praescripsit. Quare filius a patre accipit quod iam vere patris erat. I. M. 922.

7. Eugenius filius minor, bona fide possidet domum mala fide a suo tutore emptam. Post novem annos possessionem impugnat Hippolytus falso quodam documento. Quare nihil a iudice obtinet. Post tres autem annos possessionem impugnat quoque Gustavius Hippolyti filius, qui authenticum proprii tituli documentum invenit. Verum Eugenius praescriptionem opponit. — *An iure?*

R. Eugenius recte praescriptionem opponit. Ipse enim est, qui

possidet non tutor, nec mala tutoris *mentis* fides infirmare potest bonam *possidentis* fidem. Bona fides in possidente, non in alio, requiritur. Eius vero praescriptio per Hippolyti litem interrupta non fuit; quia Hippolytus repulsam a iudice passus est. Authenticus autem titulus a Gustavio in medium prolatus est, cum iam praescriptio erat completa. G. 536. 538., I. M. 917. 922. 923. 925.

8. Dominus de Argento propter commoditatem locatarii muro clausit portam domus suae ex parte interiore domus, relinquendo in parte exteriore ligneam portam. Post decem annos dominus de Argento, eo discedente locatario, voluit iterum portam aperire. Sed dominus vicinae domus se opposuit, asserendo interruptam fuisse domini de Argento possessionem, eumque iuri portae renuntiasse per factum eam claudendi, muro constructo ad huiusmodi effectum.

Quaer. 1.° *Quandonam interrumpatur possessio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 923. — Ad 2.um Non usus iuris rei non est per se argumentum illi renuntiandi. Dominii enim et iuris hoc proprium est, ut quis possit pro libito uti et non uti re sua, prout ipsi magis placeat, et non teneatur semper uti. Neque illius renuntiationis argumentum est diuturnus non usus rei, quando vestigia saltem relinquuntur possessionis illius rei. Per signum enim retinetur signatum; et quando signum appareat, satis manifestatur voluntas ius retinendi, et usum iuris instaurandi, quando ita velit. Atqui occlusio illius ianuae peracta fuerat non facto domini vicinae domus, sed libero facto ipsius domini de Argento. Relinquendo autem exteriorem portam ligneam salis dominus de Argento manifestavit voluntatem retinendi possessionem illius portae, quae possessio ut in sui vestigio et signo semper consequenter continuata est et numquam interrupta.

9. Dominicus legatarius institutus fuit a Francisco 20,000 libellarum. Validitatem Dominicus impugnat testamenti praetendens totam ad ipsum pertinere haereditatem *ab intestato,* quae decem centena millia complectebatur libellarum. Litem Fridericus, haeres in testamento institutus, contestatur, et sustinet per 30 annos. Tribus tribunalis civilis sententiis Dominicus ab haereditate reiicitur. Ita Dominicus ab haereditate repulsus legatum tandem petit 20,000 libellarum, in testamento inscriptum. Sed Fridericus etiam legatum denegat ei solvere, ei opponens praescriptionem. Experientia Dominicus doctus, antequam hac vice novam litem moveat, gravibus expensis, a confes-

sario quaerit; an revera praedictum legatum sit praescriptum: et quatenus negative; an interesse etiam ei debeatur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Frustra *in Casu* praescriptionem opponit Fridericus. Etenim validitatem sustinens testamenti necessario recognoscit obligationem legati solvendi, quam testamentum ei imponit: adeoque contra eam praescribere non potuit. Oppositionem faciens Dominico suo proprio facto interrumpit ipse praescriptionem. Iudicis vero sententia declarans tandem testamentum validum praedictam simul declarat obligationem legati solvendi. Interesse etiam praedictae summae legatario debetur, si vel testamento fuerit super legato impositum, vel praedictum capitale fuerit frugiferum. C. I. 865., C. G.. 1015., C. A. 686.

10. Dominus de Blasiis molestus erat domino de Camillis solutionem ab eo exigens quorumdam debitorum. Ut a molestia pro eo momento se liberaret, schedulam subscripsit dominus de Camillis hisce verbis: *Solvam quae petis, si vere debitor sim.* Post plures annos moritur dominus de Blasiis, et eius haeredes, schedula illa inventa, molestias instaurant, quibus praescriptionem opponit dominus de Camillis. Sed praedicti haeredes eam interruptam esse sustinent recognitione debitorum per illam schedulam facta.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Primo adspectu non videtur quod praedicta debitorum confessio praescriptionem interrumpat, cum valde incerta confessio sit. Verum dicendum est interruptionem pendere a probatione debitorum. Hac enim probatione facta, et debita determinantur et determinatur simul confessio debitorum. Unde qui agnoscit debitum suum istis verbis: *Si probabitur deberi;* eo probato, non submovet per praescriptionem contra eum agentem, quia praescriptio ab eo tempore interrupta est, quo debitum est agnitum. Conditione enim agnitionis impleta per probationem, agnitio pura videtur fuisse ex die retroacta, ut in omnibus conditionalibus dispositionibus verificatur. Cf. I. M. n. 972.

11. Octavius plura contraxit debita erga Septimium ex pluribus diversis causis. In chirographo ultimi debiti praecedentia omnia debita commemorabantur hac clausula: *praeter alia debita.* Octavio et Septimio mortuis, Septimii haeres praecedens invenit chirographum et debitorum petiit solutionem a tutore filii Octavii. Debitum hic agnoscit et solvit praedicti chirographi, sed *alia praecedentia debita* solvere renuit, opponens praescriptionem longissimi temporis, cum pro aliquibus debitis 30, pro aliis 40 anni iam essent transacti. Sed instat Septimii

haeres, quia praedicta clausula ultimi debiti chirographo inserta praecedentium debitorum praescriptionem interrumpebat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si illa clausula inserta est chirographo ab ipso notario et generali illa sistit expressione reservationis aliorum debitorum, quin haec debita specificentur, nihil ipsa operatur, et praescriptio per eam non interrumpitur. Est enim evidenter clausula apposita tantum ex notariorum stylo ad solemnitatem quandam actus et pompam ipsius chirographi. Si item ea clausula generatim expressa apposita est ex ipsius creditoris mandato nihil etiam operatur, quamvis debitor chirographum legendo, clausulam illam noverit. Cum enim vaga et indeterminata sit nulla habetur aliorum debitorum recognitio. Quolibet assignato debito in particulari, bene excludi illud potest ab illa indefinita clausula, quae bene *alia*, non illud, respicere potest. Si vero ea clausula apposita est, ipso debitore mandante vel saltem consentiente, explicatis in particulari huiusmodi reservatis debitis, tunc utique interrumpebatur praescriptio: nam praedictorum debitorum recognitio habebatur ex parte debitoris. Quare *praecedentia omnia debita* cum ea clausula simul et indefinite commemorerentur in chirographo, praescriptio non fuit interrupta, et ea a tutore bene poterat opponi.

12. Bonifacius haeres ab intestato in quarta haereditatis portione in iudicio agit, ut illam ab aliis cohaeredibus obtineat. Triginta labuntur anni in hoc iudicio, et post tale tempus Bonifacius invenit testamentum, quo solus haeres universalis instituebatur. Hinc non quartam partem amplius, sed totam sibi reclamat Bonifacius haereditatem. Verum alii cohaeredes ab intestato praescriptionem ei opponunt.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Praescriptio revera perfecta est contra Bonifacium; nam per triginta annos ipse se affirmavit semper haeredem ab intestato, non ex testamento. Quin imo affirmando se haeredem ab intestato testamentum omnino excludebat. Praescriptionem igitur contra testamentariam actionem nunquam ipse interrupit; adeoque tandem, elapsis iam triginta annis, illa testamentaria actio omnino extincta est.

13. Sebastianus praesumptus haeres querelam apud iudicem movet contra testamentum, quod eum privat parte haereditatis, tanquam falsum. Causa per triginta annos in tribunalibus agitatur, et tandem sententia falsitatis accusationem reiicit. Tunc Sebastianus aliud non potens efficere petit *reductionem* legatorum, quae in eo testamento continebantur. Sed legatarii sese opponunt praescriptionem asserentes.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Legata illa revera praescripta sunt. Nam durante illa lite in tribunali nullum ipse fecit actum, quo impeteret illa legata. Quare ipse eam reductionis actionem omnino deseruit. Causam agens falsitatis testamenti declaravit tantum se praeferre conditionem haeredis *ab intestato* conditioni haeredis *ex testamento*. Sed verificata e contra hyphothesi veri testamenti, suam ipse in *tali Casu* intentionem minime manifestavit. Si duplicem ipse intentasset actionem simul, ut bene facere poterat, unam principalem falsitatis testamenti, alteram subsidiariam reductionis legatorum, testamento vero recognito ; tunc utique praescriptio contra ipsum non processisset ; ut videre est pro simili casu in L. 16. C. *de Inoff. test.* « Contra maiores viginti annorum duplicem actionem inferentes, primam quasi testamentum non iure sit perfectum, alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum, praescriptio ex priori iudicii mora quinquennalis temporis non nascitur, *quae officere non cessantibus non potest* ».

14. Tiberius mercator debebat Tiburtio 50,000 libellas. Tiberius, mercatura male procedente, cogitur facere cessionem bonorum suis creditoribus. Cum Tiburtius vix posset obtinere unum pro centum, attenta Tiberii paupertate, reclamare omisit, et in hac acquiescentia perseveravit per triginta annos. Tiberius interim profectus est in aliam regionem, in qua negotiationem instauravit cum magno lucro, ita ut moriens plura centena millia libellarum reliquit suis filiis. Rem tunc resciens Tiburtius solutionem petit debiti, cui Tiberii filii praescriptionem opponunt. Sed non acquiescit hac vice Tiburtius inquiens, quod *contra non valentem agere praescriptio non currit,* et impossibile primum ei erat agere contra Tiberium quasi extrema paupertate laborantem ; impossibile ei deinde fuit agere contra Tiberium, cum ipse ignoraret immutatum statum suae fortunae.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Praescriptio omnino peracta est contra Tiburtium, et male ipse applicat principium *contra non valentem agere non currere praescriptionem ;* hoc enim valet tantum in casibus ipso iure determinatis. Suspensio, et non processus praescriptionis innititur utique in Iure eo principio, quoad determinationem casuum, in quibus habetur, quod quis agere non possit; sed non illimitate statuitur in Iure quod praescriptio non procedat vel suspendatur, stante impossibilitate agendi. Secus enim plurima hac in re arbitrio uniuscuiusque relinquerentur. Hinc uti ignorantia propriorum iurium non impedit praescriptionem,

quamvis ea stante ignorantia agere quis non possit ; ita etiam, paupertas debitoris praescriptionem non impedit, quamvis inutilis esset actio, ea stante paupertate. Sane vigilans quis esse debet, ne propria ignoret iura ; et semper quoad debitoris paupertatem possibile est, quod dives fiat : unde potest semper quis agere, ut suum creditum recognoscatur, et semper eius actio maneat.

70. — DE CONTRACTIBUS

1. Lucas et Lucillus in nundinis Mantuanis centum saccos tritici ab eodem mercatore singuli emerunt, ut Venetias, negotiandi gratia, navi trasmitterent. Locatis in navis fundo centum saccis Lucilli, quasdam alias merces, tum centum saccos Lucae nauta superposuit. Lucillus terra iter faciens ad portum prope Ferrariam appulit, ibique frumentum suum vendidit : et, ne omnia subverterentur, saccos centum Lucae, qui erant in superiori navis parte, utpote eiusdem qualitatis et quantitatis, emptori tradidit. Postmodum navis Venetias pergens naufragium passa est, et frumentum periit.

Quaer. 1.° *An consensus ad contractum requiratur ?* — 2.° *An frumentum illud Lucae perierit, an Lucillo ?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 938. 939. — Ad 2.um Clericatus a Brixiensi amico consultus respondit, saccos venditori Lucillo, cuius reipsa erant, non Lucae periisse. Frumenti illius, quod in navis fundo extabat, verus dominus eras Lucillus. Sed res omnis, si casu pereat, domino suo perit. Neque dici potest, factam fuisse permutationem, et ideo eius frumenti dominium in Lucam fuisse translatum. Siquidem in omnibus contractibus, omni iure naturali ut civili, necessarius est utriusque partis consensus. L. *Adeo* ff. *de Pactis ;* et quod nostrum est absque facto nostro a nobis auferri non debet, L. *Ius nostrum* ff. *de Reg. Iur. ;* ac demum qui rem alterius accipit sine consensu domini, tenetur ad restitutionem. Sed Lucas rei inscius, et absens nullum consensum praestitit, nec praestare potuit, L. *Si et me et Titium* ff. *Si certum petatur ;* ac proinde Lucillus sine consensu Lucae, eius frumentum permutavit, et sine eius facto illud accepit. Ergo. Nec valet, quod si non accepisset, et non permutasset certe in navis naufragio periisset. Nam res non iudicatur ab eo quod erit, sed ab eo quod erat, aut est. Futuri enim eventus fortuiti et incerti non pertinent ad iustitiam vel iniustitiam humanarum actionum, quae fiunt de praesenti.

At Molina e contra Lusitanis mercatoribus respondit rem Lucae mercatori absenti periisse. Ratio est, quia Lucillus saccos venditos

cum totidem suis ex praesumpta et rationabili amici sui voluntate permutavit, in suum commodum convertit, et suo nomine vendidit. Unde quamvis non fuerit in ea permutatione actualis et explicitus Lucae consensus, adfuit tamen tacitus et praesumptus, qui omnino ad permutationis contractum sufficit. Enimvero Lucillus venditor bona fide agit, et in iis circumstantiis consensus Lucae absentis in permutationem rei eiusdem prorsus naturae, quantitatis et qualitatis prudenter a Lucillo praesumptus est, eumdemque Lucas certe dedisset, si praesens fuisset rogatus. In id enim *quod tibi non nocet, et alteri prodest,* rationabiliter praesumeris consentire. — Casus Consc. Bononien. Dioeces. a. 1778. mense Iunio Cas. 1.

Verum hoc praecise, illud est, quod videtur negandum *in Casu*. Nam permutatio *in Casu* certe nocet suo domino; ut ipso patet facto. Etenim, semel permutatione admissa, iam non poterit Lucas rem suam, de facto existentem reclamare. Insuper domini, et praesertim mercatores, tam rerum suarum tenaces sunt, ut revera non possit rationabiliter praesumi consensus in contractum onerosum permutationis, non obstantibus illis circumstantiis eiusdem naturae, quantitatis et qualitatis rerum. Semper enim est periculum et timor, ne forte ita non sit, ne quis fraude decipiatur, ne aliud inde exurgat periculum rem propriam amittendi. Neque vero videtur sufficere ad permutationem praedictus consensus rationabiliter praesumptus, propter eandem rerum naturam, quantitatem et qualitatem. Secus enim fere continue possemus res nostras cum alienis permutare; et hoc certe nemo admittere potest. Neque item ad praesumendum rationabiliter consensum sufficit amicitia, cum amicitia tunc vera est et solide conservatur, cum amicus iura amici indemnia servet. Postremo, si, ex praedictis circumstantiis amicitiae et aequalis bonitatis et quantitatis mercis, potuerit Lucillus mercem suam commutare cum illa Lucae; id etiam potuisset facere in hypothesi, quod Lucas ei commisisset suam mercem vendere in illo portu, et ipse suam eodem pretio venditurus fuisset Venetiis. Tunc enim evidenter suam mercem commutans cum merce Lucae, et eam nomine suo vendens in illo portu, Lucam deinde exponeret novo subeundo navigationis periculo, quod de facto non defuit, cum gravi ipsius damno. Quare tunc utique posset rationabiliter praesumi ille consensus domini quoad permutationem, quando quis susciperet in se *omne periculum* rei alienae, quod inde exurgere posset, neque dominum privaret *omni commodo* quod inde posset eidem provenire, ut *in Casu* proposito. Secus enim valet utique Regula 48.ª Iuris in 6.º: « Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria vel iactura ».

2. Moniales quaedam in emphiteusim per 99 annos duraturam varios fundos tradiderunt cuidam Carolo. Contractus perfectus est hac conditione, ut obtineretur Beneplacitum Apostolicum. Pactum item additum fuit, quod emphiteuta posset post 10 annos contractum rescindere, si canon solvendus constitutus 3225 libellarum nimis onerosus eis evaderet. Hinc moniales ad S. Sedem recurrerunt, ut necessariam veniam obtinerent ; sed ad eandem recurrit etiam Carolus petens, ne ea venia daretur, inquiens, propter agrariam crisim non posse ex illis fundis praedictum canonem obtineri.

Causa hac proposita in S. C. C. 23. Ian. 1897., resolutum fuit: « Non esse locum diminutioni canonis, et concedendum monialibus Apostolicum indultum pro confirmatione contractus ».

Ratio clara est, quia in omni contractu, altera parte non consentiente, et fidem servante, non licet alteri parti a contractu resilire. *In Casu* vero illud etiam accedit, quod praecise propter praevisum casum imminutionis valoris fundorum pactum additum fuit rescissionis post 10 annos.

Insuper agitur de monasterio monialium, nempe de persona morali, quae ex Iure *minoribus* aequiparatur, quibus semper favendum est. Unde eorum acta omnino sustinenda sunt, quando secus aliis emolumentum, ipsis damnum obveniret. Acta S. Sed. v. 29. p. 591. seqq.

3. « Vincentius, cupiens domum suam summo pretio Leoni vicino suo vendere, simulat se de huius domus venditione agere cum Ursino, homine iracundo, rixoso et ab omnibus vicinis reformidando. Tunc Leo festinat ei pretium requisitum offerre, ne vicinum adeo ingratum sortiatur.

4. Narcissus a Gordiano pecuniam mutuo acceperat, cum pacto de fenore legali quotannis solvendo. Anno elapso, Narcissus, censum annuum retribuendo, dicit Gordiano : Nolo ego in posterum tibi concedere, nisi quatuor pro centenis singulis : quod si nolis totam pecuniam tuam tibi restituam. Porro non erat ille sic peracturus ; pecunia enim indigebat. Gordianus ad dolum non advertens consensum praestat ».

Quaer. 1.° *An dolus invalidet contractum?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 943. — Ad 2.um In *primo Casu,* « Contractus videtur validus quoad substantiam, si Leo libenter quidem domum acquirat, utpote sibi vere utilem ; licet enim eam, secluso dolo, non emisset, non tamen censetur proprie invitus. Attamen, in *hoc Casu,* saltem quoad summum domus pretium decipitur emptor, proinde pro illo pretii excessu saltem ius ad compensationem habet. — Contractus habendus est, ut invalidus, si domus ementi sit parum utilis, ita ut

valde aegre, seu cum magna voluntatis repugnantia, eam emerit, *et unice quidem ad vicinum adeo invisum a se removendum ;* quia tunc consensus est omnino erroneus, seu error aut dolus est vere causa movens contractus ».

In altero casu « distinguendum est. Narcissus non fecit iniuriam Gordiano, nec proinde tenetur solvere quinque pro centum in posterum, si habeat pecuniam vel habere possit ; ut sortem refundat ; quia reapse cedit de iure suo sortem refundendi, eaque refusa, Gordianus forte non plus accipiet. — Si vero Narcissus pecuniam non habeat, nec habere possit, mentitur, et iniuriam facit, ac proinde ad restitutionem tenetur, quia de potestate refundendi non cedit, cum potestate illa careat ; proinde ius imminuendi pensionem non habet, et stare contractui tenetur. Ne dicas intervenire dolum in *primo Casu,* aeque ac in secundo : nam, in *primo Casu,* dolus non est iniustus, cum Narcissus ius habeat contractum rescindendi ; secus vero in *secundo Casu,* Reuter n. 122., La-Croix n. 635. 1018 ». G. 783. 784., I. M. 943.

5. « Sidonius vicinum habet improbum, a quo mala gravissima reformidat. Minas enim mortis et incendii pluries repetitas in mediis querelis ab ipso audivit. Ut illum ad discedendum cogat, eius domum summo pretio emit ».

Quaer. 1.° *An metus invalidet contractum ?* — 2.° *An valeat contractus emptionis in Casu ?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 944. seqq. — Ad 2.um Controvertitur. Emptio domus a Sidonio peracta non videtur valere : quia, licet metus non fuerit incussus in ordine ad contrahendum, contractus tamen non fit nisi ad propulsandam iniustam vexationem ex parte alterius contrahentis. Secus esset dicendum, si metus ille ab alio tertio proveniret. Reuter n. 127. » G. 786.

Verum e contra valere videtur contractus. Nam nulla in eo fuit mala fraus et dolus ex parte alterius contrahentis ; neque *iniusta illa vexatio* erat in ordine ad contractum. Quare, si valeret contractus, cum iniusta illa vexatio ab alio tertio proveniret, cum proveniret e. g. a conductore domus, non ab eius domino ; cur igitur invalidus erit si proveniat ab ipso domino ? Tenetur utique pars contrahens cessare ab illa iniusta vexatione, et omnia tollere incommoda, quae ex illa proveniant. Verum inde non sequitur contractum esse irritum, sed esse tantum rescindibilem. I. M. 944.

6. Bertholdus, convento pretio libellarum centum, emit a piscatore quidquid piscium iactu retis esset capturus, et a pastore ovium

emit pretio scutorum totidem quidquid agnorum foret ex toto grege proximo Iunio mense nasciturum. At nihil coepit piscator, nihilque ex grege eo mense natum est.

Quaer. 1.° *Quale esse debeat obiectum contractus?* -- 2.° *An in utroque casu debeat pactum pretium solvere Bertholdus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 955. — Ad 2.um Bertholdus non tenetur quidem pactum pretium solvere pastori, at tenetur tamen solveri piscatori. Sic Iura aperte definiunt, L. *Nec emptio 8.* ff. *de Contrah. empt.*, tum L. *Emptorem 12., in fin.,* et L. *Si iactum 13. de Act. empt.* Et ratio discriminis est, quia in venditione partuum vel fructuum emitur *res futura,* ideoque si nihil nascatur, nulla est res nec vendita nec empta. Unde ista venditio quasi conditionalis est, quae, nisi edito partu vel fructu, perfecta esse non intelligitur, quemadmodum dicta L. 8. praeclare dicitur: *Nec emptio nec venditio sine re, quae veneat potest intelligi. Et tamen fructus et partus futuri recte emuntur: ut cum editus esset partus, iam tunc, cum contractum esset negotium, venditio facta intelligatur.* At contra in venditione captus piscium, vel avium absolute emitur *spes rei,* quae in ipso iactu elucet, et est pretio aestimabilis; unde sive multum, sive parum, sive nihil capiatur, tenetur emptor pretium solvere: *Emptio enim contrahitur, etiamsi nihil inciderit: quia spei emptio est,* ead. L. 8. Et certe, si iactum retis ita emas, ut non *spem rei,* sed *rem futuram* emere videaris, eadem erit ratio ac de partubus et fructibus; velut si dicas: *dabo tibi libellam unam pro qualibet libra piscium;* si nihil capiatur, ad nihil teneor. Nam initus est contractus determinatae *rei futurae;* quae si non erit, contractus non firmabitur: ideoque ad nihil tenebor, Giribald. de Contr. tr. 3. c. 2. n. 21. — Casus Consc. Bonon. Dioec. a. 1778. mense Iulio Cas. 1.

Atque haec valent etiam recentioribus Legibus. Et sic C. I. 1117. dicitur: « La cosa che forma l'oggetto del contratto debb'essere determinata almeno nella *sua specie.* La quantità della cosa può essere incerta, purchè *si possa determinare* ». Indeterminata res esset *quoad speciem*, et obligatio esset nulla, si quis, e. g., alteri promitteret aliquod animal. Itemque *incerta quantitas* esset, nec *posset determinari,* adeoque nulla quoque esset obligatio, si quis obligaretur in genere ad dandum alteri frumentum. Posset enim dare quamlibet minimam frumenti quantitatem. — Et art. 1118.: « Le cose future possono formare oggetto di contratto »; videlicet, quatenus quis contrahat circa *rem futuram*, vel circa *spem* rei futurae. Spes enim rerum futurarum pretio aestimabilis est. In emptione autem captus piscium, partuum et fructuum res est *in sua specie* determinata; ac licet *incerta sit quan-*

titas et ignoretur ; ea tamen ex adiunctis *potest* aliquo modo *determinari*. Eaedem sunt dispositiones C. G. 1129. 1130., C. H. 1271. 1273. Eademque etiam est Casus resolutio ex C. A., qui contractum *spei* rei futurae explicite uti contractum aleatorium habet, adeoque emptor periculo frustratae spei subiicitur. Cf. C. A. 878. 1054. 1065. 1276. — I. M. 955.

7. Petrus italus, actu privato donationem in Austria fecit praedii rustici, in Italia siti, amico cuidam austriaco, optimo catholico, degenti in Italia, cui tamen onus imposuit recipiendi in propriam domum et educandi nepotem, quem habet; cuius mater ad id incapax omnino erat. Verum post quinque annos rescit Petrus eius amicum possessionem quidem accepisse praedii rustici, noluisse tamen in propriam domum recipere et educare suum nepotem, ne illam sibi assumeret gravem obligationem; sed dedisse eius matri decem mille libellas, ut ipsa proprii filii educationem curaret. Hinc Petrus iuridice petit donationis revocationem.

Quaer. *An praescripta forma ad contractus sit necessaria?* — 2° *Quid ad Casum?*

R. 1.um Cf. I. M. 934. 936. — Ad 2.um Ex C. I. Dispos. Praelim. 9. « formae extrinsecae actuum inter vivos et ultimae voluntatis determinantur a lege loci, in quo fiunt. Est tamen in facultate disponentium seu contrahentium formas sequi legis nationalis, si haec in omnibus partibus communis sit ». Hinc valet Petri donatio *actu privato*, in Austria facta. Quamvis enim ex C. I. 1056. *actus publicus* requiratur attamen ex C. A. 943. admittitur etiam *actus privatus*. Atque id locum habet etiam quoad civilis matrimonii celebrationem. Locus regit actum. C. I. 100. Ex eodem C. I. Dispos. prael. 9. « substantia et effectus donationum et dispositionum ultimae voluntatis reputantur regulata a lege nationali disponentium ». Quare Petrus bene potuit donationis revocationem petere. Etenim ex C. I. 1080. donatio, facta cum aliquo onere imposito donatario, reputatur facta sub conditione resolutiva; adeoque donator potest donationis revocationem petere ob non impletionem illius oneris. Porro onus a Petro impositum suo amico neque in propria natura et forma impletum est, neque equivalenter; cum res sit bene diversa dare incapaci matri nepotis Petri summam illam decem mille libellarum, ut ipsa proprium filium domi educet, ac illum in suam domum recipere, ut ipse illius educationem promoveat. — Cf. I. M. 934. 936.

8. Lucanus Rutilio domum satis amplam, et in principali civitatis via sitam, 20,000 libellis vendidit. Perfecto, utriusque consensu, con-

tractu, statuerunt simul, alia die contractus instrumentum a notario conficiendum, et domus traditionem faciendam. Venditionem domus tam exiguo pretio casu interim rescit Germanus, qui domum emere cupiens 40,000 libellas offert Lucano. Hinc Lucanus renuit amplius stare contractui prius inito, nisi Rutilius pretium a Germano oblatum solvat, inquiens contractum nondum valere, quia nondum legali forma erat perfectus — *Quid de Lucano?*

R. Ex C. G. et ex C. A. et ex C. H. Lucanus omnino stare debet priori venditionis contractui. Etenim *bona fide* initus a comparte est, et mutuo utriusque consensu ; et ex C. G. 1582. est omnino perfectus, neque ad eius validitatem requiritur, ut instrumento sive publico sive privato perficiatur. Instrumentum hoc requiritur, tantum ad probationem factae emptionis. C. G. 1315. Itemque ex C. A. 883. valent contractus sive viva voce, sive scripto, sive in iudicio, sive extra iudicium ; sive cum testibus sive sine ipsis fiant. Ac ex C. H. 1450. venditio ipsa partium conventione perficitur. — Ex C. I. 1314. venditio, *in Casu,* facienda est actu publico vel privata scriptura sub poena nullitatis. Quare, hac deficiente, contractus nondum est omnino perfectus, sed quamvis validus sit, est tamen rescindibilis. Stante tam ingenti lucro cessante, et damno emergente, videtur quod Lucanus rescissionem possit invocare, et quod Rutilius pretium saltem augere debeat dimidia parte, vel res per aequos arbitros componenda.

Verum, in toto rigore et stantibus *Casus* circumstantiis, videtur, quod Lucanus contractus rescissionem invocare possit, tum ex C. G. tum ex C. I., tum ex C. A. alio titulo, nempe *laesionis,* si, domo aestimata secundum eius statum et valorem momento venditionis, Lucanus laesus fuerit ultra septem duodecimas partes pretii ex C. G. 1674. 1675., ultra dimidiam pretii partem ex C. I. 1529. 1530. et ex C. A. 1060. — I. M. 934. 936. 1126.-1128. 1132., G. 776. 777.

9. Osius legavit Maurino 20,000 libellas, si eius mater vidua iterum nuberet. Mortuo Maurino, eius mater transit ad alias nuptias. Maurini filii exigunt tunc ab haerede Osii praedictum legatum.

10. Thomas moriens legavit Alphonso novenni 20,000 libellas, post *duodecim annos ei tradendas, cum legalibus fractibus,* i. e. quando 21. aetatis annum adeptus fuerit. Moritur Alphonsus aetatis anno 20. Eius parentes legatum reclamant.

Quaer. 1° *Quid generatim sit conditio, et quaenam eius vis in contractibus?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Conditio generatim est circumstantia actui adiecta, ex

qua ipse actus pendet. *Circumstantia,* i. e. eventus, quapropter, ut sit vere conditio necesse est 1.° ut eventus huiusmodi *ab extrinseco accedat*, e. g., si quis aegrotus voveat religionem intrare, *si convaluerit,* Ea quae tacite insunt, sive *natura* sive *ex lege,* non faciunt actum conditionalem, si eadem fuerint expressa, sed tantum expresse significant servandum in actu, quod aliunde servandum est, e. g., ut quis absolvatur in articulo mortis, *satisfacta, parte,* matrimonium contrahat, praeviis proclamationibus, etc., sed his omissis adhuc actus validus esset. S. C. C. 12. Iul. 1821., Pyrr. Corrad. de Dispens. matr. l. 7. c. 7. n. 11., Sanch. de Matr. l. 8. d. 39. n. 29. — 2.° Necesse item est, ut ex praedicta circumstantia *actus pendeat*, adeoque ius et obligatio inde proficiscens. Quapropter eventus esse debet aliquid futurum et incertum. Secus enim quidquid agitur, aut statim valet, aut statim irritum est. Debet praeterea esse *humano modo cognoscibilis,* secus enim actum vitiat, cum semper incerta maneat. Conditio autem *impossibitis* vel *turpis* actus vitiat, inter vivos ; sed pro non apposita habetur in actibus ultimae voluntatis. C. I. 849. 1065.

Iam age eventus, vel *a Casu* pendet et *casualis* dicitur, vel a voluntate agentium, et *potestativa* appellatur, vel ab utroque et est *mixta ;* C. I. 1159., C. G. 1169., C. H. 1115. Ea autem extante vel deficiente, aut actus tunc *incipit valere,* et conditio dicitur *suspensiva,* quae propriissima conditio est, et conditione simpliciter usurpata intelligitur ; aut tunc actus *desinit valere,* et conditio *resolutiva* nuncupatur. Conditione pendente, *suspensiva*, perinde est ac si nihil actum esset ; *resolutiva* pendente, perinde quasi sine conditione absolute actum esset. Ea autem impleta vel deficiens, ipso facto, etsi lateat, continuo vim exerit suam, neque novo opus est consensu ; et retro valet, quasi vel ab initio nihil actum sit omnino, si *suspensiva* conditio non verificatur, vel absolute actum, si *resolutiva* non habeat locum ; et valet deinceps, siquidem ius et obligatio, quae ex ea consequuntur revocari amplius non possunt. — C. I. 1157. seqq., C. G. 1168. seqq., C. H. 1114. seqq., C. A. 696., I. M. 872. 973.

Ad 2.um Mortuo Maurino, eius matre innupta adhuc manente, legatum evasit *caducum ;* adeoque eius haeredes nullum habent ius. Osii enim testamentaria dispositio conditionis habet adiectam, quae eius *validitatem* ligat ad incertum eiusdem conditionis eventum. Quare disposito nulla remanet, si legatarius ante illius verificationem moriatur. I. M. 1032., C. A. 703.

Mortuo Alphonso, eius ius ad legatum trasmittitur ipsius haeredibus. Thomae enim testamentaria dispositio conditionem habet adiun-

ctam, quae eius *executionem* non eius *valorem* suspendit, adeoque legatarius vere acquirit ius; et, si interim moriatur, illud transmittit ad haeredes, etiam nondum verificata conditione. Cum autem apposita conditio non verificetur, nisi post duodecim annos a morte testatoris, et undecim tantum sint transacti, Alphonsi parentes unum adhuc annum expectare debent, ut possint legatum reclamare. Eo autem elapso tempore, reclamare poterunt et capitale et omnes legales fructus a die mortis testatoris. C. I. 854. 865. 1172., C. G. 1014. 1015. 1185., C. A. 705., C. H. 881. 882. 1125., I. M. 1032. 1056. 1057.

11. Beatrix Iuliae, sorori suae, donatione inter vivos tradidit praedium 15,000 libellis valens, ea conditione, ut dum ipsa viveret 100 libellas quotannis solveret parocho, pauperibus puellis educandis destinatas. Verum, Beatrice sine testamento defuncta, Andreas, frater Beatricis et Iuliae, donationis rescissionem iuridice postulat et obtinet, cum donatio legali instrumento non fuerit facta. Hinc, successione ab intestato, dimidia pars agri remansit Iuliae, alia dimidia pars Andreae adscripta est. Iulia vero, pretio recuperata alia dimidia parte praedii a qua fuit evicta, a parocho urgetur, ad 100 libellas donationi adnexas solvendas; ab aliis consultis obligatur ad 50 libellas tantum retribuendas; ab aliis ab omni onere liberatur. — *Quid de Andrea et de Iulia?*

R. Andreas rescissionem petens donationis iure agere videtur, siquidem innititur iusta legis dispositione. Quare uti, per se loquendo, legitime invocatur nullitas testamenti, non servatis legalibus formalitatibus, ita etiam legitime invocatur nullitas donationis, non servata iuris forma.

Iulia ad nihil videtur teneri. Etenim non tenetur ad solvendas 100 vel 50 libellas, titulo *successionis;* nam succedit ab intestato eo plane modo ac Andreas eius frater, qui certe non tenetur ad illas 100 vel 50 libellas hoc titulo solvendas. Neque item tenetur titulo *donationis:* nam donatio irrita est, et Iulia hoc titulo praedium amisit. Neque etiam tenetur titulo *emptionis* alterius partis praedii. Nam illa pars est Andreae, qui eam sine tali onere vendit, cum ipsemet tale onus non habeat. Tandem neque tenetur ratione ipsius *praedii possessi,* partim titulo *legitimae successionis,* partim titulo *emptionis*. Etenim pensio illa solvenda a Iulia, obligatio *ex Casu* est mere *personalis*, cum sit a Iulia tantum solvenda, dum vivat, minime *realis*, praedium ipsum afficiens. Quare Iulia neque 100 neque 50 libellas solvere tenetur. G. 805.

Neque vero valet *in Casu* obiicere, qnod agatur de pia donatione; ac ut pium legatum valeret, si certo constaret de voluntate testatoris,

ita et pia donatio valet *in Casu,* cum certo constet de voluntate donatoris. Dispar enim ratio est legati et donationis *in Casu.* Legatum valeret, quia legatum statim acquiritur legatario a morte donatoris. I. M. 1056. Similiter pia donatio deberetur, si revera *donatio,* directe facta fuisset ipsi causae piae, et gravata fuisset ipsa *res* seu praedium *in Casu.* Verum nulla *donatio* causae piae facta est, *donatio* facta est Iuliae, *cui onus* impositum est, tanquam conditio donationis retinendae, et ex titulo eiusdem donationis, praedictam summam pio illi operi praestandi. Cessante autem *donatione,* cessat eo ipso donationis *conditio* seu *onus* donationi ipsi appositum, eique *unice inhaerens.*

12. Titius, sacerdos, testamentum conditurus Berthae nepti, puellae pientissimae, pingue legatum promittit, si iuret, se toto vitae tempore virginem permansuram; quod statim Bertha praestat. Spondet insuper Caiae ancillae mille libellas titulo pariter legati, modo matri suae infirmae sedula famuletur, et nubat, non nisi post eius obitum, alteri nepoti Sempronio, qui tamen inscio avunculo, uxorem iam duxerat. Fide etiam a Caia habita, Titius testamentarias tabulas conficit, in quibus tamen legata promissa absque ulla conditione inscribit, et paulo post vita cedit. — Verum, post avunculi obitum, Bertha miserrime virginitatem amittit. Caia vero in diuturnum morbum incidit, quo a famulatu Titii matri praestando impeditur. Sempronius demum, qui post Titii matris obitum viduus remanserat, renuit Caiam in uxorem ducere. Interim tamen tum Bertha, tum Caia legata restituere minime curant.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Testamentaria Titii dispositio, titulo legati, dupliciter potest considerari. Inspici enim potest prout dispositio *sub modo,* et prout dispositio *sub conditione.* Si consideretur ut dispositio *modalis,* tunc absolute dominium legati translatum est in Bertham et in Caiam, cum obligatione pro Bertha servandi virginitatem, et pro Caia assistentiam praestandi matri Titii et Sempronio nubendi. Quare, licet Bertha miserrime virginitatem amiserit, ad restitutionem legati non tenetur. Itemque, licet Caia assistentiam matri Titii praestare non potuerit neque Sempronio nubere possit, legatum potest omnino retinere. Ac dispositio Titii, *modalis* potius videtur fuisse, quam *conditionalis.* Etenim *promisit* quidem, *sub conditione iuramenti,* et *repromissionis, legatum;* sed deinde *legatum inscripsit* in testamento *sine ulla conditione.* Quare legatum potius videtur factum *sub modo,* quam *sub conditione;* implicite nempe factum intelligitur sub *illo onere* et *obligatione,* praevie suscepta a Bertha et Caia. Ita autem *sub onere et obligatione* virgi-

nitatis pro Bertha, et praestandi servitii ac matrimonii pro Caia, dispositio illa a Titio facta est, ut evidenter *principaliter intenderit providere suae piae nepti,* et *fideli famulae.*

Si consideretur ut dispositio *conditionata*, tunc ad Bertham quod attinet, conditio impositae virginitatis bifariam patet. Etenim legatum, sub conditione coelibatus servandi, seu servandae virginitatis, potest considerari ut *legatum* mere *profanum,* et ut *legatum causae piae.* Si consideratur ut *legatum* mere *profanum*, conditio haec ex iure Civili habetur uti non apposita. Ita ex iure Romano et ex Cod. Ital., Gall., Hisp., Austr. 700. Theologi hanc legem non reiiciunt, et eius vim admittunt etiam pro foro conscientiae propter rationem, quam affert Ius Romanum, quia nempe expedit civili societati prole multiplicari. Hinc, licet Bertha amiserit virginitatem, legatum in conscientia retinere potest.

Verum legatum Berthae considerari potest etiam ut *causa pia;* adeoque non secundum leges civiles, sed secundum Ius Canonicum. Ratio est, quia, si matrimonium honestum est, et utile civili societati, virginitas, quae matrimonio praestat, utilissima est societati ecclesiasticae propter excellentem eius virtutis honorem, et propter statum maximo pretio habendum in Ecclesia. Ac cum agatur *in Casu* de Titio sacerdote, de Bertha eius nepte pientissima virgine, de sollicitudine Titii, ut apposita conditio virginitatis observaretur, unde voluit ut Bertha iuramentum praestaret; patet profecto Titium respexisse ad honorem et praecellentiam status virginitatis in Ecclesia. Praeterea non est dubium ex circumstantiis *Casus* quod Titius efficaciter intenderit virginitatem. Atqui ex lege civili, virginitatis conditio pro non adiecta habetur. Ergo dicendum est eam Titium respexisse potius secundum leges Ecclesiae et Ius Canonicum. Iamvero theologi, loquentes de hac conditione, in legatis apposita, in ordine ad legem civilem, ut eam legem defendant, dicunt Ius Canonicum tacere, et nihil dicere, adeoque illi legi in conscientia stare quempiam posse. Verum Ius Canonicum reapse non omnino tacet; nam catholica doctrina est, praestantia virginitatis respectu matrimonii. Ergo, si *Casus* decidendus est ex Canonico Iure, et ecclesiastica auctoritate, non videtur, quod ea conditio habenda semper esset, ut non apposita. Enimvero, si quia viduitas in honore est, servanda est eius conditio a coniuge defuncto apposita, Iure non tantum Civili, verum etiam Canonico, quomodo ut non apposita haberi potest conditio virginitatis, quae maximo in honore est in Ecclesia?

Nihilominus Bertha retinere potest legatum, neque ad ullam restitutionem tenetur etiam secundum hanc considerationem sibi minus faventem. Ratio est, quia conditio apposita virginitatis in sensu

obvio non intelligitur de quovis peccato excludendo, etiam occulto contra castitatem, sed intelligitur de excludendo matrimonio, et de vita excludenda publice scandalosa. Ad effectum illum honoris et existimationis, habendae apud homines de virginitatis statu in Ecclesia, valet *in Casu*, effatum Romani Iuris: Non esse, et non apparere idem est. L. 77. *de Contrah. empt.* Quare non obstante, quod Bertha virginitatem miserrime perdiderit, ex humana fragilitate, legati proprietatem minime amittit. Adhuc enim virgo reputatur et aestimatur. Cf. G. 855., Scav. l. 2. n. 539., D'Annib. p. 2. 359.

Ad Caiam quod spectat, et ipsa legatum retinere potest, neque ad restitutionem tenetur. Etenim prima conditio de assistentia praestanda matri Titii, independenter ab eius voluntate facta est impossibilis. Idem dicendum de altera conditione, quae et impossibilis est, quia matrimonium sine alterius consensu fieri non potest; et praeterea contra bonos mores est, quia matrimonia coacta pravi exitus sunt. Insuper res non sunt in eo statu, in quo eas supposuit testator; siquidem tunc quando Titius testamentum condidit, Sempronius caelebs non erat sed uxoratus, nunc vero viduus est. Postremo Titius prospicere voluit suae matri, fidelis famulae *assistentia*, et suo nepoti *fidelis coniugis* consortio; tum etiam ipsi famulae speciali modo favere intendit *legati* concessione. Quare Caia legatum retinere potest. — I. M. 972. 1032., G. 787. 788. 1854., C. A. 698. 709. 710.

13. Aurelius haeredem instituit Blasium suum consobrinum, haereditate ei relinquens decem centena millia libellarum, *sub onere, ut,* durante eius vita, die anniversaria suae mortis 10,000 libellas viginti egenis puellis pro viginti dotibus tribueret. Blasius, gravi impeditus negotio, non potuit uno anno hanc implere obligationem. Hinc valde anceps est, utrum haereditatem amiserit?

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Aurelii testamentum *sub modo* est. *Modus* est *adiectio*, actui facta, qua, qui aliquid alicui utcumque dat, demonstrat quid exinde fieri velit, ut, e. g., si quis parocho praedium leget, ut ibi orphanotrophium erigat. Convenit cum conditione, quatenus adiicit obligationem, in commodum vel dantis, vel accipientis, vel tertii. Differt a conditione, quia haec actum et obligationem suspendit, modus non item. Perpendenda autem est dantis intentio; nam, si *adiecta obligatio*, ex donantis intentione, principalis est, debet alter illam praestare, nisi impediatur; adeoque caduca evadit donatio, et ad restitutionem donatarius tenetur. Si vero adiecta obligatio, secundaria sit, non corruit donatio, sed potest

a donante irritari. In priori casu *modus* in *conditionem resolutivam* recedit: in altero casu *modus* proprie est, quatenus principalem actum modificat, onere adiecto. Ut conditio exprimi solet per particulam *si;* causa per particulam *pro* vel *ob:* ita modus exprimi solet per particulam *ut.* Lessius l. 2. c. 18. n. 124., I. M. 974.

Porro quamvis onus Blasio impositum, *principalis* testatoris *finis* fuerit, non ideo tamen Aurelii testamentum caducum evasit; siquidem Blasius legitime fuit impeditus. Quare Blasius teneretur tunc tantum imposito oneri nondum impleto satisfacere. Verum *ex Casu* evidenter apparet, impositam obligationem fuisse finem secundarium testatoris, Etenim, cum Aurelius pinguissimam haereditatem reliquerit Blasio. et onus ei imposuerit in dotes distribuendi quotannis dumtaxat 10,000 libellas, neque hoc onus haereditatem gravet in perpetuum, sed tantum *durante eius vita*, evidens res est, principaliter intendisse Aurelium suo consobrino favere. Quare Blasius omissum ex impedimento onus impleat, et retinere haereditatem omnino potest. Lessius l. c.

14. Proculus mutuam fratri suo dedit summam 5000 libellarum. Negotiationem exercens simul cum fratre suo, sed non societate, quotannis dati et accepti rationes simul expendebant. Proculus tamen nunquam a fratre suo summae restitutionem expetiit. Proculo mortuo, eam petunt haeredes, quibus Proculi frater, fratris condonationem opponit.

Quaer. 1.° *Quomodo cesset contractuum obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 966. — Ad 2.um Tota Casus resolutio pendet ex condonatione tacite facta a Proculo suo fratri. Ea quidem admittitur Iure Communi seu Romano et praecise pro exposito Casu in L. *Procula* 26. *de Probation.* Est quidem quaedam *iuris praesumptio;* sed haec C. I. 1279. non admittitur, nisi in uno tantum casu, quod nempe creditor suo debitori *titulum* reddiderit *originalem crediti.* Idem C. G. 1282. habetur: et seq. art. habetur quod eadem praesumptio adest, si remissa fuerit *grossa tituli, la grosse du titre,* sed contraria *in hoc Casu* admittitur probatio. Similiter remissio non praesumitur ex eo quod creditor pignus reddiderit, vel fideiussorem liberavit: nam haec accessoria sunt, C. I. 1280. 1283., C. G. 1286. 1287. Remota ergo *iuris praesumptione* non remanet, nisi *praesumptio facti.* Sed nullum *ex Casu* indicium habetur huius praesumptionis, excepto facto, quod Proculus restitutionem mutui non petierit. Huius facti plures adesse potuerunt causae praeter condonationem. Quare ex eo condonatio simpliciter

praesumi non potest, adeoque Casus perpendendus esset magis in particulari, et investigandae circumstantiae, quae forte adfuerint faventes illi condonationi. Ad Casum *prout iacet*, huiusmodi condonationi videtur obstare quod Proculus negotiationem quidem exercebat simul cum fratre, sed *non in societate et in communi*, videtur obstare diligentia qua *quotannis* dati et accepti rationes simul expendebant. Quod autem omiserit Proculus mutuum repetere, bene fieri potuit, quia Proculus bene sciebat, quod mutui restitutio, etiam eo non petente, per legem ipsam petebatur, et revindicabatur sibi suisque haeredibus: adeoque quia certus de hac revindicatione inutile Proculus existimare potuit restitutionem urgere.

71. — DE PROMISSIONE ET DE DONATIONE

1. Leopoldus saepe dicit famulo, se in animo habere, legatum ipsi relinquere post suam mortem; uxori vero frequenter repetit intentionem habere relinquendi ipsi post eius mortem totam partem disponibilem haereditatis. Leopoldus interim moritur, quin aliquid reapse pro famulo et pro uxore disposuerit.

Quaer. 1.° *Quid sit promissio, quaenam eius obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 893. seqq. — Ad 2.um Neque famulus neque uxor possunt se compensare, pecuniam sumendo. Enimvero aliud prorsus est animum et intentionem habere aliquid faciendi, aliud promittere, aliud reipsa donare et facere. Quare animum et intentionem habere donandi vel legatum relinquendi, idem sane non est ac donationem seu legatum promittere, neque reipsa donare et legare. Cum igitur nulla adfuerit donatio, nullum legatum, imo nulla promissio, nullo titulo famulus et uxor se compensarent.

Verum quid dicendum? si Leopoldus animum et intentionem domino parocho manifestasset aliquid relinquendi pro anima sua, ut tot missae, mille missae, e. g., celebrarentur eleemosyna pro unaquaque decem libellarum; potest ne parochus clam sumere, si possit, decem mille libellas ad hunc finem, si Leopoldus interim moriatur, quin aliquid etiam de hac re disposuerit? Negative item respondendum propter eandem rationem. Nulla est donatio, *in Casu*, nulla promissio; promissio enim non est mera intentio et merum propositum aliquid faciendi, sed propriae fidei ohligatio. I. M. 982. seqq.

2. Simon, aegrotans, et morti proximus, aperte declarat famulo

suo ut repositam pecuniam e scrinio sumat, quam ei donat independenter a salario. Famulus donum acceptat; differt tamen sibi sumere pecuniam, quam scit in loco tuto positam, a quo semper ipse libere possit eam sumere. Moritur dominus, et tunc famulus pecuniam sibi sumit et retinet, nihil haeredibus manifestando.

Quaer. 1.° *Quid donatio mortis causa, quae an eius vis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 955. seqq. — Ad 2.um Famulus iure omnino pecuniam sibi sumit et retinet. Ea enim vere ipsi a domino donata fuit, ab eoque fuerat donatio acceptata. Donatio *in Casu*, ut ex circumstantiis apparet, fuit utique mortis occasione, sed non proprie mortis causa; sed talis fuit, ut res donata statim facta fuerit donatarii, et sub hoc respectu fuit morientis donatio inter vivos. Neque vero videtur, quod defuerit traditio, siquidem Simon non tantum ait, se famulo donare pecuniam in scrinio repositam; sed ait, ut eam sibi *sumat*, unde clare apparet et actualis donatio, et actualis traditio ex parte Simonis. Defuit tantum materialis pecuniae apprehensio; quae ad eius perfectum dominium acquirendum nullo modo necessaria erat. — G. 817. 819.

3. Privatus aegrotans advocat Belinam famulam suam, et ait: Si moriar hac infirmitate, accipies ex mea arca capsulam mille refertam libellis. Mea contingente morte, eam tibi *relinquo*. Belina donationem acceptans millenas grates hero suo rependit. Vix Privatus animam efflaverat, omnia eius bona illico ab haeredibus obsignata fuere. Hinc impossibile fuit Belinae capsulam accipere. Eam tamen reclamat; sed frustra. Unde, cum nihil aliud efficere possit, incipit paulatim, data occasione, occulta uti compensatione.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. De iure naturali et de iure positivo communi, et etiam recentiore, haeredes tenentur pecuniam famulae erogare, si donatio ipsis certo constet. I. M. 997.-999. Si vero certo ipsis donatio non constet, non tenentur. Neque vero tenentur fidem famulae asserenti adhibere. Quilibet enim posset hoc vel illud affirmare a defuncto sibi fuisse donatum. — Belina e contra, cum ipsa omnino certa sit de suo iure, post mortem Privati pecuniam statim accipere potuisset. Sed cum non potuerit pecuniam sibi certo donatam sumere, occulte potest nunc se compensare. — Elbel 427. 428., G. 811.-813.

Verum, si Belina capsulam post Privati mortem accepisset, et deinde ab haeredibus vel a iudice compelleretur ad praestandum iu-

ramentum, quod nihil de bonis defuncti acceperit, possetne iurare se nihil accepisse? Posset quidem, quia revera nihil tunc accepit de bonis defuncti, sed id tantum quod suum erat. Morte enim Privati interveniente, pecuniae dominium statim in Belinam translatum est. Privati donatio minime quidem fuit donatio *inter vivos*, quae verbo *dono* exprimi solet, sed donatio fuit *mortis causa*, quae verbis illis, *relinquo*, mea contingente morte, clare omnino exprimitur. Itemque donatio fuit conditionata, que clare etiam exprimitur illa clausula, *si moriar hac infirmitate*, etc. Verificata ergo mortis conditione ex illa Privati infirmitate, donatio facta est *absoluta*. Ergo donatore mortuo, res donata statim transiit in dominium donatariae, et sua facta est. G. 812. 815. 816.

Sed quid? si capsula accepta, et re cognita, iudicis sententia interveniente ad eam restituendam condemnaretur? Belina teneretur tunc *per accidens* ad restitutionem; ratione obedientiae iudici praestandae, et ratione scandali, eorum qui donationem ignorant. Cum Belina ius suum probare iuridice non possit, iudicis sententia *formaliter* iusta est; adeoque illi se conformare tenetur: Verum, restitutione facta, poterit se occulte compensare. Etenim ius ipsa certum habet, et iudicis sententia fuit *materialiter iniusta,* et fundata in falsa particularis facti praesumptione, *non acceptae a Privato donationis*. Secus vero esset, *si ipsa donatio*, per iudicem irritaretur. G. 816. 820. 821., I. M. 997. 998.

4. Blasius Odillae, nepti suae absenti, mille aureos per nuntium mittit. Moritur Odilla antequam nuntius ad eam pervenerit. Odillae filii et haeredes donum frustra omnino reclamant primum a nuntio, deinde ab ipso Blasio.

5. Agoardus mille aureos mittit Drusillae, consanguineae suae, per Timotheum. Sed mandatarius eos iniuste sibi retinet. Interim Agoardus moritur, et, facta donatione cognita, praedictos mille aureos reclamant simul haeredes donatoris Agoardi et donataria Drusilla.

Quaer. 1.° *An valeat donatio absenti facta?* — 2.° *Quid ad Casus?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1001. 1003. 1004. 1011. — Ad 2.um Cum Odilla mortua fuerit antequam donationem potuerit acceptare, donatio nullo modo perfecta fuit, adeoque nullo pacto donatariae acquiri potuit dominium doni. Si autem doni dominium in donatariam non fuit translatum; non potuit profecto a donataria ad ipsius filios et haeredes transire. Neque vero Odillae filii et haeredes possunt, *in Casu*, pro ipsa donationem acceptare; hoc enim facere possent tantum ex prae-

sumpta donatoris voluntate, quando donator non intenderit unice vel principaliter favere ipsi personae donatariae, sed primario, vel saltem aequaliter eius etiam filiis et haeredibus, quod, generatim loquendo, ex variis circumstantiis dirimendum est, et in dubio donator de mente sua interrogandus est. Porro, *in Casu*, cum Odillae filii et haeredes donum frustra omnino reclament, evidens signum est noluisse Blasium eis praedictos mille aureos donare, sed donum voluisse tantum facere ipsi personae suae neptis. I. M. 1004. 1011., G. 803.

Agoardi donatio non valet: non enim fuit acceptata vivente donatore; et, eo mortuo, donatio *inter vivos* amplius esse non potest. Quare mille aurei haeredibus donatoris Agoardi a mandatario restituendi sunt; ipse vero, de damnis tenetur erga donatariam Drusillam, cum, nisi iniuste illos mille aureos retinuisset, Drusilla profecto tale damnum non sustinuisset. — G. 804.

6. Benno, extraordinarie ditissimus, proxime moriturus, Margaritae uxori mille donat aureos nummos, valoris 20,000 libellarum in arca quadam absconditos, quos illa, ex mariti iussu, statim accipit. Benno tale uxori feci donum, ut eius curas et egregia officia in se collata, durante matrimonio, et diuturna eius infirmitate, rependeret quod Benno eidem uxori verbis significat, eandem etiam rogans, ut sedulo post eius mortem curaret, ut aedificaretur monialium monasterium, aliaque plura implerentur pia legata, in suo testamento expressa, quae forte ex parte filiorum gravibus subiicerentur difficultatibus.

Quaer. 1.° *Quid de manualibus donationibus, tenendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Communis sententia est, secundum ipsam civilem iurisprudentiam, dona usualia, et brevi manu, si sint libere facta inter personas habiles, et in parte disponibili, in foro conscientiae et civili vim habere, etsi desint solemnitates a civili iure praescriptae, uti si nullus donationis *actus* conficiatur, neque publicus neque privatus. Ius enim civile praedictas statuens solemnitates, voluit tantum viam praecludere inconsultis donationibus, non iustis liberalitatibus. Idque ipsa communi consuetudine confirmatur, quae optima legum interpres est. Enimvero intolerabile omnino esset, quod quis sine publica scriptura non possit licite et valide annulum amico donare, famulo horologium, quinque libellas pauperi. Idque praeterea eruitur ex ipso Cod. Civ. It. 707., C. G. 2279. Respectu enim mobilium, et, ex C. I., titulorum *ad latorem,* possessio producit quoad tertios bonae fidei eundem effectum ac titulus. Quae tamen dispositio non applicatur ex C. I. *uni-*

versalitati mobilium. Quare licita et valida omnino erit donatio mobilium et praedictorum titulorum, si tradita iam fuerint donatario bonae fidei. Atque ex hac eadem legis Codicis Italici dispositione eruitur, huiusmodi manualem donationem, licet sit permissa, coercendam tamen esse intra iustos limites quod est prudentum definire, habita circumstantiarum ratione. I. M. 1011.

Ad 2.um Ex C. G. donatio *in Casu* valida omnino esset, tanquam morientis quidem donatio, sed inter vivos. Nihil enim est, unde erui potest eius invaliditas; est enim donatio clara, determinata, acceptata ab homine habili ad donandum inter vivos uxori habili ad accipiendum facta. Aperte autem apparet legitimam non fuisse laesam, agitur enim de viro extraordinarie ditissimo.

Ex C. I. difficultas est ex eo quoad coniux coniugi donare non potest. Verum evanescit *in Casu* omnis difficultas, si consideretur primo, quod ideo prohibentur lege coniugum donationes inter se, durante matrimonio, ne mutuo amore invicem spolientur. Qui ideo nequeunt illas valide acceptare, neque per interpositas personas, neque sub specie contractus onerosi C. I. 1054. 1055., I. M. 1008. Verum, *in Casu,* cum Benno proxime sit moriturus, legitima epicheia, non videtur lex applicari; siquidem in eadem lege actus excipiuntur ultimae voluntatis. Insuper praedicta donatio, est donatio *remuneratoria,* siquidem fiebat ob praestitum officium et acceptum beneficium; et haec donatio potius est quaedam *compensatio.* Itemque praefata donatio est simul donatio *onerosa,* onus Benno, suo rogatu, adnectebat, et haec etiam donatio potius *solutio* quaedam vel quaedam *commutatio* est. Quapropter ea lege non comprehenditur, Margarita ergo etiam secundum C. I. acceptam summam retinere potest.

Difficultas vero est, quia nimia videtur donatio. Sed, si consideratur, quod agatur de viro *extraordinarie ditissimo,* ac de donatione non proprie tali, sed de donatione *remuneratoria* et *onerosa,* neque agatur de famula remuneranda sed de uxore, praedicta summa 20,000 libellarum, in hac manuali donatione, omnino exhorbitans non videtur, licet revera *usualis* non sit. Ac quamvis huiusmodi donatio excedat manuales donationes ordinarias, huiusmodi excessus, *in Casu,* non officit eius *validitati:* siquidem iure Gall. et ipso iure Ital. invalida non est. I. M. 1011. Insuper potuisset sane Benno eam summam. filiorum legitima illaesa, sub nomine legati uxori relinquere etiam ex Cod. Ital., quod forte Benno non fecit ad evitanda incommoda, quae ex parte filiorum adesse potuissent. Ergo, si non valet uti donatio,

valere profecto potest, uti legatum formis legalibus destitutum ex tam certa testatoris voluntate *in Casu*. G. 802. 814. 817.

7. Lucius donavit, anno 1890., 3,000 libellas Luciano; donavit, anno 1891., 3,000 libellas Lucino; donavit, anno 1892., 3,000 libellas Lucillo; donavit annum 1893., 3,000 libellas Lucido. Anno 1894. moritur Lucius et relinquit 4,000 libellas tantum Luciae suae unicae filiae.

Quaer. 1.° *Quid donationis reauctio?* — 2. *An praedictae donationes sunt reducendae?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1014. — Ad 2.um Lucia unica filia superstes ius habet ad dimidiam partem bonorum patris. Porro tota substantia patris summa erat 16,000 libellarum. Quare Lucia ius habet ad 8,000 libellas. Reducendae igitur sunt praedictae donationes usque ad hanc summam constituendam, incipiendo a donatione ultimo loco facta. Quare Lucia petere potest, ut declaretur nulla donatio facta Lucido, et ut donatio facta Lucillo ad 2,000 libellas reducatur. Si petitio intra annum fiat a morte Lucii restituendi etiam sunt fructus excessus partis disponibilis a die mortis eiusdem donatoris. Si vero reductio post annum petatur, fructus restituendi sunt a die factae petitionis. C. I. 1903. 1904.

8. Paulus donavit Paulino 24,000 libellas. Moriens Paulus reliquit alias 24,000 libellas, sed simul debitum 30,000 libellarum. Paulianus Pauli filius reductionem exigit, et dimidiam partem sibi inquit deberi illius doni. Sed et creditor Pauli petit a Paulino reductionem doni recepti, et consequenter integram sui crediti solutionem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

Supposito quod Pauli donatio Paulino facta non fuerit in fraudem creditoris sui, de qua nihil *in Casu* habetur, adeoque non praesumenda, creditor Pauli petere non potest reductiones illius doni. Eam enim petere non possunt nisi soli haeredes necessarii. Hinc creditores *haeredis,* quia eius iuribus utuntur, possunt utique eum cogere ad reductionem exigendam, vel eam ipsimet exigere loco ipsius; sed creditores *haereditatis,* seu defuncti, eam petere non possunt; neque ea, ipsis, si petatur ab haerede necessario, prodesse potest. Quare, si haeres haereditatem adeat beneficio inventarii, et reductionem ipse petat, ea creditori nihil omnino prodest. Paulianus igitur uti haeres necessarius reductionem illius doni iure exigit, adeoque ei debentur revera 12,000 libellae, seu dimidia pars illius doni 24,000 libellarum titulo legitimae. Creditor vero Pauli, cum nullum habeat ius ad reductionem

exigendam, eaque frui consequenter non possit, contentus esse debet 24,000 libellis tantum a Paulo relictis. — C. I. 1901. 1902.

9. Titius, dum viveret, fundum patruo suo donavit 12,000 libellarum, et moriens alium reliquit fundum 24,000 libellarum, sed simul debita reliquit plura, quae ad summam perveniunt 30,000 libellarum. Creditores sibi vindicant 24,000 libellas relictas, et petunt insuper ex illis 12,000 donatis alias 6,000 libellas, ut eorum creditis satisfiat. Insuper Titii haeres, et ipse urget illius donationis reductionem, et cum ille fundus post mortem Titii valuerit 20,000 libellis pro legitima sibi debita exigit 10,000 libellas. Sed Titii patruus hisce exigentiis omnino renuit, quia ait ex beneficio maleficium sequeretur; nam tandem donatio converteretur in solutionem ex proprio patrimonio praestandam; siquidem, 10,000 libellis haeredis datis, 6,000 libellis datis creditoribus, iam 12,000 libellis donatione receptis alias 4,000 libellas addere debuisset ex suo patrimonio. Immo, quia decrevit valor fundi relicti tempore aditae haereditatis cogitur Titii patruus alias ex suo addere bis mille libellas quanti fundus ille decrevit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ad disponibilem et legitimam taxandam una massa conflatur, tempore mortis testatoris, tunc enim legitima debetur, ex bonis a testatore *relictis* quando mortuus est, et ab eodem *donatis* dum in vivis ageret. C. I. 822. 1091., C. G. 922. Eorum igitur fit aestimatio. *Relicta* aestimantur ex die delatae haereditatis, *uti* et *quanti* erant tunc, cum testator mortuus est, sive deinde tempore aditae haereditatis creverint, sive decreverint. C. I. 822., C. G. 922. *Donata*, si res mobiles sint, aestimantur *uti* et *quanti* fuerunt donationis tempore; si immobiles, *uti* fuerunt donationis tempore, et *quanti* sunt tempore delatae haereditatis C. I. 822. Cf. C. G. 922. *Uti*; quare, si donatarii post donationis tempus diligentia vel negligentia meliores vel deteriores effectae sint illi prodest vel obest. *Quanti;* adeoque si post delatam haereditatem et ante eam aditam earum pretium creverit vel decreverit, ad legitimam augendam vel imminuendam id minime spectat. C. I. 1012., C. G. 855. — Cum ergo *in Casu* proposito, tempore delatae haereditatis fundus relictus aestimatus fuerit 24,000 libell., fundus donatus eodem delatae haereditatis tempore aestimetur 20,000 libell. summa computanda est 44,000 libellarum, non computatis bis mille libellis decrementi fundi relicti, quod post delatam haereditatem contigit. Unde est quod ex huiusmodi decremento non imminuitur, sicut ex incremento non augetur, legitima et disponibilis. Porro ex massa haereditaria deducendum est aes alienum; nam

bona intelliguntur quae, deducto aere alieno, supersunt. Deducenda autem sunt debita non ex tota massa, nempe ex relictis et *ex donatis*, sed tantum *ex relictis*, adeoque integra permanent donata. Nam donata in debitoris patrimonio amplius non sunt. Cum *in Casu* relicta erat 24,000 libell., aes alienum 30,000 libell., aes alienum absorbet omnia relicta, et manent adhuc insolutae 6,000 libellae, quas creditores non possunt obtinere donationis reductione. Immo remanent 8,000 libellae insolutae propter imminutum fundi valorem. Reductio enim donationis invocari non potest a creditoribus haereditatis; sed tantum ab haeredibus; idque in haeredum favorem. Remanent igitur *in Casu* proposito 12,000 libellae fundi donati, immo 20,000 libellae, qui fundi valor fuit tempore delatae haereditatis. Legitima ergo est 10,000 libellarum et disponibilis item est 10,000 libellarum. Quare falsum est quod Titius ex suo debeat solvere 4,000 vel 6,000 libellas, creditoribus, sed retinet 10,000 libellas ex recepta donatione, alias haeredi necessario tradere debet, qui ita adiuvatur favore peractae a patre suo donationis. Illa enim donatione inter vivos minime peracta, cum soluto aere alieno 30,000 libellar., massa haereditaria non fuisset nisi 14,000 libellarum, legitima fuisset tantum 7,000 libellarum, et disponibilis etiam 7,000 libellarum, quas Titius item testamento potuisset suo patruo relinquere. — D'Annib. ed. 3ª p. 2. n. 387. seqq.

10. Titius plus disponibili parte, nempe dodrantem, extraneo donavit. Fratrem autem moriens reliquit et unicum filium, qui paternae renuntiavit haereditati. An frater reductionem petere possit eorum, quae extraneo donata sunt?

R. Affirmative. Nam ex C. I. 1092, reductionem tantum peti potest ab illis, quibus legitimam lex reservat vel *aliam quotam successionis* ac ab eorum haeredibus, et causam habentibus. Ex eodem autem C. I. 805. ad legitimam stabiliendam et definiendam spectantur *filii relicti*; non, *haeredes*. Cf. C. G. 921. et Cas. seq. D'Annib. 1. c. n. 347.

11. Gabinius Fabritio amico suo donavit domum valoris 12,000 libellarum; agrum vero moriens reliquit valoris 6,000 libellarum, relinquens simul unum filium, coniugem et fratrem. Filius declarat nullam se velle partem in paterna haereditate. Hinc Gabinii vidua et frater Gabinii primum certant cum Fabritio, ut donatio ei facta rescindatur, vel saltem reducatur, quia eorum haereditatem imminuit. Deinde vero certant inter se, quia, filio ab haereditate abstinente, maiorem Gabinii vidua, mater, portionem pro se expostulat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ex C. I. 1092. reductio iure peti potest a coniuge, quia coniux est haeres necessarius, cui lex reservat legitimam portionem. An possit reductionem petere etiam frater, quaestio est. Sed affirmandum videtur ex art. cit. Nam ibi dicitur *reductionem peti posse ab illis, in quorum favorem lex reservat legitimam,* uti est coniux, *vel aliam quotam successionis*, et fratri ex lege quota successionis reservatur; et peti etiam potest *ab eorum haeredibus, et causam habentibus;* quare possunt *in Casu* coniux et frater reductionem petere.

Maiorem autem Gabinii vidua portionem sibi vindicare non potest ex eo quod Gabinii filius ab haereditate abstineat. Nam ex C. I. 812. 815. pars coniugi tribuitur non quota, quae *spectat* singulis filiis, sed quota, quae illis *spectaret,* comprehendendo inter filios etiam coniugem.

Hinc in haereditatem collatis 12,000 libellis Fabritio donatis, patrimonium Gabinii est 18,000 libellarum. Legitima est 9,000 libellarum et disponibilis pariter 9,000 libellarum, ad quam portionem donatio est reducenda. Coniugi consequenter competit usufructus dimidiae partis illius legitimae, id est 4,500 libellarum, quae nempe ei competeret, si filius haereditatem adiret. C. I. 753. Porro, abstinente filio ab haereditate, eius portio devolvitur haeredibus legitimis, C. I. 883. Hi *in Casu* sunt coniux et frater, cui competit bes, triente coniugi relicto. C. I. 754. Quare 6,000 libellae spectant ad fratrem, 3,000 ad coniugem quoad proprietatem: quia haec quae spectaret ad filium, eo haereditati renuntiante, ad legitimos transit haeredes, sed coniux usumfructum praeterea retinet praedictarum 4,500 libellar. Quare aliarum 4,500 libellarum usufructus ex duabus tertiis partibus pertinet ad fratrem, ex alia tertia parte ad coniugem.

12. Curtius donavit suo nepoti Paulino, filio Pauli sui filii, 3,000 libellas. Donavit item suo filio Paulo aliam summam 3,000 libellarum. Moritur Curtius et ipsius haereditatas devolvitur ad tres eius filios Paulum, Petrum, Ioannem.

Quaer. 1.° *Quid sit collatio?* — 2.° *An Paulus et Paulinus eius filius conferre debeant in massam haereditatis 6,000 libellas a patre et avo acceptas.*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1015. — Ad 2.um Paulus quidem conferre debet 3,000 libellas, dono acceptas a patre. Verum Paulinus eius filius referre non debet 3,000 libellas ab avo acceptas, si illaesa perstitit *legitima*. Sunt enim quasi extraneo donatae. Aliter vero esset, si Paulinus suo avo succederet iure repraesentationis. C. I. 1001. 1002. 1004., G. C. 843. 844. 847., I. M. 1016.

13. Columbinus donavit Lucino 50,000 libellas, secreto ipsi committens, ut eas traderet cum fructibus ultimo suo filio Faustino post suam mortem. Deinde amplam domum vendidit eidem filio Faustino pretio 50,000 libellarum, quas tamen peracto contractu coram notario eidem Faustino immediate restituit. Tandem vendidit praedicto Faustino campum pretio 50,000 libellarum, eius tamen verus valor erat 100,000 libellarum. Occasione vero matrimonii suae filiae Augustae, ei donavit titulo dotis 150,000 libellas. Moritur Columbinus et haereditatem adeunt quatuor eius filii, Faustinus, Augusta, Fausta et Augustinus. Fausta et Augustinus instanter exigunt, ut dos Augustae et alia omnia bona a patre suo donata et vendita in haereditatem conferantur. Faustinus vero contendit omnia sibi deberi vel titulo donationis vel saltem contractus onerosi. Immo plura alia ex paterna haereditate habere contendit ex societate secum a patre inita in commercio quod ille exercebat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Descendentes cum succedunt ascendentibus suis, etiam cum beneficio inventarii, bona ab istis inter vivos donata sive *directe* sive *indirecte* simul in unum conferre seu computare debent in massa haereditaria, ut omnia inter se aequaliter dividant, nisi ab ipso defuncto aliter fuerit dispositum, nec legitima laesa. C. I. 1001., C. G. 843., Lig. 957., I. M. 1015. 1016. Iam vero summa illa 50,000 libellarum Lucino donata, summa revera est *indirecte* donata suo filio haeredi Faustino. Domus illa praedicto Faustino vendita, eidem revera *directe* est donata, sub specie et forma contractus onerosi. Item dos data filiae Augustae donatio est ipsi *directe* facta. Quare haec omnia omnino conferenda sunt in haereditatem. Immo non solum conferenda sunt ea omnia quae pro dote data sunt. verum etiam pro suppellectili nuptiali. C. I. 1007. Si tamen dos marito soluta fuit sine idonea cautione, dotata uxor tenetur conferre tantum actionem erga maritum, quae ideo minoris aestimatur ob difficultatem solutionis. C. I. 1007. Conferenda quidem non sunt utilia, quae haeres perceperit ex conventione inita cum defuncto, modo lucrum non fuerit consecutus statim ab ipsa conventione. C. I. 1010. Hinc Faustinus pro campo empto non debet conferre ipsum campum, sed tantum 50,000 libellas, siquidem conferenda sunt emolumenta indirecte consecuta ipso momento conventionis. Atqui ille campus valoris erat 100,000 libellarum, et ipse illum emit a patre pretio tantum 50,000 libellarum. Tandem conferenda non sunt, quae obvenerunt ex societate inita inter testatorem et haeredem, sed opus est, ut inita fuerit sine fraude, et conditiones certa scriptura fuerint

firmatae. C. I. 1011. Porro fraus sane fuisset, si Columbinus Faustinum sibi associasset in suo commercio, falso supponens, quod fundos ad illud subministrasset. Quare, an ex hoc capite Faustinus iure reclamet, particulares, *in Casu*, circumstantiae essent ulterius exquirendae, et examinandae, cum, nihil explicite, *in Casu*, dicatur. — Cf. I. M. 1015. seqq.

14. Seius moriens reliquit 26,000 libellas, et quatuor filios, Osium, cui totam portionem disponibilem, titulo *praecipui* donaverat; Orosium, cui etiam 6000 libellas iam antea donaverat; Orontium et Terentium, quibus non nisi legitimam reliquit. Verum, mortuo Seio, Orontius et Terentius reclamant, ut Osius 16,000 libellas in communem conferant haereditatem ad legitimam integrandam. Osius vero reclamat ut Orosius 6,000 libellas conferat ad portionem disponibilem integrandam.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Tota haereditas non est *in Casu* 26,000 libellarum, sed 32,000 libellarum, quia in eam conferendae sunt 6000 libellae Orosio donatae. Disponibilis ergo est 16,000 libellarum et legitima 16,000 etiam libellarum. Titulo ergo legitimae competunt unicuique 4,000 libellae, adeoque etiam Osio hoc eodem titulo 4000 libellae debentur. Verum 6,000 illae libellae, Orosio donatae et conferendae ad legitimam determinandam, conferendae omnino non sunt ad disponibilem etiam determinandam, C. I. 1014., ut ita nempe Osius 16,000 libellas percipiat. Unde est quod disponibilis determinanda est non ex 32,000 libellis, sed tantum ex 26,000, ex quibus, detractis 16,000 pro legitima, non remanent nisi 10,000 pro disponibili, quas tantum hoc titulo Osius sibi vindicare poterit. Sed cum conferendae sint in communem haereditatem 6,000 libellae Orosio donatae, hinc portio uniuscuiusque haeredis augenda est 1,500 libellis. Quare Osius recipit 15,500 libellas, alii vero tres fratres quisque recipit libellas 5,500. — L. M. 1011.

15. Chrysologus, dum in vivis ageret, donavit filio suo primogenito 12,000 libellas; moriens vero reliquit duobus suis filiis 8,000 libellas. Verum primogenitus donatione contentus, haereditati renuntiat. Attamen alter frater minime contentus, ab eo reclamat, ut 12,000 libellas in haereditatem conferat,

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si quis paterna vel materna abstineat haereditate quasi extraneus cogi non potest ad collationem donatarum sibi rerum a defuncto. Verum, si legitima aliorum haeredum laedatur, tunc accepta donatio

reducenda est, quantum opus sit, ut illa integra permaneat. C. I. 1001. 1092., C. G. 843, 921.

Itaque primogenitus *in Casu* debet 2,000 libellas fratri suo restituere, nempe uti habeatur legitima; et sic *in Casu* quisque fratrum obtinet 10,000 libellas; primogenitus titulo donationis, et renuntiatae haereditatis, alter frater titulo legitimae, quam totam ipse capit. C. I. 805.

16. Remigius caelebs, praedium amico suo Alberto donavit, conditione adiecta vitalitii census sibi solvendi. In ipso autem donationis actu declaravit, se renuntiare cuilibet iuri factam donationem revocandi. Verum vel a primo anno vitalitium censum solvere renuit Albertus. Ac, cum Remigius debitum repeteret, diris conviciis gravissimisque vulneribus obrutus est. Quamobrem revocationem donationis postulat a iudice; sed antequam sententia ferretur, ipse e vivis excessit. Unde eius haeredes doni restitutionem donatoris loco postulant.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Remigius certo donationem potuit revocare. Illa enim cessio iuris sui donationem revocandi fieri valide non potuit contra claram legis dispositionem. Insuper Remigii intentio profecto non fuit renuntiandi iuri suo, conditione non impleta, secus eam non apposuisset suae donationi; neque renuntiandi iuri suo ob ingratum animum; secus hanc non fecisset potius amico quam extraneo. Quare Remigius ex duplici hoc capite revocationem suae donationis potest iuridice petere. Ea enim ob hanc duplicem rationem pleno iure revocatur. I. M. 1022. Cum autem ipse Remigius donator revocationis actionem apud iudicem inceperit, eam prosequi possunt ipsius haeredes C. I. 1082., C. G. 957. — G. 809. 810.

72. — DE TESTAMENTO ET DE LEGATO

1. Vincentius Italus testamentum conficit olographum hac forma: « Ego hic subscriptus instituo haeredem universalem omnium meorum bonorum meam uxorem. — Die prima Ianuarii anni millesimi octingentesimi nonagesimi quarti. Vincentius de Vincentiis ». Illud scribit in lingua latina et communi charta, regni sigillo non obsignata. Omittit autem notare locum, in quo confectum est. Itemque lacuna habetur post verba, *Ego hic subscriptus instituo,* etc.; volebat enim deinde scribere proprium nomen et cognomen. Alia etiam lacuna habetur post verba, *omnium meorum bonorum meam uxo-*

rem, etc.; etenim volebat etiam addere nomen et cognomen uxoris. Deinde liturae habentur verborum, *universalem* et *bonorum*, quae iterum deinde clare scripta habentur eadem testatoris manu. Verbum *meorum* interpositum est inter lineam et lineam. Tandem tres additiones, diversis temporibus adiectae sunt, quarum unaquaeque tota scripta est manu, propria ipsius testatoris, cum indicatione diei, mensis et anni, quae in prima additione reperitur in fine; in secunda et in tertia reperitur initio, et non litteris, sed numeris scripta est, sub fine tandem subscriptae sunt ab ipso testatore.

Quaer. 1.° *Quaenam sit testamenti forma?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1026. — Ad 2.um Vincentii testamentum valet. Etenim ad testamenti holographi validitatem tria tantum requiruntur: 1.° Ut totum sit scriptum manu testatoris. Neque officiunt lacunae, vel liturae, vel interpositiones, modo integre omnia scribantur manu ipsius testatoris, adeo ut si vel unum verbum aliena manu sit conscriptum tanquam vera pars ipsius testamenti, tota dispositio irrita sit. Constare tamen debet verbum, aliena manu additum, esse partem testamenti; alioquin posset quilibet, ad cuius manus illud devenerit, irritum facere per verbi additionem. Quacumque autem lingua et charta scribi potest. L. 14. Iul. 1866. Quare nulla quoad chartam mulcta in Italia solvenda est.

Requiritur 2.° ut in fine vel sub initio dispositionis indicentur dies, mensis et annus, quo confectum est. Idque vel numeris vel litteris per extensum effici potest. Si vel sola diei notatio omittatur testamentum nullum est: e. g. si ita data notetur, *Iulii 1873*. Necessario vero locus etiam indicandus non est.

Requiritur 3.° ut sub fine subscriptum sit ab ipso testatore. — Snbscriptio omnino necessario ultima esse debet, ac tali ut constet de identitate personae. Quamvis autem sufficere videatur, ut testator eam adhibeat subscriptionem, quam consueverit adhibere in publicis actibus, et sub qua vulgo notus est, uti, e. g., initialibus tantum nominis litteris solent episcopi Actus subscribere, vel integro tantum nomine, addita episcopatus dignitate, et dioecesis nomine; praestat tamen nomen personale et cognomen propriae familiae ponere, et, si necesse sit, alias etiam specialitates ad omnem vitandam difficultatem. Uxor vero satis est, ut scribat nomen suum personale cum cognomine familiae sui viri. — Additiones fieri deinde possunt, modo tamen omnes referant tres notatas conditiones. C. I. 774. 775. I. M. 1026.

2. Felix, unicus Felicissimi filius, testamentum oppugnat patris

sui, quo dimidiam patrimonii partem Felicissimus suo nepoti Adaucto relinquebat, totum patrimonium sibi vindicans. Testamentum huiusmodi erat: Relinquimus omnia nostra bona, immobilia et mobilia, Felici unico filio nostro, dimidiam tamen partem patrimonii paterni relinquimus nepoti Adaucto. Festo *Nativitatis* Anni Sancti. — Felicissimus de Felicibus; Felicissima de Felicibus.

Quaer. *An Felix iure testamentum oppugnet?*

R. Felix iure oppugnare potest testamentum patris et matris suae. Nam fieri non potest testamentum a duabus vel pluribus personis in eodem actu, neque in utilitatem tertii, neque per reciprocam dispositionem. C. I. 761., C. G., 968. 1097. Hoc enim obest testamenti revocandi libertati. Notandum insuper est, quoad praecedens testamentum, *datum* illud *festi Nativitatis* testamentum etiam *in Casu*, irritare. Etenim *datum* omnino adscribendum est, licet, uti putant iurisconsulti, non sit necesse, ut in sua specifica forma, *die, mense, anno*, apponatur, sed sufficit haec aequivalenter apponere, si nempe *datum* per se pateat, e. g. *festo Nativitatis* anni 1899. Verum, *in Casu* datum dubium et ambiguum est; nam potest esse anni 1899. et anni 1900.; quin immo esse potest cuiuslibet alterius anni Sancti. Praeterea praecedens testamentum videtur esse testamentum olographum, et consequenter totum testatoris manu scriptum esse debet. Quare cum ab uno tantum Felice fuit scriptum vel ab una Felicissima testamentum ex hoc etiam capite irritum est.

3. Gerontius, haeredibus carens necessariis, proxime moriturus, notario ab eodem advocato, sed nondum praesente, coram parocho et pluribus feminis sponte declarat, *se relinquere omnia sua bona Eugenio, unico suo haeredi naturali, et eius amico Paulino.* Mox adest notarius, cum requisitis testibus et futuris haeredibus. Sed ecce, dum interrogat moribundum, loqui ipse amplius non potest. Parocho tamen poscenti, num ratam haberet voluntatem, a seipso modo expositam, capitis nutu annuit, et paulo post moritur. Eugenius, ut totam capiat haereditatem, testamenti irritationem statim a iudice obtinet. Paulinus vero, ita suo iure privatus titulo compensationis sibi retinet et 10,000 libellas, quas a Gerontio mutuo acceperat, et 1,000 libellas, quas secreto debebat ipse Eugenio.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Gerontii testamentum naturali iure certo validum est. Quare Paulinus potest omnino in conscientia haereditatem reclamare et retinere donec iudicis sententia irritetur. Certo enim constat de voluntate

testatoris; et Ius Civile testamentum, legis formalitatibus destitutum, pleno iure, irritum non declarat. I. M. 1029.

Eugenius vero legitime testamenti irritationem invocat. Nam lex ista, varias testamentorum formas sub poena invaliditatis constituens, iusta est. *In Casu* vero ex legis praescripto omnino requirebatur, ut ipse testator suam voluntatem viva voce coram notario et legitimis testibus declararet; qui omnes testamentum subscribere deinde debuissent. Quare non sufficit, ut aeger interrogatus affirmative respondeat, sive verbo sive capitis nutu. I. M. 1026. 1029.

Paulinus ante iudicis sententiam retinere quidem potest 10,000 libellas mutuo a Gerontio acceptas, si eae partem suae haereditatis non excedant. Eas vero, *stricto iure*, omnino restituere debet, legitima interveniente sententia, per quam ab haereditate omnino deiicitur.

Minime vero potest Paulinus 1,000 libellas retinere, quas Eugenio debebat, sive ante sive post iudicis sententiam. Etenim ista pecunia non pertinet ad haereditatem, cum non sit Gerontii testatoris, sed Eugenii haeredis. Insuper ante sententiam, Paulinus ad haereditatem non habet nisi *ius probabile;* post sententiam vero nullum amplius ius habet ad haereditatem; sive vero ante sive post sententiam, nulla ipsi iniuria ab Eugenio facta est, adeoque nullum omnino habet ius ad compensationem; cum nullum sit ius laesum compensandum. — G. 829. 830. 831. 837. 839., I. M. 936. 1029. Sed Cf. hic infra 20.

4. *Legitima filiorum.* I. M. 1043. — 1.° Ambrosius totum suum patrimonium in duas partes aequales testamento divisit inter duos suos filios. Uni tamen, quem credebat agriculturae valde aptum, praedia rustica assignavit, alteri vero, qui liberalem advocati professionem exercebat, praedia urbana. Qui praedia obtinuit rustica huic divisioni a patre factae stare nequit, et contendit omnia praedia rustica et urbana esse aeque dividenda inter ipsum et fratrem. — *An recte?*

R. Negative. Nam unicum quod filiis debetur est *legitima*, quae danda est ex bonis haereditariis, adeoque alia re vel pecunia suppleri non potest. Ex lege autem statuitur tantum *quota* pars, non *qualis* haeredibus necessariis sit relinquenda. Ille igitur filius, cui pater praedia reliquit rustica, conqueri iure non potest. — I. M. 1041.-1043.

2.° Moritur in Gallia Sempronius relinquens duos nepotes ex suo filio praemortuo. — *Quaenam eorum nepotum legitima est?*

R. Ex Iure Gallico 913. unius filii legitima pars est *semis,* duorum, *bes*, trium vel plurium *dodrans*. Porro cum *in Casu* duo nepotes

succedant, qui tenent locum patris praemortui, pro una ipsi persona computantur. Quare eorum legitima *semis* est, non *bes*.

3.° Tullius in Gallia tres reliquit filios. Sed unus ex istis haereditati renunciavit. — *Aliorum duorum filiorum legitima estne bes an dodrans?*

R. Ex Iure Gall. 913. quando pater moriens relinquit *tres filios* vel *plures*, non *haeredes*, eorum legitima est *dodrans*. Si vero relinquit *duos filios*, non *haeredes*, eorum legitima est *bes*. Atqui Tullius *in Casu* reliquit tres *filios*, quamvis duos tantum *haeredes*. Ergo eorum legitima *dodrans* est, non *bes*. — I. M. 1040. 1043.

5. *Legitima filiorum simul cum uxore*. I. M. 1043. — 1.° Aloisius testamento reliquit 30,000 libellas Titio, suo filio ex primo matrimonio; 40,000 libellas Caio, alteri filio ex priore matrimonio; 50,000 libellas Sempronio, tertio filio ex eodem matrimonio. — *Quid relinquere potest secundae uxori?*

R. Secunda uxor obtinere non potest summam maiorem 30,000 libellarum. Haec enim est pars filii minus considerati, prioris coniugii. — I. M. 1044. *Nota*.

2.° Philippus haeredes instituit, aequis portionibus, suos filios, quibus omnem suam substantiam relinquit. Usumfructum vero universalem coniugi relinquit. — *An valeat haec dispositio?*

R. Valet Philippi dispositio. Si vero filii nolint consentire in praedictam dispositionem, pars disponibilis pleno dominio coniugi devolvitur. C. I. 810.

3.° Raphaël, civis Gallus, Romae moritur et quatuor relinquit filios, quibus dimidiam bonorum partem testamento assignat aeque inter ipsos dividendam, alteram dimidiam partem, tamquam libere disponibilem assignat uxori. — *An iure egit?*

R. Raphaël iure non egit. Ratio est, quia C. I. Disposit. praelimin. 8. statuit: « quod successiones legitimae et testamentariae quoad ordinem succedendi, quoad mensuram iurium successionis et intrinsecam dispositionum validitatem, reguntur lege nationali personae, de cuius haereditate agitur, cuiuscumque naturae sint bona, et in quavis regione reperiantur ». Quare id valet, etiamsi bona sint immobilia, et omnia sita sint in Italia. Pars igitur viduae Raphaëlis debita ad quartam partem est reducenda. C. G. 920. Etenim Raphaël disponere potest tantum de *quarta* parte secundum C. G. 913.; minime vero de dimidia parte secundum C. I. 805. Verum poteritne in conscientia Raphaëlis vidua totum retinere, si eius filii reductionem non petant? Respon-

dendum est affirmative. Reductio enim ex C. G. 920. 921. ipso iure non habetur, sed petenda est, et non nisi ab iis peti potest, in quorum favorem lex bonorum reservationem constituit.

4.° Zacharias moriens reliquit uxorem et duos filios. Horum unus renunciavit haereditati. — *An in computatione legitimae, spectantis ad uxorem, debeat is etiam enumerari?*

R. Affirmative. Nam ex C. I. 812. 815. *numerum facit* etiam filius, qui *partem non facit.* Computantur enim ad legitimam definiendam *filii.* Insuper coniugi portio tribuitur; non quae *spectat,* sed quae *spectaret, spetterebbe,* singulis filiis. — I. M. 1443.

5.° Lucius decessit relinquens uxorem et unum filium. — Lucidus decessit relinquens uxorem et duos filios. — Lucillus decessit relinquens uxorem et quinque filios. — *Quaenam uxoris legitima sit?*

R. Uxori Lucii debetur in usufructu quadrans; uxori Lucidi sextans, uxori Lucilli uncia debetur. Ratio, quia superstiti coniugi per sententiam, quae in rem iudicatam transierit, non separato, si defuncti filii adsunt, debetur, pars usufructus, scilicet virilis legitimae filiorum, coniuge quasi filio computato. C. I. 812., I. M. 1043.

6. *Legitima filiorum illegitimorum simul cum filiis legitimis, cum ascendentibus, et sine ipsis.* — 1.° Ioannes quinque habet filios naturales et legitimos, et duos filios, naturales tantum, sed legaliter recognitos. Fortuna autem habet 28,000 libellarum. — *Quaenam eorum legitima est?*

R. Cum dimidia pars totius haereditatis sit *in Casu* 14.000 libellarum, filii legitimi singuli obtinent titulo legitimae 2,800 libellas. Cum vero adsint filii illegitimi, et isti sint computandi cum legitimis, ut determinetur pro ipsis medietas quotae partis, quae ad ipsos spectaret, si essent legitimi, et haec pars ex parte disponibili sit detrahenda, patet eorum legitimam esse 1,000 libellarum. Nam 14,000 libellae divisae inter septem dant 2,000 libellas singulis, quarum dimidium est 1,000 libellarum, quae ex parte disponibili sunt detrahendae. C. I. 815., I. M. 1043.

2.° Alphonsus nullum habet ascendentem et descendentem legitimum; habet filium unicum naturalem, sed legaliter recognitum, fortunam habet 60,000 libellarum. — *Quaenam pars legitima ipsius est?*

R. Si filius fuisset naturalis et legitimus, eius legitima fuisset 30,000 libellarum, nempe dimidium. Cum sit naturalis et illegitimus et unicus, eius legitima est 20,000 libellarum, duae nempe tertiae partes praedictae quotae. C. I. 816., I. M. 1043.

3.° Sempronius relinquit unum illegitimum et adscendentes. — *Quaenam illegitimi legitima, si rite fuerit agnitus?*

R. Illegitimus Sempronii obtinet quadrantem, dimidium nempe quotae partis, quae ei obtigisset, si legitimus fuisset. C. I. 815.

7. *Patrimonii alienatio.* — 1.° Laurentius totum suum patrimonium alienavit, ut sibi, uxori et filiis vitalitium constitueret. — *An iure egit?*

R. Laurentius iure egit. Patrimonium enim titulo oneroso alienavit. Lex autem filiis providit tantum quoad liberalitates et alienationes, titulo gratuito peractas. C. I. 805. 1791. 1794. etc.

2.° Gabriel, durante vita sua, totam partem disponibilem sui patrimonii alienavit, ut hospitale pro pauperibus fundaret. Legitimam vero integram reservavit filiis et uxori. — *An contra leges egit?*

R. Parentes non videntur teneri, neque in conscientia, omnia bona testamento relinquere filiis; sed sufficit, si eis relinquant portionem legitimam a iure praescriptam, saltem si haec ipsis sufficiat ad vivendum secundum propriam conditionem. Nam aliter parentes potius fructuarii, quam domini bonorum suorum dicendi essent, exitu inspecto. Quare, si pauperes gravi premerentur necessitate, vel opus aliquod esset perficiendum in bonum publicum, v. g. hospitale vel templum, non peccant parentes, si relicta filiis portione bonorum legitima, pro eorum statu congrue sustentando idonea, reliquum in ea opera impendant. Certo possunt aliqua pia legata instituere. Sed peccarent, si ita agerent ex odio in filios; vel etiam, si absque causa sufficienti reliquam haereditatem darent extraneo, contrarium enim videtur ordini caritatis. Prov. 13., 22. Gabriel vero inquietandus non videtur. Scavini Mediol. 1874. ed. 12.ª l. 2. n. 331., I. M. 673.

8. *Successio variorum filiorum.* — Alphonsus moriens reliquit Petrum filium naturalem et legitimum, Paulum naturalem illegitimum, Paulinum adoptivum et 24,000 libellas haereditate. — *Quaenam eorum, legitima successione, portio est?*

R. Petrus et Paulinus capiunt singuli 10,000 libellas, Paulus 4,000 libellas; nam huic spectat dimidia pars tantum portionis, quam caperet si esset legitimus, et illa *in Casu* esset 8,000 libellar.; unde ipsi non debentur nisi tantum 4,000, et aliae 4,000 accrescunt Petro et Paulino. Debet autem illegitimus suam portionem ab aliis duobus fratribus petere, qui possunt eam praestare sive in numerata pecunia, sive in bonis haereditatis. C. I. 744., I. M. 1047.

9. *Successio filiorum illegitimorum.* 1.° Titius moriens reliquit

12,000 libellas, et unum filium illegitimum, rite agnitum, sine aliis legitimis descendentibus et ascendentibus, et sine coniuge.

2.° Caius moriens reliquit 12,000 libellas, unum filium illegitimum, legitimatum, et coniugem.

3.° Sempronius reliquit 12,000 libellas, unum filium naturalem, legitimatum, coniugem, patrem et matrem.

Quaer. *Quaenam omnium horum portio?*

R. *In 1.° Casu* filius illegitimus haeres *ex asse* fit, et totam capit haereditatem. C. I. 747.

In 2.° Casu filius illegitimus succedit *ex besse*, seu duobus tertiis partibus, et alia tertia pars seu quadrans ad coniugem spectat. — Quare 8,000 libellae spectant ad filium illegitimum, 4,000 coniugi. C. I. 745. — Si coniux non adesset, et adessent ascendentes, quadrans item illis deberetur. C. I. 745.

In 3.° Casu filius illegitimus succedit *ex quincunce,* seu quinque haereditatis partibus; pater et mater capiunt *trientem* seu quatuor partes, coniux *quadrantem* seu tres partes. C. I. 745. — Quare filius illegitimus capit *in Casu* 5000 libellas, pater et mater capiunt 4,000 libellas, coniux tandem capit 3,000 libellas.

10. *Successio ascendentium.* — 1.° Augustinus moriens reliquit 12,000 libellas, matrem et avum paternum.

2.° Ambrosius moriens reliquit 12,000 libellas, avum, et aviam paternam, et aviam maternam.

3.° Bernardus moriens reliquit 12,000 libellas, ambos genitores et duos filios illegitimos rite agnitos.

4.° Bernardinus moriens reliquit 12,000 libellas, ambos genitores et coniugem.

5.° Benedictus moriens reliquit 12,000 libellas, ambos genitores et duos fratres.

6.° Gabriel filius adoptivus Michaëlis moritur, relinquens pinguem haereditatem. Michaël partem sibi in ea praetendit.

7.° In communi naufragio moritur Aemilius pater et Ludovicus filius. Superstites remanent Michaël pater Aemilii et Dominica mater Ludovici et Aemilii uxor.

Quaer. *Quaenam sit in hisce Casibus variorum haeredum pars?*

R. *In 1.° Casu* mater totam capit haereditatem, avo paterno excluso, nempe 12,000 libellas. C. I. 738.

In 2.° Casu avus et avia paterna capiunt simul *semissem* seu 6,000 libellas: avia materna capit ipsa sola *semissem* seu 6,000 libellas. C. I. 739.

In 3.° Casu genitores capiunt *trientem*, seu 4000 libellas; filii illegitimi *bessem* seu 8,000 libellas. C. I. 745.

In 4.° Casu genitores capiunt *bessem*, seu 8,000 libellas, coniux *trientem* seu 4,000 libellas. C. I. 754.

In 5.° Casu genitores virilem capiunt simul, dummodo ea non sit minor *triente*. Hinc singuli capiunt 3,000 libellas. Si unus vero esset frater germanus, caperent singuli 4,000 libellas. Si tres essent fratres germani, singuli caperent 2,400 libellas. Ac, si quatuor essent fratres germani, singuli caperent 2,000 libellas. Si fratres sint consanguinei vel uterini, dimidiam obtinent quotam germanorum, et quod hi minus capiunt accrescit germanis, si sint, secus parentibus. C. I. 740.

In 6.° Casu nulla Michaëlis portio est. Nam haereditas filii adoptivi ad parentes adoptivos non pertinet: sed ea remanet proprii filii adoptivi consanguineis. C. I. 210. 212. 737. — I. M. 1047.

Ad 7.um Cum ex C. I. non transmittantur *in Casu* iura filii in patrem et viceversa, Dominica mater Ludovici integram eius haereditatem obtinet, si ille bona habebat. Michaël vero consequitur duas tertias partes super haereditatem sui filii Aemilii, tertia eius uxori Dominicae debetur. I. M. 1047. 2.° 5.°, 1050.

11. *Coniugis successio cum collateralibus, cum ascendentibus, cum filiis.* — 1.° Moritur Titius, et relinquit Titiam uxorem et Caium patruum; et simul patrimonium 12,000 libellarum. — *Quaenam eorum legitima?*

R. Coniugi spectant 8,000 libellae, patruo 4,000, nempe duo trientes illi, unus triens huic. C. I. 755., I. M. 1047.

2.° Moritur Caius et relinquit Caiam coniugem et Sempronium fratrem, et simul patrimonium 24,000 libellarum. — *Quaenam eorum legitima?*

R. Ad coniugem spectat triens, ad fratrem duo trientes; adeoque coniugi debentur 8,000 libellae, fratri 16,000 libellae. C. I. 754., I. M. 1047.

3.° Moritur Marcus, et relinquit patrimonium 12,000 libellarum, et coniugem simul cum fratre et patre. — *Quaenam coniugis legitima?*

R. Triens, i. e. 4,000 libellae coniugi debentur; triens etiam i. e. 4,000 libellae debentur patri; et triens pariter seu 4,000 libellae debentur fratri. C. I. 740. 754. I. M. 1047.

4.° Moritur Marcellus, et relinquit coniugem cum patre et filio illegitimo, legitime recognito, et patrimonium 12,000 libellarum. — *Quaenam uniuscuiusque legitima?*

R. Coniugi debetur quadrans seu 3,000 libellae; patri triens, seu 4,000 libellae spectant ad patrem; reliquum i. e. quincunx seu 5,000 libellae ad filium spectant illegitimum. C. I. 745., I. M. 1047.

5.° Stanislaus, ab intestato moriens septem relinquit filios legitimos et Stanislaam suam uxorem. Haereditatem simul relinquit 16,000 libellarum. — *Quaenam eorum legitima est?*

R. Cum septem sint filii, et praeterea adsit uxor, haec cum filiis, computanda est, adeoque tota haereditas dividenda erit in octo partes. Cum autem octava pars sit 2,000 libellarum, Stanislaa, quae ius habet tantum usufructus, super hac parte usumfructum consequitur. Debet autem Stanislaa computare in hac parte omnia, quae illi obvenerunt ex matrimonialibus conventionibus, et dotalibus ,lucris. Reliquum, aequis portionibus inter septem fratres dividendum erit. — I. M. 1047. 5.°

12. *Fratrum successio, cum ascendentibus, cum coniuge, cum utrisque, nullis aliis concurrentibus.* — 1.° Raphaële mortuo, et relictis, patre et matre et duobus fratribus germanis, ac patrimonio 24,000 libell.: Quaer. 1.° Quaenam fratrum legitima portio est? 2.° Quaenam, si quatuor vel quinque essent fratres germani? 3.° Quaenam, si cum coniuge? 4.° Quaenam, si cum ascendentibus et coniuge simul concurrerent? 5.° Quaenam, si alii non essent concurrentes?

R. Ad 1.um et ad 2.um Fratres cum *ascendentibus* concurrentes capiunt ex asse virilem, nempe vel integram, secundum ipsorum numerum, vel deducto pro ascendentibus triente. Quare *in primo Casu* capiunt virilem, integram, i. e. singuli 6,000 libellas; in altero virilem, deducto ascendentium triente, nempe si sint quatuor, singuli 4,000 lib., si quinque, singuli, 3,200 lib. C. I. 740.

Ad 3.um Capiunt bessem, adeoque 16,000 lib. C. I. 755.

Ad 4.um Capiunt trientem, scilicet 8,000 lib. C. I. 740. 754.

Ad 5.um Fratres, si soli extant, sive germani, sive consanguinei, sive uterini totam capiunt haereditatem, i. e. 24,000 lib. C. I. 741.

2.° Paulianus moriens reliquit 24,000 libellas et *quatuor* fratres, duos germanos, et duos consanguineos. Cum fratribus consanguineis vel uterinis, concurrentibus cum germanis, dimidia spectet portio quotae spectantis germanis ex C. I. 741., quaeritur utrum duobus consanguineis spectent 3,000 libellae, i. e. dimidia pars portionis, quam ipsi *iure* caperent, si essent omnes germani, an spectent potius 4,000 libellae, id est dimidia pars portionis, quam *de facto*, divisa inter eos haereditate, caperent fratres germani. Si enim consanguinei singuli

caperent 3,000 libellas iam fratres germani de facto caperent non 6,000 libellas seu duplum, sed triplum nempe 9,000 libellas.

R. Res haec dubia est. Sed cum in cit. Leg. dicatur quod fratres consanguinei vel uterini, concurrentes cum germanis, habent ius ad solam dimidiam partem *quotae spectantis* germanis, videtur illud intelligendum potius de dimidia parte *quotae spectantis de facto,* seu quae revera ipsis contingit. Hinc duo illi consanguinei ius habent ad 4,000 libellas, et fratres germani ad 8,000 libellas, duobus consanguineis pro uno germano computatis.

13. *Testamentum inter coniuges.* — Serapio coniux Sylviae, eidem uxori proponit, ut per testamentum omnia sua bona ipsi relinquat, cum nullos ipsi habeant filios, neque Sylvia ullos habeat ascendentes. Acceptat Sylvia, hac tamen conditione, ut Serapio vicissim testamentum condat, quo ipsi relinquat omnia bona sua, si forte ipse prior decedat, cum et ipse ascendentibus careat. Acceptat Serapio, hac etiam ab ipso superaddita conditione, ut et ipsa testamentum in sui favorem statim condat, confecta testamenta a neutro deinde revocentur, idque iuramento firmetur. Duplex ita conficitur testamentum; sed Sylvia, ut statim confecit testamentum, ita statim facti poenitens suum destruit testamentum, et novum ex integro conficit. Paulo post moritur Serapio, et Sylvia adit amplam eius haereditatem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Testamentum a Serapione confectum nullum omnino est, siquidem nulla ex Iure positivo est dispositio testamentaria, facta a testatore *sub hac conditione*, ut ipse vicissim ad haereditatem a suo haerede vocetur. Hinc Sylvia haereditatem retinere non potest, sed eam haeredibus legitimis debet restituere. C. I. 852., C. H. 749., I. M. 1032. Attamen C. A. 602. 1249., Cf. 543., admittuntur pacta quoad haereditatem inter coniuges tantum. C. G. vero 965. 1097. coniuges non possunt sive actu inter vivos sive testamento donationem ullam mutuam et reciprocam *uno eodemque solo actu* efficere. I. M. 1005. 1008. 1037. 1038.

Pactum autem initum confecta testamenta minime revocandi nullum est, adeoque Sylvia ex hoc capite *per se* adhuc poterat suum testamentum revocare, et viri haereditatem adire; nam iterum ex Iure positivo nulla est renuntiatio facultatis testamentum revocandi; adeoque illa conventio invalida fuit. C. I. 916., I. M. 1024. Verum, *in Casu*, Sylvia revera testamentum revocare amplius non poterat; *hac* enim *conditione* Serapio suum praestitit consensum; adeoque, vi illius pacti ita conditionati, si Sylvia testamentum mutasset, ut de facto fecit debuis-

set, virum monere. Quare etiam hac ratione, cum Sylvia fraude usa sit, et nullum fuerit Serapionis testamentum, eius haereditatem adire non potest.

Secus esset, si, nulla apposita conditione de testamento non revocando, ipsa deinde testamentum secreto revocasset; nam cum testamentum essentialiter revocabile est, usa tunc fuisset suo iure, nec ullam adhibuisset fraudem, quemadmodum etiam Serapio potuisset tunc, si voluisset, secreto testamentum mutare. Nulla item apposita *conditione*, quod testator a suo haerede haeres ipse institueretur, validum etiam fuisset utrumque testamentum; et potuisset tunc Sylvia haereditatem adire, I. M. 1034.

Additum autem iuramentum, *in Casu*, nullum erat. Iuramentum sequitur naturam actus. Atqui actus ex lege invalidus declaratur. Ergo invalidum est etiam iuramentum. Firmare enim conventionem nullam non potest. — G. 846. 847., I. M. 560. 565. 970.

14. *Testamentum pro anima propria.* — Sorores Maria et Laureta testamentaria dispositione haeredes proprii patrimonii reliquerunt *animas proprias*, testamentarium executorem nominando. Hic bona vendidit, missas celebrare fecit, et eleemosynas inter multos pauperes distribuit. Cum adhuc pecunia superesset, a S. Cong. petiit facultatem, ut illam erogare posset quibusdam pauperibus consanguineis et aliis piis operibus.

S. C. C. 17. Dec. 1887. respondit: *Non indigere.* Ratio, quia quoties instituitur haeres anima ipsius testatoris, eius voluntati satisfit, si relicta applicentur, sive missis celebrandis, sive causae piae promovendae, sive pauperibus sublevandis. Haec enim omnia cedunt in suffragium et levamen animae defuncti.

15. *Fideicommissum.* — « Moevia vidua, duas habet filias, quarum una legitima est, spuria altera, sed actu publico recognita. Aegre ferens, quod non nisi modica bonorum pars huic legaliter competat, committit Annae mille francos, ut eidem filiae spuriae post mortem suam secreto tradantur. Mortua autem Moevia, anxia haeret Anna, nesciens cuinam e duabus sororibus remittenda sit pecunia haec fidei suae commissa.

Quaer. *Utrum pecunia Annae commissa competat filiae spuriae Moeviae, an filiae legitimae?*

R. Solutio quaestionis pendet a statu fortunae matris. Si legatum fidei commissum noceat iuribus filiae legitimae, adimpleri nequit; secus vero, si minime noceat. Mater enim potuit dare filiae

suae naturali recognitae praeter id quod ipsi lege tribuitur, quidquid extraneo dare posset. Hinc, si mater sat dives sit, Anna legatum hoc fidei-commissorium filiae illegitimae tribuere potest, cum altera puella ius nullum in hanc pecuniam habeat, siquidem, in hypothesi, in legitima sua non laederetur ». Ita P. Gury 867. Verum resolutio haec difficultatem patitur ex C. I. 768., et etiam ex C. G. 908., siquidem utroque Iure filii illegitimi, quos testator legaliter agnovit, vel quos iudicis sententia tales esse constat, filiis legitimis exsistentibus, nequeunt a patre vel matre quidpiam capere praeter legitimam. I. M. 1038. Quare Anna nihil dare potest filiae spuriae Moeviae; sed mille illi franci toti haereditati Moeviae restituendi sunt, ut deinde ex tota haereditatis massa *legitima* filiae legitimae et filiae naturalis recognitae determinetur.

Idem videtur erui ex C. A. 160. 162. 165. 166. 752. 753., et dicendum esset, si non de matre, sed de patre ageretur illegitimarum filiarum. Sed cum in Casu de matre agatur aliud videtur dicendum ex eodem C. A. art. 754. Distinctio enim fit inter successionem ad paternum patrimonium et successionem ad patrimonium maternum. In hac successione idem illegitimi ius habent ac legitimi. — C. H. 847. donatio quaedam filio illegitimo legaliter recognito permittitur, quae non excedat *tertium* liberae dispositionis. — I. M. 1038. 1039. 1045. 1047.

16. Florus vir dissolutus et dives duplicem habet prolem, ex fornicatione unam, sed non recognitam, alteram vero ex incestu cum Flavia consanguinea sua. Cum utrique benefacere vellet, Antonio viginti francorum millia inter utramque post mortem suam dividenda commisit.

Quaer. *An Antonius possit vel debeat exequi fidei-commissum erga utramque prolem spuriam Flori, vel pecuniam acceptam haeredibus tribuere?*

R. « Florus probabiliter committere potuit Antonio pecuniam suae proli fornicariae transmittendam. Ratio est, quia potuisset etiam eam haeredem instituere, non quidem quatenus prolem suam, sed quatenus personam ex lege non inhabilem. Idem etiam de iure naturali quoad legatum proli incestuosae legandum ob eandem rationem. De iure vero Gallico filii incestuosi sicut et adulterini ad donationes recipiendas prorsus inhabiles declarantur. Ius enim tantum habent ad accipiendum ea quae ad vivendum necessaria sunt. Plures tamen non improbabiliter huiusmodi donationes non irritare contendunt, nisi de vitio nativitatis iuridice constet ». Ita Gury 867. Verum haec etiam

solutio difficultate non caret. Etenim quoad prolem fornicariam, distinctio inter *prolem suam* et *personam non inhabilem* chimerica omnino est *in concreto;* legatum enim, *in Casu, propriae proli fornicariae, minime legaliter recognitae*, fit, quae persona ex lege inhabilis est. I. M. 1038. Quoad prolem vero incestuosam, licet de iure naturali irritum non sit legatum, de iure tamen positivo irritum est, et hoc sufficit, ut legatum reapse illi fieri non possit. Neque dici valet, quod illegitimi, qui legaliter non sunt agniti, quales regulariter sunt omnes adulterini et incestuosi, habentur *ut extranei*, adeoque libere accipere possunt quidquid ipsis parentes, salvis legitimorum iuribus, dare vel legare voluerint. Enimvero lege profecto non habentur *ut extranei,* sed *ut filii illegitimi,* qui ab hereditate excluduntur. Neque vero solidum videtur quod affirmatur, debere nempe *constare iuridice de vitio nativitatis;* hoc enim ex Iure non constat, immo contrarium constat. Nam quoad filios illegitimos, ad successionem non admittuntur nisi filii *naturales recogniti* et *legitimati*, qui legitimatione qualitatem acquirunt filiorum legitimorum, C. I. 194., C. G. 333., adeoque eadem habent iura ac illi, et filii *naturales, legaliter recogniti* tantum, qui aliqua etiam habent iura ad successionem, licet non eadem ac legitimi. Filii *naturales* neque *legitimati,* neque saltem *legaliter recogniti* a successione excluduntur. Filii vero *adulterini* et *incestuosi,* quos testator agnovit vel iudicis sententia tales esse constat, nonnisi ad alimenta ius habent. Cf. I. M. 663. 1038. Insuper, si iuridica illa probatio requireretur, ut filius adulterinus et incestuosus, a successione excludatur, iam fere semper lex eluderetur: et lex ista iam matrimonii fidem et pietatem minime protegeret. Quare Florus, per se videtur acceptam pecuniam haeredibus tribuere debere. Idem videtur dicendum ex C. A. 156. 166. 167. 752. 753. 754. Cf. C. I. 752., C. G. 762., I. M. 1039. 1045., Scav. 1. 2. n. 542., Gousset 727.

17.ª Titius anno 1860. iuxta vigentes tunc leges haereditatem suam reliquit testamento legali forma vestito duobus nepotibus, Sempronio et Caio, qui ultimus tunc nullos habebat filios. Haereditatem suam Titius aequis portionibus legavit utrisque, hac tamen conditione pro secundo nepote, filiis tunc destituto, videlicet, ut si ipse moreretur sine filiis dimidia pars receptae a patruo testatore portionis alteri nepoti, qui filios habebat, daretur.

Promulgato novo Codice in Italia, qui a. 899. 900. substitutiones prohibet, easque sine effectu esse declarat, quin institutionem irritet haeredis aut legatarii, contendit Caius, filiis carens, posse sibi retinere

totam a patruo receptam haereditatis portionem. Sempronius vero contendit dimidiam illam portionem ad se pertinere, si Caius sine filiis revera moriatur, secundum certam patrui testatoris voluntatem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Sempronius posse iure reclamare praedictam dimidiam portionem. Non enim hic agitur de substitutione fideicommissaria lege prohibita, quae in hoc consitit, ut quis onere gravetur haereditatem *servandi*, et eandem deinde post eius mortem *reddendi* tertiae personae. Sed agitur e contra de testamentaria dispositione conditionata, quam ipse Codex Italicus omnino admittit. Servanda ergo est omnino statuta a Titio conditio. Si verificetur ergo quod Caius sine filiis moriatur, dimidia illa portionis haereditariae pars Sempronio danda est.

17.b Augustinus testamentum hac forma confectum reliquit: « 1.° Instituo meos haeredes universales, aequalibus portionibus, quatuor filios fratris mei Francisci, nempe Archangelum, Aloisium, Christophorum, Maximinum, usufructu tamen reservato totius assis haereditarii pro Fratre meo Francisco, eius vita durante, quem ab inventario et a cautione dispenso. Pro alio meo nepote Iosepho, filio eiusdem Francisci dispono, prout habetur in art. 6.° et 7.° praesentis mei testamenti.

6.° Mortuo Fratre meo, haerede usufructuario, nepos meus Iosephus ius habebit recipiendi a quatuor suis fratribus, universalibus meis haeredibus institutis, quintam partem reddituum totius meae substantiae, vita eiusdem durante, liberam ab omnibus legatis et dispositionibus, contentis in hoc meo testamento, nec non ab omnibus taxis et tributis, et ab omnibus expensis manutentionis et culturae.

7.° Legata aliaeque dispositiones, quae pro obiecto habent vitalitium redditum solvendum, et quibus ab initio meae mortis satisfaciendum est, adimplenda sunt, durante usufructu fratris mei, ab eodem meo fratre cum redditibus ab ipso perceptis, et post eius mortem ab haeredibus meis universalibus, qui praeterea tunc onere gravantur vitalitium solvendi pro meo nepote Iosepho dispositum.

11.° Praecipio *ipso facto* decadere a qualibet huius testamenti dispositione, sive titulo universali sive titulo particulari, eum vel eos, qui vel impugnent vel non agnoscant hunc meae ultimae voluntatis actum ».

Porro, mortuo Augustino, et mortuo eius fratre Francisco, quatuor huius filii haeredes instituti testamenti dispositionem oppugnant in favorem eorum fratris Iosephi. Tres consulunt theologos, qui sententiam in eorum favorem ferunt, dicentes illam testamenti dispositionem esse contrariam articulis Cod. Ital. 899. 901.

« Quaelibet dispositio, qua haeres vel legatarius gravatur quavis verborum expressione ad conservandum et restituendum tertiae personae est substitutio fideicommissaria. Haec substitutio prohibetur ».

« Dispositio, qua relinquitur usufructus vel alia annualitas pluribus personis successivis, habet solummodo effectum in favorem primorum vocatorum ad fruitionem post mortem testatoris ».

Advocatum e contra consulit Iosephus, qui primum subscribit trium theologorum placito. Deinde se retractans ait eam testamenti dispositionem omnino valere et implendam esse.

Quaer. 1.° An valeat praedicta testamenti dispositio in favorem Iosephi, eaque sit consequenter in conscientia a Iosephi fratribus implenda? — 2.° Quatenus affirmative ad 1.um respondeatur, an fratres Iosephi possent saltem ipsimet fundos rusticos sibi retinere et colere, colonia partiaria (*a mezzadria*), et consequenter sibi retinere dimidiam partem redituum in laboris compensationem? — 3.° Quid respondendum sit trium illorum theologorum rationi, nempe, si testator loco scribendi in testamento: nepos meus D.nus Iosephus ius habebit recipiendi quintam partem reddituum; scripsisset: ius habebit recipiendi quinque partes reddituum, *substitutio* certe tunc haberetur. Porro quamvis *in Casu* D.nus Iosephus patrem non substituit in quinque partibus reddituum, eum tamen *substituit* in quinta parte usufructus; adeoque substitutio habetur lege prohibita.

R. Ad 1.um Dispositio testamenti in favorem Iosephi valet omnino, neque contra citatos Codicis articulos ullo modo est, eaque consequenter a Iosephi fratribus implenda omnino est. Secus enim vi articuli 11. i eiusdem testamenti ipso facto testamenti beneficio privantur.

Praedicta dispositio contra art. 899. Codicis evidenter non est. Nam non agitur in ea de *conservatione* et *restitutione*. Franciscus Iosephi pater nihil *conservat*, et nihil *restituit*. Non *proprietatem*, quam non habet, non *usumfructum*, cum usumfructum ipse non habeat nisi, *vita eius durante*. Quomodo ergo verificari poterit quod, sua morte eveniente, perceptum, durante vita usumfructum *restituat, suumque restituat* usumfructum? Absonum sane est.

Neque vero praedicta dispositio est contra alium Codicis art. 901. Agitur enim de *usufructu* vel alia *annualitate* pluribus personis *successivis* relicta. Porro Iosephus patri suo non succedit in aliqua *annualitate*, cum eius pater non annualitatem, sed usumfructum obtinuerit a testatore. Neque succedit in *usufructu* cum Iosephus non *usumfructum*, sed tantum aliquam *reddituum partem* a testatore consequatur. Iosephus insuper hanc obtinens reddituum partem non *succedit* patri.

Eam enim non a patre sed a suis fratribus accipit. Non pater hac reddituum parte Iosepho solvenda gravatur, sed fratres ea solvenda parte onerantur a testatore. Ac fratres revera sunt qui in eo *usufructu* succedunt, novo onere ab ipso testatore gravati. — Dispositio testamentaria in favorem Iosephi non est nisi legatum quoddam conditionatum simul et ad terminum, quod nihil contra legem habet.

Ad 2.um Negative. Nam tunc evidenter Iosephus iam non amplius obtineret quintam reddituum partem, sed decimam partem, contra claram testatoris voluntatem. Hanc partem testator voluit augere non imminuere, ut eruitur ex eius dispositione, partem hanc dandi omnino liberam ab omni onere legatorum, tributorum, *expensarum pro cultura et manutentione.*

Ad 3.um Theologi illi, ut patet, confundunt *usumfructum* cum simplici quodam *reditu.* Insuper falsum est quod Iosephus succedat suo patri in quinta parte etiam *reddituum.* Nam quinta pars reddituum totius assis haereditarii pro patre Francisci est gravata legatis et tributis ac expensis faciendis. Quinta reddituum pars Iosepho debita est omnino libera ab hisce oneribus. Quare omnino alia maior quaedam reddituum pars est. Hanc autem partem, cum Iosephus non a patre sed a fratribus, ideo oneratis, obtineat, patri profecto nec in hac quantacumque parte *succedit.* In usufructu ergo Francisco non succedit Iosephus, sed *succedunt* alii eius filii, qui postquam in eo usufructu patri successerint, novo hoc alio legato gravati ipsi reperiuntur.

18. « Eudorius caelibatarius, haeredibus necessariis destitutus, graviter decumbens, ut animae suae consulat, statuit partem bonorum in pia opera erogare. Ad hunc finem, Bonifacium legatarium universalem instituit per testamentum, debitis vestitum formis. Scriptum autem privatum Bonifacio tradit, in quo piam manifestat voluntatem, postulatque ab ipso, ut eandem fideliter exequatur. Bonifacius vero, mortuo Eudorio, haereditatem integram servat, ex eo quod testamento valido illam teneat. Postulatur, utrum in conscientia tutus esse possit? — Sacra Poenitentiaria respondet, *in Casu* exposito Bonifacium *teneri in conscientia ad implendam voluntatem* Eudorii *certe cognitam, pro foro conscientiae* ». 23. Iun. 1844. Agitur, ut patet, *in Casu,* de fideicommisso pro causa pia. Valent autem dispositiones in favorem piarum causarum, si moralis de eis certitudo habeatur. Neque opus est, ut in eis civiles formalitates impleantur. Dubitat quidem D'Annibale, v. 2. n. 339. ed. 4., ex C. *Relatum* 11. *de Testamentis* etc., quia ait S. Pontifex rescripsit non ut Papa, sed ut Princeps *ad iudices Velletren.,* in

sua temporali ditione. Atqui evidenter rescripsit uti Papa, adeoque etiam extra Pontificiam ditionem ius condidit. Ait enim : « Mandamus, quatenus, cum aliqua causa talis, *super relictis Ecclesiae,* ad vestrum fuerit examen deducta, **eam non secundum leges,** sed secundum decretorum statuta, *seu sacros canones,* tractetis ». Hoc quidem de omnibus causis piis, ubique locorum, valet; minime vero de omnibus profanis etiam causis. I. M. 1030. 1031.

19. *Revocatio testamenti.* — Genesius instituit haeredes universales tres filios, quos habuit a Genesia. Hac mortua, matrimonium contrahit cum Lucretia, ex qua genuit duos filios, et postea moritur.

Quaer. *An testamentum in Casu revocetur ?*

R. Testamentum *in Casu* non revocatur ob duos supervenientes filios. Quare duo posteriores filii, *in Casu,* ius habent tantum ad legitimam portionem. Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 450., I. M. 1034. 1035.

20. *Testamentum casu destructum.* — Titius, testamento holographo condito, illud Caio, quem haeredem nuncupaverat, custodiendum tradidit. Malo autem fato eadem nocte, qua Titius defunctus est, Caii cubiculum incenditur, et ipsum quoque scrinium, quo testamentum servabatur, igne absumitur. Fit proinde, ut defuncti parentes ab intestato haereditatem adeant. His se sistit parochus vir omni exceptione maior qui iurat, se Titii testamentum pridie quam combureretur legisse, in eoque Caium haeredem fuisse institutum, et simul inscripta legata quaedam pia in suae paroeciae bonum praestanda. Cum legitimi Titii haeredes parochi attestationem nullatenus curent, hic eos rogat, ut saltem legata ad pias causas relicta persolvant. Sed frustra. Hinc parochus cum Caio convenit, syngraphas quasdam nummarias confingere, Titii subscriptione perfecte simulata, quibus tum ipse legata pia, tum Caius aliquid pro se recuperare possit ab haeredibus, qui revera fraude capti summam pecuniae designatam per syngraphas solvunt.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. Distinguendum primum est, et videndum, utrum cubiculum Caii incensum sit post Titii mortem, vel ante eam, quod facile in praxi verificari potest. Si testamentum igne absumptum est *post* Titii mortem, iam haereditatis dominium translatum fuit in Caium, itemque, dominium legatorum translatum fuit in pias causas. Parochus testamentum legit, adeoque omnem habet rei certitudinem. Idem videtur dicendum de Caio. Nam, si Titius testamentum *holographum* fecit, et illud ipsi *haeredi* Caio custodiendum tradidit, non apparet profecto, quod rem

Titius secretam retinere voluerit ; sed e contra inde deducitur institutionem haeredis ei viva voce manifestasse, et deinde ipsimet testamentum tradidisse. Ac, si illud Titius legendum tradiderat parocho ob legata pia in testamento inscripta, non est credendum secretum servasse quoad Caium haeredem, cui ipsum testamentum traditum est. Verum tum Caius tum parochus, falsas confingentes syngraphas, leviter quidem peccant *contra veritatem ;* graviter vero *contra caritatem,* nam gravi se exponunt periculo poenae subeundae contra falsarios, et gravi scandali periculo, si res publicetur. Itemque graviter peccant *contra iustitiam legalem,* quae omnem prohibet falsam scripturam sub gravissimis poenis, propter commune fraudum periculum removendum. Unde lex obligat, etiamsi nulli inferatur praeiudicium. Nihilominus, cum res bene successerit, quod acceperunt tali medio, illicito quidem, sed non iniusto, retinere possunt, quia *proprium* accipiunt, non *alienum.* Titii parentes vero ab omni culpa excusantur : siquidem ipsi non tenentur credere neque Caio, neque parocho in causa propria. G. 841. 842.

Si testamentum igne consumptum est ante Titii mortem, Titius revera moritur *ab intestato.* Quare parentes Titii iure ab intestato haereditatem adeunt, neque aliquid profecto debent Caio, qui consequenter uti non potest occulta compensatione et *legitimum possessorem propria auctoritate expoliare.* Leges enim civiles de successionibus obligant in conscientia, siquidem leges sunt, ius proprietatis praestantes, atque hoc ius non nisi in conscientiae foro confertur. Quare Caius, in tali casu, conficta utens syngrapha, iniuste agit, siquidem vera fraude legitimos decipit haeredes, et ad restitutionem tenetur. Idem consequenter dicendum esset, si ipsum testamentum simularet, vi cuius legitimos haeredes vel spoliaret haereditatis possessione, vel impediret, quominus haereditatem consequi possent. — Verum quid ? si Caius nullum simulet documentum, quo vel totam haereditatem, vel saltem eius partem, consequatur, legitimos haeredes, iam haereditatis legitimos possessores, decipiendo et spoliando, vel impediendo quominus haereditatem consequantur ; sed simpliciter dicat, se fuisse haeredem institutum a Titio, et narret totum factum incendii et combustionis testamenti, et legitimi haeredes ipsi credentes, neque adeunt haereditatem, neque ullam iudicis invocant sententiam. Posset tunc Caius haereditatem retinere. Nam, ut haeres ex informi testamento haereditatem servare potest, donec ab ea per iudicem deiiciatur, et haereditatem adire potest, si legitimi haeredes eius possessionem nondum fuerint legitime adepti, ita etiam in casu, quo testamento fuerit destructum ante mortem testatoris ; siquidem in utroque casu certo constare potest de testatoris

voluntate ; et testamentum informe pleno iure invalidum non est, sed rescissioni tantum est obnoxium. Quin imo, si in tali item casu, legitimi haeredes adirent quidem haereditatem, sed Caius illis non restitueret, summam e. g. ab ipso testatore mutuo antea acceptam, eamque sibi retineret, id adhuc videtur facere posse, siquidem non spoliat legitimos possessores, et informe testamentum saltem probabiliter valet, donec iudiciaria interveniat sententia, quae *in Casu*, uti supponitur, non intervenit. Neque enim tunc obstat legitima possessio, neque legitima sententia. G. 830. 831. 837. 839., I. M. 936. 1029.

Ad parochum vero quod attinet, si haeredes legitimi Titii *moralem* habent *certitudinem* piorum legatorum, ea solvere tenentur. Legata enim pia non reguntur Iure Civili, sed Iure Naturali et Iure Canonico. Si vero moralem hanc certitudinem non habent, neque pia legata solvere tenentur. « Ceterum, ait S. Alph. 924., si non constet haeredi voluntas testatoris, docet Laym., quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur haeres in suo praeiudicio credere uni testi, *quamvis probatissimo,* dum in C. *Relatum* 10. *de Test.* expresse dicitur; *tribus aut duobus testibus requisitis.* Et in C. *Licet de Testib.* dicitur: *Licet quaedam sint causae, quae plures exigant testes ; nulla tamen est causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur... Hinc docet Laym., quod haeres non tenetur credere *soli parocho,* nisi alius adsit contestans ».

Et Reuter p. 3. n. 277.: « Si parochus post mortem parochiani sui producat schedam continentem pia quaedam legata, tunc si agnoscatur, vel duobus testibus probari possit, quod manu testatoris vel defuncti sit scripta, pia eius voluntas executioni mandanda est ; *si autem ipse parochus legata adnotaverit, non creditur ei sine alio teste.* Quare parochi vel confessarii tales ultimas dispositiones ad causas pias non excipiant, nisi advocatis duobus testibus masculis aut foeminis. Unus tamen cum parocho sufficere poterit ».

21. *De patrimonio dividendo inter filios, ab intestato patri succedentes.* — Titius vir satis dives, cui in bonis numerata praesertim erat pecunia, repentino morbo in extrema senectute correptus, ab intestato decessit. Duo eius filii, qui familiae patrimonium assiduo labore et industria auxerant, quique senescenti patri usque ad vitae exitum seduli praesto fuerunt, totam paternam haereditatem sibi capiunt, quin aliquid ex ea tribuant Caiae sorori, quae iam a multis annis nuptui tradita, congruam dotem acceperat. — Reclamat Caia et hodiernis

legibus innixa exigit, ut patrimonium aequaliter inter se et fratres dividatur, et fratribus id praestare renuentibus minitatur, se ad iudicem recursum habituram, ut legalem partem integram sibi obtineat. Hinc fratres pecuniam a patre acceptam colligunt, et partem abscondunt, partem sub ficto nomine in mensa nummaria deponunt. Caia haec suspicatur: nolens tamen se litibus implicare, aegro animo a petitione iudiciali desistit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Filii Titii, ut *ex Casu* apparet, *filiifamilias* seu *minores* non sunt: siquidem rei familiari assiduo labore et industria usque ad extremam patris senectutem operam navant, et patrimonium multum augent. Quare nulla esse potest difficultas ex hoc capite. Iam vero patrimonium Titii praesertim in numerata pecunia situm erat. Fructus huius pecuniae ordinarii seu legale interesse, quamvis ea pecunia a filiis Titii administretur ad ipsum Titium, et ad eius patrimonium pertinet. Ratio est, quia ordinaria huiusmodi pecuniae administratio nullum filiis Titii dominium tribuit in hos fructus, sed ad summum ius tantum ad ordinarium quoddam praemium, seu ad ordinariam quandam compensationem laboris. Quare non est dubium, quod cum pater Titius mortuus sit ab intestato, patrimonium Titii cum huiusmodi fructibus aeque dividendus sit inter Caiam sororem et duos eius fratres. Verum dos Caiae in haereditatem conferenda est. Quare si eius pars acceptam dotem aequet, nihil ipsi a fratribus debetur. Si vero eius pars acceptam dotem superet, excessum illi debent fratres.

Verum praeter praedictos patrimonii Titii fructus, alii profecto sunt fructus extraordinarii ex assiduo labore et industria duorum filiorum Titii usque ad extremam huius senectutem. Hi fructus non proveniunt ex ipso patrimonio, sed ex propria et extraordinaria industria et labore duorum filiorum Titii. Quare ad ipsos exclusive pertinent, neque ad eos soror ius ullum habet; siquidem res fructificat domino suo. Hinc, si pecunia, quam abscondunt, et quam sub ficto nomine in mensa nummaria deponunt, non alia est quam quae assiduo labore et extraordinaria industria acquisita ab ipsis est, inquietandi non sunt. Nihil enim debent sorori.

22. *De legatis.* — Maria N. vidua B., in suo testamento, a sacerdote quodam scripto, ab ipsa correcto, et a notario transcripto, plura constituit legata. Inter ceteros legatarios reperta est quaedam *Clementina B.*, cui centum reliquit scutata, conditione adiecta, ut, si testatrici praemoreretur, ea scutata impenderentur in tot missas, quot

celebrari possent in suffragium testatricis. Mortua testatrice, aperto-que testamento, nulla reperta est persona in familia B., quae *Clementina* appellaretur, nec unquam extitit. Reperiebatur tamen in ea familia vir nomine *Clemens,* qui consequenter legatum ad se pertinere contendebat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Cum factum certum sit, quod in familia *B.* nulla sit et fuerit mulier nomine *Clementinae,* non est dubium, quod legatum spectet ad *Clementem.* Evidenter enim error irrepsit in testamenti transcriptione; error autem nominis personae ipsi personae non officit, si cum alia confundi non possit, ut *in Casu.* Hinc in L. 4. Cod. de *Testam.* dicitur: « Si in nomine vel praenomine seu cognomine, testator erraverit, nec tamen, de quo senserit, incertum sit; error huiusmodi nihil officit veritati ». Item in Instit. tit. *De Legat.* § 29.: « Si quis in nomine, cognomine, praenomine, agnomine, legatarii testator erraverit, si de persona constat, nihilominus valet legatum, idemque in haeredibus servatur et recte. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt, qui si alio quolibet modo intelligantur nihil interest ». Idem habetur ex C. I. 836.: « Si persona haeredis vel legatarii fuit erronee indicata, dispositio suum habet effectum, quum ex contextu testamenti vel ex aliis documentis, vel ex factis constantibus, resultet quaenam sit persona, quam testator voluerit nominare. Idem habet locum, quando res legata fuit erronee indicata, vel descripta, sed certum sit de quanam re voluerit testator disponere ». Cf. A. S. S. v. 5. p. 26. 27., G. 832., I. M. 1039.

23. « Ioseph parochus, *Prioris* titulo nuncupatus, quod sequitur legatum hisce verbis reliquit: — Legato relinquo meo successori Priori totam meam bibliothecam. — Haec autem aliud non erat nisi operum collectio, qualis studiosum ac doctum animarum curatorem decet. Iosepho in parochia seu prioratu proxime successit Petrus, qui proinde librorum possessionem adeptus est: cumque decem post annos ad aliam parochiam translatus fuisset, eam librorum copiam secum asportavit; ac morte repentina postmodum correptus in manu haeredum suorum reliquit, quin priores, qui subsecuti sunt, ullam de hac re querelam admoverent. At haeredes anxii ac solliciti, an illud legatum Petro uti privatae personae, an vero Priori uti Priori ac successoribus eius ex testatoris mente competeret, rem exposuerunt, opportunam declarationem expostulantes ».

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quoad propositi casus resolutionem « perpendebatur, in Iure legatum pro rectore scriptum, tum reputandum esse huic tantum, non ecclesiae et huiusce rectori ac successoribus relictum, cum peculiares circumstantiae id ipsum ex adiunctis coniecturis certe suadere videantur, iuxta expressum textum in Cap. 15. *Requisisti de Test.;* speciatim vero afferebatur auctoritas Amostazii *de Caus. piis* l. 4. *de Caus. piis in spec.* c. 7. a. n. 50., qui textum memoratum interpretatus, similem quaestionem agitat resolvitque per haec verba: *Sed distinctione resolvenda est quaestio, quam adducit Pontifex in Cap.* Requisisti de Test., *et si episcopo aut rectori adsit aliqua coniectura unde perpendamus, quod contemplatione personae relictum fuerit legatum, utpote si consanguineus fuerit testatoris, valde amicus, vel benemeritus, tunc legatum non ad ecclesiam, sed ad rectorem pertinebit: si vero nulla adsit causa id existimandi, ad ecclesiam spectabit: ratio est; nam licet relinquatur episcopo seu rectori, intelligitur tanquam administratoribus illius, non vero ut personis.* Iam vero nulla satis probabilis ab haeredibus ratio proferebatur, qua Petro uti personae privatae Iosephus eos libros reliquisse dici posset. Itaque dubium propositum fuit: An et quomodo haeredes Prioris Petri retinere in sua proprietate possint bibliothecam, de qua in Casu? vel potius haec ad Priorem pro tempore pertineat? Emi Patres 17. Februarii 1854. rescripserunt: *Negative ad primam partem, Affirmative ad secundam* ». Bizzarri Collect. ed. 1885. pag. 627. seq., Laymann l. 3. tr. 4. c. 2. n. 1.

24. « Mercorus promiserat centum aureos Publio, in testamento legandos. Sed repentino morbo correptus, et iam iam moriturus, ad se filium suum Andream accersit, et ait: Volo, ut centum aureos Publio tribuas. His dictis, intestatus decedit.

Quaer. *An Andreas legatum Publio solvere debeat? -- Et an Publius, illo renuente, se compensare possit?*

R. Andreas haeres *probabiliter* non tenetur legatum patris adimplere, saltem *per se,* quia modus ille disponendi non est legi conformis, non enim valet *probabiliter* legatum, nisi in valido testamento constituatur. Excipe, nisi filius patri promiserit, se eius voluntatem adimpleturum esse, quia tunc interveniret, contractus implicitus, quo filius susciperet obligationem de iure naturali legatum adimplendi. Etenim pater in promissione filii fidens ab alia via tuta legatum transmittendi abstinet. Dixi *probabiliter,* quia de hoc acriter controvertitur, ante iudicis sententiam. Duplex igitur est sententia *proba-*

bilis. Alii enim obligationem de iure naturali voluntatem morientis exequendi urgent: alii vero legis dispositionem opponunt ». Ita P. G. 852. 857. 858., qui omittit deinde dicere de compensatione Publii. Verum praedictum legatum ex positivo etiam iure, naturalem admittente obligationem, verius videtur *validum,* licet *rescissioni obnoxium*. Quare, usque dum iudicis sententia non rescindatur, non videtur cur Publius *sese compensare* non possit; si Andreas renuat legatum solvere, neque vero iudicis invocet sententiam. *Sese compensare* eo nempe modo, qui superioribus Casibus dictus est hoc n. 72., 3. 20. et qui admittitur ab ipso P. Gury 831., retinendo nempe ea, quae ad ipsum legatum pertinent, si forte habeat, minime vero retinendo ea quae ad Andream pertinent, si habeat, vel eum sua pecunia vel suis rebus spoliando. Non desunt tamen, qui simpliciter in *hoc Casu,* ut in praecedentibus Casibus, compensationem admittunt, quamvis non nisi ut probabilem habeant validitatem testamenti et legati. « Tertio, ait Lugo d. 16. n. 94., qui ex testamento minus solemni legatum debet habere, cum sit opinio probabilis deberi in foro conscientiae ea legata, licet contraria opinio sit satis communis et probabilis, potest tamen legatum detinere, vel de novo accipere, aut occulte sibi compensare, ut fatetur Granado, Molina et Lessius, qui addit haeredem ab intestato posse etiam uti compensatione occulta contra eum, qui bona defuncti possidet, ex testamento minus solemni, quia contraria etiam sententia probabilis est, cui se potest conformare ». Cf. I. M. 936. 1011. 1029. 1477. 1478., Lugo d. 16. n. 94., S. Alph. l. 3. n. 521.

25. Gabriel testamento legavit Raphaëli mille libellas, alimentorum titulo, per viginti annos, a suo haerede solvendas. Post decem annos moritur Raphaël. Eius filii legatum reclamant. Sed renuit illud solvere Gabriel.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Gabriel ad nihil tenetur. Alimenta enim personae cohaerent et consequenter ad haeredes non transmittuntur, etsi in certum et definitum tempus fuerint constituta; immo etiamsi ex re iudicata debeantur. C. I. 146.

Haec ad rem habentur L. 20. *Quando dies legator. vel fideicomm. cedat:* « Si cum praefinitione annorum legatum fuerit, veluti Titio dena usque ad annos decem; Iulianus libro trigesimo Digestorum scribit interesse: et siquidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse legata, et futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad haeredem non transmittere: si vero non pro alimentis legavit, sed in plures

pensiones divisit exonerandi haeredis gratia, *hoc Casu,* ait omnium annorum unum esse legatum et intra decennium decedentem legatarium etiam futurorum annorum legatum ad haeredem suum transmittere, quae sententia vera est ».

26. *Legata pia.* — Ob testamentum, legalibus conditionibus destitutum, haereditatem cepit *ab intestato* Francisca post legitimam iudicis sententiam. Inter alias dispositiones testator 1,000 libellas destinabat suo confessario, ut 100 missas pro eius anima celebraret. Hinc Francisca quaerit: An 1.° teneatur curare, ut illae missae celebrentur; 2.° An debeat praescriptam eleemosynam missarum tradere confessario testatoris, ut ab illo missae celebrentur, vel eam alteri sacerdoti tradere possit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmative; nam est verissime dispositio ad piam causam: quae suum *semper* retinet valorem, si *certo* constet de voluntate testatoris. Atqui de ea certo constat etiam *per testamentum legalibus conditionibus destitutum;* dummodo tamen constet, testamentum vere confectum a testatore, et non esse simulatum, nec mutatum, Ergo. Confirmatur ex communi auctoritate thth., qui docent, quod licet testamentum principaliter factum ad non pia validum non sit, valida tamen sunt legata pia in eo relicta. Neque vero officit prolata iam iudicis sententia; nam in dispositionibus ad pias causas standum est iuri canonico non civili. Cf. Molina de Iust. et Iure disp. 134. n. 2. 6. 7., Lugo de Iust. Iure disp. 22. s. 9. n. 267. 272. 273., Laymann l. 3. tr. 4. c. 2. n. 1.-5., Schmalz. de Testam. n. 45. 46., Roncaglia tr. 19. q. 14. c. 2. q. 2., G. 859.-865., Lucid. de Visit. ed. 3.a v. 2. p. 426. 427. D'Annib. ed. 3.a v. 2. n. 339.

R. Ad 2.um debere illam eleemosynam tradere praefato testatoris confessario. Videtur enim tota illa summa destinata intuitu *confessarii;* cum minor sufficeret ad eas missas celebrandas; neque celebrantis personam constituere opus esset. Dispositio ergo est ad causam piam non solum quoad missas celebrandas, sed etiam quoad ipsum celebrantem, cui testator voluit favere. Ea igitur omnino servanda est, et quidem ex stricta iustitia. Quando enim electio imponitur, non in gratiam communitatis et propter bonum commune, sed in gratiam eligendi, iste ex testatoris voluntate acquirit strictum iustitiae ius ad rem sibi relictam. Et sic, si testator legatum expresse relinqueret pro pauperibus loci, pro pauperibus consanguineis, pro virginibus, et daretur exteris, extraneis, coniugatis, restitutioni locus esset. Lugo d. 24. n. 284.

27. Pia mulier morti proxima testamentum condens haec edixit: « Instituo haeredem filiam meam Agnetem cum obligatione celebrare faciendi singulis sabbatis sacrificium in altari Deiparae Virgini dicato, et huiusmodi sacrificium, si poterit, celebrabit presbyter B. pueri praeceptor. Itidem pro anima mea desidero, ut celebretur singulis sabbatis coram Deiparae Virginis imagine, quod si poterit, celebrabit presbyter A. praeceptor mei nepotis ». Agnes sedulo satisfecit; verum, Agnete mortua, eius filii et haeredes ab Apostolica Sede postularunt: 1.° *An missarum legatum sit vere obligatorium?* — 2.° *An, in casu affirmativo, tale legatum cessaverit morte Agnetis?*

S. C. C. 9. Aug. 1863. censuit: *Legatum esse obligatorium et perpetuum.* Enimvero in interpretatione legatorum attendi debet maxime, an testator voluerit gravare *particulares personas,* quas vocavit haeredes, vel *haereditatem,* ad quam assequendam personas nominavit. Si 1.um legatum est temporaneum, et cum personis vocatis expirat. Si 2.um legatum perpetuum est. Hisce autem consideratis, si anceps adhuc sit mens testatoris, quae magis attendi debet, et locutio, iudicium dari solet in favorem piae causae, seu favor piae causae vincit haeredis libertatem; et ideo legatum censetur perpetuum. A. S. S. v. 1. p. 272., Scav. ed. 12.^{a} Mediol. 1874. l. 2. n. 541.

Haec Benedictus XIV. de Syn. l. 13. c. ult. n. 32.: quoad legata taxative vel demonstrative concepta. « Illa legata seu fundationes erunt *taxative* conceptae, si fundatores legando aut aliquo modo disponendo, orationem seu dispositionem prius inchoaverint ab assignatione fundi et subinde Missarum onera adiecerint, et, *hoc casu,* huiusmodi onera moderari possint; secus vero, si fundatores orationem seu dispositionem incoeperint ab impositione oneris et subinde fundum assignaverint, tunc onus dicitur *demonstrative* conceptum, ac fundatorum heredes per Amplitudinem Tuam cogendi sunt ad perpetuam dicti oneris manutentionem et ad supplendam summam deficientem pro praeterito quam pro futuro tempore ».

28. « Cleoniphas haeredem suum universalem Amedaeum instituit, *cum onere ut* 600 francos fabricae ecclesiae retribuerit. Sed ecce morte repentina corripitur Amedaeus; paulo post moritur et ipse testator quin testamentum aliud confecerit. Haereditatem adit Paschasius, *ab intestato* succedens. Ab eo parochus legatum pium in ecclesiae favorem requirit, sed illud solvere renuit Paschasius.

Quaer. *An Paschasius ad legatum ecclesiae solvendum teneatur?*

R. Paschasius ad nihil prorsus tenetur. Etenim nulla obligatio ei

imposita est, siquidem *ab intestato* succedit. Quare igitur pia intentio defuncti ipsi adimplenda imponeretur, cum ab ipso nequidem fuerit haeres constitutus? » G. 851. Videtur tamen sustineri legatum, tum ex Iure Canonico, cum de eo certo constet, tum etiam ex Iure civili, cum, licet haeres sit praemortuus, legatarius tamen, seu causa pia omnino eadem existat. C. I. 890.

29. Carolinus, filius haeres, defuncto patre Carolo, scripturas a patre relictas colligens, ut iura cognosceret suae haereditatis, schedulam invenit, in qua pater manu propria pias dotes et eleemosynas notaverat.

Quaer. *An praedictus haeres ad eas dotes et eleemosynas implendas teneatur?*

Resp. 1.° Schedulae verba sunt consideranda. Etenim, si schedula *certum* contineat *legatum,* omnino observanda est, licet omni civilis iuris solemnitate sit destituta: dispositio enim est ad pias causas. Auth. *Quod sine,* ibique Glossa, C. *de Testam.*, C. *Cum esses,* C. *Relatum de Testam.*

2.° Si schedula contineat obligationem a Carolo *ex iustitia* vel *ex voto* implendam, implenda item est a Carolino, nisi iste reperiret fuisse iam a patre adimpletam. Filius enim et haeres quicumque universalis succedit in omnibus iuribus et oneribus testatoris. C. *In litteris* 5. *de Raptorib.*

3.° Si schedula contineat tantum pium opus, quod Carolus ex devotione et ex caritate constituerat ipse facere, illud haeres implere non tenetur. Schedula enim tunc scripta fuit tantum ad sui memoriam, non ad haeredem obligandum. Imo etsi Carolus animum habuisset haeredem obligandi, haeres adhuc obligatione non tenetur, si praedictum animum testator non expressisset. Propositum enim mente retentum nihil operatur. L. *Quinam* ff. *de Hered. instit.* Quare voluntas testatoris non attenditur, nisi expressa. — Casus Dioec. Bonon. a. 1778. mens. Aug. Cas. 2., I. M. 588. 589. 1030. 1031.

29. bis Cornelius confecit testamentum in favorem simpliciter fratris sui Antonii. Verum, cum Antonius iter in Americam instituisset, et publica nuntia narraverint naufragium navis, in qua reperiebatur Antonius, novum Cornelius confecit testamentum in favorem Antonini nepotis, Antonii filii. Initio huius testamenti declarabat Cornelius: *quia haeredem fratrem habere non possum, haeredem instituo,* etc. In hoc tamen secundo testamento plura legata inscripta erant et profana, et pia. Antonius incolumis ex eo naufragio evadens in patriam rever-

titur, et invenit Cornelium iam mortuum. Duplici invento testamento, quaeritur, utrum valeat primum, an secundum; et an si primum tantum valeat, sint saltem legata solvenda.

R. Primum tantum valet testamentum, quia secundum falsâ causâ innititur. Cum autem ea causa adducatur tantum *pro haerede*, valent legata tum profana tum pia secundi testamenti, quod consequenter, quoad haec legata est quaedam alia testamentaria dispositio, quae nullam contra se nullitatis causam habet. Confirmatur ex C. I. 828: « Le disposizioni a titolo universale o particolare, fondate sopra una causa espressa, che risulti erronea, quando questa sia la sola che vi abbia determinato il testatore, non hanno alcun effetto ». Et L. 93. *de Heredibus instituendis:* « Pactumeius Androstenes Pactumeiam Magnam, filiam Pactumeii Magni ex asse haeredem instituerat, eique patrem eius substituerat. Pactumeio Magno occiso et rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, mutavit testamentum. Noviumque Rufum heredem instituit hac praefatione: quia haeredes, quos volui habere, mihi contingere non potui, Novius Rufus heres esto. Pactumeia Magna supplicavit imperatores nostros, et cognitione suscepta, licet modus institutioni contineretur, quia falsus non solet obesse, tamen ex voluntate testantis putavit imperator ei esse subveniendum. Igitur pronuntiavit hereditatem ad Magnam pertinere, sed legata ex posteriore testamento eam praestare debere, proinde atque si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta ».

30. *Legata pia retardata.* — Serapio executor testamentarius Hilarionis retardare vellet venditionem mobilium bonorum eiusdem Hilarionis, ut ea posset, opportuna occasione, maiori vendere pretio, et sic plures posset eleemosynas distribuere. Verum dubius est, an ex hac retardatione detrimentum potius Hilarionis anima patiatur, quam utilitatem percipiat.

Quaer. — 1.° *Utrum mortuus aliquod detrimentum sentiat, ex hoc quod eleemosynae, quas mandavit dari, retardantur?* — 2.° *Utrum executor debeat tardare distributionem eleemosynarum, ad hoc quod res defuncti melius vendantur?*

R. Ad 1.um « Dicendum quod hic est opus duplici distinctione. Primo quidem ex parte ipsius detrimenti. Distinguendum enim est duplex detrimentum. Nam quoddam detrimentum est, quod pertinet ad tolerantiam poenae, secundum illud, quod habetur 1. Cor. 3., 15. *Si cuius opus arserit detrimentum patietur.* Aliud autem, quod pertinet ad subtractionem remedii. Secundo etiam distinguendum est ex parte

eleemosynae, circa quam potest considerari etiam meritum ipsius eleemosynae, nullum detrimentum patitur defunctus ex praedicta tarditate, maxime, si quantum in ipso fuit, curam adhibuit, ut huiusmodi eleemosynae cito darentur, quia meritum principaliter ex voluntate et intentione dependet; sed quantum ad effectum eleemosynae patitur detrimentum, non quidem, ut pro huiusmodi tarditate puniatur; sed quia remedium ei non adhibetur, dum suffragia differuntur, ex quibus plurimum iuvaretur. Dicendum quod negligentia unius non imputatur alteri ad poenam; potest tamen redundare in alterum quantum ad defectum remedii, secundum quod unus homo ab alio adiuvari potest ». S. Th. Quodlibet. 6. a. 13.

Ad 2.um « Dicendum : In mora modici temporis non videtur esse magnum periculum; unde, si executor per modicum tempus eleemosynam dare differat, ut, rebus defuncti melius venditis, ampliores eleemosynas dare possit, laudabiliter hoc facit. Si vero e converso per multum tempus differat eleemosynas distribuere, ut non multo ampliores eleemosynas faciat, non videtur esse absque culpa : quia forte defunctus a purgatorio liberaretur, in quo existenti remedium suffragiorum maxime necessarium erat. Hoc autem requirit prudentis executoris examen; ut scilicet, consideratis dilatione temporis et conditione personae, quae creditur citius vel tardius liberanda, et etiam quantitate augmenti eleemosynarum, faciat quod videbitur expedire defuncto ». S. Th. Quodl. 6. a. 14.

31. *Reductio missarum.* — Ioannes pingue possidebat beneficium, cui adnexum erat onus 300 missarum quotannis. Singulis missis respondebant 5 libellae. Verum, terraemotu diruta domo et alluvione vinea vastata, quae beneficii dotem constituebant, nunc percipit tantum 600 libellas quotannis. Quamvis in dioecesi missarum stipendium duarum sit libellarum, nulla tamen a S. Sede vel ab episcopo venia petita, nonnisi 120 celebrat missas quotannis; inquiens reditibus imminutis, imminuuntur missae. — *An recte?*

R. Ioannes non recte agit. Nam adhuc potest constitutas missas celebrare, convenienti stipendio, secundum taxam dioecesanam. Si vero minorem adhuc perciperet quantitatem, ita ut missae neque secundum taxam dioecesanam possent celebrari, tunc *consultius* ageret ad episcopum recurrendo, qui rem quasi arbitrio boni viri componere potest. *Consultius,* cum doctores non desint, qui doceant opus *in tali Casu* non esse S. Sedem adire; aliis extimantibus reductionem solius Romani Pontificis auctoritate fieri posse : ac aliis opinantibus reductionem fieri posse propria etiam auctoritate; nemo enim cogi potest

ad missam celebrandam sine iusto stipendio. Adde, quod poterit etiam episcopus facultatibus uti, quae solent hac in re Ordinariis communicari. D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 75., Cf. Cas. seq.

32. *Commutatio pii legati.* — Armandus reliquit pingue legatum 500,000 libellarum pro eleemosynis singulis diebus distribuendis inter pauperes loci suae nativitatis. Cum ibidem pauci sint pauperes, et nullae sint religiosae communitates, Armandi filius et haeres ab Ordinario petit, ut velit legatum hoc commutare, ita ut pecunia impendatur in fundatione monasterii monialium, quae loci infirmis praebeant assistentiam, et in publica schola puellas gratuito doceant et christiane instruant.

Quaer. — 1.° *An liceat legata pia extinguere vel moderari, et cuinam id liceat?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um 1.° Legata pia generatim, alia sunt personalia, alia realia, alia mixta. *Personalia* sunt quae defunctus, nullo praedio designato, ab haeredibus praestari iussit. *Realia,* quae imposuit praedio *taxative,* h. e. quod testator *solum* legatis praestandis obligavit. *Mixta,* quae praedio imposuit *demonstrative,* h. e. quod testator *prae ceteris* legatis praestandis obligavit. — *Personalia* obligant haeredem pro viribus haereditatis, quamvis postea bona haereditaria distraxerit. *Realia* adhaerente praedio, et cum eo transeunt ad tertium et quartum etc. possessorem. *Mixta* obligant haeredes quasi *personalia,* tertium rei possessorem quasi *realia.* — Porro *Personalia* extinguuntur, rebus omnibus haereditariis, sine haeredum culpa, interemptis. *Realia* extinguuntur, interemptis praediis, quibus adhaerebant. *Mixta,* praedio interempto, supersunt, quoad haereditas par erit solvendo. Cf. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 25. n. 31.

2.° Licet pia legata moderari: 1.° *iusta* eorum, qui ea reliquerint, voluntatis *commutatione.* Id, ut plures arbitrantur, licet Ordinariis, tamquam Sedis Apostolicae delegatis. Verum in Italia et ubi viget Tribunal Fabr. S. Petri, episcopi hoc iure uti non solent. Trid. s. 22. C. 6. de R., S. Alph. l. 3. n. 391., Barbosa De Off. et Pot. episc. p. 3. Alleg. 83. n. 5., Collect. in Conc. Trid. in s. 22. C. 6. de R., De Luca ad Trid. Disc. 21. n. 2. — 2.° *Interpretatione,* e. g., si consanguinei fundatoris, vel beneficiatus, aut capellanus egestate laborent. In praesenti tamen Ordinariis vetitum est reducere « onera ulla missarum, aut *post* Conc. (Trid.) imposita, aut in limine fundationis; nisi in ipsa beneficii erectione expresse cautum fuerit, ut liceat episcopo iniunctum onus reducere » Urb. VII., Innoc. XII. Decr. *Nuper* 21. Iun. 1625.

23. Dec. 1697., La-Croix l. 6. p. 2. n. 63., Bened. XIV. de Syn. l. 5. c. 10. n. 2. Verum, cum hoc Decretum deroget et legi praeexistenti, C. 12. *de Constit.*, et iuribus episcoporum, ad reductiones missarum, easque perpetuas limitandum est. Quare adhuc integrum est episcopis cetera legata moderari, e. g., eleemosynarum, dotium, etc. et legata missarum ad breve tempus. S. Alph. l. 3. n. 381., l. 6. n. 331. d. 3., La-Croix l. 4. n. 855. — 3.° *Iustitia id exigente* quoties reditus praediorum non amplius sufficiunt oneribus satisfaciendis, vel quia reditus imminuti sunt; vel quia aucta sunt stipendia, si stipendium taxatum fuerit. Si enim nullum stipendium taxavit fundator, consuetum pro tempore ac loco voluisse intelligitur. Reductionem in hoc 3.° casu alii putant, fieri posse tantum auctoritate S. Pontificis, nempe quoad relicta in ipso limine fundationis, vel post Conc. Trid.; alii dicunt fieri posse etiam auctoritate propria, nemo enim potest cogi sine ulla vel iusta mercede celebrare; alii inquiunt oportere rem expediri arbitrio Ordinarii, quasi boni viri. La-Croix l. 4. n. 855., Lugo de Sacram. l. 5. c. 21. q. 9. n. 97. 98., S. Alph. l. 6. n. 331. d. 2., I. M. 1067. 1068., A. S. S. v. 3. p. 374. seqq.

3.° Quoties autem moderationi legatorum locus est, sic moderari debent ut minimum, quod fieri potest, detrimentum exinde capiat is, qui ea reliquit. Quocirca primum delenda sunt reliqua pia opera, integro relicto missarum numero; S. C. C. ap. Fagnan. in C. *Ex parte* n. 34.; nisi aut mens testatoris aliud suadeat, aut haec onera aliis praediis cohaereant. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 25. n. 23. Quando autem omnino necesse est coercere missarum numerum, si aliae cum cantu celebrandae sint, aliae sine cantu, ab illis incipiendum est. S. C. C. ap. Bened. XIV. l. c. n. 34. Demum reductio computari debet ad eleemosynam missae manualis iuxta taxam dioecesanam. S. C. C. 3. Febr. 1725. Quod, si reditus subinde augeantur, augeri, sive redintegrari, servata proportione, quoque debet missarum numerus. Instr. S. C. C. ap. Bened. XIV. l. c.

Ad 2.um Videtur, quod episcopus possit praedictum legatum, legitima saltem epicheia, testatoris voluntatem interpretando, commutare. Nam primo pingue testator reliquit legatum, et pauperes illius loci pauci sunt. Quare, si relictae eleemosynae inter illos distribuerentur, minima sane utilitate erogaretur tam ingens pecuniae summa. Praeterea propositum opus longe melius est, et magis prospicit bono communi illius loci. Insuper pauperes non omnino frustrantur relicto legato; nam eo fruuntur pauperum filiae, et pauperes infirmi. Agens S. Alph. l. 3. n. 931. d. 2. de causis, ob quas episcopus ultimas vo-

luntates commutare valeat, ait: « Tertio causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium: tunc enim poterit episcopus commutare in alium pium usum magis eidem ecclesiae necessarium; imo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita praesumatur mens testatoris ». I. M. 1068.

73. — DE COMMODATO, DE DEPOSITO, DE MANDATO

1. Fuscianus commodavit Rutilio tapetes, seu picturas textiles, ad domus cubicula exornanda, candelabra argentea, vasa aurea, aliamque pretiosam supellectilem, occasione nuptialis convivii et festi. Eo finito, noctu ex causa omnino ignota, tota domus incenditur, et omnia pereunt. Vix Rutilius aliique ex familia tempus habuere ad propriam vitam salvandam.

Quaer. *An Rutilius teneatur de damno rerum sibi commodatarum?*

R. Negative. Nam ex una parte res perit domino suo: ex altera vero parte, cum incendii causa *omnino ignota* sit, nullo modo constare potest sive de culpa theologica, sive de culpa etiam iuridica; adeoque de damno teneri non potest. Idemque dicendum esset, si commodatae res furto fuissent ablatae, nulla interveniente Fusciani culpa.

Verum quid? si *dubium de negligentia* haberetur. Neque in hoc casu dubii Rutilius obligari posset ad compensanda damna, quia tunc obligatio, si qua est, dubia consequenter et incerta est. Sed obligari quis non potest ad certam damnorum compensationem ob merum dubium damni illati.

Quid vero, si adfuisset quidem negligentia, sed non theologice culpabilis, uti non raro in huiusmodi incendiis evenire solet. Videtur tunc Rutilius teneri ad damnorum compensationem, *in Casu*. Ita quidem ex Iure civili et in foro exteriori; ac idem in foro interiori dicendum videtur, ob implicitum saltem contractum de diligentia adhibenda, immo etiam de non ordinaria tantum et communi diligentia adhibenda; cum agatur de commodato in gratiam tantum commodatarii, et de rebus valde pretiosis, ac in notabili quantitate. Interveniente vero iudicis sententia, non est dubium, quod Rutilius in hac eadem hypothesi ad damna compensanda teneatur. — I. M. 1070. seqq., G. 869. seqq. 877.

2. Pibertus mercator, sub expressa secreti accepta promissione, manifestavit amico suo Gedonio intentionem, quam ipse habebat de-

clarandi cessionem bonorum suis creditoribus. Volens tamen subtrahere 500,000 libellas, rogavit eundem Gedonium, ut eam pecuniae summam depositam apud se secreto ipse custodiret, eique restitueret postquam compositio cum creditoribus facta esset. Deinde addidit praedictam pecuniam partim esse argenteos et aureos nummos, partim titulos publici Debiti inter quos, ait, reperiuntur 100,000 libellae, titulis russiacis, quos nuperrime accepi a Domino Russo Photio Telletoff, in tota civitate omnibus bene noto.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Gedonius nullo pacto acceptare potuit praedictum secretum. Ac quamvis acceptaverit, nullo modo tenetur ad illud servandum. Agitur enim de re illicita, de re aliis graviter nociva, de detrimento afferendo ab ipso committente secretum, de secreto adhibito ad praedictum damnum opere perficiendum. — I. M. 1542. 1543.

Insuper Gedonius praedictum depositum nullo pacto potest acceptare. Secus enim evadit iniustus et efficax damnificator, cooperando creditorum damno, et ad restitutionem tenetur. Si vero depositum iam acceptavit, et facta iam sit bonorum cessio, illud Piberto restituere non potest, sed Piberti creditoribus restituendum est, adeoque ut haec restitutio rite fiat, huiusmodi creditores monendi sunt, vel potius legitima monenda est auctoritas, ne in hac restitutione, uti facile contingere potest, alii alios laedant. Si iterum depositum iam acceptavit, sed nondum facta sit bonorum cessio. Pibertum monere debet de eius iniustitia, ut ab ipsa omnino abstineat. Quod si Pibertus omnino sit determinatus ad cessionem bonorum faciendam; creditores monendi sunt, ut sibi caveant, vel melius, opportuno tempore praemonenda est legitima auctoritas, et acceptum depositum, vel creditoribus, vel certe, practice loquendo, legitimae auctoritati consignandum est, ut inter creditores distribuatur. Si vero certo constet, uti videtur, titulos illos russiacos in individuo datos esse a Domino Russo Telletoff, eidem restituendi sunt. Sed debitae cautelae adhibendae sunt in hac restitutione, si fiat sine interventu legitimae auctoritatis, ne inde ipsi Gedonio damna obveniant. I. M. 1075. 1076. 1423. — Gennari Consult. etc. ed. 2.ª p. 1. Cons. 48.

3. Canutus, cuiusdam principis thesaurarius, pecuniis sibi creditis, inscio domino, in suum commodum negotiatur, in foro argentario, et lucrum sat notabile sibi facit. Die quadam, cum cistula, pecunia domini referta, ipsi tradita fuisset, loco eam reponendi statim in arca pecuniae, quae in eadem principis domo asservabatur, in domum suam

eam asportavit, ut posset etiam cum illa negotiari, uti de more faciebat. Verum post paucos dies cistulam lustrans, et pecuniam numerans advertit mille libellas ex ea fuisse subductas.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Canutus in Casu non videtur posse excusari a peccato et gravi peccato ex usu, quem facit, pecuniae sui domini. Princeps enim est certe invitus, et rationabiliter invitus, et non est dubium, quod si princeps cognosceret infidelitatem sui thesaurarii, eum statim expelleret. Canutus, negotiando pecunia domini sui, eam profecto exponit magno periculo, siquidem res per se valde periculosa est praedicta pecuniae negotiatio in foro argentario, seu *bursa,* ut ipsa constat quotidiana experientia.

Nihilominus cum res hactenus bene successerit Canuto, lucrum sat notabile, quod percepit ex ea negotiatione, sibi retinere potest; quia fructus est suae industriae. Supponitur autem, ut apparet *ex Casu,* quod illa pecunia esset in arca recondenda et ibidem otiosa permanere deberet; ita ut ex illa pecunia, adhibita ad negotiationem, nullum sequatur principis cessans lucrum.

Mille autem libellas ex cistula subductas restituere tenetur Canutus. Nam pecuniam asportans in suam domum, ut ea pecunia posset negotiari, eiusdem periculum in se suscepit. — I. M. 2075., seqq., G. 882.-884., Ithur. Cas. 2. n. 12. 13.

4. Durandus deponit apud Martinum, publicum nummularium, summam aureae pecuniae numeratae, 50,000 libellarum. Deponit item Durandus apud eundem Martinum 50,000 libellas, 50 schedulis Debiti publici. Scriptum conficitur a nummulario traditi depositi, nempe *aureae pecuniae 50,000 libellarum et 50,000 libellarum Debiti publici;* quin indicentur numeri ordinis praedictarum schedularum. Perfecto ita deposito, post quinque menses, una ex illis schedulis praemium obtinet. Post annum vero transactum, Durandus repetit a Martino depositam pecuniam simul cum legali interesse, et obtento praemio, Martinus nonnisi 50,000 libellas aurea pecunia, et 50,000 libellas, 50 schedulis eiusdem Debiti publici restituit.

Quaer. *An Martinus iuste egerit?*

R. Affirmative. Etenim primo depositarius non tenetur solvere interesse aliquod depositae pecuniae, nisi a die qua constituatur in mora. Ita C. I. 1852. Quare sufficit omnino quod Martinus restituat acceptam pecuniam, ea qua accepta fuit specie, sive creverit, sive decreverit, neque ullum pro ea debet ipse interesse. Insuper cum sche-

dulae Debiti publici depositae fuerint tantum quoad speciem, numerum et valorem, et in deposito ratio habita non sit numeri ordinis earundem schedularum, illae schedulae transierunt eo ipso in dominium nummularii, ita ut, si furto ablatae fuissent, vel incendio combustae, alias certe ipse pro illis substituere debuisset. Praemium ergo illius schedulae non ad Durandum, sed ad Martinum spectat, ad quem ipsa schedula pertinet. Scav. 1. 2. num. 458.

5. Ludovicus accipit ab Aloisio annulum, cum gemma pretiosa, vendendum 100 libellis. Invenit statim Diogenem, qui illum emit 130 libellis. Tam bona gaudens fortuna Ludovicus 100 libellas tradit Aloisio, 30 vero libellas sibi retinet.

Quaer. *An recte Ludovicus egerit?*

R. Si Aloisius convenerit cum Ludovico, ut annulum 100 venderet libellis sibi tradendis, et, si quid ultra acciperet, sibi retineret, potest quidem Ludovicus 30 libellas sibi retinere. Seclusa tali conventione expressa vel tacita, totum pretium Ludovicus reddere debet Aloisio. Etenim tunc illum excessum retinere sibi non potest, ratione rei venditae, quae ad Aloisium pertinet, adeoque et eius pretium ad eundem Aloisium pertinet. Neque praedictum excessum retinere potest, ratione factae designationis pretii, quia illa designatio per se, secluso alio pacto retentionis augmenti, hanc tantum habet vim, nempe ne res infra huiusmodi pretium vendatur, minime vero, ut non vendatur maiori pretio, si possibile sit. Neque vero retinere potest 30 illas libellas, ratione industriae. Etenim primo, ut *ex Casu* apparet, nulla fuit in ea venditione specialis Ludovici industria. Insuper generatim augmentum pretii rei, pertinet per se ad ipsum pretium rei, quia res quae valet 100, et venditur 100, potest valere etiam 110, 120, 130, et vendi hoc maiori pretio. Cum rei pretium praesertim, aliquarum rerum indivisibile non sit, et ex pluribus circumstantiis ut imminui ita augeri potest.

Si Ludovicus cum Aloisio convenerit de aliqua mercede recipienda haec sane ipsi debetur, ea nempe quae pacto fuit determinata, et quae, ab arbitrio mandatarii amplius non pendet. Si vero nulla facta fuit conventio de mercede recipienda, tunc censetur Ludovicus voluisse suum officium gratuito praestare: Ludovicus tamen pro re, tam utiliter gesta, aliquod meretur praemium. Ac, si non invenisset statim emptorem, sed debuisset notabile tempus adhibere, et extraordinarium laborem suscipere ad annulum vendendum, potuisset tunc, modo labori proportionato, se compensare. — I. M. 1112. seqq. 1170., G. 563. 887. 888.

6. Maximinus, iubet famulae Claudiae, ut necessarias merces emat apud Marcum. Cum Marcus res non nisi deteriores et cariore vendat pretio, Claudia merces emit apud alios obvios mercatores qualitate meliore et inferiore pretio. Aliquando vero ad res emendas, pretio adhuc magis tenui, pergit ad publicum mercatum, ubi potest etiam seligere quae meliora sunt. Claudia vellet sibi aliquid saltem retinere, et ideo confessarium interrogat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. 1.° Secluso speciali pacto inter Maximinum et Marcum, Claudia Marcum praetermittens, et rem valde utilem gerens domini sui, nullum Marci ius violat, adeoque erga ipsum ad nihil tenetur.

2.° Pecuniam autem, quam lucratur, emens ab aliis mercatoribus domino suo reddere tenetur; etenim merces ipsa emit nomine heri sui, quare residua pecunia heri est. Insuper, ratione sui officii et stipendii, quod ipsa accipit, tenetur domini sui utilitatem procurare. Neque vero specialis quaedam industria aut labor est in hoc, quod merces ipsa ematur ab aliis obviis mercatoribus. Idemque dicendum est quoad lucrum perceptum, quando publicum adit mercatum, nisi propter loci distantiam et intempestam horam, qua illuc ire debet, specialis adsit eius labor et defatigatio; vel si adsit specialis quaedam industria in contractibus perficiendis cum huiusmodi mercatoribus, qui res vendunt, maiore quantitate et minore pretio, in publico mercatu, quae industria, ut res bene succedat, omnium profecto non est; praesertim cum facile contingat, quod res deterioris sint qualitatis. Quare, si Claudia suo labore et industria merces emit in publico mercatu maiore quantitate, et meliore qualitate, et simul viliore pretio, ita ut Maximinus omnino contentus sit; si aliquid sibi ipsa retineat, vel emptarum maiore quantitate mercium, vel pretii imminuti, non videtur inquietanda. Ac, ubi aliquis adhuc remaneret scrupulus, si Maximinus videns merces emptas, earum quantitatem et qualitatem, ac pretium considerans, omnino se contentum ostendit, iam ratam habet agendi rationem Claudiae. — I. M. 1170., G. 571, 572. 886.

7.ª Remigius emit 50 libellis gemmam, 200 libellis valentem, sciens furtivam esse, et ad Germanum pertinere, ut rem illi valde utilem et gratam peragat. Secus enim Germanus gemmam penitus amisisset. Verum Germanus gemmam quidem sibi vindicat, sed renuit solutum pretium Remigio refundere.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Germanus iniuste agit, nolens pretium refundere Remigio.

Nam Remigius *in Casu* vere utiliter eius negotium gerendum suscepit. Quare tum iure naturali, tum iure positivo, tenetur solutum pretium compensare. Cum autem Remigius strictum habeat ius ad compensationem, potest se ex eadem illa gemma compensare, eam sibi retinendo, vel vendendo, et pretii excessum Germano tribuendo. — I. M. 1118. 1119., G. 889. 890.

7.b Lite super haereditate introducta contra extraneum eius usurpatorem, Lucius, haeres institutus dimidiae partis, totam obtinuit haereditatem. Lucidus Lucii frater, haeres institutus alterius dimidiae partis, sententia cognita, illam sibi vindicat renuens sustinere peracti iudicii expensas, inquiens quod nullam in eo habuerit ipse partem.

Quaer. *An Lucidus debeat iudicii expensas compensare et quanam quantitate?*

R. Affirmative ad 1.um Dimidia parte ad 2.um Ratio est, quia hic agitur evidenter de negotiorum gestione, et gestor negotiorum ut lucrum pro *domino* factum *domino* cedere debet, ita expensas nomine domini factas ab eodem repetit. Confirmatur ex L. *Si quis* 2. *de Negotiis gestis:* « Si quis absentis negotia gesserit licet ignorantis, tamen *quidquid utiliter in rem eius impenderit, vel etiam ipse se in rem absentis obligaverit, habet eo nomine actionem.* Itaque eo casu ultro citroque nascitur actio, quae appellatur *negotiorum gestorum.* Et sane, sicut aequum est ipsum actus sui rationem reddere et eo nomine condemnari, quidquid vel non oportuit gessit vel ex his negotiis retinet; ita ex diverso iustum est, si utiliter gessit *praestari ei quidquid eo nomine vel abest ei vel abfuturum est* ». Caeterum propositum Casus totidem fere verbis Iure Romano continetur L. *Ex parte* 39. *Familiae erciscundae:* « Ex parte haeres institutus causam de totis bonis, quam omnes haeredes patiebantur ob inultam mortem, suscepit et obtinuit. Cohaeres ab eo partem suam petebat, *nec partem sumptuum factorum in litem praestare volebat.* Quaesitum est; an doli exceptio noceret: Respondi, si idcirco amplius erogatum esset, quod ipsius quoque causa defensa esset, *habendam rationem sumptuum.* Sed etsi omiserit doli exceptionem, agere potest de recipienda portione sumptuum ».

Compensatio autem factorum sumptuum ex dimidia parte facienda est, nam ex dimidia etiam parte causa utilis fuit cohaeredi. Quod etiam confirmatur art. 371. Cod. Proc. civ. Ital.

8. Horologium emit Raphäel a Michäele pretio 100 libellarum, quas ei dedit, horologio accepto. Oblitus est Michäel notare in suo

libro acceptum pretium; hinc post duos annos venditionum librum perlegens, et videns pretium horologii nondum solutum, illud petit à Raphäele. Affirmat Raphäel se pretium iam solvisse, et domi adhuc conservare schedulam ab ipso Michäele subsignatam accepti pretii. Verum cum Raphäel non potuerit schedulam illam invenire, et Michäel potius suo libro quam Raphäeli crederet, rem ad iudicem detulit. In iudicio Raphäel condemnatur ad pretium solvendum et ad expensas ipsius iudicii. Patienter omnia solvit Raphäel. Verum post decem annos, dum suas chartas inutiles combureret, invenit inter eas amissam schedulam. Eam Raphäel statim ostendit Michäeli; sed Michäel ei praescriptionem opponit. Consulit tunc Raphäel advocatum, qui respondet nihil eum *in Casu* esse a iudice obtenturum. Raphäel tunc occulta compensatione, indemnem se reddit et de bis soluto pretio, et de litis expensis.

Quaer. 1.° *Quinam contractus in Casu habeantur?* — 2.° *Quid de iudicis sententia?* — 3.° *Quid de Michäele?* — 4.° *Quid de Raphäele?*

R. Ad 1.um Duo *in Casu* habentur contractus: contractus nempe emptionis et venditionis, et praeterea quasi-contractus solutionis indebiti. I. M. 1124.

Ad 2.um Iusta quidem fuit iudicis sententia. Deficiente enim probatione solutionis, et stante probatione solutionis debitae et nondum satisfactae, iure meritoque Raphäel a iudice condemnatur. C. I. 1312.

Ad 3.um Difficultas quidem est in praescriptione a Michäele opposita. Ex Romano Iure triennio fit mobilium praescriptio cum titulo, neque a praescriptione excluditur solutio indebiti; immo et haec explicite commemoratur. Dig. lib. 41. tit. 10. L. 3. Verum haec praescriptio non habetur in Cod. Civ. It. quoad actionem repetendi indebite solutum. Neque item in Cod. Civ. It. praescriptio haberi potest ex eo quod agatur de re mobili, nempe de pecunia, pro qua sufficit possessio bona fide et cum titulo, ut verificatur *in Casu*. Quidquid enim sit de Cod. Civ. Gall., unde ea legis dispositio desumpta est, ex Cod. It. praescriptio non habetur nisi tantum quoad *tertios*, minime vero quoad ipsos inter quos contractus vel quasi-contractus intercessit. Unde videretur dicendum non potuisse Michäelem praescriptionem opponere.

Ad 4.um Si praescriptio a Michäele peracta non est, ut ex dictis constat, sequitur posse Raphäelem occulta uti compensatione pro pretio indebite bis soluto; sed non pro litis expensis; nam nulla fuit in ea lite iniuria ex parte Michäelis, qui in ea lite omnino bona fide processit, et secundum legem etiam omnino iuste.

74. — DE MUTUO

1. Ascanius pecuniam dat mutuam · cum interesse octo, novem, decem pro centum, prout nempe mutuatarii minus vel magis opibus et industria floreant.

2. Gaspar pecuniam dat mutuam, praevia exigens conventione, pro interesse, decem pro centum. Ait enim, legem permittere etiam interesse conventionale, praeter legale; et illum libero contrahentium consensu definiendum relinquere.

3. Ernestus pecuniam dat mutuam, exigens constanter pro interesse decem pro centum; quia ait haec est loci praxis fere communiter a viris etiam honestis servata.

4. Iovianus, occasionem habens lucrandi ex negotiatione viginti pro centum, ingentem pecuniae summam petit a Iovino, sponte huic offerens decem pro centum, ut facilius illam obtineat. Acceptat Iovinus inquiens: scienti et volenti non fit iniuria.

5. Cornelius inculpabiliter omnino amisit ingentem pecuniae summam, mutuo acceptam. Hinc neque capitale restituere neque legale interesse, ex conventione debitum, solvere vult; inquiens quoad capitale, quod res periens sine ulla sua theologica culpa, periit illius domino; quoad interesse vero, quod cum res nullos attulerit fructus, nihil ipse debet capitalis domino; res enim fructificat domino suo.

6. « Utrum Communitati Religiosae, quae mutuum accipit cum auctario quatuor vel quinque pro centum, liceat easdem pecunias mutuo acceptas alicui alteri personae mutuare cum auctario decem pro centum? »

Quaer. *Quid ad Casus?*

R. Ascanius illicite et iniuste agit. Ex eo enim, quod mutuatarius magis vel minus opibus et industria floreat, cum res haec sit omnino mutuatarii, et non nisi ab ipso dependeat, titulum mutuanti non praebet maius auctarium percipiendi. Hinc Bened. XIV. Litt.Enc. *Vix pervenit,* ait: « Neque vero *ad labem usurae* purgandam, ullum accersiri subsidium poterit, vel ex eo quod id lucrum non excedens et nimium, sed moderatum; non magnum sed exiguum sit; vel ex eo quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas ampliandas, vel novis coëmendis praediis, vel quaestuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus ». Quare Ascanius ad restitutionem tenetur. Bened. XIV. ib.

Gaspar titulo merae conventionis peractae exigere non potest decem pro centum, interesse plus quam duplo excedens interesse legale. Ratio est, quia utique lex permittit interesse conventionale, quod excedat interesse legale, sed illa conventio, ut possit vim habere, debet esse aliunde honesta et iusta. Talis profecto non erit, quando illius excessus non alius esset titulus, nisi ipsa facta conventio, ut *in Casu;* nam tunc conventio illa sine iusto titulo reapse esset, adeoque iniusta. Licita e contra esset conventio maioris auctarii solvendi, si revera mutuans extraordinarium pateretur detrimentum, cuius compensationem legitime exigere potest. Quare Gaspar, nullum patiens speciale damnum, et nihilominus pacto exigens maius auctarium, ad restitutionem tenetur. I. M. 1109., Scav. 1. 2. n. 443. 569.

Inquietandus non videtur Ernestus, si revera illa sit loci consuetudo. Taxa enim legalis determinari potest lege scripta, et consuetudine. Ut lex scripta, taxam constituens, definit compensationem communiter faciendam, attentis communibus conditionibus damni emergentis, lucri cessantis, periculi sortis, communis boni, facili negotiatione et commercio, promovendi, ita etiam hoc ipsum definire et determinare potest communis praxis et consuetudo. Enchir. Moral. 1095., 1103. 1109., G. 893. seqq.

Si Iovinus illud exigeret maius interesse pro maiori Ioviani lucro in sua negotiatione; illicite et iniuste omnino ageret, et ad restitutionem teneretur, ut dictum est in *1.° Casu.* Verum cum Iovianus ipse sponte omnino nec requisitus maius illud offerat auctarium, non apparet cur acceptari non possit. Adest enim revera *in Casu* libera et plena mutuatarii donatio. G. 905., Scav. 1. 2. n. 571., Kenrick.

Cornelius omnino tenetur ad restitutionem capitalis, et ad solvendum legale interesse, iuxta factam conventionem, ut supponitur. Nam pecunia mutuata vi mutui transiit in eius dominium, et non permansit in dominio mutuantis. Consequenter res ipsi periit, et ipsi etiam cessavit omne emolumentum, occasione pecuniae mutuatae, et sua personali industria percipiendum. Hinc integra manet, vi praevii contractus mutui, obligatio restituendi capitale, et, vi praeviae conventionis, obligatio solvendi legale interesse. G. 891. 892., I. M. 1080. 1095.

« Non licere Communitatibus Regularium pecuniam receptam cum onere persolvendi quatuor aut quinque in singula centena, maiori conventa usura aliis dare ». S. O. 4. et 18. Mart. 1784. Collectan. S. C. de P. F. n. 2121. ad 7. ed. 1.ª

7. Fridericus in Gallia mutuo accepit centum aurea scutata resti-

tuenda eadem specie. Cum valor extrinsecus auri creverit, ita ut centum libellae aureae valeant centum viginti libellis pecuniae papyraceae, Fridericus vult quidem restituere quaerenti centum aurea scutata, in eadem pecuniae specie, sed tantum octoginta, non centum.

Quaer. *An recte Fridericus agat?*

R. Affirmative. Etenim, seclusa speciali conventione, quando mutuo data est pecunia, satis est, ut idem valor extrinsecus restituatur, et quidem in eadem monetae specie, ut *in Casu,* etsi moneta, quae tradita fuerit, interim creverit vel decreverit. Nam, ubi agatur de pecunia numerata, eius *extrinsecus valor* attenditur in ratione pecuniae, non *intrinsecus eius valor* in ratione auri vel argenti. Obiectum enim contractus in pecunia non est aurum et argentum, sed eius valor quatenus pecunia est.

Excipe, *nisi conventum fuerit,* ut restitutio fieri debeat, *in eadem specie* et *quantitate*, si agatur de argentea et aurea pecunia, nempe ut tot numero nummi argentei vel aurei eiusdemque speciei restituantur, quot mutuati fuerint, sive creverit sive decreverit eorum valor. — Quod si pecuniae, tempore restitutionis, nequeant inveniri, vel non sint amplius in commercio, tunc solvitur, pecunia currente, quod respondet valori, quem ipsae obtinebant tempore, quo mutuatae fuerunt. — I. M. 1082. 1084., C. G. 1895., Gousset in h. a.

8. Titius, cum nondum, Gubernium (Italicum) papyraceae pecuniae coactivum usum praecepisset, mutuos dedit Sempronio centum aureos, sub conditione totidem in sua specie restituendi, excluso alio aere, et alio quocumque pecuniae repraesentativo. Quod mutuatarius promisit, iam nunc pro tunc renuntiando beneficio legis, si quid hac de re fuisse statutum. Quod si lex non admitteret renuntiationem, mutuatarius se obligavit ad compensandum omne damnum, vel auream solvendo pecuniam, vel super papyraceam addendo quantum tempore restitutionis requireretur, ut aureae iuxta differentiam aequipararetur. Porro lex 1. Maii 1866. prodiit, qua statuitur : *Schedulae nummariae nationales dabuntur et recipiuntur tanquam pecunia sonans iuxta earum nominalem valorem, in solvendo intra Statum... haud obstante quacumque contraria legis dispositione seu conventionali pacto.*

Quaer. 1.° *An simplex conditio adiecta in chirographo de restitutione non aliter quam in sonante pecunia facienda, vim suam amittat etiam in foro conscientiae per subsequentem legem civilem illam irritantem?* — 2.° *Et quatenus affirmative, an Sempronius hoc in Casu, i. e. propter speciales conditiones, ut supra stipulatas, tuto se possit*

etiam in foro interno conformare huic sibi perutili legi civili, quando haec, etiam his in adiunctis, in foro externo illi suffragasset?

R. « Ad 1.um Regulariter affirmative, nisi peculiares obstent circumstantiae, super quibus recurrendum erit in casibus particularibus, iisdem diligenter expositis. — Ad 2.um Attenta qualitate pactorum, nec non attento tenore legis, de qua *in Casu,* negative ». S. Poenit. 21. Ian. 1873. Acta S. Sed. V. 7. p. 209. seqq. Lex nempe uti abrogat quamcumque contrariam legem *praecedentem*, non *futuram,* ita etiam *praecedentia* pacta abrogat, non *futura.* Minime vero abrogat praecedentia etiam pacta, quibus *explicite convenerat, ne debito legis beneficio uteretur,* si qua futura lex huiusmodi pacta abrogaret, de pecunia in propria specie reddenda. Lex igitur pacta tantum abrogat *ante* eam legem *simpliciter* facta de restitutione *in realibus nummis* facienda.

9. Rufus in Italia mutuam dedit Rufino summam 10,000 libellarum, legitima conventione, quod mutuum per decem annos duraret, et quod toto hoc tempore interesse ei solveretur duodecim pro centum, sive quia aureâ pecuniâ ea summa dabatur, sive quia alii omnes plus minusve idem communiter exigunt interesse. Expleto autem decennio, eadem summa 10,000 libellarum restituenda *omnino* erat, *secundum eandem pecuniae speciem* et *quantitatem*, renunciatione expresse facta cuilibet legis beneficio circa huiusmodi restitutionis modum. Sperabat quidem Rufinus se triginta et amplius pro centum lucraturum. Verum post sex menses noscens Rufus, quod Rufini commercium non bene succederet, volens sibi assecurare mutuatam pecuniae summam et nolens interim omnino amittere spem pinguis illius interesse, urgens simulat commercii negotium et mutuam petit a Rufino summam 10,000 libellarum, quam primum restituendam, vicissim illi interim promittens interesse legale quinque pro centum. Sic Rufus recuperans suum capitale continuabat adhuc percipere lucrum septem pro centum. At Rufinus bona utens occasione, scripta conventione, praedictam summam mutuam dedit Rufo. Verum rem Rufinus perpendens renuit deinde solvere constitutum interesse, inquiens factam esse inter utrumque mutuum legalem compensationem. Ac cum nondum annus a mutuo recepto transactus fuerit, nullum addit se debere interesse. Cum vero intrinsecus illius aureae pecuniae valor interim decem pro centum imminutus sit, novis cusis illius speciei nummis, Rufinus mille libellas lucratur mera pecuniarum immutatione, et hoc notabili et facili lucro sat est contentus,

Quaer. 1.° *An licite Rufus potuisset primam conventionem facere de interesse duodecim pro centum ob allatas rationes?* — 2.° *An licite Rufus potuisset alteram conventionem facere qua interesse adhuc ipse perciperet septem pro centum?* — 3.° *An licite Rufinus ab omni accepti mutui obligatione se eximat, et lucrum mille libellarum percipiat?*

R. Ad 1.um Quod praedicta summa *aurea pecunia* data sit ratio profecto non est exigendi plus quam duplum legalis interesse. Si valor aureae pecuniae maior est, computari quidem potest ille excessus in ipsa summa mutuo data, et augeri proportionate potest legale interesse quod exigitur. Hinc, si excessus aureae pecuniae fuisset 15 vel 20 pro 100, tunc Rufus reapse non duodecim sed decem pro centum reapse exegisset ratione mutui. Melior autem ratio est exigendi praedictum interesse, communis in eo loco praxis et consuetudo, quae cum sit *communis omnium,* praxis profecto est *servata* etiam *ab hominibus timoratae conscientiae.* S. Poenit. 18. Apr. 1889. Hinc, *tali supposita legitima loci consuetudine,* licite Rufus potuit primam conventionem facere.

Ad 2.um Cum Rufinus *ex Casu* sponte omnino consenserit in minus interesse percipiendum ex mutuata pecunia, et alter vere intercesserit mutui contractus, ut eruitur ex ipsa obiectione a Rufino Rufo facta, non apparet cur, perseverante priore conventione legitime facta, non possit adhuc Rufus percipere septem pro centum.

Ad 3.um Illicite Rufinus se eximit ab omni obligatione mutui. Legalis enim compensatio locum non habet *in Casu.* Utrunque enim debitum *aequale* utrinque non est quoad interesse solvendum, neque *statim* exigi et restitui potest quoad capitale, cum in prima conventione contractus durare debeat *per decennium,* in altera conventione, mutuata pecunia *quam primum* sit restituenda. Si nolit commodo suae pecuniae carere, eius utique restitutionem quam primum petat. Ante tamen saltem unum annum elapsum eam exigere non potest, cum interim consenserit in legale interesse solvendum ante eius restitutionem, quod nonnisi post annum debetur. Non nisi vero post quinque annos potest ipse ex Cod. Ital. capitale restituere, cum eius interesse excedat *interesse legale.* Quod autem mille libellas, quas Rufinus lucrari putat ex imminuto intrinseco valore aureae monetae, lucrum primo esset adhuc incertum; res enim est dependens ex valore, quam praedicta moneta erit habitura tunc, cum Rufinus mutuatam restituat pecuniam Rufo post decennium elapsum vel saltem post quinquennium, nisi Rufus antea consentiat in rescissionem contractus. Deinde nullum inde lucrum percipere poterit Rufinus. Nam ipsa lege constitutum est, ut si pecu-

niae aureae vel argenteae mutuo datae sint, conventione facta restitutionis in eadem specie et quantitate, si earum intrinsecus valor alteretur, restituendum est aequivalens valori intrinseco earundem monetarum tempore mutui. — C. I. 1286. 1287. 1822. 1826. 1832.

Melior autem est Rufini conditio ex Cod. Gall. Nam primum Rufinus ex art. 3. Leg. 3. Sept. 1807. obligari non potest ad solvendum interesse *conventionale,* excedens interesse *legale.* Item nihil speciale ex hoc Cod. determinatur quoad mutuum monetae aureae vel argenteae. Mutuatarius non tenetur, nisi *de summa numerica in contractu designata,* et in specie currente tempore solutionis. C. G. 1290. 1291. 1895. 1907.

Melior etiam est Rufini conditio ex Cod. Hisp. Nam etiam ex hoc Cod. nihil determinatur quoad mutuum monetae aureae vel argenteae, nisi quod restitutio facienda est in specie conventa, currente. C. H. 1170. 1195. 1196. 1754. 1755.

Ex Cod. Austr. conventionale interesse excedere non potest limites ipsa lege constitutos. Lege tamen 14. Iun. 1868. limites praefiniti in mutuo pro huiusmodi conventionali interesse abrogati sunt. Quoad pecuniarum vero immutationem statuitur, quod immutationes monetarum, *vi legis* sine alteratione *valoris intrinseci* earundem, sunt mutuantis commodo vel damno. Iste enim recipit easdem specie monetas et eundem ac dedit earundem numerum. Si vero alteretur valor intrinsecus, solutio facienda est secundum valorem intrinsecum, quem moneta habebat tempore mutuatae pecuniae. C. A. 988. 989. 994. 1438. 1439., I. M. 1082. 1104. 1471.

10. Augustus filiusfamilias, a viro hebraeo non semel pecuniam cum ingenti usura mutuam recepit, fide tamen eidem prius data, se aetatis privilegio nunquam usurum, et omnia redditurum post patris mortem. Praedictam pecuniam Augustus in ludis et liberiore vita expendit. Moritur interim Augusti pater, et Augustus ad bonam frugem reversus, et prudentior factus renuit quidquam Iudaeo restituere, privilegium in iudicio opponens aetatis, in qua mutuum acceperat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Augustus iure utitur suo: favore enim uti potest legis. Neque data fides opponi potest, secus praedicta lex in praxi frustranea omnino esset, cum omnes talem exigerent promissionem. Lex haec consignata est in Iure Romano, lib. 14. Cod. tit. 6. *de Senatus Consulto Macedoniano:* « Placet, ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius cuius in potestate

fuisset, actio petitioque daretur ». Ubi notandum est, quod « quamvis verbis huius Senatusconsulti solum videatur tolli obligatio civilis... tamen probabilius etiam tollitur obligatio naturalis; ita ut in foro conscientiae non teneatur unquam tale mutuum restituere, si velit hoc privilegio uti... Idque statuit lex, tum in poenam eorum, qui talibus mutuarent, tum ut omnis occasio machinationis pravae contra parentes filiis praecideretur. Unde etiam huic privilegio non potest filius renunciare, quia magis est in favorem parentum quam ipsius... Adverte tamen esse multos casus, in quibus filius tenetur: 1.° Si habeat bona castrensia, vel quasi castrensia. 2.° Si publice putabatur sui iuris. 3.° Si accepit mutuo non pecuniam, sed rem aliam, ut triticum, vinum et similia; nam lex solum loquitur de mutuo pecuniario, nisi id fecerit in fraudem legis, ut inde conflaret pecuniam. 4.° Si pecunia versa sit in utilitatem patris. 5.° Si pater debuisset eam secundum rectam rationem suppeditare, ut si filius abens causa studiorum, accipiat mutuum necessarium, ut vivat, ut emat libros necessarios, ut solvat didactra... 6.° Si filius iuravit se soluturum... quia semper iuramentum, in alterius favorem factum, servandum est, quando absque peccato servari potest... Potest tamen huius iuramenti peti relaxatio a praelato; quia in fraudem legis appositum est, et alias lex facile redderetur inutilis, eaque obtenta, poterit non solvere ». Lessius l. 2. c. 20. d. 2.

Idem *in Casu* constat ex Cod. Ital. 1307.: « Nemo praetendere potest restitutionem eius, quod solvit minori, interdicto, aut inhabilitato aut mulieri uxoratae vi obligationis, quae remanserit irritata, nisi probet, quod solutum versum fuerit in eorundem commodum ». Idem habetur Cod. Gall. 1312., Cod. Hisp. 1304., Cod Austr. 152. Quare Augustus inquietandus non videtur, si beneficio utens legis, iudicis invocet sententiam, ut contracta obligatio rescindatur. I. M. 565. 953. 970. 1085., S. Alph. 757. Cf. G. 771. 772.

11. Celina, mulier viro alligata, mutuam accepit pecuniam, hypothecam offerens super partem suae dotis, inscio prorsus marito, ad debita extinguenda liberiore vita contracta. Filii vero, utroque parente defuncto, a iudice sententiam obtinent, qua ab omni solutione eximantur.

12. Sophia, bona habens paraphernalia, mutuam petiit pecuniam ad debita solvenda sibi et coniugi communia. Qua facta solutione, commercium potuerunt eius maritus et filii continuare in magnum totius familiae commodum.

13. Generosa, virum habens, graviter infirmum et aere alieno pressum, sine consensu sui viri mutuam petiit pecuniam, ad eius debita solvenda, ut familiae decori consuleret. Verum eam non obtinuit, nisi speciali assumpta obligatione, et hac tantum conditione, ut ipsa eam restitueret, vel ex bonis ipsius mariti, si sufficerent, vel etiam ex suis, etiam ex dotalibus, etiam post mariti mortem, si maritus ea decederet infirmitate, ut reapse contigit post paucos menses.

Quaer. *Quid ad Casus?*

R. Celinae filii legis beneficio legitime uti possunt, ne solvant; siquidem nullum commodum, sed vere damnum ex praedicto mutuo patiuntur. I. M. 953., G. 774.

Neque Sophia, neque eius maritus, neque eius filii contractae obligationis rescissionem invocare possunt. Mutuum enim in eius commodum vere cessit. I. M. 678. 679. 953., G. 873.

Generosa tenetur omnino pecuniam mutuo acceptam restituere. Ratio est, quia emolumentum ipsa ex mutuo vere percipit, et quia ad restitutionem speciali contractu se obligavit. I. M. 953., G. 755. — C. I. 134., C. G. 217., I. M. 677. 678. 679., G. 1009.

14. Moritur Marius usurarius, qui plures divitias acquisivit, illicitis et iniustis usuris. Haeredes succedunt, duo eius filii Marinus et Marianus, quorum alter consentit quidem restitutioni faciendae usurarum; sed pro rata parte haereditatis, quam accepit; alter vero nihil vult restituere. An Marinus totum debet ipse solus restituere, Mariano restituere nolente?

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Tenentur quidem haeredes usurarii usuras restituere secundum vires haereditatis, si usurarius ipse non restituat. Ratio est, quia haeredes collective sumpti defunctum in eius acceptis bonis repraesentant. Verum tenenturne in solidum haeredes usurarii, et haeredes alterius cuiuslibet debitoris; ita ut, uno deficiente, alter totum debitum solvere debeat? Plures affirmant; quia singuli repraesentant personam testatoris, et succedunt in eius iura et onera. Plures etiam e contra satis probabiliter negant; quia singuli non nisi partialiter personam defuncti repraesentant; adeoque non nisi partialiter tenentur. Excipe vero: 1.° Nisi omnes haeredes delicto defuncti cooperati fuerint. 2.° Nisi res ipsa usuraria, vel utcumque restituenda, penes unum extaret. Tunc enim haeres, qui eam habet, integram reddere debet domino suo. Regressum tamen habet in alios cohaeredes, ut aequam habeat compensationem, si solus onera haereditatis sustineat. 3.° Nisi

haereditatis bona fuerint hypothecata. Hypotheca enim non dividitur, sed est in qualibet parte boni hypothecati. Quare, confert creditori facultatem ius suum totum prosequendi ubicumque potest; et, consequenter, uno haerede deficiente, alter ad totum tenetur. Ius vero iterum iste habet ad aequam compensationem a cohaeredibus exigendi. Scav. l. 2. n. 437.

Filii autem haeredes usurariorum tenentur a patribus ex usuris illicite acquisita restituere certis quidem dominis, si certi sint; si vero sint incerti, restitutio facienda est causis piis vel pauperibus. Collectan. S. C. de P. F. n. 2111.

75. — DE VENDITIONE

1. Tullius emit a Marco domum pretio 60,000 libellarum, pacto tamen, ut domus non nisi post annum traderetur, expleto nempe tempore locationis iam aliis factae eiusdem domus; et tunc etiam traditio fieret pretii. Contractu perfecto, et publico etiam instrumento confecto, post aliquot menses domus tota fortuito incendio comburitur. Hinc anno elapso, Tullius renuit stare contractui.

2. Titirus ex copioso ovium grege, quem habebat, centum vendidit oves tradendas emptori post autumnum, et tunc etiam pretium ipse acciperet. Verum fatali fulminis ictu grex periit totus. Emptor vero centum oves statuto tempore reclamat a Titiro.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Tullius stare omnino debet contractui, et pretium solvere tenetur. Etenim de Iure Romano, quamvis, re non tradita, et pretio nondum soluto, venditor servet rei dominium, et emptor non acquirat ius in re, sed tantum ius ad rem; si res tamen pereat ante traditionem, et illa fuerit certa et in individuo determinata, emptori perit; ad eum enim rei periculum non minus quam incrementum spectat. I. M. 1127. De iure vero recentiore, Ital. et Gall., venditionis contractu perfecto per consensum ex utraque parte praestitum, dominium rei ad emptorem pertinet, eique perit, vel fit deterior, sicut eidem crescit et fructificat. I. M. 1128.

Si Titirus non habuisset nisi tantum centum oves, et eas in individuo vendidisset, tunc, ut *in Casu* praecedenti, ita in praesenti emptor debuisset sustinere earum interitum, et pretium solvere. Verum, cum Titirus copiosum ovium gregem haberet, et ex integro ovium grege vendidit tantum centum oves, venditio tunc fuit non rei certae et determinatae in individuo, sed indeterminatae. Atqui periculum rei in

individuo indeterminatae ad venditorem spectat. Hinc, si ex integro grege centum oves superfuerint, eas Titirus, accepto pretio, emptori tradere debet. Si pauciores superfuerint, eas etiam, pretio acceptio, sed debita proportione imminuto, emptori debet tradere. Si tandem nulla superfuerit ovis, non tenetur quidem Titirus centum emere oves, et emptori tradere; non haec enim fuit facta conventio, sed mera fuit venditio centum ovium ex toto grege, qui cum periisset absque ulla culpa Titiri, traditio facta est impossibilis; adeoque neque earum pretium ab emptore solvendum est. I. M. 966. 1127. 1128. — G. 908. 936.-938.

3. Mercator emit plura vini dolia, pretio pro unaquaque vini mensura constituto, arrham dat venditori, et sigillo munit suo singula dolia. Asportantur ad eius tabernam dolia, et post mensem ipse vinum degustat, et reperit acorem. Mercator vult tunc dolia quasi inempta venditori restituere. Venditor quasi vendita ea recipere recusat, et damnum ait ab emptore sustinendum.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Certum quidem est quod illius vini quantitatis venditio, pretio pro unaquaque vini mensura constituto, dependebat a vini mensuratione; eaque consequenter non fuit *per aversionem* facta. Verum ea mensuratio non debuit *in Casu* deesse; siquidem dolia illa vini asportata etiam fuere ad eius tabernam. — Quoad degustationem non est dubium, quod si ea explicite apposita fuerit, uti conditio suspensiva venditionis et emptionis, ante eam venditio et emptio non intelligitur perfecta; et emptor degustare tenetur. Ac, si nolit degustare, perinde est ac si degustet et probet. Si non fuerit explicite apposita illa conditio, tacite inest, quia agitur de re, quae emi non solet nisi prius degustata et probata fuerit; et quia talis est lex, nulla est omnino venditio et emptio; et emptor recedere potest, et non degustare. — Verum dubium quoque non est, quod possit quis illi degustationi renuntiare, uti quando quis absenti mercatori scribat, ut ei mittat talem vini qualitatem. Tacite is degustationi renuntiat, et si vere ea vini qualitas missa fuerit, perfecta est venditio et emptio.

Porro mercator ille videtur omnino degustationi renuntiasse; nam dolia vini fuerunt in eius tabernam asportata; adeoque, eorum facta traditione, eorundem periculum non amplius ad venditorem, sed ad emptorem spectat. Traditio enim argumentum est acceptationis rei. Insuper dolia sigillo munivit; de quo quidem doctores dubitant, alii enim aiunt id fieri, non ut degustationi renuntietur, sed ne aliud vi-

num in dolium submittatur, vel dolium dolio supponatur; adeoque, nondum perfecta venditione, periculum adhuc venditoris est; alii vero dicunt, quod hoc ipso quod emptor tam caute et diligenter procedat dolia signando, praesumitur ipsum vinum degustasse vel degustationi renuntiasse; cum facto impediendi ita vini alterationem et immutationem ostendit vinum ei placuisse, illudque iam probasse. Et sic etiam L. 74. *de Contrahenda emptione* dicitur: « Clavibus traditis ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claves apud horrea traditae sint: quo facto confestim emptor dominium et possessionem adipiscitur, etsi non aperuerit horrea: quod si venditoris merces non fuerunt usucapio confestim inchoabitur ». — L. 1. *de Peric. et comm. r. vend.*, Troplong della Vendita n. 101. seqq.

Postremo cum mercator integrum mensem dolia apud se retinuerit et ad vinum admetiendum et degustandum immoratus fuerit, quis sane dubitare amplius potest, quin praedictus mercator debeat acoris damnum sustinere, cum illud vitium vini in suis propriis horreis bene contrahere potuisset tam longo temporis spatio?

4. Asprenius, oenopolium ingressus, dolium vini 30 libellis emit, quod mercator dicebat continere quatuordecim cados. Asprenius illud gypso signat, subere, et pice obturat, et suo munit sigillo. Dolium in eius defossa horrea asportatur. Post mensem Asprenius, vinum admetiendo degustans, reperit acorem et sexdecim cados. — *An Asprenius acoris damnum subire debeat, et praeterea pretium duorum aliorum cadorum solvere?*

R. Dolii venditio, uti *ex Casu* apparet in corpore facta est, neque conditionata est, eiusque certum pretium et determinata res vendita. Verum quidem est quod a venditore quantitas vini in dolio contenti addita est, ista tamen declaratio venditoris conditionem non facit, sed tantum demonstrationem quantitatis *pure pleneque* distractae, quae emptori ius dat exigendi demonstratam et declaratam quantitatem, sed nihil omnino auferebat certitudini venditionis. Quare, ut perfectus esset contractus, necessaria non erat admensio. Hinc cum venditor totum vendidit dolium, licet plures in eo cadi, quam ab ipso declarati, continerentur, nullum ipse ius habet ad exigendum supplementum pretii. Illa declaratio fuit tota in gratiam et favorem emptoris, non ipsius venditoris, quatenus venditor debebat ipse bene cognoscere dolii capacitatem. Verisimile non est venditorem ignorasse modum rei suae. « Neque inanibus sinatis immorari obiectis, ut vires sibimet locorum causetur incognitas, qui familiaris rei vires vel merita atque

emolumenta debuerat ». L. *Quisquis de Rescind. vendit.* Cod. Ac, si reapse ignorabat, ignorantia haec in re sibi bene nota, ac in suo proprio pacto, nullam meretur excusationem. Quare, quia *perfecta venditio,* damnum acoris Asprenius subire tenetur; quia *in corpore facta,* duorum cadorum pretium non debet. Cf. Cas. praeced.

5. Albertus domum vendidit Bonaventurae. Deinde post paucas hebdomadas eandem vendidit domum Bonaveniae, qui venditionis et emptionis actum statim transcripsit. Post decem annos, mortuo Alberto, duo emptores cognoverunt eandem domum bis fuisse venditam, et quaerunt cuiusnam nunc domus sit.

Quaer. *Quid sit transcriptio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um *Transcriptio* est exhibitio exemplaris actuum, ut scribantur in tabulis Officii hypothecarii loci, ubi bona, de quibus agitur, sita sunt, vel ubi aperta fuit successio haereditaria. C. I. 955. 1938.

Ad 2.um Domus Bonaveniae est. Etenim primo, qui bona fide aliquod immobile vel ius reale ad immobile acquisivit, post decem annos a transcriptione, illud praescribit et facit suum. C. I. 2137., I. M. 922. Insuper transcriptio vim obtinet etiam contra tertium, etsi hic anterior sit in acquisitione, si tamen contractum non transcripsit. C. I. 1942., I. M. 934. Bonaventurae igitur competit tantum actio personalis in Albertum; sed cum iam mortuus sit, ab eius haerede solutum pretium repetere poterit, nec non damnorum compensationem. C. I. 1225. seqq. 1462. 2076. 2094. 2097.

6. « Basilius, parochus, pretio 3 fr. a simplici rustico emit veterem B. M. Virginis tabellam, diuturno fumo conglutinatam. Gaudet rusticus, qui etiam multo minori pretio imaginem hanc nunquam vendere potuerat. Festinat autem parochus eam quoquo modo mundatam, in parochiana ecclesia collocare. Paucis vero interpositis diebus, ecce peritissimus pictor anglus, cum casu ecclesiam fuisset ingressus, et imaginem intuitus, extemplo pro ea sex millia fr. offert. Agnovit enim *genuinum esse Raphaëlis opus.* Mirari primum et obstupescere parochus! Attamen iudicat esse sedulius de pretio tabellae inquirendum, et tandem ab emptore obtinet 20 millia fr.; sed mox anxius dubitare coepit, num totum lucrum rustico restituere debeat necne.

Quaer. *An parochus ad restitutionem teneatur erga rusticum?*

R. Basilius parochus minime inquietandus est. Etenim tabella haec adeo pretiosa non pluris ab utroque contrahente aestimabatur, quam pretio quinque francorum, nec fraus nec dolus in contractu intervenit ». Ita P. Gury 925. Verum haec ratio non videtur convincens.

Nam, ex eodem P. Gury 782., si quis lapidem adamantinum, quem cristallinum reputat, vili vendat pretio emptori, qui et ipse putat talem esse eius valorem, contractus non valet, et nihilominus etiam in isto casu *res adeo pretiosa non pluris ab utroque contrahente aestimatur, neque fraus, neque dolus in contractu intervenit.* Non valet quidem in isto annuli casu contractus ob errorem substantialem, qui tamen, ait P. Gury 925., in alio casu tabellae negatur; « quia error non est de rei substantia, bene vero de eiusdem pretio tantum ». Sed hoc verum non est; nam ideo fuit error, et tam gravis error *de pretio*, quia fuit error *de ipsa rei substantia.* Error de substantia rei non est error mere rei materialis, *in se consideratae,* sed error rei, *pretio aestimabilis.* Secus enim, neque in venditione illius lapidis cristallini fuisset error substantialis. Nam venditor bene videbat materiale illum lapidem, item emptor bene ipsum videbat, errabant ambo tantum quoad eius pretiositatem, seu aestimationem *in ratione pretii.* Si enim scivissent esse lapidem *pretiosum*, nempe *non vulgari pretio aestimandum*, cristallinum, vitreum, vel adamantinum, non refert, dominus illum profecto vili pretio non vendidisset. Similiter, in casu tabellae, rusticus et parochus bene vident materialem illam tabellam, sed errant quoad eius pretiositatem, seu aestimationem in ratione pretii. Quin imo, si vere illa tabella *Raphaëlis opus est;* maior sane, in ipsa communi opinione, error existimatur, quoad *rei substantiam*, in casu tabellae, quam in casu lapidis: cum illa longe maioris sit existimationis, ex communi opinione.

Neque vero praedicta venditio, uti valida haberi potest, *in Casu*, ex alio capite, tanquam contractus *aleatorius*, quo uterque contrahens sortis periculo se committebat. Etenim, ut eruitur *ex ipsa admiratione et stupore parochi,* post compertam rei veritatem, et *ex ipsa eius anxietate,* nulla fuit rei suspicio, et tum rusticus existimabat revera *communem* et *vilem* vendere tabellam; tum parochus arbitratus est se *vulgarem* omnino emisse *tabellam obscuri cuiusvis pictoris opus.*

P. Gury, duobus casibus sequentibus n. 928. 930., in quibus agitur de veteribus numismatibus pretiosis, et de vetere nummo aureo, quorum valor a venditore ignoratur, sed non ignoratur ab emptore, venditionem ait esse invalidam. Ac n. 928. dicit, esse discrimen quoad istum casum numismatum et casum praecedentem tabellae, quia *in Casu* hoc tabellae *contrahentes versantur pariter in errore circa rei valorem non vero in casu numismatum.* Verum quod contrahentes ambo versentur pariter in errore, hoc quidem non reddit validum contractum, si error sit substantialis, nisi contractus sit aleatorius. E contra

error venditoris tantum non reddit invalidum contractum, nisi error sit substantialis. Quare, si contractus invalidus est, quando venditor tantum errat, invalidus permanet etiamsi cum ipso erret etiam emptor, nisi, communi consensu, sortis periculo se committant. Hinc, quando agitur de errore substantiali, verum non est hoc principium, quod iterum n. 930. affirmat P. Gury quoad alium nummi aurei veteris contractum, nempe, quod *valet probabiliter venditio rerum extraordinarie pretiosarum pro minimo valore habita, si uterque contrahens verum rei pretium ignoret.* Sophysma est in hoc, quod non sit error *substantiae rei venditae,* sed error *eius pretii,* Enimvero, si, ex errore pretii, *pro minimo valore* venditur *res extraordinarie pretiosa,* iam error illius pretii evidenter per se ostendit et includit errorem circa ipsam substantiam rei venditae. Si enim non esset talis error, num quis REM EXTRAORDINARIE PRETIOSAM sciens volens venderet MINIMO PRETIO? I. M. 1242.

7. Florentinus mercator, brevi tempore, dives factus est; dum alii similes mercatores magnis laborant angustiis. Merces Florentinus emit optima qualitate, et magna quantitate. Eas vero vendit infimo pretio, modico contentus lucro, in singulis venditionibus; dum e contra alii omnes mercatores eas vendunt merces inferioris qualitatis et maiore pretio.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Florentinus iniustitiae reus minime est certe erga emptores. Neque reus iniustitiae est erga alios mercatores. Ipsi enim, si velint, eadem uti possunt industria. Deinde, ut potest Florentinus merces suas donare, ita etiam potest earum pretium imminuere. Quare Florentinus iure utitur suo. G. 968., I. M. 1294.

Verum quid? si Florentinus bonis mercibus alias deteriores immisceret, quin defectus appareat; vel optimas traderet merces, et infimo pretio, sed postea de pondere et mensura adeo detraheret, ut reapse eas pretio medio vel summo venderet. Iniuste quidem ageret; nam mendacio et fraude induceret ad emendum pretio maiore, quam conventum sit. Quare ad restitutionem teneretur. La-Croix 955., G. 940., I. M. 1148.

8. Cum publicae venditioni, sub hasta, ecclesiastica bona a demanio exposita essent, Amandus ad eorum licitationem concurrit, ut extraordinarium inde lucrum efficere possit. Verum Alexius praesens, ut praedicta bona ipse possit acquirere, Amando offert conspicuam

pecuniae summam, ut a licitatione recedat. Acceptat pecuniam Amandus ; et bona emit Alexius.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. 1.° Nullam Amandus incurrit censuram, cum nihil emat, nihil occupet, nihil usurpet et nihil etiam cooperetur. Insuper, si qui ad licitationem de facto concurrit a censura immunis est, si ei bona non adiudicentur, S. Poenit. 15. Apr. 1873., multo magis, qui a licitatione se retrahit. Censuram vero Alexius incurrit, nisi debitam petierit veniam ab ecclesiastica auctoritate. I. M. V. 2. n. 1202.

2.° Acceptam pecuniam retinere potest Amandus. Illa enim Ecclesiae certe danda non est, siquidem non provenit ex bonis ipsis ecclesiasticis, seu ex eorum venditione, sed ex contractu alio inito, occasione tantum illius venditionis. Neque vero Ecclesiae danda est ex ipsius damnificatione ; nam Amandus nihil huic damno cooperatur, cum efficaciter in emptionem nullatenus cooperetur. Unde est, quod solus Alexius emptor tenetur de damno Ecclesiae. Atque hic notandum est, quod si Alexius bona haec revendat et inde lucretur, hoc etiam lucrum restituere tenetur cum proveniat ex ipsis bonis, eorumque venditione, S. Poenit. 1. Iun. 1869.

3.° Verum, si Alexius veniam a S. Sede obtinuerit ea bona emendi. Amandus tunc tenetur Alexio pecuniam restituere. Alexius enim in tali casu dominum ipsum repraesentat, qui ius habet vindicandi sibi rem suam, quin ab alio extraneo possit impediri. Monit. Eccles. v. 3· p. 1. p. 73.

9. Antoninus domum emit cum viridario pretio 100,000 libellarum. Domus aestimata est 80,000 libellis ; viridarium aestimatum est 20,000 libellis. Post tres annos ab emptione peracta, evictionem viridarii patitur Antoninus. Verum, cum auctum pretium fuit viridarii, ita ut valeat nunc 40,000 libellis, hanc ipse exigit summam a venditore, qui nonnisi 20,000 libellas consentit solvere.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. Antoninus ius habet, ut sibi res empta et evicta compensetur, iuxta aestimationem, quam eadem res habet tempore evictionis. C. I. 1489. Quare iure exigere potest pro viridario evicto 40,000 libellas. — Verum quid, *in Casu,* quod Antoninus neque domum neque viridarium emere voluisset, si viridarii tantum evictionem praevidisset? tunc liberum ipsi esset contractum solvere, et uti actione redhibitoria, rem totam venditori restituendo, et solutum pretium ab eo exigendo. C. I. 1492., I. M. 1133.

10. Bertulfus domum vendidit Cornelio pretio 20,000 libellarum. Multas Cornelius in ea restauranda expensas fecit. Restauratione expleta, litem sustinere debuit cum quodam Maglorio, a quo tandem, iudicis sententia, evictus est. Reclamat Cornelius contra Bertulfum. Sed iste nihil vult Cornelio restituere inquiens, quod venditio absolute facta sit, et nulla, in contractu, facta fuerit mentio evictionis praestandae.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Cornelius ius habet, ut omnino indemnis a Bertulfo reddatur, etsi nulla facta fuerit mentio, in contractu, evictionis praestandae. C. I. 1482. Quin imo, licet conventum fuerit de re nullatenus assecuranda, si tamen fiat evictio, pretium restitui debet a venditore nisi emptor tempore venditionis cognoverit evictionis periculum, et illud in se susceperit. Conventio de re non assecuranda eximit tantum venditorem a damnorum compensatione. C. I. 1484. 1485. Verum, cum *in Casu,* nulla facta fuerit contraria conventio, tenetur Bertulfus restituere integrum pretium domus venditae, etsi eius valor imminutus fuisset, vel ipsa domus fuisset deteriorata, nisi ex ipsa deterioratione aliquid Cornelius percepisset. C. I. 1486.-1488. Sed *ex Casu* apparet, quod potius auctus fuerit valor domus, in tali casu Bertulfus solvere debet etiam hunc excessum pretii venditionis, quamvis hoc augmentum pretii contigerit independenter ab omni facto emptoris. C. I. 1489. Item *ex Casu* apparet quod domus fuerit meliorata. Quare Bertulfus tenetur etiam compensare impensas factas necessarias et utiles ab emptore; immo etiam voluptuarias, si fuit ipse in mala fide. C. I. 1490. 1491. Insuper compensare debet Cornelio fructus omnes, si coactus fuerit Cornelius eos domino rei restituere. Compensare etiam debet sumptus omnes, quos Cornelius debuit facere pro contractu emptionis, pro lite cum rei domino sustinenda, aliaque damna, quae forte Cornelius passus est. C. I. 1486. — I. M. 1131. 1133. 1137.

76. — DE CENSU

1. « An debeatur imminutio fructuum, sive annuae pensionis illis censibus, in quibus pro quolibet nummorum scutatorum centenario decem eiusdem generis nummi pro fructu solvuntur, qui fructus ratione habita ad iniquas temporis et locorum circumstantias et ad debitorum conditionem iustos excedere limites videntur ».

R. Considerandum « primum est tempus creationis censuum, ac si cognoscatur, eorum pensiones, quo tempore iidem creati fuerunt

iustos non excessisse limites, nullus locus est *ex iustitiae titulo* earundem pensionum reductioni sive imminutioni, etiamsi, habita ratione subsequentis vel praesentis temporis, pensiones illae graves et iustum excedentes videri possint, sicut *ex eodem iustitiae titulo* locus non esset earundem pensionum ampliationi sive incremento, si habita ratione ad tempus subsequens creationem censuum, nimis exiguae et iusto minores viderentur ; quia sicut in omnibus contractibus, ita et in censibus, eorum iustitia relate ad illud tempus dimetienda est, quo creati fuere ». Cum autem census, contractus sit, quo emitur res pretio aestistimabilis, et istum vulgare rerum pretium triplicis sit generis, maximum, medium, infimum, iudicandum non erit praedictas pensiones *iustos excessisse limites*, « si controversorum contractuum pensiones tempore, quo iidem creati sunt, maximam earum, quae in communi usu tunc temporis erant, non excedebant ». Quare tunc statuendum est ex hoc etiam capite, praedictas pensiones « iustas aestimandas esse, nullamque *ex iustitiae titulo* imminutionem deberi ». *Ex iustitiae* titulo ; nam, « habita presentium iniquorum temporum et circumstantiarum ratione, locus esse debet *christianae charitati et evangelicae prudentiae* ad evitandas obmurmurationes, et arcenda scandala ». S. C. de P. F. 20. Aug. 1826. Collectan. n. 2132. ed. 1.ª

2. Venditor Huetius census imminutionem quaerebat, eo quod domus censitae pars corruerit, eamque ipse *ample* reparaverit. — *An iuste ?*

R. Investigandum esset, « an fortuito. vel potius ex negligentia et culpa censuarii pars illa domus corruerit ». Si negligentia et culpa corruerit censuarii, nihil sane ei condonandum esset ad praedictae domus reparationem. Qua de re nullus potest esse dubitandi locus. « Indubitata similiter res est pro reparationibus *utilibus* tantum et *non necessariis* nihil a censualistis deberi censuariis... Sed nec pro necessaria reparatione praedictae domus aliquid Huetio condonari ex iustitia debebatur, si, post ruinam, pars domus illius, quae superfuit, capax erat integrae census pensioni solvendae ». Imminuenda, pro rata, pensio census esset tantum, « si pars rei censitae quae superfuit, incapax facta fuerit integrae pensioni solvendae » ; vel, ut ea pensio in sua integritate permaneat, « sors principalis census pro rata erit augenda ». S. C. de P. F. 20. Aug. 1826. Collect. 2132. ed. 1.ª

77. — DE LOCATIONE

1. Longinus infirmae valetudinis, ex medicorum iussu, villam conduxit per annum Albani, ut ibi suam reficeret sanitatem. Verum Albanensis aër nocivus illi fuit, et post decem dies alio proficisci debuit. Hinc, anno transacto, noluit pactam solvere mercedem, illud etiam addens, quod locator, nisi ei locasset alium conductorem non invenisset, ut iam antea per plures annos non invenerat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Longinus mercedem solvere tenetur. L. *Sed addes* 19. *Locati Conducti* ff. dicitur: « Cum quidam exceptor operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat, decessisset, Imperator Antoninus cum Divo Severo rescripsit ad libellum exceptoris in haec verba: *Cum per te non stetisse proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilae solveres, in eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri aequum est* ». Et ib. L. *Qui operas* 38.: « Qui operas suas locavit totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit, quominus operas praestet. Advocati quoque, si per eos non steterit, quominus causam agant, honoraria reddere non debent ». Hinc apposite Lugo d. 29. n. 29.: « Quando res locata inutilis redditur ad usum conductoris, regula generalis est, quando casu fortuito perit aut aufertur ex potestate conductoris, sine culpa ipsius, vel locatoris, quia neuter id impedire potuit; locatorem ad nihil teneri, nisi ad remittendam pensionem pro rata temporis, quo rei usus impeditus fuit. Quod intelligitur, quando impedimentum se tenet ex parte ipsius rei locatae. Si enim teneret se ex parte ipsius conductoris, qui propter morbum, v. g., vel aliud suum impedimentum non potuit uti re locata, non ideo excusatur a solvenda pensione, ut si operarium conduxit ad laborandum, et postea, adveniente sibi impedimento, non potuit illa die mittere operarios ad vineam colendam ». I. M. 1204. 1206. 1208.

2. Pompeius currum conduxerat, ut ipse et tota eius familia Roma Neapolim pergerent. Verum in media via unus ex equis arboris umbra perterritus, facto saltu, contra lateralem viae irruit murum, caput sibi fregit, et mortuus est; currus autem disruptus est; et non nisi miraculo B. V. Mariae, ab omnibus invocatae, incolumes omnes permanserunt. Quare Pompeius alium debuit conducere currum ad iter prosequendum cum sua familia, longe cariore pretio. Hinc nihil solvere

volebat infelici aurigae. Auriga vero fracti currus pretium totius itineris reclamabat.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. Agitur *in Casu de locatione operarum.* Genus enim operarum sunt vecturae. Operae autem sunt diurnum officium et ministerium, Lib. 1. *de Oper. Libert.,* L. ult. *de Proxen.,* ut puta procuratoris, administratoris, villici, proxenetae, etc. Locari sane potest et res et persona, eius nempe opera. — Porro, si *locator,* ille nempe, qui operam praestat, fortuito aliquo casu non potuit operam suam praestare, si casus iste contigit ex parte *conductoris,* eius nempe, cui opera praestatur, quia e. g. mortuus est, locator suam exigere potest mercedem, quia perinde est ac si conductor non potuerit, propter causam sibi propriam, re locata uti. Et integra totius temporis et operae solvenda est merces, nisi medio tempore locator alteri elocasset. Lugo d. 29. n. 55. Si vero ille casus contingit ex parte *locatoris,* quia e. g. aegrotavit, vel quia alio migrare coactus fuit propter inimicitias, et totum diurnum officium praestare non potuerit, non nisi pro rata operae praestitae merces est debita, si modo opera pro parte praestita utilitatem conductori attulerit. Quod si ex neutrius latere impedimentum fuerit, sed publica auctoritate praestatio operarum, e. g., navigatio ex conventione instituenda, impedita sit, si quidem impedimentum illud intervenerit statim ab initio ante coeptam navigationem neuter alteri ex tali contractu obstrictus manet, nisi ad id ut impensas iam factas simul ferant. Hinc etiam, ex naufragio amissa navi, ante conventam navigationem, si conductor in antecessum mercedem solverit, eam potest repetere. L. *Ex conducto* 15. § 6. ff. Neque vero postmodum, cessante tali impedimento, ad operam locator tenetur, nisi nova interposita conventione, eo quod semel resoluta conventio nonnisi duorum voluntate redintegrari potest. Si vero iam coepta opera fuerit, merces pro rata operae parte debetur, si ea nempe utilis sit conductori. Voet l. 18. tit. 2. n. 27. — Quapropter, cum iter emensum utile certe sit Pompeio, licet non nisi cariore pretio alium currum invenire possit, cum praeterea facto ipsius aurigae non contigerit, quod non potuerit conventam vecturam perficere, videtur Pompeius teneri ad mercedem solvendam pro rata parte vecturae ; praecisione facta a quavis alia speciali lege et locorum consuetudine, ut nempe integra merces solvatur. — I. M. 1204.-1206. 1208. 1209.

3. Ascanius iter saepe instituit in via ferrea. Schedulam ipse accipit, soluto pretio, tertiae classis. Deinde vero, post factam schedu-

larum inspectionem, ad sedes saepe transit secundae classis, non raro etiam primae classis. Simulatam quoque habet ipse Pagellam Architecti machinarii viarum ferrearum; et sic etiam aliquando gratuito omnino iter instituit. Ait enim: nullum fit Societati damnum; quia semper sunt in prima et secunda classe sedes vacuae.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ascanius illicite et iniuste omnino agit adeoque ad restitutionem tenetur. Non enim hic agitur proprie de damno; sed de contractu oneroso locationis sedium et operae praestandae ad iter necessariae. Quare, ut in quolibet alio contractu, illicite et iniuste agit, qui debitum non solvat pretium et ad restitutionem tenetur, ita in praesenti casu. — Idem dicendum est de illis, qui iisdem schedulis, chimica praeparatione lotis, vel alio medio ad pristinum statum restitutis, utuntur ad epistolas vel merces alio transmittendas. — Neque omnino verum est quod dicitur de damno; nam, si id liceret et omnes id peragerent, ingens inde exoriretur damnum. Quare, si damnum *in Casu* abest, per accidens est. Sed neque damnum omnino abest: habetur enim in omnibus istis casibus amissio semper cuiusdam lucri maioris vel minoris. Ac, si hoc profecto non licet inter privatos, neque licet inter privatos et corpus morale, Societatem viarum ferrearum, vel Gubernium. Iustitia enim commutativa eadem semper est, qualescumque sint personae, de quibus agatur. — I. M. 1203. 1206. 1208.

4. Rodulphus, uno pretio 500,000 libellarum se obligavit ad domum Fabritio construendam. Pretium, nonnisi opere completo et tradito, tradendum erat. Verum opere iam versus finem vergente, Rodulphus a Fabritio reclamat 600,000 libellas quia, ait, post initam conventionem, operariorem mercedes auctae sunt, itemque creverunt pretia materialium. Opere vero iam perfecto, antequam a Rodulpho approbetur, fortuito incendio domus comburitur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Agitur *in Casu de locatione operis*. Licet locatio *operae* et locatio *operis* saepe confundantur, C. I. 1627., C. G. 1779., proprie tamen distinguuntur. *Opera* enim est officium, munus, ministerium proprium personae, *opus* vero est quidquid, interveniente artificis opera, fiat, seu quidquid aliquis faciendum suscipit, e. g. domum aedificare, tabulam depingere, vestem reficere. Quare duo sunt in *opere* consideranda, materies et artificium. In hac *operis locatione,* conductor mercedem accipit, locator dat, cum in rerum et operae locatione, conductor mercedem praestet, locator accipiat; quamvis et illud verum sit *condu-*

ctorem operis simul dici posse *locatorem operae*, in quantum artifex, qui aliquid faciendum conduxit, operam suam elocat, i. e. faciendi necestatem, Voet. l. 19. tit. 2. n. 33.

Iam vero conductor opus conficere debet, nempe integrum, intra constitutum tempus, et pretio statuto, quod quemadmodum non imminuitur, si materiei et artificii pretia decreveverint, ita etiam nec augetur, si rerum et operarum pretia creverint. C. I. 1640., C. G. 1793. Quare Rodulphus nihil amplius reclamare potest ultra pretium, de quo iam facta est conventio.

Praeterea illud notandum est, opus locari posse vel uno pretio, vel pretio in singulas mensuras constituto. C. I. 1638., C. G. 1791. In primo casu opus non intelligitur traditum donec approbatum fuerit; in altero vero donec fuerit admensum. Quare, opere ante id tempus pereunte, si conductor, materiam et artificium praestitit, totum ipsi perit, quia res perit domino; secus vero materia perit locatori, artificium conductori; si nempe neutrius mora intervenerit. C. I. 1634.-1637., C. G. 1788.-1790. Mora interveniente, cum unicuique sua mora noceat, in priori casu, totum damnum erit vel conductoris vel locatoris si vel ille tradendi, vel hic accipiendi moram fecerit; in posteriori casu, si conductor moram fecerit, materiae pretium locatori persolvere debet; si locator vero fuerit in mora, artificii pretium conductori debet persolvere. C. I. 1635. 1637., C. G. 1788. 1790. Iamvero cum aedificatio domus, *in Casu,* uno pretio fuerit locata, ea vero tota perierit, casu fortuito, antequam fuisset tradita Fabritio, debet Rodulphus eius interitum sustinere.

Verum quid, si, opere iam incoepto, voluisset Fabritius desistere ab aedificatione domus? Id sane efficere potuisset, refusis tamen Rodulpho impensis, et quanti praeterea eius interest, sive hoc damnum sit sive lucrum. Ratio est, quia ille qui est obligatus ad factum aliquod, liberatur, praestando id quod interest. C. I. 1641., C. C. 1794.

Quid item, si interim dum perficiatur opus Rodulphus moriatur? Locatio tunc solvitur, verum si coeptum opus, et quae ille, eius causa paraverat, utilia sint Fabritio, hic eorum pretium solvere debet. — I. M. 1205. 1206.

5. « In Encyclica *Rerum Novarum* dicitur: — Esto igitur, ut opifex, atque herus liberi in idem placitum, ac nominatim in salarii modum consentiant; subest tamen semper aliquid ex iustitia naturali, idque libera paciscentium voluntate maius et antiquius, scilicet *alendo opifici, frugi quidem et bene morato, haud imparem esse mercedem oportere* ».

Dubium I. *Num verbis :* iustitia naturalis *intelligitur iustitia commutativa, an vero aequitas naturalis?*

Ad Dubium I. Per se loquendo, intelligitur iustitia commutativa.

Explanatio. — Equidem *opus operarii* plurimum differt a *mercimonio,* sicut *merces* differt *a pretio. Opus* enim *operarii* est opus, procedens a libertate humana, induens propterea rationem *meriti* et *iuris ad mercedem* seu *praemium.* Et ideo longe nobilius *mercimonio* et *pretio,* quae *sola permutatione* absolvuntur. Nihilominus, gratia perspicuitatis, *opus operarii consideratur,* ut quaedam *merx ;* et *praemium* seu *merces,* ut quoddam *pretium.*

Nec immerito ; nam licet *opus operarii* nobilius quid sit *merce,* totam tamen retinet rationem *mercis,* ex qua parte haec dicit ordinem *ad pretium.* Rectissima ergo est ratiocinatio S. Th. l. 2. q. 114, a. 1.: — Id enim *merces* dicitur, quod alicui *recompensatur* pro *retributione* operis vel laboris, quasi quoddam *pretium* eius. Unde sicut reddere iustum *pretium* pro re *accepta* ab aliquo est actus iustitiae, ita etiam recompensare *mercedem operis vel laboris* est actus iustitiae. — Actus iustitiae inquam commutativae. Sicut enim *emptio* et *venditio,* ita *opus* et *merces* pro communi utilitate contrahentium sunt, dum scilicet unus indiget re vel opera alterius et e converso. Quod autem est pro communi utilitate, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius, et ideo debet secundum *aequalitatem rei,* quae est proprietas iustitiae commutativae, inter dominum et operarium contractus iustitiae instituti. Cf. 2. 2. q. 57. a. 1.

Quod si quaeratur criterium, quo statui debet illa aequalitas rei inter *opus manuale* operarii *et mercedem* dandam a domino, respondemus : Criterium illud in Encyclica dicitur petendum esse ex operarii fine immediato, qui imponit ei naturale officium seu necessitatem laborandi, ex victu nempe et vestitu ad convenienter vitam sustentandam, et ad quem primo et principaliter labor manualis ordinatur. 2. 2. q. 187. a. 3. Quoties igitur *opus* tale sit, quod operarius per ipsum satisfaciat praedicto suo officio naturali consequendi finem immediatum laboris sui, ac *merces* ad consequendum hunc finem, victum nempe ac vestitum convenientem, impar sit, per se loquendo, et considerata rerum natura, habetur obiectiva inaequalitas inter opus et mercedem, et ideo laesio iustitiae commutativae.

Duo tamen hac in re sunt generatim consideranda. Alterum est, quod sicut *pretium* rerum venalium non est punctualiter determinatum a lege naturae, sed magis in quadam communi aestimatione consistit, ita et de *mercede* generatim est dicendum. Unde, firma manente

exigentia ex ratione finis, victus nempe ac vestitus convenientis, *mercedi operarii* ex communi aestimatione fit, aut saltem fieri potest, salva iustitia, modica additio vel minutio; sicut in mercium pretio modica additio vel diminutio, ex publica aestimatione, non videtur tollere aequalitatem iustitiae. 2. 2. q. 77. a. 1. ad 1. Alterum est, quod in assignanda aequalitate iustitiae inter *mercedem* et *opus manuale,* non solum attenditur a communi aestimatione tum *qualitas* tum *quantitas* operis, sed etiam *tempus* durationis eius, item pretia rerum, quae emi ab operario debent ad convenientem victum et vestitum: quae pretia non sunt ubique eadem.

Quod si denique sine laesa iustitia erga operarium, iuxta dicta, multum iuvatur herus ex opere eius, potest hic quidem, propria sponte ac laudabiliter aliquid operario supererogare, sed hoc pertinet ad eius honestatem quin teneatur ex iustitia. Valent scilicet in re nostra principia, quae dantur pro iusta emptione et venditione. 2. 2. q. 77. a. 1, in c. a.

Dubium II. *An peccabit herus, qui solvit quidem mercedem opificis sustentationi sufficientem, sed imparem ipsius familiae alendae, sive haec constet uxore et numerosa prole, sive haec non ita numerosa sit? Si affirmative, contra quamnam virtutem?*

Ad Dub. II. Non peccabit contra iustitiam, poterit tamen quandoque peccare vel contra caritatem, vel contra naturalem honestatem.

Explanatio. — Ex hoc ipso, quod iuxta declarata in responsione ad primum dubium, aequalitas *mercedis* et *operis* observatur, plene satisfit exigentiis iustitiae commutativae. Opus autem est opus personale operarii, et non familiae ipsius, nec ad familiam ipsam refertur primo et per se, sed secundario et per accidens, quatenus mercedem acceptam operarius cum suis distribuit. Sicut ergo familia opus *in Casu,* non auget, ita ex iustitia non requirit ut merces debita operi ipsi augeatur.

Poterit tamen peccare coutra caritatem, at non generatim et per se, sed per accidens, et in aliquibus casibus. Unde in responsione dictum est, *quandoque.*

Contra caritatem, non solum modis illis omnibus, quibus homo circa caritatem erga proximum peccare potest, sed peculiari etiam modo. Etenim opus operarii cedit in emolumentum heri. Quoties ergo hic ad exercenda caritatis officia in singulis casibus ex praecepto caritatis adigitur, ordinem etiam caritatis observare tenetur. Qui quidem ordo proximiores facit hero operarios, diurnum opus exercentes in eius utilitatem quam pauperes, alias nihil pro ipso agentes. Quocirca herus potens

caritatis officia exercere operarios suos praeferre debet, eis ex caritate elargiendo quod iustitia minime exigit, ut merces sic aucta ex caritate sustentandae familiae etiam operarii minus insufficiens evadat. Haec autem generice, et quasi theorice sunt habenda ; in praxi enim non temere iudicandum est, an herus peccet vel non peccet contra caritatem.

Contra honestatem, cuius proprium est retribuere sponte scilicet, et non ex iustitia. Nolumus intelligere hic honestatem gratitudinem inducentem ex beneficio accepto: opus enim operarii non est beneficium, quia mercede secundum aequalitatem rei compensatur; sed quod herus ex opere operarii magnum beneficium et emolumentum percipit, et ideo ex quadam naturali honestate recompensare per supererogationem quodammodo tenetur, sicut in resp. ad 1. § *Quod si denique,* nullo tamen iure in operario ad illam supererogationem existente, ut patet.

Dubium III. *An et qua ratione peccant heri, qui nulla vi aut fraude utentes minus dant salarium, quam opera praestita meretur, ac honestae sustentationi sufficit, ideo quod plures operarii sese offerunt, qui parvo illo stipendio contenti sunt, seu in illud libere consentiunt ?*

Ad Dub. III. Per se loquendo peccant contra iustitiam commutativam.

Explanatio. — Dictum est quod *opus* operarii quamvis *merx* proprie non sit, merci tamen, perspicuitatis gratia comparari potest, quia in ordine ad mercedis aequalitatem habet totum id quod habet merx d pretium, et aliquid etiam amplius. Unde recta instituitur argumentatio a minori ad maius. Atqui in emptione non licet, per se loquendo, emere rem minus quam ex communi existimatione, spectata temporum ac locorum ratione, valet. Ergo a fortiori neque licitum est, sed est contra iustitiam, minus dare salarium quam praestita opera meretur, *i. e. honestae sustentationi sufficit.* De hoc Dubio videatur Encyclica p. 33. et 38.

Dixi *per se loquendo :* per accidens possunt dari casus particulares, in quibus heri conducere licite valent operarios inadaequata mercede contentos. Puta si herus aut nullum, aut omnino suae vitae convenienter sustentandae insufficiens beneficium retraheret, si mercedem adaequatam largiretur, imo etiam damnum exinde caperet. Hoc enim in casu, ac in similibus, etsi quaestio sit prima facie de iustitia, revera tamen est quaestio magis de caritate, qua herus et sibi et aliis providet. Cf. Expl. ad I. Dub. § « *Duo tamen* » S. O. apud Monitore Ecclesiastico, Conversano, v. 7. p. 155. 156.

6. « Operarii cuiusdam civitatis, in officinis socii, v. g., sartores vel sutores, pactum inter se ineunt, ut ex eorum numero nullus laborem praestet, nisi loco 30 assium, in posterum 2 franci ipsis tribuantur. Domini autem, seu mandantes, vice sua, ad contumaciam operariorum confringendam, ex mutuo consensu e contrario salarium operariorum imminuendum esse statuunt.

Quaer. *An socii operarii, et eorum domini de iniusto monopolio damnandi sint?*

R. Iniuste egerunt operarii, si coegerint dominos ad sibi *supra summum pretium* retribuendum pro labore, quem isti pretio minore obtinuissent. Domini vero in hac hypothesi non iniuste egerunt, cum id fecerint tantum ad operarios iuste coercendos. Verum, si operarii a pravo consilio desistunt, domini etiam desistere debent. Si vero operarii convenerunt *de pretio supremo* quidem, sed iusto, a dominis requirendo, controvertitur ». G. 960. 961. Scilicet *iniuste* per se etiam domini, in prima hypothesi egerunt, si *infra infimum pretium* salarium imminuendum statuerint. In altera vero hypothesi *controvertitur*, quoad operarios, prout quaestio haec controversa est inter dd. quoad mercatores, pactum inter se ineuntes, de mercibus vendendis *supremo pretio*. Verum in tali pacto *iniustitia* revera non habetur, quia pretium supremum sistit, intra fines *iusti pretii*. Ac, si pretium iustum est, pactum de vendendis mercibus pretio iusto iniustum esse non potest. Huiusmodi tamen pactum contra caritatem est, notabile enim gravamen dominis affert. L. 817., I. M. 1166.

7. Ampla domus construenda erat pro tota familia nobilissimi principis. Operarii omnes, ut obtinerent non tantum iustam mercedem, neque tantum summum praetium, sed ut mercedem exigere possent longe etiam superiorem, inito pacto inter se, principi declarant, se operam suam minime praestituros, nisi facta societate inter eos et ipsum, ut ipse nempe pecuniam poneret ad domum construendam, ipsi vero impenderent omnem operam, necessariam usque ad perfectionem aedificii, quod aestimatum dimidia parte cederet ipsis, dimidia parte principi. Porro valor domus, cum perfecta erit, praevidetur futurus 3,600,000 libellarum : in eaque construenda fabri caementarii adhibendi, et lignarii, numero centum recensentur, et integra constructio triginta mensibus seu duobus annis cum dimidio erit duratura Hinc, calculo facto, singuli operarii viginti libellas quotidie absolute exigunt, quidquid deinde eveniat, ita ut, in quavis hypothesi, neque plus deinde requirant, nec quidquam restituere cogantur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quod operarii velint societatem cum domino inire, domino societatis conditionem acceptante, nihil certe illiciti et iniusti est hac in re. Illud tamen notandum est, quod dominus societatis contractum ab operariis impositum nullo iure acceptare tenetur. Quare si acceptat, ex eius est mere libera et bona voluntate rem gratam operariis faciendi. Quod autem in praedicta societate conditio constituatur, quod dominus contribuat pecuniam, operarii vero operam contribuant, ita ut totum opus perfectum cedat quoad integrum valorem 3,600,000 libellarum dimidia parte domino, dimidia parte operariis, quae interim eis quotidie solvatur, constructione domus durante, iustitiae sane consonum non est. Si enim res bene consideretur in societate ita instituta, totum lucrum operariis cedit. Lucrum ad summum esset aeque dividendum inter operarios et dominum.

Enimvero *in hanc societatem* dominus confert *Capitale* 1,800,000 lib., quod est dimidium totius summae 3,600,000 lib., quod *Capitale* in dies operariis solvendum est; operarii vero in eam societatem conferunt *operam*. Lucrum ergo dividendum inter duos socios, principem nempe, et centum operarios non est summa totalis *Capitalis* et *lucri* 3,600,000 lib., sed est tantum altera dimidia pars, nempe *lucrum* 1,800,000 lib.; siquidem, dissoluta societate, Capitale est domino restituendum et lucrum dividendum. Quare operarii non possent exigere quotidie 20 libellas ut anticipatam et partialem solutionem futuri lucri, pro rata quae ad ipsis spectat, sed tantum 10 libellas. Verum dum princeps absolute confert quotidie 20 libellas pro unoquoque operario, operarius quotidie non confert nisi suam operam, quae tanti certo non valet, unde aequalitas in hoc societatis contractu etiam ex hoc capite nondum servatur. Insuper, dum operarii quotidie absolute percipiunt 20 libellas tanquam partem anticipatam lucri, lucrum hoc iam operariis est quotidie absolute assecuratum, dum e contra princeps subit quotidie, durante constructione, et postquam iam domus constructa est, periculum amittendi *Capitale* et *lucrum,* si vento, si fulmine, si incendio, vel alia causa domus tota, iam peracta, vel dum peragatur destruatur, vel etiam si saltem retardari debeant labores, si non praevisae difficultates occurant, si tandem pretium constructae domus decrescat. Quare, ratione huius periculi *Capitalis* et *lucri* a principe quotidie sustinendi, operarii concurrere etiam debent ad illud sustinendum, remittendo nempe principi dimidiam libellam, si contenti sint tantum decem libellis. Verum aliud est principi onus subeundum, lucrum continue cessans ipsius Capitalis, quod iuxta usuale interesse, quotidie pro singulis operariis saltem di-

midiae libellae est, si iterum contenti sint quotidie decem tantum libellis. Quare non nisi novem libellas percipere possent. Verum ad huiusmodi aedificium construendum et perficiendum non sufficiunt profecto centum fabri caementarii et lignarii, sed opus est etiam aliis operariis ferrariis opus est pictoribus, opus est Architectis, opus est aliis Directoribus peritis, quoad singula, quae in construenda et perficienda domo passim occurrunt. Princeps igitur debet sustinere has alias ingentes expensas, quae, si alia saltem libella compensentur ab operariis, iam non nisi octo libellas recipere possunt. Sed iterum ad aedificium construendum non sufficiunt pecunia et personae, requiritur materia, petrae, ligna, ferrum, et alia huiusmodi. Cum operarii non nisi operam conferant princeps sustinere debet totas materiae expensas, quae profecto sunt ab operariis compensandae et quae, cum materiae pretium vel superet vel certe saltem aequet in casu artificium, minus quam tribus vel quatuor libellis iuste compensari non possunt. Quare ex hoc etiam capite percipere nequeunt nisi quatuor vel quinque libellas quotidie. Verum sunt etiam instrumenta artis comparanda, sunt etiam instrumenta reparanda et reficienda; ac nisi ipsi operarii velint ipsimet has saltem expensas sustinere, eas etiam debent principi compensare. Et sic tandem apparet, quod, inita societate, non tantum ipsi plus non perciperent quam simplici operae locatione, verum minus. Postremo et illud notandum est, quod cum non omnes operarii impendant in construenda domo operam, aeque necessariam et utilem eiusdem aestimationis et pretii, neque iustitia servatur in illa aequali lucri distributione inter ipsos operarios. — I. M. 1221. 1223.

8. Isidorus, colonus partiarius, cum non possit solus amplum fundum colere, eius dimidiam partem elocavit fratri suo, alteram dimidiam partem ipse colit, sed opera utitur famulorum, quibus diurnum solvit stipendium, quod sibi compensat, ex parte fructuum, quam domino debet, propterea quod, ait, nulla facta est specialis conventio de quantitate fructuum domino debita. Semper autem ac siccitate vel grandine, vel alia simili calamitate fructus agri pereunt et imminuuntur, ipse sibi retinet reliquam partem pro continuo suo labore, et industria.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si in locatione praediorum rusticorum certa et determinata pars fructuum conductori constituatur. v. g., quinque, decem frumenti modia, *operae locatio* habetur. Si vero certa illa et determinata pars fructuum constituatur locatori, tunc *simplex locatio* habetur, quae tamen specialibus etiam regitur legibus. C. I. 1614. seqq. Verum, si rustica praedia ea

conventione locantur, ut fructus dividantur inter dominum et colonum, tunc *colonia* seu *colonia partiaria* habetur. L. 25. § 6. *Locati,* C. I. 1647. — Coloniae communes sunt leges, generatim constitutae pro rerum locatione, et in particulari pro praediis rusticis; sed pactis conventis, et specialioribus etiam regitur legibus et localibus consuetudinibus. C. I. 1647. 1654. Hinc, inter alia, colonus prohibetur ius suum alteri cedere vel praedia sublocare, secus ius habet dominus in possessionem rei locatae redeundi ; et obligationem colonus habet damna resarciendi C. I. 1649., C. G. 1763. Quare Isidorus recte non egit elocando dimidiam partem praediorum fratri suo, eam locationem rescindere tenetur, et damna reparare, si quae fuerint secuta. Si dominus in locationis contractu eam sublocandi facultatem non fecerit, est certe graviter invitus, et Isidorus in re gravi conventionem violat.

Non potest praeterea Isidorus se compensare quoad expensas, factas in famulorum opera locanda, ex fructibus domino debitis. Etenim in hac colonica locatione dominus fundum praestat, et omnem fere materiam, colonus praestare debet operas. Quare tenetur colonus ad fundum excolendum, et consequenter etiam tenetur ad omnia illa quae necessaria sunt ad culturam fundi ; et animalia necessaria agris sive colendis sive stercorandis ; et stramenta necessaria eisdem hieme alendis. Sementem autem in communi praestant dominus et colonus. Ordinarias colonus facere debet plantationes, arbores putare, caedere, exportare. Ex silvis autem caeduis colonus nihil percipit, iis exceptis, quae ad usum fundi et ad usum proprium sunt necessaria. Colono etiam incumbunt ordinariae expensae faciendae pro ordinaria agrorum cultura, et fructuum collectione. Ad ipsum praeterea spectant ordinariae vecturae pro reparatione fundi et colonicae domus, et pro generibus vehendis in locatoris domum. Septa item tueri debet, sepes custodire, fossas purgare etiam iuxta viam publicam ; et si quid a municipibus indictum fuerit itineribus communiendis, ipse sua opera praestare debet. C. I. 1655.-1661. Nihil ergo Isidorus quoad has operas, omnino debitas, sibi compensare potest ex fructibus domino debitis. Quin imo neque stramenta, stercora, fundi causa parata vendere potest, neque potest aliis vecturas praestare. C. I. 1650.

Quod autem nulla facta fuerit fructuum debitorum conventio Isidorum hoc non excusat. Etenim, conventione alia deficiente, ipso Iure fructus omnes inter dominum et colonum sunt aequaliter dividendi, C. I. 1661. Iniuste pariter agit Isidorus omne damnum ex siccitate, alioque simili casu refundendo in dominum. Huiusmodi damnum commune est. « Vis maior... non debet conductori damnosa esse, si plus quam tole-

rabile est, laesi fuerint fructus, alioquin modicum damnum aequo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit; alioquin *partiarius colonus*, quasi societatis iure, *et damnum et lucrum cum domino fundi partitur* » L. *Si merces* 25. § 6. *Locati* ff. Eadem est. C. I. 1648. dispositio. — I. M. 1203. 1211.-1213.

9. Basilius centum locat oves Nicostrato nullo determinato tempore, ut lucrum ex eis ambo retrahant, Nicostrato operam conferente, videlicet custodiam et alimenta, et curam ad lucrum ex eis captandum. Interim plures ex infirmitate moriuntur oves; aliae plures, ne moriantur, a Nicostrato venduntur. Quare post tres annos, Basilius locationem resolvit, et centum a Nicostrato exigit oves, cum parte lucri, nempe dimidium. Verum Nicostratus quidquam dare recusat, sed dimidiam tantum partem dare consentit ovium, quae remanent.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Animalium locatio, vel potius societas, dupliciter iniri potest, vel *agri alicuius colendi gratia,* vel *causa lucri ex eis captandi,* ut *in Casu.* C. I. 1665. 1666., C. G. 1800. 1801. Huiusmodi societas particularibus regitur conventionibus, his deficientibus locorum consuetudine, et hac deficiente, regitur legibus. C. I. 1665. 1668., C. G. 1800. 1803. — Porro ex citt. Codd., Ital. et Gall., animalia aestimari debent initio ipsius societatis; aestimata autem in alterius socii ius transeunt, sed non transeunt in eius dominium, neque regulariter in eius transeunt, periculum. C.I. 1670. 1686. 1688. 1695., C.G.1805. 1820. 1822. 1830.— Proinde neque qui pecus praestat, seu *locator,* neque qui illud accipit, seu *conductor*, disponere potest de animalibus, sive ad ipsum capitale societatis pertineant, sive pertineant ad eius incrementum, altero invito. C. I. 1178. 1686. 1895., C. G. 1812. 1820. 1830. — Illa vero, quae casu pereunt, soli domino, videlicet locatori pereunt, ex C. I. 1672. 1673.1675., Lig. 909. Verum ex C. G. 1807. 1808, 1810., si totus perit grex sine culpa conductoris, locatori perit; si vero pars tantum, utrique damnum commune est. — Societate finita, iterum aestimantur, et locatori tot animalia debentur quot exaequent pretium animalium initio societatis collatorum. C. I. 1683. 1686. 1692. 1695., C. G. 1817. 1820. 1830. Verum demenda sunt illa animalia, quae soli locatori perierunt; et si ea, quae supersunt, satis non sint, damnum ipsius erit. C. I. 1683. Sed ex C. G. 1817. ratio damni a duabus partibus habenda est, secundum illud, quod mox notandum est de tali damno.

Hinc patet Nicostratum illicite et iniuste egisse plures vendendo

oves. Id efficere non debuisset, sine Basilii consensu. Quoad oves vero emortuas, si id casu fortuito, sine sua culpa, contingerit, totum damnum, *in Casu*, Basilii est. Si vero eius culpa intercessit, de damno Nicostratus tenetur. Diligentiam conductor adhibere tenetur boni patrisfamililias. C. I. 1671. 1672., C. G. 1806. 1807., Lig. 909.

Ad lucrum quod attinet, animalium societas ex causa lucri ex eis faciendi, alia est *simplex* alia *ex aequis portionibus*. Haec posterior illa est, qua unusquisque contrahens pecus ex dimidia praestat parte, et unus ex eis praestat praeterea operam. Prior vero illa est, qua alter pecus alter operam confert; et talis est. Basilii et Nicostrati societas *in Casu*. C. I. 1669. 1684., C. G. 1804. 1818. — Porro in utraque hac societate *simplici* et *ex aequis portionibus* pacisci nequit: 1.° ut conductor praestet fortuitum periculum sortis, i. e. totius sortis ex C. G. 1811.; ultra dimidium ex C. I. 1677.: immo neque infra dimidium, nisi debita praestetur conductori compensatio, vel assicuratio intercedat. Lig. 909., I. M. 1225. 1226. — 2.° Ut conductor plus de damno participet quam de lucro. C. I. 1677., C. G. 1811., Lig. 909., I. M. 1225. 1226. — 3.° Ut, finita societate, locator aliquid sibi percipiat praeter animalia collata C. I. 1677., C. G. 1811., Lig. l. c., I. M. l. c. — Quaelibet similis conventio *est nulla*. C. I., C. G. aa. cc. — Si nulla facta fuerit specialis conventio, lac, stercus, et si quid operis animalia praestant, ad conductorem pertinent: pilus vero et quidquid animalibus accrescit, ut foetus et pretii incrementum, communia sunt locatori et conductori. C. I. 1668. 1669. 1676. 1686., C. G. 1803. 1804. 1811. 1820. Utraque societas triennio finitur; eaque expleta, si, citra conductoris culpam, minus supersit quam locator contulit, iactura locatoris erit, sin plus, lucrum commune utriusque pro rata erit. C. I. 1681. 1683. 1686., C. G. 1815. 1817. 1820.

Nicostratus ergo, si lucrum adfuit, eius dimidiam partem denegare non potest Basilio, eique tot capita separanda sunt quot collatorum pretium exaequent. Quod si animalia non sufficiant, pretium Nicostratus supplere tenetur ex ovibus, quas sine ullo iure vendidit, et ex lacte, stercore et labore animalium ab ipso perceptis, itemque ex alio percepto lucro, vel etiam ex aliis bonis propriis usque ad iustam illati damni compensationem. Neque ullo modo potest sibi retinere dimidiam animalium partem, cum societas fuerit *simplex*, non *ex aequis partibus*, — I. M. 1203.

10. Ludovicus quam plures oves, boves, vaccas, et equos tradit suo colono sequentibus conditionibus, ut nempe ipse habeat maiorem

partem lactis et lanae, itemque maiorem lucri partem, colonus vero traditis animalibus utatur *pro cultura fundi.*

Quaer. 1.° *Quotuplex sit societas animalium agri alicuius colendi gratia?* — 2.° *Quid de conventione in Casu?*

R. Ad 1.um Societas animalium, quae alicuius colendi agri gratia contrahitur, vel cum simplici agri *conductore* vel cum *colono partiario* contrahitur. — Illa quae initur cum conductore hoc sibi proprium habet, quod non transfert animalium dominium in conductorem, transfert vero periculum. Quare conductor tenetur de casu etiam fortuito totius gregis, *nisi aliud convenerit.* Verum e contra *nisi contrarium adsit pactum*, omne lucrum conductoris est, excepto stercore, quod agris elocatis inservire debet. Finita autem societate locator percipit animalia eiusdem valoris omnia quae contulerat; si quid deest, illud conductor supplere debet; si quid vero superest conductoris est. — C. I. 1687.-1692., C. G. 1821.-1826.

Societas vero, quae contrahitur cum colono partiario, iisdem regitur legibus ac societas *simplex,* de qua *in superiore Casu.* Conveniri tamen potest, ut locator dimidiam lactis partem percipiat; ut colonus lanae suae partem locatori minoris cedat; ut maiorem lucri partem percipiat. C. I. 1693.-1695., C. G. 1827.-1830.

Ad 2.um Ludovici societas cum colono, societas cum colono partiario est, non cum simplici colono seu conductore. Porro Ludovicus potest quidem, ipsa legis dispositione, maiorem lucri partem percipere *ex traditis animalibus pro cultura fundi;* maiorem autem lanae partem adhuc percipere potest, facta tamen debita compensatione, siquidem convenire. ex lege, potest, ut colonus partem suae lanae minoris illi vendat. Maiorem lactis partem item percipere potest; si pariter sufficiens fiat compensatio, ita ut salva sit iustitia.

11. Geraldus, centum tradit oves Tiburtio, earum facta aestimatione, et ea conventione, ut, finita societate, centum oves eiusdem valoris ei restituantur; et durante societate, pro singulis ovibus unam quotannis solvat Tiberius libellam; reliquum vero lucrum, sive maius sive minus, ipsius Tiberii erit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Nihil iniusti adesse videtur in praecedenti contractu; nam revera est trinus contractus seu contractus societatis, in quo habetur assecuratio sortis et assecuratio lucri. Neque vero una quotannis solvenda libella pro unaquaque ove nimia videtur; siquidem Tiburtius

percipit lac, lanam, stercus, et omne augmentum. Quare sufficiens videtur ipsi facta compensatio pro onere imposito. I. M. 1226. 1239. 1240., Less. l. 2. c. 25. d. 3.

78. — DE LUDO, DE FIDEIUSSIONE, DE TRANSACTIONE

1. Philippus chartis ludit cum Iosepho, in ludo peritissimo, licet cognoscat ipse suam imperitiam, neque eam ignoret Iosephus. Quotidie tamen ludit, et quotidie amittit nunc quatuor, quinque libellas; nunc novem, decem libellas.

2. Ioannes, ludens chartis cum Iacobo, quinquaginta amisit libellas, quas solvit, ignorans civiles leges, quae nullam concedunt actionem. Hinc cogitat repetere a Iacobo quod solvit, et occulte se compensare, si Iacobus renuat solutum reddere.

Quaer. *Quid ad Casus?*

R. 1.° Neque Philippus solvere tenetur promissam in ludo pecuniam, neque Iosephus potest recipere. Ratio est, quia cum *in Casu* unus nulli sit obnoxius damni periculo propter eius peritiam, et propter alterius imperitiam, deest quasi *res,* quae pretio in ludo emitur, nempe incerta spes lucri cum periculo damni ultro citroque. Neque valet dicere, quod Philippus prudens sciens ludat suam cognoscens imperitiam, quia adhuc deest *res,* quemadmodum etsi quis *vitrum* emat, illud cognoscens, sed illud emat ut *pretiosam gemmam, res* deest, et nulla est venditio. Verum, si Iosephus Philippum sufficienter praemonuisset, et nihilominus obstinate ille vellet ludere, restitutio urgenda in praxi non esset, quia nullus omnino esset dolus ex parte Iosephi, Philippus vero praemonitus, et adhuc ludens censetur sponte iuri suo renuntiare. I. M. 1247. 1350,, G. 1028.

2.° Nequit Ioannes solutum repetere a Iacobo, neque consequenter potest se ullo modo compensare. Ratio est, quia quamvis ex ludis nulla a legibus detur actio, soluti tamen nulla conceditur repetitio. — Atque hinc, patet, teneri per se quempiam solvere quod in ludo perdit. Contractus enim neque naturali lege, neque ex ipsa positiva lege irritus est. — Verum quid, si Ioannes sit filiusfamilias? In tali Casu conceditur ipsi repetitio. — I. M. 1247. 1249. 1251., G. 1021. 1024.

3. Fidelis fideiussionem fecit pro Felice. Infelix Felix cogitur cessionem facere bonorum. Antequam id contigeret Fidelis monet creditorem Felicis hypothecam super eius bonis constituere, et sic securum reddere suum creditum. Id tamen creditor cum neglexerit facere et

Felix iam cesserit sua omnia bona, solutionem exigit nunc a Fideli. *An Fidelis solvere teneatur?*

R. Negative. Nam, cum creditor fuerit opportuno tempore monitus de statu labili Felicis, poterat per hypotecam suum consequi creditum. Cum sua culpa id facere neglexerit, ipsemet sui damni causa est. Fideiussor praeterea non tenetur ad solvendum, nisi subsidiarie, defectu debitoris principalis; si nempe iste non solvat, a creditore primum excussus, quando debitum est iam matur um, C. I. 1907., C. G. 2021.; et, quando debitum nondum est maturum, si facto ipsius creditoris non impediatur subrogatio in iura, hypothecas et privilegia creditoris in favorem ipsius fideiussoris. C. I. 1928. C. G. 2037.

4. Azor et Paulinus circa proprietatem cuiusdam domus disputabant et lis in tribunalibus a pluribus annis magnis utriusque expensis agitabatur. Mutuo tandem consensu constituunt a lite cessare, et ut Azor sibi superiorem domus partem retineat, Paulinus inferiorem. Hac privata facta transactione, Azor, vetera perlustrans suae familiae scripta, authenticum invenit contractum venditionis domus, quo constabat, patrem Azorii domum emisse a patre Paulini, et integrum pretium fuisse eidem solutum.

Quaer. *An Paulinus partem domus retinere possit?*

R. Negative. Etenim ex C. I. 1777. transactio *est nulla,* quando ipsa respicit *unum tantum obiectum,* et novum documentum repertum probet alterutram partem nullum, habere ius super idem obiectum. Ex C. G. 2057. huiusmodi transactio nulla quoque est. Enimvero rationabiliter non praesumitur, quod partes velint in transactionem consentire etiam in casu, quod certum et evidens adsit documentum et ius probans alterutrius. Transactio tunc non fundaretur vere super dubia re, sed super ignorantia, vel super errore circa rem omnino certam. I. M. 1283., G. 962.

79. — DE FURTO

1. Ioannes-Iacobus absque ullo scrupulo aliena surripit bona, inquiens, *Deum tantum esse Dominum rerum omnium,* et res alias *Deum propter hominem,* nempe *propter omnes homines* creasse. Quare nulla est proprietas, sed omnia sunt communia.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. 1.° Res exteriores dupliciter possunt considerari; uno modo quantum ad earum *naturam*, quae non subiacet humanae potestati,

sed solum divinae, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantum ad *usum* ipsarum rerum; et sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum, quia per rationem et voluntatem potest *uti* rebus exterioribus ad suam *utilitatem,* quasi *propter se factis.* Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora. Et sic patet, quod licet Deus sit rerum omnium Dominus, hoc tamen dominium et proprietatem rerum in homine non excludit. Inde enim sequitur tantum, quod Deus solus dominium habeat exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum, quod solus Deus habeat principale dominium omnium rerum. Ipse vero Deus ordinavit secundum suam providentiam quasdam res ad corporalem hominis sustentationem : et propter hoc homo habet naturale rerum dominium quantum ad potestatem utendi eis. Hoc enim est dominium, et nihil aliud : *Ius vel facultas re propria utendi ad quemlibet usum lege permissum, idque in commodum proprium.* S. Th. 2. 2. q. 66. a. 1., I. M. 838. 866. 867.

2.° Quamvis vero res exteriores creatae sint *propter hominem ;* inde tamen non sequitur, hominem etiam non habere dominium rerum ; imo sequitur contrarium. Si enim propter hominem sunt, haec bona hominis sunt, quamvis non sint *principaliter sua,* ut colligitur ex modo dictis. Insuper quamvis res exteriores creatae sint propter hominem, inde tamen non sequitur omnia esse possidenda communiter, et nihil esse quasi proprium possidendum ; sed inde sequitur tantum possessionum distinctionem non esse naturaliter factam ; sed iuri naturali fuisse naturaliter superadditam, ipsa natura rationali inclinante, et impellente ad eam divisionem et individualem appropriationem. *Primo* quidem, quia naturaliter magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium vel multorum, quia quisque laborem fugiens aliis relinquit illud quod ad alios pertinet. *Secundo,* quia ordinatius res humanae tractantur, si singulis imminet propria cura alicuius rei procurandae. Esset autem confusio, si quilibet indistincte quaelibet procuraret. *Tertio,* quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. S. Th. 2. 2. q. 66. a. 2.

3.° Ioannes-Iacobus ergo, communista, verus fur est, et ad restitutionem tenetur rerum omnium, quae surripuit. Restituere enim, quod iniuste ablatum est, de necessitate salutis est: cum de necessitate salutis sit conservare iustitiam, et restituere iniuste ablatum actus iustitiae commutativae sit. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 1. 2.

2. Gordiana, matrona ditissima, in Italia, iubet Veronicae ancillae

ut lintea omnia domus Parisios mittat, ad ea accuratius abstergenda, mundanda atque reficienda. Simulat Veronica, se adamussim dominae obtemperare. Verum lintea tradit mundanda et reficienda suae sorori, quae tam accurate et exquisite omnia mundat et reficit quam Parisiis fieret. Hinc Veronica sibi servat excessum pecuniae, quam expendere debuisset.

Quaer. 1.° *Quaenam sit propria furti malitia?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um « Dicendum quod ad rationem furti *tria* concurrunt; quorum *primum* convenit ei secundum quod *contrariatur iustitiae*, quae unicuique tribuit quod *suum* est, et ex hoc competit ei, quod usurpet *alienum*. *Secundum* vero pertinet ad rationem furti, prout distinguitur a peccatis, quae sunt *contra personam*, sicut ab homicidio et adulterio, et secundum hoc competit furto, quod sit circa *rem possessam;* si quis enim accipiat id quod est alterius, non quasi *possessio*, sed quasi *pars*, sicut si amputet membrum, vel sicut *persona coniuncta*, ut si auferat filiam, vel uxorem, non habet proprie rationem furti. *Tertia* differentia est, quae *complet rationem furti*, ut scilicet *occulte* usurpetur alienum, et secundum hoc proprie ratio furti est, ut sit *occulta* acceptio rei alienae..... *Occultatio* quandoque quidem est causa peccati, puta, cum quis utitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude et dolo: et hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati; et ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circumstantia peccati; et sic diminuit peccatum, tum quia signum verecundiae est, tum quia tollit scandalum ». S. Th. 2. 2. q. 66. a. 3., I. M. 1289.

Ad 2.um Veronica rea proprie non est furti; sed indebitae appropriationis. Retinet enim alienam rem iniuste acceptam, dolo et fraude. Ille pecuniae excessus suus non est, sed dominae. A domina enim accipit pecuniam ad determinatum finem, non ad alium. Pecunia ergo ad hunc finem non adhibita, dominae propria remanet. Quomodo famula pecuniam ad hunc finem non adhibens contra apertam dominae voluntatem, eam facere posset *suam?* Quare excedens illa pecunia dominae est restituenda. — Quod autem lintea Parisios mittenda, potest simpliciter Veronica dominae obtemperare, et lintea Parisios mittere. Non tamen tenetur obtemperare in re tam insana, praesertim cum, ut apparet *ex Casu*, domina omnino videtur contenta quoad illam linteorum munditiam et refectionem. Sed Veronica pecuniae tunc parcens, ipsi dominae parcit. G. 569. 570.

3. Placidus famulus in regis domo furatur 60 libellas. Tempore paschali suum confitetur peccatum, et cum ostendisset ipse difficultatem pro restitutione, confessarius eum absolvit, quia, inquit. non desunt qui hanc assignant materiam gravem respectu regis, ut videre est apud Scav. ed. 12.ª Mediol 1874. l. 2. n. 697. nota.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Placidus absolvi non potuit, sine obligatione restituendi ipsi imposita, cum aliunde nulla alia legitima causa excusaretur. Illa enim summa, levis non est, sed gravis, quatenus furti materia est. Respectu regis non adeo attendenda est materia relativa, quam materia absoluta; quum materia relativa, ut communiter contingit quoad reges, ordinarios limites praetergrediatur. Secus enim possent fures apud reges furando facile ditescere, quin mortaliter peccarent, quod bono publico repugnat. Enimvero idem tunc fures possent quoad privatas personas, ditissimas; idemque efficere adhuc magis possent in publicis Administrationibus, immo etiam in privatis Societatum Commercialium Administrationibus. Neque vero illi opinioni ulla conciliari potest probabilitas ex autoritate Scavini, nam doctus theologus quantitatem etiam 40 libellarum, non 60, et respectu regis, ut *nimis exorbitantem* habet. Cf. Commentarios Theologico-Morales, Commentar. Octav. de Materia gravi in furto.

4. « Se il denaro, che dai sacerdoti degl'idoli, che si convertono, vien sottratto, nell' abbandonare i tempi pagani, per valersi del medesimo a procurarsi l'esistenza, abbia la qualità ed il carattere di cosa furtiva.

R. Secundum ea, quae, proponuntur, non licere, nihil enim profertur, quod noxam furti excusare possit *in Casu*, de quo agitur ». S. C. de P. F. 31. Ian. 1788. Collectan. n. 2109. ed. 1.ª

80. — RESTITUTIO EX INIUSTA ACCEPTIONE ET EX RE ACCEPTA

1. Gervasius, supremus interioris ordinis Minister in regno, bene noscit ex eius debili et negligenti ratione agendi plura obvenisse damna privatis ob publicos latrones et viarum grassatores, itemque plura etiam obvenisse damna ipsi Societati et pluribus civilibus Communitatibus, propter iniquam rerum publicarum administrationem; et speciatim propter iniusta tributa, quibus particulares quaedam Communitates supergravabantur. Ipse tamen existimat, se revera ad ullam restitutio-

nem non esse obligatum, quia ait, conscientia mihi teste, ego neminem occidi, et nihil furatus sum a quopiam, et nihil iniuste a Gubernio accepi.

Quaer. 1.° *Unde oriatur restitutionis obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1319. seqq. — Ad 2.um Gervasius propter gravem negligentiam in praeveniendo delicta, in puniendo crimina, in vigilando et debitas praescribendo ordinationes observandas, causa profecto fuit, cur privati et Communitates gravia damna passi fuerint. Quapropter ad restitutionem certe tenetur. Reus enim est neglecti officii et violati contractus, quo se implicite ad damna subditorum praecavenda obligavit. Quoad damnum privatis illatum, ipsis privatis restituendum est. Quoad damnum illatum Communitatibus, restituendum est ipsis Communitatibus.

Reus item est Gervasius, ratione iniustae cooperationis ad iniuriosam acceptionem. Ad restitutionem enim tenetur aliquis non solum ratione rei alienae, quam accepit, sed etiam ratione iniuriosae acceptionis. Et ideo quicumque est causae iniustae acceptionis, tenetur ad restitutionem. Iamvero Gervasius illius causa fuit, tum *directe* iniqua et iniusta rerum publicarum administratione, tum *indirecte* illam non impediendo, cum posset et deberet. Et sic S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 7. ait: Ad restitutionem « tenetur ille, qui non obstat cum obstare teneatur; sicut Principes, qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscant, ad restitutionem tenentur, quia redditus, quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut iustitiam conservent in terra ».

Reus praeterea Gervasius est rapinae, quae malitiae furti malitiam addit violentiae et personalis iniuriae. S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 5. 9. Rapina quidem habetur coactione illata ad iniusta tributa solvenda, aliasque iniustas leges executioni demandandas, e. g. ecclesiastica bona usurpanda etc. Apposite idem A. D. l. c. a. 8.: « Dicendum, quod rapina quamdam violentiam et coactionem importat, per quam contra iustitiam alicui aufertur quod suum est. In societate autem hominum nullus habet coactionem, nisi per publicam potestatem; et ideo quicumque per violentiam aliquid alteri aufert, si sit privata persona, non utens publica potestate, illicite agit, et rapinam committit, sicut patet in latronibus. Principibus vero potestas publica committitur ad hoc, quod sint iustitiae custodes; et ideo non licet eis violentia et coactione uti, nisi secundum iustitiae tenorem: et hoc vel contra hostes pugnando, vel contra cives, malefactores puniendo; et quod per

talem violentiam aufertur, non habet rationem rapinae, cum non sit contra iustitiam. Si vero, contra iustitiam, alicui per publicam potestatem violenter abstulerint res aliorum, illicite agunt, et rapinam committunt, et ad restitutionem tenentur. . . . . Si Principes a subditis exigant, quod *eis secundum iustitiam debetur propter bonum commune conservandum,* etiamsi violentia adhibeatur, non est rapina. Si vero aliquid Principes *indebite extorqueant per violentiam,* rapina est, sicut et latrocinium. . . Unde ad restitutionem tenentur, sicut et latrones ; et tanto gravius peccant quam latrones, quanto periculosius et communius contra publicam iustitiam agunt, cuius custodes sunt positi ». — I. M. 1320. 1323.

2. Caietanus, presbyteri famulus furatur a domino suo centum libellas inclusas in quadam schedula, super qua scriptum erat : *eleemosyna* 50 *missarum, quae mense Novembri et Decembri debent pro defuncto Domino Eligio celebrari.* Caietanus praedictam summam abscondit in secreto quodam loco. Eam deinde requirens non amplius invenit.

Quaer. 1.° *An sit restitutio facienda ex iniusta acceptione ?* — 2.° *An Caietanus debeat centum libellas domino restituere, vel sufficiat, ut celebrare faciat ab aliquo sacerdote, praedictis mensibus,* 50 *missas, data eleemosyna 100 libellarum ?*

R. Ad 1.um Affirmative. « *Ipsa acceptio rei alienae* potest tripliciter se habere ; quandoque enim est *iniuriosa,* scilicet contra voluntatem existens eius qui est rei dominus, ut patet in furto et rapina ; *et tunc tenetur ad restitutionem,* non solnm ratione rei, sed etiam *ratione iniuriosae actionis, etiamsi res apud ipsum non remaneat.* Sicut enim, qui percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quamvis apud ipsum nihil maneat : ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, *etiamsi nihil inde habeat ;* et ulterius pro iniuria illata debet pnniri. — Alio modo aliquis accipit rem alterius in utilitatem suam, absque iniuria, cum voluntate scilicet eius cuius est res, sicut patet in mutuis ; et tunc ille, qui accepit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam *ratione acceptionis, etiamsi rem amiserit :* tenetur enim *recompensare ei qui gratiam fecit ;* quod non fiet, si per hoc damnum incurrat. — Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque iniuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis, et ideo ille, qui sic accepit, in nullo tenetur *ratione acceptionis ;* quin imo accipiendo impendit obsequium : tenetur autem ratione rei. Et propter hoc, *si ei subtrahatur* res absque sua

culpa, non tenetur ad restitutionem ; secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositam amitteret ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6., I. M. 1327.

Ad 2.um Ex dictis in responsione ad 1.um patet Caietanum teneri omnino ad restitutionem, quamvis centum libellas subreptas amplius non habeat, sed eas amiserit, vel alius subripuerit. « Et ideo, pergit, A. D. l. c. ad 1.um quamvis ille qui abstulit, *non habet id quod accepit ;* sed in alium sit translatum, quia tamen alter privatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, *et ille qui rem abstulit ratione iniuriosae actionis et ille qui rem habet ratione ipsius rei* ». Non sufficit autem, quod ipse faciat celebrare praefatas missas, sed praedictum missarum stipendium suo domino debere restituere ; secus enim non haberetur *restitutio.* « Per *restitutionem* fit reductio ad aequalitatem commutativae iustitiae, quae consistit in rerum adaequatione. Huiusmodi autem rerum adaequatio fieri non posset, nisi ei, qui minus habet quam quod suum est, suppleretur quod deest. Et ad hanc suppletionem faciendam necesse est, ut ei fiat restitutio a quo acceptum est ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5.

3. Bonzus quidam ethnicae superstitionis erroribus nuntium mittere, et sanctae catholicae Ecclesiae nomen dare paratus, petit : Ut sibi liceat retinere, quae antea perceperet in ethnico officio quod gessit, quaeque in medicae artis exercitio comparaverat.

R. Non esse inquietandum, *dummodo aliunde non intervenerit certa iniustitia.* Et re quidem vera nullum excitandum dubium quoad medicae artis emolumenta, cum mercedis locum obtineant. Quae item ab ethnicis sacerdotali munere sibi Bonzus quaesivit, quamvis superstitioso a fonte manaverint, legitime tamen eidem obvenisse videntur, utpote quae fuerint paganae gentis propria, eiusque consensu suis sacerdotibus honorarii loco attributa. *Dummodo aliunde non intervenerit certa iniustitia ;* iustitia enim, ab ipsa naturae lege promanans ubique gentium vim obtinet. Si quae igitur Bonzus, sive in medicae artis, sive in sacerdotalis officii exercitio se certo noverit iniuste percepisse, restituat domino, vel eius haeredi necesse est ; aut, si uterque incertus sit, pauperibus eroganda. S. O. 14. Ian. 1846. Collectan. S. C. de P. F. n. 2117. ed. 1.a

4. Hesperus, habens Elisam filiam nubilem, quam impotens est dotare, furtive surripuit ab Heraclito mille libellas, quibus potuit facile ipsam matrimonio copulare cum Genserico. Post aliquot annos a

matrimonio Gensericus cognoscit dotem sibi ab uxore delatam totam fuisse ablatam Heraclito per furta.

Quaer. 1.° *An restitutio semper facienda sit ex re aliena?* — 2.° *Quid agendum in Casu?*

R. Ad 1.um Affirmative. « *Ratione rei,* qui rem alienam accepit, tenetur eam restituere *quandiu eam apud se* habet; quia quod habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, et dari ei cui deest, secundum formam commutativae iustitiae ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6., I. M. 1331. seqq.

Ad 2.um « Si sponsus adhuc servat dotem discernibilem ab aliis pecuniis, illam restituere debet, nisi ea sit bona fide praescripta, nam quaelibet res clamat ad dominum; et sponsus debet inter eos recenseri, qui putando ducere divitem duxerunt pauperem. Si vero fuit ab eo bona fide permixta cum suis bonis, qualitate similibus, et quantitate maioribus, quin superari valeat, ad nihil tenetur; quia ex Iure Communi dos censetur moraliter consumpta, *Glossa* in L. 78. ff. *de Solut.* Neque opponas: hunc teneri ad id in quo factus est ditior; cum enim dos ei data fuerit ad sustinenda onera matrimonii, nec exinde pro se ullum lucrum perceperit ex ea, in nihilo ditior factus est. Sporer, Croix. Sunt tamen qui volunt, quod sistendo in aequitatis iure debeat a sponsis curari aliquid restituendum. Certo de furto semper teneretur Hesperus pater, quamdiu potens; dotavit enim filiam de alienis. Liguori 1. 3. n. 612 ». Scav. 1. 2. n. 751.

Verum non tantum *ex aequitatis iure*, sed etiam *ex stricta iustitia* sponsus ad restitutionem tenetur, etiamsi furtiva illa pecunia cum propria pecunia in maiori quantitate ab ipso iam fuerit permixta. Etenim, quamvis ex recentiori Iure suus sit totus cumulus, nihilominus obligationem habet indemnem reddendi dominum furtivae pecuniae, ratione rei suae, quam aequivalenter habet. I. M. 907. Neque vero ex cit. loc. S. Alph. aliud desumi potest.

81. — RESTITUTIO EX LUCRO SINE CAUSA

1. Pamelius emit bovem, quem maiori pretio vendit Lucae. Sed ecce paulo post rescit bovem ad Ioannem pertinere. Emit item bona fide frumentum. Illud brevi servat tempore; mox enim notabiliter crescit pretium frumenti, et illud magno lucro vendit. Sed deinde rescit frumentum illud esse furtivum et ad Caium pertinere.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Pamelius citra *evictionem,* de qua nihil habetur *in Casu*, reti-

nere probabiliter potest pretium bovis, et lucrum factum in eius venditione. Pretium enim bovis, cum non sit ipse bos, ad dominum bovis non pertinet ; ad quem vero pertinere simul non potest *bos* et *pretium bovis*. Lucrum autem factum in hac venditione iniuste factum non est, cum factum non fuerit nisi occasione rei alienae ex propria industria seu commercio. — Idem dicendum videtur de pretio frumenti, et de lucro facto.

Paritatem tamen negat P. Gury 600. 601. inquiens : « quod valor bovis in se non creverat, et proinde venditor peritiae suae lucrum obtentum tribuere potuit. In praesenti autem casu valor frumenti ex aestimatione communi crevit. Ergo *lucrum proveniens ex revenditione nullo modo peritiae venditoris tribuendum est*. Ergo Pamelius ex illo lucro factus est ditior *independenter ab industria sua*. Ergo illud domino restituere debet ».

Verum tota industria in bovis venditione non alia fuit nisi haec, nempe quod Pamelius, bona et propitia utens emptoris occasione, bovem vendiderit. Eadem est industria in venditione frumenti, loco illum statim consumendi, vel vendendi, illud conservat, et deinde bona et propitia utens occasione aucti pretii frumenti, illud vendit. Deinde, si illud lucrum *non provenit* vere *ex industria* seu *commercio opportune* a Pamelio *facto*, num provenit *ex ipso frumento ?* Certe non. Si Pamelius frumentum non vendidisset, vel si vendidisset cum minoris venderetur, nullum profecto fuisset lucrum. Illud ergo lucrum non fuit *fructus frumenti,* sed *fructus opportunae venditionis*, adeoque *operae et industriae Pamelii.*

Sed in hac frumenti venditione nulla profecto fuit singularis et extraordinaria industria. — Nihil quidem id valet. Nam quod non adfuerit singularis et extraordinaria industria, hoc non tollit, quod vere personae *opera* et *industria* adfuerit. Et num in venditione bovis adfuit *singularis* et *extraordinaria* industria ? Praeterea, si Pamelius potest probabiliter retinere *pretium* revenditionis frumenti, uti habet ipse P. Gury 601., potest probabiliter retinere etiam illud lucrum, seu pretii excessum in revenditione. Etenim pretium non alio titulo profecto retinere potest, nisi titulo contractus venditionis factae bona fide, non interveniente vero evictione. Atqui vi illius venditionis Pamelius dominium licite et iuste acquisivit illius pretii, non partis tantum pretii sed totius pretii ; illudque licite et iuste retinere poterit, donec contractus ille per evictionem rescindatur. I. M. 1339.

Proponit P. Gury 606. hunc alium casum : « Pancratius optima fide a quodam viatore equum pretio 300 fr. emit. Paucis autem post

diebus, ecce, bona sorte, bucephalus ille, cum feminei sexus esset pulchellum pullum novum edidit domino. Ter beatus Pancratius, servato pullo, matrem Lubino cnm lucro 30 fr. vendidit. Res optime processerat, cum ab infausto nuntio rescivit, equum esse furtivum, atque ad Bernardum pertinere... *Quid iuris?* » Respondet idem P. Gury : « *In casu evictionis*, Pancratius totum pretium acceptum refundere debet in emptorem evictum, quia tunc omnino *solvitur contractus*. Recursum autem habeat in suum venditorem, si eum invenire possit Quid vero de pullo? *De Iure Romano,* domino equi reddendus est. Res enim fructificat domino; et partus sequitur ventrem. *De Iure* vero *Gallico* (et idem est *de Iure Italico*) a possessore retineri potest cum res sola, seclusis fructibus, reddenda sit, — *Extra casum evictionis,* servare potest saltem probabilter tum 300 francos, quibus equum emit, quia rem non habet, nec ditior inde factus est, tum lucrum 30 fr., quod animal revendendo acquisivit, utpote fructum industriae suae. Quid vero iterum de pullo? *De Iure Naturali et Romano* pullus clamat matri et matris domino. *De Iure vero Gallico* (uti etiam *de Iure italico*) a possessore servari potest ».

Iam verc quaenam fuit quidem *industria Pancratii* in equo vendendo, ita ut illi 30 franci fructus sint industriae Pancrati ? Non alia nist quod, bona et propitia oblata et capta occasione equum cum lucro vendendi, illum vendiderit. Equus enim qui valet 300 valet etiam 330, et hac pretii latitudine emi solet et vendi equus. Quare bene dici posset cum P. Gury contra Pamelium, *lucrum proveniens ex revenditione nullo modo peritiae venditoris tribuendum est.* Sed utique lucrum illud operae et industriae Pancratii tribuendum est, ut *in Casu* Pamelii, eo ipso quod *lucrum illud proveniat ex revenditione.* — Insuper, *si in casu evictionis,* de Iure Gallico et Italico, Pancratius pullum sibi retinere potest, ergo a fortiori Pamelius *extra casum evictionis* perceptum lucrum poterit sibi retinere. Ac si iterum de Iure Gallico et Italico, *extra casum evictionis,* Pancratius pullum sibi servare potest, multo magis Pamelius praedictum lucrum sibi potest servare. Pullus enim est *naturalis fructus in Casu* rei alienae; et illud lucrum, *fructus* non est nisi *industrialis* et *civilis*. Neque valet dicere quod *Pamelius factus est ditior independenter ab industria sua.* Etenim primo Pamelius non est factus ditior *independenter ab industria sua,* ut iam probatum est. Praeterea nonne etiam Pancratius factus est *ditior independenter ab industria sua?* Insuper, ut Pancratius, ita Pamelius ditior utique factus est, sed non *illicite* neque *iniuste*. Ac dum Pancratius vere ditior factus est *ex re aliena ;* Pamelius ditior factus est, sed *occasione*

tantum *rei alienae*. Quare, ut Pancratius, ita Pamelius, inquietandus non videtur.

Alium proponit casum P. Gury n. 612.: « Zacharias a Carolo 100 aureos furatus est. Cum autem sit homo minime imperitus, adeo feliciter eos in commercio adhibuit, ut lucrum notabile ex eis perceperit. Quaer. 1.° An Zacharias teneatur ad lucrum ex pecunia furtiva perceptum restituendum? 2.° Quid, si pecuniam hanc mutuo collocasset, et inde fenus accepisset? » Respondet ibi P. Gury: « Ad 1.um Zacharias tenetur certe illud lucrum totum restituere, si dominus damnum aequale passus est, v. g., quia etiam ipse in commercio pecuniam suam posuisset etc., et hoc praesumitur, quoties dominus laesus est mercator, vel pecuniam in variis negotiis adhibere solet. Secus non videtur obligandus Zacharias ad restitutionem illius lucri, ex propria negotiatione percepti, quia fructus industrialis dici potest. — Ad 2.um Etiam in hac hypothesi attendendum est ad damnum, quod dominus laesus praesumitur subiisse defectu pecuniae, et illud reparandum est. Secus non videtur fur urgendus ad restitutionem lucri percepti, *quia tanquam fructus industriae haberi potest* ».

Iam vero tam *industria* habetur in pecunia mutuo danda, quam in rei alicuius venditione. Immo maior industria habetur in venditione rei, ut quis pluris illam vendens lucrum percipiat, quam in mutuo dando, ut ex illo legale interesse percipiat. Si igitur Zacharias *possessor malae fidei* inquietandus non est quoad lucrum perceptum ex pecunia furtiva mutuo data, neque inquietandus videtur Pamelius *possessor bonae fidei* quoad lucrum ex venditione perceptum.

2. Callixtus aurifaber 100 libellis emit bona fide quandam argenti conflati massam ex qua confecit calicem, quem postea cuidam monasterio 150 libellis vendidit. Sed mox certo rescivit argentum illud furtive subtractum fuisse eidem monasterio, cui calicem vendiderat.

Quaer. 1.° *An Callixtus ad aliquid erga monasterium teneatur?* — 2.° *An Superior monasterii, re cognita, possit datum pretium repetere, vel non adhuc solutum renuere?* — 3.° *Quid, si calix ipse in specie monasterio fuisset subreptus, a Callixto bona fide emptus, et maiori pretio monasterio venditus, atque a Superiore rccognitus, sive ante sive post pretii solutionem?*

R. Ad 1.um Callixtus ad nihil prorsus tenetur erga monasterium, Non enim tenetur ex re accepta, quam non habet, neque ex iniusta acceptione, ad quam nullo pacto est cooperatus, neque ex eo quod ditior factus sit ex re aliena; ditior enim factus non est iniuste ex re

aliena; sed ditior iuste factus est occasione rei alienae ex proprio labore et industria. G. 603., I. M. 1341.

Ad 2.um Superior monasterii solutum pretium a Callixto repetere non potest, Callixtus enim acceptum pretium, contractu venditionis iam perfecto, suum legitime fecit; adeoque illud pretium monasterii amplius non est. I. M. 1339. 1341. Non tenetur tamen superior totum calicis pretium solvere nondum solutum, sed tenetur pretium laboris et artis in aurifabrum refundere; *specificatio* enim intercessit, bona fide facta. I. M. 906., G. 604.

Ad 3..um 1.° Facta solutione, aurifaber probabiliter totum pretium retinere potest. Etenim acceptum pretium vi contractus venditionis iam perfecte suum est, nisi, interveniente evictione, contractus ille rescindatur. Lucrum autem perceptum, si maiori pretio calicem vendiderit, suum etiam est; quia stante praedicto venditionis contractu, suum est totum pretium acceptum, et quia praedictum lucrum seu excessus pretii in venditione facta calicis fructus est suae industriae et commercii. I. M. 1339. 1341., G. 605.

2.° Verum ante solutionem pretii, nondum contractu venditionis perfecto, superior pretium calicis solvere non tenetur. Non enim emitur res sua, neque pro re sua quam quis habet, utcumque habeat, eius pretium solvere tenetur, nisi in casu particulari specialis aliqua adsit legis dispositio, quae in praesenti locum non obtinet. I. M. 1131. 1343., G. 605.

3. Palemon ut uxorem aleret, plura debita ex mutuo contraxit quin habeat unde solvat. Post eius mortem, uxor petit, an ipsa ex bonis suis teneatur debita, a viro pro se facta, solvere.

Quaer. *Quid uxori respondendum?*

R. Auctores Casuum Consc. Dioeces. Bonon. a. 1778. mens. Nov. Cas. 1. *probabilius* affirmant, uxorem teneri ad praedicta mariti debita solvenda. « Maritus inops, etsi radicali obligatione teneatur ad alendam uxorem, dum tamen impotens est, actuali obligatione non tenetur; nemo enim tenetur ad impossibile, ex L. *Etiam,* L. *Maritum* ff. *Solut. Matrim.* Ergo, si ut uxorem aleret, debita contraxit, uxor, in cuius utilitatem contracta sunt, tenebitur solvere, si maritus non sit solvendo. Nam si qui rem alienam accepit non est solvendo, par datur actio contra eum, ad quem res ipsa non quidem ex causa onerosa, sed *ex causa lucrativa,* pervenit, L. *Eum servum,* et L. *Si et me et Titium* L. *Si cert. petat.* Deinde iniquum est, ut quis alienis rebus ditetur, et qui ex re aliena factus est ditior restituere tenetur id in quo ditior factus est. L. 2. § *Aequis-*

simum ff. ad L. *Rhod. de Iactu,* ubi dicitur, si, fluctuante navi, mercium iactus factus est, detrimentum debere esse commune etiam iis, quorum merces propter illum iactum salvae factae sunt. Atqui uxor *in Casu* ex pecuniis, a marito mutuo acceptis, ditior facta est ; namque, marito impotente, ipsa se uxor alere tenetur. Ergo, si ex mutuis illis alita est, rebus suis pepercit, et ditior facta est. Adde, quod naturali lege uxor non modo seipsam, sed et inopem maritum alere ipsa teneatur. Ergo aes alienum, ad alendam uxorem a marito paupere contractum, vere dici potest debitum ipsius uxoris ; adeoque, marito impotente ad solvendum, ipsa tenetur solvere. Postremo, etsi ex toto tit. ff. *ad S. C. Macedon.* non tenetur pater solvere mutuum a filiofamilias contractum ; tamen, si mutuum illud conversum fuerit in utilitatem patris aut in rem, ad quam pater teneretur, tenebitur ipse restituere, L. *Sed Iulian.* 9. § *Proinde* ff. e. t., Cap. *Quod quibusdam de Solut.*, C. *Ad hoc* e. t., L. 1. ff. *de Condict. indeb.*

Deinde vero citt. aa. duo animadvertunt : « 1.° Quantum uxor *in Casu* solvere teneatur? Et distinguere oportet. Vel enim tempore quo maritus erat pauper, inops quoque erat uxor, vel non. Si primum, supervenientibus sibi divitiis, tenebitur tantum eam debiti partem solvere, quae ab ipsa consumpta est, idest pro rata alimentorum sibi correspondente ; eo quod nihil aliud in sui utilitatem vere conversum sit. At, si erat dives, tenebitur uxor integra debita solvere. Nam, dum potest, tenetur ipsa maritum inopem et filios naturali coniunctionis iure alere. Unde totum debitum in eius utilitatem, sive ad supplendam actualem eius obligationem contractum est.

2.° Advertendum est, uxorem ad ea debita minime obligari, si maritus, etsi moriatur solvendo impar, fuisset tamen solvendo par tempore, quo debita contraxit. Tunc enim, cum is actu teneretur uxorem alere, nihil commodi ex alieno aere uxor percepit. Itemque non tenebitur, si maritus post debita in paupertate contracta, auctis facultatibus, effectus est solvendo. Cum enim supervenientibus divitiis viri obligatio reviviscat, cessat in uxore omnis ratio sive utilitatis sive aequitatis ut solvat ».

Sanchez de Matrim. l. 9. d. 4. n. 29. *probabilius* e contra negat uxorem teneri ad solvenda praedicta mariti debita. Num. 28, quaestionem Sanchez ita proponit : « An quando, soluto matrimonio, nulla viri bona supersunt, teneatur uxor bonis dotalibus solvere debita a viro contracta ad ipsam et familiam alendam, ut ad solvenda famulorum mercedem, domus locationem, vestes et cibaria familiae? Et similiter, an possint conveniri filii, teneanturque mutuum a patre inope

acceptum pro ipsorum alimentis solvere? Eadem enim prorsus est utriusque quaestionis decisio et ratio ». Relata prima opinione affirmante, cit. num. 38., deinde num. seq. 29. haec subdit: Ceterum, quamvis haec sententia sit satis prababilis, contraria magis mihi placet, nempe nec uxorem nec filios teneri illa debita per maritum aut patrem contracta solvere ex suis bonis. Ad quam probandam praemitto, in viro paupere non esse omnino extinctam obligationem alendi uxorem et filios, sed tantum suspensam pro inopiae illius excusantis tempore; sicut quicumque debitor ratione inopiae non deobligatur prorsus ab aere alieno solvendo, sed tantum suspenditur illa obligatio, excusaturque a solutione, dum impotentia ratione inopiae durat. Quod inde aperte constat; nemo enim dubitabit, uxorem et filios minime teneri ad ea debita a viro inope contracta pro eorum alimentis, si facultates viri successu temporis ita augentur, ut sit ille solvendo. At, si ratione paupertatis obligatio illa prorsus extincta esset, facultatibus auctis, minime revivisceret. Obligatio enim semel extincta non reviviscit L. *Cum ex causa* C. *de Remis. pign.*

Hoc praemisso, probatur sic nostra sententia. Si Petrus, quo suis satisfaciat creditoribus magnum aes alienum conflet extimans fore ut sit postea illud solvendo, quamvis contrarium eveniat, nullus dicet creditores, quibus eo mutuo satisfactum est, et in quorum utilitatem cessit, teneri posterioribus creditoribus, qui mutuo illas pecunias dederunt Petro. Quia hi posteriores creditores nullum cum prioribus contractum iniere, et vere per mutuum transtulere dominium in Petrum, et Petrus tanquam verus dominus potuit suis debitis ex eo mutuo satisfacere, quamvis ab illorum solutione ratione inopiae excusaretur. Similiter ergo quamvis maritus inops ratione impotentiae eximatur, seu potius excusetur pro tunc ab onere alendi uxorem et filios, nec teneatur aere se alieno gravare, quo huic obligationi respondeat: at si vere se gravavit, et sic aluit, veram obligationem ratione impotentiae suspensam adimplevit. Nec dicetur pecunia illa conversa in utilitatem uxoris et filiorum, ad quam pater vere non tenebatur; nec uxor et filii vere dicentur effecti locupletiores, et *ex causa lucrativa* (et ex viri liberalitate) recipientes, sed potius *ex causa onerosa* (scilicet tamquam ipsis debita), cum vere ipsi debitum receperint: ac proinde illud mutuum minime astringentur solvere. Et confirmatur, quia licet uxor esset dives tempore mutui accepti a viro paupere, non tenebatur directe ad alimenta viri et filiorum, sed in subsidium, scilicet viro non quaerente aliunde pecunias quibus necessaria suppeditaret, et cum iam quaesierit, mutuo accipiens, uxor ab eo onere relevata est,

nec ipsi pecunia est mutuo data, nec suo nomine recepta ; non ergo illam solvere tenebitur.

Secundo probatur ex L. *Non adversus* 15. C. *Si certum petat* et L. *Eum cui* 13. C. *de Action, et oblig.*, ibi : *Eum cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urgere competenti debes actione. Nam adversus negotiatores, quos ex mercibus pecunias abstulisse tuo debitori proponis, nullam habes actionem.* Ex quibus textibus constat, actionem hanc mutui repetendi esse personalem, ac proinde contra solum debitorem, cui datum est, competere ; cum in illum vere translatum sit dominium, ac instar veri domini potuerit de illa disponere.....

Nec obstant argumenta contrariae sententiae ; quia ex dictis constat uxorem et filios habere ex causa onerosa, et illud mutuum non dici conversum in eorum utilitatem ».

Haec autem ad rem habet Lugo de Iust. et Iur. d. 20. n. 127. seqq., « Ex dictis inferri iam potest primo, quid dicendum sit de uxore debitoris vel usurarii, non potentis solvere suis creditoribus, de qua Sylvester dicit debere eam restituere quidquid ex bonis mariti insumit. Alii tamen concedunt, posse illam insumere sine obligatione restituendi, quae necessaria sibi sunt ad vitam et ad status conservationem : tum quia maritus non minus debet uxori alimenta quam debeat aliis creditoribus, tum quia creditores contenti esse debent, quod debitor in tali necessitate ad alendam propriam uxorem differat vel omittat solutionem. Adverte tamen, primo, si res, quas maritus habet, essent adhuc in propria specie alienae, non posse uxorem illas insumere, nisi eo casu, quo liceret propter necessitatem aliena usurpare, et cum eisdem conditionibus et limitationibus, cum quibus usurpatio alieni licita est. Adverte, secundo, si uxor posset, recepta sibi dote vel bonis suis, vel alio modo honesto se alere, non posse ex bonis viri accipere cum praeiudicio creditorum ; non tamen cogi debet, ut inserviat vel laboret ad vivendum, quando id cum dedecore fieret.

Infertur secundo, idem dicendum de filiis, qui etiam licite possunt, quae eodem modo necessaria sibi sunt ad vitae et status sustentationem, accipere a patre etiam impotente solvere debita sua ; quia pater illis etiam necessaria alimenta debet ».

Et S. Alph. l. 3. n. 354. : « An uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam ? Prima sententia affirmat, si vir erat pauper dum debita contraxit, secus si locuples, quia pauper non tenebatur alere uxorem, ergo tenetur ipsa solvere, quod conversum est in suam utilitatem. Secunda vero *probabilior* sententia negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples. Ratio, quia

actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet tantum contra virum; et licet in viro ratione inopiae suspenso erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta; quare, si ex mutuo aluit, suum debitum praestavit ».

Stante igitur hac sententiarum varietate, non videtur quod Palemonis uxor possit ad restitutionem obligari. Idque consonum est non solum Iuri Romano, verum etiam Iuri recentiori. Etenim, si matrimonio constante, mulier aes alienum vel quamlibet obligationem contraxit, bona quoque dotalia creditoribus fiunt utique obnoxia post solutum matrimonium ex Cod. Ital. 1407. (secus ex Cod. Gall.). Atqui neque aes alienum neque ullam, *in Casu,* uxor contraxit obligationem, sed tantum maritus: neque vero maritus praedicta debita contraxit, *in Casu*, nomine uxoris, vel uxore saltem sciente et consentiente. — I. M. 677. 679.

82. — RESTITUTIO EX DAMNIFICATIONE ET COOPERATIONE

1. Gastonius in favorem Fabiani, nepotis sui, testamentum condiderat. Verum Florianus, alter eius nepos, id resciens Gastonio refert, Fabianum pluries de ipso male fuisse locutum. Haec Gastonius audiens, testamento dilacerato, ipsum Florianum instituit suum haeredem, et paulo post e vivis excessit.

Quaer. 1.° *An ex iniusta damnificatione obligatio exoriatur restitutionis?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmative. Quicumque enim aliquem damnificat, ei reapse aufert illud, in quo ipsum damnificat. Et ideo ad restitutionem istius rei ablatae tenetur, sive res haec ad damnificantem pervenerit, sive non. Restitutio enim non ad hoc principaliter ordinatur, quod ille, qui plus habet quam debet, habere desinat; sed ad hoc quod illi, qui minus habet quam debet, suppleatur. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 4. 6. ad 1., I. M. 1375. seqq.

Ad 2.um Florianus Fabiano haereditatem restituere debet, si illas referens malas locutiones *calumniam* vel *detractionem* commisit. Tunc enim Florianus impedivit Fabianum ab haereditate certo consequenda *medio illicito et iniusto*. Secus vero dicendum esset, si Fabianus cum veritate et ex rationabili ac gravi causa manifestasset gravia illa Fabiani peccata, quibus Gastonius illum deinde haereditate indignum iudicavit. G. 635., I. M. 1367.

Verum quid, si Florianus simpliciter Gastonio suasisset, sed ex

odio in Fabianum, ne haereditatem Fabiano relinqueret? Probabiliter tunc ad nihil teneretur. Illa enim suasio sine vi, sine mendacio, sine dolo et fraude, quamvis fuisset contra caritatem ratione odii, non fuisset tamen contra iustitiam. G. 638., I. M. 1368.

2. Ranulfus haeredem universalem instituerat Laelium. Extremo decumbens morbo Ranulfus vocat Laelium, eumque rogat, ut notarium accersat. Timens Laelius, ne Ranulfus velit immutare suam ultimam voluntatem in sui praeiudicium, respondet Ranulfo, omnia fuisse omnino bene ab ipso peracta; ceterum melius nunc esset, si potius, quam de morte et de testamento, cogitaret de sanitate recuperanda. Acquievit Ranulfus, et post tres hebdomadas mortuus est.

Quaer. 1.° *Quantum ex damnificatione sit restituendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um « Aliquis damnificatur dupliciter uno modo, quia aufertur ei id quod actu habebat; et tale damnum est semper restituendum *secundum recompensationem aequalis;* puta si aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenetur ad tantum quantum valet domus. Alio modo, si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare *ex aequo,* quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu, qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem vel potentiam, et ideo, si redderetur ei, ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum; quod non est de necessitate restitutionis. Tenetur tamen *aliquam recompensationem* facere, *secundum conditionem personarum et negotiorum* ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 4. Illud enim, quod nondum actu, sed solum in virtute habetur, adhuc potest multipliciter impediri. Quare non idem est utriusque valor. Ad hunc autem valorem determinandum, conditiones personarum et negotiorum sunt attendendae, unde non semper eadem constat *spes* rei habendae, sed maior vel minor, prout videre est relate ad messem futuram, e. g. in eo qui nondum sparsit semen in agro, vel iam sparsit, vel iam messis proxima est maturitati, vel iam messis est matura, et mox colligenda. Et ideo non idem praedictae spei valor consequenter est. I. M. 1359.

Ad 2.um Non apparet quidem *ex Casu,* quod Laelius illicite egerit, sive contra iustitiam, sive etiam contra caritatem. Nullo enim medio illicito et iniusto usus est ad avertendum Ranulfum ab immutatione ulla facienda. Neque vero ex ullo odio contra aliquem egit, sed suo tantum voluit bono consulere: et caritas non obligat aliquem, ut bono

aliorum potius consulat quam suo, vel ut consulat bono aliorum cum notabili suo detrimento. Ranulfus praeterea nullam significavit voluntatem in particulari, cur vellet notarium advocari. Ac, si voluntatem revera habuerit aliquid in testamento immutandi, ab ea voluntate recessit, siquidem responsioni Laelii omnino acquievit, neque per tres integras hebdomadas locutus amplius est de notario advocando, vel de immutatione aliqua in testamento facienda.

Verum quid? si Ranulfus voluntatem significasset legatum aliquod addendi in testamento in favorem alicuius determinatae personae, et Laelius promisisset, se mox notarium advocaturum cum intentione eum non advocandi, neque reapse deinde advocasset; vel si dixisset, mentiendo, impossibilem esse notarium advenire. In tali casu Laelius impedivisset Ranulfum a legato faciendo per fraudem ficta promissione, et dannoso mendacio. Quare teneretur ex hoc capite ad restitutionem seu reparationem damni. Verum, cum adhuc certo omnino non constaret de voluntate Ranulfi, restitutio facienda tantum esset pro rata spei. Legatarius enim nullum adhuc habuit ius ad ipsum legatum; ius tamen habuit, ne fraudolenter impediretur a legato obtinendo. Difficillimum in praxi esset quantitatem assignare, si ipse Ranulfus non declarasset quantitatem legati constituendi. Si vero declarasset illam quantitatem, sufficere videtur, si dimidiam partem restituat. Ac, si Ranulfus voluntatem legati significasset, eius quantitatem etiam declarasset, sed non manifestasset personam, pauperibus tunc, vel causis piis, praefata restitutio esset facienda. G. 636. 637. 853.

3. « Utrum Christifidelis qui sciens et volens delubri, muros, ianuas, utensilia diruit et perdit, atque ab ethnicis ea de causa capitur, debeat vel possit damnum sarcire, saltem ex alio titulo? — R. Teneri ad restitutionem, titulo iustitiae ». S. I. C. 21. Sept. 1842., Collect. S. C. de P. F. ed. 2.ª n. 957.

4. Hircinus Beraldum occidit. Beraldi familia multis abundat divitiis. Nihilominus Hircini confessarius eum obligat ad restitutionem tum erga proxime Beraldi coniunctos, tum erga remotiores cognatos. Ait enim, Hircinum loco Beraldi obligari ad alimenta huius consanguineis suppeditanda.

5. Iacobus occidit Marcum, qui nullam opem suae familiae ferebat; sed eam e contra suis vitiis depauperabat. Iacobi tamen confessarius eum obligat ad restitutionem, quia, ait, poterat Iacobus ad meliorem frugem se recipere, et familiae opitulari.

6. Ubaldus ad duellum provocavit Sabianum; et, duello secuto,

a Sabiano infeliciter occisus fuit, in extrema relinquens miseria matrem, uxorem et filios, quos ipse sustentabat.

Quaer. *Quid ad Casus?*

R. 1.° Cum Beraldi familia, et proximi consanguinei, nempe eius uxor, parentes, filii facile sibi possint subvenire, Hircinus a restitutione erga ipsos excusandus videtur. Eatenus, enim homicida obligatur ad restitutionem erga proxime cognatos, quatenus huiusmodi cognati censentur una eademque persona cum defuncto, et ius habent ex stricta pietate uti a defuncto sustententur; ac consequenter defunctus vicissim *potuisset* et *debuisset* eos sustentare. Unde etiam est, quod Hircinus neque ad restitutionem teneatur erga alios remotiores cognatos. Quoad istos enim, si quod subeant damnum, homicida eorum causa est tantum remota et per accidens. Confessarii igitur ratio contrarium potius, *in Casu,* evincit, G. 733. 734., I. M. 1373.

2.° Iacobus non videtur, *in Casu,* teneri ad ullam restitutionem: nam de facto nullum quoad familiae bona intulit damnum. Immo e contra maius bonorum damnum impedivit. Spes autem conversionis Marci tenuis omnino apparet, cum potius praesumptio per se contraria est, quod nempe Marcus continuaturus fuisset, ut antea faciebat, familiae bona dilapidando. Quare nulla *certa* restitutionis *obligatio* imponi potest, pro damnis tam incertis et remotis. G. 735. 736., I. M. 1373.

3.° Sabianus ad damnorum compensationem probabiliter non tenetur. Etenim primo Ubaldus *suo consensu totam causam necessariam et sufficientem posuit propriorum damnorum,* consentiendo nempe, ut adversarius contra ipsum agat, quantum potest, eum etiam occidendo. Ergo implicite consentit quoque in temporalia damna, si quae forte sit ipse passurus ex accepto vulnere, et consequenter censetur remittere obligationem damna haec resarciendi. Scienti et volenti non fit *iniuria;* quando ius remitti potest. Atqui duellans bene remittere potest temporalia bona, et iuri suo renuntiare in ordine ad damna, sibi illata, ab altero resarcienda.

Insuper propter eandem rationem quod Ubaldus *posuit suo consensu totam causam necessariam et sufficientem damnorum,* quae propriis cognatis fuerint illata; neque probabiliter quoad istos tenetur Sabianus damna compensare. Stante enim hoc Ubaldi consensu, cessat omnis ratio *iniuriae* et *iniustitiae* a Sabiano praedictis cognatis factae: adeoque nulla amplius obligatio ex iustitia esse poterit praedicta damna compensandi.

Occisor enim tenetur ad damnorum compensationem relate ad proximos occisi cognatos, quia ipse *ex sua iniusta actione,* occidendo,

e. g., patrem causa *per se* est illorum damnorum. Quare hoc proxime cognatorum ius non fundatur in obligatione, quam pater, e. g., habebat alendi filios et uxorem, sed *in iniuria,* qua per vim occisor impedivit illud, quod filii et uxor ex patre vivente habituri erant; *quae iniuria* dat filiis *ius iustitiae* ad habendum illud, quod a patre *sine tali iustitiae obligatione,* sed *ex pietate* tantum habituri erant. Unde *ius ad illam compensationem* non acquiritur ipsi occiso, nec ab illo derivatur in alios, sed immediate acquiritur illis aliis, quorum singulorum *ius laesum est,* et quibus singulis *iniuria irrogata est.* Et sic pater de isto iure laeso aliorum disponere non potest, neque compensationis obligationem remittere. « Exemplum huius doctrinae habes optimum, quando per vim aut dolum impedis Petrum, ne beneficium conferat Paulo, quo casu teneris postea restituere Paulo, quantum valeat illa spes; quod debitum non potest quidem condonari a Petro, quem impedisti, sed a Paulo, de cuius damno agitur ». Lugo d. 11. n. 63. 64.

Hinc in casu duelli, cessat obligatio damnorum etiam quoad alios. Relate enim ad istos iam occisoris actio non est *iniusta,* hoc est per vim impediens eorum alimenta, vel emolumenta. Eo ipso enim, quod ipse occisus suae occisioni consentit, iam occisor non impedit per vim alimenta vel emolumenta aliorum, sed ex consensu et voluntate eius, a quo emolumenta habituri erant, et qui consequenter *suo consensu ponit totam causam necessariam et sufficientem* eorum damnorum, impediens ita, suo consensu, rationem violentiae et iniustitiae in occisore, quoad damna cognatis secutura. Ablata autem ratione violentiae, cessat radix obligationis restitutionis damnorum, quae est violentia, qua occisor aliorum impedit emolumenta. Quare occisor peccat tunc solum quatenus cooperatur e. g. patri, qui, non obstante debito illo alendi suos, *vult occidi cum eorum damno,* quod cum in patre non sit *contra iustitiam,* neque in cooperante est, in ordine ad illos; sed tantum contra caritatem et pietatem. Aliud consequenter esset, si occisus *ex iustitia,* et non tantum ex caritate vel pietate erga alios teneretur. — Lugo d. 11. n. 71. 72., G. 735. 736., I. M. 1373. 1375.

7. Carpophorus plurima debita contraxit propter luxum extraordinarium et frequentiora convivia; ad quae uxor Bertha non modice fuit cooperata. Sed ecce, subitanea morte correpto viro, creditores illico undique convenere ad viduam Bertham, quae nihil a marito accepit, quum is non nisi debita post eius mortem reliquerit. Quare, hisce pressa angustiis, Bertha quaerit a suo confessario, an ex propriis bonis praedicta debita solvere teneatur.

Quaer. 1.° *An ex cooperatione restitutionis obligatio exoriatur?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmative. Cum « restituere importet redditionem illius rei, quae iniuste ablata est, sic enim per iteratam eius exhibitionem aequalitas reparatur », S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2., ad restitutionem tenetur quicumque sive directe vel indirecte causa est iniustae acceptionis. « *Directe* quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum, et hoc quidem tripliciter: primo quidem modo ex parte acceptionis, movendo ad ipsam acceptionem, quod quidem fit praecipiendo, consulendo, consentiendo expresse, et laudando aliquem quasi strenuum de hoc quod aliena accepit, alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum acceptat, vel qualitercumque ei auxilium fert; tertio modo ex parte rei acceptae, quia scilicet particeps est furti, vel rapinae, quasi socius maleficii. *Indirecte* vero, quando aliquis non impedit, cum possit et debeat impedire, vel quia subtrahit praeceptum, sive consilium, quod impediret furtum vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere; vel quia occultat post factum, quae his versibus comprehenduntur; *Iussio, Consilium, Consensu, Palpo, Recursus, — Participans, Mutus, Non obstans, Non manifestans* ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6.

Ad 2.um Ex eo quod Bertha mere cooperata fuerit extraordinario luxui, quo eius maritus vivebat, et quo consequenter volebat, ut viveret tota familia, morem gerendo marito, et etiam consequenter sibi delectando et complacendo in ostentatione talis luxus, non videtur Bertha obligata ad restitutionem loco mariti. Non enim in hac ratione agendi apparet efficax et iniusta cooperatio ad ea debita contrahenda. Enimvero obligatio restituendi *personalis* est et *realis*. Quatenus *personalis* obligat ipsum damnificantem, eiusque cooperatores. Quatenus vero *realis* rem afficit furto sublatam. Bertha autem in causa uti cooperata non est debitis a marito contractis, ita nihil a marito accepit. Si vero Bertha maritum induxisset ad ea debita contrahenda; vel etiam si maritum induxisset ipsa ad praedictum luxum, bene cognoscens, eius fortunam non sufficere ad talem vivendi rationem, et consequenter debere ipsum debita contrahere, ad quae solvenda impar ipse erat, tunc utique ad ea Bertha efficaciter et iniuste fuisset cooperata, adeoque ad ea debita solvenda teneretur ex propriis bonis. G. 385., La-Croix l. 3. p. 2. n. 381.

83. — RESTITUTIO EX CONTRACTU ET EX LEGE

1. Crepinius filiusfamilias, commessationibus, potationibus, ludis, cum aliis pluribus dyscolis adolescentibus in taberna factis, plura contrahit debita cum Medardo tabernario. Pro Crepinio fideiubet Grifinus. Hinc cum Medardus neque a Crepinio, neque ab eius patre debitorum solutionem obtinere potuisset, eam a Grifino exigit.

Quaer. 1.° *An ex contractu obligatio restitutionis exurgat?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Affirmative. Id enim deducitur ex ipsa restitutionis notione. Per contractum enim iam alius vel *ius in re* vel *ius ad rem* habet. Ac, si per restitutionem reddendum alteri est, quod suum est, patet quod restitutio facienda sit non tantum quando res aliena habeatur contra alterius voluntatem, sicut in furto et rapina, verum etiam quando habeatur per eius voluntatem, sicut in mutuo vel deposito, vel alio contractu. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 1.

Ad 2.um Cum debita a Crepinio, filiofamilias, contracta in eius commodum et utilitatem non cesserint, sed in eius damnum et grave nocumentum, Crepinius potest iudicis sententiam invocare et debita non solvere. Medardus sibi, suaeque fraudi imputet, quod contraxerit cum filiofamilias, tot vitiorum occasionem ei suppeditans. I. M. 667., 953. Neque vero tenetur ad debita solvenda Crepinii pater. Is enim nullum praestitit in ea debita contrahenda consensum; adeoque neque iure positivo, neque iure naturali tenetur. Neque pater Crepinii tenetur ad ea debita solvenda, si filii bona ipse administrat. Nam ipse filius ea bona repetere non potest nisi post maioritatem, et filius tunc iudicis sententiam poterit invocare. G. 286. 287. 771. — Tenetur tamen ad praedicta debita solvenda Grifinus, ratione factae fideiussionis. Etenim licet facta fuerit pro minore, valida tamen est et iure naturali et iure positivo. I. M. 1266.

2. Benignus episcopus, pii legati missarum administrator, de restitutione nihil prudenter dubitans, dedit Fideli fidelissimo parocho mutuam summam 10,000 libellarum. Post hebdomadam, repente moritur Fidelis. Summa mutuata non reperitur, nec ullum eius documentum; unde eam haeredes non agnoscunt. — Neque vero ullum Benignus in medium proferre potest documentum. Nam, eadem nocte, qua Fidelis moriebatur, latrones asportabant secum ex episcopali palatio ar-

cam cum pecunia et papyris totius episcopalis administrationis. — *An Benignus furtum commiserit, et ad restitutionem teneatur?*

R. Ad 1.um Furtum Benignus non commisit. Furtum enim est occulta ablatio rei alienae, invito rationabiliter domino. Nulla autem adfuit *occulta ablatio rei alienae,* nec dominus in illo mutuo poterat esse *rationabiliter invitus,* cum nullum in eo periculum *prudenter* praevidebatur, et cum Benignus illam pecuniam investire certe debebat aliquo modo, ut ex fructibus missae celebrarentur.

Ad. 2.um Defuit certe in Benigno omnis culpa theologica. Quare ex hoc capite ad nihil certe teneretur. Ratione administrationis et quasi-contractus teneretur quidem ex culpa iuridica ad restitutionem seu compensationem. Verum ante iudicis sententiam et in foro conscientiae res est inter doctores saltem controversa, adeoque dubia obligatio est, eaque practice nulla. Praeterea culpa iuridica *in Casu* non constat; nam summae illius amissio revera nulli debetur negligentiae, sed fortuito casui. Quare Benignus ad nihil videtur teneri. *Res perit domino suo.*

Attamen, cum agatur de missarum celebratione, et compensatio quoad eas facile fieri potest per Summum Pontificem, supplentem de thesauro Ecclesiae; ea sane petenda videtur a Summo Pontifice. Insuper, si ipsi Benigno tradita fuisset illa summa, pro missarum celebratione, ea summa, etiam fortuito casu, amissa, ratione contractus et susceptae obligationis, adhuc ipse teneretur ad praedictam missarum celebrationem. Eademque esset pro Benigno obligatione, si praedictam summam alteri tradiderit, et is missas non celebraverit, quia fortuito illam amiserit summam. Haec autem diserte habentur in Decr. *Ut debita* S. C. C. 11. Maii 1904.: « Qui missas a fidelibus susceptas, *aut utcumque suae fidei commissas aliis celebrandas tradiderint,* obligatione teneri usque dum peractae obligationis fidem non sint assequuti; adeo ut si ex eleemosynae dispersione, ex morte sacerdotis, aut ex alia qualibet etiam fortuita causa in irritum res cesserit, committens de suo supplere debeat et missis satisfacere teneatur ». Quare, cum certe Benigni episcopi fidei commissa sit illa missarum celebratio, ratione legati constituti, cuius ipse episcopus est administrator, amissa, etiam sine ulla eius culpa, illa pecunia, videtur quod omnino adhuc teneatur curare, ut constitutae missae celebrentur, vel saltem per Summum Pontificem suppleatur de thesauro Ecclesiae. — I. M. 1072. 1077. 1118. 1389. 1393., vol. 2. n. 627.

3. Durandus libello famoso diffamavit Guibertum advocatum. Re-

cursu ad iudicem facto, Guibertus sententiam obtinuit plene sibi faventem, et Durandum condemnantem ad 50,000 libellas eidem Guiberto solvendas pro laesae famae compensatione, et illato damno resarciendo. Renuit Durandus hanc solvere snmmam, inquiens sententiam esse iniustam, et eum non obligare in conscientia, quia fama pecunia non compensatur; quia damnum illatum Guiberto, mediocri causidico, tanti non potest aestimari; quia tandem nihil ipse a Guiberto abstulit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Durandus integram 50,000 libellarum summam Guiberto solvere tenetur, vi iustae iudicis sententiae. Quamvis contraversum sit, utrum de *stricto iustitiae commutativae rigore* compensatio detur inter bona diversi ordinis, e. g., inter famam et pecuniam, quia inter diversa bona dari non potest *adaequatio rei ad rem:* dubium tamen non est, quod praedicta recompensatio dari possit, ratione naturalis saltem aequitatis, et ratione poenae, legitima iudicis auctoritate inflictae. Quare ex hoc capite nullum est dubium, quod iusta omnino fuerit iudicis sententia et in conscientia obligans. I. M. 1324. « Dicendum, ait S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1., quod in quibus non potest recompensari aequivalens, sufficit, quod ibi recompensetur quod possibile est... Et ideo quando id quod est ablatum non est restituibile per aliquid aequale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est; puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare *vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personae, secundum arbitrium boni viri* ». Et ib. ad 2.um « Dicendum, ait S. D., quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo et iuste, puta cum aliquis crimen alicuius prodit, ordine debito servato, et tunc non tenetur ad restitutionem famae; alio modo falsum dicendo et iniuste, et tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse; tertio modo verum, dicendo, sed iniuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, et tunc tenetur ad restitutionem famae, quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit; vel si non possit famam restituere, *debet ei aliter recompensare* ». Quare iterum iudicis sententia ex hoc capite ut omnino iusta habenda est, et obligans.

Neque vero valet alia Durandi ratio, quod nempe fama Guiberti tanti non potest aestimari. Nam primo arbitrium hac in re ad Durandum certe non pertinet, sed ad iudicem. Insuper licet tanti praedicta Guiberti fama forte non sit in se aestimanda, nihilominus post iudicis sententiam tantum Durandus recompensare et solvere tenetur.

Etenim, « cum aliquis iniuste accipit rem alienam, duo sunt ibi considerandа; quorum unum est inaequalitas ex parte rei, quae quandoque est sine iniustitia, ut patet in mutuis; aliud autem est iniustitiae culpa, quae potest esse etiam cum aequalitate rei, puta cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non praevalet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem, in quantum per eam aequalitas reparatur; ad quod sufficit quod restituat tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam adhibetur remedium per poenam, cuius inflictio pertinet ad iudicem; et ideo, antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quam accepit, sed, postquam condemnatus est, tenetur poenam solvere ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 3. Iudex ergo, condemnando, iuste potest aliquid amplius solvendum praecipere loco emendae seu poenae, quod tamen antequam quis condemnaretur non debebatur. S. Th. 1. c. ad 3. Iusta igitur est etiam ex hoc alio capite iudicis sententia in Casu, et obligans in conscientia, licet verum sit quod tanti in se non valeat fama mediocris advocati.

Tandem falsum etiam est, quod ultimo loco asserit Durandus, quod nempe nihil ipse abstulit. Abstulit profecto famam; et, fama ablata, damnum, et grave damnum intulit Guiberto. Quicumque autem damnificat aliquem, ei aufert illud in quo ipsum damnificat; et iniuste illatum damnum ex stricta iustitia est compensandum.

4. Ioannes in Gallia matrimonium in facie Ecclesiae legitime contraxit cum Ioanna, ex qua unicum habuit filium, cui totam suam pinguem haereditatem testamento reliquit. Post Ioannis mortem cognoscitur eius matrimonium cum Ioanna fuisse nullum, ob quartum consanguinitatis gradum, ab utroque tamen coniuge semper antea ignoratum. Hinc consanguinei Ioannis, ut haereditatem ipsi capiant, ab ea omnino excludere conantur unicum Ioannis filium, utpote illegitimum et natum ex invalido matrimonii contractu.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Cum Ioannis et Ioannae matrimonium, licet invalidum, in bona tamen fide fuerit contractum et quidem ab utroque coniuge, tum Iure Canonico, tum Iure Civili, proles habetur uti *legitima,* adeoque omne habet ius ad paternam haereditatem, neque ab ea potest repelli. Idque valet etiamsi ante mortem ipsius Ioannis matrimonium nullum fuisset declaratum. Succedit autem proles *in Casu,* ut omnino legitima, haereditario iure, in bona paterna, immo etiam collateralium patris vel matris. C. *Cum inter* 2. *Qui filii sint legitimi,* Cod. Civ. Gall. art. 201. 202., Schmalzgr. l. 4. tit. 17. n. 11. seqq., Toullier Il Dir. Civ. Franc. l. 1. tit. 5. n. 666.

84. — CUINAM SIT RESTITUENDUM

1. Audifacius per campum transiens segetem ex malo animo aliis nocendi incendit. Conversus ad bonam frugem nescit nunc, cuiusnam seges illa fuerit, neque rescire id potest, cum ignarus omnino esset tunc viarum et locorum, per quae transibat, neque aliquid deinde audivit de illo incendio.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Audifacius, tanquam iniustus damnificator restituere tenetur. Quod ratione impotentiae, in qua versatur, damnificatum cognoscere non possit, non ideo a restitutione excusatur, sed restitutio causis piis vel pauperibus facienda est. « Dicendum, ait S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5., quod per restitutionem fit reductio ad aequalitatem commutativae iustitiae, quae consistit in rerum adaequatione. Huiusmodi autem rerum adaequatio fieri non posset nisi ei, qui minus habet, quam suum est, suppleretur quod deest. Et ad hanc suppletionem faciendam necesse est, ut ei fiat restitutio, a quo acceptum est... Quod si ille, cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere, secundum quod potest, dando in eleemosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus, sive sit vivus, praemissa tamen diligenti inquisitione de persona eius, cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui haeredi eius, qui computatur, quasi una persona cum ipso. Si vero ille sit multum distans, debet sibi transmitti quod ei debetur, et praecipue, si sit res magni valoris et possit commode transmitti, alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, et domino significari ». Cf. I. M. 1420. seqq. G. 588.-590.

2. « Nel dubbio nono implora V. S. una norma sul contegno a tenersi coi penitenti, che hanno rubato ai turchi, e non possono fare la restituzione senza pericolo della vita, volendo i turchi sempre conoscere il nome del ladro. Intorno alla qual cosa la S. C. ha decretato, che debbasi V. S. attenere al sentimento dei buoni autori, i quali insegnano che non potendosi effettuare la restituzione delle cose rubate al loro padrone, nemmeno per mezzo dei confessori, e d'altra parte non potendo il colpevole ritenere il mal tolto, debbasi erogare il valore delle cose rubate *ad pias causas, vel inter pauperes* ». S. C. de P. F. 26. Sept. 1840., Collectan. n. 2113. ed. 1.ª

3. « 1.° Intorno alla restituzione della roba altrui fatta in elemo-

sina, benchè il sacerdote ed il penitente non ignorino il vero padrone, cerca il Provicario, se il confessore possa lasciare in buona fede il penitente, che crede di aver restituito, e se il sacerdote possa fare detta restituzione con elemosine ricevute da altri invece del penitente.

2.° Nei monti vi sono alcuni tempî d'idoli non abitati dai sacerdoti, ma addetti ai vicini monasteri. In tanti templi sogliono i gentili lasciarvi oblazioni di biada, o di danaro, che poi li bonzi di quel monastero vengono a raccogliere. Alcuni cristiani col solo fine di pigliarsi quelle oblazioni, vi si portano con apparenza di divozione a visitarli. Sono essi rei di furto? Ed essendolo, a chi sono obligati di restituire?

R. Ad 1.um Consultat theologos, ac praesertim Antoine Theol. Moral. De Iust. et Iure cap. 3. partis 2. q. 21. resp. 1. in fine, quod spectat primam partem dubii. Quod vero spectat secundam, posse, nisi qui dedit eleemosynam modum illius erogandae praescripserit.

Ad 2.um Reos esse simulatae superstitionis, et furti; et restitutionem faciendam esse sacerdotibus templi ». S. C. de P. F., Collectan. n. 2110. ed. 1.a

Porro haec habet Antoine loc. cit.: « Si ante diligentem inquisitionem bona vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti... Quia fecisti iniuriam vero domino, qui ius habet, ne bona sua, omissa diligenti inquisitione, alienentur, et quia tua culpa est, quod non inveneris dominum, ut ei redderentur bona, quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem vel locum pium, hic restituere tenetur; quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum ».

4. Seius pluries in vita sua exercuit usuras. Sed moriens poenitentia ductus praedium filio reliquit, ut ex eius venditione, usuras indebite perceptas restitueret. Earum summa erat 3,000 libellarum; sed cum ex Seii voluntate praedii venditio fieri non poterat, nisi post matris mortem, quae contigit post decem annos, hinc Seii filius quaerit, utrum etiam interesse debeat restituere. Insuper creditores sunt quadraginta vel quinquaginta, et forte plures ob eorum haeredes, eosque reperire admodum difficile esset, neque id fieret sine periculo infamiae pro tota familia, quae magno in honore est, neque sine periculo scandali, cum personae ea in re adhibendae rem secretam non servarent, neque eis fidendum esset, quod pecuniam creditoribus traderent. Diutius autem differre restitutionem gravi damno ipsi esset, et quam plures forte anni praeterlaberentur antequam praedium possit vendere,

ipse vero interius continuis conscientiae angustiis premereretur. Hinc Seii filius quaerit etiam, utrum praedictum praedium possit simpliciter tradere alicui causae piae.

R. Filius haeres nullo modo tenetur ad interesse legale solvendum praeter ipsas usuras indebite perceptas. Interesse enim non debetur nisi ex contractu, qui non adfuit, vel ex iudiciaria petitione, quae etiam non adfuit. Neque vero ad illud interesse solvendum tenetur ex ipsorum creditorum damno secuto, nam de hoc damno re secuto non constat; cum potius contrarium praesumatur, siquidem ad damnum forte avertendum sponte elegerunt mutuum cum usuris etiam solvendis accipere; et forte ad maius inde lucrum percipiendum. Neque tandem illud interesse solvendum esset ex *mora* solutionis ipsius filii haeredis, cum domum ex qua vendita indebitas usuras restituere debebat, ipsi antea vendere impossibile fuerit, vel de ea utcumque disponere. Bene autem, ad restitutionem ipsam faciendam quod spectat, eam potest causis piis facere, vel Ecclesiae vel alteri pio Instituto. Etenim, stante periculo infamiae, quae sequeretur pro tota familia, stante periculo scandali, quod haberetur, si creditorum investigatio fieret, stante etiam periculo amittendae pecuniae restituendae, quin ea de facto deveniat ad manus creditorum, stante demum gravi damno subeundo in restitutione differenda, excusatio adest sufficiens restitutionis faciendae ipsis creditoribus; unde ea pauperibus vel causis piis, secundum communem doctorum sententiam, loco creditorum, fieri potest.

Sed, ut magis certa sit solutio quoad utrumque, et quoad interesse non solvendum et quoad domum causae piae tribuendam, optime posset hic Pontificia auctoritas invocari, ut per modum *compositionis* utrumque confirmetur; remittendo nempe obligationem filio haeredi restitutionis interesse, si qua forte sit, et assignando Ecclesiae vel alteri pio Instituto praefatam domum in compensationem indebite perceptarum usurarum.

Enimvero agnoscunt communiter Doctores in Summo Pontifice facultatem *compositionis* non tantum quoad bona ecclesiastica, verum etiam quoad bona profana, *incertis debiti creditoribus,* vi cuius pars debiti remittitur, et pars altera causae cuidam piae applicatur. Huius potestatis fundamentum et ratio est, quia propter excellentiam causae piae et propter fragilitatem hominum et periculum restitutionis non faciendae, et ad praecavenda peccata subditorum, iudicatur praedicta *compositio* aeque vel magis bonum in ordine ad utilitatem spiritualem

communem, quam si integra obligatio restitutionis debitoribus relinqueretur. Lugo de Iust. et Iure d. 21. n. 92.

Scilicet ad Summum Pontificem id pertinet, vel propter dominium altum, quoad bona ecclesiastica, quod penes ipsum est; vel, quoad bona profana, quatenus ipse indirecte potest res temporales gubernare, quando id necesse est ad bonum spirituale. Lugo, l. c. n. 107.

Porro *compositio* admittitur non tantum quando *incerti sunt creditores,* sed etiam quando *propter eorum absentiam et distantiam,* excusatur debitor a restitutione. Hi enim duo casus omnino aequiparantur, quia in utroque casu restitutio, quae esset facienda, pauperibus vel causis piis, loco domini, cui restitui non potest, esset facienda. Et sic, in utroque praedicto casu, *compositio* fieri potest, per Bullam Cruciatae, Lugo l. c. n. 139. *Compositio* enim admittitur pro re quacumque male habita quocumque modo, dum sciri non possunt ii quibus legitime *debeat et possit* fieri restitutio. In illo autem *absentiae et distantiae* casu, licet creditor cognoscatur, ei tamen non debet nec potest fieri restitutio, adeoque perinde se habet ac *dominus incertus,* quia vere non scitur dominus, cui nempe debeat et possit fieri restitutio. Lugo l. c. n. 139.

Iamvero, ut casus *absentiae* et *distantiae* domini casui aequiparatur, quoad compositionem, *incerti domini;* ita etiam casus impossibilitatis restitutionis ex illius incerto effectu si fiat, nec non ex scandalo et infamia, quae ex ea sequerentur, casui aequiparatur impossibilitatis restitutionis ex domini absentia et distantia, cum etiam in isto casu impossibilitatis restitutionis ex delicto faciendae, pauperibus vel causis piis facienda sit; sive solo iure humano, sive etiam iure naturali, ut doctores verius tradunt. Lugo, l. c. n. 91.

Hinc patet *in proposito Casu* adesse penes Summum Pontificem facultatem *Compositionis,* sanciendo pro maiore illius filii haeredis conscientiae tranquillitate, ut suae Ecclesiae restituat vel causae piae. Dominus enim eodem omnino modo ac in aliis casibus *incertus est.* Licet cognoscatur, ei tamen non debet nec potest fieri restitutio; quae consequenter, *compositione* S. Pontificis auctoritate interveniente, bene causae piae fieri potest, eaque plene simul Seii filius liberatur a quacumque alia obligatione, quam forte habeat sive quoad *interesse,* sive etiam quoad ipsas male perceptas a patre suo usuras.

85. — VARIAE RESTITUTIONIS CIRCUMSTANTIAE

1. Forbinus ingentem vini quantitatem furatus est, valoris tunc 1000 libellarum, quod eius dominus servaturus erat, ut venderet mense maio, sperans posse illud vendere 1200 libellis. Forbinus vinum servavit usque ad mensem Novembris, et tunc aucto vini pretio illud vendidit 1400 libellis.

Quaer. 1.° *Quantum sit restituendum?* — 2.° *Quantum debeat nunc Forbinus restituere?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1424. seqq. — Ad 2.um Forbinus debet nunc restituere 1400 libellas. Cum enim vinum amplius non habeat, debet restituere eius aequivalens, quod praedictum pretium est. Tunc enim quando vendidit vinum, ut vinum, ita pretium vini ad dominum vini pertinebat, et obligationem tunc Forbinus habebat restituendi vinum, adeoque illud restituendi secundum valorem, quem tunc habebat. Quia ut vinum, ita vinum secundum auctum eius valorem ad suum dominum pertinebat. Ista igitur obligatio, venditione facta vini non cessavit, sed permansit etiam post venditionem. Sabinus ergo totum acceptum pretium restituere tenetur. Insuper, si Forbinus mense Novembri vinum, ut debebat, suo domino restituisset, hic, qui vinum volebat vendere mense maio, sperans tunc lucrum 1200 libellarum, illud profecto tunc vendidisset, et lucrum tunc obtinuisset non 200 libellarum, sed 400 libellarum. Ergo, si Forbinus non restituat 1400 libellas, sed restituit vel tantum 1000 libellas, vel saltem 1200 libellas, non restituit domino vini totum illud, quod suum est, neque eum indemnem reddit ratione lucri cessantis. I. M. 1346. 1424. G. 616.

Neque valet hic obiicere, quod ille excessus fructus propriae industriae est, ratione venditionis factae. Etenim, ut scienter accipere rem alienam actio iniuriosa est contra iustitiam, ita etiam contra iustitiam est scienter rem alienam detinere, et ita quoque actio iniuriosa est contra iustitiam scienter vendere alienam rem. Quare *in Casu* vere quis *iniuste ditesceret ex re aliena, cum alterius iniuria, alterius lucrum iniuste impediendo.* Ergo totum illud pretium, cum *in Casu* non sit nisi fructus *merae iniustae venditionis,* rei domino debetur.

2. Tetradius, Nicodemus, Carolus furati sunt Hectori 6,000 libellas. Tetradius facti poenitens, Nicodemo et Carolo nolentibus restituere, totam summam 6000 libellarum Hectori restituit. Carolo mortuo,

Nicodemus serius conversus ad bonam frugem quaerit a suo confessario, cuinam et quantum sit restituendum.

Quaer. 1.º *Quo ordine sit restituendum?* — 2.º *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1429. seqq. — Ad 2.um Cum Tetradius, Nicodemus, Carolus communi consensu, ut *ex Casu* deducitur, simul furati sint praedictam summam, ad restitutionem in solidum tenentur. I. M. 1425. seqq. Quare, nolentibus Nicodemo et Carolo restituere, Tetradius tenebatur ad restitutionem totius summae erga Hectorem; adeoque bene fecit eam Hectori totam restituendo. Facta integra restitutione a Tetradio, Nicodemus et Carolus iam eidem Hectori restituere non tenentur, sed indemnem reddere tenentur Tetradium, illi restituendo, quod ipsi Hectori debuissent solvere, nempe unusquisque eorum Tetradio restituere debet summam 2000 libellarum. « Quia restitutio principaliter ordinatur ad removendum damnum, a quo est aliquid iniuste ablatum, ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per unum, alii non tenentur ei ulterius restituere, sed magis refusionem facere ei qui restituit, qui tamen potest condonare ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6. ad 3. « Uno restituente illi, qui passus est damnum, alius eidem restituere non tenetur. Sed illi, qui sunt principales in facto, et ad quos res pervenit, tenentur aliis restituere, qui restituerunt ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. ad 2.

Porro Nicodemus restituere debet Tetradio summam 3000 libellarum. Etenim, si tres fures restituere vellent, singuli suam partem restituerent, nempe summam 2,000 libellarum. Verum, cum Carolus noluerit antea restituere, nunc vero restituere amplius non possit, quia mortuus est, et aliunde singuli teneantur ad restitutionem in solidum, hinc fit, ut totum damnum a tribus illatum a duobus tantum sit compensandum, nempe a Tetradio et Nicodemo: adeoque unusquisque tenetur ad dimidiam damni partem, nempe ad 3000 libellas restituendas. Atqui totum damnum a Tetradio est compensatum, et ideo ipse damnum passus est. Ergo damnum nunc ipsi compensandum est, et pro dimidia parte totius damni prius illati compensandum, cum Carolus restituere noluerit, et iam amplius restituere non possit.

3. Ignotus quidam peregrinus petiit ab Augustino sacerdote, ut celebraret ad suam intentionem 50 missas, et simul tradens schedulam nummariam plicatam, inquiens, ecce tibi *tenue stipendium* 100 libellarum. Verum postquam peregrinus ille iam abierit, schedulam explicans Augustinus, videt non unam esse schedulam 100 libellarum, sed duas. Cum impossibile fuerit Augustino peregrinum invenire, ut illi

centum libellas restitueret, eas sibi retinuit, et loco celebrandi 50 missas, 100 missas pro peregrino celebravit.

Quaer. 1.° *Quomodo sit restituendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1447. seqq. — Ad 2.um Non videtur dubium, quod peregrinus erraverit tradendo 200 lib., pro 100 lib., quas sacerdoti obtulit pro celebratione missarum. Quare 100 aliae libellae sunt peregrino restituendae. Verum, cum impossibile fuerit peregrinum reperire, et ei fieri restitutionem 100 libellarum, Augustinus videtur sufficienter omnino suae obligationi satisfecisse celebratione aliarum 50 missarum. Etenim primo 100 illae libellae haberi bene possent, ut res amissa, et Augustinus consequenter posset eas simpliciter sibi retinere, stante impossibilitate peregrinum reperiendi. Insuper erogari possent in pauperum eleemosynas et in causas pias. Tandem, cum non possit *in Casu* recompensari aequivalens, sufficit quod recompensetur quod possibile est. Porro *in Casu* possibilis est recompensatio celebratione missarum, quae ex petitione facta aliarum 50 missarum secundum intentionem profecto erit eiusdem peregrini, rationabiliter omnino praesumptam. Enimvero, cum quis furatus sit, e. g. equum, et equus ex eius culpa moritur, cum non possit amplius restituere equum, sufficit quod restituat pretium equi, vel equum sublatum recompenset alia re aequivalenti. Cur ergo *in Casu* cum possibilis non sit restitutio 100 libellarum, ea restitutio fieri non potest unico possibili modo, nempe missarum celebratione? I. M. 890. 893. 1447., G. 710. 715., S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. ad 2., a. 5. ad 3.

4. Octavius gratuito omnino mutuam accepit ingentem pecuniae summam a Curtio, post duos annos restituendam. Moritur interim Curtius, et, biennio elapso, eius naturales haeredes restitutionem praedictae summae non exigunt ab Octavio, cum praedictum mutui contractum ignorent. Octavius vero parentes habet in gravi necessitate constitutos, quos sustentare in praesenti amplius non posset, si praedictam summam restituat. Quare petit a suo confessario, an possit restitutionem differre.

Quaer. 1.° *Quando sit restituendum?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1455. seqq. — Ad 2.um Octavius videtur restitutionem differre posse, ratione gravis necessitatis, in qua eius parentes versantur, et quae in extremam necessitatem, facta restitutione, immutaretur. Ratio enim haec est sufficiens dilationis restitutionis. Neque vero *ex Casu* apparet, quod Curtii haeredes in eadem versentur necessitate, ut eruitur ex ipso facto quod Curtius gratuito

omnino ingentem illam summam mutuo dederit Octavio. I. M. 1464. « Quando aliquis non potest statim restituere ipsa impotentia absolvit eum *ab instanti restitutione facienda;* sicut etiam totaliter a restitutione absolvitur, si omnino sit impotens ». S. Th. 2. 2. q. 63. a. 8. ad 2. « Dicendum quod aliquis de hoc quod est sibi proprium debet magis satisfacere parentibus, vel his a quibus accepit maiora beneficia; non autem debet aliquis recompensare benefactori de alieno; quod contingeret, si quod debet uni alteri restitueret; nisi forte *in Casu* extremae necessitatis, in quo posset et deberet aliquis etiam auferre aliena, ut patri subveniret ». — I. M. 1455., 1459., Lugo. d. 20. n. 127. 128.

5. Seius ingentem pecuniae summam debet Philippo, ex contractu venditionis. Iam elapsa est constituta solutionis dies, et Seius solvere incipit praedictam summam per partes, dicens Philippo, se eam totam simul non posse nunc restituere. Ratio vero est, non quia ipse impotens sit ad restitutionem integram faciendam; sed quia ex praedicta pecunia emolumentum ipse percipit. — *An recte?*

R. Negative, nisi Philippi consensus accedat. Elapsa enim constituta solutionis die, iam urget obligatio alienum amplius non retinendi. Neque vero allata ratio suffragatur, *quia ex pecunia emolumentum percipit.* Cum enim illa pecunia iam alteri debeatur, ut non licet eam amplius retinere, ita neque licet amplius emolumentum ex ea percipere. Secus posset Seius hac ratione indefinite differre solutionem pecuniae, et cum habeat iam rem emptam, cuius fructus iam ipse percipiat, retineret simul eius pretium, et omnes eius commoditatem perciperet, quod certe contra iustitiam est. Si ratio haec emolumenti percipiendi sufficeret ad restitutionem pecuniae vel alterius rei alienae differendam, etiam fur ob idem motivum posset apud se retinere saltem ad tempus notabilem pecuniae summam, eam per partes paulatim restituendo, quod a veritate omnino alienum est. Casus Cons. Bonon. Dioec. anno 1759. Mense Augusti Cas. 3., I. M. 1132. 1455.

86. — DE CAUSIS A RESTITUTIONE EXCUSANTIBUS

1. Villicus, qui plura identidem surripuit, et quidem notabiliter, domino diviti, cum sine incommodo restituere non possit, monetur a confessario, ut petat a domino condonationem. Villicus autem benigniorem sperans domini uxorem, ipsam adit et generaliter petit, ut

si quid de rebus domini in propriam utilitatem consumpserit, velit condonare, quae libenter annuit.

Quaer. 1.° *Quaenam sint causae a restitutione excusantes?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1459. seqq. — Ad 2.nm Cum Casus instituatur de villico, qui licet incommodum patiatur in restitutione facienda, non est tamen impotens, tota ratio, quae ipsum excusare poterit ab onere restitutionis, desumenda erit a validitate condonationis. Verum, ut haec condonatio valida sit, requiritur, ut persona quae debitum condonet, sit sui iuris, habeatque facultatem donandi, cum debiti condonatio sit quaedam donationis species, adeoque sit domina rei quam donare intendit. Requiritur praeterea, ut remissio sit omnino libera et voluntaria, i. e. non violenta, non metu et fraude extorta; quia fraus et metus, et quidquid violentiam aliquam inferre potest tollit rationem liberi et voluntarii.

Iam vero deficit *in Casu* prima conditio, quia villicus plura rurripuit, et quidem notabiliter, domino; condonationem autem non obtinuit a domino, sed ab eius uxore, quae super ea bona dominium non habens, non habebat ius condonandi. Deficit etiam secunda conditio, quia, sin minus fraude et dolo extorsit hanc condonationem; eam tamen, licet bona fide, ex errore et ignorantia obtinuit. Non enim verum debitum manifestavit, sed eam adhibuit loquendi rationem, quae innuere videretur, se eorum potius petere remissionem, quae inadvertenter cum sua familia consumare potuisset, quam remissionem petere solent villici timorati. Id ipsum vero ostendere debuit uxoris facilitas in remittendo, quae innuere visa est ipsum potius a scrupulo, quam a gravi debito eximere velle. Cas. Consc. Bonon. Dioec. tom. 3.us p. 116. anno 1770. Mense Iul. Cas. 3., I. M. 1460.

2. Petrus negotiator, cum eius res male succederent, mutuam petiit a fratre suo Paulo ditissimo summam 50,000 libellarum. Paulus, qui fratrem valde diligebat, libenter eam dedit, quin imo nullum petiit ex ea legale interesse. Petrus ea pecunia negotiatur, et decem annorum spatio totum suum recuperat patrimonium. Paulus vero gaudens de prosperis fratris sui rebus, nunquam ab ipso petiit mutuatae pecuniae restitutionem. Moritur primum Petrus, et post annum moritur Paulus. Pauli filius, haeres universalis, a filiis Petri petit tunc restitutionem dictae pecuniae; ac, cum nihil obtinere potuisset, ad occultam recurrit compensationem.

Quaer. 1.° *Quaenam sint iura et obligationes haeredum?* —

2.° *Quid sit et an licita occulta compensatio? Quaenam eius distinctio a compensatione legali?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Ad haeredum *iura* quod attinet, haeredes succedunt in eadem testatorum iura. Personam enim testatoris repraesentant. Ad *obligationes* vero quoad spectat, quoties testamentum perfectum fuit et *iustum,* nec infirmatum, voluntas defuncti religiosissime custodienda est. Scilicet voluntates testatorum instar legum sunt, queis derogare soli Principi licet ex iusta et necessaria causa. Hinc haeres tenetur omnino implere *legata* sive pia sive profana. — *Iustum;* quid, si opus quod testator fieri voluit, sit illicitum? Et si substantialiter illicitum sit, e. g., ad sectam massonicam sustentandam, pro non scripto erit. Si vero illicitum sit accidentaliter, e. g., ad spectacula vel ludos publicos, qui in ea civitate prohibeantur, iniquum est hoc lucro haeredum cedere, et ideo in aliud opus converti debet. — Quid, si irrationalis et inutilis sit testatoris voluntas? Ut lex irrationalis et inutilis servanda non est, ita etiam neque testatoris voluntas irrationalis et inutilis servanda est, e. g., si tumulo condi iusserit vestibus pretiosissimis, quas reliquerit. — Tenentur praeterea haeredes *debita* defuncti solvere, scilicet ea quae realiter afficiunt acceptam haereditatem; et si plures fuerint haeredes, quisque pro ea parte qua haeres est tenetur, nisi forte testator, salva legitima singulorum, aliud iusserit. Unde, si unus factus deinde fuerit impar solvendo, non onerantur ceteri. Verum, si debita fuerit res aliqua indivisibilis, puta horologium, vel obligatio sit hypothecaria vel solidalis, pro his quidem creditori tenetur is, qui rem vel res pignori obligatas possidet, vel quem creditor eligit; sed, si is plus sua parte solverit, a cohaeredibus repetit, et, si unus solvendus non est, hoc damno omnium cedit. — D'Annib. p. 2. n. 348. 365. 396., I. M. 972. 978. 1052.

Ad 2.um Occulta compensatio ea est, qua creditor, ad recuperandum id quod sibi debetur, aliquid subtrahit debitori suo, vel quod ipse ei debet non reddit. Licitam esse nemo dubitat, dummodo 1.° fiat *salva iustitia,* adeoque necesse est, ut aliquid revera iam *debitum* sit, utque hoc debitum sit omnino *certum.* 2.° *Ut fiat sine cuiusquam damno et iniuria,* adeoque fieri debet in re debitoris propria nec alterius iuri obnoxia, et eiusdem generis, nisi forte in huiusmodi re commode fieri non possit. Ut enim debitori non licet aliud pro alio solvere, ita etiam non licet creditori aliud pro alio extorquere. 3.° *Ut fiat ex iusta causa,* scilicet si creditor rem suam vindicare, aut nullatenus possit, aut non nisi cum gravi incommodo. Sed hoc, *per se loquendo,*

leve est, quia legalis tantum iustitia invertitur. — D'Annib. p. 2. n. 255., I. M. 1471. seqq.

Occulta compensatio distinguitur a *compensatione legali,* quae est debiti et crediti inter se contributio, ipsa iuris potestate ; ideoque ipso iure debitum tollit aut minuit, etiam creditore inscio vel invito, nisi quis antea compensationi renunciaverit. Sed cum haec compensatio ex iuris potestate sit ; nonnisi verificatis iuris conditionibus, locum habet. Hae autem sunt 1.° ut utrumque debitum sit earum rerum, quarum altera alterius vice fungi valeat : 2.° ut utrumque debitum pariter exigi queat : 3.° ut utrumque debitum liquidum pariter sit, vel quod possit protinus liquidari. — Verum compensatio obiici nequit reposcenti rem sibi per iniuriam ablatam, vel commodatam, vel depositam, vel debitam ob alimenta, sequestrationi haud obnoxia. — D'Annib. p. 2. n. 323., I. M. 966. 1471.

R. Ad 3.um Filii Petri ad nihil teneri videntur, adeoque filius Pauli iniuste ad occultam recurrit compensationem. Etenim, cum creditor, *in Casu,* debitori sit sanguine coniunctissimus, tamquam frater ; summam pecuniae fratri dilectissimo in necessitate versanti, libenter primum dederit ; nullumque ex ea petierit legale interesse ; neque eam unquam per quam plures annos desideraverit, etiam post Petri mortem ; ac cum, a Petro iam suo patrimonio recuperato, quando optima erat occasio pecuniam repetendi, Paulus non desiderium suae pecuniae, sed non nisi gaudium prosperitatis fratris expressit ; rationabiliter omnino praesumitur, vel Paulum Petro eam pecuniae summam revera non dedisse mutuam, sed simpliciter donasse, vel saltem eam remisisse praesumitur. Confirmatur ex. L. *Procula* 26. *de Probation. et Praesumption.:* « Procula magnae quantitatis fideicommissum a fratre sibi debitum post mortem eius in ratione cum haeredibus compensare vellet ; ex diverso autem allegaretur, *nunquam id a fratre, quamdiu vixit desideratum, cum variis ex causis saepe* (in) *rationem fratris pecunias ratio Proculae solvisset :* Divus Commodus, cum super eo negotio cognosceret non admisit compensationem, quasi tacite fratri fideicommissum fuisset remissum. » — I. M. 1460.

3. Arnaldus pluries et frustra petiit a Mariano aureos decem, sibi debitos. Interim Arnaldi filia excipitur in domum Mariani, ut famuletur, quae rei conscia adit confessarium, petens, an possit de bonis Mariani occulta compensatione satisfacere patris credito. Confessario respondet, posse. — *An recte ?*

R. Rectius quidem respondisset, non posse. Doctores enim, oc-

cultam compensationem permittentes, communiter loquuntur de ipso creditore, non de alio in eam se ingerente. Est enim res periculi plena, cum conditiones pro compensatione sint variae, et earum rationes ab alterius conscientia maxime pendeant. Casus Consc. Bonon. Dioec. tom. 4. pag. 91. anno 1779. mense Decembri, I. M. 1473. Verum, cum agatur de ipsa filia Arnaldi, et de casu non admodum implexo, prout proponitur, si debitum sit vere certum, neque possit aliter obtineri eius solutio, post factum inquietandi non videntur confessarius et Arnaldi filia. Alienum enim ista non usurpavit, sed id quod proprium patris erit, quod patri statim reddendum, ne forte pater ipse iterum se compenset. I. M. 1472. 1473.

4. Lucas famulus, ex mera inadvertentia, et non obstante eius habituali diligentia, pretiosum vas cristallinum fregit. Dominus, rem noscens, stipendium totius anni ei subtraxit. Lucas nil potens efficere, ut stipendium recuperet, occulte se compensat. — *An iure?*

R. Lucas inquietandus non videtur. Etenim ob fractum cristallinum vas ad nihil tenetur; adeoque potest se occulte compensare, cum alio quovis modo id facere non possit. Non tenetur quidem ad damnum illud reparandum neque ex iudicis sententia, neque ex conscientiae obligatione. Illa enim non adfuit, haec vero non adest, deficiente omni theologica culpa. I. M. 1358. 1472. 1473., G. 575.

87. — SUSPICIO, DETRACTIO, SUSURRATIO.

1. Anastasius, valde desiderans bene de omnibus cogitare et iudicare, experitur e contra in se ipso continuam inclinationem ad male de aliis iudicandum. Eaque vehemens omnino est, quando mali indicia apparent, quae quamvis absolute possint in bonam partem sumi, ipse tamen ad eam in malam partem sumenda propendet ex quodam iudicio, quod in eius mente sponte exurgit, res nempe non esse speculative et in abstracto, sed practice et in concreto, considerandas, non secundum earumdem rerum possibilitatem, sed secundum pravam hominum naturam.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Anastasius arguendus non videtur gravis peccati; siquidem iudicium temerarium de personis non efformat, sed tantum suspicionem aliquam habet, quae, attenta subiectiva Anastasii dispositione deliberata bene de omnibus cogitandi et iudicandi, indeliberata potius est quam plene saltem voluntaria. Insuper praedicta Anastasii suspicio

in particularibus casibus, non omnino temeraria videtur, cum exoriatur ex illis malis indiciis. Neque vero, per se loquendo, suspicio peccatum mortale est.

Etenim « in illis, quae sunt peccata mortalia ex genere motus imperfecti non sunt peccata mortalia, sed venialia. Adulterium enim est mortale, scilicet quando est completa voluntas, non autem quando est incompleta ; non enim quilibet motus concupiscentiae est peccatum mortale. Iudicium autem est duplex de rebus et de personis. Iudicium de rebus semper est mortale peccatum, puta dicere quod dare eleemosynam sit malum. Iudicium autem de personis, licet quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando sit *omnino temerarium*... Sed quando *ex levi re* iudicium procedit *firmum* in corde, aliquando est peccatum mortale, *quia est cum contemptu proximi ;* suspicio autem est quid imperfectum in genere iudicii, et ideo est imperfectus motus, et ideo non est mortale ex genere; quamvis si fiat ex odio erit aliquando mortale ». S, Th. Quodl. 12. a. 34. Anastasius vero longe *ab odio* abest. Inquietandus ergo, quasi gravis peccati reus, nullatenus est. — S. Th. 2. 2. q. 60. a. 3., I. M. 1483.

Illud tamen Anastasii iudicium, quod in eius mente sponte exurgit, recta quidem regula non est *iudicandi,* in dubio, *de aliorum malitia.* Etenim ex hoc ipso, quod aliquis habet malam opinionem de alio, absque sufficienti causa indebite contemnit eum, et consequenter iniuria eum afficit. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum ei quodcumque inferre absque sufficienti causa cogente. Et ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est. Aliud vero esset, si ageretur *de remedio adhibendo alicui malo :* expedit enim tunc ad hoc, ut securius remedium adhibeatur, quod *supponatur* id quod deterius est, quia remedium quod est efficax contra maius malum, multo magis est efficax contra minus malum. *Supponere* autem non est determinate et definitive malum de aliis *iudicare.* S. Th. 2. 2. q. 60. a. 3. 4., I. M. 1485.

2. Aquilinus ad amicorum conversationem saepe languentem excitandam aliquorum dicta et facta narrat, unde gravis detractio sequitur famae aliorum ; sed cum illam ipse non intendat, neque, ut ipse dicit, ea narret *ex malo animo,* existimat saltem se esse immunem a gravi peccato. Habitum autem tam validum contraxit aliorum famae detrahendi, ut aliquando etiam vix advertat ea, quae refert, posse aliis grave afferre nocumentum.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Aquilinus detractionis reus saltem est *in causa*. Evidens enim est quod ipse satis cognoscat pravum habitum contractum, quem niti debet efficaciter extirpare. Ratione *actualis advertentiae* potest aliquando excusari ab *actuali culpa gravi*. Detractio enim facile esse potest venialis non tantum ob levitatem materiae, seu leve damnum proximo illatum ; verum etiam ob defectum sufficientis advertentiae, ob subitum passionis impetum.

« Peccata locutionis, ait S. Th. 2. 2. q. 73. a. 3., habent aliquam levitatem, in quantum de facili ex lapsu linguae proveniunt absque magna praemeditatione ». Excusandus vero Aquilinus non est a gravi peccato ex eo quod sine animo laedendi alios, sed ex mera animi levitate graviter aliis detrahat. Nihil enim officit quod directe non intendatur detratio ; sufficit quod sit implicite volita, si nempe advertenter dicantur illa, ex quibus provenit detractio.

3. Guido constanter loquitur de Iulio, et constanter leves eius refert defectus, quos aliquando exaggerat, modo advertens non esse verum quod dicit, modo fere inadvertenter ex ipsa eius labili loquacitate. Nihilominus Guido extimat, se immunem esse saltem a peccato mortali, quia revera non nisi levia dicit et manifestat, idque ipse sibi facere videtur sine malevolo animo. — *An Guido graviter peccet?*

R. Facile fieri potest, quod Guido graviter peccet. Etenim eo ipso, quod Guido reflexe perpendat suam rationem loquendi, unde existimat, se saltem immunem esse a peccato gravi, Iulius ille, de quo tam facile et libere loquitur, non videtur esse qualiscumque vulgaris persona, sed persona alicuius notae, et cui forte grave damnum inde afferri potest. Quare, ad iudicium definitivum ferendum, necesse est, ut Guido personales Iulii conditiones exponat. Si enim grave nocumentum Iulio afferatur quoad famam, vel etiam quoad temporalia bona ex illa loquendi ratione, dubium non est, quod Guido graviter peccet et contra caritatem et contra iustitiam. Quod ipse ita non loquatur ex malevolo animo, hoc per se non excusat a gravi peccato, obiective loquendo, uti non impedit grave damnum reale. Guido igitur a gravi peccato excusari forte tunc poterit ; sed tantum ob eius subiectivam ignorantiam, et bonam aliquam fidem. Attamen procul dubio, si graviter Iulii famam re vera laedat, eique grave aliud afferat damnum in gravi ipse illusione versatur. — G. 427. 428., I. M. 1487. 1488.

4. Menander famulus dimissus fuit a domino Balduino propter

occultum furtum. Cum dominus Martinus Menandrum vellet tanquam famulum assumere in sua domo, a Balduino petit, utrum Menander honestus et fidelis sit. Balduinus tunc ei aperit rationem, propter quam eum dimiserit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Balduinus potuit citra detractionem furtum Menandri Martino manifestare. Gravis et sufficiens aderat ratio talis manifestationis, videlicet grave Martini damnum avertendum. Enimvero manifestari generatim possunt graves aliorum defectus et gravia peccata, alicui personae, si id fiat ex gravi ratione avertendi grave damnum sive temporale, sive spirituale, alicuius communitatis, vel familiae, vel privatae personae. Tunc enim illi, quorum defectus et peccata revelantur, ius amplius non habent, ut *cum aliorum damno* non detegantur. Alii ius etiam habent, et praevalens, ad huiusmodi damnum a se avertendum; quorum iuri cedit in casu ius ad propriam famam; *hoc enim ius cum aliorum iniuria esse non potest.*

Hinc potest etiam famula, e. g., quae dominum dereliquerit moribus perditum, et ancillis periculosum, aliam monere famulam, quae rei ignara, et bona fide, sua tractet addicere officia apud eundem dominum. Hinc etiam generatim poterit quis alterius defectus et peccata revelare, ratione gravis damni proprii vel alterius impediendi, licet ita impediatur matrimonium, vel consecutio haereditatis, vel consecutio alterius beneficii. — I. M. 1494., G. 426. 427.

5. Alexius quidquid mali de aliis audit, in familiari cum amicis et sociis suis conversatione, aliis statim solet referre. Hinc fit, quod discordiae et dissentiones inter amicos et socios nascantur, et cum nullus audeat aliis manifestare causam propriae displicentiae, Alexius facile omnium amicitia et fiducia gaudet, et omnibus despotice dominatur. Propriam Alexius malitiam advertens saepe confitetur, se detraxisse famae proximi, addens tamen rem fuisse parvi momenti, et risus potius ac ioci causa, quam animo malevolo. Unde facile absolutionem recipiens poenitentiae et eucharistiae sacramenta frequenter recipit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Alexius inter *susurrones* est recensendus, hominum genus abominandum, siquidem secreto seminant inter fratres et amicos discordias. Quot malorum sint causa susurrones in familiis, in collegiis, in seminariis, in religiosis communitatibus, haud facile dici potest. *Susurro et bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.*

Eccli. 28., 15. Sufficienter autem Alexius, per se loquendo, suum peccatum, vel potius continua sua peccata, non confitetur. Peccatum enim leve non est, sed grave, licet forte materia detractionis levis sit, ratione nempe pravi effectus graviter mali et nocivi, i. e. gravis displicentiae ingenitae in animis suorum amicorum et fratrum contra amicos et fratres, et gravis dissensionis et discordiae inter ipsos exortae. Alexius sibi forte illudit, in hac tam gravi et delicata re ; sed prudens confessarius contentus esse non deberet tam superficiali confessione. Neque vero Alexius sufficienter explicat suum peccatum, inquiens, se proximi famae detraxisse. Susurratio enim specie diversa ac gravior detractione est. S. Th. 2. 2. q. 74. a. 2., I. M. 1486.

88. — RESTRICTIO MENTALIS, SECRETUM

1.ª Magdalena, uxor, accusatur a proprio marito de adulterio omnino occulto, ut possit divortium coram iudice instituere, et aliud inire matrimonium. Hinc Magdalena quaerit a suo confessario, an teneatur suum peccatum in iudicio confiteri ? Confessarius respondet posse ipsam negare se adulterium commisisse.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. « Dicendum, quod circa hoc est distinguendum. Si enim adulterium sit *omnino occultum,* non debet peccatum suum in iudicio confiteri, nec debet ab ea exigi iuramentum de veritate dicenda, *quia occulta soli divino iudicio reservantur ;* secundum illud 1. ad Cor. 4, 5.: *Nolite ante tempus iudicare, quoadusqne veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.* Sed quando ex adulterio procedit infamia, vel aliqua signa evidentia apparent, quae vehementem suspicionem facere possunt, vel quando est semiplene probatum ; tunc debet ab ea exigi iuramentum de veritate dicenda, et ipsa tenetur confiteri veritatem ». S. Th. Quodl. 5. a. 16. Cum igitur de adulterio omnino occulto agatur *in Casu,* potest Magdalena, restrictione mentali, illud negare, dicendo, *adulterium non commisi,* et subintelligendo, *quod tenear in iudicio confiteri.* Responsio enim intelligenda per se est secundum factam interrogationem. Interrogatio autem a iudice facta de adulterio, interrogatio evidenter est de adulterio, *de quo* ipse potest interrogare ; et sententiam ferre, et quod consequenter rea in iudicio confiteri tenetur. I. M. 1530. 1535., G. 418. 419.

1.ᵇ Sempronius duplex habebat erga Caium debitum. Tempore constituto solvit quidem Caio illud, quod primo debito erat reddendum,

quod debitum legitimo constabat chirographo. Alterum vero debitum nullo scripto consignatum, quod priori omnino aequale erat, renuit omnino solvere, ipsum denegans debitum. Caius tunc apud iudicem citat Sempronium, petens solutionem debiti chirographarii. Iuramentum a Sempronio Caio defertur, et Caius incunctanter iurat, et affirmat se nullam illius debiti solutionem accepisse; unde Sempronius deinde ad illius solutionem condemnatur.

Quaer. 1.° *Quotuplex in iudiciis iuramentum adhibeatur et ad quem finem.* — 2.° *An iudici legitime interroganti secundum veritatem respondendum sit?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. v. 2. n. 8. — Ad 2.um Cf. I. M. v. 2. n. 67. 74. 75. — Ad 3.um Difficultas Responsionis ad 3.um exoritur ex illis, quae habet S. Alph. l. 3. 161. « Quaeritur, ait S. D., an creditor ex instrumento possit asserere cum iuramento nihil sibi solutum, si revera sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit. Respondetur posse, dummodo non iuret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, nec aliis creditoribus inferioribus damnum inferatur ». Similis huic propositus Casus videtur. Quare videretur dicendum posse Caium a mendacio excusari, abstractione late mentali adhibita. Sed ipse Rm̃s Dn̄us Kenrick tr. 8. n. 129. haec a S. Alph. durius dicta existimat, adeoque mitiganda. Et sane ad propositum Casum quod attinet, non apparet quomodo possit Caius a mendacio et a periurio excusari. Interrogabatur enim coram iudice de solutione debiti chirographarii, de quo unice coram iudice causa agitabatur, et ipse categorice respondit *se nullam illius debiti solutionem accepisse*. Quis esse posset cordatus vir, qui intelligeret agi ea affirmatione *de alia solutione,* seu *de alterius debiti solutione?*

Licet autem Caius ius suum prosequatur ad illud tamen consequendum iniusto utitur medio, qua eadem iniustitia litem coram iudice vincit. Quare tenetur Sempronio iudicii expensas compensare, eas in solutione debiti a Sempronio facienda computando. I. M. v. 2. n. 88.

2. Galenus, peritissimus medicus, herbam potentissimam cognoscebat, ad coercendum fluxum sanguinis. Secretum Laelio amicissimo unice communicavit, sub eiusdem secreti servandi promissione. Mortuo Galeno, Laelius, qui solus secretum cognoscit, vellet ad publicam utilitatem secretum manifestare; et dubium suo confessario proponit.

Quaer. *An Laelius possit, in Casu, secretum manifestare?*

R. Videtur quod Laelius possit praedictum secretum manifestare. Ratio, est, quia ex ea manifestatione nullum sane damnum Galeno pro-

venire potest, imo bonum, nempe laus et honor pro ipso. Neque vero cuilibet alteri huiusmodi damnum potest provenire, cum Laelius solum secretum cognoscat. Unde, facta ipsi eiusdem secreti communicatione a Galeno, ipse nunc absolutus dominus est huius secreti. Praeterea secretum utile omnino est bono communi aliorum. Quare potius videretur contra caritatem esse non communicare salutare omnibus remedium. Confirmatur auctoritate S. Thomae. Nam A. D., Quodl. 12. a. 21., quaestionem movet: « Utrum accipiens doctrinae alicuius experimenti sub iuramento non communicandi teneatur servare iuramentum »; et respondet: « Aliter dicendum est hic *simpliciter,* et aliter *in Casu.* Simpliciter loquendo, *non tenetur, sed male fecit iurando.* Iuramentum non solum amittit vim, quando iuramentum est illicitum, sed etiam quando iurat peiora; quia iuramentum obligans debet habere iudicium. iustitiam et veritatem. Sed etsi iuro quandoque aliquid, quod licet mihi non facere, puta non ire ad ecclesiam, non licet tamen (pro semper) iurare: quia licet sit mihi licitum pro aliquo tempore facere vel dimittere huiusmodi bonum, quod est ecclesiam ire, non tamen licet mihi iuramentum interponere et animum obfirmare, ad aliquod bonum non faciendum, quia hoc est facere contra Spiritum Sanctum. Et ideo iuramentum contra omne id, quod est de genere bonorum, est illicitum et non conservandum. Tamen, *in Casu,* servare tenetur, *puta si ille vel alius sufficiens medicus praesens esset, et paratus esset curare, et uti illo experimento in salutem corporalem aliorum* ». Loquens Scavini ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 229. de *iuramento servandi secretum* circa artem conficiendi aliquam medicinam, sanandi aliquas infirmitates, inquit: « Non obstante iuramento, teneris ex caritate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, vel si ars ideo cum illo moreretur, cum pernicie reipublicae, atque aliter infirmi nequeant sanari, cum iuramentum non sit ad damnum ».

3. Eustachius, sub secreti strictissima promissione, manifestavit Hilario, Amaliam suam filiam esse spuriam. Porro Hilarius animo suo sibi proposuerat Amaliam uxorem ducere; sed, eius cognita conditione, animum omnino immutavit, et aliam duxit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Hilarius iure suo usus est, neque ullo modo illicite egit. Secretum est quasi *res aliena,* et *per se* non licet consequenter illud *explorare vel extorquere.* Id enim esset quasi domino *rem suam* eripere, licet quis sibi proponat secretum aliis non revelare. Verum postquam quis secretum quoquo modo naturaliter cognoverit, iam illa notitia *sua*

facta est, et non prohibetur *ea uti,* sine ullo alterius iniusto damno. Hinc, si secretum est inventum aliquod artis vel scientiae, possum illo uti, si mihi utilitas et nullum alteri sequatur damnum ; imo etiam, secundum Lessium, si aliquod alterius damnum sequatur, quia illa notitia *mea* est. Si secretum factum aliquod respiciat, potest tunc quis illo uti, ea nempe faciendo, ad quae iam ante acceptam notitiam ius non amittat, ut, e. g., si quis beneficium vel officium petat, quod vacare cognoverit, vel agrum emat, in quo didicerit thesaurum latere, Less. l. 2. c. 12. n. 131.

4. Sempronius in usufructu scripserat haeredem uxorem suam, onere addito, ut Caio et Titiae illius matri alimenta praeberet; in proprietate vero haeredem nuncupaverat Caium ipsum, et, si hic decessisset improles, substituerat filios Berthae, suae ex sorore neptis, quae, secluso testamento, ex lege in haereditatem avunculi sui successisset. Bertha iudicio civili pro nullitate testamenti institit post obitum testatoris, quippe qui adulterinum filium vocasset ad haereditatem, nempe Caium ipsum, ut aiebat, ex Titia progenitum, quo tempore matrimonium cum uxore sua constabat. At vero, cum argumenta ad hoc probandum deducta merae coniecturae limitem non excederent, ac Bertha declarasset, in Cancellaria episcopali et baptismali paroeciali tabulario documenta extare, quibus verus, ut ipsa contendebat, Caii status in clara luce poneretur, ab episcopo petiit iudicum praeses, ut memorata documenta exhiberet.

Quaer. *An episcopus potuerit manifestare et tradere commemorata documenta ?*

R. Negative, ut constat ex Responso S. C. EE. et RR. 25. Febr. 1842. Bizzarri Collectan. ed. 1855. pag. 101. Ratio vero est, quia *boni publici maxime interest,* ut quae alicui personae in aliquo ministerio constitutae ratione officii committuntur, edere et manifestare nefas sit: aliter enim de fide publicae auctoritatis, praesertim Ecclesiae, debita actum esset; nemo namque qui se eidem crederet amplius inveniretur. Et sic ipsae Civiles Leges eximunt Advocatos, Medicos, Chirurgos, aliosque professores a testimonio ferendo circa ea quae sibi ratione professionis innotescant. Neque vero potuisset episcopus vel parochus praedicta documenta, fidei suae concredita exhibere, ex eo quod Bertha documentorum tenorem iam cognosceret ex rumore vulgi. Si veritas in pretio est ad custodiendum secretum obligata, famam et rumorem publicum, saepe dubium et incertum, suo assensu et sua affirmatione confirmare non potest, et indubium ac certum reddere. Iam

enim contra secreti legem fieret. Ac quamvis forte Bertha rem certo cognosceret ex corrupta officialium fide, adeoque ex facto turpi et iniusto, turpitudinem et iniustitiam continuare et confirmare illicitum prorsus est. Neque vero audiendus est in iudicio qui turpitudinem suam allegat. Unde Bertha nullum inde acquirere potuit ad praedictorum documentorum exhibitionem.

5. Lucianus, fortuito casu, litteras accepit ad Lucium directas. Scripturam agnoscens Rufini, a quo iam plura damna ipsi illata fuerant; et timens, ne litterae illae aliquid contra ipsum continerent, unde Lucius eius amicus et vir potens ab ipsius amicitia posset averti, litteras statim aperit et legit, in eisque reapse reperit plures calumnias contra ipsum assertas. Hinc nihil de acceptis litteris dicens, opportunis mediis, animum Lucii praeoccupat, et ab omni mala Rufini machinatione facile se liberat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Lucianus licite litteras *in Casu* legit. Id enim non fecit animo alterius iuri praeiudicandi, sed animo a se avertendi iniustum gravamen sibi imminens, probabiliter, immo moraliter certo iudicans praedictas litteras scriptas fuisse in sui praeiudicium. Licet autem alienas litteras legere, ut licet naturale secretum manifestare, ad praevertendum iniustum damnum sibi vel alteri inferendum. Elbel 616., I. M. 1545.

Verum quid, si Lucianus litteras dolose ante subripuerit, possetne adhuc illis uti ad removendum a se gravis damni periculum, quod ex ipsis litteris primum sibi imminere cognoscat, vel quod aliunde cognoscat sibi imminere? Generatim non licet, alterius litteris dolose subreptis uti, praesertim si inde illius damnum sequatur. Ratio est, quia nemo in peccato et in iniustitia continuare potest. Verum, si quis ea notitia, iniuste acquisita, utatur ad propulsandum a se grave et iniustum damnum, illicitum id non est. Licitum id est in illis ipsis circumstantiis, in quibus licite quis alienum revelat peccatum, et alienas legit epistolas. Ut enim licite quis nunc acquireret illam notitiam et licite ea uteretur, ita licite nunc uti potest notitia iam acquisita, licet eius acquisitio initio fuerit iniusta. I. M. 1494. 1495. 1545., G. 429. 430. 440-442.

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

89. — DE DECIMIS, DE FESTORUM INSTITUTIONE

1. Proclamata lege abolitionis decimarum, Ambrosius parochus anceps haeret, an possit percipere pensionem pro compensatione a Gubernio ipsi assignatam ; et quatenus possit hanc pensionem percipere, an simul percipere possit decimas eorum parochianorum, qui adhuc sponte eas offerunt.

Quaer. *Quid ad Casum ?*

R. Ambrosius videtur posse pensionem recipere a Gubernio assignatam titulo compensationis ratione damnificationis ob decimarum abolitionem, ab ipso Gubernio factam. Item videtur posse Ambrosius recipere adhuc decimas, ipsi sponte oblatas a bonis parochianis, qui adhuc velint hanc obligationem implere. Nam propter decimarum abolitionem non eximuntur ab obligatione decimas solvendi ; neque consequenter amittit parochus ius eas percipiendi, si offerantur. Confirmatur ex Resp. S. Poenit. 1860.: « Posse, iuxta oraculum SS. Domini, *titulo merae compensationis pro damno sibi a Gubernio illato* ob impeditam decimarum exactionem, percipere pensionem a Gubernio assignatas ; facta prius sive ab Ordinario loci in communi, sive a quolibet ex dictis parochis seu ecclesiasticis in particulari, protestatione per huiusmodi perceptionem nullo modo recognosci aut approbari decimarum abolitionem a Gubernio factam, *et caute monitis earundem decimarum debitoribus, eos non esse vi legis a Gubernio latae ab onere easdem solvendi liberatos* ». Scav. l. 4. n. 237., I. M. 1548.

Verum in propositi Casus definitiva resolutione sequentes sunt attendendae Responsiones recentissimae S. Poenitentiariae.

« An parochi libere frui possint decimis, quae a fidelibus solvuntur, et simul compensatione, quam a Gubernio accipiunt ?

R. Quatenus parochi supplementum accipiant a Gubernio in compensationem decimarum, et illud decimas, quas antea percipiebant adaequet, reliquum, quod a fidelibus praestatur, erogandum in pias causas iudicio episcopi ». S. Poenit. 20. Nov. 1902.

Alia vero Responsione eiusdem S. Poenit. et eiusdem diei dicitur, « quod parochi illi, qui non possent vivere cum debito decore cum con-

grua 900 lib., eorum conditionem episcopo manifestare debent, qui, si id iudicabit necessarium, poterit ipsis concedere ut in totum vel in partem decimas retineant, quamvis complexive tandem ita obtinerent reditum maiorem illo, quem antea habebant. Ac possunt parochi, ita a proprio episcopo auctorizati, in casibus particularibus et ob speciales causas, fidelibus reducere quantitatem decimarum, quam deberent solvere, eam, dimidia parte et plus etiam secundum circumstantias, imminuendo ». Cf. Monitore Ecclesiastico vol. 14. pag. 492. seqq.

2. Episcopus quidam ad fovendam devotionem et pietatem sui populi, in visitatione dioecesis, in singulis civitatibus et oppidis diem festum constituit celebrandum in honorem Sancti, Patroni loci. Duos autem dies festos statuit in universa dioecesi celebrandos, nempe in honorem Sancti, Patroni totius dioecesis, et honorem Sancti, titularis Ecclesiae Cathedralis.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Possunt episcopi festum aliquod in honorem *Sanctorum,* non *Beatorum,* instituere saltem cum consensu cleri et populi, qui sufficienter adesse censetur, si non contradicant, ex C. *Conquestus* 5, *de Feriis*. Attamen Urbanus VIII. C. *Universa* 15. Sept. a. 1641. episcopos monet, ne facile ad nova festa instituenda inducantur, *sed studeant abstinere*. Lig. l. 3. n. 266. Porro praedicta C. Urbani VIII. conceditur, ut celebretur festum « unius ex principalioribus Patronis in quocumque Regno sive Provincia, et alterius pariter principalioris in quacumque civitate, oppido vel pago, ubi hos Patronos haberi et venerari contingerit ». Enchir. Mor. 1551. Verum Patronos eligere, nisi *Sanctos,* non *Beatos,* et nisi de consensu populi et cleri et episcopi, et nisi causa in S. R. C. deducatur et examinetur, hodie non licet. Fas igitur ita erit episcopo de consensu cleri et populi adiungere festum *Patroni,* non *Titularis,* vel unius ex praecipuis Patronis tum dioeceseos tum uniuscuiusque loci. — S. R. C. 20. Iun. 1629., 23. Mart. 1630., 21. Aug. 1640., 15. Sept. 1640., 23. Iun. 1703., n. 509. 526. 1258. 1267. 2113., Ferraris v. *Festa* n. 2. seqq. 141., I. M. 1550.

Patronus et *titularis* distinguuntur. *Patronus* esse debet Sanctus nec esse potest Mysterium. Titularis ecclesiae, qui etiam appellari quandoque solet Patronus, esse potest Sanctus vel mysterium, et est ille sub cuius invocatione seu titulo, ecclesia est fundata, et appellatur. Patronus autem loci ille est, qui deligitur uti singularis apud Deum Patronus, a certa civitate, dioecesi, provincia, regno, etc. S. R. C. 9. Maii 1857. n. 3048.

Iam vero, in praesenti, inconsulta Apostolica Sede, Episcopus

omnino abstinere debet a novorum festorum institutione, etiamsi de Patronis agatur. Etenim M. P. Pii X. *Supremi disciplinae* 2. Iul. 1911., de diebus festis servandis, haec habentur: « Ecclesiastico praecepto audiendi sacri et abstinendi ab operibus servilibus *hi tantum,* qui sequuntur, dies subiecti manebunt.... Ecclesiastico praecepto, quod supra diximus, dies festi Patronorum non subiacent. Locorum Ordinarii possunt solemnitatem exteriorem transferre ad dominicam proxime sequentem. — Sicubi aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta Sede Apostolica innovetur. Si qua vero in natione vel regione aliquod ex abrogatis festis Episcopi conservandam censuerint S. Sedi deferant ». Praedictus ergo Episcopus praedictos dies festos in sua dioecesi instituere in praesenti non potest, sine S. Sedis approbatione.

90. — ANNUA CONFESSIO, COMMUNIO PASCHALIS

1. Antoninus tempore paschali sua peccata confitetur, cum non nisi tempore paschali praecedentis anni sacramentalem confessionem fecerit. In praesenti confessione non nisi peccata venialia confitetur; deinde peccatum mortale dubium accusat, et gravis peccati certi obliviscitur.

Quaer. *An teneatur iterum confiteri?*

Resp. 1.° Antoninus praecepto annuae confessionis satisfecit, confessione facta tempore paschali anni praecedentis et praesentis. Variae enim sunt opiniones de anno computando quoad hoc praeceptum. Inter alias etiam haec adest, quod annus a paschate ad pascha computetur, quia hic censetur annus ecclesiasticus, et consuetudini Ecclesiae magis conformis. Fideles, praesertim illi, qui non nisi semel in anno confitentur sua peccata confessionem tempore paschali facere solent, ex more approbato a Tridentino s. 14. c. 5., ut se praeparent ad communionem paschalem. I. M. 1558.

2.° Non videtur Antoninus teneri ad confessionem iterandam. Nam 1° confessione peccatorum venialium probabiliter satisfecit praecepto annuae confessionis. Licet enim communis opinio teneat hoc praecepto Ecclesiam imponere tantum mortalium peccatorum confessionem; nihilominus graves sunt auctores, qui censent hoc praeceptum complecti etiam confessionem tantum venialium, si quis nullum commiserit grave peccatum. S. Th. 4. d. 16. q. 2. a. 2., d. 17. q. 3. a. 1., Suppl. q. 6. a. 3., q. 8. a. 5. ad 4., Bened. XIV. Inst. 18. n. 2-4. Insuper probabiliter etiam satisfecit praecepto annuae confessionis peccatum mortale du-

bium confitendo. Plures enim et graves auctores docent obligationem adesse dubia peccata confitendi. « Hic vere, ait Lugo de Sacr. poenit. d. 15. n. 169., implevit iam semel praeceptum Ecclesiae et Christi eodem anno; nam Christi praeceptum licet non sit confitendi venialia, est tamen confitendi non solum peccata gravia certa, sed etiam dubia. Illud ergo praeceptum impletum est confitendo ea peccata dubia, quae tunc habebat ». Et La-Croix l. 6. p. 2. n. 2041.: « Qui per annum saltem semel confessus est mortale dubium cum venialibus, satisfacit, nec tenetur iterum confiteri, quamvis postea incidat in mortale certum; quia erat obligatio confitendi illud dubium. Ergo posuit materiam praecepti ». Cf. S. Alph. l. 6. n. 473. seqq. Quod autem Antoninus oblitus fuerit gravis peccati, hoc non impedit quod sufficienter iam satisfecerit praecepto Ecclesiae annuae confessionis. Quare tenetur utique illud peccatum accusare in proxima confessione, sed non tenetur ad iteratam confessionem, ut satisfiat praecepto annuae confessionis praesentis anni, cum huic praecepto iam satisfecerit. I. M. 1554. 1556.

2. Hedvigis mulier, gravi decumbens morbo, sacrum suscepit Viaticum Dominica Palmarum. Verum, cum post paucos dies fere omnino convaluerit, quaerit a suo confessario, an teneatur egredi e domo, ut satisfaciat praecepto paschalis communionis.

3. Emporius mercator, cum ratione commercii tempore paschali extra propriam paroeciam reperiatur, quaerit a suo confessario, an possit, in loco ubi in praesenti est, paschalem communionem recipere vel debeat in suam parochiam redire.

Quaer. *Quid ad Casus?*

R. Hedvigis non videtur obliganda ad iteratam communionem. Etenim, licet communionem receperit per modum Viatici, nihilominus communionem vere recepit tempore paschali, eamque, ut supponitur, recepit a parocho vel eius delegato, et modo publico; unde adaequate fini legis satisfecit, qui est publica aedificatio, et proprio parocho submissio. G. 453.

Emporius in propriam parochiam redire non tenetur, nisi facile possit. Potest tunc communionem recipere in loco ubi est. Peregrini enim satisfaciunt huic praecepto communionem recipiendo ubi degunt tempore paschali. I. M. 1566., G. 454.

91. — DE ABSTINENTIA ET DE IEIUNIO

1. Cornelius, Romae degens, causa piae peregrinationis ad limina Apostolorum diebus sabbati carnes manducat. Nam confessarium interrogavit, qui respondit, id ipsum posse facere, ut in sua patria, in qua non observatur abstinentia diebus sabbati ; quia peregrinus est. Lex enim abstinentiae sabbato universalis per se non est, sed particularis locorum.

Quaer. 1.° *Quaenam sit legis abstinentiae obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1571. seqq. — Ad 2.um Cornelium videtur teneri ad abstinentiam Romae diebus sabbati observandam. Id eruitur primo ex ipsa consuetudine, quae Romae viget ; peregrini enim, vel hanc solent petere facultatem, vel abstinentiam, ut alii, servant. Ac nuperrime, occasione iubilaris festi Summi Pontificis, indultum peregrinis concessum est ab eodem Summo Pontifice, ut nempe possent Romae sequi patrias consuetudines quoad abstinentiam. Insuper lex haec sabbati abstinentiae *per se* universalis potius videtur quam particularis locorum. Benedictus XIV. de Syn. l. 1. c. 5. n. 2. 3. 5. haec habet : « Iam a saeculo IV. fuisse in Romana Ecclesia sabbati diem esurialibus annumeratum... Ecclesiae Romanae usum sectatae quidem sunt pleraeque non tamen omnes Occidentales Ecclesiae... Illud autem probabile fatemur, eiusmodi nimirum Romanae Ecclesiae disciplinam nunquam Hispaniam pervasisse... Porro, quia nemo libenter diu sustinet iugum, a quo alios passim videt subtractos, ex hac disciplinae varietate tandem effectum est, ut consuetudo sacrandi ieiunio diem sabbati in toto Occidente pedetentim defecerit... Hinc communiter apud doctores invaluit opinio licere die sabbati carnes comedere, ubicumque earum usus a recepta consuetudine non est interdictus ». Ex quibus eruitur legem *per se* fuisse generalem in Ecclesia Occidentali, ex usu Ecclesiae Romanae et ex generali consuetudine, sed in particularibus loci particularibus consuetudinibus ei fuisse derogatum. Hinc Clemens Marc. Inst. Mor. v. 1. n. 1244. ait : « Praeceptum ecclesiasticum abstinendi a carnibus urget sub gravi, praeter dies ieiunii, 1.° *feria sexta* cuiusvis hebdomadis in tota Ecclesia... 2.° *sabbato,* in plerisque locis Ecclesiae latinae ex lege consuetudinaria. Excipiuntur, praeter Graeciam, Hispaniarum regna. Item, in quibusdam Galliae et Belgii dioecesibus, excipiuntur sabbata inter Natalem Domini et Purificationem B. M. V. occurrentia ». Idque confirmari potest ex Rescripto

Pii IX. anno 1868., quo noluit pro America generalem et perpetuam dispensationem concedere, sed iussit singulos episcopos expositis rationibus temporaneum Indultum rogare.

Praecedens resolutio et doctrina confirmari tandem potest ex sequenti Resolutione S. O. 13. Mart. 1727., Collect. S. C. de P. F. n. 2050.: « 1.° An liceat graecis Romae degentibus (saltem ad evitandum scandalum) comedere carnes die sabbati? — 2.° An liceat graecis habere latinos in suum servitium, et die sabbati dare eis carnes edendas? — 3.° An liceat graecis praefata die pueris, et iuvenibus latinis, qui eorum servitio non sunt addicti, exhibere carnes edendas? — R. Ad 1.um *Non licere,* et servetur Instructio Clementis VIII. in qua sic habetur: *Tolerandus est apud graecos usus carnium die sabbati, ubi sine scandalo fieri potest, in locis tamen ipsorum, et inter eos tantum.* — Ad 2.um et ad 3.um Latinos famulos graecorum teneri ritum latinum servare, et ideo peccant graeci apponendo famulis cibos vetitos tempore, quo ab illis debent abstinere ».

Attamen, *in praesenti,* nullum dubium esse potest Cornelium, Romae, non teneri sabbati diebus ad abstinentiam servandam. Licet enim antea vigeret haec obligatio Decreto tamen S. Officii *Frequentes pluribus* 7. Sept. 1906. pro Italia, praefata obligatio pro omnibus et singulis Italiae regionibus et pro dioecesibus quoque Melitensi et Gaudiensi abrogata est, penitus abolitis quibusvis in contrarium localibus Indultis, concessionibus, privilegiis, consuetudinibus etiam immemorialibus, ne *Bulla* quidem *Cruciata* excepta.

2. Xaverius, missionarius in locis infidelium, valde anceps haeret, utrum neoconversi ad fidem lege ieiunii teneantur, adeoque utrum ipse debeat eis illam manifestare. Timet, enim, ne eam recentes fideles transgrediantur, et occasio aliis fiat, qua a fide avertantur.

Quaer. 1.° *Quaenam legis ieiunii obligatio?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1578. seqq. — Ad 2.um Ius positivum ecclesiasticum de abstinentia et de ieiunio absolute obligat, etiam in locis missionum, infideles iam ad fidem conversos. Attenta vero regionum et personarum qualitate facilius esse potest locus dispensationi. Quare ius ecclesiasticum de abstinentia et de ieiunio a missionario notificandum est, ut obligatorium sub peccato mortali. Potest tamen missionarius simul explicare causas, propter quas excusantur fideles ab observatione praeceptorum. Attenta autem personarum infirmitate et necessitate, poterit missionarius debitam petere dispensationem a S. Sede, vel debitam facultatem, ut possit ipse in casibus particula-

ribus dispensare, si eam iam non habeat. Advertat vero facultatem dispensandi in abstinentia et in ieiuniis ita missionariis concedi, ut ea uti nequeant, nisi *in casibus particularibus et iustis de causis*. S. C. de P. F. 12. Sept. 1645., 2. Aug. 1781., S. O. 23. Mart. 1656. Collectan. S. C. de P. F. n. 2046. 2047. 2059. 2080. ed. 1.ª

3. Basilius monachus non servat ieiunium in pervigilio S. Ioannis Baptistae. Ait enim est particulare dioeceseos ieiunium ab episcopo praescriptum, ad quod servandum regulares non tenentur. — *An recte?*

R. Basilius decipitur, et praescindendo ab aliis rationibus iam supra expositis, cf. n. 16. par. 5. pag. 37., ad ieiunium omnino tenetur praedicta die; quia illud ieiunium non est particulare in illa dioecesi praeceptum, sed servandum ex lege universali, in ea dioecesi adhuc vigente. Et sane communiter doctores recensent tale ieiunium inter alia, ex lege universali, servanda. Et sic Tamburini tr. 4. de Quarto Ecclesiae praecepto c. 9. n. 8., inter alias *vigilias*, quibus, *obligantur fideles ieiunare,* vigiliam etiam recenset S. Ioannis Baptistae. Idem habetur apud La-Croix l. 3. p. 2. n. 1273.

Et confirmatur ex Br. Urbani VIII. *Cum evenire* 13. Oct. 1638. Decr. Auth. S. C. R. n. 657., quo statuitur, ut si festum Corporis Christi incidat in vigiliam S. Ioannis Baptistae ieiunium fit pridie festi Corporis Christi.

In Italia tamen ex praedicto Decr. *Frequentes pluribus,* Cf. hic n. 1., pervigilium S. Ioannis Baptistae non recensetur inter dies servandos abstinentiae et ieiunii. Quare Basilius evidenter extra Italiam versatur.

4. Carolus degens in loco, ubi ex recepta consuetudine diebus abstinentiae fulicae permittuntur, quaerit a suo confessario, utrum diebus quadragesimalis ieiunii, cum carnes per Indultum concedantur, possit simul carnes et fulicam comedere.

Quaer. 1.° *Quaenam sit promiscuitatis ciborum lex.* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 1607. 1626. — Ad 2.um Non videtur posse Carolus simul comedere carnes et fulicam. In loco enim, in quo degit, fulica pro pisce habetur, et ideo diebus abstinentiae permittitur. Et sic ex Declar. S. Poenit. 16. Ian. 1834. testacea marina, quamvis vulgo pisces non appellentur, neque sint, ea tamen simul cum carnibus edere quis non potest. Eadem ratione limaces et ranae, quamvis pisces non sint, cum instar piscium edantur, prohibentur, quando usus

carnium prohibetur, et per indultum deinde permittuntur. G. 489., Scav. l. 1. n. 404. Idem ergo dicendum videtur de fulicis, quando instar piscium edantur. Secus enim sequeretur, quod, eo in loco, die abstinentiae et ieiunii intra annum fulicae edantur, quia *ad instar piscium eduntur;* alia vero quadragesimalis ieiunii die, carnibus per Indultum permissis simul cum carnibus edantur fulicae, quia *ad instar carnium eduntur.* Porro, si eo in loco ut pisces habentur et eduntur, sequitur quod semper ut pisces habeantur et edantur, non ad libitum uniuscujusque.

Verum licetne in praedicto loco fulicam comedere die abstinentiae et ieiunii? Si vere ibi *probata* adsit *consuetudo,* ut *in Casu* asseritur, illicitum non videtur. Probata autem dicenda est consuetudo *apud pios probosque viros recepta.* Bened. XIV. de Syn. l. 11. c. 5. n. 10.-12. An autem, praescindendo a consuetudine, liceat *per se,* diebus abstinentiae, fulicam comedere? Non desunt qui affirmant, et innituntur 1.° in eo quod *avis aquatilis* sit; 2.° in *Indulto,* concesso Religiosis Ordinis Minimorum S. Francisci a Paula, S. C. Reg. Disc. 22. Febr. 1804. Etenim, non videtur, quod dictis Religiosis, *quibus carnes omnino interdictae sunt,* concessae fuerint *carnes fulicae.* Sed stante dubio: « *Utrum avis aquatilis,* cui nomen *fulica, inter pisces computanda sit, illaque vesci liceat,* iis diebus, quibus vetitae sunt carnes »; itemque « *stante perplexitate,* qua eorum (religiosorum) conscientiae hac super re angebantur », unde iidem religiosi « supplicationem porrexerunt Pio VII., ut sibi concederetur *posse libere* uti eo cibo »; Sanctissimus, *veris existentibus narratis,* benigne annuit pro gratia *iuxta petita.* Constitutionibus Ordinis aliisque omnibus non obstantibus »; gratiam nempe ad *omnem conscientiae securitatem* et ad cautelam concessit, in eo dubio; ut non raro fieri solet. Unde saltem certo de prohibitione fulicae non constat. Verum communior opinio tenet, fulicam esse *per se* prohibitam. Ratio est, quia fulica, quae gallina aquatica est, carnes habet similes carnibus avium terrestrium, quae prohibentur, vim habet nutritivam ut aliae avium carnes, unde huiusmodi carnes *magis etiam conformantur humano corpori.* S. Th. 2. 2. q. 107. a. 8., I. M. 1572.

5. Aurelius, diebus ieiunii, quando Indultum pro carnibus concessum est, pisces comedit simul cum iusculo carnis, carnes simul cum iusculo piscis; pisces simul cum placentia minutis carnis frustulis condita, carnes simul cum offa condita pisciculis salis exsiccatis et minutatim tritis, pisces simul cum gelatina carnis. — *An recte?*

R. Aurelius non videtur inquietandus ex eo quod comedat pisces

simul cum iusculo carnis, vel carnes cum iusculo piscis. Iusculum enim sive carnis, sive piscis, caro, vel piscis, non est; adeoque dici non potest, quod *epulas* licitas et illicitas permisceat, quod *carnes ipsas et pisces* simul adhibeat.

Verum Aurelius pisces simul cum placenta minutis carnis frustulis condita, carnes simul cum offa condita pisciculis sale exsiccatis et minutatim tritis, comedere non potest. Nam ita e contra vere comedit carnes et pisces simul. Quod caro illa sit in minuta frustula secta, quod pisces sint minutatim triti, ideo non desinunt vere esse carnes et pisces. Neque vero, *in Casu,* proprie se habent ad instar *condimenti,* sed vere se habent ad instar *alterius substantiae,* quae ingreditur confectionem illius placentae et offae. Ac si illa placenta et offa tota ex carne, vel tota ex pisce esset intus confecta, nonne certe caro et piscis esset, et qui eas simul cum pisce vel cum carne manducaret, nonne simul carnes et pisces manducaret? Idem profecto est, si tantum partialiter et ex minori parte vel longe minori parte placenta ex carnibus, et offa ex piscibus minutatim sectis, vel isicium conficiatur.

Neque pariter Aurelius potest pisces cum gelatina comedere. Gelatina enim vera caro est, ac totam retinet carnis substantiam, licet accidentaliter quoad formam sit immutata. Simul cum piscibus non licent nisi iusculum ex carne et condimenta ex carne, quemadmodum simul cum carne licent iusculum ex piscibus et condimenta ex piscibus. Porro gelatina neque rationem iusculi, neque rationem condimenti habet, sed vera *epula* per se est, eaque profecto non ex pisce, *in Casu,* sed ex carne constituitur; adeoque *epula illicita* est simul cum pisce die ieiunii.

6. « Bertoldus paterfamilias, iusta de causa, nominatim dispensatur a lege abstinentiae pro occurrentis quadragesimae tempore. Hoc cognito, uxor eius iubet ancillae, ut paret quidem carnes pro viro, cibos autem esuriales pro se, filiis et familiaribus ceteris. Quid est hoc? exclamat mussitans Bertoldus. Ego sum dispensatus, et volo, ut tota familia meo privilegio utatur. Uxor autem anxia quaerit a confessario, utrum obtemperare possit.

Quaer. *An reapse tota familia carnibus vesci possit in praedicto casu?*

R. Affirmative. Constat ex Resp. Poenit. 16. Ian. 1834. Etenim sic quaesitum fuerat: *Utrum, cum paterfamilias, qui a lege abstinentiae a carnibus tempore quadragesimae dispensatur, non potest, aut non vult*

cibos utriusque generis parari, eius filii, aut familiares carnes edere possint? S. Poenit. respondit: *Posse personis, quae sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifamilias indultis, adiecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die, pro iis qui ieiunare tenentur* ». Ita P. Gury, 497.

Verum ex Responsionibus eiusdem S. Poenitentiariae aliud omnino *in Casu* dicendum est, et non Bertoldi voluntati, sed eius uxoris interpretationi standum est. Nam neque uxor, neque filii, neque caeteri Bertoldi familiares in impotentia revera versantur abstinentiam servandi; sed eam e contra bene servare possunt.

Enimvero, eadem S. Poenitentiaria cum quaereretur, utrum, patresfamilias cum in familia adest aliquis a lege abstinentiae a carnibus dispensatus dispensationem ad omnes ex familia indiscriminatim extendere possit, respondit 10. Ian. 1834.: « Infirmitatem, et aliud quodcumque rationabile impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a praecepto abstinentiae in diebus esurialibus ». Et ad quaesitum: « An ratio, propter quam filiifamilias uti possint cibis vetitis a patrefamilias exhibitis sit eorum impotentia physica sive moralis observandi praeceptum; seu potius indultum, quo gaudet paterfamilias »; respondit 29. Dec. 1862.: « Ratio permissionis, de qua in quaesito proposito sermo, *non est indultum patrisfamilias, sed impotentia, in qua versantur filiifamilias observandi praeceptum* ». Cf. Enchir. Mor. 1616.

7. Xaverius, Hispanus, Romae commoratur ad varia sua negotia tractanda; ibique permanere debet per quatuor vel quinque menses, in Hispaniam reversurus post praedictum tempus. Carnes interim, nec non ova et lacticinia comedit diebus abstinentiae et ieiunii. Habet enim Bullam *Cruciatae,* et Romae non nisi peregrinus est.

Quaer. 1.° *Quid sit Bulla Cruciatae?* — 2.° *Quaenam sint gratiae et indulta praedictae Bullae?* — 3.° *An Xaverius recte agat?*

R. Ad 1.um *Cruciata* est Bulla primitus concessa Hispanis, ob infidelium expugnationem, a. 1509. a Iulio II.; ab aliis deinde Pontificibus, maxime vero a Gregorio XIII., ampliata est. Haec a S. Pio V. a. 1569. etiam Neapolitanis fuit concessa ad piratas repellendos. Haec Bulla, ex eius prorogatione per Summos Pontifices pluries repetita, adhuc viget, etsi prima illa concessionis ratio cessaverit, in Hispania. Abolita est pro America Latina universa, et pro Insulis Philippinis, pro antiquo Siciliarum regno et universa Italia, secundum Decr. Secr.

Stat. 1. Mart. 1910. et Decr. S. O. 7. Sept. 1906. Cf. Supplem. Inst. Theol. Mor. et Enchir. Mor.

Ad 2.um 1.° Gratiae et indulta praedictae Bullae, quae conceduntur *omnibus christifidelibus, qui degunt in toto hispano territorio, vel qui in illud veniunt infra annum a publicatione Bullae, eleemosynas erogant ad pios fines, et eiusdem Bullae Summarium accipiunt*, Cf. *Summarium* eiusdem Bullae, titulo et par. *Primeramente*, sunt sequentes:

1.° Plures conceduntur Indulgentiae, tum partiales, tum plenariae, quae in eodem *Summario* referuntur.

2.° Conceditur, ut bis, nempe semel in vita, et semel in morte, eligere possint quemlibet confessarium approbatum ab Ordinario, *et ab eo recipere in foro conscientiae absolutionem a quibuslibet peccatis et censuris reservatis cuilibet Ordinario, et etiam Sedi Apostolicae, excepto crimine haereseos, et quoad ecclesiasticos excepta censura, de qua agit Const. Bened. XIV.* Sacramentum Poenitentiae, *salutari imposita poenitentia, satisfacta* parte, aliisque iniunctis de iure iniungendis. Cf. *Summarium* cit. par. *Para que.*

3.° Conceditur, ut *ab eodem confessario commutari possint in alia pia opera et aliquam eleemosynam vota simplicia, exceptis votis castitatis, religionis et peregrinationis ultramarinae.* Cf. *Summarium* cit. par. *Para que.*

4.° Conceditur praedictis christifidelibus, *ut etiam tempore Interdicti (dummodo eidem ipsi causam non dederint, vel per eos non steterit, quominus amoveatur), et habita ad id facultate a Commissario generali, etiam per horam antequam illucescat dies, et per horam post meridiem, possint, infra dictum annum, celebrare, si fuerint presbyteri, vel facere celebrare missas et alia divina officia in sua, ac familiarum et domesticorum ac consanguineorum suorum praesentia, clausis ianuis, non pulsatis campanis, ac exclusis excommunicatis ac specialiter interdictis; et recipere Eucharistiam et alia sacramenta, excepto Paschatis die, tam in ecclesiis, in quibus alia divina officia, Interdicto durante, quomodolibet celebrare permissum fuerit, quam in privato Oratorio ad divinum cultum tantum deputato, ab Ordinario visitato et designato; et possint divinis interesse, tempore Interdicti: ei tamen, qui privato Oratorio ad praedictum usus fuerit, imponitur, ut quoties id fecerit, aliquas Deo fundat preces pro prosperitate Ecclesiae, extirpatione haeresum, fidei propagatione, et pace ac concordia Principum christianorum.* Item, ut *mortuorum corpora, nisi vinculo excommunicationis innodati decesserint, cum moderata funerali pompa sepeliri possint eodem Interdicti tempore.* Cf. *Summarium* cit. par. *Item à los arriba.*

5.° Conceditur, *ut, durante praedicto anno a publicatione Bullae, et degendo in praefato hispano territorio, non extra illud, possint comedere carnes de utriusque medici consilio, si id exigeret necessitas, vel debilis sanitas corporis, vel alia quaevis causa, tempore ieiuniorum totius anni, etiam quadragesimalium, ac eodem tempore ad arbitrium ova et lacticinia, ita ut ieiunio satisfaciant qui tenentur ieiunare, carnes comedendo, et in reliquis lege ieiunii servata. In hoc indulto comprehenduntur religiosi cuiusvis Ordinis militaris; sed excipiuntur ab ipso Patriarchae, Archiepiscopi, Episcopi, Praelati inferiores, personae ecclesiasticae regulares* (nempe presbyteri) *et presbyteri saeculares, nisi aetate iam sint sexaginta annorum; et extra tempus quadragesimale ii omnes eodem Indulto uti possunt quoad ova et lacticinia.* Cf. *Summar.* cit. par. *Item que durante.* Quare praedicti excepti, nempe Patriarchae, Archiepiscopi etc., excipiuntur ab Indulto tantum lacticiniorum et tempore quadragesimali tantum, non vero vescendi carnibus ex utriusque medici consilio et ex iusta causa.

Atque hic notandum est: 1.° Ex antiqua consuetudine et ex generali concessione Pii VI. permissum in Hispania est carnes comedere diebus sabbati. Cf. Bened. XIV. de Syn. l. 11. c. 5.

2.° Praeter Bullam *Cruciatae*, aliud in Hispania est indultum, nempe *Indultum Lacticiniorum*, quo Commissarius Bullae Cruciatae, idem lacticiniorum indultum, reliquis christifidelibus concessum in Bulla *Cruciatae,* ad personas extendit in eadem Bulla exceptas. Hae autem personae accipere debent Summarium eiusdem Indulti lacticiniorum, et taxatam dare eleemosynam. Exceptio tamen in hac extensione a Commissario ponitur *maioris hebdomadae;* adeoque illa extensio ad praecedens tantum quadragesimale tempus coarctatur.

3.° Aliud item adest in Hispania indultum, nempe *Indultum carnium,* quo conceditur omnibus christifidelibus utriusque sexus, saecularibus et ecclesiasticis, etiam religiosis, iis exceptis, qui ad abstinentiam voto sunt adstricti, ut possint comedere carnes salubres, adeoque etiam ova, lacticinia, omnibus diebus, exceptis fer. IV. cinerum, feriis VI. quadragesimae, fer. IV. V. VI. et sabbat. maioris hebdomadis, vigiliis Nativitatis Domini, Pentecostes, Assumptionis B. M. V., SS. Apostolorum Petri et Pauli; et exceptis etiam pro iis qui sunt e clero, seu pro sacerdotibus, fer. II. et III. maioris hebdomadis. Summarium autem Indulti suscipiendum est, et taxata solvenda est eleemosyna, et simul suscipienda est Bulla *Cruciatae,* et pro ecclesiasticis suscipiendum etiam est Indultum *Lacticiniorum*, ut nempe iis uti possint *tempore quadragesimali,* si non sexagesimum aetatis annum expleverint. Cf. *Summar.*

eiusdem Indulti. — In iis igitur exceptis diebus vi *Indulti carnium* non licet carnes, vel ova et lacticinia manducare vi Bullae *Cruciatae,* et vi *Indulti lacticiniorum,* prout in ea Bulla et in hoc Indulto, permittuntur. Cf. hic par. 5.° *Conceditur* et par. 2.° *Praeter.*

4.° *Pauperes,* loco eleemosynae, aliquas tantum tenentur preces effundere, secundum Summi Pontificis mentem, ut indulto carnium, et, ut videtur, Bulla etiam *Cruciatae* gaudeant. In Brevi enim Pii IX. 20. Aprilis 1866. *onus duplicis eleemosynae* non nisi *divitibus* imponitur.

5.° Potest quis, bis quovis anno sumere *Summarium* Bullae *Cruciatae,* data pro unoquoque taxata eleemosyna, et poterit tunc praedictis gratiis bis in anno frui. Cf. *Summarium* cit. par. *Item se concede asimismo.*

6.° Aliae conferuntur gratiae ipsi Commissario Generali, nempe dispensandi ab irregularitate, contracta ob violatam censuram, et ab aliis quibusdam irregularitatibus ex delicto provenientibus; revalidandi titulos beneficiorum eadem irregularitate susceptorum, sed non omnium; celebrationis missae una hora ante auroram, et una hora post meridiem; compositionis faciendae quoad restitutionem; dispensandi super impedimento occulto affinitatis ex copula illicita. Cf. *Summarium* par. *Y à nos el Commissario General.* seqq.; — Monitore Ecclesiastico v. 1. p. 2. p. 181., p. 3. p. 88., v. 8. p. 1. p. 275. seqq.

7.° Verba, *etiam tempore interdicti,* Cf. hic. par. 4. *Conceditur,* respiciunt solum tempus interdicti. S. O. 7. Maii 1902. Monitore Ecclesiastico v. 15. p. 6. — Acta S. Sed. v. 35. p. 562. seqq.

Ad 3.um Xaverius hispanus illicite agit Romae comedens diebus prohibitis abstinentiae et ieiunii carnes, ova et lacticinia. Bulla enim Cruciatae *personale* indultum non est, sed *locale,* ut expresse in ipso *Summario* Bullae cavetur. Et confirmatur ex Resp. S. O. 22. Iun. 1897. Acta S. Sed. v. 30. p. 286. seq. Idem de Xaverio dicendum fuisset pro anteriore tempore, ante Decr. cit. S. O., si neapolitanus esset, ut clare etiam asseritur in eiusdem Indulti Instructione iterum edita. Cf. Monitore cit. v. 8. p. 1. p. 275. seqq.

8. Ignatius, Hispanus, Bullam tantum sumpsit *Cruciatae,* quin etiam Indultum carnis sumpserit, eaque utitur carnes comedens et lacticinia. — *An recte?*

R. Bulla *Cruciatae,* uti etiam *Indultum lacticiniorum,* valet, eoque uti quis potest, quamvis non habeat *Indultum carnis.* Hoc vero indultum non valet pro illis, qui taxatam eleemosynam dare possunt, et qui eo uti non possunt, si non habeant Bullam Cruciatae, et, qui sunt

ecclesiastici, Indultum lacticiniorum, ut aperte constat ex Summario Indulti *carnium*. Quare Ignatius inquietandus non videtur, dummodo tamen non praetergrediatur limites concessionis Bullae *Cruciatae*. Etenim B. *Cruciatae* d. 4. Dec. 1877. conceditur christifidelibus, ut « tam quadragesimalibus quam ceteris eius anni diebus, quibus usus carnium ovorum et lacticiniorum prohibitus est, iisdem ovis et lacticiniis, ac etiam carnibus, de utriusque tamen medici consilio, si necessitas vel infirma corporis valetudo, aut alia quacumque indigentia exegerit, uti et vesci, servata scilicet in reliquis ieiunii lege, libere ac licite valeant ». Ubi apparet quod restrictio quaedam apponatur pro carnibus, *necessitatis, infirmae valetudinis, alterius indigentiae,* et *de utriusque medici consilio*, nulla vero apponatur restrictio necessitatis vel alterius causae pro ovis et lacticiniis; *servata in reliquis ieiunii lege,* videlicet unicae refectionis cum frustulo matutino, et serotina collatione. — Cf. Enchir. Morale 1626. in fine.

9. Paschalis quinquagenarius, presbyter neapolitanus, vi Bullae *Cruciatae*, et vi Responsi S. Poenitent. 16. Ian. 1834., Cf. Enchir. Mor. 1572., diebus ieiunii in serotina etiam refectiuncula larido utebatur, ante praedictum Decr. S. O., Cf. hic 7., liquefacto per modum condimenti. Itemque ovis et lacticiniis vescebatur etiam maiori hebdomada. — *An recte?*

R. In cit. Responso S. Poenit, dicitur quidem, quod ii, qui ad ieiunium tenentur licite uti possint in serotina etiam refectione condimentis in Indulto permissis. Attamen in eodem Responso restrictio apponitur, videlicet: *dummodo in Indulto non sit posita restrictio, quod ea condimenta adhiberi possint in unica comestione.* Porro haec restrictio habetur in C. *Catholicae Ecclesiae* Pii. VI. 21. Nov. 1777., qua Neapolitanis provinciis conceditur usus ovorum et lacticiniorum *unica tantum comestione in die.* Itemque in eadem Const. conceditur facultas pro omnibus quadragesimae diebus utendi ovis et lacticiniis, etiam maiori hebdomada, sed excipiuntur ab hac ultima concessione Archiepiscopi, Episcopi, Praelati religiosi et sacerdotes saeculares, *nisi sexagesimum aetatis annum compleverint.* Sacerdotibus vero sive regularibus, sive saecularibus, qui iam expleverunt praedictam aetatem, usus conceditur praedictorum ciborum etiam Dominica in Palmis et per maiorem hebdomadam. Neque vero haec revocata sunt, sed potius confirmata per aliam Const. *Quamvis Pastoralis* 20. Nov. 1778. Quare Paschalis quoad utrumque non recte agebat.

Confirmatur ex recentiore Instructione, in qua haec habebantur:

« Quanto al privilegio di usar uova, latticinii e strutto, che si usa a modo di condimento, è cosa notissima: 1.° Che di tal privilegio possono avvalersi i fedeli *in tutti i giorni dell'anno, senza alcuna eccezione, purchè dimorino nel territorio delle provincie del Napoletano*: di tal chè se ne escano da esso territorio, e vadano a dimorare altrove, anche per breve tempo, non potranno godere di questa concessione: nei giorni però *di quaresima*, tranne le domeniche, come pure in tutti gli altri giorni *di digiuno*, non è loro consentito l'uso di detti cibi, *fuorchè una sola volta al giorno*, cioè nell'unica comestione qualora, o per ragione di età, o di altra causa escusante, *non vadano esenti dal digiuno in quanto all'unica comestione*. 2.° Che i sacerdoti ed i religiosi professi dell'uno e dell'altro sesso potranno al presente anche essi fruire di tal privilegio, *eccetto la settimana maggiore per quelli che non hanno compito l'età di anni 60*, a cominciare dalla domenica delle Palme; quei religiosi però che per proprio Istituto sieno obbligati alla perpetua quaresima, in nessun giorno dell'anno potranno avvalersi di tal concessione ». Monit. Eccles. v. 3. p. 1. pag. 275. seqq. Par. III.

Notandum autem hic est, quod ex Declaratione Commissarii eiusdem Bullae *Cruciatae* E.mi Card. Zurlo, poterat quis uti adipe suino, *pro condimento*, cuiuslibet sit speciei, *lardo*, *lardello*, *sugna;* itemque ex Declaratione E.mi Archiep. Philippi Iudicis Caracciolo licebat uti quoque sagimine iuvenci, *rognonata*, videlicet per modum condimenti. — Monit. Eccles. v. 9. p. 1. p. 257., p. 2. p. 18., I. M. 1626, Enchir. Moral. 1572. 1626.

DE PARTICULARIBUS LAICORUM OBLIGATIONIBUS

92. — DE PROV. PRAEFECTO, DE IUDICIBUS, DE SYNDICO

1. Ferdinando piissimo viro, provinciae praefecto, commissa fuit executio Decreti familiarum religiosarum expellendarum ex eadem illa provincia, cui praeest. Quod si exequi renueret, officio ipse renuntiare deberet, et alius omnino pravus substitueretur eius loco praefectus, qui statim, et durius, Decretum illud certo exequeretur.

Quaer. *An Ferdinandus praedictum Decretum exequi possit, praeci-*

piendo, ut vi militari, ubi opus sit, religiosi e propriis domibus expellantur?

R. Negative. Etenim 1.° non videtur, quod, in huiusmodi circumstantiis, Ecclesia cedat iuri suo, liberae existentiae religiosorum Ordinum, et ecclesiasticae immunitatis. 2.° Non apparet sane, quomodo *piissimus vir* possit praecipere executionem tam iniqui et iniusti Decreti, *sine publico scandalo*. 3° Si ratio illa, quae praecipua est, renuntiationis officii valeret pro praefecto, cui incumbit onus executionis Decreti; tunc etiam dicendum esset excusari ipsum supremum ministrum Gubernii, ferentem tale Decretum, si secus suo officio cedere deberet. Si enim illud *executionis mandatum* iniquum, iniustum et scandalosum est; multo magis iniquum iniustum et scandalosum est *ipsum Decretum*. Porro nemo est, qui excusabit unquam supremum ministrum Gubernii, ea ratione, quod secus suo officio cedere deberet. Secus iam similibus Decretis posset impune impetere quodlibet aliud Ecclesiae ius, quod directe cedit in publicum Religionis damnum; nam quilibet minister, qui nollet huismodi Decretis subscribere, is cogeretur certe officio suo renuntiare. Quod autem alius non desit, qui malum hoc sit praestiturus et peius; hoc licitum reddere non potest illud quod intrinsece illicitum est ratione scandali, ratione odii in Religionem, ratione iniuriae in legitimam libertatem Ecclesiae, Ecclesia quidem rationabiliter invita et contradicente.

2. Festus parochus, propter gravem et urgentem mortis causam, matrimonio coniunxit Caium et Semproniam concubinarios, quin antea hi civile matrimonium coram civili magistratu contraxissent. Accusatur Festus tanquam reus violatae legis coram iudice, optimo viro et fervente catholico. Hinc valde dubius iudex suum adit confessarium, ab ipso petens, utrum debeat suo officio renuntiare, vel an possit condemnatoriam sententiam in parochum ferre.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Iudex curare primum debet omni modo parochum, *in Casu*, absolvere, et innocentem declarare. Parochus enim per se legitime egit. Quin imo legitime egit, ea etiam stante lege praecedentiae matrimonii civilis. Lex enim legitimae obnoxia est epicheiae, et, *in Casu*, legitima apparet epicheia. Si nullo modo iudex sententiam ferre possit pro parocho, neque possit ipse iudicium declinare; non videtur teneri tunc officio cedere. Quamvis enim de lege agatur omnino dura et iniusta; res tamen non est intrinsece mala, et ubi aliter fieri non potest, toleratur; adeoque nec eam executioni mandare intrinsece ma-

lum est. Neque item intrinsece malum est mulcta aliqua pecuniaria, e. g. parochum condemnare, *in Casu, praecise* propter legem non observatam, praescindendo a praedicta epicheia, quam lex civilis et fori praxis non admittit. Tunc enim non condemnatur omnino innocens, saltem secundum speciem et formam iudicii, sed reus legis violatae, secundum nempe praesumptionem externi fori et secundum allata et probata. Parochus vero propter maius et iudicis et communitatis nocumentum, si alius pravus substituendus esset iudex, rationabiliter censetur iuri suo cedere, quoad praedictam mulctam solvendam. Quare praevalere videtur, *in Casu,* grave iudicis nocumentum, qui secus officio renuntiare deberet, et grave simul communitatis nocumentum, quod profecto adesset, si pravus iudex sufficeretur. Iudex autem curare debet *in Casu*, ut quam minimam mulctam decernat; et ut in praeviis sententiae considerationibus removeat quamlibet contra parochum iniuriosam insinuationem, ita ut et omne removeatur scandalum, et ipsa sententia satis intelligatur, se legis rigori dumtaxat cedere, legitimam aliunde epicheiam non admittenti. — I. M. 19.

3. Augustinus et Dominicus, confessarii, absque ullo scrupulo iudices omnes absolvunt, *qui sententiam ferunt divortii, secundum recentiores leges*, in causis matrimonialibus. Aiunt enim, hic non agi de re intrinsece illicita, sed positive tantum ab Ecclesia prohibita; et leges positivae non obligant cum magno incommodo. Iudex praeterea nihil aliud facit, nisi *mere legem declarare,* quod actus de se indifferens est. Quare *cooperatio* iudicis ad peccatum partium mere *materialis* est, quae gravi de causa licita est. Insuper iudex bene potest partes monere sive *privatim,* sive etiam in *Considerandis* sententiae de reali matrimonii indissolubilitate. Unde praedicta sententia non erit nisi *mera* quaedam *permissio et negatio actionis civilis;* eaque revera non respicit nisi *effectus civiles matrimonii;* et nullatenus attingit ipsum matrimonium sacramentum, sed *civilem tantum contractum matrimonii.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Augustinus et Dominicus decipiuntur. Agitur enim de re *intrinsece illicita,* iure naturali et divino, et non tantum iure ecclesiastico. Iuri enim naturali et divino opponitur *divortium a vinculo matrimonii, secundum recentiores leges.* Iudex praeterea sententiam ferens, non *mere legem declarat,* sed *auctoritative* et *practice* declarat, ita ut ex illa sententia civilia profluant iura, civilesque obligationes, quae, *per se loquendo,* vim habent etiam in foro conscientiae; quando

nempe legitima et iusta sit illa sententia. *Cooperatio* igitur iudicis ad praedictum divortium *in Casu* mere *materialis* non est, sed *formalis;* neque *remota*, sed *proxima;* cum ipsa sit, quae faciat partibus *facultatem divortii.* Quod autem iudex partes *privatim* moneat, vel etiam in *Considerandis* sequentis sententiae, hoc intrinsecam naturam *illius sententiae* non immutat, sed potius magis eius *illiceitatem ostendit.* Huiusmodi vero sententia *mera permissio et negatio actionis civilis* non est, cum illa sententia *civile ius* seu *civilem potestatem faciat,* secundum nempe iniquam illam divortii legem, alias contrahendi nuptias, ita ut ille qui hoc secundo matrimonio ligatus sit, non ut *adulter,* sed ut *civili matrimonio legitime* ligatus ab ipso iudice haberi debeat. Postremo falsissimum omnino est, quod ea sententia non nisi *civiles effectus* matrimonii respiciat, cum *lex divortii* secus inutilis omnino fuisset; nam illi effectus iam *lege matrimonii civilis* regebantur. Ut igitur illa *lex divortii* ipsum *divortium a vinculo* respicit, ita consequenter *sententia divortii a iudice* vi illius legis lata. Aliud sane est, quod illa sententia nonnisi effectus civiles respiciat, quod falsum est, aliud quod *effectus civiles,* ubi illa lex nunc viget, *ab illa sententia* dependeant, ita ut, nisi prius obtineatur *sententia divortii,* haberi non possit *corporum* et *bonorum separatio.* Postremo patet, quod, cum praedicta *lex* et *sententia* ipsum *divortium a vinculo* attingat, *reipsa* non attingat *civilem tantum contractum matrimonii,* sed verissime *ipsum matrimonium sacramentum.*

Et sane, si verum esset quod asseritur, quod nempe illa sententia divortii respiciat *tantum civiles effectus matrimonii,* tunc vel S. Officium, vel S. Poenitentiaria, a quibus id saepe saepius petitum est, permisissent saltem coniugibus illam sententiam *civilis divortii* invocare, in casu gravissimi damni vitandi; et e contra responsum semper est: *Non licere.* Cf. Ferraris Supplementum v. *Divortium,* Commentar. de Sententia divortii, quoad vinculum matrimonii a laico iudice ferenda.

4. Armandus et Armanda coniuges, cum non possent in Italia obtinere sententiam divortii ob defectum talis legis in Italia, proficiscuntur in Galliam, *naturalizationem,* seu *civilem statum,* primum obtinent, et deinde divortii sententiam in iudicio consequuntur. In Italiam reversi in iudicio petunt, ut iudex in Italia latam in Gallia sententiam confirmet. — *An praedictus in Italia iudex possit illam Galliae sententiam confirmare?*

R. Negative. Id neque iure naturali, neque iure positivo civili, iudex in Italia praestare ullo modo potest. De iure naturali Cf. hic n. 3.

Quoad ius civile facile probatur, quia ex C. I. 56. 148. matrimonio ligatus aliud matrimonium contrahere non potest, et nonnisi coniugis morte matrimonium cessat. Unus autem Status *independens* imponere non potest alteri Statui pariter *independenti* legem suam propriam, permittentem actum *prohibitum* in isto; quando iste actus respiciat naturalem et publicam honestatem, bonos mores, et publicum ordinem, *ut matrimonii indissolubilitas est.* Unde est, quod sive Armandus et Armandi sint Itali, sive sint etiam Galli, illa divortii sententia a iudice Gallo pronuntiata a iudice Italo rata haberi non potest. Accedit, *in Casu,* quod aperta in legem *fraus* habetur, et nemini debet fraus sua patrocinari.

Nuperrime Curia Appellationis Taurini dolosum declaravit divortium in Hungaria obtentum a duobus Italis, immutatione civilis status et nationalitatis, et consequenter non posse executioni in Italia eam sententiam mandari. *Osservatore Romano* 27. Luglio, 3. Agosto 1912.

5.ª Navis *William Brown* e Liverpool portu Philadelphiam directa mense Iunio anno 1841., naufragium passa est. Nautae plures, pluresque viatores parva scapha salvi facti sunt. Sed cum mare esset tempestuosum ad levandam scapham, quam mergendam alias timebant, nautae in mare proiecerunt viatores. Re ad Iudicem deinde delata, rei in iudicio absoluti sunt, cum omnes secus fuissent certe perituri.

Quaer. *Quid sentiendum de sententia iudicis in Casu?*

R. Nullatenus sane licuit nautis viatores in mare proiicere. Hoc enim reapse nihil aliud fuit quam homines innoxios privata auctoritate occidere. Quod autem omnes secus perituri fuissent, illorum homicidium non cohonestat, quum nonnisi naturali infortunio omnium mors tunc contigeret, quod sane impedire non poterant aliquorum nece. Iudicis igitur sententia nautas homicidii reos omnino absolvens legitima non fuit. Debuisset iudex *in Casu* nautas quidem condemnare tanquam veros homicidas, sed ad poenam mitiorem ordinaria, ob gravem omnium naufragii circumstantiam, delictum *in Casu* certe attenuantem. Aliud sane omnino esset, si in eo discrimine, ne omnes perirent, aliqui se proiicerent in mare, ne scapha multitudine mergeretur. Id enim « non est directe se interimere, sed exponere se periculo, ut ab undis deprimenti corporis pondere vincatur ». Ita de eo, qui alteri permittit tabulam a se occupatam scribit Lessius de Iust. et Iur. l. 2. c. 9. d. 6. n. 31. « In naufragio, ait, potes alteri permittere tabulam nondum a te occupatam, imo etiam occupatam, et committere te undis, etsi non sit spes evadendi, ut docet Victorias et Petrus Navarr.; hoc

enim non est directe se interimere, sed exponere se periculo, ut ab undis deprimente corporis pondere vincatur. Ubi adverte eum, qui prior rem occupavit in tali eventu, non teneri alterum admittere, sed posse impedire ; nisi utrique sufficiat ; si simul occuparunt, sorte dirimendum : nisi alter alteri sponte cedere velit ». Kenrick Theol. Mor. Mechlin. 1890. tr. 3. c. 9. n. 111. 134.

5.[b] Lite coram iudice de testamenti validitate agitata, sententiam pro se obtinuit Titius in eo testamento haeres inscriptus. Possessionem statim ipse coepit haereditatis, eaque fruitus est per quinque annos. Hisce elapsis, novum ipse invenit testamentum, quo testator explicite declarabat se revocare praecedens testamentum, et instituere haeredes aequalibus portionibus duos fratres Titium et Caium.

Quaer. 1.° *An obliget in conscientia iudicis sententia?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.[um] Cf. I. M. n. 14. — Ad 2.[um] Tenetur Titius dimidiam haeredis partem fratri suo Caio tradere. Ratio est, quia evidenter iudicis sententia non valet *in Casu,* nisi secundum testamentum ; et praecedens iudicis sententia tota innititur in falsa praesumptione facti.

5.[c] Homicidii Philippus accusatur. Licet crimen verum sit, nullo tamen modo in iudicio probatur. Antonius unus ex iuratis bene scit homicidium Philippum commisisse, et quia ille Philippus notus anarchicus est, omnino vellet eum culpabilem suo suffragio declarare. Sed, cum timoratae sit conscientiae, confessarium adit, cui suum exponit dubium. Incunctanter confessarius ei respondet *posse et debere* culpabilitatem et existentiam delicti suo voto affirmare : 1.° quia iurati suffragium ferre debent *ex intima convictione,* non ex auditis iuridicis probationibus ; 2.° quia, si esset Philippus innocens, deberet in eodem casu defectus probationis iuridicae, eum declarare *ex intima convictione innocentem ;* ergo etiam eum *ex intima convictione debet declarare reum ;* 3.° quia id exigit bonum publicum, cum agatur de anarchico, bono publico valde pernicioso ; 4.° tandem quia ex legitima epicheia societas ipsa consentit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Non videtur confessarius bene respondisse. Verum enim est, quod iurati suffragium ferre debeant *ex intima convictione ;* sed falsum est quod ab ista intima convictione excludendae sunt iuridicae probationes. Nam secus iam non agerent uti iudices, Cod. Ital. Proc. poen. 436., sed uti testes, imo simul uti iudices et uti testes. Insuper, si ita esset, iam actum esset de forma iudiciorum. Tota enim causa defi-

niretur iuratorum tantum arbitrio. Ipsum naturale ius exigit, ut nullus in publico iustitiae iudicio condemnetur inauditus et sine testibus. *Intima illa convictio,* non est *privata* convictio iurati, sed *intima convictio,* quam ipse acquirit *ex toto causae examine,* cui ipse ideo assistere debet. Quare *intima convictio* est, orta *ex iuridica probatione;* licet rationem propriae *convictionis* dare non debeat neque tribunali, neque tribunalis praesidi. Id quod ipsa ratio *a priori* rem evincit, evidens omnino est *a posteriori* ex ipsa lege. Nam Cod. Ital. Proc. poen. art. 498. bis dicitur: *Lex praescribit iuratis semetipsos interrogare in silentio et animi recollectione, et examinare* QUAM IMPRESSIONEM FECERINT SUPER EORUM RATIONEM PROBATIONES ADDUCTAE CONTRA ACCUSATUM, ET MEDIA ADHIBITA AD IPSIUS DEFENSIONEM. Post hanc tam formalem et explicitam praescriptionem, deinde statim additur in eo art. quod *lex unicam ipsis proponit interrogationem: An intimam convictionem habeant reatus vel innocentiae accusati.* Intima igitur haec convictio iuratorum non est privata eorum convictio undecumque orta, sed intima convictio acquisita ex iuridico examine et iuridica probatione. Idque ulterius confirmatur ex explicatione, quae in eodem articulo subnectitur illius *unicae quaestionis intimae convinctionis reatus vel innocentiae,* nempe, quia ipsi nullo modo attendere debent, ad poenales consequentias, quas habere poterit eorum declaratio; non, quia non debeant in hac ferenda declaratione attendere ad iuridicas probationes auditas et examinatas.

Neque vero obiicere valet, quod secundo loco dicitur, quia, si accusatus esset innocens, et innocentia certo et evidenter cognosceretur a iurato, hic eum absolvere deberet. Nam patet quod res hic bene se aliter habet, attento etiam ipso tenore legis. Enimvero, stante in iurato, ut supponitur, illa certitudine et evidentia innocentiae, audita testimonia, et auditae probationes non potuerunt super eius rationem impressionem gignere reatus, testimonia debuerunt ei uti periuria apparere et probationes uti merae cavillationes, et certe uti falsitates, non obstante forte iuridicae scientiae apparatu, et eloquentiae vi, qua proponebantur.

Neque item valida est tertia ratio; nam quod removeatur iudiciorum forma a publicis iudiciis, et quod condemnationis sententiae reliquantur privato iuratorum arbitrio, qui facile etiam subiectivam persuasionem falsam, cum evidenti certitudine, non sine gravi illusione, confundere possunt; id sane magis adhuc obest bono publico, quam quod unus inter tot anarchicos absolvatur. Hinc patet quod haberi non potest *in Casu* legitima epicheia, neque societas ipsa consentire

potest, cum agatur de perversione formae iudiciorum *aperte contra legem et evidenter contra publicum ordinem et commune bonum.*

5.d Diffamationis causa in iudicio agitatur. Actoris advocatus illam plenissime probavit. Advocatus rei nonnisi cavillationes in medium protulit. Omnes pro certo habebant et expectabant condemnationis sententiam. Verum Ulpianus iudex, supplens inscitiam Advocati rei, in *Considerandis* sententiae, notavit causam introductam fuisse post quindecim menses, adeoque secundum art. 401. Cod. Poen. Ital. actionem fuisse praescriptam. Inde autem conclusit non esse locum condemnatoriae sententiae. Idque Trebonianus Ulpiani Confessarius illicitum et iniustum declaravit, quia non potest iudex partem simul sibi arrogare advocati. Quare Ulpianum obligavit ad damnorum compensationem. *An recte?*

R. Erravit omnino Trebonianus Ulpiani confessarius. Nam iudex bene egit; et ita, ut egit, agere debebat. Etenim Cod. poen. Ital. art. 401., lib. 2. tit. 9., dicitur: « l'azione penale per i delitti preveduti nel presente capo (VII. della diffamazione e della ingiuria) si prescrive in un anno nei casi di diffamazione, e in tre mesi nei casi d'ingiuria ». Ac eodem Cod. lib. 1. tit. 9. art. 99. dicitur: « La prescrizione dell'azione penale e della condanna è applicata d'ufficio, nè l'imputato o il condannato vi può rinunziare ». — Itemque Cod. Gall. art. 64. legis 29. Iul. 1881. dicitur: « L'action publique et l'action civile résultant des crimes, délits et contraventions, prévu par la loi, sont prescrit après trois mois révolus ». Porro diffamatio unum est ex delictis a lege praevisis, adeoque ei lex debet applicari. Cod. Civ. l. 3. tit. 20. art. 2223. dicitur: « Les juges ne peuvent pas suppléer d'office le moyen résultant de la prescription ». Verum Decisiones Curiae Cassationis, quae vim legis habent, limitant hanc legem ad materiam civilem. « La prescription en matière criminelle, correctionnelle et de police, étant d'ordre public peut et doit être prononcée d'office par les juges en tout état de cause. L'article 2223. est inapplicable ». Cassation 26. Févr. 1807., 23. Janv. 1808., 12. Août 1808., 5. Juin 1830., 1.er Juillet 1837., 28. Janv. 1843.

Nota autem etiam in Cod. Civ. Ital. art. 2109. haberi: « Il giudice non può supplire d'uffizio alla prescrizione non opposta ». Verum, uti patet hic art. nullam habet vim contra cit. art. 99. Cod. poen. Ital. — Cf. etiam Cod. Proc. poen. Ital. art. 250. 393. 515.; Instr. S. C. EE. et RR. 21. Mart. 1898. Enchir. Mor. ed. 4. pag. 172.; Regul. servand. in iudic. S. R. Rotae tit. 5. § 183.

6. Gerulfus syndicus civili assistit matrimonio duorum sponsorum, qui ambo praecedenti matrimonio sunt ligati, sed a propriis coniugibus per sententiam divortii, secundum vigentem legem, iam separati sunt. Contendit Gerulfus id ipse licite facere posse, quia eius assistentia mere civilis quaedam caeremonia est.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Gerulfus omnino illicite agit. Eius enim praesentia non est mere civilis caeremonia; sed est solemnitas quaedam iuris, civilem praebens auctoritatem, *in Casu* particulari exposito, legali adulterio, seu adulterio contracto secundum civilium legum normam. Id praeterea constat ex Responsis S. C. et S. Poenit. Cf. Enchir. Mor. 19. Ac, cum syndicus, *in praedicto Casu* non solum ponit actum intrinsece illicitum, verum etiam iniustum contra priorem legitimam uxorem, et legitimos filios, ad damnorum compensationem tenetur, si ea adulter renuat compensare. Syndicus enim iniusto illo actu efficaciter in ea influit damna.

Neque vero valet obiicere quod civile matrimonium, *in Casu,* intrinsece illicitum non est; unde saltem permitti posset in gravissimo et rarissimo aliquo casu. Matrimonium enim civile, cum non sit verum matrimonium, *per se* non impedit, quominus quis prioris legitimi matrimonii impleat obligationes. Hoc verum non est; nam ut possit *de facto* vir, e. g., post civile matrimonium redire ad legitimam uxorem opus est consensu compartis. Ergo civile illud matrimonium actus est *per se* et *natura sua* legale sanciens adulterium contra ecclesiasticum et legitimum matrimonium. — De huiusmodi syndico dici non potest, ut praescribitur a S. Poenit. 20. Mart. 1855., quod *nihil peragat contra sanctitatem matrimonii, et necessitatem illud contrahendi coram Ecclesia.* De huiusmodi syndico dici non potest, ut habetur ex eadem S. Poenit., quod *scandalum removeat,* cum e contra illud suo firmet actu.

7. Torquatus syndicus, fervens catholicus, matrimonio civili assistit Tullii et Tulliae, quos cognoscit canonicum matrimonium neque antea contraxisse, neque postea velle contrahere. Torquatus suam denegare non potest assistentiam; nam secus et gravi mulctae et depositioni ab officio erit obnoxius.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Torquatus, *in Casu,* praedicto matrimonio assistere potest. Etenim ad praedictum casum S. Poenit. 20. Mart. 1855. respondit: « Posse tolerari dummodo officiales civiles in conficiendis huiusmodi actis intendant exercere caeremoniam mere civilem, *et nihil peragant,* aut

suadeant *contra sanctitatem matrimonii, et necessitatem illud contrahendi coram Ecclesia,* quinimo hortentur ad illud coram ipsa Ecclesia contrahendum, habitis prae oculis sanctissimis Religionis nostrae legibus, et litteris Bened. XIV. *Redditae sunt nobis,* de quibus ad scandalum removendum, contrahentes moneant. Quod vero attinet ad casus, in quibus appareat, fideles, ad caeremoniam civilem accedentes, male esse dispositos, neque matrimonium, quod regulariter praemitti debuisset, coram Ecclesia esse celebraturos, se sub praetextu contractus civilis in concubinatu permansuros, ipsos officiales dirigendos esse iuxta regulas a probatis auctoribus, ac praesertim a S. Alph., l. 2. tr. 3. c. 2. dub. 5. art. 3., circa cooperationem traditas ». Porro praedictis litteris Ben. XIV. tradit, quod, cum catholici civili magistratui se sistunt, *actum exercent mere civilem,* ac nisi coram ministro catholico, et duobus testibus, matrimonium esse celebrandum; secus neque unquam *legitimi coniuges* erunt, neque unquam *legitima proles.* Haec autem circa cooperationem docet S. Alph. l. c.: « Dicendum, illam esse *formalem,* quae concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse sine peccato: *materialem* vero illam, quae concurrit tantum ad malam actionem alterius, praeter intentionem cooperantis. Haec autem est licita, quando per se actio est bona et indifferens, et quando adest iusta causa et proportionata ad gravitatem peccati alterius et ad proximitatem concursus, qui praestatur ad peccati executionem ». Cf. I. M. V. 1. 440. Porro Torquatus syndicus non cooperatur, *in Casu, formaliter* ad pravam Tullii et Tulliae voluntatem, neque *intentione,* ut supponitur; neque *actione*, actus enim syndici caeremonia est, *in Casu,* mere civilis, robur de se praestans matrimonio contracto vel contrahendo, quoad effectus civiles. Civili enim iure ordinari et administrari res possunt, quas matrimonia ex sese afferunt in genere civili, intacto relicto ipso matrimonio; quod Ecclesiae legibus regitur inter christianos. Quod autem Tullius et Tullia neque antea matrimonium contraxerint, neque velint postea matrimonium contrahere, hoc tantum ex eorum prava voluntate est. Cooperatio syndici mere materialis est, actu, uti apparet, non tantum indifferenti, sed ex se honesto et licito, quo praedicti sponsi ex propria tantum malitia abutuntur. Neque vero desideratur iusta et proportionata causa, qualis profecto est et gravis mulcta, cui syndicus secus subiiceretur, et eius ab officio depositio, quod cederet in grave damnum privatum ipsius syndici, et commune ipsius societatis; quia secus honesti et religiosi officiales publici pravis et iniquis officialibus, publico damno, substituerentur.

93. — DE ADVOCATO ET DE NOTARIO

1. Hipparcus, advocatus, causam defendendam suscepit nobilis cuiusdam viri, qui praeter ordinarium honorarium, mille libellas praeterea ei promisit, si victoriam esset reportaturus. Hipparcus sine mora causam defendit, et victoriam magno plausu reapse obtinuit.

Quaer. *An licite Hipparcus recipere possit, praeter ordinarium honorarium, mille libellas ei promissas ?*

R. Affirmative. Nam primo extraordinarium illud stipendium non exigitur ab advocato, sed sponte ei promittitur. Nemo autem tenetur recusare quod sponte ab aliis ipsi offertur. Praeterea, cum advocatus causam obtinuerit magno plausu, extraordinarium studium et diligentiam adhibere debuit, vel saltem advocatus esse debet non ordinarii ingenii et nominis, et ex hoc capite non ordinarium stipendium recipere et exigere etiam potuisset, respectu aliorum communium advocatorum. Quin imo vel pro sola victoria recipere et exigere potuisset stipendium ultra consuetum, praescindendo etiam ab eius extraordinario studio et diligentia, ab eius nomine et fama. Ratio est primo, quia, si successus, attentis omnibus circumstantiis, apparuisset valde dubius, ita ut aequalitas inter spem et metum servata esset, fuisset tunc contractus ex parte aleatorius. Quod bene observat Gury n. 9. Ratio praeterea est, quia obtenta victoria advocatus rem praestat suo clienti maxime utilem et pretio aestimabilem. Quare verum non est, quod idem Gury habet l. c., quod nempe advocatus « exigere nequit stipendium ultra consuetum, etiam pro casu, in quo causam sit obtenturus. Victoria enim eius labori et curis nihil addit, neque pro victoria, sed pro studio et diligentia mercedem accipit. Ergo id quod accipit pro victoria obtenta iniuste accipit, et id restituere debet ». Sane victoria multum addit operae et labori advocati. Victoria est, quae eius operam et laborem *utilem* vere facit et maxime pretio aestimabilem; victoria intime cum ipsa defensione connectitur. I. M. 40.

2. Homobonus, catholicus notarius, cogitur, ratione sui officii sub poena carceris, actum conficere venditionis et emptionis cuiusdam domus et parvi horti annexi, olim Conventus Patrum Capuccinorum. Domum et hortum a Demanio emit quidam Tiburtius, qui nunc cuidam Curtio vendit praedictum Conventum. Homobonus anxius quaerit a suo confessario, utrum huiusmodi actum conficere possit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Videtur, quod possit Homobonus praedictum actum conficere. Etenim de re non agitur certe intrinsece mala, ex parte ipsius notarii; siquidem Tiburtius et Curtius bene possunt debitam petere veniam hac in re, si velint, ab Apostolica Sede. Praeterea non agitur de directa spoliatione Ecclesiae; si quidem iam praedicta bona a Gubernio usurpata, vendita sunt; sed agitur de mera transmissione eorundem bonorum ab uno possessore in alium; adeoque ille notarii actus non est quasi consummans et perficiens iniustam spoliationem, quae iam perfecta est: neque eam possessionis transmissione ullo modo confirmat vel auget, quemadmodum etiam notarius actum renuens conficere non eam removet vel infirmat; alius enim non deerit pravus notarius, qui actum conficiat. Postremo, si qua sit adhuc difficultas, non desideratur sane *in Casu* praesumptus Ecclesiae consensus. Si enim in simili casu non desideratur, quoad privatorum bona, consensus rationabiliter praesumptus domini propter privatum notarii grave damnum, et grave societatis nocumentum, multo magis non deerit *in Casu* praesumptus consensus Ecclesiae; quem certe expedit explicite petere, propter publicam aedificationem. Facile autem conceditur propter allatas iam rationes. — Cf. Gennari Consultaz. Morali etc. ed. 2.ª p, 1. Cons. 16., I. M. 19.

3. Rutilius, notarius, bene advertit in contractu venditionis alicuius domus non declarari verum pretium a contrahentibus, sed minus; nempe ut minus persolvant tributum. Actum perficit Rutilius, et praedictum pretium in eo consignat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Rutilius inquietandus non videtur. Ipse enim non est praepositus tributorum, sed publicus officialis destinatus ad actus conficiendos. Praeterea neque ipsi contrahentes probabiliter contra iustitiam peccant. Actus enim conficiendus est tantum ad firmandum contractum et praestandam assecurationem rei *in Casu* evictionis, vel alterius iudiciariae litis. Quare nulla est obligatio conscientiae declarandi verum pretium vi illius actus conficiendi. Neque vero obligatio adest vi impositi tributi, verum rei pretium sponte declarandi, cum praxis iam sit, ut tributa non solvantur nisi exigantur, vel solvenda praecipiantur stata die, secundum rerum valorem, medium nempe earum valorem et aestimationem a peritis factam. Attamen obligatio adest mulctam solvendi, si res detegatur, et mendacium non dicendi. Qua in re gravior practica adest difficultas, nempe ne mendacium dicatur, et detegatur. — G. v. 1. n. 744.-756., v. 2. n. 23., I. M. v. 1. n. 232.

94. — DE TESTE ET DE REO

1. Barbantius, integerrimae famae sacerdos, invisens, occasione quadam data, Armandam uxoratam, mulierem optimae famae, cum ea peccavit. Fortuito casu eos aspexit Melchior corruptis moribus homo, qui rem statim detulit marito Armandae, et deinde in iudicio eandem testatus est, magno civitatis scandalo.

Quaer*Quid ad Casum?*

R. Quaestionem movet P. Gury: *An testis crimen omnino occultum revelare teneatur?* et respondet n. 19.: « Negative probabilius *de Iure Communi* si testis sit omnino certus, sibi soli crimen notum esse; quia ad reum damnandum necessario duo testes requiruntur. Hinc axioma: *testis unus, testis nullus.* Secus vero dicendum iuxta *Ius Gallicum, vel aliud simile,* ex quo unicus testis sufficere potest ad rei damnationem, et nihil aliud a iuratis exigitur, nisi ut asserant se intimam facti convictionem habere, quin sententiam suam probare debeant ».

Verum quod iurati non teneantur probare suam sententiam, et sufficiat, quod habeant intimam facti convictionem, inde non sequitur quod testis teneatur, vel etiam possit, crimen omnino occultum revelare. Quin imo sequitur potius contrarium. Nam iurati suam non pronuntiant sententiam independenter a iudicio, sed postquam adfuerint in iudicio toti discussioni causae, et testium examini; unde iam supponitur crimen eo ipso divulgatum, semiplene saltem probatum, vel certe ad minus magnam sui ingerens suspicionem et quidem ex notitia iam per se publica factorum. Quare ex iuratorum sententia, secundum intimam convinctionem pronuntianda, nihil quidem eruitur pro ea resolutione, sed potius contrarium. Neque vero aliquid melius probat illud aliud, quod nempe ex recentiori Iure sufficiat unus testis; aliud enim est quod unus testis plenam etiam fidem in iudicio facere possit, aliud, omnino diversum, quod ideo testis possit etiam crimen omnino occultum revelare. Nulla est necessitas talis interpretationis, quae, cum Iuri Naturali per se consona non sit, non est consequenter asserenda sine manifesta ipsius legis declaratione. Cf. I. M. 70. Ac in proposito casu, aliisque similibus, facile apparent gravissima huius sententiae incommoda.

Non videtur ergo, quod Melchior *teneatur,* imo etiam quod *possit* occultissimum illud crimen revelare sive marito Armandae, cum

tanto ipsius Armandae et Barbantii damno et infamia: sive etiam iudici, cum tanto publico scandalo. Neque vero agitur *in Casu* de crimine impendendo ac evitando, et in futurum impediendo; nam, ut constat *ex Casus* expositione, delictum illud fuit obiter omnino commissum; nec ullum habetur indicium futuri periculi, cui caeteroquin aliis omnino honestis et utilibus mediis esset occurrendum.

2. « Alexius iuramento promittit Marco, nulli se cuipiam unquam manifestaturum, aut homicidium, quod, se vidente, nec viso, latenter Marcus patraverat, aut furtum, quod, pacto inito de secreto servando, Marcus ad aurem sibi concrediderat.

Quaer. *Possitne Alexius a iudice conventus testimonium praestare?*

R. Promissio, *superveniens* cognitioni secreti aliunde noti, non obligat ad secretum iis in casibus, in quibus seclusa promissione secretum manifestare quis obligaretur. Exemplo res clarescit. Deprehendisti Petrum in fragranti delicto. *Publica delicti fama vulgata,* vel *semiplena delicti probatione iam habita,* iudex te accersit, ac legitime interrogat, quid tibi notum sit de huiusmodi delicto. Dubium non est, quin de illo constare adfirmare debeas, graviter peccaturus, si neges. Id ipsum ergo iuris erit, etiamsi promiseris, imo et iuraveris, te delictum illud secretum perpetuo taciturum, quin etiamsi iuraveris, ne iudici quidem prodituram, quia promissio, ne iuramento quidem firmata, quempiam ullum obligare potest ad quid illicitum; at illicitum est iudici *legitime interroganti* non parere; ergo, nihil obstante promissione, temere iuramento munita, delictum manifestare debes, ut pareas. Profecto fides etiam iurata, *superveniens notitiae habitae rei,* impedire non potest quominus aut iudex de delicto testes examinet, aut testes de delicto deponant coram iudice legitime eos, ac privativo iure, examinante, praesertim cum obligatio haec deponendi nascatur statim ac delicti cognitio habetur.....

Haec cum ita sint, vides Alexium nostrum, qui in specie Casus, iuramenti religione interposita, Marco promiserat, nulli se cuipiam unquam manifestaturum homicidium quod se vidente Marcus ipse patraverat, non ita se obligare potuisse, ut *legitime a iudice conventus* celare homicidium debeat aut possit... Atque hanc rationem dicendi fac applices ad casum, etiam, quo Alexium Marcus homicidii socium vocasset, data et accepta cum iuramento fide secreti; quia huiusmodi secretum proprie non est commissum, sed intra mere promissi cancellos contineretur, cum rei notitiam non ex communicatione a Marco sibi facta, sed ex facto suis ipse oculis Alexius accepisset...

Secretum tunc vere commissum dicitur cum secretam rei cognitionem non aliunde comparare possumus, quam a libera rei manifestatione, quam alter nobis facit, rem in nostra fide, ut ita dicam, deponendo, ea inviolabili lege, ut perpetuo in scrinio cordis deposita, alto pressa silentio custodiatur: qua lege usque eo crescit obligatio secreti, ut ne in casibus quidem, in quibus alias tenereris, debeas aut possis illud manifestare, nisi manifestatio sit ad vitandum damnum aliquod reipublicae, vel etiam alicuius privati, prout docet Angelicus Magister 2. 2. q. 70. a. 1. ad 2....

Iam vero quoniam furtum, de quo in specie *Casu,* non ad id genus rerum spectat, quae ut ad notitiam nostram devenerint, confestim tenemur ea manifestare: pono enim neque ad reipublicae, neque ad alius cuiusque damnum pertinere, si occultum retineatur (res ita eveniet, si ponas equum v. g. furto ablatum periisse, et Marcum solvendo imparem esse, vel Alexii consilio inductum esse ad equum restituendum); consequitur ex inconcusso D. Thomae principio, Alexium interrogatum a iudice: quidquamne sciat de furto Marci; libere respondere posse ac debere, nihil de illo se scire; ne si scire se affirmet fidem frangat, quam sartam tectam servare Marco iure naturali compellitur ». Ithur. Cas. 37. n. 8.-11.

Ita sane, si agatur de furto obiter a quapiam persona commisso et cum expositis circumstantiis. Sed, practice loquendo, *in Casu* proposito, res serio esset perpendenda; siquidem agitur de Marco *simul homicida et fure*. Quare bene esse potest, quod Marcus fur sit ex professione, et dispositus sit ad furta continuanda cum periculo etiam alterius homicidii, et in tali casu, non obstante secreto commisso, cum verificetur saltem gravissimum privatorum damnum in futurum impendens, denunciandus omnino iudici esset, quod caeteroquin deinde affirmat idem Ithur. numm. seqq. Cf. n. 32.

Praeterea *in Casu* proposito, cum Alexius iam conventus sit a iudice, et iudex eum interroget et de homicidio et de furto, videtur quod revera iam utrumque Marci crimen non tantum homicidium, verum etiam furtum sit publica fama divulgatum. Porro idem Ithur. deinde n. 24. haec monet quoad furtum lege secreti alteri *commissum:* « Ego autem loquor de secreto, quod custodiri *sine peccato possit,* et quod pandi nequeat *sine iuris naturalis laesione;* atque in huiusmodi urgentis necessitatis casibus mordicus propugnare pergo, perinde quempiam cum iudice gerere se debere, ac si nesciret, quod scit utique, *at ea inviolabili secreti commissi lege, ut ipse sciat, sed praeter ipsum nemo* ». Porro quando res est divulgata, et publice nota, iam secreta

esse desiit; adeoque secreti obligatio dari amplius non potest: illa enim obligatio cum sit obligatio ad *secretum,* non perseverat nisi eo usque, quod res *secreta* seu *occulta* permaneat. — Cf. I. M. V. 1. n. 1536. seqq.

2. Mortuo Alberto sine haeredibus necessariis, duo eius nepotes totam reclamabant haereditatem. Sed ecce Laelius holographum profert testamentum, quo tota haereditas Alberti inter ipsum et suum fratrem Narcissum sit dividenda. Hinc lis oritur inter Laelium et nepotes Alberti, qui asserunt testamentum esse falsum. Narcissus, sciens suum fratrem revera falsum confecisse testamentum, confessarium adit, quaerens ab eo, an illud possit in iudicio denegare, cum fuerit in eo citatus, et, interposito iuramento, veritatem dicere compellatur; qua vero manifestata, grave adest periculum, ne eius frater et forte etiam ipse ad gravissimas poenas sint condemnandi praeter publicam infamiam, quae inde certe habebitur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Casus sane practice gravi non caret difficultate. Verum, cum agatur de causa *civili,* et non de causa *criminali,* quamvis haec deinde locum haberi possit; cum agatur de gravi proximi damno impendente et inferendo, ac de delicto consummando, non potest sane Narcissus veritatem denegare et falsitatem affirmare, praesertim interposito iuramento. Quare, ut a gravi se liberet facti difficultate, persuadeat, fratri suo, ut amice rem componat cum nepotibus Alberti rogando eos, ut velint desistere a prosecutione causae coram tribunali, et totam haereditatem simul ad eos ad quos spectat cedendo, specioso quolibet praetextu, ne se infamet.

4. Tiburtius, publicus viarum grassator, qui plura commisit furta et homicidia, ad ergastulum per triginta annos fuit condemnatus. Mauritius intimus eius amicus fugam ei suadet, imo limam et scalprum ei suppeditat, ut possit fenestrae crates disrumpere, et ex ea prosilire in publicam viam, ubi Mauritius cum sclopeto noctu rei exitum observans Tiburtium promptus est defendere contra carceris custodes. Res omnino bene successit, et ambo amici liberi vagantur per Campaniam Romanam.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quod liceat reo fugere, si bonam nanciscatur occasionem, fere communiter admittitur. Etenim poenae omnes ita revera a lege statuuntur et a iudice decernuntur, ut irrogandae sint a iustitiae ministris. Quare damnari non potest reus, qui, iure alieno illaeso, se subducit, dummodo tamen vim non adhibeat et publicum ordinem non

perturbet. Insuper, quamvis *in Casu* non agatur de poena mortis, agitur tamen de gravissima poena. Quum nemo intelligatur pati libenter huiusmodi poenam, non solum non peccat reus fugiendo, verum etiam effringendo carcerem doloque et vi moderata utendo, qua sibi consulat, citra mendacium et absque gravi aliorum damno. Quare ad Tiburtium quod attinet, per se loquendo, e carcere fugiens, et ideo fenestrae crates disrumpens, inquietandus non videtur.

Non idem tamen dicendum videtur de Mauritio, fugam suadente, et instrumenta ad ea necessaria suppeditante. Si de alio reo ageretur, Mauritius etiam non esset inquietandus ex generali doctrina, quod, si reo liceat fuga, licet consequenter aliis ei suadere id quod ei licitum est, et operam praestare iure suo utenti. Verum, cum *in Casu* agatur de publico viarum grassatore, cuius fuga perniciosa certe erit publico bono, fugam suadere certe non licet Mauritio, et multo minus instrumenta ad eum suppeditare. Quod autem Mauritius agit, quod nempe cum sclopeto in publica via observet rei eventum promptus ad defendendum Tiburtium contra custodes carceris, illicitum omnino est, cum neque ipsi Tiburtio liceat vim inferre legitimis ministris iustitiae, eosque occidere vel vulnerare. S. Alph. l. 4. n. 281.-283.

95. — DE MEDICO

1. Marcus et Marcellinus fratres, alter caecutiens alter surdaster, per integrum annum Fulberium medicum consulunt, nullo profectu, sed magno dispendio. Ambo fratres queruntur de hac re Fulberio, sed Fulberius reponit, ingentem fuisse omnino profectum curationis, siquidem impedivit, ne cresceret infirmitas. Caeterum, ait, aliud pro utroque remedium non est ad perfectam curationem, nisi chirurgicam operationem pro utroque tentare.

Quaer. 1.° *Quid sentiendum de Fulberio?* — 2.° *An Marcus et Marcellinus possint se illi chirurgicae operationi subiicere?*

R. Ad 1.um Fulberius quidem inquietandus non est ex multiplicatis consultationibus et consequenter ex honorario percepto, si reapse impedivit ne cresceret infirmitas. Dubium enim non est, quod sint infirmitates humanis remediis omnino incurabiles. Si igitur Fulberius, cum vere non potuerit infirmitas expelli, eius progressum et incrementum impedivit, inutilem curationem non effecit, sed e contra valde utilem. Verum, nisi Fulberius infirmitatem rite cognoscat, et remedia etiam cognoscat utilia ad eam curandam, necesse est, ut infirmos ad

medicum peritiorem remittat. Idque facere omnino tenetur praesertim quoad chirurgicam illam operationem, nisi ipse sit in huiusmodi operationibus vere peritus.

Ad 2.um Ut Marco et Marcellino utile responsum detur, necesse est ut ipsi Fulberium interrogent de exitu illius operationis. Si Fulberius revera peritus sit, si exitus illius operationis certe futurus erit proficuus, si saltem sine periculo maioris damni ea operatio exerceri possit, tunc utique nulla est difficultas, et Marcus et Marcellinus, si volunt, possunt sese subiicere chirurgicae illae operationi. Verum, si vix probabilis sit bonus exitus talis operationis, vel quamvis probabilitas non desideretur boni exitus, periculum tamen adest, uti de facto non raro contingit, quod Marcus post operationem remaneat omnino caecus, et Marcellinus omnino surdus, tunc quidem prudens non esset huiusmodi operationi sese subiicere.

96. — DE OPERARIIS

1. Titius faber lignarius, saepe saepius a quotidiano labore cessat, quia labor ipsi valde displicet, licet validas habeat vires. Hinc otio saepe indulget, et contentus est admodum parce se sustentare ; et, quando nihil habet unde sustentetur; labori praefert eleemosynam per publicas vias petere, vel aliena furari.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Titius a peccato excusari non potest. Laboris enim obligatio pro ipso adest, tum ex necessaria providentia sibi habenda, ut sibi procuret medio licito ea, quae necessaria sunt ad honestae vitae sustentationem, tum ad vitandum otium, quod tot peccatorum occasio est.

Apposite Angelicus Doctor : « Iudicium de unaquaque re sumendum est secundum finem, ad quem ordinatur. Labor autem manuum ad tria esse utilis invenitur. Primo ad otium tollendum, unde Hieronymus ad Rusticum Monachum : *semper aliquid operis facito, ut te diabolus inveniat occupatum...* Secundo ad corpus domandum ; unde 2. ad Cor. 6., 5 aliis carnis macerationibus coniungitur, ubi dicitur: *In laboribus,* scilicet operum, quia manibus suis operabatur, et subiungit : *in vigiliis et ieiuniis*, etc. Tertio ordinatur ad quaerendum victum, Act. 20., 34.: *Ad ea quae mihi opus erant, et his qui mecum erant, ministraverunt manus istae.*

Si ergo consideretur labor manuum secundum quod ordinatur ad tollendum otium vel corpus domandum ; sic idem iudicium est de labore

manuum, et de aliis exercitiis ad eadem ordinatis. Non enim est, quod tollatur otium tali aut tali occupatione: sed sufficit ad otium tollendum quacumque licita occupatione ab otio quis desistat; et sic occupatio laboris manuum non est in praecepto, considerato hoc fine.

Et similis est ratio de labore manuum secundum quod ordinatur ad corpus domandum; quia multis exercitiis corpus domari potest, sicut vigiliis, ieiuniis et multis huiusmodi. Unde nullum eorum, in quantum ordinatur ad talem finem est in praecepto in speciali; quamvis in generali sit in praecepto corpus domare qualicumque exercitio, quo mortiferae concupiscentiae reprimantur.

Secundum autem quod ordinatur ad victum quaerendum, sic videtur esse in praecepto: unde dicitur 1. ad Thess. 4., 2. *Operamini manibus vestris, sicut praecipimus vobis;* nec solum in praecepto iuris positivi, sed etiam iuris naturalis. Illa enim sunt de lege naturali, ad quae homo ex suis naturalibus inclinatur. Sicut autem ex ipsa dispositione corporis patet, homo naturalem ordinationem habet ad opus manuale, propter quod dicitur Iob. 5., 7.: *Homo ad laborem nascitur, et avis ad volandum.* Cum autem aliis animalibus natura sufficienter proviserit in his, quae ad sustentationem suae vitae pertinent in cibis et armis et tegumentis: homini in his non providit, quia ipse est praeditus ratione, per quam sibi poterit providere in omnibus supradictis; unde et erit sibi loco omnium praedictorum manus conveniens ad diversa opera, quibus conceptiones rationis diversis artificiis exequatur.

Sciendum tamen est, quod duplex est praeceptum legis naturae. Quoddam quod ordinatur ad tollendum defectum unius singularis personae, vel spiritualem sicut de actibus virtutum, vel corporalem sicut praeceptum, quod Dominus dedit homini Gen. 2., 16.: *De omni ligno quod est in paradiso, comede,* etc. Aliud vero est, quod ordinatur ad tollendum defectum totius speciei, sicut hoc quod dicitur Gen. 1., 28.: *Crescite et multiplicamini, et replete terram;* in hoc enim praecipitur actus generationis, quo natura salvatur et multiplicatur.

Hoc autem interest inter haec duo genera praeceptorum, quia primum praeceptum legis naturae quilibet tenetur singulariter observare; sed ad secundum praeceptum non tenetur quilibet singulariter. In his enim, quae pertinent ad speciem, omnes homines computandi sunt quasi unus homo: participatione enim speciei plures homines sunt unus homo. Sicut autem homo unus habet diversa membra, quibus occupatur in diversis officiis ordinatis ad tollendum proprium defectum, quae non possunt omnia per unum membrum exerceri, sicut

oculus videt totum corpus, et per totum corpus portat; ita oportet esse in his, quae ad totam speciem pertinent. Non enim sufficeret unus homo ad exercenda omnia, quibus humana societas indiget; et ideo diversis officiis oportet occupari diversos, ut dicitur ad Rom. 12., 4..... Haec autem diversificatio hominum in diversis officiis contingit primo ex divina providentia, quae ita hominum status distribuit, ut nihil unquam deesse inveniatur de necessariis ad vitam; secundo etiam ex causis naturalibus, ex quibus contingit, quod in diversis hominibus sunt diversae inclinationes ad diversa officia vel ad diversos modos vivendi.

Quia ergo labore manuum aliquis potest subvenire et proprio defectui et alieno; cum non possit unus homo in omnibus sibi sufficere, sed indiget alieno auxilio, patet, quod praeceptum de labore manuum quodammodo sub utroque genere praedictorum praeceptorum continetur. In quantum enim labore manuum unius subvenitur necessitatibus aliorum, sic pertinet ad secundum genus naturalium praeceptorum; in quantum autem aliquis per hoc suis necessitatibus subvenit, pertinet ad primum genus, sicut praeceptum de comedendo. Praeceptum autem quod ordinatur ad tollendum defectum corporalem, non obligat nisi defectu exsistente; unde si esset aliquis, qui posset vivere sine cibo, non obligaretur praecepto de comedendo. Sic ergo praeceptum de labore manuum non obligat aliquem singulariter, secundum quod ordinatur ad tollendum defectum communem aliquo modo, neque secundum quod ordinatur ad tollendum proprium, nisi defectu existente. Et ideo ille, qui habet unde licite vivere possit, non tenetur manibus operari; qui autem non habet unde alias vivat, vel nisi aliquo illicito negotio victum acquirat, tenetur manibus laborare. Et hoc patet per Apostolum in tribus locis, ubi de manuum operatione praeceptum dat. Primo ad Eph. 4., 28., ubi prohibendo furtum iniungit manuum operationem: *Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus suis.* Secundo 1. ad Thess. 4., 11., ubi praecepit laborem manuum prohibens concupiscentiam rerum alienarum: *Operemini*, inquit, *manibus vestris, sicut praecipimus vobis, ut honeste ambuletis, ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis.* Tertio 2. ad Thess. 3., 11., ubi praecipit operationem manuum prohibens turpia negotia, quibus aliqui victum quaerebant: *Audimus*, inquit, *inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes.* Glossa: *Qui foeda cura sibi necessaria provident:* et subiungit: *His autem, qui huiusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Iesu Christo, ut cum silentio operantes panem suum manducent.*

Sciendum etiam est, quod sicut visus est principaliter inter alios sensus, ratione cuius omnes alii sensus nomen visus sortiuntur....., ita manus, quia ad plurima opera necessaria est, dicitur organum organorum...., et ideo per operationem manualem intelligitur non solum quod manibus fit, sed quocumque corporali instrumento: et breviter quodcumque officium homo agit, de quo licite possit victum acquirere, sub labore manuum comprehenditur. Non enim videtur rationabile, quod magistri artis mechanicae possint vivere de arte sua, et magistri artium liberalium non possint vivere de arte sua. Similiter et advocati possunt vivere de patrocinio, quod praestant in causis; et similiter est de omnibus aliis licitis occupationibus. Quia ergo praeceptum est, sed non omnes obligat, ideo etc. » S. Th. Quodl. 7. a. 17.

2. Lucretius sculptor, conventione facta, et pretio constituto, statuam S. Antonii se facturum promisit Fulgentio parocho. Cum deinde plures aliae statuae, et maiori pretio, ab aliis faciendae ipsi fuerint commissae, statuam S. Antonii facere omisit. Verum, cum Fulgentius reclamasset, tunc Lucretium statuam suo amico Caio faciendam commisit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Quando obligatio consistit in faciendo aliquid et debitor *ex contractu* illud non facit, ad damnorum reparationem tenetur, ac etiam potestatem habet creditor petendi a iudice ut illud debitoris impensis fiat. C. I. 1218. 1220., C. G. 1142. 1144. Sed permittitur debitor ea, quae debet, per alium etiam praestare, nisi creditoris intersit ab ipso fieri. C. I. 1239., C. G. 1237. Hinc, si grave adest Fulgentii damnum ob non factam S. Antonii statuam, et graviter Fulgentii interest, ut ea statua non nisi a Lucretio fiat, eam Lucretius facere omittens graviter peccat, quia fidem fallit in re gravi, et ad damnorum reparationem tenetur. C. I. 1218., C. G. 1142.

DE PARTICULARIBUS CLERICORUM OBLIGATIONIBUS

97. — DE SANCTA CLERICORUM VITA

1. Ambrosius episcopus ad reformandos mores plurium e clero suae dioecesis sequentia constituit, in Statutis Dioecesanis, ab ipso primum promulgatis: 1.° *Ne Clerici initiati sacris ordinibus et beneficiati omnes ac religiosi clerici coronam deferre omitterent.* — 2.° Sub poena suspensionis ipso facto incurrendae prohibuit, *ne iidem vestem talarem post solis occasum, vel unica vice, omitterent.* — 3.° *Prohibuit, ne parochi aliique clerici in sacris constituti, sive saeculares sive regulares, soli habitarent cum famula, quae non attigerit annum quadragesimum,* addens, *se id prohiberi sub gravi.* — 4.° Domo exercitiorum propriis expensis aedificata et fundata, praecepit, *ut clerici omnes sive saeculares sive regulares singulis trienniis exercitia ibidem peragerent octo dierum spatio, nulla tamen mercede soluta pro victu, habitatione, aliisque necessariis rebus, mulcta vero solvenda quinque libellarum a transgressoribus.* — Porro Rusticus ruri parochus, cum ipse solus clericus sit in sua paroecia iam a multis annis, neque ibidem sint familiae vel personae conspicuae, sed simplices agricolae, longe praeterea adhuc sit a civitatibus propter defectum viae ferreae, locus tandem montuosus et frigidus sit, existimat se legitima epicheia exemptum a 1.° 2.° et 4.° statuto. Omni autem iure se existimat liberum a 3.° statuto quamvis secum habeat mulierem non adhuc quadragenariam, quae ipsi in domesticis rebus inserviat; ait enim eam non esse famulam, sed consanguineam suam, licet in remotiori gradu.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Episcopus recte ferre poterat ea Statuta. Episcopus enim, utpote vera potestate iurisdictionis praeditus in sua dioecesi, et in clerum suae dioeceseos, in ipsosque sacerdotes, eas condere potest ecclesiasticas leges, quae rectum animarum regimen et bonum respiciunt, dummodo tamen communi iuri non adversentur. Cap. *Institutionis* 7., Cap. *Ecclesiasticae* 12. caus. 25. q. 2., Cap. *Quod super his* 9. *de Maiorit. et obedientia,* S. C. in Asc. 11. Iul. 1767. § 4., Reiff. tit. 2. lib. 1. Decret. n. 69., Benedict. XIV. de Syn. dioec. l. 13. c. 1. n. 3., Bouix de

Episc. v. 2. c. 5. Atqui illa statuta non adversantur iuri communi, quod omnibus constat quoad tonsuram seu coronam, habitum clericalem, et cohabitationem cum mulieribus. Cf. I. M. 100.-103. 181.

Atque haec generatim. Perpendamus nunc in particulari singula Statuta. Primum Statutum non videtur afferre *per se* gravem obligationem cum neque declaretur ista gravis obligatio, neque gravi sanctione confirmetur. Utrumque habetur in aliis Statutis. Ergo iste diversus modus loquendi, ostendit vehementer quidem episcopum velle ut omnes illi clerici tonsuram seu coronam deferant, gravem tamen obligationem hac in re non apponere, praeter eam quae aliunde est ex communi iure. Difficultas moveri potest quoad religiosos, an potuerit legitime idem statuere episcopus pro saecularibus et regularibus clericis. Id sane potuit quoad religiosos non exemptos; et patet. Verum idemne potuit quoad ipsos religiosos exemptos? Respondetur, id quidem *directe* non potuit, ratione ipsius privilegii exemptionis. Neque enim materia ista excepta est a tali privilegio, ut aliae plures, in quibus regulares etiam exempti subiiciuntur iurisdictioni sive ordinariae sive delegatae episcoporum. Si ergo regulares a iurisdictione episcopali exempti sunt, non potest sane episcopus sua iurisdictione *directe* eos attingere praecepto vel lege vel etiam simplici Statuto. Attamen id potuit episcopus *indirecte,* quatenus nempe licet *praecipere* non possit, potest tamen punire. Regulares enim etiam exempti subduntur episcopis, si degant et delinquant extra claustra, ita ut *ab Ordinario loci, tamquam super hoc a Sede Apostolica delegato secundum canonicas sanctiones visitari, puniri et corrigi valeant.* Trid. s. 6. de R. C. 3. Dicitur: *si degant et delinquant* extra claustra; si enim degant *intra claustra, et extra* notorie delinquant cum populi scandalo, debent a suo superiore puniri, et, non nisi in casu negligentiae regularis superioris, ab ipso episcopo puuiri possunt, ut habetur ex eodem Trid. s. 25. de R. C. 14., et ex Motu proprio Benedicti XIII. 26. Mart. 1729. Atqui regularis non deferens clericalem coronam vel monachalem per civitatem, est delinquens extra claustra. Confirmatur ex S. C. EE. in Andrien. 15. Dec. 1584., et in Ravennaten. 12. Sept. 1594. apud Monacel. tom. 1. tit. 6. Formul. 20. n. 131., Ferraris v. *Regulares* art. 2. n. 48., unde habetur, quod regulares incedentes per civitatem, et loca sine socio, vel de nocte, aut indecenter vestiti, et sine debita modestia religiosa, possunt per episcopum in carceribus mancipari tanquam delinquentes extra claustra, servata tamen forma Trid. s. 26. C. 14. de R. R. — « Si vero regulares delinquant *intra claustra,* episcopus

moneat superiorem regularem, et quatenus ipse non provideat, recurrat ad Congr. EE. et RR. » S. C. EE. RR. 26. Mart. 1897.

Alterum Statutum de habitu gravem secum affert obligationem: id enim eruitur ex gravi poena suspensionis, quae additur. An autem episcopus possit hanc poenam statuere? Affirmandum omnino est ex Trid. s. 14. C. 6. de R., hanc potestatem explicite episcopis concedente. Ad regulares vero quod attinet, idem dicendum est ac in praecedenti Statuto.

Tertium Statutum de cohabitatione cum mulieribus gravem affert obligationem, ut explicite in ipsomet enuntiatur. Res per se gravis est, et non sine scandalo, si cum iuvene quadam muliere cohabitetur. Ad regulares quod spectat, res patet ex dictis in primo Statuto. Notandum tantum est, huiusmodi regulares solos cum feminis degentes, iam degere et delinquere extra claustra.

Quartum tandem Statutum, quo episcopus iubet presbyteros suae dioecesis sacra peragere exercitia, neque fines excedit ordinariae potestatis episcopalis, neque iuri communi opponitur, sed huic e contra maxime conforme est, ut constat ex Epistola Encyclica ad universos Italiae Ordinarios 1. Febr. 1710., Lucidi de Visit. v. 3. p. 381. seqq. ed. 3.ª Confirmatur ex responso S. C. C. 20. Sept. 1878., A. S. S. v. 12. p. 612. Verum non videtur posse episcopus adstringere etiam regulares exemptos. Ea enim, quae pertinent ad observantiam disciplinae regularis non subiiciuntur iurisdictioni aut correctioni episcopi. Porro exercitia spiritualia peragere res est, quae pertinet ad observantiam et disciplinam regularem praesertim si notetur, quod huiusmodi exercitia peragenda essent extra Coenobium in domo ab illo episcopo aedificata et fundata. Ipsi regulares parochi in his, quae spectant ad regularem observantiam ab episcopi iurisdictione, visitatione, correctione exempti sunt. Benedictus XIV. C. *Firmandis* VIII. Id. Nov. 1744. par. 8. 10., C. *Apostolicum ministerium* 30. Maii 1753. par. 15. An vero gravem obligationem afferat huiusmodi Statutum? Negandum videtur ex levi poena addita mulctae 5 libellarum.

Iam vero excusationes Rustici probari non possunt. *Ob montuosum et frigidum locum* non dispensatur a tonsura seu corona. Utatur pyleo quadrato et pyleolo: et nullum ob aeris inclementiam patietur incommodum. *Quod sui parochiani simplices agricolae sint,* et non nobiles cives, non ideo dispensatur a veste talari extra domum deferenda, praesertim tempore nocturno. Immo ad praecavenda pericula multa et incommoda, quo inferioris conditionis sunt parochiani eo maior exterior decor necessarius est in parocho. Et huiusmodi exterior

decor necessarius etiam est, ut simplices agricolae parochum habeant in maiori quadam veneratione, et maiorem illi reverentiam exhibeant, sacerdotali gradui et apostolico ministerio debitam. *Quod solus clericus sit in paroecia,* et *distantia ac difficultas itineris* non eum excusant ab exercitiis spiritualibus, singulis tantum trienniis peragendis. Alia forte suscipit ipse longiora itinera et difficiliora. Petat igitur vicarium ab episcopo pro tempore absentiae, advocet viciniorem quendam presbyterum et pergat in civitatem episcopalem ad exercitia peragenda, saltem singulis trienniis secundum episcopale Statutum. Neque vero *ingentes expensae* faciendae ipsi erunt, cum omnia gratuito praestentur toto exercitiorum tempore. *Licet desit via ferrea,* non deerunt certe alii publici currus, qui eum ferent, etiam modica expensa, in episcopalem civitatem. Quamvis autem in toto rigore non videatur facere contra tertium Statutum, contra nempe litteram scriptam, famula enim persona extranea ordinarie intelligitur; videndum tamen bene est, ne, attentis circumstantiis, scandalo reapse sit societas illius consanguineae et sibi et aliis, et graviter suae noceat famae et bonae existimationi, quam optimam parochiani omnes de parocho habere debent. Exponat suum casum r.mo episcopo.

2. Arcontius sacerdos, graves patiens tentationes contra castitatem, quibus antea omnino carebat, in plura incidit peccata contra eandem virtutem; sacrilegium tamen committere non arbitratur, primo quia, inquit, caelibatus ecclesiasticus non est ex voto servandus, sed ex mera lege ecclesiastica, leges autem positivae humanae non obligant cum gravi incommodo. Secundo, quia, licet habeatur votum, cessat tamen eius obligatio ob mutatas rerum circumstantias, et ob superveniens grave incommodum, quod si fuisset praevisum votum emissum non fuisset.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Arcontius egregie in omnibus decipitur. Errat primo inquiens, ecclesiasticum caelibatum non obligare nisi ex mera lege ecclesiastica, voto nempe non intercedente. Id aperte repugnat C. *Quod votum* un. *de Voto et Voto Redempt.* et Bened. XIV. C. *Inter praeteritos* par. 1. 3. Dec. 1749.

Errat secundo, cum existimat se sacrilegium non committere, quia caelibatus servandus est non ex voto, sed tantum vi ipsius legis ecclesiasticae. Nam 1.° cum illa lex motivo religionis innitatur, eius transgressio sacrilegium est, saltem late tale. 2.° Cum, omnium sententia, illa lex solemniter consecret Deo ipsam personam publica Ec-

clesiae auctoritate, eius transgressio sacrilegium etiam est stricte et proprie tale.

Errat tertio, cum putat, se ob graves tentationes quas experitur non teneri ea lege, cum leges positivae humanae non obligent cum gravi incommodo. Id verum non est, cum agitur de lege dependenter ex proprio et libero voluntatis consensu, ut est haec. Sic monialibus praecipitur clausura, quae certe gravissima res est, sed monialibus liberum est religionem ingredi, ut etiam clericis liberum est sacris ordinibus initiari.

Errat quarto, putans castitatis votum cessare ob mutatas rerum difficultates. Difficultas enim *generatim* castitatis servandae ipsi intrinseca est, pro omnibus est; et tantum *specialis* quaedam difficultas pro aliquo haberi potest, sed qui nolit uti mediis necessariis, uti est potissimum oratio et occasionum fuga. Cum igitur ista specialis difficultas voluntaria sit, nempe a voluntate dependens, evidens res est, quod propter eam votum cessare non potest; nam secus votum cessaret ob voluntariam eius violationem, quod esse non potest. Hinc non valet dicere, quod talis difficultas praevisa non erat; nam licet praevisa non fuerit ista difficultas, cum a voluntate sit, voluntate semper cessare potest, si nempe velit quis serio debita remedia adhibere. *Specialis* item difficultas haberi potest independenter a propria negligentia, ob circumstantias mere subiectivas temperamenti. Verum neque haec specialis difficultas a voto eximit castitatis. Etenim primo, si agatur de voto castitatis generatim, etiam de *simplici voto castitatis extra Religionem,* hoc firmum semper remanet, etsi stimulis quis carnis insolitis et non praevisis agitetur, nam per se loquendo haec difficultas in confuso saltem praevidetur, cum reapse neque extrinseca sit huic materiae, neque omnino rara, quatenus nempe illi qui castitatem vovent etiam sanctiores et puriores, ordinarie loquendo, aliquando saltem in vita hanc difficultatem experiantur. Accedit praeterea Dei gratia, quae non denegatur facienti quod in se est, cui si quis libere cooperatur, et certe nullum erit incontinentiae periculum, et difficultas illa specialis tentationibus resistendi imminuitur. Quare Conc. Trid. s. 24. c. 9. eos damnat, qui asserunt, posse « omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, *etiamsi eam voverint,* habere donum; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id quod possumus tentari ». Verum hic notandum est, quod, si notabilis difficultas et mutatio non directe et ab intrinseco ipsius voti castitatis proveniret, sed indirecte tantum et ab extrinseco, e. g., si femina, quae votum emisit castitatis, ab alio per

vim oppressa fuerit, et ideo nisi nubat in miserrima conditione versaretur, sunt qui tenent castitatis votum tunc extingui. Haec enim circumstantia non includitur ullo modo in ea materia, neque ullo modo poterat praevideri. Si ea praevisa fuisset certe votum non fuisset emissum. Vota autem, peculiaribus conditionibus praeclusis, per se non obligant ultra id quod hic et nunc fuit a vovente promissum. Illud vero quod dictum est de firmitate simplicis voti castitatis, non obstantibus gravibus tentationibus postea insurgentibus, multo magis valet *de votis solemnibus,* valide emissis in professione religiosa, vel in susceptione ordinum, quae semper valida sunt, quacumque notabili circumstantia superveniente. Nam religiosus et ecclesiasticus in hoc casu non consideratur, uti persona particularis, cui melius sit tunc non esse voto obstrictam, sed ut pars communitatis Ecclesiae, cui praestat postponere bonum privatum : alias, quot, uti patet, inconvenientia, quot scandala et perturbationes! Idem dicendum eadem ratione boni communis de *votis simplicibus quae emittuntur,* a viris aut mulieribus *in aliquibus Congregationibus,* maxime si addatur iuramentum perseverantiae; tunc enim intervenit contractus explicitus onerosus. Quare, sicut Congregatio nequit alumnum dimittere ob supervenientes circumstantias, exceptis circumstantiis criminum, ita nec alumnus ob ipsas Congregationem deserere potest. — Scavini l. 2. n. 64. ed. Mediol. 1874., Gury v. 1. n. 311., La-Croix l. 3. p. 1. n. 481., I. M. v. 1. n. 575.

3. Pomponius parochus, valde pius et bonus spirituales habebat collationes cum quadam femina valde pia et bona. Amicitia ex spirituali in sensualem degeneravit, et paulatim carnalis omnino evasit. Ad scandalum omne removendum, antequam suboriretur, in longinquam regionem profectus est, ubi Concilium Tridentinum quoad matrimonia clandestina promulgatum non erat. Cum ipso profecta est illa femina, quod ut eius soror publice habebatur. Cum praedictus parochus ingenio et arte non careret brevi factus est familiaris episcopi, et totius dioecesis vicarius generalis, apud omnes gaudens tum ipse, tum eius existimata soror, publica fama et aestimatione pietatis et sanctitatis. In his rerum circumstantiis constitutus, valde timens pro anima sua et illius feminae, matrimonium cum illa contrahit, eidem persuadens se petiisse et obtinuisse Apostolicam dispensationem, sibi vero illudens, propter tantam rei difficultatem et propter scandalum quod secus adesset, esse se ex legitima epicheia ab ecclesiastica lege caelibatus exemptum, adeoque et licite et valide contrahere potuisse.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Legitima epicheia Pomponii parochi, deinde vicarii generalis nulla est: nam nullum habetur scandalum, nisi omnino voluntarium, ab eius nempe libera voluntate dependens. Etenim primo, nulla uti patet, est necessitas peccandi cum illa femina. Peccatum totum dependet ab eius prava voluntate. Praeterea optime potest ab illa femina separari habitatione, quamvis ut eius soror publice habeatur, simulato aliquo praetextu; et quia ut eius soror publice habetur, separatio adhuc facilior est, neque ullum scandalum esse potest. Insuper quoniam ad peccandum profectus est in longinquam regionem, quod et illa femina similiter fecit, cur nunc non aliud suscipiat iter, e. g., Romam, ad se Deo sincere convertendum? Facile ipsi erit declarare illi feminae, se Apostolicam dispensationem non obtinuisse; illa forte neque unquam hoc sibi persuasit, cum res sit tam aliena a praxi. Et sic suo exemplo inducat ad sinceram conversionem eam feminam, quam ipsemet forte primus ad peccandum induxit, et reparet scandalum ipsi datum. Tandem, uti patet ex dictis, hic ratio potissimum attenditur ipsius status et boni communis. Quare, propter privatum, licet grave, incommodum, votum non cessat. Multo minus vero cessat impedimentum dirimens, directe respiciens bonum commune, ob incommodum, licet grave, *in Casu* particulari privatae personae, praesertim vero voluntarium.

4. Titius adolescens, in sortem Domini vocatus, ex confessarii consilio seminarium dioecesanum ingressus, ibidem aliquot annis pietate et puritate morum commendabilem vitam duxit. Verum malo fato pessimi contubernalis blanditiis circumventus, turpem cum eo amicitiam contraxit et in carnis peccatum plus semel cum eo misere lapsus est. In aliud contubernium ratione studiorum deinde adscitus, ab occasione quidem liber evadit, sed turpi passioni adhuc addictus, saepe pravis cogitationibus adhaeret et secreto secum ipse peccat. Magister pietatis, qui in seminario alumnorum confessiones excipiebat, omnem exercet industriam, ut a prava consuetudine Titium retrahat; sed non felici exitu. Dum enim hic per unam vel alteram hebdomadam se continet, deinde ad peccatum identidem ex fragilitate redit.

Interim rector iuxta seminarii praxim Titium, qui theologiae curriculum iam emensus fuerat et externa vitae ratione se valde commendabat, cum aliis sodalibus vocat ad subdiaconatus ordinem recipiendum. Obstat tamen magister pietatis et ordinationis dilationem illi imponit. At Titius, dum de more ad eum pro confessione accedit,

in lacrymas effusus, indubia dat sinceri doloris ac firmi propositi signa, paratum se praebet ad omnia fideliter exequenda, quae sibi a confessario proponantur, eumque rogat, ut sibi ad subdiaconatum accedere concedat; ne secus magnam incurrat infamiam apud sodales et familiam, cum ordinationis dilatio nulla ratione cohonestari possit. Magister pietatis anceps primo haeret; sed deinde paratum se exhibet, ut Titio morem gerat. Sane (ut secum ipse ratiocinatur) impuritatis vitium non est crimen, ex quo irregularitas inducatur; et si Titius ob indubia doloris et propositi signa potest absolvi, potest etiam ad s. ordines admitti, cum ad sacramentum ordinis, utpote vivorum, rite suscipiendum non plus requiratur quam status gratiae. Hinc Titium beneficio absolutionis donat, eique ut promoveatur permittit.

Quaer. 1.° *Quaenam in subiecto dispositiones requirantur ad licite et fructuose recipiendos s. ordines?* — 2.° *An sit neganda absolutio clerico in lasciviae peccatis habituato, qui vult ad s. ordines accedere sine praecedenti experimento continentiae?* — 3.° *An magister pietatis recte se gesserit cum Titio, et recte ratiocinatus sit?*

Resp. Ad 1.um Ut *licite et fructuose* sacri ordines recipiantur opus est 1.° *divina vocatione*. Ea communiter a doctoribus asseritur, et fundatur in verbis Apostoli ad Hebr. c. 5. v. 4.: « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron ». Hinc Catech. Roman. de Ord. n. 4., postquam statuerit quinam iudicandi sint perperam ad ordines sacros accedere, tandem concludit: « Illi autem ostio in Ecclesiam introire merito dicuntur, qui *a Deo legitime vocati* ecclesiastica munera eius unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant ». Ratio autem huius divinae vocationis est, quia nemo potest officium et munus exercendum sponte suscipere, nisi ad illud aptitudinem habeat. Atqui aptitudo ad divina ecclesiastica officia et munera maxime ex divina gratia est. Haec autem certe non deerit illis, quod Deus ipse in suam vocat sortem.

2.° Opus est *animo clericandi,* Dei nempe servitio et cultui sese mancipandi. Hinc Conc. Trid. s. 23. C. 4. de Reformat. ait, initiandos non esse eos, « de quibus probabilis coniectura non sit, eos non saecularis iudicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum praestent, hoc vitae genus elegisse ».

3.° « *Testimonium habere* oportet *bonum* ab his qui foris sunt »; 1. ad Tim. c. 3. v. 7. Hac ratione Conc. Trid. s. 23. c. 5. de Reformat. praecipit, ut « qui ad singulos maiores ordines erunt assumendi per mensem ante ordinationem episcopum adeant, qui parocho aut alteri, cui magis expedire videbitur committat, ut nominibus ac desi-

derio eorum, qui volent promoveri, publice in Ecclesia propositis, de ipsorum ordinandorum natalibus, aetate, moribus et vita fide dignis diligenter inquirat; et litteras testimoniales ipsam inquisitionem factam continentes ad ipsum episcopum quam primum transmittat ».

4.° *Conveniens doctrina* requiritur, quae varia est pro variis ordinibus. Id aperte constat ex Conc. Trid. s. 23. CC. 4. 11. 13. 14. de Reformat. Quomodo sane possent Ecclesiae ministri alios docere ea quae ad salutem sunt necessaria, et sacramenta rite ministrare pro eorum officio, nisi ad id necessariam haberent scientiam?

5.° Requiritur *integritas vitae*. Quare requiritur sanctitas negativa et immunitas a peccato, adeoque *status gratiae,* cum ordo sit sacramentum vivorum. Requiritur consequenter *immunitas* non solum *a censura,* sed etiam *ab irregularitate,* sive stricte sive late tali. Quin imo ex variis tum S. C. S. Off. tum S. C. EE. et RR. Decretis exigitur in praesenti, ut sacris ordinibus initiandi *a militari servitio liberi sint.* Eademque ratione sanctitatis requisitae, praesertim ante sacros Ordines, praemittuntur *Exercitia spiritualia.* — Sed praeter negativam sanctitatem positiva etiam sanctitas requiritur. Quapropter praeter *Confirmationem* exigitur vita omnino probata, non ordinaria et communi honeste vivendi ratione, sed omnino supra eam; non *qualicumque,* sed *excellenti,* ut ait Angel. Doct. Suppl. q. 35. a. 1. ad 3.

De hac eximia sanctitate quaestio inter doctores est. Sed mihi omnino mirum est, quod talis esse possit quaestio in re tam evidenti. Omittamus doctores, quia sic semper inter opiniones versaremur, et immoremur tantum in doctrina Concilii Tridentini. Videamus igitur, utrum ex Conc. Trid. sufficiat tantum immunitas a peccato, vel praeterea vera vitae sanctitas, eaque eximia, requiratur. Hanc certe sanctitatem manifeste prae se ferunt tot illa examina ab episcopo facienda. S. 23. C. 5. 7. 13. de Ref. Ac, si quis ab alieno episcopo sit ordinandus, praecipit Trid. Syn. ib. C. 8., ut « eius probitas ac mores Ordinarii sui testimonio commendentur ». Testimoniales autem *ad ordines suscipiendos,* et non generatim, dari debent. S. C. C. 8. Aug. 1733.

Sed positivam sanctitatem, eamque conspicuam, diserte exigit Concilium Tridentinum in Ordinandis laud. Sess. Enimvero primum de initiandis prima tonsura inquit, de ipsis debere esse *probabilem coniecturam,* quod *Deo fidelem cultum praestent,* C. 4. Quoad promovendos ad ordines minores, vult in eis Concilium de gradu ad gradum ascensum, *ut in eis cum aetate vitae meritum et doctrina maior accrescat: quod et bonorum morum exemplum et assiduum in Ecclesia ministerium, atque maior erga presbyteros et superiores ordines reverentia, et*

crebrior quam antea Corporis Christi Communio maxime comprobabunt, C. 11. Quoad promovendos ad ordines maiores, vult ut illi tantum ordinentur, *quorum probata vita senectus sit, qui sperant, Deo auctore, se continere posse,* CC. 12. 13. Postremo quoad assumendos ad presbyteratum, graviora adhuc sunt Concilii verba. *Qui pie,* ait, *et fideliter in ministeriis anteactis se gesserint, et ad presbyteratus ordinem assumuntur, bonum habeant testimonium... atque ita pietate ac castis moribus* CONSPICUI, *ut praeclarum bonorum operum exemplum et vitae monita ab eis possint expectari,* C. 14.

Ratio autem desumitur ex ipsa dignitate et ministerio sacerdotis, qui, ut inquit Catech. Rom. de Ord. n. 5. « a reliquo populo segregatus in omnium longe maximo et praestantissimo ministerio se exercet ». Quam dignitatis et ministerii excellentiam ex professo declarat idem Catech. Rom. l. c. n. 2. « Nam, ait, cum episcopi et sacerdotes, tanquam Dei interpretes et internuncii quidam sint, qui eius nomine divinam legem, et vitae praecepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt, perspicuum est eam esse illorum functionem, qua nulla maior excogitari possit ». Ut ergo dignitate et ministerio aliis omnibus de populo excellentiores sunt, ita etiam caeteros de populo superare debent morum honestate et vitae sanctitate.

Quare idem Conc. Trid. s. 22. C. I. de Ref. loquens de vita et honestate clericorum ait: « Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt. Cum enim a rebus saeculi in altiorem sublati locum conspiciantur, in eos tanquam in speculum reliqui oculos coniiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino clericos, in sortem Domini vocatos, vitam, moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus, nihil nisi grave, moderatum, ac religione plenum praeseferant; levia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem ». Et Concilium Plenarium Americae Latinae, n. 658. affirmat incunctanter eos, qui clericali militiae nomen dederunt, « virtutum omnium ornatum ac summa praesertim pietate effulgere debere ».

Atque haec eximia morum honestas et vitae sanctitas speciatim relucere debet in perfecta continentiae et castitatis observantia. Unde ante omnia sacerdotem oportet esse *pudicum, continentem,* 2. ad Tim. c. 3. vv. 2. 8. Ac, ut ait laud. Concilium Plenarium Americae Latinae n. 644, castitas « proprium et angelicum est ordinis sacerdotalis ornamentum ».

Ad 2.um Responsio affirmativa ad secundum quaesitum est necessarium corollarium datae iam responsionis ad primum quaesitum. De clerico in peccato turpi habituato, et nondum habitu extirpato, dici sane non potest, quod eius *vita* sit *probata,* quod eius *probata vita senectus sit,* neque certe *rationalis spes* affulget, quod *pudicus* et *continens futurus sit.* Is neque *castis moribus conspicuus* est; neque rationabiliter sperari potest, quod *conspicuus sit futurus.* Quomodo ergo huiusmodi clerico habituato in peccato turpi, vitii habitu nondum immutato in habitum virtutis, permitti prudenter potest ascensus ad sacros ordines? « Nemo, ait Innocentius III. in Decretali *A multis* 9. *de Aetate et qualit. et ord. praefic.,* ad sacrum ordinem permittatur accedere, nisi aut virgo aut *probatae castitatis* existat ». Praefatus clericus probatae certe castitatis non existit.

Atque hinc patet, cur quamvis habituatus in peccato turpi, si sincerum dolorem et propositum habeat, absolvi possit; absolvi iam amplius non possit, si velit ad sacros ordines promoveri; scilicet quia *probatae castitatis non existit.* Opus igitur omnino est, ut praecedat serium castitatis servandae experimentum.

Bene quidem huiusmodi experimentum suppleri potest extraordinaria quadam compunctionis gratia, de qua validae confessario suppetant coniecturae. Ea enim ferventiori animi poenitentia et contritione rationalis spes certe affulget; quod huiusmodi clericus, constans in suo proposito, castus et pudicus futurus sit. Verum, quia huiusmodi sincerae et verae conversiones, extraordinariae, *rarae* sunt, et non semper evidenti certitudine etiam dignosci possunt ex earum exterioribus signis, hinc confessarius caute hac in re procedere debet. Quare non aliud consilium eidem confessario praeberi potest, quam ut omnia personae, rerum, et casuum adiuncta diligenter inspiciat et mature perpendat, ac Divini Luminis opem in re tam gravi enixis precibus imploret. Bened. XIV. de Syn. l. 11. c. 2. n. 18.

Et nihilominus « confessarius toto conatu curare debet, persuasum reddere huiusmodi initiandum, quamvis *extraordinarie compunctum,* ut differat ordines suscipere, quoadusque probatione alicuius notabilis morae magis purgatum se praebeat a sceleribus patratis ». Ita S. Alph. l. 6. n. 77., ubi Dissertationem de hac materia concludit hisce gravissimis verbis: « Caeterum fateor magnam adhibendam esse cautelam in huiusmodi clericis absolvendis, qui vix e vitiorum coeno emersi ad Altaris ministerium ascendere inhiant: nulli enim dubium, quod horum frequenter malus exitus deploratur, non sine maximo Ecclesiae detrimento et populorum ruina ».

Ad 3.um Quoad tertium quaesitum notandum in primis est, quod Titius quando seminarium dioecesanum ingressus est non tantum bonus, sed optimus erat adolescens, cum dicatur, *ibidem aliquot annis pietate et puritate morum commendabilem vitam duxisse.* Sed pessimi contubernalis consortio corruptus est. Optime quidem fecit *Magister pietatis, qui in seminario alumnorum confessiones excipiebat, omnem exercere industriam, ut a prava consuetudine Titium retraheret.* Sed debuisset certe etiam agere, et forte fecit, ut ille exitialis alumnus seminarii Rectori denuntiaretur, ut a seminario statim expelleretur. Bene item egit pietatis magister, cum Titio imposuit ordinationis dilationem. Titius enim reperiebatur praecise in miseranda ea conditione clerici, in lasciviae peccato habituati, et per plures iam annos habituati, sine ullo praecedenti continentiae experimento. Laudandus pariter est idem pietatis magister, cum deinde haeret anceps circa absolutionem impertiendam Titio ob graviores illas circumstantias, in quibus Titius reperitur. Inde enim apparet compertam praedictum magistrum habere rei gravitatem et difficultatem.

Ac quoad factum impertitae absolutionis reprehendi sane pietatis magister absolute non potest, si *Casus* speculative, et, ut iacet, consideretur. Etenim ex una parte, ut dicitur *in Casu,* Titius in lacrymas effusus *indubia dat sinceri doloris ac firmi propositi signa, paratum se praebens ad omnia fideliter exequenda, quae sibi a confessario proponuntur.* Ex altera parte affirmatur *in Casu* Titium *secus magnam incurrere infamiam apud sodales et familiam, cum ordinationis dilatio nulla ratione cohonestari possit.* Si enim *indubia* omnino Titius exhibet *signa* doloris et propositi, vere *paratus* ad omnia necessaria media exequenda, ut caste vivat, quid amplius ab ipso exigi potest, ut rationalis adsit *spes*, quod, *Deo auctore,* castam in posterum ducat vitam? Si praeterea ex ordinationis dilatione infamia vere sequeretur, neque ipse S. Alphonsus ullam faceret difficultatem in absolutione concedenda. S. Doctor l. c. post affirmatam absolutionem differendam, etiam pro *clerico extraordinarie compuncto,* si clericus velit statim ordinari, ut temporis experimento *magis purgatum se praebeat a sceleribus patratis, et firmius probetur;* mox excipit casum infamiae secuturae: « Dummodo vero, inquit, *excipio,* ipse ex hac dilatione ordinationis non sit subiturus notam, sive proximum periculum infamiae ».

Hinc, practice loquendo, difficile quidem est pietatis magistrum reprehendere, si revera deceptus sit. Attamen, si maiorem ipsi adhibuisset severitatem, et Titii ordinationem distulisset omnino ad aliud tempus, post Titii castitatem, facto iam comprobatam, et ut Titius ipse

melius apprehenderet ingentem rei gravitatem, a me magister ille, vere *magister pietatis,* plene approbaretur et laudaretur. Practice enim loquendo illa Titii solemnis affirmatio, et sine ulla restrictione, consilia sequendi confessarii, ille etiam effusae Titii lacrymae, in illis proximae ordinationis iam paratae et expectatae angustiis, facile suspectae esse possunt. Infamia autem potius apparens quam realis est, cum semper aliqua esse possit dilationis ordinationis honesta causa, et possit semper aliquo saltem praetextu vera causa celari. « Tunc necesse erit, inquit Bened. XIV. l. c., neque id sane prudenti confessario admodum difficile esse poterit, huiusmodi ordinando ante oculos ponere, non modo aeternam salutem quovis humano respectu potiorem esse debere, verum etiam nihil infamiae in eo esse, si quis dicat et fateatur velle se maturius cogitare de ineundo eiusmodi vitae instituto, quod graviora secum fert onera, quodque semel susceptum per omnem vitam necessario servandum erit ».

Ad rationes tandem quod attinet, quibus pietatis magister motus fuit ad absolutionem concedendam et proximam ordinationem permittendam, earum prima, quod impuritatis vitium non est crimen ex quo irregularitas inducatur, nullius momenti est. Nam, licet impuritatis vitium, generatim sumptum et per se, non inducat irregularitatem proprie talem, seu *canonicum impedimentum,* inducit tamen certo irregularitatem lata significatione, seu *indignitatem* et *inidoneitatem* ad sacros ordines suscipiendos. Et haec indignitas et inidoneitas profecto sufficit, ut quis a sacris ordinibus removendus sit.

Neque melior alia est ratio, quod ordo sit sacramentum vivorum, ad quod rite suscipiendum non plus requiritur quam status gratiae. Ordo enim est utique sacramentum vivorum, sed sacramentum est quod confert praestantissimam potestatem, nobilissimam dignitatem, et divinissimum officium, ad cuius executionem nemo aptus est et idoneus, ut ait S. Dionysius apud S. Thomam Suppl. q. 36. a. 1., *nisi secundum omnem habitum suum factus sit Deiformis et Deo simillimus.*

98. — DE DIVINO OFFICIO

1. Benedictus beneficiatus, organista Ecclesiae Cathedralis, quando organum pulsat, ut, in cantu divini officii, versiculis respondeat, quos totus chorus decantat, versiculos ipse alternatim non decantat, neque submissa voce pronuntiat, sed organum tantum pulsat, inquiens chori cantui sonitus organi respondet. Ac cum ipse organum pulset, existimat se sufficienter omnino satisfacere divini officii obligationi.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Benedictus obligationi divini officii non satisfacit. Nam ipse revera neque *cantat* neque *recitat* divinum officium; sed pulsat organum, quod neque cantare neque recitare est divinum officium. S. Alph. n. 145. refert Sotum, Nav., Arag. et Rodr. docere divini officii obligationi satisfacere eum, « qui choro alternatim respondet, organum pulsando, quin versiculum suae partis proferat ». Favere etiam videtur huic sententiae Busembaum n. 156. Verum S. D. mox subdit: « Sed huic non acquiesco, cum recte doceat Bonac. . . . officium tunc integre non recitari, quia organum verba non profert ». Unde eruitur, quod *in proposito Casu* Benedictus officium nullo pacto recitat. Chorus vero illud non integre recitat.

Confirmatur ex Caerem. Episcop. l. 1. c. 28. n. 7. ubi dicitur: « Si in aliquibus locis consuetum esset organa pulsari etiam inter horas canonicas, aut aliquas earum ut est hora tertia . . . poterit talis consuetudo servari: sed advertendum erit, ut quandocumque per organum figuratur aliquid cantari, seu responderi alternatim versiculis hymnorum aut canticorum, *ab aliquo de choro intelligibili voce pronuntietur id, quod ab organo respondendum est.* Et laudabile esset, ut *aliquis cantor coniunctim cum organo voce clara idem cantaret* ». I. M. 222.

2. Salvianus, presbyter et valde doctus, ex involuntaria distractione loco horae nonae, bis horam sextam recitavit. Postquam errorem animadvertit et multum rem consideravit, horam nonam recitare omisit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Salvianus vir doctus est, et antequam se determinaverit ad horam nonam omittendam, rem multum consideravit. Videamus igitur quaenam potuerit esse ratio, qua motus est ad iudicium sibi efformandum de absentia obligationis horam nonam *in Casu* recitandi.

Porro, ut praefata ratio explicetur, praemittendum est in officio divino duo esse, *quantitatem* et *qualitatem,* et sic « omittere, inquit La-Croix l. 4. n. 1203., totas vesperas sabbato sancto communiter censetur mortale, non ob *quantitatem,* sed *qualitatem,* quia nempe sunt integra hora, et continent magnum mysterium; tamen in hoc esse tantum veniale, probabiliter putant Bonaesp., Marchant., Pellizarius, Tambur. et alii apud Gob., quia sunt *parva oratio* ». Et S. Alph. l. 4. n. 147. inquit: « Elbel et Croix, cum March., Pell., Tamb. et aliis ratione *parvitatis materiae* probabiliter dicunt, non peccare graviter, qui omitteret totam vesperam sabbati sancti ». Eandem sententiarum discrepan-

tiam quoad vesperas sabbati sancti notat P. Gury Comp. n. 52., prout in illis *quantitas* vel *qualitas* attendatur. — Insuper quoad quaestionem, an sit peccatum mortale officium diei in aliud brevius permutare quatuor affert S. Ligorius l. c. n. 162. q. 3. sententias. Prima absolute negat esse peccatum mortale, et hanc affert rationem, « quia ad implendum praeceptum officii sufficit, ut *in substantia* impleatur, idque fit cum septem horae dicuntur ». Huic sententiae fatetur, se olim adhaesisse S. Alphonsus; « sed nunc, ait, verius censeo eam sustineri non posse, quia cum recitatur officium *notabiliter brevius,* tum illud non impletur neque in eius *forma* neque in *substantia* aequivalenti ». Obligationi tamen satisfacit iuxta eundem S. D., et iuxta id quod docet P. Gury Comp. n. 73., si fiat debita compensatio, v. g., recitando novem psalmos, si officium Sancti loco officii Dominicae dictum fuerit. Cf. La-Croix l. 4. n. 1250. Secunda autem sententia, quoad propositam quaestionem tenet, non peccare graviter qui mutat officium *inaequale* vel fere *aequale*. Ratio, quia « Pontifex in assignanda forma specifica pro recitatione breviarii potius respexit ad *quantitatem* tanquam formam substantialem, quam ad *qualitatem* officii, quae est forma accidentalis, sive modus recitandi ».

Iam vero communissime conveniunt theologi omissionem unius integrae parvae horae, vel quantitatis uni parvae horae aequivalentis, esse necessariam et sufficientem materiam peccati gravis. Qui ex errore bis dixit horam sextam, et deinde omittit horam nonam, licet omittat horam quoad *qualitatem,* non eam tamen omittit quoad *quantitatem* saltem *aequivalenter*. Cum autem qualitas unius horae respectu totius officii accidentalis et parva materia sit, ut constat ex dictis, quoad omissionem vesperarum sabbati sancti, peccatum grave esset tantum ratione quantitatis. Atqui haec aequivalenter compensatur, ut compensatur *in Casu* quo quis officium notabiliter brevius dixerit. Ergo.

Ita forte ratiocinatus est Salvianus. Attamen verius dicendum videtur fuisse eum graviter obligatum ad recitationem horae nonae. Etenim divini officii obligationi non satisfecit quoad formam et quoad quantitatem *simul,* in materia gravi. Non enim vere dici potest, quod horam nonam recitaverit: sed quod bis recitaverit horam sextam, quod bene diversum est. Quare, licet *officium pro officio* valeat, quia servatur forma et quantitas divini officii, et erratur tantum quoad qualitatem officii unius Sancti e. g. pro alio Sancto: non tamen *hora pro hora valet.* Eo ipso enim desideratur forma et quantitas, siquidem hora omittitur. Neque vero suppleri sufficienter potest alia hora. Nam ex

eo ipso quod *ipsa hora* desideretur, suppleri non potest *illius horae* quantitas. Aliud sane est quando agatur de vesperis sabbati sancti, nam tunc ob parvitatem orationis omissio totius illius horae parvam omissionem constituit. Quando item officium brevius pro alio longiori recitatum est; iam servata est integra officii forma, et quantitas bene suppleri potest, psalmos recitando alterius officii omissi. Sed, *in Casu,* hoc verificari non potest, nam *una hora* suppleretur *alia hora* eiusdem officii; et cum una hora materia gravis sit, praeter vesperas sabbati sancti, iam gravis haberetur immutatio quoad formam et quantitatem simul divini officii. Secus cur non posset etiam pro primo, secundo et tertio nocturno, unum nocturnum bis, ter, recitari: pro laudibus et prima, bis prima vel bis laudes recitari, et ita porro?

3. Fabianus sacerdos, cum satis defatigatus esset ex retardata missae celebratione et ex concione ad populum habita, parvas horas matutinas incepit recitare. Verum incepta hora nona ad prandium fuit advocatus, ne autem alii deberent ipsum expectare, et cum ipse iam diu expectasset, horam nonam statim per breviorem absolvit, recitatis nempe iis quae praecedunt et sequuntur, et omissis tribus intermediis partibus psalmi 118.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Theologi in hac re alii nimis magnam, alii nimis parvam materiam statuerunt ad gravem transgressionem habendam in recitatione officii divini, ut videre est apud Busembaum et S. Alph. l. 4. n. 146. 147. et La-Croix l. 4. n. 1202. Verum communissima iam evasit, ut affirmat P. Gury Comp. n. 51., sententia requirens omissionem unius parvae horae vel quantitatis ipsi aequivalentis. Iam vero ista sententia stricte omnino accipienda est pro omissione unius *integrae horae,* et sic P. Gury l. c. aperte ait: « si quis non omittat horam aliquam *omnino integre* excusari potest a gravi peccato, quia probabilius leve est omittere minus, quam horam *integram* ». S. Alph. l. c. plures citat theologos pro eadem opinione, et ait: « probabiliter dicunt esse levem materiam omittere minus, quam *integram* horam parvam »: deinde vero ex sua sententia ait: « illam *universe* censeri parvam materiam, quae non pertingit ad quantitatem *unius integrae horae* ». Haec autem ad rem, de qua agimus, habet La-Croix l. 4. n. 1202: « si omittas minus quam *totam parvam horam,* non peccas mortaliter. Si tamen modicam tantum partem recites unius parvae horae, v. g., haec quinque verba: *Deus in adiutorium meum intende,* censeris totam negligere, ideoque peccas mortaliter, quia ita parum pro nihilo reputatur ».

Verum d'Annib. Summ. ed. 3.ª p. 3. n. 147. inquit: « si quis legerit aliquid modicum horae parvae, puta hymnum, capitulum, responsoria, et orationem, omissis ceteris perinde erit ac si totum omiserit, La-Croix IV. 1202. ». Primo adspectu videtur cl. D'Annibale pro modico et quasi pro nihilo habere ea omnia simul, hymnum, capitulum, responsoria *et* orationem. At cum citet La-Croix, et, ut constat ex eius verbis modo relatis, pro modico et quasi pro nihilo La-Croix habeat tantum *quinque illa verba*, dicendum est D'Annibale intellexisse pro modico tantum hymnum, *vel* capitulum, *vel* responsoria, *vel* orationem; quamvis sensus nonnihil obscurus sit ob particulam *et* in fine positam.

Quare ad propositum quaesitum videtur posse responderi, Fabianum a gravi saltem culpa fuisse immunem. Nam partem non omnino exiguam parvae horae recitavit, ut fere pro nihilo haberi possit. Ea enim fere aequivalent uni parti psalmi 118., quae in ea hora recitatur, sexdecim nempe versiculis, ita ut quasi quartam totius horae partem Fabianus recitavit. I. M. 114.

4.ª Geminianus duarum paroeciarum ex dispensatione parochus anceps est semper, utrum debeat duplex officium, an unum tantum recitare. Anceps item saepe est, quale officium recitare debeat cum duae illae paroeciae nonnulla habeant officia propria, sed diversa.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Geminianus, « quia laudes Deo debet quasi unus homo, sufficit quod semel officium dicat secundum consuetudinem alicuius ecclesiarum, quarum est clericus. Sed de electione officii rationabiliter videtur, quod debeat dicere officium illius ecclesiae, in qua maiorem gradum habet, puta, si in una sit decanus, et in alia simplex canonicus, debet dicere officium ecclesiae, in qua est decanus. Quod si in utraque ecclesia fuerit simplex canonicus debet dicere officium dignioris ecclesiae, quamvis forte in minori ecclesia habeat opulentiorem praebendam; quia temporalia nullius momenti sunt spiritualibus comparata. Si vero ambae ecclesiae sunt aequalis dignitatis, potest eligere quodcumque officium magis voluerit, si fuerit ab utraque ecclesia absens, si autem fuerit in aliqua earum praesens, debet se conformare illis, cum quibus conversatur ». S. Th. Quodl. l. 1. a. 13.

4.ᵇ Ambrosius *clericus beneficiatus,* cum episcopo commorans, ab eo, *die quadam, invitatus* breviarium simul cum eo recitat. Sed non solum officium episcopi erat *diversum,* sed longe brevius; nam episcopus recitabat de festo quodam B. M. V., et clerici officium recitandum erat de dominica. Dubio statim exorto, interrogat clericus theo-

logum canonicum et poenitentiarium canonicum, qui erant ea die praesentes in domo episcopi. Canonicus theologus respondet clericum ad nihil teneri, quia simpliciter officium pro officio valet, cum in utroque praecepti substantia observetur. Canonicus vero poenitentiarius respondet clericum non satisfecisse suae obligationi, ut aperte constat ex Decisione S. R. C. quae 27. Ian. 1899. quaesito: « An satisfaciat suae obligationi clericus, qui sponte vel invitatus officium recitat cum alio, a suo diversum; respondit: *Negative, secluso privilegio.* Idque etiam confirmatur ex prop. 34.ª damn. ab Alexandro VII.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Canonicus theologus non recte respondit. Ad substantiam praecepti officii pertinet non solum *forma* septem horarum, sed etiam quantitas precum harum horarum, uti in praecepto missae audiendae eius substantia est non tantum in assistentia celebrationi ipsius sacrificii, sed etiam in assistentia praestanda reliquis missae praecibus et caeremoniis; ita ut peccet graviter, qui hisce omittat assistere. Ac reapse non intelligitur, quomodo consequenter sustineri possit, uti sustinent quidam moderni theologi, quod, *in Casu,* non satisfiat obligationi, si illam mutationem scienter quis faciat; et satisfiat, si eam quis faciat ex inadvertentia, ita ut cognito errore non debeat quis supplere quod plus erat in officio omisso.

Recte vero respondit canonicus poenitentiarius; sed non rectas attulit rationes. Nam verum primo est quod S. R. C. 27. Ian. 1899 Negative responderit proposito illi quaesito. Sed, re deinde melius perpensa, quia generale erat quaesitum, responsum deinde reformavit, et respondit: *Generaliter Negative.* Decr. auth. n. 4011.

Ex hac autem responsione non deducitur non satisfieri obligationi, si aliud brevius officium quis recitet a suo diversum, sed aliunde manet probandum non satisfieri, ut reapse probatur, et modo ostensum est. Et, hoc probato, tunc iste praecise est unus ex illis casibus, quibus non satisfiat. Et ideo deinde responsum est illi quaesito: *Negative generaliter.* Neque tandem validum argumentum desumitur ex illa prop. 34. damn. ab Alex. VIII., in qua agitur de eo qui in die Palmarum recitat officium paschale, adeoque de eo qui *scienter* id faciat. Unde adversarii dicunt ex hac prop. non satisfacere eum qui *scienter* id faciat, minime vero non satisfacere eum, qui id faciat inadvertenter, et deinde errorem cognoscat.

Ambrosius, *in Casu,* dicitur *clericus beneficiatus,* et dicitur *in Casu,* quod *die quadam* fuit *ab episcopo invitatus* ad officium simul cum eo recitandum. Dicitur etiam *in Casu* quod officium a praedicto clerico

recitandum *diversum* erat ab officio episcopi. Unde apparet quod transeunte tantum vice officium Ambrosius cum episcopo recitavit, licet forte non transeunter, sed habitualiter cum episcopo commoraretur. Hinc Ambrosius ad compensationem revera tenebatur pro excessu sui officii. Si vero Ambrosius sit *cappellanus sive regularis sive saecularis, qui alternis vicibus cum episcopo regulari officium recitare solet debet se conformare episcopo circa recitationem breviarii.* S. R. C. 11. Iun. 1605. n, 181. Sed hic Ambrosii casus non est.

5. Nemesius sacerdos, sabbato quodam, dicto sub noctem primo nocturno matutini dominicalis, vocatus est ad infirmum, et die dominica dixit reliqua nocturna, quin primum iteraret.

Quaer. *An Nemesius graviter peccaverit, in Casu, et iterare debuerit matutinum?*

R. Negative. Ratio est, quia substantiae praecepti satisfecit, cum officium debito tempore persolverit. Ergo a peccato mortali est excusandus Nemesius, licet noctem totam inter nocturnum unum et sequens interposuerit. Imo veniali etiam culpa vacat, cum id ex iusta causa peregerit, seu ex officio caritatis, scilicet, ut infirmo succurreret. G. 51., I. M. 143.

6. Felix beneficiatus, choro assistens, saepissime non intelligit ea quae ab altera chori parte decantantur; sed non nisi confusum cantum audit, verba minime distinguens et intelligens. Hinc valde anxius est an satisfaciat obligationi divini officii.

R. Felix satisfacit obligationi divini officii. Nam difficultas, qua agitatur, consequitur ex ipsa ratione divinas horas decantandi. Etenim, nisi quis memoriter teneat totum officium, vel nisi legat dum altera pars chori cantat, saepissime evenit, ut quis, licet attendat et velit bene omnia intelligere, verba non distinguat nec intelligat. Porro illi, qui ex obligatione choro assistunt, non tenentur certe memoriter officium addiscere, neque, dum altera pars chori cantat, tenentur ipsi eam partem legere, sed sufficit ut cantum audiant, et attendant, quantum possint. Item valet de recitatione officii cum socio. « Satisfacit obligationi suae, qui socium non intelligit, quia nulla est obligatio intelligendi, sed recitandi suam partem et audiendi alteram. Secus enim moniales et etiam religiosi multi linguam latinam non capientes, non satisfacerent ». G. 52., S. Alph. 163., I. M. 111.

7. Sebastianus, parochus montanus, officium privatim recitans omnes quidem in suffragiis commemorationes facit, quae habentur in

breviario ante completorium; sed omnes alias omittit commemorationes, nempe Titularis Ecclesiae, Patroni Paroeciae, Titularis Ecclesiae cathedralis, Patroni Dioeceseos, Patroni totius Regni. Callixtus eius vicarius contendit, has omnes commemorationes esse faciendas; quia reperiuntur indicatae in Kalendario dioecesano, cui omnino standum est. Verum Sebastianus constanter respondet, eas non reperiri in breviario romano, a S. Pio V. approbato, cui potius standum est.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Sebastianus non recte agit, commemorationem omittens Titularis Ecclesiae. Hoc enim constat ex ipsa rubrica breviarii, in qua dicitur: « adiungitur commemoratio de Patrono *vel* Titulari Ecclesiae ». *De Patrono,* si Ecclesia habeat Patronum, nempe B. Mariam Virginem vel Sanctum aliquem, qui suum exerceat patrocinium. *De Titulari,* si Ecclesia dedicata sit alicui divino Mysterio, quod, proprie loquendo, patrocinium non exercet, et ideo dicitur « de Patrono *vel* Titulari Ecclesiae », et non dicitur « de Patrono *et* de Titulari Ecclesiae » *Ecclesiae,* i. e. propriae Ecclesiae; non, Ecclesiae Cathedralis; Ecclesiae propriae, nempe cuius servitio quis quocumque canonico titulo addictus sit, dummodo ecclesia sit publica, etsi non consecrata. Praeter commemorationem de Titulo seu Patrono Ecclesiae, et quoad Regulares de proprio Fundatore, nulla de Patrono *loci* vel *Dioeceseos, Provinciae,* aut *Regni* vi rubricae facienda est commemoratio, nisi contraria vigeat consuetudo. Ita ex Decr. Gener. S. R. C. 27. Iun. 1899. Unde etiam patet nullam vi rubricae faciendam esse commemorationem Titularis Ecclesiae Cathedralis praeter commemorationem Titularis propriae Ecclesiae. Quare Sebastianus parochus commemorationem facere quidem tenetur de Patrono vel Titulari propriae Ecclesiae. Quoad alias vero, videndum non est, utrum in Kalendario dioecesano reperiantur indicatae, sed utrum adsit legitima consuetudo. Affirmandum, in Casu, si in Kalendario dioecesano non nunc primum indicentur, sed constanter antehac fuerint semper praescriptae.

Notandum hic, quod Sebastianus adhuc sequitur, uti patet, in recitatione divini officii, hoc anno 1912., priorem officii formam; sed ab anno proximo 1913. conformare se tenebitur novae formae, novisque Rubricis inductis per Const. Pii X. *Divino afflatu* 1. Nov. 1911. Quare tunc non tenebitur nisi ad unum suffragium, prout habetur in Novo Psalterio post Laudes et post Vesperas Ordinarii divini Officii. Neque vero de Titulo faciendum est in suffragio, quando ecclesia pro Titulo aliquod Domini habeat Mysterium. S. R. C. 22. Mart. 1912. Sed ad litteram N. in praedicto suffragio exprimendum nomen est

Sancti Titularis propriae ecclesiae. « *Titularis,* sive *Patronus Ecclesiae* is dicitur, sub cuius nomine seu titulo Ecclesia fundata est, et a quo appellatur. *Patronus* autem *loci* proprie is est, quem certa civitas, dioecesis, provincia, regnum, etc. sibi delegit velut singularem ad Deum patronum, servatis in eiusdem electione regulis ». S. R. C. 9. Maii 1857. *Briocen.* n. 3048. Collectan. S. C. de P. F. n. 1932. 1934. 1937. 1938.

8. Episcopus H. praeter cathedralem alias habet ecclesias, ex quibus fructum aliquem ad eius sustentationem percipit, debetne ipse, quando suffragia Sanctorum agenda sunt, commemorationem de earum Titularibus addere; an sufficit commemoratio tantum de propriae cathedralis Titulari?

R. Tenetur tantum ad commemorationem Titularis ecclesiae cathedralis. S. R. C. 16. Apr. 1886. *Halif.* ad 2.

9. Missionarius H. A. alias habet ecclesias suae curae commissas, praeter principalem. An omnium Titularium earum commemorationem facere debet?

R. Tenetur ad commemorationem tantum de Titulari ecclesiae dignioris, vel ecclesiae apud quam residere debet. S. R. C. 16. Apr. 1886. *Halif.* ad 2.

10. Anastasius, beneficiatus, mentis evagationi et distractioni valde obnoxius, in recitatione breviarii saepe, dum in fine est recitationis laudum, horae nonae vel completorii, non recordatur, an dixerit ea quae praecedunt. Hinc valde anxius saepe est, an debeat recitationem reiterare, et anxius etiam incipit esse, an fructus beneficii restituere debeat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Duplex hac in re est theologorum sententia. Prima opinio asserit ad obligationem divini officii implendam *requiri* et *sufficere,* praeter intentionem, attentionem *internam, virtualem,* sive ea ad Deum sit, sive sit ad sensum verborum, sive etiam ad verba solum cum aliqua confusa saltem attentione ad Deum. Attentio autem interna *virtualis* ea est, quae manet ex actuali quamdiu non revocatur expresse vel tacite per distractionem *voluntariam,* vel actionem cum debita attentione *incompossibilem.* Unde licet *involuntarie* distraharis, virtualiter tamen attendis, si in genere intenderis officium dicere modo consueto, vel animo laudandi Deum, vel satisfaciendi tuo muneri, et si consequenter cum confusa saltem aliqua apprehensione et proposito opus

consuetum faciendi recites. Huius sententiae fautores sedulo animadvertunt, quod ut dicatur aliquis officio non satisfacere non solum requiritur, ut quis *voluntarie* se *distrahat,* sed etiam ut *plene advertat* se *distrahi. Intentio* enim cum plena deliberatione prius concepta non desinit existere, nisi cum alia *plena* advertentia retractetur. Altera opinio asserit ad obligationem divini officii implendam *requiri* et *sufficere* attentionem *externam.* Attentio autem *externa* habetur, cum non ponitur actio incompossibilis cum attentione interiori, ut esset scriptio, lectio, etc. Prima opinio communior et probabilior est; secunda vero opinio tum ob plurium et gravissimorum doctorum auctoritatem, tum ob rationem non levibus fundamentis innixam satis probabilis est, et ut talis habetur a Busembao l. 4. n. 7. et a S. Alphonso l. 4. n. 177. « Unde, inquit S. Doctor, non auderem ad restitutionem damnare beneficiarium, qui bona fide officium recitasset cum distractione voluntaria, et bona fide pariter fructus percepisset ». Cf. etiam de hac quaestione Sylvium op. t. 5. Oratio 13. de attentione ad horas canonicas, D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 149., I. M. n. 165. — Ratio autem primae sententiae est; quia oratio ad cultum pertinet, cultus autem exterior sine interiori mendacium est. Praeterea, quia oratio est ascensus mentis in Deum. Ratio secundae sententiae est, quia oratio et petitio, petitioni autem sola intentio et verba sunt necessaria; secus si interna etiam attentio esset necessaria ad substantiam orationis, nec esset oratio, si quis invitus distraheretur, quod nemo affirmat; neque conficeretur sacramentum extremae unctionis, cuius forma deprecatoria est. Atque hae rationes gravissimae sunt. Hinc Anastasius, de quo *in Casu* agitur, nihil anxius esse debet. Nam primo, cum se reperiat in fine horae alicuius, praesumere potest se dixtisse integram illam horam. Insuper, cum anxius ipse sit circa recitationem officii, et saepe anxius sit, non videtur quod recitet sine ulla interna attentione. Ac quamvis hanc non habeat, non videtur quod certe careat externa etiam attentione. Quare nec recitationem reiterare, nec fructus beneficii restituere debet, quos cum iam bona fide perceperit, melior est conditio possidentis. — Giribaldi 183.-185.

11. Pancratius beneficiatus animo sciens volens distractus officium pluries recitat. Semper autem ac legitime a choro dispensatur, matutinum et laudes diei sequentis recitat, pridie vespere hora circiter secunda. Valde nunc agitatur, utrum grave peccatum commiserit, et magis adhuc agitatur, quia, non obstante tali anxietate conscientiae, fructus non restituit. Hinc ad confessarium accedit, et angustias

animi sui ei manifestat, ut pacem habeat. Sed eius crescunt angustiae; nam confessarius pronuntiat, eum graviter peccasse semper in singulis casibus, et praeterea teneri ad restitutionem, quia ex S. Alph. l. 4. n. 158. *non potest inchoari possessio cuiuscumque rei, nisi cum certitudine iuris.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Divini officii recitatio actus humanus est, et ideo sine intentione non habetur; unde necesse omnino est, ut illud quis recitet sciens volens. Ex eo vero quod quis in recitatione distrahatur *attentio* utique evanescit, sed *intentio* non impeditur. Attentio autem necessaria etiam est ad divini officii recitationem, quia oratio est. Verum sufficit quod sit attentio externa; nam certo non constat de praecepto attentionis internae, cum de ea valde disputent doctores. Quare, si quis divinum officium animo recitet distractus sciens volens, sufficienter suae satisfacit obligationi, si aliunde externa saltem attentio non desideretur. Pancratius ergo distractus recitans divinum officium a gravi peccato immunis est, adeoque confessarius hac in re non bene sententiam pronuntiavit.

Matutinum et laudes incipi posse hora secunda plures et probati tenent doctores, probabile putant plures etiam doctores qui contrariae adhaerent opinioni, et confirmat iam praesens praxis et consuetudo. Pancratius igitur in hac recitatione a gravi peccato probabiliter reus non est, et confessarius in hoc etiam non bene sententiam pronuntiavit.

Erravit vero omnino confessarius fructuum restitutionem imponens Pancratio. Nam Pancratius, non nisi post factum agitatur, adeoque fructus bona fide percepit, quo *in Casu* ex ipsa sententia S. Alphonsi fructus restituere non teneretur. Enimvero S. Alphonsus l. c. quaestionem tractat de beneficiario; an, cum non possit solus officium recitare, teneatur socium conducere ex fructibus beneficii. Duas affert sententias, affirmantem et negantem. Et deinde statim addit: « utraque sententia est probabilis; hinc dico, quod si talis beneficiarius omisit officium eo quod non adhibuit socium, *et in bona fide* fructus perceperit, potest eos retinere, quia melior est conditio possidentis. Secus, si ille non adhuc perceperit, sed innixus probabilitati huius secundae sententiae velit percipere, quia non potest inchoari possessio cuiuscumque rei, nisi cum certitudine iuris ». Verum, etiamsi Pancratius fructus non perceperit, potest sane eos percipere; nam fructus non facit suos ille tantum qui *intermittat* horas recitare. Atqui Pancratius horas certe recitavit. Insuper generale principium constitutum a S. D.

suas habet exceptiones. Non potest sane quis incipere possessionem alicuius rei cum probabilitate iuris, *alium spoliando, qui sit in legitima rei possessione.* Sed, si alius rem non possideat, vel non legitime possideat: potest quidem eius possessio inchoari cum probabilitate iuris. Etenim, si potest ea possessio continuari cum tali probabilitate iuris, cur inchoari etiam non potest, cum possessio non *in iure* sed *in facto* consistat, et eadem semper sit postquam inita est, et cum initur. Insuper bona, dubia, vel mala fides rei veritatem non mutat. Quare incepta etiam, dubia vel mala fide, possessione, si de errore deinde constet, poterit quis rem, recte sibi efformata conscientia, retinere. Et, sic, si duo rem emant, quorum alter existimat esse venditoris, alter non esse venditoris, si deinde Titius compareat affirmans esse suam, sed id minime probans, mala emptoris fides nullum sane ius tribuit vel adiicit Titio, ut bona alterius emptoris fides nullum adimit Titio ius. Unde, si revera res illa venditoris erat, ambo emptores eam omnino retinere possunt, et, cognito errore, nonnisi suam opinionem alter emptor immutare debet, et conscientiam sibi recte efformare. Item, qui matrimonium contraxit dubio impedimento, post rem frustra exploratam, licite reddere et petere potest debitum. Lig. l. 6. n. 906., I. M. 1032. Ille, qui moderatum lucrum ex mutuo percepit cum dubia vel mala fide, dummodo paratus sit stare mandatis Ecclesiae, inquietari non debet. S. Poenit. 16. Ian. 1837. Ille, qui mala vel dubia fide putans se irregularem acceptavit beneficium ecclesiasticum, fructus suos facit. Lig. l. 7. n. 347. Ille, qui gemmam in litore maris inventam sumit dubitans, utrum sit nullius, an sit derelicta, vel sit amissa, post inutilem investigationem, nemine comparente, suam facit. Et, si quis compareat, sed non probet a se fuisse deperditam, adhuc ille iuste et legitime eam retinet. Videlicet mala vel dubia fides in hisce casibus nihil adimit iuris. Unde, si bona fide quis *iuste* et *legitime* retinet, in eodem casu etiam mala et dubia fide, ea deinde sublata, *iuste* et *legitime* retinet. Insuper, quamvis ratio allata universim vera esset, non habet tamen locum *in Casu* proposito: nam beneficiatus percipit fructus beneficii cum certitudine iuris; ius enim certum ad fructus percipiendos dat ipsum beneficium, quod possidet. *Omittens* autem officium fructus non facit suos; sed demonstretur quod Pancratius officium omiserit.

12. Eustachius presbyter die Commemorationis omnium Fidelium defunctorum invitatur a Praefecto Confraternitatis SSm̃i Rosarii ad decantandum officium in sacello coemeterii Campi Verani simul cum

aliis ecclesiasticis et sodalibus Confraternitatis. Eustachius decantat cum aliis officium Defunctorum, et pingue recipt stipendium. Verum aliud officium ipse privatim non recitat ea die, existimans, eodem illo officio in sacello coemeterii decantato, non obstante pingui stipendio pro eo recepto, posse etiam satisfacere obligationi, quam habet illud recitandi tanquam sacris ordinibus initiatus ex communi Ecclesiae lege.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Eustachius non videtur inquietandus. Etenim ex communi lege Ecclesiae tanquam sacris ordinibus initiatus tenebatur ea die ad recitandum officium Defunctorum. Atqui officium hoc recitavit; neque bis recitare tenebatur. Quod autem vel illud decantaverit in choro simul cum aliis, vel in sacello coemeterii, hoc certe satisfactionem legis non impedit. Neque eam impedit quod stipendium receperit. Etenim primo, si stipendium receperit pro incommodo itineris et labore cantus, hoc certe non impedit communis obligationis satisfactionem, cum sit quid omnino extrinsecum ipsi recitationi officii. Si item stipendium receperit pro ipso officio et eius applicatione pro Defunctis illius Confraternitatis, neque hoc impedit satisfactionem communis obligationis officium recitandi pro eo qui sit sacris ordinibus initiatus. Etenim sacerdos die dominica celebrans missam pro accepto stipendio ut ea die celebret, non ideo deinde debet alia missam audire. Ac beneficiatus, qui sit simul in sacris ordinibus constitutus, quamvis duplici titulo teneatur ad divinum officium, et recipiat fructus beneficii, ad unicum tamen officium recitandum tenetur.

13.° Aurelius theologicis studiis occupatus, ut se paret ad lauream theologicam recipiendam, dispensationem petit a Vicario Generali ab horis canonicis per hebdomadam. Eam Vicarius sine ulla difficultate concedit, eaque utitur Aurelius sine ullo scrupulo.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. S. Alph. l. 4. n. 156., loquens de illis, qui iusto impedimento excusantur ab horarum canonicarum recitatione eos etiam enumerat, « qui ex officio attendere debent publicis thesibus; item habentes publicam lectionem ad Cathedram aut Lauream acquirendam, si occupatio esset totius diei, nec possit differri sine damno proprio, aut aliorum; item scholares, qui debeant in aliquo die Actum (Theologicum vel Philosophicum) defendere... Quod si omnes isti sine magna difficultate possint recitationem anticipare vel postponere ad id utique tenentur, unde... rarissime accidet casus, quod tale officium sine culpa

omittere poterunt ». D'Annibale ed. 3.ª p. 3. n. 152. excusationem pariter affirmat a recitatione divini officii ex eo quod quis debeat « incumbere studio, non quidem ordinario, sed ex causa extraordinaria et gravi, puta periculi faciendi vel publice legendi causa ». Hinc Aurelius, si revera debeat paucis illis diebus studio incumbere, et non ideo recitare breviarium, si non habeat iustum impedimentum ut excusetur, habet certe legitimam rationem dispensationem petendi et obtinendi. Utrum autem Vicarius Generalis legitime dispensationem concesserit res est, quae pendet ex facultatibus ipsi ab episcopo concessis. Si speciale habeat ab episcopo mandatum, tunc utique ut in lege ieiunii, ita etiam in breviarii recitatione dispensare poterit. S. Alph. l. 3. n. 1032., l. 4. n. 159. Cum autem Vicarius Generalis *in Casu* sine ulla difficultate dispensationem concesserit, praesumendum omnino est eo speciali mandato non caruisse.

13.ᵇ Bonifacius presbyter praevidens vespere se esse impediendum a recitatione vesperarum et completorii, ea omittit mane recitare, quia, ait, mane non teneor ea recitare sed vespere. Et sic ea nec mane nec vespere recitat. *An recte?*

R. Qui mane impeditus est, sed in fine diei recitare potest, tenetur ad totum officium recitandum vespere, vel etiam toto nocturno tempore post solis occasum, et ante mediam noctem. Ratio est, quia usque ad mediam noctem nondum pertransiit tempus obligationis implendae. Qui vero tempore pomeridiano impeditus est, tenetur mane eas horas recitare, quae secundum hodiernam praxim matutino tempore recitantur, sive in choro sive extra chorum. Et hae sunt omnes horae a matutino usque ad Nonam et tempore Quadragesimae usque ad vesperas. Ratio est, quia urget praesens obligatio et tempus adest conveniens, eam implendi, quo elapso ea amplius impleri non potest. An autem teneatur eas etiam quolibet anni tempore recitare usque ad completorium? Non est sane dubitandum, si quis, non necessarium, sed liberum impedimentum subeat. Tenetur, tunc etiam antevertendo tempus, vel postponendo, integrum officium sub gravi persolvere; nam rationabilis causa *a servando ordine* excusat, sed non *a substantia officii divini*. Inde autem eruitur obligationem adesse eandem etiam, quando impedimentum est necessarium; nam eadem adest obligatio *quoad substantiam* officii divini, excusante illo impedimento *ab ordine, seu a tempore,* non *a substantia officii.*

14. Superior religiosi instituti permittit suis alumnis seiungere in choro recitationem matutini a laudibus, ita ut matutinum antici-

petur pridie primis vespertinis horis, et laudes recitentur summo mane. Id ipse existimat bene fieri posse. Illi enim alumni, cum durante nocte per turnum surgere debeant, non possunt media nocte surgere ad matutinum cum laudibus recitandum. — *An recte?*

R. Negative. Neque S. R. C. 11. Mart. 1871. n. 3241. voluit de hac re indultum concedere.

15. Moniales a Visitatione credunt se graviter obligari ad recitationem officii parvi B. Mariae V., cum constans fuerit in earum Instituto ea opinio, et consequenter consuetudo illud officium recitandi, quae opinio et consuetudo originem habuit ab initio ipsius fundationis Instituti. — *At vera sit monialium opinio?*

R. Negative. Ratio est, quia generatim moniales votorum tantum simplicium nullo pacto tenentur sub gravi ad recitationem divini officii, uti constat ex Responso S. C. EE. et RR. 19. Apr. 1844. Cf. Enchir. Moral. 107. Neque vero teneri possunt vi specialium Constitutionum praedicti Instituti; nam huiusmodi Constitutiones ad peccatum per se non obligant, Const. 49. Consuetudo autem nullam *in Casu* vim habet; nam inducta est ex errore gravis *praeexistentis* obligationis. Quare gravem obligationem inducere non poterat. I. M. 190. — Monitore Ecclesiastico v. 12. p. 270.

99. — DE GESTAT. ARMOR. ET DE EXERC. MEDICINAE DE MERCATURA ET DE NEGOTIATIONE

1.ª Rogerius sacerdos, domi retinet arma, et armatus ipse semper incedit, deferens sub epitogio ex uno latere *revolverium,* ex altero brevem ensem. Licet fuerit Rogerius ab episcopo, qui rem fortuito novit casu, monitus, quia illud dioeceseos statuta expresse prohibent, persistit tamen in ea armorum gestatione, inquiens non prohiberi clericis simpliciter gestationem armorum, sed publicam, et more militum; neque episcopum habere facultatem prohibendi id quod iure communi permittitur. Episcopus, addit, est scrupulosus, non ego.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Rogerius certe modernos quosdam legit auctores, qui illam tenent sententiam, quam statim amplexus est. Verum quidquid sit de intelligentia legis, quae habetur C. 2. *De Vita et honest. cler.,* saeculo decimo, utrum revera non nisi de armis militaribus publice portandis ageretur; certum est quod usu, praxi et consuetudine ita deinceps est semper intellecta, ut quaelibet armorum gestatio haberetur uti prohibita, extra

necessitatis casum; et consuetudo est optima legum interpres. Et sic Busembaum apud S. Alphonsum 191. simpliciter ait: « prohibentur (clerici) arma portare, nisi in itinere », nempe iustae defensionis causa si talis adsit necessitas. Et hac eadem generalitate eam legem recte interpretatur P Gury 103., et novissime P. Ferreres 103. Eademque ratione legem intelligit Benedictus XIV., qui de Syn. l. 10. C. 2. n. 3. 4. disputat utique, an episcopus possit, eam prohibitionem urgere sub poena excommunicationis latae sententiae, sed certum supponit generalem eam prohibitionem ipso iure communi haberi. Quod explicite omnino tradit etiam Ferraris v. *Arma* n. 1. 2. 3. Et sane in Clem. *Dioecesanis* 1. *de Vita et honest. cleric.,* saeculo decimoquarto clerici simpliciter compescuntur *arma portantes,* et non *publice arma portantes,* ut in C. seq. clerici compescuntur *pnblice* utentes virgata vel partita veste, tonsuram *publice* cum tali veste portantes, *publice* infulam vel pileum lineum portantes in capite. Unde est, quod id bene possit statuto etiam dioecesano prohiberi; adeoque Rogerius nulla dignus est excusatione, et episcopus scrupulosus certe hac ratione non est, sed prudens et sapienter invigilans decori clericalis status. Id quidem maxime dedecet clericalem statum: oportet enim, ut clerici mites sint, eorumque arma spiritualia esse debent. Atque haec omnia variis S. Congr. Decretis confirmantur, quae videri possunt apud Ferraris v. *Arma.*

Quoad aliud vero de armorum domi retentione, id positive prohibitum est regularibus, ne arma retineant intra septa monasterii. Clem. *Ne in agro* 5. § *Quia vero de Statu Monachor.* Quoad clericos saeculares iure communi non habetur specialis quaedam explicita prohibitio. Sed prohibitio implicita adesse videtur eo ipso quod habeatur prohibitio arma gestandi, et eadem ratione clericalem statum dedecet detentio armorum, ut armorum gestatio, excepto iustae defensionis et necessitatis casu. Cf. Ferraris v. *Arma* n. 4. seqq. Insuper cum ex dioecesano statuto id quoque prohibeatur *in Casu,* non est dubium quod Rogerius ut illicite arma gestat, ita illicite arma domi retinet.

1.[b] Cosmas, Doctor Medicus, Societatem Iesu ingressus, et sacerdotio iam initiatus, constituitur a suis Superioribus Praefectus sanitatis Collegii Maximi Provinciae. Cum ipse insigniter sit in medicina versatus, scientia et experientia, non solum ipse assistit sua praesentia visitationibus medici ordinarii et consultationibus medicorum extraordinariorum, verum etiam suis interest consiliis, quae non raro praevalent aliorum consiliis. Quin imo in ordinariis infirmita-

tibus ipse, est, qui pharmaca et remedia praescribit, quin medicus advocetur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Prohibetur quidem iure communi clericis chirurgiam et medicinam extra necessitatis casum exercere, *quae adustionem vel incisionem inducit.* Verum communi iam praxi et consuetudine, prohibitio haec latius extenditur, et prohibetur publice medicinam et chirurgiam exercere etiam citra adustionem et incisionem. Quod confirmari quoque potest ex variis Decretis S. C. de Prop. Fid., ut videre est in Collectanea. Est enim saeculare officium, et consequenter a clerico alienum, et praeterea officium est periculosum. Verum, si clericus sit, qui peritus sit in chirurgia et medicina, et qui ex necessitate, ex pietate, ex caritate aliis, praesertim pauperibus, salutaribus suis consiliis praesto sit, nulla requisita mercede, quin publice officium medici exerceat, id sane prohibitum non est. Unde facile ad maiorem quandam cautelam Indultum solet concedi, praesertim peritis missionariis. Cf. Ferraris v. *Clericus* art. 3. n. 77. seqq. Ac hisce conditionibus indultum conceditur, ut sacerdos missionarius sit peritus in arte medicinae, ut eam gratis exerceat, ut absque incisione et adustione operetur, extra necessitatis casum, ac alii desint medici in loco, nempe ut publice medicinam chirurgiam exerceant. S. C. de Prop. Fid. 20. Nov. 1626., 4. Aug., 1628., 28. Nov. 1641., 9. Febr. 1669., 27. Iun. 1701. Ac his iisdem restrictionibus privilegium in Societate habetur medicinam non solum pro Nostris verum etiam pro extraneis exercendi, ut constat ex Compendio Privilegiorum Societatis, voce *Medicus*. Quare Cosmas non videtur *in Casu* inquietandus. Nam est peritus in medicina, eam profecto non publice exercet, neque exercet cum incisione aut adustione, aut cum aliquo vitae periculo.

1.° « Vicarius Apostolicus (Kouytcheou) pecuniam ad se missam deponit apud quendam mercatorem in provincia sua commorantem, et partem illius pecuniae de tempore in tempus sumit et expendit prout necessitates postulant; et sic in fine anni plus minusve pecuniae superest in manibus mercatoris, qui ea utitur pecunia, ut suum exerceat commercium, et lucrum ex ea percipit, miraturque, quod Vic. Ap. nullam lucri advenientis partem recipiat.

Petit Vicarius Apostolicus, ut sibi liceat cum illo mercatore societatem inire, ut lucri vel damni sit particeps, pro rata pecuniae apud praefatum mercatorem a Vic. Ap. depositae.

R. Quoad ineundam societatem, Negative; et Vic. Ap. Kouytcheou

consulat Bened. XIV. in sua C. *Apostolicae Servitutis,* et de Syn. dioeces. l. 10. c. 3., et detur Decretum d. 13. Aug. 1834., nempe: Posse missionarios etc. subsidiorum sibi debitorum securitati, et missionis ipsius bono consulere, accipiendo per modum permutationis merces pecuniis sibi debitis emptas, easdemque ad se delatas vendere, et suum facere pretium ex venditione earundem retrahendum ». S. O. 29. Ian. 1851., Acta S. Sed. v. 24. p. 707.

2. Caesar sacerdos ingentem pecuniae summam dat Caesarino fratri, ut officinam aperiat ad numismata, imagines sacras, rosaria, et alia devotionis obiecta vendenda. Caesarinus solus nomen dat officinae, et negotii curam gerit. In fine vero anni rationem dat Caesari accepti et expensi, et cum ipso lucrum dividit, proportione servata inter pecuniam fratris, et propriam operam. — *An Caesar licite agat?*

R. Negative. Nam negotiationem vere exercet per interpositam personam, prohibitam a Bened. XIV. C. *Apostolicae servitutis* 25. Febr. 1741., et a Clemente XIII. C. *Cum primum* 27. Sept. 1759. Cf. Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 9. n. 4. 5.

3. Bernardus, rector seminarii, frumentum emit duplo maiori quantitate qua per annum indiget. Ait enim pretium nunc frumenti praeter morem minimum est, post sex menses maximum erit, et tunc superfluum cum lucro vendam. Verum, si praevideam futuro anno pretium auctum iri, tunc quod superest in futurum annum servabo. — *An recte?.*

R. Si emit directa intentione carius vendendi, illicite agit; est enim verae negotiationis actus. Si vero emit propter periculum, quod occurrere potest proximo anno, ut rei familiari seminarii provideat, quo periculo cessante, superfluum deinde revendat, licite agit; non est enim actus negotiationis, sed domesticae oeconomiae. Cf. Lugo de Iust. et Iure d. 26. s. 3. n. 32.

4. Olivarius, sacerdos, videns valorem schedularum fori argentarii Americae Meridionalis in Europa, in dies semper, valde imminui, scribit amico suo in America Meridionali degenti, qui bis mille libellas ei restituere debet, ut eas, impendat in emendis mercibus illius regionis, quas postea ad ipsum mittat. Has enim merces ipse vendens in Europa poterit sine detrimento, et forte etiam cum lucro, recuperare totam sua pecuniam. — *An Olivarius licite agat?*

R. Affirmative. Nam non intendit lucrum, vilius emendo ut carius

deinde vendat, sed recuperationem pecuniae suae sine detrimento. Cf. Lugo de Iust. et Iure d. 26. s. 4. n. 33.

5. Onuphrius, sacerdos, mutuam dat pecuniam Angelo fratri suo. Percipit Onuphrius annuum lucrum iuxta taxam legalem. Angelus vero eam negotiatione impendit. — *An Onuphrius licite agat?*

R. Affirmative. Non enim est ipsemet negotiator, sed eius frater. Ipse simplex pecuniae mutuator est, quod ipsi non prohibetur,

6. « Exposuisti S. C. de P. F. vetitum omnino esse, sub poena expulsionis, omnibus alienigenis, et praesertim europaeis ingressum in ista Thibeti regiones, sive regi, sive magno Lamae subiectas, nisi ex causa negotiationis. Id intelligens A. Tua, verens ne Apostolicum quod suscepisti mandatum, evangelizandi nempe efferatam ac superstitiosam istam gentem in tenebris et in umbra mortis adhuc sedentem, incompletum remaneret, cum nullum aliud, ut asseris, suppeteret medium, opportunum putasti istius regni oras pervadere tamquam negotiator, quo praetextu fidem catholicam facilius tutiusque propagaturum contendis. Quocirca, ad omnes de vero Ampl. Tuae ceterorumque sociorum statu et conditione ab infidelium animis suspicionem avertendam, non solum dictis, eisdem demonstrare studes vos omnes non aliud esse nisi quandam mercatorum societatem lucris terrenis addictam, sed ut in huiusmodi opinione ultro confirmentur, nonnulla promptuaria seu officinas ad merces servandas et vendendas huc illucque stabilire tibi placuit, et, quod mirum est, haec omnia perfecisse, inconsulta Sede Apostolica, ad quam demum recursum habuisti, ut super liceitate praefatae negotiationis instruereris. EE. ac RR. PP. Supremae Inquisitionis Congregationis, postulatis tuis serio ac mature perpensis, responderunt: *non licere quovis titulo missionarios mercatum exercere.*

Et sane quamquam Emis PP. compertum sit, ex zelo, quo ad catholicam fidem propagandam flagraris, A. T. permotam fuisse; tamen perspicuum tibi esse debet SS. Canonum sanctiones, Conciliorum etiam universalium Decreta, Apostolicas Constitutiones et SS. Congregationum responsiones ad Vicariorum Ap. postulata, contraria omnino esse praefatae tuae agendi rationi; neque bonitas finis illicita media ad eundem consequendum legitimare potest, non enim sunt facienda mala ut veniant bona. Ceterum divina Christi Religio propagari non debet fictionibus et simulationibus quaemadmodum haeretici sua venenata dogmata propagare conantur. Dominus enim Salvator noster conversurus humanum genus, Apostolos et discipulos suos mittens, di-

xit illis: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patri et Filii et Spiritus Sancti, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae.* Haec sunt divina monita, ad quae fideliter exsequenda Evangelii praecones conatus omnes adhibere debent. Praetextus mercaturae quamquam tibi videtur aptissimus ad fidem propagandam, nunquam tamen ea in conversionem animarum adhibenda est, ut indecens et valde indecora viris apostolicis, exemplo Christi et Apostolorum, qui numquam his fictionibus usi sunt, quibus Deo simul et mammonae obsequi viderentur. Non enim desunt exempla in quibus infideles, ut primum vident eos, qui summi Dei se dicunt ministros et legatos, negotiis temporalibus addictos, eosdem spernunt, putantes illos uti religionis praetextu, ut ex egestatis angustiis emergant. Hoc pacto venerationem illam atque amorem, quibus ad animas Deo lucrifaciendas prae ceteris indigent, ubique amittunt et mercatorum potius pecuniarum, quam animarum curatorum, ignobile nomen sibi acquirunt.

Ne igitur non solum SS. Canonum sanctionibus, sed etiam Apostolicis Constitutionibus (Urbani VIII. *Ex debito Pastoralis officii* 22. Febr. 1633., Clementis IX. *Sollicitudo Pastoralis Officii* 17. Iunii 1669., Benedicti XIV. *Apostolicae servitutis* 23 Februarii 1751., Clementis XIII. in sua Enciclica *Cum primum* 16. Septembr. 1759., et Pii VI. in responsione ad Archiepiscopum Theodosiopolitanum 18 Martii 1782.) contradicere videaris, necesse est, ut ab exercitio mercaturae, sive per te sive per alios directe aut quovis titulo vel colore, in posterum abstinearis, ne gravissimis poenis, in SS. Canonibus et praesertim in praecitatis Constitutionibus latis, irretitus maneas.

Hisce praehabitis, ne mireris si aliquando intelligas, S. C. plerumque dispensasse cum nonnullis ab huiusmodi negotiationis prohibitione. Omnes enim a praefata S. C. de P. F. concessiones alicui Vicario Apostolico, vel presbyteris sinensibus ecclesiastico patrimonio carentibus factae, nonnisi quosdam casus particulares, siquidem urgentisssimos, respiciunt. Nunquam vero huiusmodi concessiones factae fuere, ut missionarii exercitio mercaturae uti possent tanquam medio ad fidem Catholicam propagandam, prout A. T. obtinere peroptat.

Seclusa ergo quacumque negatione, species medicinales dumtaxat, ad infirmorum usum gratuito, vel saltem absque ullo lucro, a missionariis in hac arte peritis exhibendas permittere vales. In reliquo satage ut, prudentiori et meliori modo quo potes, evangelizentur pauperes, qui circa missionariorum hospitia domicilium sibi elegerunt;

eorumque pueri, qui praefatorum missionariorum scholis intersunt, cura ut cum humanis litteris religionis quoque catholicae rudimentis imbuantur. Hisce praeiactis fundamentis, religionis aedificium, Deo adiuvante, ad suprema consurget; nam « *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* ». S. C. de P. F. 4. Febr. 1860. ad. Vic. Ap. Lahassae.

100. — DE ALIENATIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM

1. Monasterium quoddam constituit vendere domum quandam, quam possidebat, alteri monasterio, quod pretium offerebat 20,000 libellarum. Contractus tractationes iam erant perfectae, et expectabatur Beneplacitum Apostolicum, ut contractus legitimo instrumento consignaretur et perficeretur. Et ideo nec tradita erat pecunia, nec tradita possessio domus. Interim capitulum ecclesiae cathedralis pretium obtulit monasterio proprietario 25,000 libellarum, et, statim petita et obtenta Apostolica venia, pretium tradit, et possessionem sumit domus, altero monasterio reclamante.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Contractus posterior monasterii cum capitulo validus et licitus fuit. *Validus,* quia prior contractus cum alio monasterio nondum vere fuit contractus *perfectus* et consummatus; sed tantum contractus tractatio. Tractatus de contractu aliquo ipse contractus non sunt. Insuper emptio-venditio *in Casu* perfecta certe non fuit, siquidem ad illam perficiendam expectebatur Beneplacitum Apostolicum obtinendum, et instrumentum erat conficiendum, non ut mere accidentaliter contractus quoad formam perficeretur, sed ut quoad substantiam perficeretur. Ut enim constat ex Extrav. *Ambitiosae de reb. Eccl. non alienand.,* renovata per C. *Apostolicae Sedis,* nullus privatus contractus partium firmum hac in re valorem habet antequam illi accedat Apostolicum Beneplacitum. *Licitus* vero fuit, quatenus nempe 1.° nullum inde obvenerit damnum alteri monasterio, de quo nihil *in Casu;* quatenus 2.° noluerit alterum monasterium, re cognita, aequale offerre pretium, prius augendo. Ex naturali enim aequitate, dum adhuc tractationes de contractu habentur, et nondum est contractus absolutus et perfectus, exigere non potest emptor, ut venditor notabilem sui utilitatem negligat, posthabendo meliorem occasionem rem longe carius vendendi. Cf. S. C. EE. et RR. 30. Aprilis 1869. Acta S. Sed. v. 5. p. 362. seqq.

101. — DE BENEFICIATIS GENERATIM

1.ª Pluribus vacantibus paroeciis, unum pro omnibus episcopus indicit concursum. — *An iure,* et an libere deinde episcopus eligere possit ad unamquamque paroeciam inter approbatos?

R. Ad utrumque affirmative. Id constat ex S. C. C. 20. Iul. 1789. Monit. Eccles. v. 6. p. 1. 151.

1.ᵇ Vacante paroecia per novem menses, quin episcopus, loci Ordinarius, eam alicui conferat, ad illius supplendam negligentiam Archiepiscopus eam sibi devolutam confert. — *An iure?*

R. Negative. Inferiores enim collatores necesse habent conferre beneficia *intra sex menses,* alias collatio pro ea vice ad superiorem immediatum devolvitur. Quare, negligente episcopo beneficii collationem, ad Metropolitanum devolvitur, C. 2. *de Concess. Praeb.,* C. 41. *de Election.,* Riganti in Regulam 9. § 3. n. 133. Verum excipiuntur ecclesiae exemptae, parochiae et beneficia resignata in manibus Ordinarii. Haec ad Romanum Pontificem immediate devolvuntur. — *Intra sex menses,* sed, si parochialia beneficia sint reservata S. Sedi, episcopi intra quatuor menses a die vacationis magis idoneos eidem S. Sedi significare tenentur, ac, si sint iurispatronatus, institutionem a die praesentationis ultra duos menses differre non possunt; secus omnimoda eorum dispositio ad S. Sedem reservata manet, facta tamen patrono facultate, si beneficium parochiale iurispatronatus sit, « pro institutione obtinenda, habendi recursum ad metropolitanum vel viciniorem Ordinarium, aut ad sedem Apostolicam ». S. Pius V. C. *In conferendis* 18. Mart. 1567. § 4. — D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 31. 35.

2. Vacuo beneficio, patronus illius per labentem mensem negligit candidatum episcopo praesentare. Episcopus tunc beneficium libere intra mensem confert. Sed reclamat patronus. — *An iure?*

R. Iure. Si enim patronus laicus neminem praesentat intra spatium quatuor mensium post vacationem beneficii, et patronus ecclesiasticus intra spatium sex mensium, beneficium absolute, iure devoluto, confertur a praelato. Episcopus autem potest ex facta sibi devolutione tempus protrahere ad beneficium conferendum per sex menses. Atqui *in Casu* non nisi mensis erat elapsus. Iure ergo patronus reclamat. Riganti in Reg. 42., D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 30.

Excipe tamen, et forte talis erat *Casus,* si beneficium per renunciationem vacaverit. Nam, si renunciatio non sit facta in manu Ponti-

ficis, is qui eam acceptavit, nempe loci Ordinarius, necesse habet vel eam reiicere, vel beneficium quodcumque illud sit, *etiam iuris patr. laicalis,* conferre infra mensem, tametsi vacaverit in mense Pontificio; dum ne sit reservatum ex alio capite. Is autem, cui beneficium collatum est, possessionem eius capere debet infra tres menses a die collationis. Et si aut collator provisionem, aut provisus possessionem distulerit, provisio *illic* ad S. Sedem devolvitur, *hic* beneficium vacat eo ipso. Gregorius XIII. C. *Humano vix iudicio* 5. Ian. 1584. § 7., D'Annib. l. c. n. 58.

3. Episcopus A. beneficium bona fide contulit cuidam clerico mense pontificio, quo nempe beneficii collatio S. Sedi reservatur. Post sex annos error deprehenditur. — *An clericus perceptos fructus restituere, et beneficium dimittere debeat?*

R. Negative. Collatio enim seu institutio beneficii, quamvis irrita fuerit, potest tamen rata fieri per triennii possessionem ex Reg. 36. Canc. Apost., quae inscribitur *de Triennali.* Huiusmodi ratificatio innititur 1.° *titulo colorato* collationis seu institutionis factae *potestate Apostolica vel Ordinaria.* Quare non prodest illis, qui hunc titulum non habent, e. g., si beneficium acceperit quis non ab episcopo, sed a vicario capitulari, vel beneficium acceptum et vacans ob non susceptum ordinem suo tempore non dimiserit. Innititur 2.° *Possessione pacifica.* Quare iterum non prodest illis, qui vi possessionem incipiunt, vel durante triennio controversiam patiantur. — Utrum vero requiratur etiam bona fides, uti in praescriptione, alii affirmant, quia nulla datur sine bona fide, praescriptio; alii negant quia regula de triennali possessione eam non exigit. — Praeterea a regula triennalis possessionis excipiuntur *beneficiati, simoniace ingredientes,* simonia reali et utrinque completa, et intrusi in beneficia *reservata* in Corpore iuris idest *vacata in Curia per obitum,* nec non *beneficia* parochialia contra vel praeter formam Tridentinam. S. Pius V. C. *In conferendis.* — Riganti in Reg. 36.am, Pal. tr. 13. d. 2. p. 33. n. 10., La-Croix l. 4. n. 712., Lugo de Iust. d. 8. n. 113. 126., D'Annib. ed. 3.a p. 3. n. 48. 49. 50.

Iamvero *in proposito Casu* titulus coloratus collationis non defuit: beneficium enim collatum fuit ab Ordinario, ab eo nempe penes quem residet ordinaria conferendorum beneficiorum potestas. Clerici autem possessio fuit consequenter pacifica, continua, completa, uti *ex ipso Casu* apparet; siquidem ille defectus nonnisi post sex annos deprehensus est. Neque vero *in proposito Casu* simoniacus adfuit

ingressus, aut de beneficio vacante *in Curia* per obitum, aut de parochiali beneficio agebatur. Quare praefato clerico favet omnino, quasi praescriptio, in utroque foro Regula *de Triennali.*

4. Ex novissima conventione inter S. Sedem Hispanumque Gubernium a. 1851. inita, sancitum est ut ius praesentandi quosdam ad ecclesias cathedrales canonicos potestati civili competeret; sed aliquando contigit canonicos sic a Gubernio praesentatos qualitatibus a iure requisitis carere. Evidentissimum est tunc Ordinarium nullatenus posse institutionem et canonicam beneficii collationem talibus viris conferre. Verum iuridica indignitatis probatio pluries admodum difficilis est, tum quia de occultis delictis agitur, tum quia de graviora crimina sine ecclesiasticis ordinis dedecore et populi scandalo in publico iudicio adduci nequeunt.

Quaer. 1.° *An et quomodo possit Ordinarius in Casu ex informata conscientia procedere, et sic, indignitate electi patefacta, canonicam beneficii collationem denegare?* — 2.° *An fas sit episcopo oeconomice procedere in Casu?* — 3.° *An a sententia in oeconomico processu lata detur appellatio ad Metropolitanum in Casu?*

R. ad 1.um Negative. — Ad 2.um et 3.um Affirmative ad formam Instructionis S. C. EE. et RR. 1880. S. C. C. 9. Apr. 1892. Ratio est quia cum ex praesenti disciplina non possunt episcopi hanc infligere censuram in perpetuum, et, semel negata institutione clerico praesentato a patrono evaderet ea poena quoad exclusionem a beneficio perpetua, hinc summario opus est processu secundum laud. Instruct. I. M. 1125., Monit. Eccles. v. 7. p. 2. p. 75., Ench. Mor. 8.

5. Translato ad aliud beneficium beneficiato, dum pendentes erant iam maturi, sed non percepti fructus beneficii, quaestio inter ipsum et suum successorem mota est, utrum fructus illi pendentes et adhuc percipiendi essent praesentis beneficiati, an potius praedecessoris, et an inter eos dividendi?

R. Res haec valde inter doctores controversa est. Quare Casus cum omnibus suis circumstantiis Sacrae Congregationi exponatur, ut ab ipsa definiatur. Acta S. Sed. v. 16. p. 79.

Si vero non de beneficiato translato ageretur, sed de defuncto, praedicti fructus ad successorem certe spectant ex C. Iulii III. *Cum sicut* 26. Iun. 1550. confirmata per C. Urbani VIII. *Aeternus rerum conditor* 5. Apr. 1628.

Agitur in praedicto casu de fructibus *inexactis*. Fructus autem beneficii, eo vacante, *penes ecclesiam* remanent, C. *Cum in officiis* 7.

de Testamentis et ultimis voluntatibus. Nomine autem *ecclesiae* intelligitur *Capitulum,* si beneficiatus ad Capitulum pertinebat, quod consequenter eos fructus administrat; vel successor, si ecclesia Capitulum non habet, qui pariter eos fructus administrat. Quare in huiusmodi fructibus succedit ecclesia vel successor, C. *Relatum* 13. e. t.

6. Osius capellaniam in parochiali ecclesia fundavit sub hac resolutiva conditione, quod si civili aliqua lege vel alia quavis de causa suppressa fuerit, bona ad haeredes redirent. Porro lex de facto lata est suppressionis ecclesiasticorum beneficiorum; unde suppressa etiam de facto est praedicta capellania. Hinc Osii haeredes capellaniae bona reclamant, nec intendunt pia onera ei adnexa implere.

Quaer. 1.° *Quid sit Capellania?* — 2.° *Quid Capellania ecclesiastica et laicalis?* — 3.° *Quid ad Casum?*

R. Capellania est ius temporaneum vel perpetuum percipiendi reditus ex bonis ad temporaneam vel perpetuam missarum celebrationem in certo quodam altari vel oratorio. Si fundata sit interventu et auctoritate Ordinarii, ecclesiastica est; si sine eius interventu et auctoritate, laicalis est. Capellaniae ecclesiasticae, si in perpetuum ab episcopo conferantur, vera beneficia sunt, et *collativa*. Si vero conferantur ad nutum et arbitrium episcopi, *beneficia manualia* dicuntur. Quoad capellanias laicales, etsi debeant clericis conferri, et hi inamovibiles sint, non potest episcopus in illis conferendis se immiscere et standum est fundatoris heredumve dispositionibus. Schmalzgr. l. 3. tit. 5. n. 8., D'Annib. ed. 3. p. 3. n. 71.

Porro cum Capellania, *in Casu*, fundata fuerit expresse *sub conditione* resolutiva legis suppressionis, ex conditione existente, evanescit capellania et evanescunt consequenter onera eidem adnexa. Quare licet haeredes Osii possint rogari et moneri, ut velint et capellaniam servare, et pia onera implere, obligari tamen non possunt. Acta S. Sed. v. 10. p. 89.

7. Seius beneficiatus pinguem reliquit fortunam suo nepoti, quam ex fructibus sui beneficii et sua industriosa administratione ac oeconomia ipse acquisiverat. Per quinque annos Seius, licet semper rogatus, solvere distulit pensionem, qua beneficium gravabatur in favorem Ambrosii sacerdotis. Beneficium nunc collatum est Augustino sacerdoti, a quo Ambrosius reclamat solutionem pensionis pro quinque annis superioribus, quam nunquam potuit a Seio obtinere. Verum solvere renuit Augustinus, inquiens, non ipsum, sed Seii nepotem ad illam teneri solutionem titulo restitutionis.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. « Quaestio elegans est, ait D'Annibale Sum. p. 3. n. 73. nota 47. ed. 3.ª, quis, mortuo beneficiato, insolutas ab eo forte pensiones solvere debeat; haeresne, an successor in beneficio? Sententia longe communior hunc onerat, prout in vectigalibus ex L. 7. *de Vectigal.* Quod alii negant, et rectius quia pensio est pars fructuum, quos beneficiatus, quasi socius, suo et pensionati nomine, administravit. Nec obstat cit. L. 7., quia illic *praedia* ipsa hic *fructus* conveniuntur; nempe quia fiscus tacitam in bonis hypothecam habet, L. 1. C. *In quibus causis pign.* ». Et revera huic sententiae omnino standum est. Nam primo pensio est, quotannis solvenda a beneficiato. Ergo novus beneficiatus non tenetur nisi ad pensionem solvendam, quae respondeat fructibus perceptis primo, secundo aliisque annis possessionis suae beneficii, non alterius. Nulla ergo imposita est ipsi obligatio solvendi pensionem debitam ab alio beneficiato. Respectu primi et secundi beneficiati, possessoris beneficii, obligatio illa *personalis* est, non *realis*. Insuper, pensio est: *ius percipiendi certam partem redituum* seu *fructuum ex beneficio alieno ad tempus detractam.* Pensio ergo non afficit *beneficium,* sed beneficii *fructus*. Ergo praedicta obligatio respectu primi et secundi possessoris fructuum annualium obligatio *realis* est: adeoque illi fructus a primo ad secundum possessorem transeunt semper ad tertium obligati. Ergo nepos Seii, in praesenti possessor praedictorum fructuum, ipse solus insolutas pensiones restituere tenetur. Quod autem nepos Seii sit revera possessor illorum fructuum eruitur ex sensu obvio expositionis *Casus*. Nam illa fortuna a Seio acquisita, ipsique relicta, dicitur constituta non tantum ex fructu industriosae administrationis et oeconomiae, verum etiam ex ipsis reditibus beneficii.

8. « An aedituus ruralis ecclesiae, ubi SS. Eucharistiae Sacramentum semper asservatur, teneatur ibi residere, ut sacrosanctum missae sacrificium quotidie celebret; vel possit per quinque aut sex dies quolibet mense abscedere, ut aliis obligationibus in alia ecclesia vacet?

R. Teneri ad residentiam et quotidianam missae celebrationem, vel per se vel per alium sacerdotem ». S. R. C. 16. Mart. 1833. *Firmana* n. 2700.

9. Iofridus pingue possidet beneficium. Cum probabilem spem habeat, quod ad episcopatum vel cardinalatum promoveatur, in quo statu videt se multam utilitatem Ecclesiae afferre posse, abstinet ab

omni fere eleemosyna, sibique reservat ecclesiasticos fructus, ad suam congruam sustentationem non necessarios, tum ad altiorem illum statum acquirendum, tum ad illum acquisitum debito decore deinde conservandum.

Quaer. *An licite?*

R. Illicite. Id constat ex communi auctoritate theologorum, qui quaestionem movent, an obligatio adsit eleeemosynam dandi ex illis bonis, quibus ad acquirendum meliorem statum quis indigeat: et distinguunt inter laicum divitem et beneficiarium. Affirmant quidem « laicum posse de bonis patrimonialibus servare ad statum suum vel aliorum mutandum... At episcopi et alii ecclesiastici non possunt ex bonis beneficii statum mutare altiorem sibi, vel consanguineis, vel amicis, ut bene docuit Corduba, quia ista bona non sunt data nisi ad congruam sustentationem ». Ita Vasquez tr. de Eleemosyna cap. 4. dub. ult. n. 14. Ita etiam C. De Lugo Resp. Mor. l. 5. d. 11., qui praeter Vasquesium citat etiam pro hac doctrina Navarrum et Malderum.

Excipe tamen casum, quem excipit ipse Cardinalis de Lugo, quum nempe ecclesiastici illi fructus non reserventur ad acquirendum episcopatum vel aliam ecclesiasticam dignitatem, sed haec *aliunde* et *proxime* sit acceptanda; et *careat* quis pecunia *requisita* ad *necessarios* sumptus faciendos.

102. — DE EPISCOPIS

1. Episcopus Parmensis, instituto haerede universali, legavit episcopo Parmensi pro tempore, crucem cum gemmis, annulum pretiosum et pastorale baculum; archipresbytero crucem cum aurea catena; domino rectori seminarii planetam albam; seminario Parmensi dimidium sacrorum paramentorum, et alterum dimidium seminario e Berceto; vicario generali calicem argenteum; secretario stolam pretiosam, Ait insuper episcopus testator: omnia aurea, et argentea utensilia, et sacra paramenta fuisse in sua proprietate; i. e. vel dono accepta, vel acquisita aere proprio, minime ex Ecclesiae reditibus. Asseritur autem defunctum episcopum eleemosynis atque aliis piis operibus per 10. annos expendisse plus quam ex mensa per totidem annos receperat. Ast consilium Fabricae cathedralis ecclesiae valida haec episcopi legata non censuit, sibi de tota sacra episcopi suppellectili, seu, ut dicitur, de episcopi capella ius esse spolii autumans.

Quaer. *An et quae sacra suppellex valide testamento legata sit in Casu?*

R. « Affirmative in omnibus et amplius ». S. C. C. 19. Ian. 1884. Ratio est, quia Cap. 1. *de Testam.* concessum est clericis testari de omnibus, quae ecclesiastici proventus naturam non habent. Id confirmatur Cap. *Quia nos* 9. e. t., Cap. fin. *de Pecul. cler.*, C. S. Pii V. *Romani Pontificis*, ut docent Navar. de spol. cler. § 1, n. 4., Bursat. cons. 377. n. 28. § *Attamen*, Barbosa lib. 3. cap. 17. n. 62., Azor Inst. moral. t. 2. l. 8. cap. 3. p. 11., Panimol. decis. 20. adnot. 1. n. 11., Ventriglie etc. Et hoc certum hodie est ex C. Pii IX. *Quum illud* 1. Iun. 1847. Nam decernitur in ea non deberi cathedralibus ecclesiis ea omnia utensilia, quae comparata fuere bonis non pertinentibus ad ecclesiam, quaeque non constet donata fuisse ecclesiae. Affirmationi praeterea episcopi fidem negari posse nemo certe dixerit. Agitur enim de episcopo, et ipse S. Pontifex in sua C. *Quum illud* episcoporum depositionem in hac re vult pro veritate admitti. Insuper ea episcopi caritas, quae mensae episcopalis reditus praetergrediebatur, hypothesim excludit, quod sacra illa supellex mensae reditu fuerit coempta, C. *Cum in officiis* 7. *de Testam.*, Cf. Ferraris v. *Spolium:* et ideo *a spolio* favore Fabricae Cathedralis exempta fuit.

Ad spolium autem quod attinet, notandum est, quod clerici Iure Canonico privantur facultate testandi quoad bona superflua suorum beneficiorum; licet testari possint de suis bonis patrimonialibus, industrialibus, parsimonialibus. Illa enim, dum vivunt, expendere tenentur ex praecepto Ecclesiae in pia opera. C. 1. 7. 8. 9. 12. *de Testam.* Porro superflua beneficiorum a clerico relicta vocabantur *spolia*, quae olim pertinebant ad ecclesiam, in qua clericus beneficium obtinuerat ex C. 7. *De Testam.* Disciplina haec per aliquod tempus posthabita, a Trid. s. 25. C. 1. de R. et a pluribus Romanis Pontificibus in vigorem fuit revocata. Constitutum vero fuit, ut beneficiorum superflua, de quibus clerici nequeunt testari, cederent et applicarentur *iure spolii* Camerae Apostolicae, et novis dispositionibus factum est, ut ea superflua cederent Congregationi *Spoliorum,* adnexae S. Congregationi de Prop. Fid., ut Missionibus pro christiano nomine propagando applicarentur. In praesenti ex Const. *Sapienti consilio* Pii X. 29. Iun. 1908. de Romana Curia omnium bonorum administratio, quoad Congregationem de Prop. Fide, etiam *Reverendae Camerae spoliorum,* ipsi Congregationi de Prop. Fide committitur. *Spolii* poenae item subiiciuntur illicite per negotiationem a clericis acquisita.

Bened. XIV. C. *Apostolicae servitutis* 25. Febr. 1471., Act. S. Sed. v. 16. pag. 460. seq.

2. Episcopus regularis, graviter aegrotans, ex qua infirmitate deinde mortuus est, pluribus mensibus ante suam mortem nepoti suo, in cuius domo aegrotabat, et qui de ipso episcopo optime meritus erat, iteratis vicibus dixit: *Tu es dominus omnium quae habeo, mihi displicet, quod pauca sint*, subiungens se habere aliquam pecuniae summam. Hinc, biduo vel triduo ante mortem episcopi, dictus nepos ab eius scrinio ex pecuniis, quae ibi reperiebantur, accepit scuta circiter mille, nullo facto verbo de hoc cum episcopo, cuius reliquas pecunias et bona mobilia, ipso mortuo, acceperunt, *spolii* nomine, Camerae Apostolicae ministri.

Quaer. 1.° *An talis religiosus eximatur a voto paupertatis et efficiatur verus dominus redituum ecclesiasticorum instar episcoporum saecularium.* — 2.° *An integrum sit episcopis religiosis testari de bonis patrimonialibus, aut propria industria acquisitis eo modo, quo id fas est episcopis saecularibus?* — 3.° *An nepos episcopi potuerit tuta conscientia pecunias illas accipere et retinere?*

R. Ad 1.um Prima sententia, quam plures tenent theologi affirmat, et hanc probabilem esse dicit Sanchez l. c. in Decal. cap. 6. n. 7. 13. Secunda sententia, quam longe plures tenent theologi, negat. Quare iuxta hanc sententiam iste religiosus episcopus efficitur tantum administrator ecclesiasticorum reddituum. Hanc sententiam verissimam esse dicit Sanchez. l. c. n. 8. — « Episcopus regularis, inquit C. de Lugo Resp. Mor. l. 5. dub. 1. n. 3., licet habeat liberam administrationem suorum reddituum; non tamen habet eorum dominium iuxta communiorem sententiam ». — « Religiosus, qui fit episcopus, ait S. Thomas 2. 2. q. 88. a. 11. ad 4., sicut non absolvitur a voto continentiae, ita nec a voto paupertatis, quia nihil debet habere tamquam proprium, sed sicut dispensator communium bonorum ecclesiae; similiter etiam non absolvitur a voto obedientiae, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habet; sicut nec abbas monasterii, qui tamen non est ab obedientiae voto absolutus.

Ad 2.um Quidam affirmant, quia sicut ad donationem in vita faciendam sufficit sola administratio libera bonorum, sic etiam eadem sufficit ad donandum in morte. Hanc opinionem probabilem esse dicit Sanchez. l. c. num. 10. Verum alii longe plures, inter quos est ipse Sanchez. l. c., aperte negant integrum esse eis testari. « Ratio est, quia paternam haereditatem et quidquid aliud undecumque acquirit religiosus

episcopus acquirit suae ecclesiae cum sola libera administratione, ut constat ex *cap. unic.* 18. q. 1... administratio autem morte finitur, ex qua testamentum incipit valere ». Ergo non est ei integrum disponere post mortem, quod fit per testamentum. Sanchez l. c. — « Donatio causa mortis, inquit Card. De Lugo l. c. n. 6. non magis fieri potest ab episcopo regulari de bonis quasi patrimonialibus, quam de acquisitis, ex fructibus ecclesiae, sicut nec potest ab eo fieri testamentum de ullis bonis etiam ad causas pias, ut ex communi doctorum sententia cum Thoma Sanchez supra retulimus ». — « Ad tertium, inquit S. Th. 2. 2. q. 158. a. 8., dicendum quod hoc est per accidens quod episcopi religiosi obedire praelatis suarum religionum non teneantur.... Proprium autem nullo modo habere possunt. Non enim paternam haereditatem vindicant quasi propriam, sed quasi ecclesiae debitam.... Testamentum autem nullo modo facere potest, quia sola ei dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quae morte finitur, ex qua incipit testamentum valere etc. » — Enchir. Moral. 252.

Ad. 3.um Difficultas *in Casu* est ex praedictis verbis: *Tu es dominus omnium quae habeo, mihi displicet quod pauca sint*, quae non videntur significare presentem donationem, vel certe non videntur significare donationem *inter vivos*, sed solum donationem *mortis causa*. Haec autem ab episcopo regulari fieri non potest, sicut nec fieri potest testamentum etiam ad causas pias; cum huiusmodi dispositio regularibus omnibus sit interdicta, etiamsi sint episcopi, sive agatur de bonis acquisitis ex fructibus ecclesiae, sive de aliis bonis quasi patrimonialibus. I. M. 252, 281.

Attamen probabiliter praedicta verba donationem continent *inter vivos*, quam praedictus episcopus facere poterat, tum ex bonis quasi patrimonialibus, videlicet ex stipendiis, quae revera praedictus episcopus accipiebat pro personali labore, sive etiam ex superfluis fructibus ecclesiae, cum nepos ille pauper esset, plures haberet filios, et filiam nubilem, quam honeste non poterat in matrimonio collocare. I. M. v. 1. n. 870.

Quod verba illa contineant donationem inter vivos factam nepoti, probari potest primo, ex obvio et naturali sensu illorum verborum, quae secus nihil significarent. Proprius autem sensus illorum verborum, hic est: *Ego dono tibi, quod domi meum invenitur, et vellem ut plura invenirentur*. Cum autem praedicta donatio pluribus mensibus ante mortem facta fuerit, nullum est indicium, quod mortis causa facta fuerit. Insuper, quamvis donatio per se non praesumatur, L. *Cum de indebito* ff. *da Donationibus*, quando tamen merita praecesserunt, ex causa re-

munerationis, donatio praesumitur, L. *Si vero non remunerandi* par. *Inde Papinianus* ff. *Mandati*. Eximia autem merita ex parte nepotis, *in Casu*, praecesserunt; dicitur enim optime de episcopo meritus, et episcopus in eius domo habitabat et aegrotabat. Unde non defuerunt certe multa in episcopi favorem facta. Praeterea delicta non sunt praesumenda. Ac, cum episcopus regularis donare non possit mortis causa, nec id praesumatur episcopus ignorasse, praesumendus est donasse modo omnino licito, qui solus erat donandi inter vivos. Postremo ad nepotem quod attinet, cum profecto bona fide summam illam 1000 scutorum accepisset, ea spoliari non potest, cum in dubio melior sit conditio possidentis. — Lugo Resp. Mor. l. 5. d. 1.

3. Episcopus Vilnensis episcopo suffraganeo facultatem dedit exercendi in civitate et dioecesi Vilnensi quidquid ipsemet posset, qua facultate episcopus suffraganeus usus est, vivente episcopo Vilnensi. Hoc autem mortuo, dubitavit praedictus episcopus suffraganeus, utrum vi praedictae facultatis, a capitulo et deinde ab episcopo successore non revocatae, sine novo consensu capituli, et deinde episcopi successoris, potuerit adhuc exercere pontificalia et ordines conferre habentibus legitimas litteras dimissorias suorum praelatorum, praesertim si capitulum, et deinde episcopus successor, id videat et non contradicat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Non potuisse. Id constat 1.° ex responsione negativa simili quaesito data a S. C. Cardin. Conc. Trid. interpr. 22. Febr. 1631., cuius meminit C. De Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 32. — 2.° Ex eo quod, licet doctrina communis sit, quod licentiae et facultates a praedecessore sine limitatione concessae durant post mortem concedentis donec a successore revocentur; ista tamen specialis licentia et facultas, *in Casu*, includit rationem quandam dominii in aliena domo. Atqui ob reverentiam, quam omnis hospes debet domino in domo sua aequum est, ut hospes in aliena domo non se gerat tanquam dominus sine consensu novi domini, quamvis illam licentiam a praedecessore obtinuerit: est enim reverentia personalis successori debita, quam praedecessor ei auferre nequit, licet amplissimam concedat facultatem, ut quis se gerat in sua domo tanquam dominus. Ergo. Lugo l. c.

4. Episcopus certis et iustis de causis prohibuit parochis, ne in suis ecclesiis permitterent missas celebrari a regularibus; nisi ab episcopo licentiam haberent.

Quaer. *An episcopus iure egerit?*

R. Affirmative. Ita C. Lugo Resp. Mor. l. 5. dub. 25., qui hanc duplicem affert rationem. Prima ratio est, quia facultas ubique celebrandi, quam regulares habent non dat ius cogendi dominum, ut eo invito possint in eius domo, eiusque oratorio, quod habet, ab episcopo approbato, celebrare. Cum ergo ecclesiae saeculares sint sub dominio vel libera administratione cleri saecularis non videntur habere regulares ius, ut, clero saeculari invito, possint adhuc in eiusmodi alicuius ecclesiis celebrare. Quare episcopus, qui est supremus parochus in tota dioecesi non infert regularibus iniuriam, si nolit suas ecclesias regularibus ad celebrandum commodare. Altera ratio est, quia ipsi religiosi non tenentur admittere in suis ecclesiis ad celebrandum omnes clericos saeculares, qui ibi voluerint celebrare. Esset ergo odiosa inaequalitas, si quod clerici saeculares non possent in ecclesia regularium facere, sine eorum licentia, id possent regulares in ecclesia seculari facere, saeculari clero repugnante.

5. Eadem nocte qua moriebatur episcopus dioecesis B. moriebatur post aliquot horas cananicus, maior ecclesiae cathedralis dignitas. Vicarius generalis defuncti episcopi pergens in regimine dioeceseos, antequam vicarius capitularis eligeretur, dignitatem illam contulit.

Quaer. 1.° *Quaenam sit vicarii generalis iurisdictio et quamdiu illa duret?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um Vicarius generalis in illis rebus, quae iurisdictionis sunt, fungitur vice episcopi, eiusque utitur iurisdictione, etiam in foro interno. Hac in re una eademque est utriusque persona, unum utriusque tribunal. Hinc, episcopo sublato, morte, renuntiatione, translatione, captivitate, etc., omne ius et nomen vicarii continuo cessat; illo autem suspenso, iurisdictio quoque vicarii suspenditur. Clem. ult. *de Procurat.,* C. 1. *de Off. Vic.* in 6.° Nihilominus vicarii generalis iurisdictio non extenditur 1.° ad negotia extraordinaria, uti esset alienatio bonorum, 2.° ad ea, quae episcopus, non facile praesumitur concessurus, nisi forte absit longe diuque, ut conferre beneficia, ea supprimere, dividere, unire, dare ordinandis litteras dimissorias, dispensare in impedimentis matrimonialibus dubiis, 3.° ad ea quae pertinent ad potestatem ordinis, quamvis vicarius generalis consecratus sit episcopus. — C. 3. *de Appel.* in 6.°, C. 2. *de Const.* in 6.°, C. 2. *de Consuet.* in 6.°, C. ult. *de O. V.* in 6.°, CC. 2. 3. eod. tit., C. 81. *de R. I.* in 6.°, C. 3. *de Temp. ord.* in 6.°, Bened. XIV. de Syn. l. 2. c. 8. n. 1., D'Annib. ed. 3.^{a} p. 1. n. 96.

Ad 2.um Illicite et invalide vicarins generalis *in Casu* beneficium contulit, quia morte episcopi cessavit tota eius iurisdictio. Insuper etiamsi eius iurisdictio continuasset, vicarius generalis hanc non habet potestatem beneficia conferendi, sed episcopus, qui ea confert ordinario iure suo. Vicarius generalis sine mandato speciali beneficia conferre non potest, ea nempe quae ad liberam solius episcopi collationem pertinent. Insuper beneficium conferendum *in Casu* erat reservatum Summo Pontifici, sive quia vacavit vacua sede episcopali, sive quia agebatur de maiori ecclesiae cathedralis dignitate, dummodo eius reditus excederet decem aureos de camera. D'Annib. ed. 3.ª p. 3. n. 32. 33.

103. — DE CANONICIS

1. Iacobus canonicus choro quidem interest, sed officium cum aliis non persolvit canendo. Alios enim alterius partis chori audit; versiculos vero suae chori partis submissa voce recitat. De hac sua praxi anxius quaerit, an graviter peccaverit, et perceptos fructus ac distributiones restituere teneatur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. R. Haec ad rem nostram habet Roncaglia tr. 5. q. 2. c. 1. q. 6.: « Tenetur beneficiarius choro addictus ita canere, si ex aliqua causa non impediatur, ut ab altera parte possit audiri. Multi refragantur huic obligationi, cum satis illi sit, ut illa pars chori, in qua iste reperitur, ita dicat ut ab alia audiatur; nam tunc censentur omnes ita dicere, cum mutua communicatione se iuvent. Verum haec ratio non satis me convincit; nam addictus choro, ut satisfaciat suo muneri, ac proinde distributiones percipiat, debet choro inservire, prout exigit tale servitium; servitium autem chori exposcit, ut ita quis recitet ut ab altera parte possit audiri. Praeterea quilibet addictus ministerio alicuius communitatis debet ex sua parte tali ministerio conferre, ita autem certe non facit, qui ita dicit horas canonicas, ut non possit audiri a comparte. Ex his rationibus communis opinio est saltem non satisfacere publicae recitationi, qui ita submissa voce recitat, ut perinde se habeat, ac si privatim recitaret; ac proinde privandus esse distributionibus ».

Haec de eadem quaestione tradit Bonacina d. 1. q. 3. p. 2. par. 1. n. 17.: « Respondeo secundo eum, qui suos versiculos submissa voce recitat, et alios alterius chori attente audit, non satisfacere debito servitio chori, quamvis obligationi divini officii recitandi satisfaciat, nec

officium repetere teneatur. Ratio est, quia reditus ecclesiastici dantur canonicis, ut inserviant et cantent cum aliis, Clem. 1. *de Celebrat. missarum,* Cap. ult. dist. 92., ubi dicitur, clericos deputatos ad ecclesiam debere in ecclesiam convenire ad quotidianum psallendi officium. Sed clerici non deputantur, nec convenire solent, ut audiant reliquos, sed ut simul psallant; sicut non conducitur operarius ad vineam, ut ibi assistat, sed ut in ea operam suam navet, nec parochus ut simpliciter resideat, sed ut onera parochialia exerceat; ergo debent simul psallere; consequenter qui suos versiculos submisse recitat non satisfacit debito chori, quamvis alios attente audiat... Hinc sequitur recitantem submissa voce, aliis canentibus, non posse distributiones percipere. Ratio est, tum quia distributiones conferuntur canentibus et inservientibus in choro, tum quia, qui non facit quod debet, non recipit quod oportet; tum quia hic facit contra iustitiam commutativam; ergo tenetur ad restitutionem... Concedo tamen posse percipere mediam partem distributionum, quia non deest in toto suo muneri, cum assistat choro, et officium submisse recitet, et reliquos audiat... Et hoc pacto intelligenda sunt verba Const. Pii V., quae incipit: *Ex proximo lateranensi,* in qua decernitur, ut canonicus, qui non psallit in choro, licet praesens adsit, fructus amittat, quos lucrifecisset, si cantasset. Ratio, cur ita sint intelligenda est, tum quia partem sui muneris adimplet, ergo par non videtur, ut omne fructus amittat, tum quia in praefata Const. non dicitur, qui *non psallit,* sed qui choro addictus *non recitans* omnibus horis canonicis cum aliis praesens adsit ».

Summus Pontifex fructus quidem et distributiones absolute denegat ei, qui choro interest, sed *non recitanti* officium neque in choro neque extra chorum. Verum, si extra chorum recitat officium, recipit quidem beneficii fructus; beneficiarius enim privatim recitans fructus suos facit. Si vero neque in choro neque extra chorum officium recitat, fructus et distributiones amittit. Nam ratione omissionis officii amittit fructus, ratione absentiae a choro iacturam distributionum facit. Hinc, si quis in choro suam quidem officii partem recitat sed non psallit, alios autem suam partem psallentes audit non amittit fructus, cum hic non sit deterioris conditionis eo, qui ad chorum non accessit, et privatim recitavit. Distributiones autem dimidia parte lucrari videtur, ait Bonacina; nam, quamvis non psallat, choro tamen reapse assistit, officium recitans, et reliquos audiens. Si vero choro adsit, et officium recitet, sed submissa voce totum officium recitet, tunc quamvis fructus beneficii lucretur, omnes tamen distributiones amittit, cum

illa praesentia in choro, tunc omnino materialis sit; ac ut simpliciter non recitans, etiamsi choro adsit, amittit tamen distributiones; ita etiam quamvis recitet, sed privatim, totum officium, distributiones amittit; si enim in uno casu illa praesentia, non consideratur ut sufficiens ad distributiones lucrandas, neque etiam ut talis consideratur in alio casu.

Ita quidem ex Bonacina loc. cit. et ex Bulla cit. S. Pii V. Verum S. Alphonsus l. 3. n. 675. contendit, canonicos choro non interessentes, sine legitima vel iusta causa, ipso facto et ante omnem sententiam amittere tum omnes distributiones tum etiam fructus beneficii, itemque canonicos choro quidem interessentes, sed non canentes, amittere etiam omnes distributiones et fructus; eosque pariter choro interessentes, et submisse psalmos recitantes, et alteram partem audientes amittere omnes distributiones, et teneri ad fructus praebendae restituendos. Id S. D. confirmat ex C. Benedicti XIV. *Cum semper oblatas* et ex Litt. *Dilecte fili* ad. Em. Card. Delphinum Patriarcham Aquileiensem.

Iam porro canonici a choro absentes, etiam vacationum tempore, *distributiones* non lucrantur; nisi fictione iuris praesentes censeantur. Distributiones etiam non lucrantur, qui choro adsunt, sed non psallunt, etiamsi submissa voce totum officium recitent; immo etiam, si submisse partem tantum recitent et partem aliam in choro audiant; nam etiam in hoc casu non psallunt. Ita quidem ex cit. Const., et ex cit. Litt. Benedicti XIV. Verum ad *fructus* praebendae quod attinet, illi qui a choro absunt, si officium recitent, fructus utique, praebendae restituere debent, sed non ante sententiam iudicis, et si absint ultra menses conciliares, ac sine legitima vel iusta causa. Neque contrarium evincitur ex cit. Constit. et cit. Litt. Benedicti XIV. Viget enim adhuc praescriptio hac in re Conc. Trid. s. 24. C. 12. de R. Cf. S. C. C. in Verulana Residentiae 6. Iun. 1863. Quare Const. Benedicti XIV. de illis praebendis intelligenda est, quae constat ex quotidianis distributionibus. Cf. Barbosa de Canon. et Dignit. c. 20. n. 18., Lucidi ed. 3.ª v. 1. p. 322. n. 106. Hinc etiam canonici, qui choro adsunt, sed submisse officium recitant et non psallunt, vel etiam simpliciter non recitant, tenentur ad fructus praebendae restituendos, sed non ante sententiam, et non nisi ultra menses conciliares. Cf. I. M. 219. 220. 221.

Notandum autem hic est 1.°, duplex redituum genus constitutum esse canonicis: unum ex praebendis, quod nomine *fructuum* nuncupatur, alterum ex *quotidianis distributionibus*. CC. 19. 27. *de Praeb.*,

C. 10. Extr. Comm. e. t. Illi dantur propter ipsum beneficium seu praebendam, adeoque, ut recitent horas canonicas, hae propter praesentiam, et consequenter ut choro intersint. Cf. Lucidi ed. 3.ª v. 1. p. 286. n. 27. seqq., Trid. s. 21. C. 3. de R., s. 22. C. 3. de R., s. 24. C. 12. de R. His accedunt emolumenta ex anniversariis, ex legatis, ex publicis supplicationibus, ex iustis funerum etc.; quae *distributiones inter praesentes* dici solent. Cf. Bened. XIV. Not. 107. n. 7.

Notandum 2.° est, quod, seposita quaestione de choro in ordine ad lucrandos *fructus* et *distributiones,* sed loquendo de choro in generali in ordine ad satifaciendum obligationi divini officii, an ei satisfaciant, qui submisse psalmos recitent, alteram partem audiendo, ex valde probabiliori et communiori sententia affirmandum est. Ratio est, quia ad satisfaciendum officio in choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquaeque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicant. L. 1. 3. n. 675., G. 127.

2. Tres canonici germani fratres, quorum duo munus etiam parochiale gerebant, e propria sede inique et violenter fuerunt expulsi ab Italiae demagogis, ad quam sine carceris aut vitae discrimine redire non poterant. Toto absentiae tempore a ceteris canonicis privati sunt emolumentis, quae *adventitia* dicuntur, quae scilicet ex mortuorum associationibus, anniversariis, publicis supplicationibus, aliisque sacris functionibus proveniunt; quae quidem emolumenta, ob mortem duorum canonicorum, quatuor tantum qui supererant canonici sibi dividebant.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Praenota: 1.° Omnia choralia emolumenta alia proveniunt a praebenda, alia vero ab adscititiis legatis piis pro missis, aliisque sacris functionibus peragendis. Circa huius secundi generis emolumenta quaestio versatur, quae quidem emolumenta duplicis pariter speciei sunt: alia enim sunt fixa ex perpetuitate legatorum; alia vero incerta et manualia, quae ex eleemosynis, vel transeuntibus legatis, aliisque modis ex fidelium pietate obveniunt. 2.° Causae dantur *legitimae* absentiae a choro, quae non solum ius tribuunt percipiendi fructus, et distributiones quotidianas; sed etiam ceteras extraordinarias et omnia emolumenta, quae ex fixis obventionibus derivant, si non obstet specialis testatoris vel dantis voluntas. Huiusmodi causis accensetur canonicorum absentia, a demagogis coactae absentiae necessitate. Haec enim coacta absentia reducitur ad *corporalem necessitatem,* quae ius tribuit etiam ad emolumenta fixa, ut doctores tradunt, secundum C. *Consuetudinem* unic. *de Cler. non resid.* In 6.°, et constat ex pluribus responsis S. C. C. — I. M. 220.

Quare respondetur ad propositum quaesitum, absentes illos canonicos lucrari omnes obventiones *fixas* tantum, in quibus non obstet specialis testatoris vel dantis dispositio, durante illius absentiae necessitate, aliosque canonicos praesentes, qui eadem absentium emolumenta indebite perceperunt, ad eorundem restitutionem teneri. S. C. C. 8. Iul. 1865. Acta S. Sed. v. 2. p. 407. seqq., Lucidi ed. 3.ª v. 1. p. 304.

3. Theodorus canonicus, qui chorum diligenter frequentare solebat, propter gravem infirmitatem a choro abest, quamvis non ideo lecto decumbat. Canonici alii vellent eum fructibus praebendae et distributionibus privare.

Quaer. *An iure?*

R. Negative. « Canonico infirmo, durante eius infirmitate, quamvis choro non intersit, deberi fructus omnes sui canonicatus, nec non distributiones, *dummodo ante infirmitatem fuerit solitus suae ecclesiae inservire* ». S. C. C. 5. Mart. 1667. Idque constat etiam ex C. *Quum percussio* 1. *de Cler. aegr.;* et communis est doctorum sententia. Schmalzgr. l. 3. tit. 4. n. 86. 87. 88., I. M. 220.

4. Iosephus canonicus propter gravem infirmitatem a choro et a dioecesi abesse debuit per duos integros annos. Capitulum consuetudine innixum toto hoc tempore ei denegavit tum fructus beneficiales tum distributiones.

Quaer. *An iure?*

R. Negative. Quare tum distributiones quotidianae tum fructus beneficiales, quibus privatus fuit praedictus canonicus restituendi sunt *in Casu.* S. C. C. 7. Apr. 1900. Ratio est. quia *infirmitas* causa canonica est absentiae tum a choro tum a loco beneficii. Quare canonicus absens ratione infirmitatis neque tenetur ad beneficii renuntiationem, neque tenetur ad ponendum substitutum. S. C. C. *in Piscien.* 23. Iul. 1764. Ac, quamvis, canonicus bene valens absit a choro et a loco beneficii, et ideo amittat quotidianas distributiones; non amittit tamen ante sententiam et ipso facto fructus praebendae. I. M. 220. Consuetudo autem, *in Casu,* utpote iniusta, irrationalis est, et nullius valoris. Monit. Ecctes. v. 12. p. 340. seq.

5.ª Bonifacius canonicus poenitentiarius sabbato et dominica et pervigilio solemnium festorum ac festis omnibus diebus in confessionario est poenitentes expectans, qui hisce diebus confiteri solent; sed non semper audit confessiones, unde dum alii canonici officium de-

cantant in choro, ipse privatim saepe recitat officium. Aliis vero diebus Bonifacius in confessionario etiam est, audiens longas confessiones paucarum devotarum mulierum, quae quotidie ad eum accedunt. Canonici, qui rem plane cognoscunt, Bonifacium omnino privare volunt distributionibus. Aiunt enim, quod sabbato, dominica et festis diebus dum officium in choro decantatur, saepe non sunt ea hora poenitentes; et quod devotae illae mulieres, aliis diebus, possent bene alia hora confiteri.

Quaer. *An iure?*

R. Ex Conc. Trid. s. 24. C. 8. de R. canonicus poenitentiarius *dum confessiones in ecclesia audiet,* interim praesens in choro censeatur. Idem constat ex Decisionibus S. C. C. dum *confessiones actu audit.* Bened. XIV. Inst. 107. n. 55. Quare Bonifacius distributionibus iure privari non potest illis diebus, quibus confessiones *actu audit.* Quaestio tantum esse potest de illis diebus, quibus ipse confessiones non audit, sed *poenitentes expectat.* Porro, si privatim officium recitat in sede confessionali, aliis canonicis officium in choro decantantibus, ut magis libere et commode deinde confessiones audiat, id sane non sufficit, ut praesens in choro habeatur, et distributiones lucretur, ut tradit Barbosa apud Bened. XIV. l. c. Si vero determinatis quibusdam diebus sedet in confessionali, confessiones quidem non audiens, actu; sed poenitentes expectans, *accedente episcopi mandato,* tunc censetur praesens in choro, et distributiones lucratur, ut eruitur ex Decisione S. C. C. 19. Ian. 1646. Monit. Eccles. v. 9. p. 2. p. 242. Si tandem tempore officii, manet quidem in confessionali confessiones non semper actu audiens, sed expectans accessuros *qui soleant accedere,* verius omnino videtur non amittere distributiones. Etenim secus frustraretur omnino finis Concilii Tridentini. Pluribus enim in locis poenitentes non solent ipsi advocare confessarium in sacristia aut in alio loco, sed eum solent reperire in ecclesia in sede confessionali eos expectantem, quem si non repererint, abeunt quin confiteantur. Idque tenet S. Alphonsus l. 4. n. 131., et adhaeret etiam huic sententiae tanquam *veriori* D'Annibale ed. 3.ª p. 3. n. 186. Insuper, si in tali profecto *Casu,* accedente episcopi mandato, canonicus poenitentiarius praesens in choro censetur, et distributiones lucratur, idem videtur locum habere, etiam sine episcopi mandato: mandatum ius certe non confert absentiae, sed tantum casum declarat; respondentem fini Tridentinae legis. Quare, si citra omnem hallucinationem evidens res sit, quod revera *soleant* illis diebus, illisque horis, poenitentes venire, poenitentiarius in confessionario sedens eosque expectans implet

profecto finem Tridentini Concilii. Et sic S. C. C. 24. Ian. 1642. censuit « poenitentiarium, quando non est impeditus *in munere confessionis,* interesse debere divinis officiis ». *Impeditus* autem *in munere confessionis* est, et qui confessiones *actu audit,* et qui *poenitentes expectant,* qui *soleant* venire. Ceterum ad evitandum hac in re omne incommodum recursus fiat ad episcopum, qui declaret quando, attentis circumstantiis, poenitentiarii munus exigat, ut in sede confessionali praesens sit, paratus ad poenitentes expectandos et invitandos. Acta S. Sed. v. 29. p. 498. seqq.

Similiter Canonici celebrantes missas tempore, quo divina officia recitantur, non lucrantur distributiones quotidianas, nisi ad tunc celebrandum missam ab eo ad quem pertinet compulsi fuerint, id est a praefecto chori, in populi commodum. S. C. C. *In Callien.* 29. Iul. 1628. ad 4., *in S. Miniati* 8. Febr. 1817. Cf. Monit. Eccles. vol. 24. p. 228. seqq.

5.[b] « An possit tuto retineri *praxis* Ecclesiae O., iuxta quam canonicus praedicator, seu magistralis, censetur praesens in choro ad effectum distributionum lucrandarum, per octo dies integros, quoties concionem est habiturus in ecclesia cathedrali?

An idipsum aptari queat canonicis concionantibus ratione beneficii et sine retributione?

An idem sit dicendum de ceteris canonicis, qui concionem non ratione beneficii, sed sponte et gratis habent?

R. Consuetudinem, de qua quaeritur, non sustineri ». S. C. C. 27. Apr. 1901. Monitore Ecclesiastico vol. 14. pag. 49. seqq.

6. « Apud Capitulum Cathedrale Civitatis Plebis pluribus abhinc annis usus invaluit omittendi recitationem horarum canonicarum sextae et nonae voce chorali post missam conventualem, easque recitandi submissa voce tempore eiusdem missae, varias ob causas: 1.° quando episcopus pontificaliter celebrat vel in sede pontificali missae solemni adsistit; 2.° quando protrahitur servitium chori ob prolixiorem missam, sive ob extraordinariam aliquam functionem; 3.° temporibus adventus et quadragesimae ratione concionis.

Quaer. 1.° *An huiusmodi usus valeat continuari et quatenus negative,* — 2°. *An valeat continuari de licentia archidiaconi, vel, illo absente, de licentia antiquioris canonici praefecti chori? et quatenus negative,* — 3.° *An saltem valeat continuari de licentia episcopi?*

R. Negative in omnibus; nec satisfieri chori obligationi per pri-

vatam recensitam recitationem sextae et nonae tempore missae conventualis ». S. R. C. 16. Mart. 1833. n. 2699.

7. « In Cathedrali ecclesia Oppidensi usque ad a. 1838., diebus a rubrica praescriptis, recitari consuevit officium parvum B. Mariae V. vel Defunctorum vel Psalmos Gruaduales vel Psalmos Poenitentiarios; quae tamen inde omissa fuerunt. Quum vero arbitraria huiusmodi omissio ad haec usque tempora perseveret, a S. R. C. petitur:

Utrum, attento diurno spatio ferme 30 annorum, perseverare liceat in exposita omissione; an potius resumenda laudabilis consuetudo haec additionalia divino officio persolvendi?

R. Omnino resumendam antiquam consuetudinem iuxta decreta alias edita; ac praesertim in Alexandrina d. 22. Sept. 1827 ». S. R. C. 20. Dec. 1864. n. 3129.

In praesenti tamen, ex C. *Divino afflatu* Pii X. Rubr. tit. VII. par. 2., « Cessat obligatio recitandi in choro, diebus a Rubricis hucusque vigentibus praescriptis, officium parvum B. Mariae Virginis, Officium Defunctorum, necnon Psalmos Graduales ac Poenitentiales. Capitula vero, quae ad ista Officia addititia ex peculiari Constitutione aut legato tenentur, a S. Sede eorum commutationem impetrabunt ».

8. Ioannes Baptista, canonicus, assidue choro assistit, et canonicas horas decantat. Verum numquam Capitulo assistit. Ait enim: suffragii iuri libenter renuntio. In consilio item episcopi nunquam suam promit sententiam; inquiens, scio eam ab episcopo respuendam.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ioannes Baptista Capitulo ordinarie non interveniens gravi non caret culpa, Bonac. de Hor. Can. d. 2. q. 1. p. 2. n. 4. Ratio est, quia ius interessendi Capitulo gravem habet annexam obligationem administrandi et gubernandi bona Ecclesiae, aliaque Ecclesiae negotia expediendi. *Ordinarie,* adeoque excusatur 1.° tempore vacationum, nisi urgeat gravissimum negotium pertractandum; 2.° si aliquando absit ex iusta causa, sine graviori ecclesiae detrimento; 3.° cum negotia pertractanda omnino levia sunt. Bouix de Canonic. p. 3. c. 6.

Culpa item Ioannes Baptista non caret quando ab episcopo requisitus in consilio suam reticet sententiam. Cum enim canonici sint consiliarii nati episcopi, quoties episcopus eos in consilium adhibet, tenentur consequenter suam dicere sententiam, quamvis deinde liberum sit episcopo a canonicorum consilio deviare. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 1. n. 7.

9. Ubaldus in concursu ad praebendam theologalem maximum retulit suffragiorum numerum. Itemque Victorinus in concursu ad praebendam poenitentiariam primus inter omnes approbatos est renunciatus. Verum episcopus in utroque concursu tanquam digniores et magis idoneos elegit duos ex approbatis ab examinatoribus, qui ambo infimum approbationis gradum obtinuerant, eisque praebendas contulit. Hinc Ubaldus et Victorinus reclamant; aiunt enim ex Const. Benedicti XIII. illum esse eligendum, eique praebendam theologalem et poenitentiariam conferendam, *qui in concursu probatus magis idoneus renunciatus fuerit ab examinatoribus.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Inter canonicos eminent theologalis et poenitentiarius. Canonici theologalis est S. Scripturam interpretari. Trid. s. 5. C. 1. de R., Benedict. XIV. de Syn. l. 13. c. 9. n. 17. Canonici autem poenitentiarii officium est confessiones audire. Trid. s. 24. c. 8. de R., Bened. XIV. de Syn. l. 3. c. 4. n. 3. Bened. XIII. C. *Pastoralis officii* pro Italia et insulis adiacentibus formam praescripsit concursus, qua huiusmodi praebendae sint conferendae. Verum falsum omnino est, quod Ubaldus et Victorinus asserunt, videlicet in praedicta Constit. definiri digniorem et magis idoneum ab examinatoribus esse eligendum. Ante enim illa verba, non omnino exacte ab Ubaldo et a Victorino relata, haec habentur, quibus omne adimitur dubium. Praecipitur enim, ut praedictae praebendae conferantur *magis idoneo in formali concursu renunciato* EO PLANE MODO, QUO PAROCHIALES ECCLESIAE CONFERUNTUR. Atqui electio dignioris inter approbatos ad parochiales ecclesias, cui parochialis ecclesia conferatur, pertinet ad episcopum, et non ad examinatores. Trid. s. 24. C. 18. de R., Bened. XIV. C. *Cum illud* 14. Dec. 1742. Ergo, si huiusmodi praebendae conferendae sunt eo plane modo, quo parochiales ecclesiae conferuntur, electio dignioris inter approbatos, in formali concursu, non ad examinatores, sed ad episcopum pertinet, eique consequenter praebenda est conferenda.

Id evincitur manifeste ex pluribus Decisionibus S. C. C. apud Acta S. Sedis v. 2. p. 74. seqq. p. 122. seqq. Confirmatur ex ratione Card. Paulut. apud Riganti in Reg. 1. Cancell. § 10. n. 31., « qui non habet facultatem indicendi concursum, non potest eligere magis idoneum, cum haec electio sit pars integralis et veluti clausura totius concursus, quae a Conc. Trid. tribuitur tantummodo illis, qui concursum perficiendi ius habent, ut alias respondit S. C. C. 1. Dec. 1608 ». Ergo, cum examinatores non habent hanc facultatem concursum indicendi, neque poterunt magis idoneum eligere; adeoque haec electio episcopi propria est.

104. — DE PAROCHIS

1. Romaricus parochus concionem dominicis et festis diebus saepe omittit, vel quia rari intersunt auditores; vel quia in proximis ecclesiis conciones habentur. Hinc etiam fere nunquam concionem ad populum habet tempore Quadragesimae, tempore Adventus, et solemnioribus quibusdam festis; quia alii sunt plures et insignes praedicatores. — *An Romaricus bene agat?*

R. Romaricus male agit, et graviter deest suo officio. Neque excusatur ex eo quod exiguus sit populi numerus, Bened. XIV. Notif. 10. n. 3., Lucidi ed. 3.ª v. 1. p. 429., vel ex eo quod conciones in aliis ecclesiis habeantur, Bened. XIII. C. *In supremo* 13. Sept. 1724. Hinc graviter etiam peccat concionem omittens tempore Quadragesimae et Adventus, quia non desunt in aliis pluribus ecclesiis conspicui concionatores. Verum, si ipsa parochiali ecclesia tempore Quadragesimae et Adventus alius esset concionator, et consuetudo esset, quod parochus a concione abstineat, tunc, nisi aliud episcopus praecipiat, stare potest praedictae consuetudini. Lucidi l. c. p. 430. 431. Tandem Romaricus suo etiam officio non satisfacit concionem omittens solemnioribus festis diebus, nisi ab episcopo dispensationem obtinuerit, S. C. C. 1. Apr. 1876. — I. M. 240., Enchir.. Mor. 212.

2. Romanus parochus concionem quidem habet ad populum, dominicis et festis diebus; sed revera eius concio formalis quaedam concio non est, sed potius brevis et familiaris discursus ad parochianos de rebus ad salutem necessariis. Hinc Romanus in sua concione saepe omittit explicationem Evangelii diei. Item saepe etiam omittit catechismum docere pueros; inquiens, se teneri non ad duas conciones, sed ad unam tantum. — *Quid de Romano?*

R. Romanus non peccat ex eo quod non faciat formalem concionem. Ex Trid. s. 5. C. 2. de R. sufficit, quod *plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascat salutaribus verbis.* Quod autem brevi et familiari discursu utatur, bene agit. Ex Trid. enim necesse est, *cum brevitate et facilitate sermonis,* ut intelligatur, *salutis monita explanare eademque in omnium cordibus inserere, atque eos in lege Domini erudire.* S. 5. C. 2. de R., s. 24. C. 4. 7. de R. Evangelii item explicationem omittens in suis concionibus nihil peccat. Nam ex eodem Conc. Trid. s. 5. C. 2. de R., s. 24. C. 4. de R., s. 24. C. 7. de R. sufficit, populum *docere ea quae scire omnibus necessarium est ad*

salutem; et divinam legem annuntiare, et in ea erudire. Verum, quod Romanus catechismum pueros docere omittat, excusari non potest. Quamvis enim non teneatur obligatione duas conciones habendi ad populum; tenetur tamen duplici obligatione, *altera ut festis diebus de rebus divinis sermonem ad populum habeat; altera, ut pueros et rudiores quosque divinae legis fideique rudimentis informet.* Bened. XIV. Enc. *Etsi minime,* Pius X. M. P. *Sacrorum antistitum* 1. Sept. 1908. *de sacra praedicatione,* I. M. 239. 241., Enchir. Mor. 212.

3.ª Innocentius parochus eleemosynam recepit, ut missa cum cantu celebraretur, et officium defunctorum decantaretur pro anima Sempronii. Recepta eleemosyna proportionate dividenda est inter ministros et omnes sacerdotes ac clericos assistentes missae, et officium decantantes. Parochus missae assistit, itemque assistit officio dum decantatur, sed privatim ipse recitat horas canonicas diei, neque partem ullam habet in cantu missae, neque consequenter officium defunctorum simul cum aliis decantat. Nihilominus partem eleemosynae sibi respondentem retinet et pro assistentia missae et pro assistentia officio. — *An recte egerit Innocentius?*

R. Quoad missae assistentiam, breviarium diei simul recitando, inquietandus Innocentius non videtur. Nam, si missa celebratur, si adsunt alii deputati cantores, videtur iam sufficienter satisfactum intentioni oblatoris, neque videtur necessarium, quod alii etiam sacerdotes et clerici assistentes, cantu etiam, omnes missae assistant, nisi id expresse praescribatur. Quoad officium vero, non satisfecit Innocentius impositae obligationi officium decantandi; adeoque non videtur posse sibi retinere partem respondentem eleemosynae: siquidem ex hoc capite eleemosyna data non est pro mera assistentia, sed pro cantu officii. Id praeterea constat ex S. R. C. 9. Maii 1857. *Petrocor.,* 11. Mart. 1871., *Mimaten.* n. 3243.

3.ᵇ « An Confraternitas (apud ecclesiam parochialem erecta), vel potius Parochus ius habeat in administratione eleemosynarum collectarum *in ecclesia parochiali:* et quatenus parochus ius habeat, an Confraternitas possit administrare independenter a parocho eleemosynas, quas petiit *in ditione paroeciae,* et univit usque nunc eleemosynis collectis in parochiali ecclesia in suffragium animarum Purgatorii?

R. Esse in facultate Rm̃i episcopi, ut pro sua prudentia rei consulat ad tramitem Institutionum Bened. XIV. cap. 5. § V. » S. R. C. 26. Nov. 1878. n. 3464.

4. In rurali paroecia benedicenda erat magna ecclesiae paroecialis campana. Omnia parata erant pro benedictione, et episcopus expectabatur pro sequenti die, solemni festo Patroni loci. Verum pridie vespere parochus nuntium recepit, quod episcopus infirmitate impeditus venire amplius non poterat. Quare, stante praeparatione iam facta, et populi magno concursu advenientis ex locis vicinis, et attenta festi solemnitate, parochus existimavit posse *in Casu,* legitima saltem epicheia, campanam benedicere quod reapse fecit.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Factum parochi probari non potest. Agitur enim de re, quae, licet iure tantum ecclesiastico, ordinis tamen episcopalis est. Quare simplici sacerdoti neque ab ipso episcopo delegari potest, sed opus est facultate Pontificia. In campanarum enim benedictione simplex quaedam benedictio aqua lustrali non habetur, sed in ea benedictione sanctum chrisma et oleum infirmorum adhibetur, ut videre est in Pontificali. Quin imo, si episcopus *Indultum* obtinuerit delegandi aliis facultatem benedicendi res spectantes ad divinum cultum, excipiuntur semper ab ista facultate res, in quibus *sacra unctio* adhibeatur, Gardell. 4290. Hinc appareat, parochum *in Casu* omnino illicitum et irritum actum exercuisse ex defectu potestatis. Neque vero locus est epicheiae, cum agatur non de mera liceitate, sed de validitate actus, ob defectum potestatis requisitae, quae vi epicheiae non obtinetur. Stante vero episcopi infirmitate, facile erat occurrere *in Casu* opportune cuilibet incommodo, populum monendo, et aliam pro ea functione substituendo piam et utilem exercitationem.

An autem episcopi possint aliis sine Pontificio *Indulto,* delegare facultatem benedicendi sacra paramenta, controvertitur. S. Alph. l. 6. n. 378, refert duas opiniones, inquiens deinde se non acquiescere affirmanti opinioni, cum nullibi audierit episcopos huiusmodi facultatem aliis delegasse. Benedictus XIV. Notific. 21. n. 9. seqq. rem item ait esse adhuc controversam, asserens simul episcopis omnino reservari facultatem benedicendi res sacras, in quibus sacra unctio interveniat. Idemque explicite affirmat Notific. 42. n. 38. de campanarum benedictione, ubi aperte affirmat: « *Appartiene a noi* il benedir le campane, e non avendo noi la facoltà di *suddelegare* questa benedizione, *richiedendosi in essa la sacra unzione* etc. ». Cf. S. R. C. 14. Apr. 1885. *Briocen.*

5. Episcopus B. indultum obtinuit a S. R. C. pro facultate subdelegandi ad benedictionem sacrae illius supellectilis, in qua sacra

unctio non adhibetur. Quum vero nulla inveniatur formula pro benedictione indumenti sacerdotalis aut levitici, praeter eam quae reperitur in Pontificali, parochus A. utitur benedictione, quae reperitur in Pontificali, cuiuslibet indumenti. — *An recte?*

R. Negative. « Sacerdotes subdelegati utantur benedictione, quae legitur in Rituali Romano ». S. R. C. 16. Mart. 1876. n. 3392.

6. Ioannes parochus officium consiliarii administrativi Municipii acceptavit, et totus incumbit pro electionibus administrativis. Hinc multae querelae et gravia scandala exorta sunt. Cum frustra eum episcopus iuridice ter monuerit, et pluries paterne, tandem decrevit eius *oeconomicam remotionem* a paroecia, et ut ad aliam transferretur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Episcopus legitime egit. Etenim quamvis parochus amoveri non posssit ab eius paroecia sine canonico processu et sine delicto in iure designato, Trid. s. 21. C. 6. de R.; fieri tamen potest eius *oeconomica remotio* sive ex imperitia et inidoneitate parochi ad parochiam regendam; sive ex gravi odio et aversione plebis, praesertim quando talis sit parochi agendi ratio, ut scandalo populo sit. Plurimorum enim utilitas unius utilitati aut voluntati praeferenda est.

Decreta autem remotione perpetua, aliud parocho beneficium conferendum est, per modum *permutationis* vel translationis, aequivalentis reditus. Ita ex pluribus Resolutionibus S. C. C. ex C. *Quaesitum de Rerum permutatione*, et C. *Scias* 35. caus. q. 1. Reiffenst. tit *de Rer. permut.* n. 38., Schmalzgr. eod. tit. Monit. Eccles. v. 9. p. 2. p. 147., v. 10. p. 1. p. 4. seq.

Sed hodie longe facilius fieri potest administrativa amotio ab officio et beneficio curato, servatis tamen praescriptionibus Decreti *Maxima cura* S. C. C. 20. Aug. 1910. Secundum hoc Decretum legitima amotionis causa est: « Odium plebis, quamvis iniustum et non universale, dummodo tale sit, quod utile parochi ministerium impediat, et prudenter praevideatur brevi non esse cessaturum ». Causa item est legitima: « Inobedientia praeceptis Ordinarii post unam et alteram monitionem, et in re gravis momenti, ... ita ut de eadem in actis Curiae legitime constet ». Sacerdoti autem ita administrativo modo amoto « Ordinarius pro viribus consulat, aut per translationem ad aliam paroeciam, aut per assignationem alicuius ecclesiastici officio, aut per pensionem aliquam, prout casus ferat et adiuncta permittant ».

7. Aurelius parochus saepe saepius a paroecia abest, sine legitima

venia, sed ut gravibus litibus, quibus implicatur ex contractis debitis, attendere possit. Publica autem fama refert, Aurelium raro breviarium recitare, et saepe indui saecularibus vestibus. Hinc episcopus, praevia legitima monitione, Aurelium primum privat fructibus beneficii, quos inter pauperes paroeciae distribuit. Deinde vero, cum nulla secuta esset emendatio, uno edicto Aurelium citat, et canonico instituto processu, eundem Aurelium paroecia privat. Contra episcopum acriter reclamat Aurelius.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Ex Conc. Trid. s. 23. C. 1. de R. potest episcopus procedere contra parochos, aliosque curam animarum habentes et non residentes, sive per subtractionem fructuum, sive per privationem beneficii, sive per censuras. Per edictum tamen eos primum citare debet. — Si velit episcopus procedere per privationem fructuum, tenetur praeterea servare intervalla et quantitates praescripta quoad episcopos non residentes, S. 6. C. 1. de R. Ita S. C. C. Ratio est, quia expresse quoad privationem fructuum parochis non residentibus applicanda sunt ea, quae statuta sunt contra episcopos non residentes. Potest tamen episcopus exequi fructuum privationem, nulla observando intervalla, quoad fructus, quos ob omissam residentiam parochus non fecit suos. Ita eadem S. C. C., et ratio est, quia revera ex eodem Conc. Trid. pro rata temporis absentiae *fructus suos* non facit parochus non residens, « nec tuta conscientia, *alia etiam declaratione non secuta*, illos sibi detinere potest, sed tenetur, aut ipso cessante per superiorem ecclesiasticum, illos Fabricae ecclesiarum, aut pauperibus loci erogare, prohibita quacumque conventione vel compositione, quae pro fructibus male perceptis appellatur, ex qua etiam praedicti fructus, in totum aut pro parte ei remitterentur ». — Si vero velit episcopus omnino beneficio parochum non residentem privare, non tenetur episcopus parochum citare tribus edictis, sed sufficit una, cum assignatione competentis termini. — A decretis episcopi executoriis contra parochos non residentes non datur appellatio ad effectum suspensivum, sed dumtaxat ad effectum devolutivum, cum Trid. S. 23. C. 1. de R. dicat: *nec executionem appellatione suspendi posse*. Quare Aurelius ex hoc capite frustra reclamat contra episcopum.

Insuper, quando post sex menses ab obtento beneficio, beneficiarius, legitime admonitus, contumaciter omittit, saltem bis per quindecim dies, recitare horas canonicas, potest ab episcopo beneficio privari, ut constat ex § *Statuimus* sess. 9. Conc. Later. V. *Beneficium* enim, ut ibid. dicitur, propter officium datur. Cum autem Concilium dicat,

legitima monitione praecedente, videtur una monitio sufficere. Nihil iterum habet ergo Aurelius quod contra episcopum afferre possit etiam ex hoc alio capite. Quare iure meritoque beneficio privatus fuit, quo omnino indignus est. Cf. Suarez l. 4. de Hor. canon. c. 29. n. 4.

Postremo Conc. Trid. s. 14. C. 6. de R. aperte dicitur : « Omnes ecclesiasticae personae.... si postquam ab episcopo suo etiam per edictum publicum moniti fuerint, honestum habitum clericalem..., iuxta ipsius episcopi ordinationem et mandatum non detulerint, per suspensionem ab ordinibus, ac officio, et beneficio, ac fructibus, reditibus, et proventibus ipsorum beneficiorum, nec non si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum huiusmodi coerceri possint et debeant ». Cum igitur Aurelius fuerit semel legitime monitus, nec secuta sit emendatio, etiam ex hac alia gravi et scandalosa transgressione iure omnino beneficio privatur. Neque vero quidquam habet Aurelius quod in medium proferre possit in sui defensionem ex hoc capite, si *publico edicto* fuerit praevie monitus ab episcopo, et episcopus ipsi ordinationem et mandatum imposuerit clericalem habitum deferendi.

Si autem in praecedenti casu, alioque simili, vi canonici iuris criminali iudicio ac poenali destitutioni non sit locus, posset nunc parochus, vi Decreti *Maxima cura* S. C. C. 20. Aug. 1910. administrativo modo amoveri ab officio et beneficio *propter neglecta officia parochialia, post unam vel alteram monitionem perseveranter, et in re gravis momenti.*

DE PARTICULARIBUS REGULARIUM OBLIGATIONIBUS

105. — DE STATU RELIGIOSO

1. Disputant Petrus et Paulus inter se de recentioribus Sororum Institutis. Petrus affirmat eas esse vere Religiosas, uti sunt Moniales Dominicanae et Clarissae. Nam ad veram essentiam status religiosi nihil aliud requiritur quam professio religiosorum votorum, in Instituto ab Ecclesia approbato, Paulus affirmat e contra eas non esse nisi pias mulieres. Ita enim appellatae saepe sunt ab ipsa S. Poenit. 26. Nov.

1852. Immo S. Congr. EE. et. RR. per quamplures annos noluit, uti *Religiosae* appellarentur, sed *Sorores*. Insuper haec moderna Instituta carent omnino votis solemnibus, sine quibus haberi non potest essentia status religiosi. Postremo nunquam Ecclesia approbavit haec recentiora Instituta, sed tantum toleravit.

Quaer. 1.° *Quid sit Status Religiosus?* — 2.° *Quid ad Casum?*

R. Ad 1.um *Status religiosus,* inspectus quoad eius essentiam, est: *Stabile vitae institutum, ab Ecclesia approbatum pro fidelibus, qui sub certa regula et communi vivendi modo tendere volunt ad perfectionem per tria vota perpetua paupertatis, castitatis et obedientiae cum traditione Deo facta et ab ipso acceptata.*

Status religiosus, nempe stricte sumptus. Etenim « supponendum est, inquit Suaresius, iuxta communem Ecclesiae usum, statum religiosum, quasi per antonomasiam et stricta significatione, appellari perfectum monachorum seu regularium statum, qui se Deo totaliter consecrant et tradunt, tria vota de tribus principalibus consiliis, paupertatis, castitatis et obedientiae emittendo. Nihilominus tamen latiori seu generaliori quodam significato, status religionis sub se comprehendit alios vivendi modos, in quibus homines voluntarie se offerunt divino cultui, et obsequio, ad aliquam consiliorum observationem se obligando. Et sic comprehendit, non tantum proprios et completos religiosos, sed etiam continentes, qui per solum votum castitatis se Deo specialiter obligant. Sic enim iuris canonici interpretes, in rubrica de *Regularibus* docent nomen *religiosi* vel *regularis, stricte sumptum,* significare eum qui tria substantialia vota in religione approbata professus est: *late* vero comprehendere omnes qui per aliquod votum, et specialem vivendi modum Dei servitio consecrantur ». De Rel. tr. 7. l. 2. c. 1. n. 1. Bouix de I. Reg. t. 1. pag. 47.

Stabile vitae institutum. Nam ad essentiam status pertinet firmitas seu stabilitas.

Ab Ecclesia approbatum. De essentia enim status religiosi est, ut ab Ecclesia non prohibeatur. Et sane de essentia status religiosi est, ut sit status perfectionis. Statim autem ac sit prohibitus, iam non est status perfectionis, sed potius rebellionis. Lex autem extat Ecclesiae prohibens cuislibet Religionis non approbatae inchoationem et ingressum. Unde eo ipso quod non fuerit approbatum ab Ecclesia religiosum institutum, haberi debet ut ab ipsa prohibitum, adoque omnino irritum, carens nempe essentia status religiosi. Approbatio haec nonnisi ab Apostolica Sede dari potest, ut constat ex Iure Canonico. Obtenta prius licentia a S. Sede, opus deinde est Episcopi loci approbatione

ad instituendas novas Congregationes Religiosas, quae deinde ab Ecclesia *laudantur* et *approbantur*, primum *Decreto laudis*, deinde *Decreto approbationis Instituti*, et *Decreto approbationis Constitutionum*, quae proinde Congregationes, si requisita alia non desint, haberi possunt ut continentes, quae *ad intrinsecam essentiam* status religiosi, in Ecclesia, spectant.

Ad intrinsecam essentiam; nam, ut habeatur *status religiosus* seu *verae religionis in Ecclesia*, seu ut habeatur *status religiosus secundum canonicam institutionem* satis non est, ut Institutum ab Ecclesia approbetur ac simul Instituti Regulae seu Constitutiones ab eadem Ecclesia approbentur, sed requiritur ut Institutum approbetur ab Ecclesia, eaque approbatione constituatur *in statu verae religionis*, seu *ordinis religiosi*. « Si enim, ait Benedictus XIV. C. *Quamvis iusto* prid. Kal. Maii 1749. § 13., *ad essentiam status vere religiosi* requiritur, ut *religio* seu *ordo in huiusmodi statu Apostolicae Sedis confirmatione stabiliatur*, iuxta canonicas sanctiones, de quibus in C. un. *de Relig. dom.* in 6.°, nec sufficit ab eadem Apostolica Sede obtinuisse dumtaxat approbationem et confirmationem regularum, quas aliqua virorum aut mulierum societas sibi observandas praescripserit; si vota paupertatis, obedientiae et castitatis ab Anglicanis Virginibus emissa ad formam regularum a Clemente XI. approbatarum, coniuncta dici nequeunt cum expressa aut tacita professione *in aliquo ordine per Sedem Apostolicam in statu verae religionis,* ut praefertur, approbato; clare patet et statum Virginum Angelicarum non esse *statum verae religionis*, et vota, quae ab ipsis fiunt, simplicia ad summum vota, non vero solemnia censeri debere, ad tramites Decretalis Bonifacii Papae VIII., quae unica extat sub titulo *de Voto et voti redempt.* in 6. » Cf. ib. § 14.

Quapropter alia et alia est hac in re Ecclesiae approbatio. Est inferior quaedam approbatio, qua approbatur Institutum ut *Clericorum seu Sororum Institutum,* ut *Pia Societas*, ut *Congregatio Religiosa.* Est plenior et solemnior approbatio, qua Institutum approbatur ut *Ordo Religiosus,* ut *vera Religio.*

Pro Fidelibus; nam religiosi nec ad hierarchiam *iurisdictionis*, nec ad hierarchiam *ordinis* necessario pertinent; sed sunt vel possunt esse simplices in Ecclesia fideles, adeoque et utriusque sexus.

Sub certa regula; varius enim esse potest modus et gradus observandi evangelica consilia, et hic a regula determinatur.

Et communi vivendi modo. Quamvis enim, attenta sola natura status religiosi ad eius essentiam non pertineat vita communis, hodie tamen requiritur ab ecclesia vita communis, sub uno nempe com-

muni capite et sub una regula approbata. Cf. Bouix p. 2. s. 1. c. 2. par. 2. prop. 10. Approbatum autem iam est a C. EE. et RR. Institutum, cuius sorores aliae degunt in Communitate, aliae in propriis domibus. Ac nuperrime S. C. de Religiosis *Parvum Statutum* approbavit pro externis Sororibus.

Tendere volunt ad perfectionem. Duplex sane status vitae est. Alius *vitae communis,* qui nihil aliud intendit, quam *mandatorum* Dei observantiam; alius perfectionis, qui observantiam addit *consiliorum.* Perfectio autem in charitate est. Cuiuslibet enim rei perfectio habetur ex eo quod ea suum proprium finem consequitur. Hominis finis Deus est, cui per caritatem unimur. Porro excludere ea quae caritati *repugnant,* nempe peccata mortalia ad statum pertinet *vitae communis.* Verum excludere ea quae *impediunt,* quominus homo totaliter Deo adhaereat, pertinet ad *statum perfectionis.* Illud enim est proprium *caritatis essentialis,* hoc *perfectionis caritatis.* Quare *perfectio,* de qua hic agitur, non est in *caritate essentiali* ut sic, sed in peculiari quodam caritatis gradu, qui communem christianorum caritatem exsuperat. Hic autem gradus non consistit in aliquo vel aliquibus transitoriis caritatis actibus, etiamsi sint magnae vel maximae intensitatis; sed in animo ita habitualiter parato, ut homo proxime disponatur ad agendum facile et ordinarie iuxta Dei praecepta et consilia, impedimentis remotis, ut ad Deum totaliter *tendat.*

Tendat. Nam status perfectionis duplex est; alius est status perfectionis acquisitae, alius acquirendae. Ille episcoporum, iste religiosorum proprius est. Bouix p. 1. s. 1.

Per tria vota perpetua paupertatis, castitatis et obedientiae. Etenim status perfectionis acquirendae duplex est, alius incompletus seu inchoatus, alius completus. Ad priorem non requiruntur tria ista precipua consilia evangelica; sed sufficit aliquod consilium sive sit unum ex tribus illis praecipuis, sive sit aliud, consilia enim sunt numero quam plurima. Ad posteriorem vero requiruntur, et sufficiunt tria consilia evangelica paupertatis, castitatis et obedientiae. Per haec enim tria consilia omnia subtrahuntur impedimenta caritatis, ut mentis affectus *totaliter* ad Deum dirigatur. Status autem religiosus, stricte dictus, status est completus perfectionis acquirendae. Ea autem consilia observanda, ad statum, adeoque stabilitatem habendam, voto, eoque de se perpetuo, firmari debent.

Iam vero, licet tria ista vota *de se perpetua* esse debeant, hoc enim ab ipsa ratione *status* exigitur; minime vero *de se* requiritur, ut sint *solemnia,* sed satis est ut sint *simplicia.* Id aperte constat ex

C. Gregorii XIII. *Quanto fructuosius* et *Ascendente Domino*, ubi statuitur eos, qui in Soc. Iesu tria vota simplicia emiserunt veros et proprios esse religiosos.

Votorum solemnitas nihil aliud est, quam quaedam vis ex Ecclesiae dispositione ipsis addita constituendi religiosum proprie et stricte talem *ex canonica institutione*, et *irritos* vel saltem *irritabiles* faciendi certos quosdam actus religiosi circa materiam eorumdem votorum, votaque ipsa omnino *firma et stabilia reddendi ;* atque ea vis *absoluta* est, et non *relativa* dumtaxat ad tempus, quo religiosus liber a votis non dimittatur a *suis* superioribus. Unde ad votorum solemnitatem non sufficit vis quaelibet praefatos effectus producendi ; sed vis illa debet esse *absoluta*, i. e. ita perpetua et immutabilis, ut neque religiosus, neque ipsa etiam religio vim illam suspendere aut tollere possit. Minime vero requiritur, ut vis illa neque a Romano Pontifice tolli possit ; ea enim vis de iure ecclesiastico est, adeoque Papa et ab effectu *solemnitatis* votorum, votis *solemnibus* remanentibus, et ab ipsis votis solemnibus dispensare potest, et quidem *valide*, licet nulla adsit rationabilis causa, qua accidente *licite* etiam dispensabit. Bouix t. p. 444. et seqq., Decret. SS. CC. Negot. ecclesiastic. extraord. 31. Iul. 1878. Revue des Scienc. Eccl. 1879. pag. 191. Quin imo potest etiam Summus Pontifex hanc facultatem dispensandi a votis solemnibus alteri communicare, uti nuperrime factum est. Quare optime Busemb. l. 3. n. 195. votum solemne, ait, « illud est quo ut *tale acceptatur ab Ecclesia*... Simplex autem est omne aliud, quod *talem solemnitatem* non habet ». Votum igitur *solemne* votum est, quod hanc habet adnexam *vim*, votum simplex, quod ea vi caret. Solemnitas voti consequenter est omnimoda voti *dependentia* a Summo Pontifice eique *subiectio* ex plenaria *approbatione* et *confirmatione* voti ab ipsa Ecclesia, seu a Summo Pontifice facta, quoad *esse* voti, quoad eius *vim* constituendi in Ecclesia statum vere religiosum, quoad alios praedictos irritationis *effectus*.

Atque hinc apparet, cur Ecclesia non approbet *in statu verae Religionis*, seu ut *Religiones* seu *Ordines vere religiosos*, nisi Instituta quae vota habeant solemnia, Haec enim perfecte prae se ferunt rationem *status* et rationem *perfectionis :* siquidem per ea *omnino totaliter* et *immobiliter* homo ad Deum tendit eique adhaeret. Cum autem id desideretur in votis simplicibus ex ipsa Ecclesiae limitata acceptatione, nempe non ad omnes praedictos effectus, ideo Instituta cum votis tantum simplicibus, sed non solemnibus, approbantur ab eadem Ecclesia uti *Instituta Pia* et etiam uti *Congregationes Religiorsae ;* sed non uti *verae Religiones, verique Ordines Religiosi*. Reperitur

utique etiam in istis Institutis essentia seu substantia *status perfectionis* et consequenter status religiosi; sed in inferiori gradu, ac in veris Religionibus et Ordinibus religiosis. Unde horum Institutorum alumni veri sunt et proprie sunt religiosi, sed *minus stricte* ac alumni verarum Religionum et Ordinum. *Minus stricte,* nempe quoad ipsam essentiam status religiosi, et quoad canonicam institutionem, in Ecclesia. Ut autem Congregatio Religiosa habeatur, satis non est, ut vota sint ab Apostolica Sede approbata; sed ita esse debent approbata, ut vota, quae in tali Congregatione emittuntur, acceptentur ab aliquo nomine Congregationis, aut Sedis Apostolicae.

Etenim ad habendam *Religionem formalem votorum solemnium,* vel ad habendam veram *Religiosam Congregationem votorum simplicium,* requiritur omnino, ut vota in ea emissa non sint *privata,* sed *publica nomine Ecclesiae a legitimo Superiore acceptata.* S. C. EE. et RR. 11. Aug. 1889. Si voto sint tantum *privata* ac a nemine acceptata, non habetur nisi *pia Sodalitas,* S. C. EE. et RR. 11. Aug. 1889., vel *Congregatio saecularis,* qualis ideo est Congregatio Missionis, Alexand. VII. Br. *Ex Commissa* 22. Sept. 1655. I. M. 248.

Cum traditione sui Deo facta. Trium votorum nuncupatione, attenta eorum natura, totalis *traditio* sui Deo habetur. Verum haec sui traditio, si vota sint solemnia longe perfectior est, et vere *quaedam* sui *traditio* et *donatio* est. Si vero vota sint simplicia, illa traditio minus perfecta est, et omnino *totalis* sui traditio non est, et cum firma et immobilis *omnino* non sit, simplex potius *promissio* est. Illa sui *traditione* per auctoritatem facta Ecclesiae *consecratio* quaedam personae, Deo devotae et mancipatae habetur; hac autem *promissione* simplex potius personae habetur *benedictio.*

Et ab ipsa acceptata; acceptata nempe a Deo per Ecclesiam et per proprios superiores, quia, ex Ecclesiae approbatione, hanc recipiunt potestatem et auctoritatem per ipsam Instituti canonicam approbationem; « quia Deus secundum ordinariam providentiam, non suscipit peculiarem curam gubernandi privatam personam immediate per seipsum, nec indiget his rebus sensibilibus, ut eis immediate et sine interventu causarum secundarum utatur. Et ideo donatio sic facta Deo, vel esset vana et otiosa, vel quasi tentans Deum; ab illo immediatum regimen exigendo: et propterea illi non placet, nec ab ipso immediate acceptatur ». Suarez de Relig. l. 2. c. 4. n. 7. 8,, Bouix p. 1. s. 2. Et hinc est quod in religiosa professione quidam etiam contractus habeatur inter religiosum et religionem, et obligatio reciproca, qua religiosus tenetur in religione permanere et vivere secundum eius probatum

modum, et religio tenetur illum retinere et convenienter sustentare, secundum probatas Constitutiones.

R. Ad 2.um Illud, quod dicit Petrus de Sororibus recentiorum Institutorum eas esse *veras Religiosas,* simpliciter acceptum, verum simpliciter est. Tales enim ipsae sese existimant, tales eas existimant episcopi omnes, uti constat ex eorum litteris testimonialibus, pro approbatione horum Institutorum, et eas ut tales habet ipse Summus Pontifex, ut eruitur ex pluribus approbationis Brevibus, in quibus istae Sorores uti *Religiosae* laudantur et approbantur. Sed Petrus plus videtur dicere et significare. Nam ait eas esse *veras* Religiosas, uti sunt Moniales Dominicanae et Clarissae. Et hoc falsum est: siquidem Dominicanae et Clarissae non tantum *vere,* sed praeterea *stricte* Religiosae sunt; habent enim solemnia vota, et ab Ecclesia consequenter earum Institutum, *ut Religio* seu *Ordo* in statu *vere* et *stricte Religioso,* in Ecclesia, Apostolicae Sedis approbatione, constitutum et confirmatum est. Recentiora Instituta e contra, cum non habeant nisi vota simplicia, ab Ecclesia minime approbantur et stabiliuntur in statu *strictae et verae Religionis,* licet approbentur tamquam Religiosa Instituta. Scilicet *Sorores* horum Institutorum sunt utique Religiosae, sed in inferiori gradu, non in illo superiori et nobiliori, quo *moniales* vere et stricte religiosae sunt. Ad rationem a Petro additam respondetur, ad essentiam status religiosi utcumque habendam sufficit utique professio religiosorum votorum in Instituto ab Ecclesia approbato: sed ad essentiam status religiosi veri et stricte talis requiritur omnino professio solemnis votorum religiosorum in Instituto ab Ecclesia approbato *in statu verae et strictae Religionis seu Ordinis.*

Falsum autem omnino est quod dicit Paulus, Sorores recentiorum Institutorum non esse nisi *pias mulieres,* ac nullo pacto esse *religiosas.* Quando S. Poenitentiaria 26. Nov. 1852., et alias, eas *pias mulieres* appellabat, satis superque mentem suam declaravit, negando de illis quod essent *moniales stricte tales, cum vota solemnia non emitterent.* Hoc tantum ea locutione *piarum mulierum* voluit negare, minime vero quod nec *verae* essent *religiosae.* Ac, si Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium per plures annos denegavit hisce Sororibus denominationem Religiosarum hoc tantum fecit, ut denegaret ipsis rationem *Religiosarum vere et stricte talium.* Posterius enim, melius verborum significatione stabilita, hisce modernis Institutis concessa est illa denominatio *Religiosorum Institutorum,* eorumque alumnis *Religiosorum* et *Religiosarum.* Ac Decreto 11. Aug. 1889. aperte Sacra Congregatio agnoscit in hisce modernis Institutis *veras Congrega-*

tiones Religiosas, diserte in eodem Decreto distinguens inter *Religiones formales votorum* solemnium, et *veras Religiosas Congregationes votorum simplicium.* Sine ergo votis solemnibus non habetur essentia status *stricte* religiosi; sed cum votis dumtaxat simplicibus bene habetur essentia status *vere* religiosi. Ubi nota quod illud *vere* aliquando est ad augendam et restringendam significationem, et idem valet ac *stricte;* ut in Const. laud. Benedicti XIV.; aliquando est mere ad determinandam rectam significationem, uti in cit. Decreto. Postremo falsum omnino est, quod Ecclesia haec recentiora Instituta non approbet, sed mere toleret, ut ex eodem cit. Decreto aperte constat, et ipso facto comprobatur variorum Decretorum Approbationis, primum *laudando* et deinde positive *approbando.*

2. « Cunegunda sanctimonialis firmo animo statuit vitare peccata omnia mortalia; veniale vero nullum. Nec religio sibi est, quominus sociam aliam ad venialiter mentiendum inducat ».

Quaer. 1.° *An pro religiosis obligatio sit tendendi ad perfectionem?* — 2,° *Peccetne mortaliter in utroque Casu Cunegunda?*

R. Ad 1.um Cf. I. M. 249. — Ad 2.um « In primo casu affirmant, qui cum Sanchez l. 1. in Decalog. c. 5. et Bonacina de peccatis q. 3. p. 5. n. 13. contendunt, voluntatem committendi, prout res et occasio tulerit, venialia omnia, non vacare mortali. Negant cum Caietano, Sylvestro, Granados, Palâo, Machado plures alii, quibus ipse libens subscribo, hac praesertim ductus ratione, quod venialia quaeque occurrentia facto committere peccatum non est mortale, et confirmare lubet auctoritate D. Thomae, 1. 2. q. 88. a. 4., *omnia peccata venialia de mundo non possunt habere tantum de reatu, quantum unum mortale,* quod presse est dicere, venialia etiam omnia non facere unum mortale, neque aequivalere: ergo velle omnia committere neque est mortale, nec mortali aequivalet. Consequutio tenet: quia malitia actus desumitur ex obiecto: ergo, si facto omnia committere, nullumve vitare, mortalem malitiam non involvit, neque etiam eam involvit voluntas omnia committendi, nullumve vitandi. Magister Petrus de Tapia Archiepiscopus Hispalensis mortalem malitiam, quam eiusmodi voluntatem involvere contendit, trahendam esse dicit, non ex obiecto, quod ipse etiam fatetur secundum se mortali gravitate non infici; sed ex periculo proximo lethaliter peccandi, quod in illa universali voluntate contineri arbitratur. Enimvero, vel venialia omnia reapse committere, secundum se praecise secum adfert huiusmodi proximum lethaliter peccandi periculum, et tunc venialia omnia reapse committere erit mortale,

quod falsum est, et negat ipsemet adversarius, vel secundum se praecise huiusmodi periculum non adfert, et tunc neque etiam illud adferre potest voluntas committendi: cum actus moraliter speciem ab obiecto desumat. Hac ratione convicti alii contendunt, venialia sic proxime ad mortalia disponere, ut qui animum inducit multiplicare venialia, censeri omnino debeat, velle mortaliter peccare. Quam ergo responsionem multiplici ex capite breviter refutandam suscipio. Et primo quidem, si D. Thomam consulamus, citata q. 88., in uno solo casu, quod ex genere suo veniale est fieri potest mortale, scilicet *in quantum constituitur in eo finis, vel in quantum refertur ad peccatum mortale sicut ad finem;* atqui voluntas committendi omnia, sed sola venialia, cum exclusione omnium mortalium, in venialia fertur in quantum haec intra limites venialium continentur, ut proinde neque in illis rationem finis constituat, neque ad mortalia referat: ergo venialia ex illa sola intentione in mortale non transeunt. Ad haec cedo mihi: ubinam ponis formale illud, proximumque periculum? Nempe, in collectione venialium omnium? At omnia ab uno committi nequeunt. Nempe, in aliquibus ex omnium collectione? At ex aliquibus his nullum est, quod si veniale sit, secundum se in exitiosum hoc periculum venialiter delinquentem coniiciat. Praeterquamquod, si omnia secundum se periculum hoc important: ergo aliqua vitare tenemur, aliter mortaliter peccaturi; ex quo alterum hoc absurde, necessario tamen, consequitur, ad aeternam salutem non satis esse, si quis praecepta observet omnia sub mortali obligantia, sed requiri ulterius, ut etiam illa observet, quae sub veniali obligant: omnes enim tenemur sub gravi ad id, quod secundum se necessarium est ad vitanda mortalia; ergo si vitatio omnium venialium per se necessaria est ad vitandum mortale, omnes tenemur aliquod vitare veniale ad aeternam salutem consequendam. Quod si ratione periculi verum habere dicas, restat, ut definias, quale in specie veniale quis committere possit, quin in hoc periculum incidat, ne si per quodvis in specie veniale in periculum hoc incidi adfirmes, absurdum hoc devorare debeas: venialia omnia, et singula ratione huius periculi totidem esse peccata mortalia.

Ergo certe sic existimo: quamdiu malitia coarctatur terminis peccati levis, minus afficit, minusque percellit animum illius, quem vehementer urgere, ac terrere solet malitia obiecti, quando ad gravem transcedit, ut proinde constare possit et voluntas committendi omnia solummodo venialia et detestatio cuiuscumque mortalis, ut mirum non sit, si plures cognoscamus, qui de venialibus vitandis parum, nihilve solliciti, vel nomen mortalis horreant, nedum conspectum fugiant:

unde et possint coniungere in eadem voluntatis sede animum vitandi mortalia omnia cum animo omnia venialia committendi.

Pro obiectionibus occupandis diligenter observa primo secum haec duo pugnare: peccatum adferre secum periculum formale sive proxime mortaliter peccandi, et intra venialis cancellos contineri. Quare, si Cunegunda in collectione venialium aliquod apprehenderet secum adferens, vel si *practice* dubitaret, posset necne periculum hoc adferre, peccaret dubio procul mortaliter, et intentio illa vitandi mortalia omnia, ipsa semet destrueret, sicut semet destrueret, si apprehenderet intentionem hanc ipsam committendi omnia venialia inducere periculum formale, ac proximum peccandi mortaliter. Observa praeterea, ut intentio lla reapse excludat peccatum omne mortale, talem esse debere, ut nolit venialia illa committere, quae, si numero augeantur excrescunt in mortale vel ratione materiae, ut plura furta levia, quae multiplicata materiam tandem gravem furti constituunt, vel ratione effectus, ut modici vini haustus, qui saepius repetiti gravem inferant iacturam valetudini et ebrietatem causent. Observa demum principaliter, sanctimonialem ratione status in perfectionem tendere debere; non ideo tamen teneri *sub mortali* veniales noxas vitare; sufficienter enim in status sui perfectionem tendit, si praeter praecepta, christianum quemque graviter obligantia, et ea ipsa observet, quae graviter speciali nomine religiosum obstringunt: neque enim fieri potest, ut observet praecepta gravia, quae vel in regula continentur, vel a superioribus imponuntur, et quibus ipse se votorum vinculo obstrinxit, quin ad perfectionem propriam religiosi status aspiret, quantum satis est ad mortale cavendum. Idque, sicut fideles caeteri, qui et ipsi ad perfectionem christiani propriam aspirare debent, contra huiusmodi obligationem *graviter* peccare non dicuntur, quamdiu venialia solum committunt, ita et religiosi, quamdiu venialia solum committunt, dici nequeunt graviter contra proprii status perfectionem delinquere. Haud negaverim fieri posse, ut quae in saeculari homine venialia existimantur, in religioso, imo et in quocumque ecclesiastico, qui exemplo praeire aliis debent, ratione scandali fiant mortalia: et sic certa quaedam scurrilia verba, et inhonestae nugae, quae in ore secularium leviter pias aures offendunt, in ore religiosi, aut cuiuscumque alius speciali nomine Deo dicati, facile possunt evadere certo quodam modo blasphemiae, quae graviter percellant audientium aures, non sine ingenti et contemptu, et dedecore status religiosi et ecclesiastici. Verum, si id genus peccata committere Cunegunda statueret, egregie ipsa sese deciperet, si nullum se mortale velle existimaret.

Hoc interea sacerdos etiam atque etiam Cunegundae inculcet: peccata venialia remote licet, certo tamen ad mortalia disponere, ut verendum omnino sit, ne venialia paullatim sternant viam, qua in baratrum tandem aeternae damnationis praecipitet. *Qui spernit modica paullatim decidet,* Ecclesiast. 19. *A minimis incipiunt qui in maxima proruunt,* S. Bernardus. *Caveat febrim venialium, qui vult graviorum peccatorum mortem cavere.* Per venialia minuitur fervor caritatis, et licet Deus nulli, quoad tam physice, quam moraliter vixerit, cum urget praeceptum, neget gratias sufficientes, quibus si velit per praecepti impletionem salvus fiat; potest tamen in punitionem etiam venialium efficaces gratias negare, quo fiat, ut possit licet, nolit salvus fieri, cum ponderi gravis alicuius tentationis succumbens, in mortale tandem peccatum ruat aeternis suppliciis addicendus. Haec si sacerdos ob oculos Cunegundae ponet, voluntatem illa vitandi mortalia, gratia Dei aspirante, extendet ad venialia, aeternam suam salutem in tuto magis ac magis positura.

Ad posteriorem casum deveniendo Magister Corradus 1. p. Respons., Respons. 89. § *Sequitur*, duce Magistro Soto, docet, *gravius esse inducere ad unum peccatum veniale, quam committere homicidium: quia maius damnum est, et maior iactura unum peccatum veniale committere, quam sit mors corporis; qua de causa dicitur non esse peccandum venialiter etiam pro vita totius mundi.* Itaque, iudice Magistro Corrado, rea est peccati mortalis Cunegunda, quae Sociam ad leviter mentiendum induxit. Ego vero a mortali eam absolvendam pronuntio, duce Angelico praeceptore, qui 2. 2. q. 43. de scandalo disserens, conceptis verbis sic docet: *Si scandalum vero activum sit per se, puta, cum aliquis intendit ducere alium ad peccandum, si quidem intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati venialis, est peccatum veniale.* Quo quid clarius contra Corradum pro Cunegunda dici possit non video.

Quid autem, si non utcumque ad mendacium illud leve sociam induceret, sed eo directe consilio, ut ruinam illam quae ex mendacio levi resultat socia ipsa pateretur? Ne tum quidem peccaturam mortaliter sententia est D. Thomae in 4. dist. 38. q. 2. a. 2. q. 3., ubi disserens de scandalo formali, quod scilicet speciale est peccatum, quo quis intendit alium scandalizare, seu quo intendit proximi nocumentum; aperte docet, *venialiter solummodo peccare, qui intendat alium inducere ad aliquod veniale.* Durum hoc videtur P. Vasquez existimanti huiusmodi intentionem ruinae spiritualis proximi, utut levis ponatur, peccatum esse mortale, caritati contrarium, et in hoc sensu veram

putat sententiam Corradi et Soti: quia *damnum spirituale,* si ex directo intendatur, tribuit actui specialem malitiam, et non est dubium, quin damnum hoc *maius sit, quam quodvis malum temporale.* Sic P. Vasquez, cuius opinandi ratio probari mihi non potest; quia damnum proximi, si grave sit, non solum cum directe, sed tum etiam cum indirecte intenditur, mortali actum malitia inficit, ut nemo negat: et ideo mortalis culpae reus fit, qui necessitate nulla compulsus sagittam in feram proiicit, etiamsi ex directo non intendat, modo praevideat proximi inde occisionem, aliudve grave malum sequuturum: quare vel adfirmet cum Corrado Vasquezius peccare mortaliter contra caritatem qui utcumque inducit proximum in veniale, ex quo certo ruina spiritualis sequutura est, vel neget cum Angelico peccare mortaliter, qui ex directo spiritualem illam ruinam intendit. Accedit, rationem, cui P. Vasquez innititur, si quid probat, probare peccatum esse mortale contra caritatem (qua debet quisque se magis quam proximum suum diligere), peccatum inquam esse mortale, si quis venialiter ipse peccet, volens et ipse in se levem ruinam spiritualem, quae veniale consequitur; et quae certe non desinit maior esse, quam damnum quodvis temporale, ex eo quod quisque sibi potius quam alteri eam intendat; at sequela absurda esse videtur; ergo absurdum est et principium ex quo illa consequitur. At nonne damnum spirituale, si ex directo intendatur, tribuit actui specialem malitiam? Vel gravem, vel levem, concedo; necessario gravem nego cum D. Thoma nobis aperte suffragante. At nonne revera maius est damnum per venialem culpam illatam, quam quaevis alia temporalis iactura?

P. Sanchez (de Matrim. l. 1. disp. 5. n. 25.) cui consensit Fagundez (in Eccles. Praecept., Praecept. 1. 1. 3. cap. 8, n. 18.) respondet, ad iudicandum de gravitate damni, conferendum esse non spirituale cum temporale, aut temporali cum spirituali, sed spirituale cum spirituali, et temporale cum temporali. Verum isthaec responsio, vera licet, difficultatem non evacuat, nisi ratio reddatur efficax, cur damnum spirituale cum temporali invicem comparari non debeat, ut eius inde gravitatem appendere possimus. Ratio igitur haec mihi esse videtur; quod ruina spiritualis per veniale animae illata et libera est quippe quae ab ipsomet, qui induci libere se sinit in veniale, vitari omnino posset, et potest insuper facile reparari: unde mirum non est, si superioris licet sit ordinis, et in se gravius malum, minus tamen relate ad subiectum aestimetur, quam malum homicidii quod proximo non est liberum, et est omnino irreparabile. Et vero, si difficultas ex ratione maioris in se mali petita nos terrere deberet, maius esset pec-

catum etiam absque expressa et directa intentione iacturae spiritualis inducere ad peccatum veniale, quam occidere: quia illud maius est detrimentum, quam occisio; et maius esset peccatum venialiter mentiri, quam manum sibi, aliudve corporis membrum amputare: quod nemo dixerit. Stet ergo, Cunegundam *in specie Casus*, rei natura spectata. peccasse quidem, at venialiter, non mortaliter.

Nisi forte ex accidenti ad mentiendum sociam induceret, per *actum* peccati mortalis, ut si ex odio erga Deum, vel erga sociam ipsam, vel si invidia perfectionis, in quam socia studiosius incumberet, vi, aut dolo ad veniale hoc vel quodvis aliud committendum induceret: quia sicut in materia pecuniae fieri potest, ut furtum in se levissimum unius iulii peccatum fiat mortale ratione gravis nocumenti homini pauperrimo illati: et in materia famae, licet falso imponere alicui esse vanum, vel mendacem, sit leve, potest fieri mortale ratione infamiae derivatae in religiosum hominem bonae famae et notae probitatis; sic Auctore Card. de Lugo (de Iust. et Iur. disp. 9. sect. 2. n. 20.), si hominem perfectum et sanctum inducas per vim, aut dolum in peccata venialia, ratione nocumenti quod adfers, effici potes reus culpae mortalis.

Fateor, hunc, quem ad veniale induceres, graviter non peccare: at neque etiam graviter peccat, qui pecunias suas in fluvium proiicit; et vero graviter tu peccares, si vi, aut dolo eum ad pecunias in fluvium proiiciendas induceres : ergo licet socia Cunegundae graviter *in Casu* non peccaret, male hinc conficis neque etiam Cunegundam graviter peccaturam, quando a statu excellentissimae perfectionis, cui socia studet, sociam invitam per vim aut dolum deiiceret. Quam doctrinam prae oculis habere curent sacerdotes, ut severos iudices sese exhibeant cum his, qui iuvenes puritate et integritate morum praestantes callide trahere solent ad colloquia vana et impura, quae si invitus permittam posse mortali culpa vacare, ut sint solum veniale; *hoc tamen ipsum,* inquit citatus Lugo, *est grave nocumentum, quod in eo statu et vitae puritate iuvenibus his infertur;* quod potiore iure ac ratione iis extenderim, qui huiusmodi iuvenes pietate ac doctrina imbuendi provinciam susceperunt ». Ithur. Cas. 35., I. M. 249. 250.

106. — DE NOVITIATU ET DE PROFESSIONE

1. Caius Novitius, dimissione obtenta, habitum dimisit et animum manendi in religione. Verum nocte adhuc dormiens in monasterio, poenitentia ductus, petiit iterum admitti in religionem: quod statim obtinuit.

Quaer. *An novitiatus, in Casu, interruptus fuerit?*

R. Plures negant propter brevitatem temporis et materiae parvitatem; alii probabilius affirmant, quia non habetur amplius continuitas temporis annui secundum Tridentinum Concilium. La-Croix l. 4. n. 18. « Si vero Caius non fuerit dimissus, quamvis dimisso habitu et animo manendi latuerit in monasterio, expectans occasionem egrediendi, Suarez et Castrop. recte dicunt contra Dian. non esse factam interruptionem; uti nec tunc, si superior indutum veste saeculari voluisset prius dimittere. In his enim casibus censetur adhuc mansisse in ordine, cum non fuerit voluntate superiorum dimissus, et saltem per hoc non censetur esse plena interruptio, nisi fuerit completa simul per actualem egressum ». Ita La-Croix l. c. n. 20.

Et Ferraris v. *Annus probationis* n. 10. seqq.: « Annus probationis seu novitiatus debet esse continuus, ita ut novitius annum probationis animo religionem deserendi interrumpens (et egrediens), licet per duas solas horas, teneatur incipere de novo annum novitiatus ex Decr. S. C. C.... si tamen, dicit Fagnanus, novitius non exivisset a monasterio, sed animo fugiendi intra claustra aliquantisper latitasset, non propterea annus probationis censeretur interruptus.... Imo annus novitiatus non interrumpitur, etiamsi novitius, retento habitu..... abdite exeat, causa se celandi, dummodo habeat animum redeundi. Et de uno, qui.... per spatium viginti horarum extra monasterium sine habitu permansit, declaravit S. C. EE. et RR. 11. Aug. 1626. posse tolerari de exitu cum habitu, et animo redeundi ». — I. M. 268. 269.

2. Novitius quidam post novem novitiatus menses ex errore medici, existimantis eum gravi laborare infirmitate, quae eum redderet ineptum ad religionis ministeria et disciplinam, a superioribus dimissus fuit. Adhibito tamen examine magis accurato, apparuit prioris medici error, et iuvenis expers suspicionis talis morbi, et ideo post sex dies iterum fuit ad novitiatum admissus.

Quaer. *An novitiaius, in Casu, fuerit interruptus?*

R. Affirmative. Dubium enim non est, quod interruptio novitiatus per sex dies requisitam novitiatus continuationem interrumpat. Accedit, quod, *in Casu,* quamvis ex falsa causa i. e. ex errore medici, novitius fuit vere a superioribus dimissus, et dimissio a novitio acceptata, et ideo novitius e religione egressus est. Quare, stante *in Casu* data et acceptata dimissione, et novitii egressu, novitiatus omnino interruptus fuit. Hinc praedictus novitius, iterum religionem ingressus, admitti ad professionem non poterit post tres menses; sed necesse est, ut iterum

novitiatum incipiat, et integrum novitiatus annum peragat. Lugo Resp. Mor. l. 4. d. 3., I. M. 269.

In praesenti tamen, sine venia S. C. de Religiosis, iterum admitti non potest. Etenim, ex Decr. eiusdem S. C. 7. Sept. 1909., *novitii dimissi* admitti non possunt *in eandem vel in aliam eiusdem Ordinis vel Congregationis provinciam.* Decretum non distinguit inter causam et causam dimissionis, et ad abusus removendos stricte est interpretandum, ut mihi officiose declaratum est.

3. Benedictus post sex novitiatus menses cogitur e religione egredi ob servitium militare. Triennio in militia valde laudabiliter peracto, magister novitiorum existimat posse Benedictum admitti ad vota post alios sex menses elapsos: siquidem ait, ea stante necessitate egressus omnino involuntarii, novitiatus annus non est moraliter interruptus.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R, Non videtur quod novitiorum magister recte iudicet. Etenim quamvis egressus Benedicti fuerit omnino necessarius et coactus, et Benedictus per integrum triennium militaris servitii bene et laudabiliter se gesserit; nihilominus novitiatus annus est vere interruptus, et novitiatus per integrum annum est in praesenti continuandus. Ratio est primo, quia nova illa conditio Benedicti in militari servitio eum reddit omnino saecularem, adeoque novitiatus, omnino interrumpitur. Ut enim certe in ea nova conditione militis novitiatus non durat, neque continuatur, ita neque consequenter, stante nova hac conditione et notabili immutatione status, novitiatus deinde continuari potest, sed de novo est incipiendus. Insuper spatium trium annorum omnino notabile est, et moraliter loquendo dici vere non potest, quod priores sex menses novitiatus continuentur cum posterioribus sex mensibus, notabili illo temporis spatio intermedio elapso. Atque utraque ratio valet etiamsi militare servitium uno tantum anno perdurasset, Itemque utraque ratio integra omnino manet, licet egressus, *in Casu*, non fuerit voluntarius, et licet Benedictus valde laudabiliter se gesserit. Quin imo ex communi sententia adhuc longe brevius tempus in re praesenti habetur ut notabile et sufficiens ad novitiatus interruptionem. Et sic Card. Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 2. n. 3. ait: « quamvis aliqui indicent interpolationem brevem non nocere, id tamen reprobant Suarez et Sanchez, et *in Casu* nostro res est extra controversiam, cum interruptio fuerit per septem dies, quae a nemine parva interruptio aestimatur ». Ac idem Card. Lugo l. c. l. 4, d. 2, n. 1. loquens de interruptione sex dierum, « non videtur dubium, ait, quod in omni sententia inter-

rumpit continuationem requisitam ». Exposita *Casus* resolutio confirmari potest ex resolutione ad quintum dubium sequentis Casus propositi a laud. Card. Lugo, l. c. l. 3, d. 2.

Ex Decr. S. C. de Relig. 1. Ian. 1911. coniunctio temporis cum tempore, admittitur in simplici professione quoad religiosos adstrictos ad militare servitium. Quando enim definitive a militari servitio activo dimissi fuerint, tenentur saltem per annum in votis simplicibus permanere, et complere tempus necessarium votis solemnibus ac perpetuis praemittendum ; « ita tamen ut computetur quidem tempus in votis simplicibus vel temporaneis transactum a prima votorum emissione, usque ad discessum a domo religiosa, servitii militaris causa, non vero quod militiae datum fuit ».

4. « Quidam novitius post 21 dies a suo ingressu, relicto habitu, discessit animo non redeundi ; sed elapsis septem diebus rediit, et obtento iterum habitu novitiatum prosequutus est, et elapsis undecim mensibus et decem diebus, qui cum illis 21 diebus annum integrum faciebant, bona fide professionem emisit, ac postea per quindecim alios annos in ordine permansit.... Quaesitum est 1.° An professio valida fuerit? — 2.° An saltem postea professio tacita intervenerit? — 3.° Quia, dubitat, quod conventus nunc non facile novum consensum praestabit, an, non requisito novo consensu, possit nunc primam professionem ratificare saltem coram praelato et testibus? — 4.° Quid tandem faciet, ut valide profiteatur? — 5.° An ad hoc necesse sit annum integrum probationis denuo praemittere, an vero sine novo anno novitiatus possit prior professio statim ratificari?

R. Ad 1.um Responsum fuit, professionem illam procul dubio fuisse invalidam... cum interruptio fuerit novitiatus per septem dies, quae a nemine parva interruptio aestimatur.

Ad 2.um Videtur etiam certum, nondum fuisse professione illam sanatam et factam validam: quia ad valorem professionis requiritur consensus positivus profitentis, ad quod necesse est, quod vel profitens sciat defectum professionis, et velit denuo se obligare, vel saltem quod habeat voluntatem conditionatam, qua dicat; si forte ego non sum vere professus, ex nunc volo me denuo obligare. Non tamen sufficit mera perseverantia in religione, et exercitium actuum: quos faciunt professi: nam qui putat, se esse professum, perseverando in religione, non vult profiteri, sed implere professionem, quam putat se emisisse.

Ad 3.um Quamvis Suarez dicat *in hoc Casu* requiri novum con-

sensum ex parte religionis, scientis priorem acceptationem fuisse invalidam, quod etiam secutus est et probabilius esse fatetur Sanch.... idem tamen Sanch... dicit esse tutum et probabile, quod non requiratur nova scientia et consensus ex parte praelati vel conventus, quamdiu prior eius consensus non fuit revocatus... Et videtur colligi ex Conc. Trid. s. 25. C. 19. de Reg., ubi post quinquennium non admittitur reclamatio contra professionem, quia supponitur eo tempore ratificata: atque adeo per solum consensum profitentis, nulla etiam stante nova acceptatione ex parte religionis. Posset ergo religiosus *in Casu* nostro hanc sententiam amplecti, quod quidem bene procederet, quatenus solum attenditur ad professionem revalidandam; difficile tamen sustineri potest in ordine ad novitiatum, vel eius partem supplendam, ut constabit ex diceudis.

Ad 4.um Constat ex dictis posse religiosum hunc amplectendo hanc ultimam sententiam ratificare professionem vel solum vel coram praelato, aut aliquo teste; quae ratificatio, ut notat Suarez, debet fieri signo aliquo externo explicite, vel saltem implicite, significante voluntatem se obligandi, quale esset permanere in habitu et obedientia animo se obligandi, quae permanentia duret tempore requisito ad professionem tacitam inducendam... Vel, si iuxta alteram sententiam, velit novum praelati et conventus consensum habere... sub secreto praelato rem totam detegat, et praelatus, tacito petentis nomine, id conventui proponat... vel... dispensationem a Pontifice impetret ad professionem ratificandam... Haec tamen procedunt, quatenus sermo est de revalidatione professionis. Est tamen *in Casu* nostro peculiaris difficultas circa tempus probationis... ut ex responsione ad quintum punctum constare poterit.

Ad 5.um Ergo de novitiatu repetendo sciendum est, aliquos sentire, quod debeat reiterari annus integer novitiatus, quia prior novitiatus interruptus moraliter fuit per professionem invalidam, qua facta, iam ille religiosus putabat se professum, atque adeo non erat in probatione, ad quod requiritur libertas manendi, vel discedendi, quam libertatem non habebat putans se professum: et licet postea, cognito defectu professionis, incipiat iam habere libertatem, et constituatur iterum in statu novitii; hoc tamen tempus non continuatur cum novitiatu priori, qui interruptus fuit per professionem putatam validam. Cum ergo annus probationis debeat esse continuus... consequens est, ut debeat denuo fieri annus integer continuus probationis. Ita Suarez; putat tamen probabile posse computari tempus praecedens, additis postea diebus, qui ad annum durant, quia non videtur fieri interruptio

moralis, cum semper fuerit continuatus status, et habitus religiosus... Advertit tamen oportere, quod notus sit defectus professionis praeteritae ipsi praelato et aliis, ad quos pertinet admittere ad professionem, et hoc antequam tempus novitiatus incipiat continuari... Eadem enim scientia requiritur ex parte utriusque, ut et novitius probet religionem, et ut religio ipsa probare possit novitium.

Non tamen facile apparet quam consequenter id dictum sit a P. Suarez, qui... pro ratione dubitandi contra obligationem id manifestandi religioni obiicit Tridentini Decretum (s. 25. C. 19. de Reg., in quo statuitur non esse audiendos eos, qui post quinquennium allegant nullitatem suae professionis propter vim aut metum, vel ob defectum aetatis, *aut quid simile*), in quo absque eiusmodi manifestatione praecedente supponitur valide ratificata professio quinquennio subsequenti. Ad quam tamen obiectionem... fatetur in eo (Decreto) sermonem esse de nullitate allegata professionis factae per vim et metum, aut ante debitam aetatem, *aut quid simile,* h. e. causas tales, ut postea potuerit ratificari tacite professio per voluntatem ipsius religiosi, sine novo consensu religionis, atque adeo non esse comprehensum nostrum *Casum,* in quo necessaria erat scientia et voluntas ex parte ipsius religionis, nisi solum cum accommodatione quadam, ut in his etiam casibus non audiatur religiosus post quinquennium, nisi quando cessat praesumptio ratificatae professionis ex parte religiosi, et ex parte etiam religionis, vel certe non audiatur, nisi velit probare non potuisse tempore illo ratificari professionem, undecumque haec impotentia processerit, atque ita mihi videtur consequenter dicendum ». Lugo l. c.

Notandum autem hic est 1.° quod Suarez tom. 3. de Relig. l. 7. c. 1. n. 20. exigit ex parte monasterii novam scientiam et consensum ad acceptandam ratificationem professionis invalidae, praecise, quia loquitur de professione invalida ex defectu se tenente ex parte religiosi profitentis, et ipsius religionis, quando nempe defuit annus probationis. Quando vero defectus fuit propter metum, expresse fatetur n. 6. seqq. non requiri novum consensum ex parte religionis, quia prior consensus semper remanet, quandiu non revocatur. Cf. Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 16. n. 21. — 2.° Licet aliquod essentiale desit professionis validitati, si tamen toto quinquennio proximo professus sciens volens non reclamavit ex Trid. s. 25. C. 19. de Reg. *praesumitur* ratam professionem habuisse. *Praesumitur,* nempe praesumptione *iuris et de iure,* Bened. XIV. C. *Si datam.* Sed in foro interno veritas inspicienda est, Suarez de Relig. tom. 3. l. 7. c. 4. n. 6. Ec-

clesia enim consensum supplere non potest. Fagn. in C. *Si quis* n. 32. *de Regul.* — 3.° In praesenti ad valide emittenda vota solemnia post vota simplicia requiritur *professio expressa,* et ideo *professio tacita* omnino abrogata est. — 4.° Quoad monasterii consensum in praesenti ex Decr. Pii IX. *Regulari disciplinae* 25. Ian. 1848. Capitulum conventuale Conventus seu Domus convocandum est, « ut capitulares per secreta suffragia declarent, an novitius ad professionem admitti possit ». Examen deinde faciendum est a Provinciali et a tribus saltem examinatoribus Provincialibus, ut « definiant an novitius necessariis dotibus praeditus sit, ut ad professionem tuto admitti possit ». Ac Superior Generalis « nunquam permittere potest professionem novitii, qui ab examinatoribus Provincialibus reprobatus fuerit ». Ex Decreto autem eiusdem Pii IX. 7. Febr. 1862., ubi agatur de admissione ad solemnem professionem in praefato Capitulo vocem non habent professi votorum simplicium. Ac « pro admissione ad vota solemnia post expletum triennium votorum simplicium audiri quidem debet Capitulum conventuale *ad instructionem animi superiorum;* minime vero a superiori generali, vel ab eius subdelegato standum erit resolutioni eiusdem Capituli ». — I. M. 268. 269. 277. 278.

Notanda item hic sunt Responsa S. C. de Relig. 30. Iul. 1909. ad sequentia dubia: « 1. An professio, quam moniales praedictae emiserunt, post diem 3. Maii 1902. (idest post Decretum *Perpensis*) tanquam solemnem, non praemisso triennio votorum simplicium ex ignorantia Decreti *Perpensis,* haberi debeat tamquam nulla? Et quatenus Affirmative: — 2. An professio in iis circumstantiis emissa, debeat saltem haberi valida, uti professio simplex? — 3. An renuntiatio, donationes, etc. a moniali factae, occasione talis invalidae professionis, habendae sint tamquam nullae, ac proinde res donatae ab illa legitime repeti possent cum dote? — R. Ad 1. Affirmative. — Ad 2. Negative. — Ad 3. Affirmative ».

5. Norbertus occultum commisit homicidium. Ad Deum sincere conversus religionem ingreditur, tacens commissum homicidium. Hinc, peractis votis simplicibus, solemniter deinde profitetur.

Quaer. *An licite et valide Norbertus professionem emiserit?*

R. Illicite quidem et invalide Norbertus vota simplicia et solemnia emisit, si religionem ingressus sit, in qua homicidium antea commissum impedimentum sit substantiale, secundum Constitutiones ab Apostolica Sede approbatas, uti de facto est in Societate Iesu. Exam. c. 2. § 2. 6., Const. p. 6. c. 3. § 4. et C.

Si verum aliam ingressus sit religionem, in qua huiusmodi impedimentum non habetur, valide professus est. Etenim Sixtus V. per Bullas anni 1587. et sequentis, homicidas aliosque certis quibusdam criminibus obnoxios, inhabiles reddidit ad professionem religiosam. Verum Clemens VIII. anno 1602. moderatus est praedictas Sixti Constitutiones, et valorem professionis restituit. Quare non est dubium, quod valida fuerit Norberti professio.

Verum illicitene egit Norbertus, nihil dicens de occulto homicidio? Illicite quidem egit, generatim loquendo; si inde religioni grave aliquod detrimentum provenire potuerit. Illicite etiam egit, si interrogatus a praelatis de huiusmodi impedimentis nihil dixit. Intercessit enim tunc fraus et dolus in re gravi. Negari enim non potest homicidium secundum se, etiamsi non fuerit in iudicium adductum, etiamsi omnino occultum sit, rem esse tanti momenti, ut possit prudenter religio nolle omnino acceptare eum, qui tali defectu laboret. Si tandem Norbertus incaute de hac re interrogatus non fuerit, excusari forte potest; quia praedictum homicidium impedimentum per se non est irritans et impediens ingressum in religionem, et professionem in ea; ac cum sit omnino occultum, non tenetur Norbertus sese infamare, nec grave inde damnum religioni imminere videtur. Attamen negandum non est, quod quamvis homicidium sit occultum, semper manet periculum, quod aliquando manifestetur cum gravi nota ipsius religionis. Quare tunc tantum Norbertus excusari poterit, quando tales essent circumstantiae, ut huiusmodi periculum sit prorsus improbabile. — Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 1.

6. Euphemia ex gravi patris metu, suis consanguineis bene noto, religionem ingressa est et solemnem emisit professionem. Verum post aliquot annos pater Euphemiae mortuus est. Tunc eius consanguinei, ut per eam haereditatem obtinerent, reclamarunt contra validitatem professionis. Ordinarius loci, ut motam litem cognosceret, ad Euphemiam misit suum vicarium generalem, cum duobus testibus, ut eam examinarent. Verum Euphemia, ne scandala excitaret, vicario generali edixit, ut a quolibet examine abstineret; quia ipsa sponte sua cedebat cuilibet liti, *ac si antea,* inquit, *monialis non fui, hodie monialis esse volo.*

Quaer. *An valeat praedicta ratificatio professionis Euphemiae?*

R. Ratificatio professionis Euphemiae videri posset invalida; quia professio, ut valide fiat debet fieri in manibus abbatissae, vel praelati potentis acceptare professionem. Illa autem ratificatio Euphemiae non

fuit facta in manu alicuius potentis eam acceptare, sed coram quodam delegato iudice, ad quem non spectabat concedere vel acceptare professionem. Verum, *in Casu,* ratificatio professionis non indigebat ad sui valorem nova quadam acceptatione, sed solum consensu eiusdem monialis, volentis valide profiteri. Ratio est, quia ad valorem praecedentis professionis, ob metum invalidae, solum deerat consensus liber ipsius monialis profitentis, quo accedente quolibet tempore, professio fit valida, etiamsi ratificatio non fiat cum nova solemnitate in manibus abbatissae vel praelati. Nec id videtur posse negari, stante doctrina Conc. Trid. s. 25. C. 19. de Reg., ubi post elapsum quinquennium a die professionis factae negatur audientia regulari alleganti professionis suae nullitatem ob metum, quia nimirum praesumitur tacita ratificatio et sufficiens ad valorem professionis, etiam sine nova solemnitate vel acceptatione praelati aut capituli, quorum acceptatio iam antea praecesserat, et non fuit revocata. Quanto ergo magis sufficiet, *in Casu,* ratificatio expressa coram iudice delegato et testibus ?

Verum invalide iterum videri posset ratificatio, *in Casu*, ex illis monialis verbis : *si antea monialis non fui, hodie monialis esse volo.* Nam verba ista non videntur significare professionem praesentem, sed voluntatem et animum ratificandi postea professionem. Sed in primis verba illa in iis circumstantiis, in quibus de examinanda professionis nullitate agebatur, et ad hoc examen impediendum prolata fuere, non possunt in alio sensu intelligi, nisi professionis in praesenti revalidandae. Praeterea verba illa *hodie monialis esse volo* animum significant ratificandi in praesenti religiosam professionem. Etenim, verbum *volo* cum alio verbo infinitivi temporis, e. g., *volo vendere, volo emere* potest etiam significare tantum animum dispositum ad faciendum, sed potest etiam significare animum in praesenti faciendi ; et sic praedictis verbis, *volo vendere, volo emere*, bene perfici potest in praesenti contractus venditionis et emptionis. Quin imo, si verbo *volo* verbum adiungatur significans ipsum exercitium et executionem rei, tunc animum significat faciendi in praesenti, ut, e. g., *volo te habere ut uxorem,* quia ad habendum ut uxorem necessario coniugium praesupponitur. Illa autem monialis non dixit, *volo professionem facere;* sed *volo esse monialis,* ad quod necessaria praesupponitur professio. Neque enim intelligi poterat de moniali novitia, cum dubium examinandum non hoc esset, sed an esset monialis professa. Adeoque illa verba : *si antea non fui monialis, hodie volo esse monialis,* non aliud significabant nisi, *si usque adhuc non fui professa, iam ex nunc volo esse professa.* Ac

illud *hodie* etiam perpendendum est, oppositum tempori praeterito, *si antea,* quo aperte manifestatur *praesens ratificatio* professionis, quasi diceret: si usque ad hanc diem monialis non fui, ab hac eadem die volo deinceps esse monialis, qua locutione praesens profecto significatur voluntas et consensus. — Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 16. I. M. 277. 278.

Iam autem in praecedenti Casu, sub n. 4. annotatum est professionem *solemnem* tacitam abrogatam esse, *pro viris;* et videtur abrogata professio etiam tacita votorum simplicium, et etiam pro *Monialibus* ac pro *Sororibus.*

7. Fr. N. clericus religiosus postulavit dispensationem super votis simplicibus emissis d. 6. Mart. 1887. asserens se, ob infirmam valetudinem non posse in ordine permanere. D. 4. Sept. 1888. S. C. super Disc. Reg. *benigne annuit P. Ministro Generali ad effectum, de quo in precibus;* qui d. 8. Sept. 1888. his verbis: *Dispensamus, et ab omni vinculo et obligatione dictorum votorum liberum vitae saeculari restituimus,* Rescriptum executioni demandavit. Interim vero d. 4. Sept. Fr. N. ad Ministrum Generalem scripserat: *se a daemone deceptum falsam in petitione exposuisse causam, quapropter velle se in ordine mori,* et rogabat, *ne dispensatio a votis simplicibus sibi intimaretur.* Minister Provincialis eius preces exaudivit, et de eius resipiscentia Ministrum Generalem certiorem reddidit, et d. 6. Apr. 1890., triennio elapso, eum ad vota solemnia admisit.

Quaer. *Utrum Fr. N., petitione sua d. 4. Sept. non obstante, super votis simplicibus, Rescripto 4. Sept. vel eius executione d. 8. Sept. 1888. reapse dispensatus extiterit, ac eius solemnis professio invalida censenda sit?*

R. Negative quoad utramque partem. S. C. EE. et RR. 15. Mart. 1892. Monit. Eccles. v. 7. p. 2. p. 75.

8. Benedictus, irrita pronuntiata eius religiosa professione, dubius quaerit, an saltem nunc adhuc sit obstrictus voto castitatis. Ita enim ei dixit confessarius, quod nempe solemne castitatis votum in simplex castitatis votum transierit. Sed Benedictus in illum confessarium non valde fidens, alium adit, et illi suum dubium exponit, eius petens solutionem.

R. Irrita pronuntiata religiosa professione, regulares in pristinum statum, quasi professione nunquam edita, revertuntur. Quare votum castitatis solemne non manet, neque transit in votum simplex castitatis. Quomodo sane transire potest in votum simplex votum quod

nunquam fuit? Et, si agatur de professione votorum simplicium, non solemnium, votum castitatis simpliciter non est, quia non fuit, unde continuare non potest quod nunquam incipit. Ratio est, quia agentium actus non operantur ultra intentionem eorum. Clausula autem restrictiva opponi non solet, neque potest, quando religiosa professio declaratur nulla, e. g. defectu consensus, vel defectu praevii novitiatus; nam nullum tunc revera adfuit votum. Clausula illa apponi solebat tantum quoad votum castitatis, *manente castitatis voto,* quando vota illa *dispensabantur;* tunc enim votum adfuit, et consequenter permanere potest. Confessarius ille confusionem forte fecit inter dispensationem et declarationem irritae professionis. — I. M. 262.

9. Religiosus Provincialis dispensationem concessit super votis simplicibus emissis a quadam moniali in communitate sub regula, quam ipse religiosus profitebatur. Hinc episcopus expostulavit, an dictus Provincialis super votis simplicibus monialium, de quibus agitur, valide dispensare potuerit?

R. Praecedens *Casus* propositus est S. C., et facta de eo relatione Summo Pontifici, « SSm̃us mandavit rescribi non potuisse P. Provincialem dispensare a praefatis votis, licet simplicibus, in dicto monasterio emissis, iuxta tradita a Bened. XIV. in B. *Convocatis* d. 27. Nov. 1749. § 32. » Bizzarri Collectan. ed. 1885. pag. 133.

Porro Bened. XIV. l. c. haec habet: « Quoad vota, noverint (Poenitentiarii) sibi abstinendum ab eorum commutatione, *in quibus agitur de praeiudicio tertii.* Quare in eo, quod pertinet ad vota, quamvis simplicia, seu perseverantiae, seu alia emitti solita in aliqua Congregatione vel Communitate et in vota obligatoria a tertio acceptata, non se ingerant ».

Hinc apparet vota simplicia, quae in aliquo Instituto vel Congregatione vel Domo, a S. Sede approbatis, emittuntur, esse eidem S. Sedi reservata; quia ea vota ab Instituto seu a Congregatione, vel a Domo recipiuntur; et naturam assumunt contractus ac reciprocae obligationis. Unde eorum votorum dispensatio tertii praeiudicium inducit, ideoque non nisi a Summo Pontifice est concedenda.

Ex hisce elucet discrimen inter vota simplicia *privata,* quae private emittuntur, et quibus quis soli Deo obligatur, et vota *publica,* quae ab Instituto vel Congregatione vel Domo acceptantur ex Ecclesiae approbatione, quibus votis quis Deo obligatur, iisdemque factis in manibus praelati, obligatur simul Congregationi vel Instituto, vel Domui, quae vota proprie constituunt in facie Ecclesiae statum reli-

giosum. Hinc Suarez de Relig. tr. 7. l. 2. c. 9. seqq. ait: « Ad proprium vinculum status religiosi, quando in communitate religiosa assumitur, praeter tria vota substantialia, *immediate Deo facta,* necessaria est peculiaris obligatio humana per modum *pacti reciproci,* quo et ipse homo religioni se donat et *obligatur,* et vicissim religio *acceptat* eique *obligatur*... ad gubernandum ».

Summi Pontifices autem quibusdam Superioribus Generalibus facultatem concesserunt dispensandi super iisdem votis *in actu dimissionis tantum,* uti Superiori Generali Congregationis Passionis, et Praeposito Generali Societatis Iesu, in qua vero eo ipso, quod quis dimittitur, emissa vota simplicia prorsus cessant. Facultas dispensandi, *in actu dimissionis,* super huiusmodi votis simplicibus generatim data est etiam Superioribus Generalibus illorum Ordinum, in quibus deinde solemnia vota emittuntur; quamvis eadem simplicia vota ex parte voventium, si ipsi nempe abire velint, Summo Pontifici sint reservata. Cf. D'Annib. Summ. ed. 3.ª p. 1. n. 103. nota 7., Bizzarri Collect. ed. 1885. p. 153. 154. Attamen praedicta simplicium votorum acceptatio, et eorum publica promissio coram praelato, sola ratio non est reservationis eorundem votorum: sed est etiam speciale privilegium, quo ad praecavenda damna, quae contingere possent in aliqua Congregatione, ex nimia facilitate dispensandi, S. Sedes sibi praedicta vota reservat. Et sic in Congregatione Missionis vota simplicia, quae in illa emittuntur, nonnisi a Summo Pontifice et a Superiore Generali, ex speciali facultate, possunt dispensari, licet « in eorum emissione nemo intersit, qui ea acceptet, sive nomine Congregationis, sive Sanctae Sedis, et pro tempore existentis Romani Pontificis nomine ». Bened. XIV. Br. *Quo magis* 18. Dec. 1742.

107. — DE PAUPERTATE, CASTITATE ET OBEDIENTIA

1. Theodorus religiosus, ex accepta generali licentia a suis superioribus, pecuniam ab amicis donatione acceptam expendit in res non necessarias, plane superfluas et inutiles, aliquando etiam in res illicitas.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. 1.° Habere usum rerum simpliciter *abundantem,* dummodo ex superiorum venia habeatur, paupertati non repugnat. Ratio est primo, quia pauper non ideo desinit esse pauper, quod aliquando nonnihil copiose excipiatur et tractetur aliorum caritate et liberalitate; neque enim ideo iure suo illis utitur, *in Casu,* abundantioribus rebus; neque

desinit habitualiter rerum omnium penuriam pati. Ratio secunda est, quia neque a valde timoratis religiosa paupertas tam stricte intelligitur, ut nonnisi usu rerum stricte necessariarum, ex superiorum etiam venia, contineatur; secus enim innumeris et continuis conscientiae scrupulis et angustiis obnoxia esset. Suarez de Relig. v. 3. l. 8. c. 5. n. 32. 33., c. 15. n. 3. 4. Quare Theodorus quoad res simpliciter *abundantes* ultra stricte necessarias inquietandus non videtur, quoad paupertatis votum. Poterit tamen in tali abundantia aliunde adesse forte culpa, vel ratione scandali, vel ratione periculi relaxandi regularem disciplinam, vel ratione *notabilis et nimiae abundantiae*, ob indecentiam paupertatis status contra ipsum votum. — Lig. l. 4. n. 30.

2.° Sumptus vero facere in rebus omnino inutilibus et illicitis illicitum plane est. Utrum vero licentia a praelato data ad hos usus de se invalida sit, non mediocris quaestio est. Prima sententia communior affirmat: quia praelatus non est dominus; sed simplex administrator bonorum monasterii; adeoque valide permittere non potest inutiles et iilicitas expensas: cum neque ab ipsa religione, neque a sacris canonibus hanc habeat potestatem. Secunda sententia negat, quia secus sequeretur huiusmodi emptiones esse invalidas; ac nullo iure habetur esse invalidas. S. Alph. primae adhaeret sententiae, sed secundam reprobare non audet. Neque sane omnino demonstrativa videtur ratio, quando saltem non agatur de bonis ipsius monasterii, sed de rebus ab extraneis acceptis, ut expendantur. — Suarez de Relig. tom. 3. l. 8. c. 5., c. 7. n. 7. 8., c. 12. n. 10. seqq., c. 15. n. 3. 4., Lugo de Iust. et Iur. d. 3. n. 130. seqq., Lig. l. 4. n. 30.

3.° Verum ad Theodorum quod attinet, facultatem Theodorus non accepit a suo praelato pecuniam expendendi in res inutiles et illicitas, sed generalem tantum habuit licentiam pecuniam expendendi. S. Alph. l. c. n. 31. quaestionem hanc in particulari instituit: « An, cum praelatus dat *licentiam generale* religioso ad expendendam aliquam summam ad suum libitum, si iste illam eroget in usus turpes aut vanos, peccet contra votum paupertatis, et teneatur ad restitutionem tam ipse, quam accipiens ». Refert item S. D. duas sententias. Prima affirmat, propter rationem modo expositam, quia cum superior non sit nisi merus bonorum administrator, neque intendit, neque potest licentiam dare ad illicitos usus. Secunda negat. Ratio, quia, non obstat quod superior non sit bonorum dominus. Nam saltem monasterium ita est bonorum dominus, ut possit disponere de bonis suis ad omnes usus: et *in Casu* praesumitur monasterium consentire, ne periclitetur fama subditi, superioris, ipsius monasterii. « Deinde dicit Lugo, quod

licet superior sit simplex administrator, nullo iure tamen scitur suam potestatem esse restrictam ad solos usus licitos concedendos. Et... non est censendum, quod superior dans licentiam, eam limitet tantum ad usus licitos; quia ipse dando licentiam generalem vult et potest tollere impedimentum, quod subditus habet ex licentiae defectu ad expendendum. Pari modo ac si Pontifex dispenset cum consanguineis ad matrimonium, non solum dispensat ad actum coniugii, sed tollit malitiam incestus etiam quoad copulam illicitam... Item, si Papa dispenset ad carnes... cum aliquo, si iste comedet carnes nocivas, peccabit utique ex intemperantia, sed non contra praeceptum ieiunii, quod per dispensationem sublatum est ». S. D. suum deinde proferens iudicium affirmat iterum, se primam amplecti sententiam, secundam vero non audere reprobare. Quare S. Doctor Theodorum *in proposito Casu* gravis peccati contra paupertatis votum insimulare abstinet. Cf. Lugo de Iust. et Iur. d. 3. n. 130. seqq., La Croix l. 4. n. 14.

2. Franciscus religiosus anceps haeret, an possit a suo superiore veniam petere, ut possit expendere in Marianam operariorum Congregationem, cuius Director a suis superioribus est institutus, varias quas recipit a devotis personis, eleemosynas, nec non proventum variorum piorum librorum, quos ipse edidit. Id enim omnino necessarium est ad praedictam Congregationem promovendam. Attamen ita agendo Franciscus sibi videtur peculium possidere contra religiosam paupertatem.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Nihil est cur anceps hac in re haerere possit Franciscus. Id enim factum est ab ipsis etiam Sanctis religiosis, ut videre est, e. g., in vita S. Francisci de Hieronymo. Neque vero timere debet Franciscus, ne ita agendo peculium ipse possideat contra paupertatis votum, si veniam ipse petat et obtineat a suo superiore, et agat semper dependenter a suo superiore, apud quem deponat pecuniam, quam in praedictum pium usum adhibere vult, et a quo pecuniam singulis vicibus sibi necessariam deinde petat.

Peculium religiosorum proprie intelligitur illud, quod singuli religiosi habent, ut sibi quaedam ad vitam necessaria vel utilia valeant comparare; quod contra paupertatis votum non est, si eo utantur secundum necessitatem pro statu paupertatis et cum venia superioris, adeoque usu precario, et non irrevocabili. I. M. 288. Verum, *in Casu,* illa pecunia non destinatur ad proprios Francisci usus, sed ad pium opus, suo Instituto plane conforme, ut apparet ex eo quod a suis su-

perioribus Franciscus renunciatus fuerit director illius Congregationis. Quare illa pecunia, cum adhibeatur in pio opere quod ab ipso Instituto exercetur, secundum Constitutiones ab Apostolica Sede approbatas, a ratione *peculii* omnino abest.

3. Ferdinandus religiosus petiit a suo superiore veniam disponendi de quadam pecuniae summa. Verum die sequenti superior removetur ab officio, et alius loco ipsius renuntiatur.

Quaer. *An Ferdinandus veniam iterum petere debeat?*

R. Negative. Venia enim data respicit etiam tempus futurum, quo removetur superior ab officio. Est enim potestas et gratia, quae statim ac facta est, completa et perfecta est. « E contra quamvis superior licite acceptet pro se aliquid tempore, quo est superior, ac etiam licite retineat tempore, quo non est superior, uti recte Lugo contra Dicast., attamen non poterit expendere, sine licentia moderni sui superioris, quia tantum aliis non autem sibi ipsi poterat delegare, seu committere potestatem ad expendendum pro tempore sequenti, cum inter delegantem et delegatum debeat esse distinctio » La Croix l. 4. n. 115.

4. Theodosius religiosus, parentibus adhuc viventibus, ante solemnem professionem renuntiavit cuilibet haereditario iuri praesenti et futuro in favorem sui nepotis Antonii. Post peractam solemnem professionem, eius parentes ab intestato moriuntur. Hinc Theodosii fratres succedentes propriis genitoribus quaerunt, an in conscientia debeant partem hereditatis dare Theodosio, vel eam sibi possint retinere. Theodosius vero eam sibi vindicat, invocans recentiores leges sibi faventes; et de ea nunc disponere cogitat in favorem sui nepotis Augustini. Verum praedictam haereditatis partem reclamat etiam Antonius vi renuntiationis, iam antea factae ab ipso Theodosio. Oeconomus etiam conventus contendit eam eidem conventui deberi, qui succedit loco religiosorum vi principii: *Quidquid monachus acquirit, non sibi, sed monasterio acquirit.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. 1.º Theodosius frustra omnino invocat favorem recentiorum legum. Nam per professionem solemnem religiosorum votorum iure canonico factus est omnino inhabilis ad quidpiam possidendum. Neque vero habilitatem *in Casu* particulari recuperare valet, praelato regulari, aut etiam episcopo, dispensante. Quare Theodosius nullo modo disponere potest de paterna haereditate in favorem Augustini, neque etiam cum venia superioris aut Ordinarii loci. Itemque de eadem haereditate neque ullo alio modo, etiam ad pias causas, disponere potest.

2.° Antonius haereditatem Theodosii reclamare sibi non potest vi renuntiationis ab ipso Theodosio factae. Illa enim renuntiatio nullius roboris est. Ratio videtur clara, quia nemo dare vel donare potest id quod suum non est, nec erit. Ad Theodosium, autem, qui donavit omnia sua praesentia et futura, non pertinebat tunc haereditas parentum adhuc viventium. Sed nec pertinebat postea, quando mortui sunt parentes, propter incapacitatem, quam habet religiosus solemniter professus, ut sit alicuius haeres. Non ergo comprehensa fuit haec haereditas in renuntiatione illa generali, in qua solum translata fuerant bona et iura omnia praesentia et futura. Ius autem ad illam haereditatem non erat praesens tempore renuntiationis, cum viverent adhuc parentes illorum bonorum domini, sed nec erat futurum, cum postea, morientibus parentibus, non posset ad professum pertinere ius ad illam haereditatem ob incapacitatem professi. Insuper, lege sive civili, sive canonica, prohibetur quaelibet dispositio haereditatis non apertae in favorem tertiae determinatae personae. Huiusmodi dispositio omnino invalida est.

3.° Oeconomus conventus nullo iure Theodosii haereditatem reclamare potest, si ex ordinis Constitutionibus conventus non est capax successionis haereditariae loco professi, ut est Societas Iesu, quae non succedit professo, nec professus in ea est capax successionis haereditariae. *In tali Casu* Theodosii fratres eius haereditatem iure sibi vindicant. Si vero conventus capax sit haereditariae successionis loco professi, eo ipso Theodosii haereditas ad conventum pertinet, et Theodosii fratres nullum ius in eam habent.

4.° Card. Lugo Resp. Mor. d. 5. n. 9. aliter opinatur. Concedit enim non posse renuntiari ius quod nondum habetur, nec unquam habebitur transferendo illud in alium in praeiudicium alterius, nempe conventus, ad quem postea ius illud spectabit; quia tunc renuntians positive daret alteri id quod ipse nec habet nec unquam habebit, si agatur de haereditate, quae renuntianti non debetur, e. g., alicuius collateralis consanguinei. Verum deinde ait secus esse dicendum de renuntiatione legitimae, quam quidem licet filius actu non possideat, vivente patre, habet tamen ius ad illam, et haec est filio debita: quare de hac non nego, ait, posse ante professionem renuntiari a filio in favorem alterius cui, ex nunc eam donet. Verum, strictum ius filius ad legitimam non habet, nisi mortuo patre, ex bonis ab eodem relictis. Unde est, quod, si pater bona omnia, durante sua vita, dissipet, quamvis peccet, non peccat tamen contra iustitiam commutativam, neque ad restitutionem tenetur. Insuper talis dispositio haereditatis nondum apertae iure positivo, etiam *in hoc Casu* legitimae, prohibita et invalida

est. I. M. 1034. Ac ipse Lugo in praecedenti dub. 4. n. 7. haec habet: « Si novitius, vel scholaris Societatis post vota biennii *renuntiat haereditatem patris viventis* in favorem alicuius consanguinei, tunc, si parens moritur... et ipse factus sit iam *professus*... non pertinebit haereditas *ad illum, in cuius favorem renuntiata fuit,* nisi aliunde ad ipsum ab intestato, vel ex testamento defuncti spectaret, sed deferretur ad illos, qui vel ex testamento defuncti, vel ab intestato succedere deberet; quia ex renuntiatione nullum ius ad haereditatem eo tempore delatam acquirere potuerunt ». — Monit. Eccles. v. 15. p. 35. seqq.

5. Ioannes religiosus professus Societatis, antequam professionem faceret, renuntiavit in favorem cuiusdam collegii Societatis omnia sua bona et iura praesentia et futura. Postea vero, cum iam esset professus, quidam eius frater reliquit ei legatum, qua occasione dubitatum fuit, an, non obstante professione, validum esset legatum; atque adeo acquirendum esset collegio, in cui favorem ante professionem renuntiaverat, vel alteri collegio, in quo tempore mortis illius fratris permanenter Ioannes habitabat.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Notandum in primis est, illam renuntiationis universalem clausulam *de omnibus bonis et iuribus praesentibus et futuris* in huiusmodi renuntiationibus solere apponi ex notariorum stylo ad universalitatem renuntiationis significandam. Insuper omni effectu etiam ipsa non caret. Nam si interim, medio illo tempore inter renuntiationem et solemnem professionem aliqua bona vel iura religioso advenirent, in ea clausula intelligerentur esse comprehensa. Nihil autem nocere potest; sensus enim illius clausulae conditionalis est, i. e., *si aliqua bona; vel iura in futurum habebo;* quae tamen conditio post professionem non potest verificari, cum professus nullius boni vel iuris habendi sit capax.

De validitate autem legati, *in Casu,* nullum esse potest dubium. Etenim professi Societatis, quamvis non possint esse haeredes ex testamento, nec ab intestato; possunt tamen esse legatarii. Sanch. l. 7. in Decal. c. 27. n. 25., Lugo de Iust. et Iur. d. 3. n. 98.-100. Quare sive professus ille ante professionem renuntiationem fecerit, sive non fecerit, manet capax legati, licet non potuisset haeres institui.

Praedictum legatum tamen non pertinet ad collegium illud, in cuius favorem ante professionem Ioannes renuntiaverat; sed ad illud, in quo tempore legati sibi delati tunc habitabat. Etenim primo, si Ioannes nullam fecisset renuntiationem certum est, quod praedictum legatum pertinebat ad domum seu collegium, in quo eo tempore ha-

bitabat, iuxta principium: *quidquid acquirit monachus, monasterio acquirit.* Ac quamvis Societas non sit capax succedendi suis professis: hoc tamen non debet intelligi, ut post professionem non possit aliquid acquirere Societas per suos professos, sed solum quod per professionem non transeant bona professi ipso iure in Societatem, quae consequenter debent spectare ad haeredes testamentarios, vel ab haeredes ab intestato. Si enim devota persona eleemosynam det professo, non est dubium, quod quidquid professo detur in totum acquiratur Societati seu domui aut collegio, in quo ille habitat. Ac quamvis professus Societatis non possit esse haeres ab intestato neque ex testamento, adeoque, si ei haereditas aliqua deferretur non posset Societas illam acquirere; est tamen capax idem professus legati, qui consequenter illud acquireret non sibi, sed Societati seu domui vel collegio, in quo est. Ac ut eleemosyna professo data non acquiritur certe illi collegio, in cuius favorem renuntiavit omnia iura sua praesentia et futura, ita etiam legatum eidem collegio non acquiritur. Etenim non potest quis in alium transferre illud quod non habet, et ad quod nullum ius habet. Ea autem, quae professo post professionem dabuntur sive donatione sive legato, non habet quando renuntiat, nec ius quidem ad rem tunc habet. Neque vero post professionem ea habet, nec ullum ius ad ea habet, cum sit dominii et iuris habendi incapax; sed tunc totum ipsius domus vel collegii est, in quo est; adeoque non nisi huic domui vel collegio res data vel legata acquiritur. — Lugo Resp. Mor. l. 4. d. 5.

6. Pius testator mandavit, ut ex suis bonis constitueretur capellania perpetua in templo paroeciali et in determinato altari cum onere celebrandi quotidie missam, fructu assignato 6,000 libellarum. Sempronius regularis dispersus post violentam ordinum religiosorum suppressionem, ut suae provideat sustentationi alteriusque religiosi, qui cum ipso vivit in eadem privata domo, capellaniam ab episcopo petit et obtinet, aegre id parocho ferente.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Sempronius regularis iure egit. Etenim primo capellania cum simplici missarum onere naturam simplicis pii legati habet: et iuxta dd. religiosi non sunt incapaces ad has capellanias habendas; quin immo ex superiorum auctoritate religiosos ea consequi posse non solum in propriis ecclesiis, sed etiam in ecclesiis saecularibus decrevit S. C. C. in Meliten. 23. Nov. 1694., et 11. Iun. 1695., et 1. Dec. 1691. Insuper in Litteris S. Poenit., quibus ampliatae sunt facultates iam concessae regularibus dispersis, par. 16. haec habebantur: « Concedit pariter regu-

laribus solemniter professis, ut capellanias, aut unum dumtaxat beneficium ecclesiasticum etiam residentiale, vel cum cura animarum de consensu et ad nutum Ordinarii loci, ac annuentibus superioribus suis, in administratione assequi et retinere legitime possint; quod tamen dimittere teneantur, statim ac ab iisdem superioribus ad claustra revocati fuerint ». Tandem resolutio data constat aperte ex affirmativo responso dato a S. C. C. 21. Aug. 1869. Acta S. Sed. v. 5. p. 82. seqq.

7. Frater Franciscus a Passione, laicus Cong. Cleric. Excalc. SS. Crucis et Passionis D. N. I. C., antequam professionem emitteret, bonorum suorum usumfructum suis parentibus coniunctim renunciavit, retento sibi iure proprietatis, prout permittunt Societatis Constitutiones, Cap. 13. Defuncto patre, superstes erat mater cum geminis filiabus innuptis, et rerum omnium egentibus. Aderant etiam duo fratres, qui a materna domo recesserant, et in ea conditione positi, ut se suamque familiam sustentare et alere possent. Porro hi fratres petebant, ut pars usufructus qua antea pater fruebatur sibi concederetur, mater e contra illum sibi vindicabat.

Quaer. 1.° *Ad quem devolvatur praedictus usufructus, ad matrem, ad filios, ad filias, ad omnes, ad ipsum demum Franciscum?* — 2.° *Ad quem devolvatur totus usufructus, defuncta etiam matre?*

R. Ad 1.um quaesitum usumfructum devolvi ad matrem iure accrescendi. — Ad 2.um vero quaesitum, usumfructum devolvi ad ipsum proprietarium, ad effectum disponendi iuxta Constitutiones. Ita S. C. EE. et RR. 15. Sept. 1837. apud Bizzarri Collect. pag. 75. ed. 1885.

8. « Titius testamento instituit certum perpetuumque redditum pro capellania in Templo Domus Professae Soc. Iesu; et capellano pro tempore, nominando per superiores Societatis, iniungit, ut retenta sibi determinata summa, congrua scilicet in eleemosynam pro missa quotidie celebranda; quod reliquum est in eleemosynam singulis annis tribuat Templo eiusdem Domus Professae.

Quaer. *Utrum id obstet paupertati Domus Professae Societatis Iesu, vel eius Ecclesiae?*

R. Non obstare, dummodo penes Societatem non sit ulla eorum reddituum dispensatio, neque ab eadem acquiratur ius ullum civile ad petendas in iudicio annuas eiusmodi eleemosynas.

Haec omnia habentur expresse in Constitutionibus Societatis part. 6.ª cap. 2.° et 1.° § 6., ubi sic dicitur: « Nullus de Societate debet, nec potest quemquam ad eleemosynas perpetuas domibus vel ecclesiis eiusdem Societatis relinquendas incitare; et si aliqui sponte sua eas

relinquerent, nullus ius civile ad eas petendas in iudicio adquiratur. Sed cum ad id caritas propter Deum eos moverit, tunc eas elargiantur ». Rursus quod nulla esse possit eorum reddituum penes Societatem dispensatio habetur eodem cap. § 2.: « Redditus nulli, ne sacristiae quidem, aut Fabricae applicati haberi possunt: sed neque ulla alia ratione, ita ut penes Societatem eorum sit ulla dispensatio ». Et in Declarationibus eiusdem cap. lit. B. haec habentur: « Si aliquis ex fundatoribus Domorum vel Ecclesiarum vellet redditus aliquos ad Fabricae usum relinquere; dummodo nec dispositio eorum ad Societatem pertineat, nec sit unde competat actio in illos (quamvis id illi curae esset, ut is cui tale munus commissum est, suum officium faceret), et sic in rebus similibus, non esset id a paupertate Societatis alienum ». Ex quibus manifeste colligitur veritas huius propositionis: non est contra paupertatem, quam Constitutiones Societatis requirunt in Domibus Professis et Ecclesiis, si hae utantur redditibus sponte constitutis a benefactoribus, dummodo penes Societatem non sit eorum dispositio, nec ius ad eos in iudicio petendos.

Dicitur, *quod non debeat esse penes Societatem dispositio,* ut caveatur, ne Collegia etiam habeant redditus, quos perpetuo erogent, sive ex obligatione a benefactoribus imposita, sive ex dispositione sibi libera, in subsidium Domorum Professarum, Ecclesiarumque earum: id enim esse contra paupertatem Societatis habetur Can. 12. ex Decr. 61. Congr. 7.ae Generalis. Hac adhibita cautela, iam Societas intelligitur fecisse quidquid potest ex parte sua ad tuendam puritatem suae paupertatis adversus redditus, sponte in sui utilitatem relictos. Se incapacem reddidit iuris cuiuscumque in redditus ipsos; noluit praeterea ius ullum ad illos petendos, et exigendos. Quid illi supererat praestandum? Num, ne peteret quomodocumque? vel non acceptaret, cum singulis annis darentur? Sed haec duo paupertati non obstant. At inquies: Deberentur singulis annis; ergo essent instar veri redditus. Sed responsio est manifesta: non enim deberentur ex iure ullo residente in Societate, sed ex iure illius qui de bonis suis disposuit. Sic, qui pecuniam accipit ab alio, ut eam in pauperes distribuat, eam debet pauperibus, non ex iure existente in pauperibus, sed in domino; cum praecipue pauperes, aut sint incapaces iuris, aut istud nolint habere. Romae 26. Iun. 1723. Christophorus Rassler, Eduardus De Vitry, Antonius De Guizenrode, Ioannes de Ulloa, Io. Iacobus Ghezrius ». Exemplar huius Resolutionis asservatur in Archivio P. Procuratoris Generalis Societatis Iesu.

9. Bonifacius, superior regularis, semper ac ab ipso veniam petunt sui subditi dandi aliquam eleemosynam pauperibus, vel aliquid expendendi in pias causas, et in pia opera, Ordinis propria, nunquam excedit quantitatem paucorum solidorum. Ait enim cum religiosi pauperes sint, non possunt, sive in eleemosynis sive in piis operibus faciendis, excedere quantitatem propriam pauperum.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Bonifacii *ratio,* in se inspecta, vera est, si agatur de pecunia aliisque rebus, *magna quantitate,* impendendis in usus omnino *superfluos, vanos, illicitos.* Huiusmodi expensae *in rebus superfluis, notabili in quantitate,* religiosae paupertatis statui repugnant. Unde est, quod, quamvis cum superioribus venia fiant, hoc non improbabiliter impedit quidem, quominus, religiosus sit proprietarius, cum nihil usurpet absque superioris consensu; sed non impedit quominus sit usus illicitus paupertatis voto repugnans. *In notabili quantitate,* secus enim praedicti sumptus, quamvis aliunde illiciti, specialiter paupertati non opponuntur. Cf. Lugo De Iustit. et Iure d. 3. 127. seqq., n. 134. seqq.

Quae autem dicantur *notabiliter superflua* in hac materia non potest una regula generali tradi. Pendet enim ex iudicio prudenti, attentis circumstantiis, personarum, loci, consuetudinis et similium. Hinc in religione observanti grave peccatum esset contra paupertatem habere, e. g., suppellectilem auream vel argenteam, sericas vestes, serica stragula vel ornamenta lecti, quadraginta, triginta indusia linea ad suum privatum usum, etc. Haec enim et similia non decent, sed graviter dedecent paupertatis statuum, quam observans religio profitetur. Quare subditus haec habens etiam ex superioris licentia peccat contra votum paupertatis non quidem ob defectum licentiae, sed quia votum illud non solum est de non utendo re aliqua absque praelati licentia, sed etiam de conservando statu pauperis, nec faciendis sumptibus, qui pauperes non deceant. Lugo l. c. n. 131. 183.

Hisce praemissis, patet primo quod quamvis Bonifacii ratio vera sit generatim considerata, erronee tamen applicatur, restringendo legitimam superioris facultatem, et legitimum subditi usum ad paucos solidos. Insuper erronee etiam applicatur eleemosynis faciendis aliisque piis operibus peragendis. Haec enim non sunt expensae et sumptus, qui dedecent religiosam paupertatem. Ac ad pauperum et indigentium eleemosynas quod attinet, praeceptum quidem pro religiosis non habetur, sicut pro beneficiariis, ut superfluum in pauperes et pias causas erogetur; sed hoc ideo est, quia nimis clarum est, quod religiosi, qui paupertatem profitentur, superfluum in eleemosynis aliisque

piis causis impendant, quod de facto fit a religiosis etiam valde pauperibus, et paupertatis observantissimis. Unde est quod et plures pauperes quotidie saepe alant, et ecclesias ac altaria aedificent magni pretii, et publica pietatis ac misericordiae opera instituant.

Regulam hac in re Bonifacius tum pro se, tum pro aliis desumere potest ex doctrina Card. De Lugo l. c. n. 129. 184. 185. 186. 188. 1.° « Potest praelatus localis concedere licentiam subdito ad totam illam summam; quam ipsemet praelatus expendere potest; quod intelligitur de iure communi ». — 2.° Quod res non censeatur superflua et dedecens paupertatis statum, regula « non debet esse, quod sumptus fiant, circa res necessarias aut pias. Potest enim esse res pia, in qua expenditur, et tamen non esse iuxta paupertatem religiosam.... Neque etiam e contra requiritur, quod res sit necessaria, ut possit licite in ea expendi, satis enim est, si sit utilis ». — 3.° « Praelatum non esse dominum bonorum communium, nec posse ut dominum de illis disponere; sed esse quasi curatorem et oeconomum, licet plus aliquid possit quam merus curator vel oeconomus... circa bona communia conventus, h. e. circa reditus et fructus », secundum tamen debitam prudentiam et convenientiam religiosi status. « Qui autem sumptus censeantur fieri prudenter aestimandum est ex circumstantiis, et mensura reddituum, necessitatis, onerum, utilitatis etc.... Debet etiam considerari quid sit iuxta voluntatem formalem vel interpretativam fundatorum, qui bona illa dederunt conventui ad religionem conservandam, alendam, et fovendam: quare ad eos fines poterunt prudenter expendi Ex hoc autem non fit quod non possint expendi, nisi ad alimenta religiosorum; pertinet enim etiam ad conservandam et fovendam communitatem, quod conservetur cum debito decore, honore ac aestimatione, ad quod oportet aliquando expendere in rebus spectantibus ad ornatum et splendorem, dummodo haec omnia non excedant terminos status religiosi ». — 4.° « Posse imo debere praelatum regularem facere eleemosynas de bonis communibus, plures vel pauciores pro maiori vel minori necessaria occurrentia; et hoc non solum ex superfluis sed etiam ex necessariis... Potest etiam ex aliis honestis titulis et causis praelatus regularis donationes aliquas moderatas facere ex bonis communibus, sive ex gratitudine, sive ad conciliandos saeculares vel externos; non tamen ad liberalitatis ostentationem, et multo minus ad suos consanguineos locupletandos, vel ob suum privatum respectum, nisi forte ex bonis privatis et moderate, sicut alii subditi cum eius licentia possent. Loquor autem semper de iure communi, et praescindendo a Bulla Clementis VIII. de largitione munerum (ab Urbano VIII.

deinde declarata) et a singularum religionum statutis, quibus praelatorum facultas limitari solet etiam in licentiis concedendis. . . ». — 5.° « In iis quae spectant ad victum et vestitum subditorum, retenta semper decentia et obligatione paupertatis religiosae, magis etiam debere inclinare praelatum ad liberalitatem quam ad parsimoniam, cum verissimum sit illud Bernardi pronuntiatum : *Ubi non est abundantia, non est observantia* ».

Porro Clemens VIII. C. *Religiosae Congregationes* XIII. Kal. Iul. 1594. prohibuit religiosis, tam subditis quam superioribus, sub poena privationis officii, vocis activae et passivae, inhabilitatis *ipso facto* incurrendae, ac infamiae, *ex Christi patrimonio, seu ex bonis Conventuum,* donare rem aliquam nomine proprio vel Conventus etiam propriis religiosis et praelatis sine licentia Capituli Generalis, exceptis rebus cibi et potus, ac rebus devotionis parvi valoris, uti etiam nonnulla re data titulo caritatis vel hospitalitatis; sed semper cum venia. — Urbanus VIII. C. *Nuper a Congr.* 16. Oct. 1640. permisit etiam dona quae fierent *propter actum virtutis et meriti modeste ac discrete et* cum venia saltem orali praelati localis. — Nequeunt item religiosi convivia dare, nisi occasione visitationis Ordinariorum ac Benefactorum. — Qui aliquid receperit contra Statutum Clementis restituere debet eidem Monasterio, vel si commode non possit Monasterio viciniori. — Qui donum receperit excedens 10 scutata nequit absolvi, nisi a S. Pontifice vel a Sacra Poenitentiaria. Verum haec reservatio est tantum, ut quis absolvatur *sine obligatione restituendi*, nempe reservatum est *condonare restitutionem.* Quare qui restituit iam donum vel paratus est restituere a quolibet confessario absolvi potest. Si summa valorem non attingat 10 scutorum, lib. 54,70, et tamen grave constituit peccatum, absolutio dari poterit, dummodo saltem pars, ad arbitrium Maioris Poenitentiarii, restituatur. Innoc. XII. C. *Romanus Pontifex* 1692., Benedict. XIV. B. *Pastor bonus.* — Nonnulli docent non incurri poenas, si tantum dentur duo scutata. Verum, ut quis sciat qualis summa licite dari possit, debet consulere legitimas Conventuum et Monasteriorum consuetudines.

Abs re hic non erit attendere etiam ad illud quod constitutum est Instruct. S. C. de Relig. 30. Iul. 1909.: Moderatores Religiosorum Institutorum nulla debita *notabilia,* nullasque *notabiles obligationes* contrahere possunt, absque praevio consensu respectivi Consilii. *Notabilis quantitas est,* « quae superat libellas 500 nec attingit 1000, si agatur de monasteriis vel domibus singulis; quae superat 1000 libellas nec attingit 5000, si agatur de provinciis, vel quasi provinciis; quae superat 5000 libellas, si de Curiis generalibus. Quod si domus, pro-

vincia, vel Curia generalis debita vel obligationes contrahere intendat, quae valorem 10,000 libellarum excedant, praeter licentiam respectivi Consilii, requiritur Beneplacitum Apostolicum ».

10.ª Bonifacius ante solemnem professionem suis omnibus renunciat bonis in favorem fratris sui. Verum in ea renuntiatione regressum in bona renuntiata sibi reservat, si forte e monasterio egredi ipsum contingerit, ex quavis causa id accidat.

R. Praefata restrictio, sine speciali S. Congr. facultate apponi non potest in solemni votorum professione. Nam solemni paupertatis voto religiosus incapax evadit iuris dominii seu proprietatis. Porro ea restrictione religiosus sibi revera servat dominium radicale et directum in propria bona. Nam sine hoc dominio regressus erit impossibilis; si e. g. renuntiatarius absolute eorum dominus ea alienet. Ac, si dicatur reipsa eum cedere etiam hoc dominium, sed tantum cum conditione regressus, et consequenter cum conditione pro renuntiatario non ea alienandi, adhuc ita, et quolibet alio simili modo, verum habetur *ius ad rem* ex stricta iustitia, et hoc etiam iure destituitur religiosus solemniter professus.

10.ᵇ Monica monialis solemniter professa, mortua matre ab intestato, reclamat a fratre suo dimidiam haereditatis partem. Eam simul reclamant abbatissa, episcopus et praelatus regularis, ut illis bonis melius provideatur conservationi monasterii et monialium sustentationi.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Monica monialis, eiusque abbatissa, episcopus et praelatus regularis, iure reclamant dimidiam illam paternae haereditatis partem. Nam monialis iura ad monasterium transeunt, quod loco regularis vel monialis eiusque nomine succedit, *si nempe monasterium capax sit successionis,* ut est monialium monasterium. Id aperte deducitur ex C. *Quia ingredientibus* 7. et ex C. *Si qua mulier* 9. can. 19. q. 3. Hoc ipso enim quod quis monasterium ingreditur, et ante professionem de rebus suis non disposuerit, seque suaque omnia monasterio donasse censetur; quod aequitati congruit, quum ipse a monasterio totam suam recipiat, durante vita, sustentationem. — *Si monasterium sit capax successionis;* nam si monasterium non sit capax successionis, religiosi bona, devolvuntur ad haeredes alios legales, seu ex lege succedentes ab intestato. Porro ius succedendi habent omnia monasteria regularium, praeter domos et collegia Societatis Iesu et monasteria Fratrum Minorum S. Francisci et Capuccinorum. Nam caeteris omnibus tam

virorum, quam mulierum etiam mendicantium, concessit Conc. Trid. S. 25. C. 3. de Reg., ut bona immobilia possidere possint, et consequenter, in iis etiam succedere. Schmalz. l. 3. tit. 27. n. 63. seqq.

11. Titius religiosus saecularizatus Rescripto perpetuae saecularizationis canonicatum obtinuit in ecclesia cathedrali. Dubitans de collationis validitate quaerit:

1.° An religiosi perpetuo saecularizati, simplici Rescripto saecularizationis perpetuae auctoritatem habeant accipiendi ac retinendi beneficia ecclesiastica sive residentialia, vel etiam cum animarum cura, sine Apostolicae Sedis habilitatione?

2.° An institutiones parochorum et canonicorum ex-religiosis, tantum saecularizatis perpetuo, neque ad beneficia habilitatis, sint invalidae, quamvis bona fide peractae?

3.° An demum valeant ipsi in possessione beneficiorum manere veluti legitimi pessessores?

« R. Ad 1.um Negative, — Ad 2.um Investituras, de quibus *in Casu* esse nullas in radice. — Ad 3.um Negative, et recurrant ad S. Sedem pro sanatione, revalidatione, habilitatione et facultate ». S. C. Reg. Disc. 31. Ian. 1899. Monit. Eccles. v. 12. p. 242. — Regularis autem perpetuo saecularizatus, et legitime in curam animarum institutus, potest facere suos fructus beneficii parochialis *pro sua congrua sustentatione tantum.* Ead. S. C. 3. Febr. 1899. Acta S. Sed. v. 33. p. 218.

12. Pacomius, praelatus regularis, occasione solemnis processionis in festo SSmi Corporis Christi mulieribus permittit claustra monasterii ingredi, et processionem comitari. Id ait fieri posse tum ratione consuetudinis, tum quia id expresse conceditur in Const. S. Pii V.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Pacomius recte non agit. Hic casus saepe propositus est S. R. C. et negativum semper retulit responsum. Et sic, exposito *usu comitandi mulieres in processiones regularium per claustra monasteriorum,* die 30. Sept. 1628. n. 506. S. C. respondit: « Non licere, nec esse permittendum, nisi de expressa licentia Sedis Apostolicae ». Et die 11. Iunii 1629. n. 506. respondit: « Servandum esse Decretum factum 30. Sept. 1628. *ex quo adest Bulla Gregorii XIII. revocatoria, et est posterior* ». Decreto autem *Urbis et Orbis* 5. Iul. 1631. n. 564. « Emi DD. Patres mandarunt: Extrahi Decretum prohibitivum, consulto SSmo, quod mulieres de caetero non possint occasione quarumvis processionum ingredi septa monasteriorum regularium, et quod sub eadem poena comprehendantur ipsi regulares permittentes feminas ingredi septa eorum monasterio-

rum ». Ac d. 24. Nov. 1635. n. 627. S. C. respondit: *nullo modo licere* mulieribus ingredi septa monasteriorum regularium, occasione quarumcumque processionum, *non obstante quacumque contraria consuetudine* ». Idem constat pluribus aliis Resolutionibus S. R. C. Quare Pacomius neque consuetudinem, neque Bullam S. Pii V. legitime invocat.

13. Rufinus, superior *religiosae domus*, in qua scholae habentur pro externis discipulis et pro internis convictoribus, nulla difficultate mulieres admittit in omnibus interioribus locis totius domus et in suo ipso cubiculo; quod et alii domus patres faciunt. Quin imo culinae et vestiario mulieres praeficit; et, si quando convictores infirmantur permittit matribus, sororibus, ancillis diu noctuque commorari in infirmaria, quae communis est religiosis et alumnis. Ait enim canonica clausura non obligari nisi *Monachos, Fratres* et *Canonicos Regulares,* eorumque *Monasteria, Coenobia* et *Conventus,* non *Clericos Regulares,* quorum est ea Religiosa Domus, eorumque *Collegia, Convictus* et *Domos.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Si religiosa Domus, cuius Rufinus est superior, vere *Domus* sit *Religiosa* Clericorum Regularium, qui vere et proprie sint *Ordo* Regularis, Rufinus et omnes mulieres *clausuram* huiusmodi *regularium virorum violantes*, ut *in Casu,* excommunicationem incurrunt art. VII. secundae seriei Const. *Apostolicae Sedis*. Eandem etiam incurrunt excommunicationem illi alii domus patres praedictas mulieres *admittentes* intra clausuram. Secus vero, si sit *domus saecularis*, et non religiosa, vel domus sit clericorum religiosorum alicuius *Piae Congregationis*. Verum in hac etiam hypothesi magna Rufini imprudentia est, et grave adest scandali periculum; et contra art. agit 170. *Normarum* pro Novis Institutis.

Neque vero aliquid valet Rufini ratio. Etenim S. Pius V. C. *Regularium personarum,* C. *Dicet Romanum Pontificem,* Gregorius XIII. C. *Ubi gratia* et Benedictus XIV. C. *Regularis disciplinae* non loquuntur tantum de clausura monachorum, canonicorum, fratrum; sed loquuntur etiam de clausura *regularium personarum, aliorum regularem vitam professorum, aliorum quorumcumque Regularium Ordinum* ETIAM MENDICANTIUM, *virorum* QUORUMVIS *Ordinum*, etc. Itemque non tantum loquuntur de *Abbatibus*, de *Prioribus*, sed etiam *de Praepositis*, *de aliis Praesidentibus* QUOCUMQUE NOMINE VOCENTUR, *de aliis Superioribus et personis* QUOCUMQUE NOMINE VOCENTUR, etc.

Rationem autem generalem adducunt, eamque desumunt *ex religiosa quiete*, quae sane ad omnes religiosos ordines pertinet, et non

tantum ad Ordines Monachales; et *ex perturbatione huius quietis*, ob clausuram non rite servatam, quae quidem perturbatio, quoad *pericula* et *scandala*, quae gignit, non spectat solum ad Ordines Monachales, sed etiam et multo magis ad Ordines Clericorum Regularium. Etenim ob faciliorem et frequentiorem in istis Ordinibus, conversationem cum feminis, procul dubio longe maius adest periculum scandali.

Quamvis vero in praedictis Bullis *monasterium* idem sit ac *domus religiosa*, et distinctio, quae a Rufino fit in re praesenti inter *monasterium et domum*, vana sit subtilitas; nihilominus Summi Pontifices non loquuntur tantum de monasteriis, sed loquuntur etiam *de domibus;* immo etiam *de locis regularibus*, *de claustris monasterii et locorum regularium, de domibus et locis virorum quorumvis Ordinum,* etc. Ac quod caput est, aperte Summi Pontifices citt. CC. loquuntur de clausura, quae *regularis disciplinae observantiae* partem constituit, adeoque de clausura loquuntur, non tantum virorum *monachorum* et *monasteriorum* propria, sed *regularibus* viris et *regularibus* domibus communi.

Hinc absolute omnino et universim dicitur in Const. *Apostolicae Sedis*, de Censuris, Pii IX., excommunicationem Romano Pontifici simpliciter reservatam incurrere « mulieres violantes *regularium virorum* clausuram et *Superiores* aliosve eas admittentes ». Loquitur praedicta Constitutio universaliter *de regularibus viris*. Quis igitur auderet post tam claram legem exceptione aliquam facere aliquorum vere *regularium virorum?* Et sic Iosephus Pennacchi in suis Commentariis, in quibus latissime hanc materiam pertractavit, vol. 1. pag. 778., quaestionem movet, « quinam, in Const. *Apostolicae Sedis*, indigitentur sub nomine *regularium virorum?* » Et respondet: « Cum maxima praestantissimaque Commentatorum parte dicimus, intelligi Regulares illos, qui pertinent ad aliquem Ordinem Religiosum proprie dictum, in eoque per solemnem professionem emittunt tria paupertatis, castitatis et obedientiae vota ». Et Ioseph D'Annib. in Comm. in eand. Const., neque ullum movens dubium de hac re, « *Regulares*, ait, heic quoque accipimus, qui solemnia nuncupant vota; non qui Religiosis Congregationibus sunt adlecti, nec Tertiarii, etsi collegialiter vivant ». Edit. 4.ª n. 127.

Confirmatur praecedens doctrina ex Resolutione S. C. EE. et RR. 27 Apr. 1883. Agebatur de approbatione quarundam modificationum, quas peregerat Capitulum Generale Ordinis *Militaris*, nota, Crucigerorum cum rubea stella, inter quas erat clausura non stricta *Conventus hospitalis* et *parochiae*, cum in eo Ordine sint *hospitalia* pauperum et *parochiae* seu curatiae. Porro S. Congr. noluit eas modificationes approbare et iussit, ut « observetur clausura iuxta sacros canones, S. Conci-

lium Tridentinum et Constitutiones Apostolicas ». Cf. Acta S. Sed. v. 16. p. 292. Praeterea, quam male agat Rufinus mulieres admittendo in omnia religiosae domus loca, et in suum ipsum cubiculum bene patet ex Resolutione Dubiorum S. C. de Relig. 29. Dec. 1909., Acta Ap. Sed. v. 2. p. 62. 63.

14. Bernardus religiosus regulas et constitutiones sui ordinis facile transgreditur, et nullum habet scrupulum. Ait enim, eas non contineri sub religiosa obedientia. Insuper addit, eas per se non obligare neque sub gravi neque sub levi, ut in ipsis regulis et constitutionibus declaratur. Sunt autem praedictae regulae et constitutiones merum consilium, et ad consilium nemo obligari potest.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Bernardus in errore versatur, et male omnino agit regulas et constitutiones sui ordinis tam facile transgrediendo. Religiosus ad obedientiam tenetur tum *ex voto,* tum etiam *ex pacto* implicite cum religione inito. Vi huius pacti servare tenetur omnia, quae regulis et constitutionibus continentur, et quae obligant sub peccato. In tali casu regulae et constitutiones sub religiosa obedientia continentur. Si vero regulae et constitutiones *per se* non obligant sub peccato; non ideo tamen sequitur, quod quis eas libere transgredi possit citra peccatum. Nam, practice loquendo, *per accidens* et *aliunde,* culpa ordinarie non deest in praefata transgressione. Neque vero sequitur, quod regulae et constitutiones sint merum consilium. Nam quamvis regulae et constitutiones non obligent in conscientia immediate ad illud faciendum vel omittendum, quod in ipsis statuitur, mediate tamen obligant in conscientia quatenus transgressorem subiiciunt alicui poenae, et quatenus religiosum subiiciunt regulari disciplinae, ad quam servandam et sustinendam in conscientia quis obligatur ipso naturali iure, eo ipso quod religionem ingressus sit, ut in ea ad perfectionem tendat per regularem disciplinam. — Suarez de Relig. tom. 3. l. 10. c. 7. n. 16., I. M. 149. 250. 302.

Distinguenda autem sunt in religiosorum regulis seu constitutionibus *statuta,* quae pertinent ad regularem disciplinam et observantiam, et *spiritualia documenta,* quibus nihil determinate praecipitur vel prohibetur. Priora illa *statuta,* ut iam dictum est, merum consilium non sunt. Posteriora vero haec documenta merum consilium sunt: siquidem ipsis peculiaris tantum christianae perfectionis ratio proponitur, ad quam aspirare debent huiusmodi religiosi ordinis professi. Deliberata transgressione horum consiliorum *peccatum per se* non habetur,

sed *positiva* habetur *imperfectio,* quae libera transgressio seu omissio est consilii, et divinae inspirationis alicuius boni faciendi, non praecepti. *Per se;* nam peccatum non habetur absque legis transgressione. *Practice* tamen loquendo, peccatum etiam in praedicta transgressione haberi potest, ratione pravi motivi, quo homo statuit illud praetermittere consilium, vel illi divinae inspirationi repugnare.

15. S. Ignatius 6.ª p. Const. c. 1. decl. 6. de obedientia intellectus loquens ait, eam tunc praestari, cum qui obedit « 1.° *id ipsum sentit* quod ille qui iubet; 2.° et quod iubetur *bene iuberi* existimat ». Iam vero Theotimus religiosus valde timet, ne aliquando hac ipse careat perfectione obedientiae, quia, cum evidens sit, in aliquo peculiari casu, superiorem male iubere, licet iudicio saltem reflexo ipse sentiat id quod superior iubet, quatenus iudicet *sibi nihil in praesenti melius esse, quam obedire;* attamen non potest certe existimare illud *bene iuberi.*

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. Non est cur Theotimus inquietetur. Etenim eius obedientia *in Casu* perfecta est. Ac S. Ignatius hunc casum omnino excipit, et comprehendit in illa *expressa exceptione,* posita in ipso textu, paragr. 1.; « Omnem sententiam ac iudicium nostrum contrarium caeca quadam obedientia abnegando; ut id quidem in omnibus, quae a superiore disponuntur, *ubi definiri non possit* ALIQUOD PECCATI GENUS *intercedere* ».

16. In quadam dioecesi domus existit Religiosi Instituti, a S. Sede recenter approbati, et ab eadem approbatas habentis Constitutiones, ad orphanarum puellarum christianam educationem destinata. Domus primaria Instituti, in qua superiorissa generalis totius Instituti solet residere, in alia est dioecesi. Porro episcopus loci, ubi existit praedicta domus a locali superiorissa exigit, ut ei exhibeat libros redituum et expensarum domus, eique reddat rationem temporalis administrationis bonorum. Exigit praeterea, ut orphanis puellis, cum e domo illa egrediantur, sufficiens quaedam dos tradatur in designata pecuniae summa et determinata supellectilis quantitate. Cum superiorissa localis et provincialis utrumque renuat facere, episcopus exigit a superiorissa generali, ut superiorissa localis et provincialis a suo officio removeantur.

Quaer. *Quid ad Casum?*

R. « Quoad onus monialibus impositum administrationis libros Ordinario exhibendi, non posse enunciatas moniales obstringi ad huiusmodi libros exhibendos, eo quod singula monasteria quolibet anno

respectivarum domorum superiorissae generali rationes reddunt, quae postquam ab Ordinario domus principis approbatae fuerint, statis temporibus a Constitutionibus praefixis, ad S. C. Episc. et Regular. transmittuntur. Quo vero ad superiorissae monasterii ac superiorissae provincialis remotionem, episcopi votis annui non posse; cum enim agatur de re, quae internum regimen respicit, ad petitam remotionem procedi nequit, quin inquisitio formalis super earumdem agendi ratione praecedat. Nec aliter sentiendum esse de obligatione monialibus imponenda, tradendi nempe cum supellectili aliquam pecuniae summam orphanis et aliis puellis e monasterio egressuris; agitur enim de onere, ad quod obligari nequeunt; cum neque per Constitutiones neque per consuetudinem teneantur ». S. C. EE. et RR. 27. Apr. 1894. Alia igitur est ratio monasteriorum votorum solemnium, alia monasteriorum recentiorum monialium. Monasteria monialium votorum solemnium authonoma sunt et ad invicem independentia; non vero recentiora Instituta, quae superiorissam generalem et domum principem habent. Illa utique quoad bonorum administrationem episcoporum vigilantiae subiiciuntur, haec non nisi a superiorissa generali et a S. C. EE. et RR. et nunc de Religios. dependent. Licet autem recentiora Instituta Ordinariis locorum subiiciantur ad tramitem sacrorum canonum, secundum formam, quam ipsamet S. Congr. adhibere solet in approbatione horum Institutorum; nihilominus ab hac subiectione excluditur, uti par est, internum eorumdem Institutorum regimen. Amotio vero a domesticis officiis, uti etiam transitus ab una domo in aliam earundem monialium, ad internum ipsarum regimen omnino pertinet. Tandem, quod orphanis puellis e pia domo egressuris una cum supellectili aliqua pecuniae summa titulo dotis suppeditetur, id profecto efficeret, ut praedictae puellae iam sibi huiusmodi ius arrogare praesumerent, quod certe esset obnoxium pluribus incommodis, et nocivum esset institutioni piae operae, ipsisque puellis. Hinc S. C. iterum episcopi postulata reiecit. S. C. EE. et RR. 27. Mart. 1896., Acta S. Sed. v. 28. p. 622. seqq. Cf. C. *Conditae a Christo* Leonis XIII. VI. Id. Dec. 1900.

INDEX TITULORUM

DE ACTIBUS HUMANIS

1. De Voluntario et libero . . . . . Pag. 3
2. De Non-Voluntario et Involuntario . . . . . » 6
3. De Intentione . . . . . » 8
4. De Voluntario indirecto . . . . . » 9
5. Involuntarium ex ignorantia. . . . . » 12
6. De Concupiscentia et Ira . . . . . » 16
7. De Voluntario ex metu . . . . . » 17
8. De Fine agentis . . . . . » 18
9. De Moralitatis obiecto . . . . . » 20
10. De Humanorum actuum Circumstantiis . . . . . » 21
10.bis De Humanorum actuum merito. . . . . » 22

DE CONSCIENTIA

11. De Conscientia erronea . . . . . » 24
12. De Conscientia probabili . . . . . » 26
13. De Conscientia dubia . . . . . » 39
14. De Conscientia scrupulosa . . . . . » 44

DE LEGIBUS

15. De Iure gentium . . . . . » 46
15. De Natura legis . . . . . » 49
16. De Auctore et de Subiecto legis . . . . . » 56
17. De Obligatione legis . . . . . » 63
18. De Lege irritante et poenali . . . . . » 71
18. De Lege poenali . . . . . » 75
19. De Lege tributorum et militiae . . . . . » 82
20. De Legis dispensatione . . . . . » 85
20. De Consuetudine . . . . . » 95
21. De Privilegiis et de Rescriptis . . . . . » 100

DE PECCATIS

22. De Natura peccati . . . . . » 105
23. De Specifica peccatorum distinctione . . . . . » 108
24. Numerica peccatorum distinctio . . . . . » 110
25. De Vitiis capitalibus . . . . . » 112

DE FIDE, SPE ET CARITATE

26. De Internae fidei obligatione . . . . . Pag. 120
27. De Externa fidei professione . . . . . » 123
28. De Communicatione cum infidelibus . . . . . » 126
29. De Crucis conculcatione . . . . . » 129
30. Commmunicatio cum haereticis. . . . . » 132
31. De Instructione Castae hominum vulgo *Mangiò* . . . . . » 138
31.bis De Modernismo . . . . . » 139
32. De Peccatis contra spem . . . . . » 141
33. De Caritate erga proximum. . . . . » 142
34. De Dilectione inimicorum . . . . . » 144
35. De Eleemosyna . . . . . » 145
36. De Correptione et de Monitione . . . . . » 146
37. De Scandalo . . . . . » 148
38. De Cooperatione quoad fidem . . . . . » 149
39. De Cooperatione quoad iustitiam . . . . . » 153

DE PRIMO DECALOGI PRAECEPTO

40. De Novis cultibus . . . . . » 155
41. De Reliquiarum cultu . . . . . » 157
42. De Divinatione . . . . . » 159
43. De Vana observantia . . . . . » 161
44. De Magnetismo et de Hypnotismo . . . . . » 162
45. De Tentatione Dei . . . . . » 164
46. De Sacrilegio . . . . . » 165
47. De Simonia . . . . . » 168

DE SECUNDO DECALOGI PRAECEPTO

48. De Blasphemia . . . . . » 178
49. De Iuramento . . . . . » 180
50. De Voto . . . . . » 184

DE TERTIO DECALOGI PRAECEPTO

51. De Sanctificatione festorum . . . . . » 199
52. De Auditione missae . . . . . » 201
53. De Abstinentia ab operibus servilibus . . . . . » 207

DE QUARTO DECALOGI PRAECEPTO

54. De Filiorum obligationibus . . . . . » 209
55. De Parentum obligationibus . . . . . » 215
56. De Coniugum obligationibus . . . . . » 224
57. De Obligationibus dominorum, discipulorum, subditorum . . » 231

DE QUINTO DECALOGI PRAECEPTO

58. De Sui occisione . . . . . Pag. 235
59. De Sui defensione . . . . . » 239
60. De Homicidio et de Abortu . . . . . » 243
61. De Duello et de Bello . . . . . » 247

DE ~~SEPTIMO~~ SEXTO DECALOGI PRAECEPTO

62. De Actibus non consummatis luxuriae . . . . . » 251
63. De Actibus secundum naturam. . . . . » 256
64. De Usu matrimonii . . . . . » 261
65. De Actibus contra naturam . . . . . » 270

DE ~~SEXTO~~ SEPTIMO DECALOGI PRAECEPTO

66. De Bonis ecclesiasticis . . . . . » 275
67. De Rerum condominio . . . . . » 278
68. De Occupatione . . . . . » 282
68.bis De Accessione . . . . . » 285
69. De Praescriptione . . . . . » 288
70. De Contractibus . . . . . » 297
71. De Promissione et de Donatione . . . . . » 310
72. De Testamento et de Legato . . . . . » 321
73. De Commodato, de Deposito, de Mandato . . . . . » 352
74. De Mutuo . . . . . » 359
75. De Venditione . . . . . » 367
76. De Censu . . . . . » 374
77. De Locatione . . . . . » 376
78. De Ludo, de Fideiussione, de Transactione . . . . . » 390
79. De Furto . . . . . » 391
80. Restitutio ex iniusta acceptione, et ex re accepta . . . . . » 394
81. Restitutio ex lucro sine causa . . . . . » 398
82. Restitutio ex damnificatione et cooperatione . . . . . » 406
83. Restitutio ex contractu et ex lege. . . . . » 412
84. Cuinam sit restituendum . . . . . » 416
85. Variae restitutionis circumstantiae . . . . . » 420
86. De Causis a restitutione excusantibus . . . . . » 423

DE OCTAVO DECALOGI PRAECEPTO

87. Suspicio, Detractio, Susurratio . . . . . » 427
88. Restrictio mentalis, Secretum . . . . . » 431

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

89. De Decimis, de Festorum Institutione . . . . . Pag. 436
90. Annua Confessio, Communio paschalis . . . . . » 438
91. De Abstinentia et de Ieiunio . . . . . » 440

DE PARTICULARIBUS LAICORUM OBLIGATIONIBUS

92. De Provinciaé Praefecto, de Iudicibus, de Syndico . . . . » 450
93. De Advocatis et de Notariis . . . . . » 460
94. De Teste et de Reo. . . . . » 462
95. De Medico . . . . . » 466
96. De Operariis . . . . . » 467

DE PARTICULARIBUS CLERICORUM OBLIGATIOMIBUS

97. De Sancta clericorum vita . . . . . » 471
98. De Divino Officio . . . . . » 483
99. De Gestatione armorum et de Exercitio medicinae, de Mercatura et de Negotiatione . . . . . » 497
100. De Alienatione bonorum ecclesiasticorum. . . . . » 503

DE BENEFICIATIS

101. De Beneficiatis generatim. . . . . » 504
102. De Episcopis . . . . . » 509
103. De Canonicis . . . . . » 515
104. De Parochis . . . . . » 524

DE PARTICULARIBUS REGULARIUM OBLIGATIONIBUS

105. De Statu religioso . . . . . » 529
106. De Novitiatu et de Professione . . . . . » 541
107. De Paupertate, Castitate et Obedientia . . . . . » 552

ERRATA	CORRIGE
Pag. 344, num. 25.	
linea 4. *Gabriel,*	*Gabrielis haeres*
linea 6. *Gabriel*	*Gabrielis haeres*

IMPRIMATUR

Fr. Albertus Lepidi Ord. Praed. S. P. A. Magister

IMPRIMATUR

Franciscus Can. Faberi Vic. Urbis Adsessor

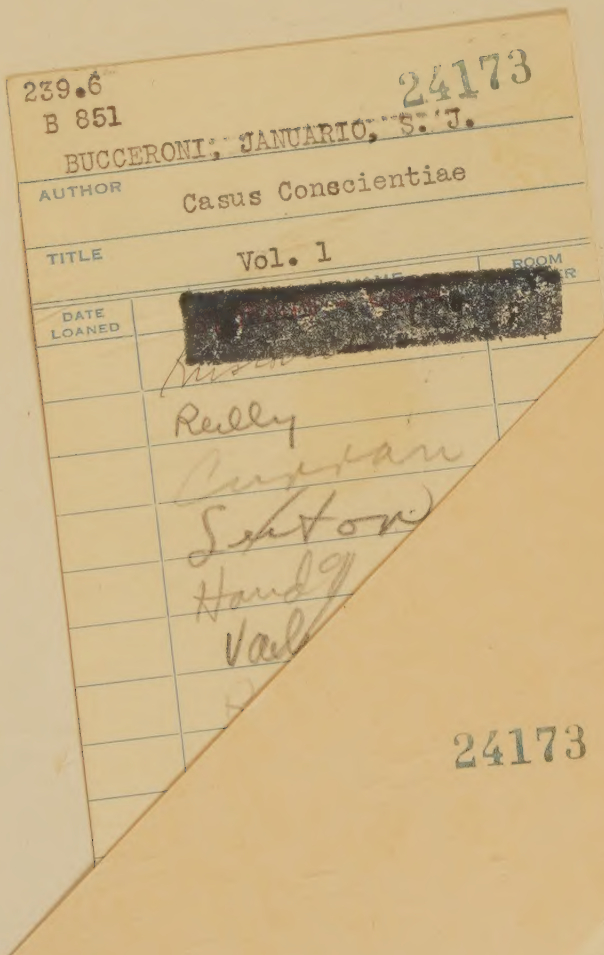
239.6
B 851
24173
BUCCERONI, JANUARIO, S. J.
AUTHOR
Casus Conscientiae
TITLE
Vol. 1
ROOM
DATE LOANED
Reilly
Sexton
24173